

**T. C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI**

**XIV - XVI. YÜZYILDAKİ DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİNDEKİ
KÜLTÜREL VE MİMARİ UNSURLAR**

**Hazırlayan
Mehibe ŞAHBAZ**

**Danışman
Prof. Dr. Hava SELÇUK**

Doktora Tezi

**Temmuz 2015
KAYSERİ**

**T. C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI**

**XIV - XVI. YÜZYILDAKİ DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİNDEKİ
KÜLTÜREL VE MİMARİ UNSURLAR**

**Hazırlayan
Mehibe ŞAHBAZ**

**Danışman
Prof. Dr. Hava SELÇUK**

Doktora Tezi

**Temmuz 2015
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

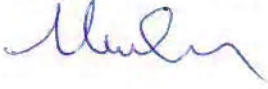
Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Mehibe ŞAHBAZ

“XIV-XVI. Yüzyıldaki Dulkadiroğulları Beyliğinde’ki Kültürel ve Mimari Unsurlar” adlı
Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun
olarak hazırlanmıştır.

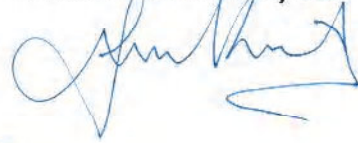
Tezi Hazırlayan

Mehibe ŞAHBAZ

Danışman

Prof. Dr. Hava SELÇUK

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Tarih ABD Başkanı

Prof. Dr. Hava SELÇUK danışmanlığında **Mehibe ŞAHBAZ** tarafından hazırlanan “**XIV-XVI. yüzyıldaki Dulkadiroğulları Beyliği’ndeki Kültürel ve Mimari Unsurlar**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

06.../11/2015

JÜRİ:

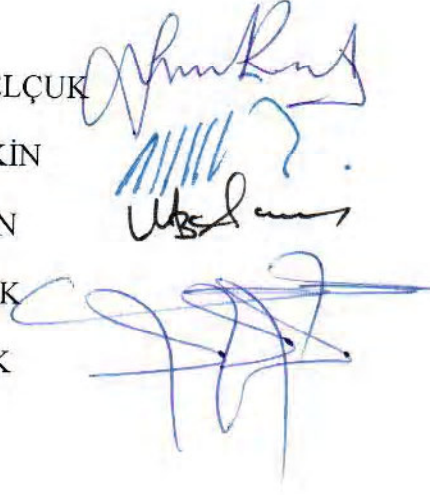
Danışman: Prof. Dr. Hava SELÇUK

Üye: Prof. Dr. Mustafa KESKİN

Üye: Prof. Dr. M. Beşir AŞAN

Üye: Prof. Dr. Üçler BULDUK

Üye: Doç. Dr. Cevdet KIRPIK

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 0.../11.../2015 tarih ve ...25... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

06.../11/2015
Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurulduğu saha olan Maraş coğrafi konumu itibariyle tarihî ve tabii güzellikleri bağrında toplamış önemli bir geçiş güzergâhı üzerinde olması hasebiyle paleolitik çağdan beri çeşitli medeniyetlere sahne olmuştur. En dikkate değer hususta Orta Asya ile Ön Asya arasındaki yol üzerinde bulunması birçok kavimlerin bölgede etkili olmasına, Dulkadiroğulları zamanında ise birçok şeyh ve dervişlerin karargâhı haline gelmesine sebep olmuştur. Maraş'ta ikametlerine tekke ve zaviyeler açarak bölgenin sosyal, kültürel, mimari ve ekonomik yapılarının şekillenmesinde temel etken olmuştur.

Bu araştırmanın amacı başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi olmak üzere, diğer arşivlerdeki ulaşılabilen vesika ve kütüphanelerdeki kaynak eserlerden istifade edilerek XIV-XVI. yüzyıldaki Dulkadiroğulları Beyliği'nin kültürel, dinî ve sosyal hayatının incelenmesine çalışılmıştır. Çalışmalar esnasında Dulkadiroğulları Beyliği'nin mimari ve kültürel unsurlarının tam olarak ortaya konulması amacıyla belirlenen zaman dilimiyle sınırlı kalınmamış, dönemin öncesi ve sonrasının da incelenmesine çalışılmıştır. Beyliğin siyasi tarihi de tarihî seyir içerisinde ele alınmıştır. Dulkadiroğulları ülkesindeki tasavvuf kültürü toplumun şekillenmesinde etkin rol oynayarak bir taraftan birlik ve beraberliği sağlarken diğer taraftan da birlik ve beraberliğin bozulmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin Osmanlı ve Dulkadirîlerden ayrı dünya görüşüne sahip olan Safevî müridi çok sayıda Dulkadirli Türkmen, kendi vatanını terk ederek Safevî devletinin hizmetine girmiştir.

Alâüddeve Bey, Safevî yapılanmasını engellemek için büyük çabalar harcamış bu çerçevede başta Maraş şehir merkezinde olmak üzere Maraş'a bağlı köylerde çok sayıda zaviye inşa ettirip buralara zengin vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca topluma yön vermek için Bektaşilik, Halvetilik, Gülşenilik, Bayramilik gibi Safevî'liğe o zamanlar karşı olduğu bilinen tarikatların mensuplarını korumaya ve ülkesinde bunların ikametlerine alt yapı oluşturmaya çalışmıştır. Bu yapılar Dulkadiroğulları Beyliği'nin mimari ve kültürel unsurlarının ileride temelini oluşturmuştur.

Belge ve kaynaklardan toplanan bilgiler dört ana bölüme ayrılmış, her bölüm de kendi içerisinde alt bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Tezde öncelikli olarak Dulkadiroğulları Beyliği'nin olan hâkim olduğu bölgelerin sınırlarının belirlenmesine

çalışılmıştır. Beyliğin kurulmadan önceki bölgenin siyasi durumu hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, Birinci bölümde Beyliğin siyasî tarihi ve Hanedanlar arasındaki evlilikler incelenmiştir. Dulkadiroğulları beyliğinden çeşitli saraylara gelin giden Dulkadirli kızları ve Kadı Burhanettin sarayından alınan kızın, siyasi amaçlı gelin gönderilmesi ve alınmasının yanı sıra gittikleri saraylarda ve bilhassa Osmanlı sarayında Dulkadirli Beyliğinin kültürel unsurlarını ciddi bir şekilde hissettirdikleri de vurgulamaya çalışıldı. (saray mutfağı, giyim kuşam vs.) İkinci bölümde ise XIV- XVI. yüzyıllardaki Dulkadiroğulları Ülkesindeki Tasavvuf, Tarikat, Ahilik, Tekke ve Zaviyelerin yanı sıra Dulkadiroğulları Beyliğinin İktisadi Yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Dulkadiroğulları Beyliği döneminde inşa ettirilen mimari eserleri incelemeye çalıştık. Ayrıca Dulkadiroğulları Beyliğinin, Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da yapılan mimari eserleri tespit ederek bu eserlerin üzerinde çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise Dulkadiroğulları Beyliğini oluşturan kültürel unsurlar üzerinde durulmuştur. Bu unsurlar: hattatlık sanatı, ev, giyim kuşam, el sanatları, (oymacılık, yemenicilik, Sımsırma v. s.) beslenme, (yemek kültürü) sağlık ve halk ağzından derlemelere yer verilmiştir. Ayrıca Beyliğin sosyal, kültürel, eğitim, iktisadi yapılarının şekillenmesinde etkili olan hususlar incelenmiş ve bilhassa zaviyeler üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular genel bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Çalışmalarımızda ayrıca kanunnameler, Salman Zülkadiroğlunun, Dulkadiroğulları tarihi üzerinde çalışmaları ve milli mücadeleye ait hatıralarına da yer verilmiştir. Dulkadiroğulları Beyliğine ait konu ile ilgili resimler Ekler kısmında sunulmuştur.

Doktora tez konusunun tespit edilmesi ve hazırlanmasında beni yönlendiren başta danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Hava Selçuk'a ve kıymetli fikirlerini benden esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı, Prof. Dr. Mustafa Keskin, motive edici olumlu eleştiri ve destekleri için Prof. Dr. Refet Yınanç'a Yrd. Doç. Yalçın Özalp Hoca' ma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Mehibe ŞAHBAZ

XIV-XVI. YÜZYILDAKI DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİNDEKİ KÜLTÜREL VE MİMARİ UNSURLAR

Mehibe ŞAHBAZ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Temmuz 2015

Danışman: Prof. Dr. Hava SELÇUK

KISA ÖZET

Bu çalışma başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi olmak üzere çeşitli arşivlerdeki belgelere dayalı olarak XIV- XVI. yüzyıldaki Dulkadiroğlu Beyliğine ait mimari ve kültürel unsurları ortaya koymayı amaçlamıştır. Anadolu'da kurulan Türk Beyliklerinden en uzun ömürlü olan Dulkadiroğullarının Türk tarihindeki önemine vurgu yaptıktan sonra hâkimiyet sağladığı bölgelerde komşu devletlerle olan münasebetlerine ve bu münasebetleri esnasında siyasî ve kültürel etkileşimleri incelenmeye çalışılmıştır. Dulkadiroğullarının kurulduğu bölge Orta Asya, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının toplanma ve geçiş güzergâhı üzerinde olması bölgenin stratejik önemini arttırmıştır. Anadolu köprüsünün güney girişinde yer alan bu bölgenin stratejik konumu bölgeyi önemli bir uygarlık ve ticaret merkezi haline getirmiştir. Ayrıca Dulkadir toprakları İran ve Azerbaycan sahası ile Orta Anadolu arasında yer aldığından doğudan Türkiye Selçukluları topraklarına geçmek isteyen mutasavvıflar için bir durak noktası konumundaydı. Anadolu'da şöhret bulan her tasavvuf akımının temsilcisi bu bölgede bir süre kalarak Maraş ve çevresini ilk faaliyet alanı olarak seçmiştir. Buralarda başlangıçta bağımsız hareket ederek kendi adlarıyla tarikat kurmuşlardır. Türk asıllı olan mutasavvıflar Anadolu'ya Türk tasavvuf kültürünü taşıyarak bu topraklara milli bir karakter kazandırmışlardır. Dulkadirliler döneminde Maraş, zaviyeleriyle meşhur bir kentti. Bu zaviyeler ve tekkeler Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca iktisadi hayatı ellerinde bulduran ahilerin zaviyeleri ise bu topraklara ayrı bir renk ve canlılık vermiştir. Elbistan, Maraş merkez olmak üzere Dulkadirliler hâkimiyet sağladığı bölgelere mimari eserler inşa ettirmişlerdir. Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da mimari eserlerin yapımı devam

etmiştir. Bu mimari eserler bir bütünlük oluşturacak şekilde ele alınarak günümüze kadar gelebilen ve gelemeyen mimari eserler olarak inceledik.

Anahtar Kelimeler: Dulkadiroğulları, Osmanlı Devleti, Selçuklular, Mimari, Zaviye, Kültür, Kanunnameler, Evlilikler, İdari ve İktisadi yapı, Maraş Eyaleti.

**CULTURAL AND ARCHITECTURAL FACTORS IN THE PRINCIPALITIES
OF DULKADIROGULLARI AT 14TH – 16TH CENTURY**

Mehibe ŞAHBAZ

Erciyes University, Institute of Social Sciences

PhD. Thesis, November 2015

Supervisor: Associate Professor. Hava SELÇUK

ABSTRACT

The present study aims to examine the architectural and cultural elements of Dulkadiroğlu Principality, which ruled between XIV and XVI century, on the basis of the documents in the Prime Ministry's Ottoman archives and other various archives. After establishing the importance of Dulkadirogullari, the most long-lasting Turkish principality, in the Turkish history, this study will focus on the relationships of this Turkish principality with neighboring states and its political and cultural interactions with the other states in the area. The establishment of Dulkadirogullari in a geographical area, where the civilizations of Central Asian, Anatolian and Mesopotamian interact and use as transition routes, has increased the strategic importance of the region. Located at the southern entrance of the Anatolian bridge, this region has become an important center of civilization and commerce. Also Dulkadir territory was in a position between Iran-Azerbaijan and Central Anatolia, which makes it a stop for the mystics who was moving from east to Turkish Seljuk territory. Representatives of each significant Sufi movement in Anatolia had first chosen to remain in Maras and surrounding region and chosen this region for their initial activities. Initially these Sufis established orders in their names by moving around freely and independently. Anatolian Sufis of Turkish origin brought to this land a national character by introducing the Turkish Sufi culture to the land. Maras was famous for its zawiyas during Dulkadirogullari period. These zawiyas and dervish lodges have played an important role in transforming Anatolian culture and introducing Turkish identity. Also these lodges, which were central to the economic life of the city, added unique color and vitality to the land. Dulkadirogullari built architectural works primarily in Elbistan, Maras and in whole land where Dulkadirliler ruled. Construction of the architectural arts continued even after the

Ottoman rule. This study examines and reports on the architectural works that still remains and the architecture that did not remain to the present day.

Keywords: Dulkadiroğulları, Ottomans, Seljuks, Architecture, Zawiya, Culture, Kanunnames, Marriages, Administrative and Economic Structure, Maras State.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
ONAY	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISA ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxxii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Mahiyeti ve Kaynakları.....	1
1. 1. Konunun Mahiyeti, Önemi ve Çalışma Yöntemi.....	1
1. 2. Kaynakların Değerlendirilmesi	33
1. 2. 1. Arşiv Vesikaları.....	33
1. 2. 2 Kanunnameler	34
1. 2. 3. Seyahatnameler ve Vakayinameler	35
1. 2. 4. Tetkik Eserler	35
2. Dulkadiroğulları Beyliği'nin Topraklarının Türk Egemenliğine Kadarki Tarihi	
.....	36
2. 1. Beylikler Öncesi Genel Maraş Tarihi.....	36
2. 1. 2. Hititler dönemi ve Maraş'ın kuruluşu	36
2. 1. 3. Roma Döneminde Maraş.....	36
2. 1. 4. Ermeni Prensligi.....	37
2. 1. 5. Müslüman Araplar Dönemi	38
2. 1. 6. Memluk Dönemi (1298-1337).....	42
2. 1. 7. Moğolların Maraş'ı İşgali.....	43
BİRİNCİ BÖLÜM.....	44

DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ’NİN SİYASİ TARİHİ VE BU TARİHİ SEYİR İÇERİSİNDE DULKADİRLİ KADINLARININ ÖNEMİ.....	44
1. BEYLİKLERİN KURULUŞU	45
1. 2. DULKADİR (ZÜLKADİROĞULLARI).....	46
1. 3. Dulkadir Beyliğinin Oymakları.....	49
1. 3. 1. Ağaç-eriler (Ağaç eriler).....	50
1. 3. 2. Dulkadir Türkmenleri	51
1. 4. Dulkadiroğulları Beyliğinin İlk Siyasi Faaliyetleri	52
1. 5. DULKADİROĞULLARI BEYLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ.....	53
1. 5. 1. Zeynettin Ahmet Karaca Bey (1337-1353).....	54
1. 5. 2. Garsüttin Halil Bey (1353-1386)	57
1. 5. 3. Seveli (Şaban Süli) Bey (1386-1398).....	60
1. 5. 4. Sadaka Bey (1398-1399).....	62
1. 5. 5. Nasırettin Mehmet Bey (1399-1443).....	63
1. 5. 6. Süleyman Bey (1443-1454)	67
1. 5. 7. Melik Arslan Bey (1454-1466).....	68
1. 5. 8. Şahbudak Bey (1466-1468).....	68
1. 5. 9. Şehsuvar Bey (1468-1472)	69
1. 5. 10. Şahbudak Bey (1472-1480).....	70
1. 5. 11. Alâüddevle Bozkurt Bey (1480-1515).....	72
1. 5. 12. Şehsuvaroğlu Ali Bey (1515-1522).....	82
1. 5. 12. 1. Celâli İsyânlarının Bastırılmasında Ali Bey	85
1. 5. 12. 2. Canberdi Gazali İsyânının Bastırılmasında Ali Bey	85
1. 6. DULKADİR BEYLİĞİ’NİN OSMANLI’YA İLHAKI.....	87
1. 6. 1. Ali Bey’in Osmanlı Tarih Yazıcılığına Katkısı.....	87
1. 6. 2. Dulkadiroğulları Beyliği’nin İlhakına Tepkiler.....	88
1.7.DULKADİR BEYLİĞİNİN KARAMANOĞLULARI İLE MÜNASEBETLERİ....	89
1.8. OSMANLI DÖNEMİNDE DULKADİRLİ ÜLKESİNDE ÇIKAN BAZI İSYANLAR.....	98

1. 9. OSMANLI'NIN DULKADİRLİ HÂKİMİYETİ	101
1. 10. OSMANLI DÖNEMİNDE MARAŞ.....	103
1. 11. HANEDANLAR ARASI EVLİLİKLER	105
1. 11. 1. AKKONYULU SARAYI'NA GİDEN DULKADİRLİ KIZI.....	106
1. 11. 1. 1. Benlü (Beglu) Hatun	106
1. 11. 1. 2. Kayıtmaz'ın Eşi	109
1. 11. 2. KADI BURHANETTİN'İN SARAYI'NA GELİN GİDEN DULKADİR KIZI	109
1. 11. 2. 1. Sevlî Bey'in Kızı	109
1. 11. 3. MEMLUK SARAYI'NA GELİN GİDEN KIZLAR.....	109
1. 11. 3. 1. Nefise Hatun	109
1. 11. 3. 2 Sultan Çakmak'ın Eşi.....	111
1. 11. 3. 3. Özbey'in Oğlunun Hanımı.....	111
1. 11. 4. OSMANLI SARAYI'NA GİDEN KIZLAR	111
1. 11. 4. 1 Emine Hatun, “Sultan Hatun”	111
1. 11. 4. 2. Sitti Hatun.....	114
1. 11. 4. 3. Ayşe (Gülbahar) Hatun	119
1. 11. 5. DULKADİR HANEDANINA GELİN GELEN KIZLAR.....	124
1. 11. 5. 1. Hatice Hatun (Mısır Hatun).....	124
İKİNCİ BÖLÜM.....	127
XIII - XIV. YÜZYILDA ANADOLU VE DULKADİROĞULLARI.....	127
ÜLKESİNDE TASAVVUF, TARİKAT, AHİLİK, TEKKE VE ZAVİYELER... 127	
2. 1 MEZHEPLER.....	128
2. 2 TARİKATLAR	130
2. 2. 1. Yesevîlik ve Kurucusu Hoca Ahmet Yesevî.....	133
2. 2. 2. HALVETİLİK TARİKATI.....	135
2. 2. 3. GÜLŞENİYE TARİKATI.....	137
2. 2. 4. KADRİYYE TARKATI	146

2. 2. 5. MEVLEVİLİK TARİKATI	147
2. 3. ZAVİYELER.....	152
2. 3. 1. Zaviyelerde Eğitim	155
2. 3. 2. AHİLİK.....	156
2. 3. 2. 1 Selçuklu Ahileri.....	158
2. 3. 2. 2. Orta Sandığı	159
2. 3. 2. 3. Yargılama.....	160
2. 3. 2. 4. Kaliteye Göre Ücret	160
2. 3. 3. Ahiler ve Zaviyeler	164
2. 3. 4. Ahilerde Misafirperverlik	166
2. 3. 5. Ahilerde Güvenlik.....	167
2. 3. 6. İslâm'ın Yayılmasında Zaviyeler.....	169
2. 3. 7. Zaviyelerde Vakıf Anlayışı.....	171
2. 3. 8. Fenerli Zaviyeler	173
2. 3. 9. Garipler Mezarlığı	173
2. 3. 10. Selçuklu Ahlâkı	173
2. 3. 11. Anadolu'da Zaviyelerin Kuruluşu	174
2. 3. 12. Türk Dervişler.....	175
2. 4. TEKKELER	178
2. 4. 1. Osmanlı Devleti'nde Tekkeler.....	181
2. 5. DULKADIR ÜLKESİNDE TASAVVUF.....	182
2. 6. BEKTAŞİLİK	183
2. 6. 1. XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya	183
2. 6. 2. Bektaşiliğin Piri.....	187
2. 6. 3. Hacı Bektaş Veli.....	190
2.7. ÜMMED-HİMMED-HİMMET BABA.....	194
2. 8. BEKTAŞİLİĞİN ŞAMANLIKLA İLİŞKİSİ	195
2. 9. SAFEVİLİK.....	197
2. 10. BABAILİK.....	201

2. 10. 1. Babalılar İsyanı.....	201
2. 11. BAYRAMİLİK-MELAMİLİK.....	202
2. 12. DERMİND DEDE	203
2. 13. İKTİSADİ YAPI VE TOPRAK TASARRUFU	204
2. 13. 1. Zirai Üretim ve Bunlardan Alınan Vergiler	206
2. 13. 1. 2. Alınan Vergilere Göre Yetiştirilen Mahsuller	206
2. 13. 1. 2. 1. Hububat ve Bakliyat Üretimi.....	206
2. 13. 1. 2. 2. Çeltik Üretimi.....	207
2. 13. 1. 2. 3. Pamuk Üretimi.....	208
2. 13. 1. 2. 4. Susam Üretimi.....	208
2. 13. 1. 2. 5. Bağcılık.....	208
2. 13. 1. 2. 6. Meyve ve Sebze Üretimi	209
2. 13. 2. Hayvancılık ve Arıcılık	209
2. 13. 3. Adet-i Ağnam.....	210
2. 13. 3. 1. Yaylak, Kışlak, Ağıl ve Yatak Resmi	210
2. 13. 3. 2. Kovan Resmi.....	210
2. 13. 3. 3. Şahsa Bağlı Vergiler.....	210
2. 13. 3. 4. Çift Resmi (Resm-i Çift)	210
2. 13. 3. 5. Bennak Resmi.....	211
2. 13. 3. 6. Mücceret Resmi.....	211
2. 13. 3. 7. Cizye	212
2. 13. 3. 8. Diğer Vergiler.....	212
2. 13. 3. 9. Bennak Resmi.....	212
2. 13. 3. 10. Mücceret Resmi.....	212
2. 14. Diğer Vergiler.....	213
2. 14. 1. Adet-i Salgun-ı Sultani.....	213
2. 14. 2. Resmi Selamlık	213
2. 14. 3. Resm-i Harman	213
2. 14. 4. Maktu Vergiler.....	214

2. 14. 5. Resm-i Asiyab (Değirmen Resmi).....	214
2. 15. MARAŞ KAZASI'NDA KURULAN PAZARLAR VE PAZARDA SATILAN	
TİCARİ MALLARDAN ALINAN VERGİLER.....	214
2. 15. 1. Kır Kesimindeki Ticari Faaliyetler	214
2. 15. 2. Şehirdeki İktisadi Hayat.....	215
2. 15. 3. Tarım Faaliyetleri	215
2. 15. 4. Boyahane.....	216
2. 15. 5. Ma'sara	216
2. 15. 6. Debbaghane	216
2. 15. 7. Kirışhane.....	217
2. 15. 8. Meyhane.....	217
2. 15. 9. Helvacıyan- Şerbetcıyan.....	217
2. 15. 10. Başhane.....	217
2. 15. 11. Şemhane	218
2. 15. 12. Kapan.....	218
2. 15. 13. Asesiye.....	218
2. 15. 14. Bac-ı rah.....	218
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	220
DULKADİROĞULLARINA AİT KÜLTÜREL UNSURLARDAN MİMARİ	
ESERLER.....	220
3. 1. ADIYAMAN'DAKİ MİMARİ ESERLER	220
3. 1. 1. CAMİ	220
3. 1. 1. 2. Ulu Camii.....	220
3. 2. ANTAKYA'DAKİ MİMARİ ESERLER.....	221
3. 2. 1. ÇEŞME	221
3. 3. HARPUT ELAZIĞ MİMARİ ESERLER	221
3. 3. 1. KALE	221
3. 4. GAZİANTEP'TEKİ MİMARİ ESERLER	222
3. 4. 1. CAMİLER	222
3. 4. 1. 1. Alâüddevlle Bey Alidola Camii	222

3. 4. 1. 2. Burç Köyü Camii	223
3. 4. 1. 3. Şirvani Camii.....	223
3. 4. 2. MEDRESELER.....	223
3. 4. 2. 1. Alâüddevle Bey Medresesi.....	223
3. 4.2.2. Nasirettin Mehmet Bey Medresesi.....	224
3.4.2. 3. Zülkadriye Buk'ası/Medresesi.....	224
3.4.3. HANLAR	225
3.4.3.1. Ammi Han.....	225
3.4.3.2. Emir Ali Hanı.....	225
3. 4. 4.SU HAZNESİ	225
3. 4.4.1. Alâüddevle Maslakı.....	225
3.5. DARENDE MALATYA'DAKİ ESERLER.....	226
3.5.1. CAMİLER	226
3.5. 1.1. Ulu Camii.....	226
3.5.1.2. Dana Bey Camii.....	226
3. 6. KAHRAMANMARAŞ'TAKİ MİMARİ ESERLER.....	226
3. 6. 1. KÜLLİYELER.....	226
3. 6. 1. 1. Bektutiye Külliyesi.....	226
3. 6. 1. 2. Bektutiye Çınarlı Camii.....	226
3. 6. 1. 3. Bektutiye Medresesi.....	226
3. 6. 1. 4. Hatuniye Şems Hatun Külliyesi	230
3. 6. 1. 4. 1. Hatuniye (Şems Hatun) Camii.....	230
3. 6. 1.4.2. Hatuniye (Şems-şemse) Medresesi	231
3. 6. 1.4.3. Hatuniye (Şemş-Şemse) Türbesi.....	233
3. 6. 1.4.4. Hatuniye (Şems-Şemse) Vakıfları	233
3. 6. 1.4.5. Hatuniye (Şems-Şemse) Çeşmesi.....	234
3. 6. 2. Şâzi (Şâdi) Bey Külliyesi.....	235
3. 6.2.1. Şâzi (Şâdi) Bey Camii	235
3. 6.2.2. Şâzi Şâdi Bey Medresesi	237

3. 6. 2. 3. Şâzi (Şâdi) Bey Buk'ası.....	238
3. 6.3. Ulu Camii, Camii Kebir Külliyesi.....	238
3. 6.3.1. Ulu Camii.....	238
3.6.4. Alâüddevle Bey Camii Camii Kebir Mektebi, Veli Bey Muallimhanesi	259
3. 7. CAMİLER.....	260
3. 7. 1. Arasa Timur Paşa. Çıgıcı Camii.....	260
3. 7. 1. 1. Bey Seyyit Mustafa Bey Camii.....	262
3. 7. 1. 2. Bogaz kesen Camii Ekmekci Ali Ağa B. Abdullah Mescidi	262
3. 7. 1. 3. Duraklı Ali Bey Camii, Medresesi ve Buk'ası	263
3. 7. 1. 4. Hacı Veli Bey Camii Bey Camii.....	263
3. 7. 1. 5. Haznedarlı Camii Ali Ağa Camii.....	264
3. 8. KAYITLARDA KALAN CAMİLER.....	264
3. 8. 1. Muratız Köyü Camii.....	264
3. 8. 2. Süleyman Han Kale Camii.....	264
3. 8. 3. Zülkadirzâde Seyyit Ali Bey Camii	264
3. 9. MESCİTLER.....	265
3. 9. 1. Alâüddevle Bey Mescidi.....	265
3. 9. 2. Gümüşin Kerler Mescidi	265
3. 9. 3. İklime Hatun Üdürgücü. Ödereci Mescidi ve Türbesi.....	265
3. 9. 4. Taş Rad Medrese ve Mescidi.....	266
3. 10. KAYITLARDA KALAN MESCİTLER.....	267
3. 10. 1. Alâüddevle Bey Mescidi.....	268
3. 10. 2. Ali Paşa Mescidi	268
3. 10. 3. Çakmaklar Mescidi.....	268
3. 10. 4. Gümüşin Kerler Mescidi	268
3. 10. 5. Hamza Nâib Mescidi.....	269
3. 10. 6. Kara Divan Mescidi	269
3. 10. 7. Kara Hasan Mescidi.....	269
3. 10. 8. Kız Hasan Mescidi	269
3. 10. 9. Muhammet Bey Mescidi.....	269

3. 10. 10. Musa Mescidi.....	269
3. 10. 11. Musa Süleyman Mescidi.....	269
3. 10. 12. Pınar Çelebi Mescidi.....	269
3. 10. 13. Tanrı verdi Hacı Mescidi.....	269
3. 10. 14. Tüleklü Mescidi.....	270
3. 11. MEDRESELER.....	270
3. 11. 1. MARAŞTAKİ MEDRESELER.....	271
3. 11. 1. 1. Bağdadiye Kebir Medresesi	271
3. 11. 1. 2. Divanlı Camii Medresesi.....	272
3. 11. 1. 3. Nebeviyye İmaret Medresesi	272
3. 11. 1. 4. Taş (Rad) Medrese.....	273
3. 12. KAYITLARDAN KALAN MEDRESELER	278
3. 12. 1. Bağdadiye Medresesi	278
3. 12. 2. Bektutiye Kadı Medresesi	279
3. 12. 3. Nebeviye Medresesi.....	279
3. 12. 4. Timur Paşa Medresesi	280
3. 13. BUK'ALAR	280
3. 13. 1. Ali Ağa B. Abdullah Buk'ası.....	280
3. 13. 2. Ali Ağa B. Hazinedar Buk'ası.....	280
3. 13. 3. Boğaz Kesen Ekmekçi Hacı Ali Ağa Medresesi ve Buk'ası.....	281
3. 13. 4. Haznedarlı Ali Ağa Buk'ası	281
3. 13. 5. Kadı Muslihuttin Buk'ası.....	281
3. 13. 6. Musa B. Süleyman Buk'ası.....	281
3. 13. 7. Şadi Bey Buk'ası.....	282
3. 14. TÜRBELER.....	282
3. 14. 1. Alâüddevle Aladan	282
3.14. 2. Taş Medrese Türbesi	287
3. 14. 3. Yum Baba (dede) Türbesi	288
3. 15. İMARETLER.....	289
3. 15. 1. Nebeviyye İmaret	290

3. 16. HANLAR KERVANSARAYLAR	291
3. 16. 1. Kâtip'in (Büyük Bağdat-Mütfü veya Cumhuriyet) Hanı.....	293
3. 16. 2. Taş Han.....	294
3. 17. ÇARŞI VE PAZARLAR	295
3. 18. DUA KUBBELERİ	295
3. 18. 1. Ahilik ve Maraş Çarşıları.....	296
3. 18. 2. Bakırcılar Çarşısı	297
3. 18. 3. Belediye Çarşısı (Maraş Çarşısı, Suk-ı) Maraş.....	297
3. 18. 4. Eski Yukarı Maraş Bedesteni.....	298
3. 18. 4. 1. Semerciler Çarşısı.....	298
3. 18. 5. Kazazlar--Mazmanlar Çarşısı.....	298
3. 19. HAMAMLAR.....	299
3. 19. 1. Boğaz Kesen Hamamı.....	302
3. 19. 2. Çukur Hamam.....	302
3. 19. 3. Marmara Hatuniye Pazar Hamamı	302
3. 19. 4. Tekyenişin Hamamı.....	303
3. 20. ÇEŞMELER.....	303
3. 20. 1. Bey Çeşmesi	304
3. 20.2. Şems Hatun Çeşmesi.....	305
3. 21. KASTEL	305
3. 21. 1. Çatal Kastel/Çifte Çeşmeler.....	305
3. 22. DEĞİRMENLER.....	306
3. 22. 1. Hatun Değirmeni.....	306
3. 22. 2. Uzunoluk Değirmeni.....	306
3. 22. 3. Şakirtoğlu Değirmeni.....	306
3. 23. DİNK.....	306
3. 23. 1. Tekkenişin Dingi	306
3. 24. DULKADİR BEYLİĞİ SARAYI	307
3. 25. MERKEZ İLÇEYE BAĞLI KASABA VE KÖYLERDEKİ YAPILAR.....	307

3. 25. 1 KÖPRÜLER.....	307
3. 25. 1. 1. Ceyhan Köprüsü	307
3. 25. 1. 2. Süleymanlı Zeytun Köyü (Kanlı Köprü).....	309
3. 25. 1. 3. Süleymanlı Zeytun Köyü. Zeytun Köprü.....	309
3. 26. AFŞİN'E BAĞLI KASABA VE KÖYLERDEKİ YAPILAR.....	310
3. 26. 1. CAMİLER	310
3. 26. 1. 1. Ashabü'l Khef Camii	310
3. 27. MEDRESELER.....	311
3. 27. 1. Eshab-ı Khef Medresesi.....	311
3. 27. 2. Ashab-ı Khef'deki Süleyman Bey Nasrüttin'nin Medresesi	312
3. 27. 3. Çardak Mescidi	314
3. 28. MESCİTLER.....	315
3. 28. 1. Eshab-ı Khef'deki Süleyman Bey Nasrüttin'nin Mescidi.....	315
3. 28. 2. Afşin Eshab-ı Khef Kadınlar Mescidi	316
3. 29. BUK'A.....	317
3. 29.1. Ashab-ı Khef Mezrasındaki Süleyman Bey Nasrüttin'nin Buk'ası ve Mezarı	317
3. 29. 2. Afşin Dede (Deve Baba) Türbesi.....	317
3. 30. ANDIRIN'DAKİ YAPILAR.....	317
3. 31. ÇAĞLAYAN CERİT'TEKİ YAPILAR	317
3. 31. 1. CAMİ	318
3. 31. 1. 1. Göynük Köyü Murat Bey Camii.....	318
3. 32. ELBİSTAN'DAKİ YAPILAR	318
3. 32. 1. CAMİLER	318
3. 32. 1. 1. Alâüddevle Bey Camii (Camii Atik).....	318
3. 32. 1. 2. Cami- i Kebir (Ulu Camii).....	319
3. 32. 1. 3. Ali Bey Bin Şehsuvar Bey Zülkadir'in Camii ve Buk'ası.....	320
3. 32. 1. 4. Ümmet (Himmed Baba) Camii	320

3. 32. 1. 5. Kızılcaoba Camii.....	321
3. 32. 1. 6. Ali Bey Bin Şehsuvar Bey (Pınarbaşı) Zulkadir Camii.....	321
3. 32. 1. 7. Ali Bey B. Şehsuvar Bey Zulkadir Hoca Pınarbaşı Bağı Buk'ası	322
3. 33. TÜRBELER.....	322
3. 33. 1. Dede (DeveBaba)Türbesi.....	322
3. 34. OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRDİKTEN SONRA DULKADİRLİ ÜLKESİNDE DULKADİRLİLER TARAFINDAN YAPTIRILAN CAMİLER.....	323
3. 34. 1. ELBİSTAN'DA YAPILAN CAMİLER.....	323
3. 34. 1. 1. Şehsuvar Oğlu Ali Bey Camii	323
3. 34. 1. 2. Bab-ı Derb (Köprübaşı Mahallesi) Camii.....	324
3. 35. MESCİTLER.....	324
3. 35. 1. Ekmekçi Mescidi	324
3. 35. 1. 1. Ergeni Köyü Mescidi	324
3. 35. 1. 2. Kelâmin Mescidi.....	324
3. 35. 1. 3. Seyyit Selâhattin Mescidi.....	325
3. 36. OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRDİKTEN SONRA DULKADİRLİ ÜLKESİNDE DULKADİRLİLER TARAFINDAN YAPTIRILAN MESCİTLER.....	325
3. 36. 1. Ekmekçi Boyacı Mescidi.....	325
3. 36. 2. Ekmekçi Boyacı Mescidi.....	325
3. 36. 3. Hacı İbrahim Mescidi	326
3. 37. OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRDİKTEN SONRA DULKADİRLİ ÜLKESİNDE DULKADİRLİLER TARAFINDAN YAPTIRILAN YERLERİNİ TESPİT EDEMEDİĞİMİZ MESCİTLER.....	326
3. 37. 1. MEDRESLER	326
3. 37. 1. 1. Alâüddevle Bey Medresesi.....	326
3. 37. 1. 2. Cenderiye Hatuniye (Sa'diye) Alâüddevle Bey Medresesi	326
3. 37. 2. TÜRBELER.....	327
3. 37. 2. 1. Ümmet Baba (Himmat Baba).....	327

3. 37. 2. 2. Çandar Gazi Türbesi.....	327
3. 37. 3. BUK'ALAR.....	327
3. 37. 3. 1. Cenderiye Hatuniye.....	327
3. 38. GÖKSUN'DAKİ YAPILAR.....	327
3. 39. PAZARCIK'TAKİ YAPILAR.....	327
3. 40. 1. CAMİLER.....	328
3. 40. 1. 1. Göynük Murat Bey Camii.....	328
3. 40. 1. 2. Mihriban Mezrası Camii.....	329
3. 41. KAYSERİ'DE DULKADİRLİLERE AİT MİMARİ ESERLER.....	329
3. 41. 1. Kayseri Kalesi.....	330
3. 42. BÜNYAN.....	331
3. 42. 1. CAMİLER.....	331
3. 42. 1. 1. Büyük Bürüngüz Alâüddevle Camii.....	331
3. 43. PINARBAŞI.....	333
3. 43. 1. Dıraz Köyü Camii.....	333
3. 43. 2. Gümüşin Köyü Camii.....	333
3. 43. 3. Melik Arslan Camisi.....	333
3. 43. 4. Süleyman Bey (Camii) Mescidi.....	333
3. 43. 5. Şehsuvar Bey Camii.....	333
3. 43. 6. Zamantu Kalesi Camii.....	334
3. 44. MESCİTLER.....	334
3. 44. 1. Melik Gazi Mescidi (Aşidin Köyünde).....	334
3. 44. 2. Ergani Köyü Mescidi.....	334
3. 44. 3. Kelemin Köyü Mescidi.....	334
3. 44. 4. Süleyman Bey (Camii) Mescidi.....	334
3. 44. 5. Süleyman Bey Mescidi.....	335
3. 44. 6. Zamantu Kalesi Mescidi.....	335
3. 45. MEDRESELER.....	335
3. 45. 1. Nasırıye (Hatuniye) Medresesi.....	335

3. 45. 2. Şamlular (Hatuniye) Medresesi Halil Ethem	336
3. 45. 3. Zamantu Medresesi.....	337
3. 46. TÜRBELELER.....	337
3. 46. 1. Sancaktar Emir Halil Türbesi	337
3. 46. 2. Süleyman Bey Türbesi (Öksüz veya Garip Türbe).....	338
3. 47. KÖPRÜLER.....	340
3. 47. 1. Karaoğlan-Karaözü Şahrük (Şahrüh Bey) Köprüsü	340
3. 48. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN YAPILAR CAMİLER	341
3. 48. 1. Dıraz Köyü Camii	341
3. 48. 1. 1. Gümüşin Camii	341
3. 48. 1. 2. Melik Arslan Camii.....	341
3. 48. 1. 3. Şehsuvar Camii	341
3. 48. 1. 4. Zamantı Kalesi Camii ve Mescidi.....	341
3. 48. 2. MESCİTLER.....	342
3. 48. 2. 1. Melik Gazi Mescidi	342
3. 48. 2. 2. Kalemın Köyü Mescidi	342
3. 48. 2. 3. Süleyman Bey Mescidi.....	342
3. 48. 3. MEDRESELER.....	342
3. 48. 3. 1. Zamantı Kalesi Medresesi.....	342
3. 49. KIRŞEHİR'DEKİ ESERLER	342
3. 49. 1. CAMİLER	342
3. 49. 1. 1. Halifeli (Ağce Meşhed) Köyü Camii.....	342
3. 49. 1. 2. Hacılar Köyü Camii.....	343
3. 49. 1. 3. Kara Yusuf Köyü Camii.....	343
3. 49. 1. 4. Kara Yusuf İni Köyü Camii.....	343
3. 49. 1. 5. İğdecik Köyü Camii	343
3. 49. 1. 6. Hacılar Köyü Camii.....	343
3. 50. SİVAS'TAKİ ESERLER.....	343

3. 51. GEMERЕК	343
3. 51. 1. CAMİLER	343
3. 51. 1. 1. Gemerek Köyü Camii	343
3. 51. 2. MESCİTLER	344
3. 51. 2. 1. Gemerek Şahruh Bey Mescidi	344
3. 51. 2. 2. Şahruh Bey Mescidi	344
3. 52. PAZARÖREN	345
3. 52. 1. MESCİTLER	345
3. 52. 1. 1. Zamantu Kalesi Medresesi	345
3. 52. 1. 2. Gemerek Şahruh Bey Mescidi	345
3. 52. 2. TÜRBELER	345
3. 52. 2. 1. Aziziye Kazasında Melik Gazi Türbesi	345
3. 52. 2. 2. Halil Bey Kabri	345
3. 52. 3. KÖPRÜLER	345
3. 53. OSMANİYE'DEKİ ESERLER	349
3. 54. BAHÇE	349
3. 54. 1. Ağca Bey Camii	349
3. 55. KADİRLİ	350
3. 55. 1. MESCİTLER	350
3. 55. 1. 1. Ala Mescit (Camii)	350
3. 56. HARUNİYE	350
3. 56. 1. CAMİLER	350
3. 56. 1. 1. Haruniye (Düziçi) Camii	350
3. 56. 1. 2. Haruniye Harabesi Camii	350
3. 57. KOZAN	351
3. 57. 1. Kozan Köyündeki Camii	351
3. 57. 2. MESCİTLER	352
3. 57. 2. 1. Kozan Köyü'nde Şahruh Bey Mescidi	352

3. 57. 3. VAKFİYELER.....	352
3. 58. KADİRLİ.....	354
3. 58. 1. MEDRESELER.....	354
3. 58. 1. 1. Kadirli Kasım Bey Medresesi	354
3. 59. ÇANDIR (YOZGAT)'DAKİ ESERLER	355
3. 59. 1. CAMİLER	355
3. 59. 1. 1. Boğaz Bendi (Mescit'ül İnal) Köyü Camii	355
3. 59. 1. 2. Ilısu Köyündeki Camii.....	355
3. 59. 2. MESCİTLER.....	355
3. 59. 2. 1. Akdağ (Yozgat)'da Şahruh Bey Mescidi	355
3. 59. 2. 2. Kozan Köyü Şahruh Bey Mescidi.....	355
3. 59. 2. 3. Ilısu Köyü Şahruh Bey Mescidi	356
3. 59. 2. 4. Çandır Şahruh Bey Mescidi	356
3. 59. 2. 5. Ilısu Köyü Şahruh Bey Mescidi	357
3. 59. 3. TÜRBE.....	357
3. 59. 3. 1. Çandır Şah Sultan Hatun Türbesi.....	357
3. 59. 4. MESCİTLER.....	357
3. 59. 4. 1. Çandır'ki Şahruk Bey Mescidi	357
3. 59. 4. 2. Kozan Köyü Şahruh Bey Mescidi.....	358
3. 59. 4. 3. Ilısu Köyünde Şahruh Bey Mescidi.....	358
3. 59. 4. 4. Bozok (Yozgat) Sancağına Ait Bir Vakfiye.....	358
3. 60. KUDÜS'TEKİ ESERLER.....	360
3. 60. 1. Kudüs Gadiriyeye (Kadiriye) Mederesi	360
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	363
XIV VE XVI YÜZYILDAKİ DULKADİROĞULLARINA AİT KÜLTÜREL	
UNSURLAR VE ZAVİYELER.....	363
4. HATTATLAR	363
4. 1. Hattat Hayruddin El- Maraşî'nin Hocası Şeyh Hamdullah	363

4. 1. 1. Osmanlı Hat Sanatında Üslup Anlayışı Amasya'da Başladı.....	364
4. 1. 2. Hattat Hayruddin El-Maraşî	366
4. 2. EVLER.....	372
4. 3. GİYİM-KUŞAM	375
4. 3. 1. Kahramanmaraş'ta Erkek Giysileri	375
4. 4. SİMSIRMA İŞİ	380
4. 5. BESLENME	383
4. 5. 1. Yemek kültürü.....	384
4. 6. HASTALIKLAR VE TEDAVİSİ	385
4. 6. 1. Tatyus Resul ve Uyuz Pımarı.....	386
4. 7. EL SANATLARI.....	390
4. 7. 1. Yemenicilik.....	390
4. 7. 2. Ahşap oymacılığı.....	391
4. 7. 3. Kuyumculuk	391
4. 8. HALK AĞZINDAN DERLEMELER KAFİYELİ SÖZLER.....	392
4. 9. MARAŞ'TA DULKADIROĞULLARI DÖNEMİNE AİT ZAVİYELER.....	394
4. 9. 1. ZAVİYELER.....	395
4. 10. KAHRAMANMARAŞ.....	395
4. 10. 1. Alâüddevle Şeyh Haydar Zaviyesi.....	395
4. 10. 2. Bum (Yum- Yem) Dede (Baba) Zaviyesi.....	396
4. 10. 3. Çamlu Bel Köyünde Ümmet Dede Zaviyesi.....	400
4. 10. 4. Çomaklı-Çomak Baba Zaviyesi.....	400
4. 10. 5. Derdimend Dede (Baba)	401
4. 10. 6. İsa Baba Zaviyesi	403
4. 10. 7. Mahmut Dede Zaviyesi.....	403
4. 10. 8. Mahruz Zaviyesi.....	404
4. 10. 9. Merdani Zaviyesi.....	404
4. 10. 10. Omuzu Güçlü (Omuzu Keçeli) Zaviyesi	404
4. 10. 11. Sa'dü'l-Aziz Zaviyesi	406

4. 10. 12.Seyyit Mazlum Zaviyesi.....	407
4. 10. 13. Yeni Çınar Zaviyesi	409
4. 11. AFŞİN (KAHRAMANMARAŞ).....	409
4. 11. 1. Ashabü'l Kehf Zaviyesi	409
4. 11. 2. Dede (Deve) Baba Zaviyesi.....	409
4. 12. ANDIRIN (KAHRAMANMARAŞ)	410
4. 12. 1. Alâüddevle Bey Zaviyesi.....	410
4. 12. 2. Ayvacık Köyü Zaviyesi	410
4. 12. 3. Kurd Bey Zaviyesi.....	411
4. 12.4 Elen Köyü Zaviyesi	411
4. 12. 5 Obruk Köyü Zaviyesi.....	411
4. 13. ÇAĞLAYAN ÇERİT (KAHRAMANMARAŞ)	411
4. 13. 1. Göynük Köyü Ali Bey (Şehsuvaroğlu) Zaviyesi	411
4. 14. ELBİSTAN (KAHRAMANMARAŞ).....	412
4. 14. 1. Babaiyye (Elbistan Ümmet Baba-Himmet Baba) Zaviyesi	412
4. 14. 2. Cenderiye Zaviyesi.....	412
4. 14. 3. Ebecik Köyünde Ahmet Bey Zaviyesi	413
4. 14. 4. Kelâmin Zaviyesi.....	414
4. 14. 5.Seyyit Selman Zaviyesi	414
4. 14. 6. Ümmed Baba (Dede) Zaviyesi.....	414
4. 14. 7. Ümmed Dede Zaviyesi	415
4. 15. GÖKSUN (KAHRAMANMARAŞ).....	416
4. 15. 1. Kanlıkavak Köyü Şehsuvar Oğlu Ali Bey	416
4. 15. 2. (Dede Garkın) Zaviyesi.....	416
4. 16. PAZARCIK (KAHRAMANMARAŞ).....	420
4. 16. 1. Dibek Öyüğük Öyünde Osman Dede Zaviyesi	420
4. 16. 2. Göynük Köyü Zaviyesi	420
4. 16. 3. İncirli Köyü Kara Dede Zaviyesi.....	421
4. 16. 4. Kızıl Bük Köyü Zaviyesi.....	421
4. 16. 5. Kalandaz Köyü Irlaüan Hacı Dede ZAViyesi	421
4. 16. 6. Mihriban Mezrası Zaviyesi	421

4. 16. 7. Osman Dede (Dibek Öyüğü) Zaviyesi	422
4. 17. KAYSERİ	423
4. 17. 1. ZAVİYELER.....	423
4. 17. 1. 1. Dıraz Köyü Zaviyesi.....	423
4. 17. 1. 2. Güllice Viran (Güllüviran) Köyü Zaviyesi	423
4. 17. 1. 3. Gümüştün Köyünde Dede Abdal (Dünabdal) Zaviyesi	423
4. 17. 1. 4. Günüce Viran Köyü Zaviyesi	424
4. 17. 1. 5. Safhan. (Safan) Mezrası Zaviyesi	424
4. 17. 1. 6. Kalemin Köyü Zaviyesi	424
4. 17. 1. 7. Karaca Venk Köyünde Melik Arslan Zaviyesi.....	424
4. 17. 1. 8. Kızancık KöyündeSeyyit Selahattin Zaviyesi	424
4. 17. 1. 9. Melik Gazi Zaviyesi	425
4. 17. 1. 10. Pınarbaşı Zaviyesi.....	425
4. 17. 1. 11. Süleyman Bey Zaviyesi	425
4. 17. 1. 12. Süleyman Bey Zaviyesi (Alâüddevle) Süleyman Bey Zaviyesi.....	426
4. 17. 1. 13. Şehsuvar Bey Zaviyesi (Pınarbaşı).....	426
4. 17. 1. 14. Tahtalasun Köyü Zaviyesi.....	426
4. 18. SİVAS (GEMERЕК)	427
4. 18. 1. Hamamcık Köyünde Murat Bey Zaviyesi.....	427
4. 18. 2. Kara Özü Köyü Zaviyesi	427
4. 19. OSMANİYE.....	427
4. 19. 1. (Haruniye) Osmaniye.....	427
4. 19. 2. Haruniye Harabesi Zaviye	428
4. 19. 3. Lif Zaviyesi	428
4. 19. 4. Meltek Zaviyesi	428
4. 20. YOZGAT	429
4. 20. 1. Akdağ (Yozgat).....	429
4. 20. 1. 2. Pirce Pınar Köyü Zaviyesi.....	429

4. 20. 1. 3. Boğazlayan (Yozgat)	429
4. 20. 1. 4. Terli Köyünde Sırçalı Zaviyesi	429
4. 20. 1. 5. (Çayıralan) Çandır Köyü Zaviyesi	429
4. 20. 1. 6. Yozgat (Şah-Ruh) Şahruh Bey Zaviyesi.....	431
4. 21. YERLERİNİ TESPİT EDEMEDİĞİMİZ ZAVİYLER.....	431
4. 21. 1. Ahi Divan Köyü Zaviyesi.....	431
4. 21. 2. Akarca Köyü Zaviyesi	431
4. 21. 3. Ayrılgan Hacı Dede Zaviyesi.....	431
4. 21. 4. Dede Baba Zaviyesi.....	431
4. 21. 5. Direkli Viran Köyü Zaviyesi.....	432
4. 21. 6. Çok Viran Köyü Zaviyesi.....	432
4. 21. 7. Dönercik Zaviyesi.....	432
4. 21. 8. Firakdin Köyü Zaviyesi.....	433
4. 21. 9. Gaçkar Köyü Zaviyesi	433
4. 21. 10. Hacı Dede Zaviyesi.....	433
4. 21. 11. Hazran Köyünde Süleyman Bey Zaviyesi.....	433
4. 21. 12. İncirli Köyünde Kara Dede Zaviyesi.....	433
4. 21. 13. İsa Baba Zaviyesi	434
4. 21. 14. Kalendir Köyünde Ayrılgan Hacı Dede Zaviyesi.....	434
4. 21. 15. Kara Dede Zaviyesi.....	434
4. 21. 16. Karakırokeş Viranı (Karakır “Seksen Viran”) Zaviyesi.....	434
4. 21. 17. Kapuluca Köyünde Alâüddevle Bey Zaviyesi.....	434
4. 21. 18. Keremüttin Zaviyesi	435
4. 21. 19. Kesik (Kesek) Viran Zaviyesi.....	435
4. 21. 20. Kızıl Bük Köyü Zaviyesi.....	435
4. 21. 21. Köstere (Köstire) Kalesi Zaviyesi	435
4. 21. 22. Mamasa Köyünde Alâüddevle Bey Zaviyesi.....	436
4. 21. 23. Mancıklar Köyünde Alâüddevle Bey Zaviyesi	436
4. 21. 24. Melenk Köyü Zaviyesi	436
4. 21. 25. Melik Arslan Zaviyesi.....	436
4. 21. 26. Melik Gazi Zaviyesi	437
4. 21. 27. Meradiz Köyü Camii	437
4. 21. 28. Özencik Köyü Zaviyesi.....	437

4. 21. 29. Sa'dül Aziz Zaviyesi.....	437
4. 21. 30. Serhor Köyünde Kara Tanı Zaviyesi	438
4. 21. 31. Şolak Köy'ünde Seyyit Keremüttin Zaviyesi	438
4. 21. 32. Tac-İn Köyünde Şeyh Selahattin Zaviyesi	438
4. 21. 33. Tut Alanı Köyü Zaviyesi.....	438
4. 21. 34. Yassı Pınar Köyü Zaviyesi	439
4. 22. BAZI ZAVİYELERE AİT VAKFİYE SURETLERİ.....	439
SONUÇ.....	444
KAYNAKÇA	451
EKLER.....	490
İNDEKS	528

KISALTMALAR LİSTESİ

Arş. :Arşiv	M. E. B: Milli Eğitim Basımevi
B. O. A. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi	T. D. V. İ. A. :Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
C. Ev. : Cevdet Evkaf Tasnifi	T. O. E. M. :Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası
C. Mf. :Cevdet Maarif Tasnifi	T. T. D. : Tapu Tahrir Defteri
D. T. C. F. :Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi	V. G. M. : Vakıflar Genel Müdürlüğü
EV: Evkaf Defteri	DİA: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H. : Hicri	OTAMAÜ: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
İ. A. : İslâm Ansiklopedisi	TED: Tarih Enstitüsü Dergisi
TA: Türk Ansiklopedisi	TKGMA: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi
İ. Ü. E. F. : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	VD: Vakıflar Dergisi
İE. Ev. : İbnülemin Evkaf Tasnifi	Çev. : Çeviren
K. S. Ü. : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Yay. : Yayınlayan
M. : Miladi	vd. : ve diğerleri
EÜ: Erciyes Üniversitesi	M. A. D: Maliyeden Müdevver Defterleri
bkz. : Bakınız	Sad. :Sadeleştiren
C.:Cilt	Bkz.:Bakınız
S. :Sayı	
s.. Sayfa	

GİRİŞ

1. Araştırmanın Mahiyeti ve Kaynakları

1. 1. Konunun Mahiyeti, Önemi ve Çalışma Yöntemi

Tarihi olaylar bir coğrafi konum üzerinde yaşanır. Araştırma konumuz olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin de kurulduğu bölge Orta Asya, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının toplanma ve geçiş güzergâhı üzerindedir. Öyle ki coğrafyasındaki çeşitlilik tarihinde de görülür. Toprakları, Akdenizden güneye ve Doğu Anadolu Bölgesi'ne uzanarak bu bölgelerin özellikleriyle zenginleşmiştir.

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve dört mevsimi yaşayan, Anadolu köprüsünün güney girişindeki bu bölge önemli bir uygarlık ve ticaret merkezi olmuştur. Dulkadiroğullarının hâkim oldukları yerleşim yerleri Mezopotamya ve Kuzey Suriye'yi Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya bağlayan kervan yollarının üzerinde bulunmasından dolayı bilinen bütün tarihî çağları yaşamıştır. Örneğin, Romalılar Devri'nde ticaret yolu olarak kullanılan yollardan biri Antitoros havalisinden geçerek Toros Dağları'nın Elbistan ile Maraş arasındaki önemli geçitten aşarak Pteia'yi Assyria'ya bağlamış olmalıdır¹. Bu yollardan birincisi Göksun'dan Maraş'a iner, ikincisi ve mühimi Elbistan'dan² Maraş'a, üçüncüsü de Malatya'dan Polat ve Adıyaman'ı geçerek Samsat'a gider³.

Anadolu'daki Türkmen oymaklarının otağı olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurulduğu arazi Diyarbakir, Halep, Adana, Elbistan hatta Kütahya ve Aydın'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. Bu mühim teşekkülün bir bölümü ifraz-ı Zülkadiriye

---

¹W. M. Ramsay, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1939, s. 35.

² Ramsay, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, s. 35. İsmi zikredilen bu eserin 305'inci sahifesinin bir nolu dipnotunda şu ifade geçmektedir.

Bu yolu bana tarif edenler ve bu cemiyetin şiddetle nazarı dikkatimi çekenler, Sir Charles Wilson Konolel Chermiside ve Major Benet olmuşlardır. "Bahçe" manasına gelen Elbistan geçidin Şimal kilidi olmak üzere, Arabissos'un yerini almıştır. Arabissos'un yerinde bugün, eski ismi ell'an, muhafaza eden Yarpuz köyü bulunuyor.

³Ramsay, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, s. 305.

adıylı Adana bölgesiylı⁴. Bozulı, Halep, Yeni İl, Danişmendlı kazalarının içinde Dulkadir ulusuna mensup olukça fazla cemaat bulunmakta idi. Halep'ten başlayarak Amanoslarnn doğusundan Tohma vadisine kadar uzanan bölgede yurt tutan Dulkadir Türkmenleri çoğunlukla Maraş ve Elbistan bölgesinde yařadılar⁵.

Dulkadiroğulları ile anılan bu boy yapısında farklı inançlarda ve farklı boylardan pek çok oymak ve sülale birlikte yaşıyordu. Bunlardan bazıları şehirde bazıları da yazın yaylaklarda ikamet ediyorlardı. Gerek şehirde oturanlar gerekse göçebe halinde yaşayanlar zaman zaman başka beyliklerin idaresine giriyorlar ve başka beyliklerden de bu beyliğin egemenliğini tercih ediyorlardı. Dulkadir Beyliği yaklaşık 185 yıl hüküm sürmüştür. Bu hanedandan birçok bey, bu beyliği yönetmiştir. En güçlü zamanlarında topraklarını oldukça genişletmiştir.

1563 tarihli tahrir defterinde kayıtlı olan kazalar, bir harita üzerine aktarılırsa; Maraş merkeze bağlı; Güvercinlik, Akdeniz Bölgesinde Zamantu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Elbistan ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) kazaların olduğu görölür. Maraş'ın kuzeyinde Berit ve Engizek, Güneyde Kartal, Batıda Nur, Amanos, kuzeyinde Çimen ve Çınarpınar Dağları bulunmaktadır. Doğusunda Gölbaşı çukur alanı, Güvercinlik kazası, Hatay Kahramanmaraş çöküntü alanının orta kısmında Amanos Dağları ile doğuda Gaziantep platosu arasında genel hatları ile kuzey-güney doğrultulu bir uzanış gösterir. Elbistan kazası ise kuzeyde Hezanlı, doğuda Nurhak, güneyde Engizek ve Berit, batıda Binboğa ile kuzeybatıda Tahtalı Dağları arasında kalan havzada yer alır. Zamantu Kazası, sancağın kuzeybatısında Kızılırmak, Seyhan, Ceyhan ve Fırat nehrinin su bölümünde, Tahtalı dağları üzerindeki Soğanlı ve Gövdeli Dağlar ile batıda Korumaz Dağ'ı, kuzey ve kuzeydoğuda Uzun Yayla arasında kalan sahayı işgal eder. Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı ve Pazarören de bu bölgenin içinde yer alır. Hısn-ı Mansur kazası ise Güneydoğu Toroslar'ın eteklerinde Adıyaman platosu üzerinde bulunur. O devirde Maraş'a bağlı olan bu kaza müstakil bir sınıra sahip olup, Maraş'ın doğusunda Malatya sancağı sınırları içinde bir ada durumunda olduğu görölür⁶.

⁴ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulı Türkmenleri 1540-1640"*, Yeditepe, İstanbul 2010, s. 35.

⁵ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, 1563, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No.1, Ankara Üniversitesi Basımevi, C. I, Ankara 1988, s. XVI.

⁶ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, 1563, C. I, s. XI.

Coğrafi konumu itibari ile bulunduğu bölgede önemli bir yol kavşağında olduğu için hem ekonomik hem de askerî yönden önemli bir konumdadır. Maraş'ta yahut yakınında düğümlenen eski yolların başlıcaları şunlar idi:

1. Amanos Dağları'nın doğusuna doğru uzanan ovayı takip eden Antakya yolu;
2. Kuzeyden doğuya doğru devamını boylayarak (Al-Hadas İnekli Köyü), Viranşehir üzerinde Malatya yolu;
3. Doğuda Besni üzerinden Fırat kıyısında Şamat yolu;
4. Gaziantep üzerinden Halep yolu;
5. Batıdaki dağlar arasından geçip Adana Ovası'na inen Kadirli Anavarza-Misis yolu;
6. Kuzeybatıda Antitoros Dağları'nı çapraz keserek Göksun üzerinden Kayser'i yolu;
7. Kuzeyde Elbistan ve Afşin'e giden bir dağ yolu.

Bu yollar üzerinde bulunan Kahramanmaraş tarih boyunca canlı bir ticaret merkezi olmuştur⁷.

Dulkadiroğulları bu yolları birbirine bağlayan geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Birçok kaza bu beyliğin egemenliğinde yaşamıştır. Bu kazalardan önemlileri aşağıda gösterilmiştir. Besni üzerinden Samsat'a giden yol üzerinde, Pazarcık kazası, Haydarlı istasyonu civarındaki Köroğlu Kalesi olarak bilinmektedir. Yine bu yollardan Andırın-Göksun üzerinden Kayseri'ye ulaşan yol üzerinde irili ufaklı pek çok kale yer almaktadır. Akkale ile Meryemçil Kaleleri bunların en önemlileridir.

Dulkadiroğullarının merkezi olan Elbistan, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümü içinde yer almıştır. Kaza alanının büyük bir kısmı Kahramanmaraş ili içinde kalırken, Kayseri iline bağlı Sarız ilçesini de içine almıştır. Kahramanmaraş ilinin kuzeyinde bulunan ilçelerini kaplayan saha bugün Kayseri, Sivas, Malatya, Adıyaman ve Adana illeri ile çevrilmiştir. Engizek ve geride karlarla kaplı Berit Dağları'nın dorukları Elbistan kazasının doğu ve güney sınırlarını oluşturmaktadır⁸.

Elbistan kazasının kapladığı alanın orta kısmı çevresine göre çukur olduğundan burası coğrafi bakımdan havza özelliği gösterir. Bu havzaya Elbistan Havzası denir. Havza genel hatlarıyla çöküntüden ibarettir.

⁷ Besim Darkot, "Maraş (Coğrafyası)" *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, s. 311, İstanbul 1968.

⁸ Mesut Elibüyük, "Tarihi Coğrafya Bakımından Yüzyılda Elbistan Kazası", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kristal Reklâm ve Matbaacılık, C. 1, Haziran 2012 s. 101-102.

Bu beyliğin sınırları içinde geniş ovalar ve yüksek yollar, bol ağaçlı ormanlar vardı. İnsanlar, geçimlerini hayvancılık ve ziraatçılıkla sağlıyorlardı. Ayrıca şehir merkezlerinde ise el sanatları, ticaret oldukça gelişmişti. Yapılan araştırmalarda zengin linyit yatakları bulunmuş ve buna bağlı olarak elektrik üretmek üzere günümüzde termik santral kurulmuştur.

Araştırmamızda Selçuklunun Türk-İslam âlemine verdiği hediyelerden birisi olan ve Anadolu'da kurulan Türk Beylikleri içerisinde en uzun ömürlülerinden Dulkadiroğulları Beyliği'nin hâkim olduğu sahadaki siyasi tarihini inceledikten sonra, bu hâkimiyeti sağlanmasında sadece ordusunun güçlü olması ile açıklanamayacağını, askerî nedenlerin yanı sıra sosyal ve kültürel gelişmeleride Beyliğin varlığını sürdürmesi bakımından önem arz ettiği belirtilmeye çalışılmıştır.

Dulkadiroğulları Beyliği varlığını sürdürebilmek için birtakım politikalar içerisine girmiştir. Maraş topraklarında doğup Konya'ya, Kayseri'ye kadar geniş topraklar üzerinde egemenlik kurmuş olan Dulkadiroğulları da komşularıyla iyi geçinmek barış içinde yaşamak amacıyla evlilikler gerçekleştirmiştir. Dulkadiroğulları; Akkoyunlu, Memluklu, Danişmendli ve Osmanlı devletlerine gelin vermiş, Danişmendli Beylerinden'de Kadı Burhanettin Ahmet'in kızını gelin almıştır. Örneğin, Dulkadiroğullarından Akkoyunlu Sarayı'na gelin giden Benlü Hatunun evliliği siyasi çekişmelere neden olmuştur. Dulkadirli Hanedanından Alâüddeve'nin eşsiz güzelliğe sahip bir kızı olduğu çevreye yayılmıştı. Bu kızın güzelliği, Safevî devleti'ni kuran Şah İsmail'in kulağına kadar gitmişti. Bunun üzerine Şah İsmail Alâüddeve'ye elçi gönderip kızı Benlü Hatunla evlenmek istediğini iletmiştir. Alâüddeve Bey bu isteği önce uygun bulmuş ancak sonra onun dinî konulara önem vermediğini⁹ ve Şii¹⁰ olduğunu öğrenince bu kararından vazgeçtiği gibi Şah İsmail'in elçisini azarlayıp küçük düşürmüştü¹¹.

Alâüddeve'nin, kızını Şah İsmail ile evlendirmekten vazgeçmesi ve elçileri küçük düşürmesi sebebiyle Alâüddeve ile Şah İsmail'in arası açıldı. Böylece Alâüddeve'nin

⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih, C. II*, (Haz. İ. Parmaksızoğlu), Kültür bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 350.

¹⁰ İsmail Habib Sevik, *Yurttan Yazılar-Üç Bölge*, İstanbul 1943, s. 90.

¹¹ Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolunun Rolü*, Ankara 1992, s. 74

bu evlilikten vazgeçmesi ve diğer sebeplerin de etkisiyle Şah İsmail ile Alâüddevle arasında bir takım siyasî problemler ortaya çıktı¹².

Esasen güçlenen Safevî Devleti, Osmanlı Devleti kadar Dulkadirli Devleti'ni de tehdit ediyordu. Tehlikeyi çok geç sezen Alâüddevle ve II. Bayezid, ülkelerindeki Kızılbaşların İran'a gitmelerine engel olacak önlemler aldılar. Aslında Şah İsmail, Osmanlı sultanıyla aralarında bir mesele çıkmasını istemiyordu. Gönderdiği mektuplarda çok saygılı davranıyor ve padişaha "baba" diye hitap ediyordu. Osmanlı Devleti ile iyi geçinmeye çalışan Şah İsmail, Güneydoğu Anadolu'daki Akkoyunlu topraklarını ele geçirmeye çalışan ve Dulkadirli Devleti'nin elindeki Kızılbaşların İran'a gitmesine engel olan Alâüddevle üzerine bir sefer düzenledi¹³. Olaylardan öyle anlaşılıyor ki bu seferin sebeplerinden biri Benlü Hatun'un kendisiyle evlendirilmemesi, öteki ise Kızılbaşların İran'a gitmelerine engel olunmasıydı.

Alâüddevle Bozkurt, Beglu (Benlü) Hatunu Şah İsmail'e vermekten vazgeçti¹⁴. Şah İsmail, 1501 yılında Akkoyunlular'a karşı savaş açtı. Gerçekleşen Şerur Savaşı'nda bozguna uğrayan Akkoyunlu Elvend Mirza, çareyi Alâüddevle Bey'den yardım istemekte buldu. Elvend Mirza, Dulkadir Ülkesine gelerek Alâüddevle Bey'in huzuruna çıktı. Dulkadir Beyi'nin elini öperek, onu kendi babası saydığını söyledi ve Şah İsmail'e karşı askerî destek istedi. Onun bu hareketinden hoşlanan Alâüddevle Bey, kızlarından birini Elvend'e nişanladı.

Babası Süleyman Bey ile Akkoyunlu Uzun Hasan arasındaki iyi ilişkileri hatırlattı ve beyleriyle karşılıklı fikir alışverişinde bulunan Alâüddevle daha sonra Akkoyunlu Hükümdarına 20 bin kişilik kuvvet verilmesine karar aldı. Fakat Elvend'in bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. 1502 yılında Tebriz üzerine giden Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan canını zor kurtararak, Diyarbekir'e kaçtı. Ona eşlik eden Dulkadirli'lerin bir kısmı Safevî askerleri tarafından katledildi, bir kısmı Elvend ile kaçtı bir kısmı ise Alâüddevle Bey'in yanına döndü. Bundan sonra Elvend Mirza, Azerbaycan'a gitti. Dulkadirli'lerden kaçan iki üç bin kişi Şah İsmail'in hizmetine girdi.

¹²Safevî Devleti, Azerbaycan'ın Erdebil şehrinden Anadolu'nun doğu yakasına kadar uzanan Akkoyunlu devletinin toprakları üzerine Şah İsmail tarafından kurulmuştur. Türkmenler ise Osmanlı ve Dulkadirli devletlerinin sınırları içinde oturuyorlardı.

¹³Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Önsöz, "Esasen onlar Kızılbaş sözünü bizzat kendilerini ifade etmek için iftiharla kullanmışlar, devletlerini (Devlet-i Kızılbaş), hükümdarlarını (Padişâh-ı Kızılbaş) ve ülkelerimde (Ülke-i Kızılbaş) bu tabir ile vasıflandırmışlardır. "

¹⁴ İshak Sunguroğlu, *Dulkadir Oğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, İstanbul 1958, s. 121.

Bu nedenle Alâüddevele Bey, Akkoyunlu Elvend'in adamlarından Emir Bey'in kardeşi Diyarbekir valisi Kayıtmaz'a (Kaya demir) kızlarından birini verdi. Kayıtmaz ile kızı arasındaki nikâhın yapılması için Alâüddevele Bey, kardeşi Abdürrezzak'ı vekil tayin etti. Kayıtmaz Diyarbekir'de ki ünlü sûfî şeyhi İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alâüddevele'nin yanına gönderdi. İbrahim Gülşeni daha sonra Maraş'a geldi ve buradan da Mısır'a gitti¹⁵.

Alâüddevele Bey iki kızını Akkoyunlulara vererek onların toprakları üzerinde nüfuz sağlamak istiyordu. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Dulkadir Bey'i Sevlî Bey büyük kızını, Kadı Burhanettin Ahmet ile evlendirmiştir. Kadı Burhanettin Ahmet, Sivas'ta tahta geçtiğinde Eratna emirleriyle mücadele etmek amacıyla Dulkadiroğulları ile dostluk kurdu. Bezm-i Rezm'de Dulkadiroğlu Halil, kardeşi Osman Beyi Kadı Burhanettin'e yardıma gönderdiği yazılıdır. Kadı Burhanettin Dulkadir Bey'i ile anlaşarak Memluk Sultan'ı Berkuk'a da tavır aldı¹⁶. Böylece Kadı Burhanettin Ahmet'le müttefik oldu.

Dulkadir Beylerinden olan Nasırettin Mehmet Bey (1399–1442) kızı Nefise Hatunu kendisine sığınmış olan asi Memluk komutanı Cani Bey Sufile evlendirdi.

1438'de Memluk Sultan'ı Baybars vefat etti ve yerine Memluk komutanlarından Emir Çakmak sultan oldu. Çakmak, Cani Bey'in ölümünden sonra Nefise Hatun'la evlenerek Dulkadirîlilerin desteğini almak istedi. Memluk Sultan'ının, kızı ile evlenme isteğinden çok memnun olan Nasırettin Mehmet Bey, Memluk sultanlarının ikametgâhı olan kaleye geldi ve sultan tarafından karşılandı. Sultan Çakmak, Elbistan naipliğini yeniden Nasırettin Mehmet Bey'e verdi. Nasırettin Mehmet Bey düğünden sonra Sultan Çakmak'tan çeyiz karşılığı olarak 30 bin dinar alarak Elbistan'a döndü. Ayrıca Nasırettin Mehmet Bey bu siyasi evliliğin sonucu olarak daha önce Akkoyunlulara kaptırılan Harput'u da ele geçirdi.

Nasırettin Mehmet Bey'in ölümünden sonra Dulkadirîlilerin başına 1442'de Süleyman Bey (1442 – 1454) geçti. Süleyman Bey, ölen kız kardeşinin yerine Sultan Çakmak'a kendi kızını verdi. Sultan Çakmak'ın ölümü üzerine bu gelin dul kalmıştı. Bir süre sonra da Memluk sultanlığını ele geçiren Aynal Acrut'un oğlu ile evlendi. Fakat o

¹⁵ Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş'ta Zülkadiroğulları Hükümeti", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, C. VII, İstanbul 1915, s. 42.

¹⁶ Yaşar Yücel, *Kadı Burhanettin Ahmed ve Devleti*, (1344-1398), Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s. 93.

da 1460 Nisan ayında veba salgınından öldü¹⁷. Süleyman Bey diğer kızı Sitti Hatunu da Fatih Sultan Mehmet'le evlendirdi. Memluk Sultan'ı Kayıtbay zamanının büyük emirlerinden olan Özbey, Osmanlılar ile Memlukler arasında Çukurova bölgesinde cereyan eden savaşlarda önemli başarılar kazanmıştı. Dulkadir Bey'i Alâüddevle, önceleri Osmanlı sultanı Beyazid taraftarı olsa da sonra saf değiştirerek Kayıtbay'la dostluk yollarını aramıştır.

Alâüddevle, Osmanlılar ile Memlukler arasında devam eden Çukurova'daki savaşlarda her iki tarafı da kollayarak hareket etmekteydi. Kızı Ayşe Sultan'ı II. Bayezid'e verirken diğer kızını da 1488' de Memluk Sultan'ının en değerli komutanı Özbey'in oğluna verdi¹⁸. "Şaban Sülî Bey'in kızı olan Devlet Hatun, Osmanlı Sarayı'na giden ilk Dulkadirli kızı olması bakımından önemlidir. Hayatı hakkında bilgi bulamadığımız Devlet Hatun'un Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid Han'ın eşi olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır¹⁹. "Sultan Hatun" olarak da bilinen Devlet Hatun Yıldırım Bayezid Hanın zevcelerinden biri olup çocukları hakkında kaynaklarda değişik bilgiler verilmektedir. Osmanlı tarihinde, Osmanlı padişahlarının zevceleriyle diğer bir hükümdarla evlendirilen kızları, çok zaman asıl adlarıyla zikredilmeyerek Devlet Hatun veya Sultan Hatun gibi hükümdar ailelerine ait lakaplar ile anıldıklarından asıl adlarının ne olduğu bazen bilinmemektedir. .

Sevli Bey, kızı Emine Hatun'u Yıldırım Beyazid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmet'le evlendirmişti. Çelebi Sultan Mehmet, kardeşi İsa Çelebi ile giriştiği saltanat mücadelesi sırasında da Dulkadiroğlu'ndan yardım istedi. Bu amaçla kazaskerini Dulkadiroğlu Bey'ine gönderdi. Bunun üzerine Dulkadiroğlu da Çelebi Sultan Mehmet'e elçi gönderdi. Dulkadiroğlu Sevli Bey, çok kıymetli hediyeler yollayıp dostluğu sağlamlaştırmış, aralarındaki bağları iyice geliştirmek için akrabalık ilişkileri kurmak yolunda istek göstererek, kızı Çelebi'yi de sultanın nikâhına vererek büyük övünç duymuştur²⁰.

Sultan Çelebi Mehmet, İsa Çelebi ve Musa Çelebi ile yaptığı savaşta Sevli Bey'den ve daha sonra da Nasirettin Mehmet Bey'den yardım aldı. "*Sultan Mehmet'in*

¹⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 56.

¹⁸ Şehabettin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi" Belleten, C.XXXI, S.123, Temmuz 1967, s. 368.

¹⁹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Elbistan*, İstanbul 1973, s. 102.

²⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. II, s. 22.

elçisi Dulkadiroğlu'na yetişti, Kemal-gayret ve izzet neyse yerine getirildikten sonra, Sultan'ın mektubuna cevapname yazıp eyitti ki 'ey Sultan-ı âlem, her nereye teveccüh edersen Hak Teâlâ sana muavin olup, feth-ü zafer makaarin olup, fist ve nusrat senindir. İnşallah ül-aziz, eğer hizmetine ben varamayacak olursam oğlum (Süleyman) kulunu gönderem. ' deyip mektubu elçinin eline vererek, Sultana yetişti. Sultan kardeşi Musa Çelebiye karşı asker toplamak için Amasya'dan Ankara'ya gelmişti. Dulkadiroğlu'nun askerleri de oraya geldi. Sultan onlara izzet-ü ikramda bulunup hediyeler verdi. Dulkadiroğlu sultanının elini öptü. Onun mahiyetine de hediyeler verildi"²¹.

Emine Hatunun babası hakkında ve evlenmesi ile ilgili olarak değişik kaynaklarda değişik bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere kısaca temas edelim. Bu konuda Osmanlı Kaynakları hem fikir değildir. Kaynaklarda Nasirettin Mehmet Bey'in kızını Çelebi Sultan Mehmet'e verdiği yazılmaktadır. Ancak bu kızın Sevlî Bey'in kızı olduğu daha sonra Yıldırım Beyazid zamanında ya da onun ölümünden bir süre sonra Çelebi Sultan Mehmet'le evlendirildiği ileri sürülmektedir.

Mehmet Çelebi 'nin Dulkadir Beyi'nin kızı ile evlenme olayını İdris-i Bitlisi de Heşt Bihişt (Yedi Cennet) adlı eserinde anlatmıştır. Dulkadir Beyi'nin, Sultan Çelebi Mehmet'in kızıyla evlenmesi teklifinde bulunduğunu, sultanın da bunu kabul ettiğini geniş bir şekilde anlatmaktadır. Sultan Çelebi Mehmet, kayın pederi Dulkadiroğlu'ndan aldığı yardımla Rumeli'ye çıkıp kardeşi Musa Çelebi'yi de mağlup ettikten sonra Osmanlı tahtına oturmuştur²². Osmanlılar doğuda kendilerine karşı güçlü devletlerden biri olan Memluklerle aralarında tampon bir devlet konumunda olan Karamanlılarla ve Dulkadirliyle evlilik yoluyla akrabalık bağlarını kurmaya ve böylece dostluklarını ilerletmeye çalışıyordu.

Osmanlı Dulkadirli arasında başlayan bu akrabalık uzun yıllar evlilikler yoluyla devam etmiştir. Babasından sonra tahta çıkan Dulkadirli Süleyman Bey'in kızı Sitti Mükrime Hatun'u Şehzade Mehmet (Fatih) ile ve oğlu Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe Gülbahar Hatun'u da II. Bayezid ile evlendirmiştir. Böylece Osmanlı ile Dulkadirli ailesi arasında sağlam dostluk temelleri tesis edildi.

²¹ Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, C. I*, (yay. M. A. Köymen-F. R. Unat), TTK., Ankara 198, s. 603-504.

²² İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt, C. II*, (yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Betav Yayınları, Ankara Tarihsiz, s. 216-254.

Sitti Hatun, Süleyman Bey'in beş kızından biridir. Bu kızların güzelliği dillere destan olmuştur. Süleyman Bey'in Kızlarının güzelliği Osmanlı Sarayı'na yani Sultan Murat'ın kulağına ulaşmıştı. O da bu kızlardan birini oğlu Edirne valisi Şehzade Mehmet'le (Fatih) evlendirmek için babasından istedi. Bu evlilik gerçekleşti ve bu evlilikten bir oğlu oldu²³.

Bu evliliğin siyasi sebepleri ve sonuçları Sitti Hatun'nun (Sitti Mükrime Hatun) hem padişah eşi hem de valide sultan olması bakımından çok önemli bir yeri vardır. Onun hakkında yalnız Osmanlı tarihçileri değil, yabancı tarihçiler de eserlerinde geniş bilgilere yer vermektedirler. Ayrıca en belirgin sözlerle Sitti Hatun'u tanımlamışlardır. Gerek gelin hanıma verilen çeyizler gerekse üç ay süren düğün masallardaki gibi dillere destan olmuştur. Sultan hanımlığı süresince de yaptığı iyilikler anlatıla gelmiştir. İlk defa kendi resmini yaptırmıştır. Sitti Hatun'un Fatih Sultan'la evliliği hakkında önceki ve sonraki sultanlardan hiçbirinden onun kadar söz edilmemiştir.

Kaynaklarda adı Mükrime olarak da geçmekte olan²⁴ Sitti Hatun vasıtasıyla Osmanlı Sarayı'na Maraş giyim-kuşam, yemek vb. kültürünün yerleştiği ileri sürülmektedir. Gelin olduktan sonra 18 yıl Edirne'de yaşayan ve orada ölen Sitti Hatun'un II. Bayezid'in annesi olduğu da kabul edilmektedir.

Bu evliliğinin sebebi olarak da II. Murat'ın, II. Kosava zaferini kazandıktan sonra Karaman oğullarının bir ihanetini önlemek için Dulkadiroğlu Süleyman Bey'le akrabalık kurmak istemesi gösterilmektedir. II. Murat, oğlu Şehzade Mehmet'e (Fatih), Süleyman Bey'in kızlarından birini almak için görücü olarak Amasya Bey'i Hızır Ağa'nın eşini Elbistan'a gönderdi. Kızlardan beğenilen Sitti Hatun'a söz kesildikten sonra gelini almak için Hızır Ağa'nın hanımının yanına bazı kadınları ve Saruca paşa'yı katarak göndermiştir. Sitti Hatun'un tahtürevan üzerinde bir minyatürü, bir de erkek kardeşinin minyatürü vardır. Bu minyatürleri Sitti Hatun'un yaptırdığı

²³Kaynaklarda Sitti Hatun adıyla anılan Fatih'in eşinin gerçek adının Mükrime Hatun olduğu İznik'de bulunan Eşrefoğlu denilen Şehy Abdullah B. Eşref türbesine ait 890 tarihli vakfiyede "Mükrime Hatun elleti Validü 'd-eyyid selatfnü 'l'- Rum ve 'l'- Acem Sultan Bayezid" yazılı olup Sitti kelimesinin bir unvan olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da açıkça anlaşılacağı üzere Sultan II. Bayezid'in annesi Sitti Hatun olup, bu kadın 1467'de oğlu II. Bayezid'e de ağabeyi Alâüddevle'nin kızını yani yeğeni olan Ayşe Sultanı almıştır.

²⁴Sitti Hatun'un gerçek adı Mükrime Hatun'dur. Sitti kelimesi Arapça Seyyide kelimesinden gelmektedir. Ayrıca bu kelime Arapça "benim hanımım" manasına da gelmektedir.

zannedilmektedir²⁵. Minyatürler, XV. yüzyılda da yazılmış Batlamyus'un *Yazma Coğrafya* eserinde yer almaktadır. Minyatürleri tespit eden Babinger'dir.

Osmanoğulları XIV. yüzyılın başında Osmanlı Devletini kurup kısa bir zamanda imparatorluk haline geldi. Anadolu'da kurulan beyliklerle münasebetlerini sürdürerek onları kendi birliği içine almayı başarmıştı. Bunların arasındaki din, dil ve kültür birliği çok kuvvetli idi.²⁶ Birbirlerinden kız alıp vererek de akrabalık bağlarını kuvvetlendiriyorlardı. Bu akrabalık bağlarının en kuvvetlilerinden biride Osmanlılar ile Diyar-ı Türkistan'ın veya Bilâd-ı Türkmâniyyan'ın hâkimi Alâüddevle-i Zülkadiriyye, Alâüddevle Bozkurt arasında olmuştur²⁷. Alâüddevle'nin kızı Ayşe Hatun ile Osman oğullularından Fatih'in oğlu II. Bayezid, Amasya'da vali iken evlenmişlerdir. Bu evlilikten 875/1470 yılında Yavuz Sultan Selim doğdu.

Dulkadirli ülkesindeki kargaşalar bitip tükenmek bilmiyordu. Bu kargaşadan kaçan Alâüddevle Bey, amcası Âşık Bey ve Beyler Beyi Mestan Bey bir kısım Dulkadirli cemaati ile ülkesini terk ederek Amasya'da Şehzade Bayezid'in yanına sığındılar. Alâüddevle Bey kızını Ayşe (Gülbahar) Hatun²⁸ Şehzade Bayezid'a vermiş ve bu evlilikten 1470 yılında²⁹ geleceğin padişahı (Sultan Selim) Amasya'da³⁰ dünyaya gelmiştir.

²⁵ Minyatür de olsa ilk defa bir hanedandan sultan hanım resmini yaptırtmıştır.

²⁶ Cevdet Kırpık, *Haremın Son Yüzyılı, Sultanlar ve Damatlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.17.

²⁷ Ahmet Uğur, "Bilâd-ı Türkmâniyyenin Yeğeni Olan Büyük Devlet Adamı Yavuz Sultan Selim" (Ayrı Basım) *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4. Kayseri-1990. s. 188; Taşköprü-zade Mehmet Kemalettin Efendi, *Tarih-i saf. Yahud Tuhfetül-icab*, V. III. s. 60/11-19; Ç. Uluçay "Bayezid II ailesi" *T. D. Mart* 1967, M. T. Gökbilgin, Yavuzun annesinin adını Gülbahar Hatun diye verir. Hatuniyye Sultan olarak ta verilmektedir. Sitti Hatun'un Süleyman Bey'in altıncı kızı olduğu ve bundan dolayı da Arapça altıncı demek olan sitte isminin verildiği düşünülebilir.

²⁸ İbrahim Pazan, *Padişahın Anneleri Valideleriyle Valide Sultanlar*, İstanbul 2007, s. 58(Ayşe Gülbahar Hatun İkinci Bayezid Han'ın hanımı ve 9. Padişah Yavuz Sultan han'ın annesidir. 1453 yılında Elbistan'da doğduğu tahmin edilmektedir. Dulkadiroğlu Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızıdır. Bu hanedan Oğuzların Boz ok kolunun Bayat boyundandır. Halası Sitti Mükrimne Hatun kayınpederi Fatih Sultan Mehmet Han'ın hanımıydı.

²⁹Sevinç Kuşoğlu, *Osmanlı'nın Valide Sultanları*, s. 97-98, eserinde; "Yavuz Sultan Selim'in annesi, Elbistan (?-1505); 8. Osmanlı Padişahı Sultan İkinci Bayezid Han'ın eşi ve Şehzade Selim'in annesiyim ben... Elbistan'da doğmuşum. Babam, "Sen, İstanbul'un alındığı tarihte doğdun" diyordu. "Bize de uğurlu geldin. " Dülkadiroğlu Alâüddevle Bozkurt Bey, yani benim babam, Osmanlı'yla akraba olduğu için pek gururlanırdı. "Biz de Oğuzların Bozok kolunun Bayat boyundan geliyoruz derdi". Demektedir.

³⁰Mustafa Vazı Efendi, *El Belabülü'r-Rasiye Fi Mesail-i Riyasiye Amasya*, El yazması aslından Halit Öcalan tarafından istinsah edilmiş olan nüshanın 98. sahifesi:"Soru- Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Selim Hazretlerinin (maskat'ül r'es) doğum yeri Amasya mıdır? El cevap- Amasya'dır. Validesi hamile iken kapıya dilenci suretinde bir kâmil zat gelip "Hanım bir oğlum olsa gerektir. Sekiz yerinde, beni olsa gerek, o sekiz ben sekiz yıl padişahlığa ve sekiz padişaha galip olacağına delildir. " Vakta ki doğdu. Sekiz beni var ve sekiz yıl padişah oldu ve sekiz padişaha galip oldu ve sekiz memleketi babadan kalma memleketine ilave etti. Bu bilgi Sehî Bey'in Tezkiret'üs Şuara isimli eserinden alınmıştır.

Diğer taraftanda Dulkadir Hanedanı'na gelin gelen kızlar da olmuştur. Hatice Hatun (Mısır Hatun) Kadı Burhanettin Ahmet'in kızı olup Dulkadir Bey'i Nasırettin Mehmet Bey'le evlendirildi. 1381-1398 tarihlerinde Sivas ve Kayseri'de hüküm süren Kadı Burhanettin Ahmet, Dulkadir Beyi Sevlî Bey'in kızı ile evlenmişti. Buna karşılık Kadı Burhanettin Sevlî Bey'in yeğeni olan Nasırettin Mehmet Bey'e kızı Hatice Hatun'u vermişti. 1398'de Kadı Burhanettin, Akkoyunlu Hükümdarı Karayülük Osman tarafından öldürülünce onun memleketi olan Amasya ve Sivas gibi şehirler Yıldırım Bayezid Han'a verildi.

Kadı Burhanettin'in oğlu, Alâettin Ali Bey' in eniştesi olan Nasırettin Mehmet'in yanına gönderildi. Kayseri'yi Karamanoğullularından alınca şehrin valiliğini hanımı Hatice Hatun'a verdi. Kadı Burhanettin Ahmet gibi güçlü bir şahsiyetin kızı olan Hatice Hatun çok iyi yetiştirilmiş ve siyasetten anlayan bir kişiydi. Hatice Hatun dirayetli bir kadın olup, kocası tarafından iki defa Mısır'a gönderilerek Memluk sultanları olan Şeyh Müeyyet Mahmut (1411-1421) ve Sultan Baybars'la (1422-1438) görüşmüştür. Onların yanında büyük itibar görmüştür. Bundan dolayı kendisi Mısır Hatun diye anılmıştır.

Nasırettin Mehmet Bey'in, Memluk Sultan'ı Şeyh Müeyyet ile arası açılmıştı. Memluk Sultan'ı Suriye'de Nevruz isyanını bastırdıktan sonra 1414'te Antep ve Darend'e'yi Dukadirlilerden aldı. Sultandan intikam almak isteyen Nasırettin Mehmet Bey, Şam Valisi Kani Bey isyan edince ona oğullarından birini göndererek yardım etti. Fakat Memlukler isyanı bastırarak Dulkadiroğlu'nun oğlunu yakalayıp Mısır'a gönderdiler. Orada hapsedilen oğlundan bir yıl haber alamayan Nasırettin Mehmet Bey, karısı Hatice Hatun'u Mısır'a gönderdi. Hatice Hatun 31 Ocak 1417'de Kahire'ye gelmişti. Sultan Şeyh Müeyyet'le görüşen Hatice Hatun'un herhalde herhangi bir dedikoduya mahal vermemek için uzun süre Sultanın yanında kalmasının engellendiği belirtilmektedir.

Memluk Sultan'ı ona ikramlarda bulunmuş ve Kahire' de Kalatü'ü- Cebel'de hapsedilen oğluyla görüştürmüştü. Orada büyük bir ilgi ile karşılanan Hatice Hatun, Dulkadirlilerin Memluk Sultan'ına bağlı kalacağına dair söz vererek oğlunu kurtarıp Maraş'a döndü. Nasırettin Mehmet Bey eşi Hatice Hatun dönünce yeniden Memluklülere karşı isyan etti. Darend'e ve Besni'yi Memluklülere geri aldı. Kayseri hâkimiyeti yüzünden Karamanoğulları ile Dulkadiroğulları rekabet halindeydi. Karamanoğulluları Kayseri'yi yeniden ele geçirmek amacıyla 1419'da bir saldırı

başlatmışlardı. Karamanlıların bu seferine Ramazanoğulları'da katıldılar. Karamanoğlu Mehmet Bey yanında oğlu Mustafa ve damadı Ramazanoğlu İbrahim olduğu halde Kayseri üzerine yürüdü.

Dulkadiroğlu Nasirettin Mehmet Bey bu orduyu yendiği gibi Karaman Bey'ini esir alıp oğlunu da öldürdüler. Esir edilen Karamanoğlu Mehmet Bey Memluk Sultan'ına gönderilmişti. 1420'de Memluk Sultan'ı Şeyh'in ölümü ile yerine Tatar sultan olmuştu. Bu arada Dulkadirlilerden Tuğrak Malatya'yı Memluklülere almıştı. Dulkadirli Alâettin Ali Bey ise Kahire'ye giderek Memluk Sultan'ına itaat edince ona Maraş'ın yanı sıra Antep ve Darende de verilmişti. 1422'de Memluk tahtına Baybars çıkınca Antep ve Darende Nasirettin Mehmet Bey'e verildi. Nasirettin Mehmet Bey'den kaçarak Kahire'ye sığınan kardeşi Alâettin Ali Bey'e, Memluk Sultan'ı itibar etmemiş, o da Suriye'de karışıklıklar çıkarmaya çalışmış bundan dolayı da öldürülmüştü.

Nasirettin Mehmet Bey zamanında Dulkadirli Akkoyunlu ilişkileri de gerginleşti. 1426'da Malatya'ya doğru sefere çıkan Karayülük Osman Harput'u ele geçirdi. Sultan Baybarsın yanında Akkoyunlulara karşı sefere çıkan Nasirettin Mehmet Bey'in de bulunduğu ordu Diyarbekir kuşatmasında başarısız oldu. Bu arada Alâettin Ali Bey'in oğlu Hamza Bey Memluklerle sıkı ilişkiye girerek Dulkadir Ülkesinde hak iddia ediyordu.

Memlukler ona destek vererek Maraş'ı almışlardı. Karamanoğulları da Memluklülere tabi olarak Kayseri'yi ele geçirmek istemekteydiler. Nasirettin Mehmet Bey ikinci defa eşi Hatice Hatun'u Mısır'a göndererek Kayseri'nin anahtarını sultan Baybars'a sundu. Memlukler Kayseri'yi yeniden Dulkadirli'lere terk ettiler.

Dulkadir Beylerinin hanımları ile kızlarının da tarihte önemli roller oynadıkları bilinmektedir. Nasirettin Mehmet Bey'in eşi Hatice Hatun sözü geçen bir kadındı. Kocası Nasirettin Mehmet Bey'le birlikte ülkesini yöneten Mısır Hatun adına Kayseri' de Hatuniye medresesi inşa edilmişti.

Dulkadiroğulları Beyliği'nin varlığını sürdürmedeki en önemli özelliklerinden biri de fethettikleri en küçük yerleşim birimlerine kadar cami, tekke ve medrese gibi dinî eğitim kurumlarının yanı sıra sivil mimariye de yer vererek han, hamam, çarşı, köprü ve çeşme gibi sivil mimari eserlere de önem vermiş olmalarıdır.

Dulkadirli Beyleri kuruluş safhasında komşularıyla uzun süren bir mücadelede bulduklarından kendilerine ait eserler meydana getirememişlerdir. Dulkadirliilerin en istikrarlı dönemi Nasırettin Mehmet Bey (1399–1442) zamanıdır. Mimari eserler bu dönemden itibaren görülmektedir³¹. Nasırettin Mehmet Bey zamanında başlayan imar faaliyetleri halefleri zamanında şiddetlenen iç ve dış mücadeleler yüzünden sürdürülememiştir. Dulkadirli Beyliğinin imar faaliyetleri Alâüddeve Bozkurt Bey zamanında hız kazanmıştır. Bu imar faaliyetleri özellikle Bozok (Yozgat) bölgesinde yerleşik hayatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır³².

Tespit edilebilen eserler ve vakfiyeleri hakkında etraflıca bilgi verilmeye çalışırken bu mimari eserlerin günümüzdeki durumları ile ilgili bilgi vermeye çalışıldı. Ancak eserlerin bir kısmının günümüze kadar gelemediği tespit edilmiştir.

Dulkadiroğulları döneminde yaptırılan medreseler ve zaviyeler'in Beyliğin varlığını sürdürmekte önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Genel olarak İslâm ve Osmanlı memleketlerindeki tahsil müesseselerinin adı olarak tarif edilen medresenin sözlük anlamı okumak, anlamak, bir metni öğretmek ve ezberlemek için tekrarlamak olan medrese, ders kökünden gelen bir mekân adıdır³³. Kurum olarak ilköğretim kurumları seviyesinin üstünde eğitim verilen müesseselerdir. Osmanlı döneminde bu kurumun üst düzeydeki kısımları üniversite düzeyinde eğitim vermiş ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Medreseye, İslâmi kimliğinden dolayı³⁴ sadece Müslümanlar devam etmiştir.

Yüksek seviyede eğitim ve öğretimin gerçekleştiği medreseler, genellikle bir dersane ve etrafındaki talebe hücrelerinden oluşuyordu. Buna ilaveten, ekonomik güce göre imaret, kütüphane, hamam gibi yapılar da inşa edilirdi. Hükümdar ve diğer devlet adamları veya halktan hayırseverler tarafından yaptırılan medreselerin mutlaka bir vakfiyesi bulunmaktaydı. Vakfiyelerde medresenin işleyiş biçimi, görevliler ve bunların alacakları günlük maaşlar yer almaktaydı³⁵.

³¹ Faruk Sümer, "Dulkadirliilere Ait Mimari Eserler" *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl, Nisan 1978, S. 2, İstanbul, s. 12-13.

³² Sümer, "Dulkadirliilere Ait Mimari Eserler", s. 15.

³³ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, XXVIII, s. 323-327, *İSAM*, Ankara 2003, s. 323.

³⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, C.I. II.III., İstanbul 1993, s. 436.

³⁵ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 25.

Osmanlıda eğitimin belirli bir süresi yoktu. Daha çok talebenin başarısına bağlıydı. Ancak son basamak olan Sahn-ı Semaniye'ye geçmek için en az üç yıllık eğitim şartı vardı³⁶. Osmanlı ilmiye teşkilatı üyeleri bu medreselerde yetişmiş, memleketin eğitim elemanı ihtiyacını karşılamıştır.

Genel olarak İslâm ve Osmanlı memleketlerindeki tahsil müesseselerinin adı olarak tarif edilen medrese, Osmanlı Türk toplumunda siyasi idari sistemin dayattığı mecburi bir kültür değişmesinin vasıtası, toplumun çeşitli katmanları tarafından kabul gören değerlerin güdümlendiği bir telif ve tedris kurumu halinde devlet desteğinde ve gönüllü yardımlaşma müessesesi olan vakıf medeniyeti çerçevesinde gelişen bir sosyal servistir³⁷.

Anadolu'da bu tür kurumlara daha çok Antep, Maraş, Suriye, Filistin ve Mısır taraflarında rastlanmaktadır. Maraş, Dulkadiroğulları zamanında o bölgenin bir kültür merkezi durumunda idi. 1515'te Osmanlı Devleti'nin burayı ilhakından sonra eski eğitim kurumları işlevini sürdürmeye devam etmiş, ayrıca yenileri yapılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre XVII. yüzyılın ikinci yarısında, Maraş'ta 11 medrese vardı. Müstakil medreselerin dışında, her cami ve mescitte "suhtevat hücreleri" mevcut idi³⁸.

XVIII. yüzyılda da bazı cami ve mescitlerde medrese gibi eğitim veriliyordu³⁹. Evliya Çelebi, Maraş'ta medreselerde şeyhülkurra'nın bulunduğunu belirtir. Maraş'ta XVIII. yüzyılda medreseler dışında mekteplerde de şeyhülkurra'lar görev yapıyorlardı. Alâüddeve İmareti yakınında muallimhane'de bir şeyhülkurra'nın bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır⁴⁰. Mescit, Arapçada secde edilecek, namaz kılınacak yer manasına gelmekte olup, caminin küçüğüne verilen addır⁴¹.

Çalışmamızın adında da belirtildiği gibi Dulkadiroğulları tarafından yaptırılan mimari eserleri bir başlık altında toplayarak daha sonra bu kısmı üçüncü ve dördüncü bölümde Dulkadirli oğullarından kalan maddi kültür unsurları başlığı altında bir bütün olarak ele alınmaya çalışıldı. Dulkadiroğulları'nın hâkimiyet sağladığı bölgelerdeki yaptırmış oldukları mimari eserleri burada bir başlık altında toplarsak; Adıyaman,

³⁶İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara 2008, Cedit Neşriyat, s. 234.

³⁷Hasan Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi Amaç-Yapı-İşleyiş*, s. 338

³⁸Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, (Haz.Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff) İstanbul 200,s. 175; YKY: VAD. No: 1091, vr. 157a.

³⁹VAD. No: 1157, vr. SOB

⁴⁰VAD. No: 1157, vr. 37a.

⁴¹Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-II-III. ,s. 488.

Antakya, Harput,(Elazığ) Gaziantep, Malatya, Kahramanmaraş il ve ilçeleri, Kayseri ili ve çevresi, Kırşehir, Sivas ili ve çevresi, Yozgat ve çevresi, Harun iye, Osmaniye, Kadirli, Bahçe, Kozan'daki mimari eserler başlığı adı altında gösterilmeye çalışıldı. Ayrıca çalışmamızda bu bölgelerde şuanda mevcut olmayıpta kayıtlarda kalan mimari eserlerden de bahsettik.

Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonrada yaptırılan mimari eserlere de geniş yer verdik. Bu mimari eserleri; cami, medrese, kale, çeşme, buk'alar, türbeler, mescitler, imarethaneler, kubbeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, kas tel, değirmenler, dink, köprüler, şifahaneler ve vakfiyeler olmak üzere kaynak taramasını geniş tutularak incelemeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan; XIII. yüzyılın son seneleri, Anadolu için gerçekten de felâket yıllarıdır. Selçuk medeniyetinin çökmesi, merkezi birliğin çözülmesi, mamurelerin harap olması, asırlar boyunca hâkim olan bir devletin tarih sahnesinden çekilmesi esnasında manevî erlerden Mevlâ'na Celâlettin Rumî, Anadolu'dadır. Ülkenin durumu bundan ibaret olurken, maddi refahtan mahrum halk, manevi bir huzur âleminde ancak kendisine gelebilecektir. Mistisizmin yayılma şartları fazlasıyla vardır ve muhit zaten tasavvufa yabancı değildir.

Anadolu'daki bu son durum, Selçuklu dönemi Anadolu'sunda Türkler, Bâtini fikirler, Şamanizm'den kalma yaşantılar, Hristiyanlık ve daha değişik inançlarla muhatap oldular. Bu muhatap oluş Anadolu'ya giriş güzergâhı üzerinde bulunan Dulkadiroğulları hâkimiyet sahasında birçok mezhep ve tarikat mensuplarının şeyh ve dervişleri Dulkadiroğullarına ait memleketlerde otağ kurmuşlar fikirlerini yaymaya çalışmışlardır.

Dulkadir toprakları, İran ve Azerbaycan sahası ile Orta Anadolu arasında yer aldığından Doğu'dan Türkiye Selçukluları topraklarına geçmek isteyen mutasavvıflar için bir durak konumunda idi. Bu nedenle Anadolu'da şöhret bulan hemen her tasavvuf akımının temsilcisi bu bölgede bir süre kalarak Maraş ve çevresini ilk faaliyet alanı olarak seçmiştir. Bu çalışmada önce Türkiye Selçukluları dönemi, sonra Osmanlı-Safevî ilişkileri çerçevesinde Dulkadirliilerin hâkimiyet sahasında tasavvufî hareketler ana hatlarıyla incelenmiştir.

Dulkadiroğulları Beyliği, bulunduğu konum itibariyle mutasavvıfların ilgisini çekmiş, bu sebeple Türkistan'dan Anadolu'ya göçen şeyhler, çevreleriyle birlikte bir süre burada ikamet etmişlerdir. Türkistan kökenli tarikatların şeyhleri Ahmet Yesevi'ye bağlı olup Moğol istilası yüzünden Anadolu'ya göçmek zorunda kalmış, başlangıçta bunlar bağımsız hareket etmeyi ve kendi adları ile anılan tarikatlar kurmayı tercih etmişlerdir. Dede Garkın, Baba İlyas-ı Horasani, Hacı Bektaş-i Veli gibi ünlü Türk asıllı mutasavvıflar, Maraş ve çevresi başta olmak üzere Türkistan'dan Anadolu'ya Türk tasavvuf kültürünü taşımışlar ve bu topraklara milli bir karakter kazandırmışlardır.

Dolayısıyla Anadolu'da ilk yerleşme merkezleri, tekke ve zaviyeler civarında meydana gelmiş ve gelişip büyümüştür. Selçukluların kuruluş ve gelişme çağlarında Anadolu baştanbaca zaviyelerle donanmıştı. İktisadî hayatın ipuçlarını ellerinde bulunduran ahilerin zaviyeleri ise bu topraklara ayrı bir renk ve canlılık vermişti.

Selçuklu Sultanları Anadolu'da yeni bir şehir ve bölgeyi fethettikleri zaman, ilk iş olarak orada cami medrese ve zaviye inşa ediyor, tüccarları, din adamlarını ve Türk nüfusunu bu yerlerde yerleştiriyorlardı. Sofi ve dervişler uç'larda toplanarak hem Türkmenleri İslamlaştırıyor hem de gaza ruhunu canlandırıyorlardı. Bu suretle Anadolu, nüfusu ve kültürüyle İslamlaşıyor, fetih hadisesi de manen ikmal ediliyordu ⁴². Laftan çok iş göze çarpıyordu. Hakikatlerin sahibi olarak reaksiyoner değil, aksiyoner idiler.

Zaviye, içinde herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadığı ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek içecek ve yatacak yer sağlanan, yerleşme merkezlerinde veya yol üzerinde bulunan bina yahut binalar topluluğudur⁴³. Selçuklular zamanından itibaren Anadolu'da bu tür yerlere “ribat” “han kak” gibi terimler kullanılmış ise de en yaygın olanı zaviyedir. Osmanlı döneminde ribatın tamamen kaybolmuş olduğu görülürken, imaret tekke dergâh ve asitane kelimelerinin daha sık kullanıldığı görülmektedir⁴⁴. XV. yüzyılın sonlarından itibaren bu tabirler arasında teşkilat ve görev olarak bazı farklılıklar olmuş, zaviye, şehir, kasaba ve köylerdeki

⁴² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 282.

⁴³Süreyya Faroghi ve Ahmet Yaşar Ocak, “Zaviye” *İ. A. CXIII*, Eskişehir 2001, s.470.

⁴⁴ Yaşar Ocak, “Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, SXII, Ankara 1978, s.249.

küçük tekkelerle geçit derbent ve yol üzerinde bulunan misafirhaneler için kullanılmıştır⁴⁵.

Zaviyeler tasavvufun yayılışına paralel olarak bütün Müslüman ülkelerinde çok hızlı bir artış gösterdi. Selçuklular sınırlarını batıya doğru genişlettiği yıllarda sultan ve vezirler de zaviyeler yaptırıp bu faaliyete katkıda bulundu.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son yıllarında, doğuda başlayan Moğol baskısı nedeniyle çok sayıda şeyh ve derviş batıya göç etti. Melamilik, Kübrevilik ve Sühreverdilik gibi entelektüel çevre tarikatlarının şeyhleri merkezlerine yerleşerek devletten aldıkları yardımlarla zaviyelerini kurdular. Büyük Selçuklular gibi Sünni mezhebi benimsemiş olan Anadolu Selçukluları da büyük şehirlere yerleşip Sünni tasavvufu yayan şeyh ve dervişlere maaş bağlayıp, zaviyelerine zengin geliri olan vakıflar yaptılar⁴⁶.

Anadolu'da, Sünni tasavvuf akımlarına ait bu zaviyelerden başka Bâtını tarikatlarının da pek çok zaviyesi bulunuyordu⁴⁷. Bu zaviyeler daha çok köylerde yol kavşaklarında veya gözden uzak, dağlık bölgelerde kurulurdu. Göçebelerin ve yeni yerleşmiş Türkmenlerin sosyal ve ekonomik eğitiminde önemli rol oynayan bu zaviyelerin başında “baba”, “dede” lakaplı eğitim görmemiş veya çok az öğrenim görmüş derviş ve şeyhler bulunuyordu. Bu kişiler Babailer isyanından sonra uçlara, gözden uzak yerlere yerleşmiş, kendilerine bağlı Türkmenlerin yerleşmesinde onlara yardımcı olmaya büyük gayret etmişlerdir⁴⁸.

Maraş, Dulkadiroğulları döneminde zaviyeleriyle meşhur bir kentti. Zaviyeler genellikle en küçük tekke yapısıdır. Şeyhin çevresine müritlerini toplayarak çekildiği yerdir. Buralarda her isteyen konaklayabilirdi. İmaret ise daha çok civarında türbe bulunan şartlı olarak herkesin barınabileceği, yiyip içeceği sosyal bir müesseseler topluluğudur. Hicrî. 906, Milâdi-1500 tarihli Alâüddeve Vakfiyesi'ne göre, Maraş genelinde 57 adet zaviye olduğu tespit edilmiştir. Bu zaviyelerden yedi tanesi şehir

⁴⁵A. Işık Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları: Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1977, s. 58-97.

⁴⁶Ocak, “Zaviyeler”, s. 255; Ocak ve Faroghi, “Zaviyeler” mad. *İ. A.*

⁴⁷ Osman Turan, *Selçuklu Türkiye'si Din Tarihine Ait Bir Kaynak*, Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, s. 542.

⁴⁸Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1980, s. 39.

merkezinde bulunmaktadır.⁴⁹ Çalışmamızda tekke ve zaviyelerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki önemini vurguladıktan sonra Dulkadiroğulları döneminde yapılan zaviyeler tespit edilerek tarihi oluşumu içerisinde bir bütünlük arz edecek şekilde ele alınmıştır.

Araştırma konusu olarak XIV- XVI. yüzyıllarda Dulkadiroğulları mimari ve kültürel unsurları konu olarak seçmemizin sebeplerinden biri de beyliğin hâkim olduğu coğrafi konumu içtimai ve idari yapısı itibarıyla diğer beyliklerden farklı bir karakter arz etmesidir. Dulkadiroğulları Beyliği'nin bütün tarihi sürecinin ele alınmasının imkânsızlığı araştırma konusunun her ne kadar sınırlandırılması ihtiyacını ortaya koymuş ise de; Dulkadiroğulları Beyliği'nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi ve Osmanlı'nın bir eyaleti haline gelmesi araştırmamızın sınırını genişletmemize sebep olmuştur. Çünkü Dulkadiroğulları Beyliği'nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle bu beyliğin başına Şehsuvar Bey ve daha sonrasında geçen hanedan mensuplarının, siyasi hayatlarını, yaptırmış oldukları mimari eserleri ve kültürel unsurları araştırmanın bütünlüğü için incelemek şart olmuştur. Ayrıca dinî eğitim kurumları, mezhep ve tarikatlar sivil mimariye (bilhassa zaviyeler) ve bu eserlerin vakfiyeleri üzerinde çalışma yapmamıza neden olmuştur.

Araştırma konusunun tercih edilmesindeki bir diğer sebep ise bugüne kadar yapılan ilmi çalışmaların(Refet Yinanç ve yönlendirdiklerinin çalışmaları hariç) yalnız Osmanlı üzerinde olması ve tez danışmanının da yönlendirmesidir.

Anadolu'nun en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapan Maraş'ta, bölgeye Dulkadiroğulları'nın yerleşmesinden sonra, bölgenin kültür yapısında önemli değişimler

---

⁴⁹ Maraş'ta tespit edilebildiği kadarıyla Osmanlı dönemindeki tarikat yapılanmasına uygun tasavvufi hayatın mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bektaşilik, Mevlevilik, Melamilik Maraş'taki belli başlı tarikatlarıdır. Aşağıda zaviyeler incelenirken bunların hangi tarikatın tekkesi olduğuna da değinilecektir. Kelime olarak "hücre, küçük oda" anlamına gelen zaviye; ibadetle meşgul olmak üzere kenara çekinilen تنها yerdir. Tekkenin küçüğü olan zaviyeler; şehir, kasaba ve köylerle, ticari önemi olmayan yollar üzerinde hayırsever kişiler tarafından kurulmuşlardır. Zaviyeye vakfedilen gelirlerle, yolcuların yeme ve barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılanırdı. Tekkeden farkı ise; yapı olarak daha küçük ve bundan dolayı dervişlerin sürekli kalabilecek yerler olmamasıydı. Evliya Çelebi, kadim bir şehir olan Maraş'ın evliyasının çok olduğunu belirtir. Veli Fakih Sultan, Omuzu Güçlü Dede, Derdimend Baba, Çomaklı Sultan, Malik Eşder, Karlı Baba, Çem Çerez Baba ve Ukkâşe, Sadettin Teftezâni ve Manav Ali bin Balı Efendi eserinde ismini andığı kimselerdir. Bu kişilerden bazılarının adına zaviye bulunmaktadır. Ancak diğerlerinin adına kurulan zaviye veya türbelere, incelenen arşiv kayıtlarında şimdilik bir bilgiye rastlanmamıştır. Osmanlı'da bir çeşit halk eğitim merkezleri olan zaviyelerin daha çok Maraş merkezinde olduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin de vurguladığı gibi, tasavvufi anlayış, Maraş halkının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Hurufat Defterleri'nde Maraş merkezinde XVII. -XIX. yüzyılda 24 adet zaviyenin bulunduğu tespit edilmiştir.

meydana gelmiştir. İnanç, giyim, el sanatları ve mimari gibi birtakım kültürel özellikler, Maraş'ı kültürel açıdan çok zenginleştirmiştir. Bu kültürel zenginlikleri şu başlıklar altında toplamaya çalıştık: Hattatçılığın ustası olarak kabul edilen Hattat Hayrettin El-Maraşî Amasya'da yetişen hattatlar arasında, bazı kaynaklara göre Anadolu'nun yedi büyük ustası Esat ize-i Rum arasında gösterilmektedir⁵⁰. El-Maraşî'nin Maraş'ta Hattatçılık sanatının öncülüğünü yaptığı bilinmektedir.

Dulkadirliiler döneminde de eski Türklerdeki gibi yaylak ve kışlakları görmekteyiz. Elbistan yaylak, Maraş kışlak olarak kullanılmıştır. Elbistan 1505 yılında Şah İsmail tarafından tahrip edilince beylik merkezi Alâüddevlî tarafından Maraş'a taşınmıştır. Şehir bu dönemde vakıflar kanalıyla büyük imar faaliyetlerine sahne olmuştur.

Eski Türkler yazın zaruri olarak yaylaklarda, kışın ise barınmak için yaptıkları evlerde oturmuşlardır. Türk hükümdarlarının biri yaylaklar da, öteki vadilerde, su kenarlarında olmak üzere iki merkezleri bulunmaktaydı. Evlerin daha ziyade kerpiç ve ahşap olması tercih edilirdi. Taş pek az kullanılırdı, surlar bile kalın ağaç kütüklerinden yapılmaktaydı⁵¹.

Dulkadirliiler döneminde, sağlıklı barınma için evlerin yönleri güneye bakacak şekilde konuşlandırılmış, ancak şehrin dere yataklarının aşındırdığı bir coğrafya üzerine kurulmasından dolayı evlerin bir kısmı dere yataklarına bakacak şekilde yapılmıştır. Dulkadirliiler döneminde halk, genelde yerleşim yeri olarak sosyal kurumların bulunduğu Ulu Camii ve etrafını tercih etmişlerdir⁵². Maraş'taki evlerin yapısı zamanının ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır.

Maraş ve yöresinin XIX yüzyılda giyim kuşamında Anadolu etkileşimi, bilhassa da kadın kıyafetlerinde "barak" etkisi egemendir. Kadınlarda bol dökümlü hafif giysiler görülmektedir. Geleneksel erkek giyiminde en belirgin özellik, üst giysilerde görülmekte, "Maraş Abası" ve "Sako" denen kısa paltolar yakın zamana kadar yaygındır. Aba'nın altına aynı renk işlemeli şalvar giyilir, bunlara da "çuha" denilirdi. Her gün giyilen şalvar siyahtır. Başa poşu bağlanır, zıbın üstüne simli mintan, kuşak ve

⁵⁰ Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah-Hayati, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 17.

⁵¹ İbrahim Kafesoğlu, *Ortak Dersler Türk Tarihi I: Kültür ve Medeniyet*, Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, Ankara 1977 -1978, s. 222.

⁵² A. Süheyl Ünver, *Anadolu Selçuklularında Sağlık Hizmetleri*, Malazgirt Armağanı, TTK, Ankara 1972, s. 15.

yemeni bu giyimnin tamamlayıcısıdır. Yemeniler, sahtiyandan Tabaklanmış ve cilalanmış deri çizme ve postal türü ayakkabılar yapılmaktadır⁵³.

Arifi Paşa TOEM' deki makalesinde Dulkadirlielerin kendi el işleriyle giyindiklerini, dokudukları şeylerin de, aba, kebe, börk, şal, yazma alaca, edik, çedik, postal, pabuç, yemeni, çevre, peşkir olduğunu, Maraş'ta nefaset ve sürümünü muhafaza eden demircilik, sirmakeşlik, debbağlık ve alacacılık ve saraçlık ve abacılık sanatlarını Türklerin Asya'dan, Maraş'a getirdiklerini yazmaktadır⁵⁴.

O günün şartlarına göre kendi yaptıkları, kendi dokudukları kumaşlardan dikilen kıyafetleri giymeleri, ayaklarına altı deri olan çoraplar ve deriden yapılmış yemeni, dış kıyafet olarak soğuktan koruyan aba, börk gibi kıyafetler giymişlerdir.

Türk işleme sanatı Türk toplumunun ruh zenginliğini güç ve yeteneklerini en üst düzeyde yansıtan bir sanattır. Bu el sanatının tarihi Selçuklulara kadar uzanmaktadır. Sırmacılık sanatı önceleri saraçlar tarafından kullanılmıştır⁵⁵. Saraçlar Osmanlı ordusunu Viyana kapılarına kadar götüren süvarilerin atlarını donatırlarken sirmsırma işini at başlıklarında, dizginlerde, eğerlerin altına konan keçelerin üzerinde kullanmışlardır.

Geleneksel el sanatları içinde işleme sanatlarının ayrı bir yeri vardır. Özellikle de sırma işleri başlı başına bir güzellik, göz kamaştırıcı bir maharet, seyrine doyulmayan bir bezeme şeklidir. İşleme bez, kumaş ve deri üzerine beyaz ve renkli iplik, ipek ya da sırma ile yapılan bezemeye denir. Türk işlemlerinin ilk örnekleri Orta Asya Türklerinde karşımıza çıkar. Altay bölgesinde Pazırık'ta Rus arkeologlarının yaptıkları araştırmalarda Hun mezarlarında madeni eserlerin yanında yün ve kumaşlar da bulunmuştur. İşlemeli kumaşların kullanım sonucu kolay yıpranması, doğa koşullarının bu kumaşları korumaya her vakit elverişli olmayışı örneklerin günümüze az ulaşmasına neden olmuştur⁵⁶.

⁵³Meryem Savaş, *Kahramanmaraş Yöresi Geleneksel Erkek Kıyafetleri*, Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, s. 13.

⁵⁴Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, C. VII, İstanbul 1915, s. 90.

⁵⁵Lütfiye Özkömeç, "Kahramanmaraş El Sanatlarından Sırma-Sim İşlemeciliği", *Edik-Kahramanmaraş Okutma ve Yardım Derneği Yıllık Yayını*, İstanbul 2004, S. 48, s. 36-37.

⁵⁶Müesser Ünlü, "İşleme Sanatı", *Kahramanmaraş Önem Aktüel Dergisi*, Kahramanmaraş 2006, S. 2, s. 13.

Büyük bir el emeğinin ürünü olan, ince ince işlenen ve anavatanı Kahramanmaraş olan simsırma işi Kahramanmaraş'a özgü bir el sanatıdır. Bu nakış türü Maraş'ta yoğun bir şekilde yapıldığından "Maraş İşi" adını almıştır. "Dival işi, Simsırma işi, mukavva işi, bastırma" gibi isimlerle de anılır. Maraş işi tersi ile yüzü farklı görüntüde olan tek yüzlü bir işlemedir. Desen işleme ve kabartma kartonları çiriş ile hazırlanan deseni, kartondan özel bucağı ile oyulan ve kumaşa yapıştırılan daha sonra kartona gerilerek "cülde" adı verilen özel tezgâhta üstten çok katlı sim ya da sırma ile alttan mumlanmış iplikle tutturularak yapılan bir işleme tekniğidir. Kâbe örtüsünden genç kızların çeyizine, gelinliğine kadar bin bir emek ve göz nuru ile yapılan işlemenin adı "Maraş işi" dir. Maraş işi Mushaf kılıfı, cüz kesesi, terlik, pabuç, yatak örtüleri, seccade, abiye kıyafetleri, gecelik ve giyim aksesuarlarında kullanılmaktadır⁵⁷.

Sırmanın tarihi Orta Asya'ya kadar uzanan simsırma, genç kızların çeyizlerinin vazgeçilmezi olarak o nadide yerini korumaktadır. Maraş şehri ve çevresinde hüküm süren Dulkadiroğulları'nın kızlarından Emine Hatun ve Sitti Mükrim Hatun, Osmanlı Sarayı'na çeyizlerinde, Maraş'ın sırma işinden yapılan çeyizleri yatak örtüleri, bohçalar, seccadeler, şaseler, sabahlıklar, Kur'an-ı Kerim muhafaza kapları, bindallı modelinde düğün ve nişan kıyafetlerinde kullanmışlardır.

Osmanlı Sarayı'na gelin giden Dulkadiroğlu Beyi'nin kızı Emine Hatun'un çeyizleri arasında bulunan sırma işleri saray çevresinin dikkatini çekmiş ve çok beğenilmiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet'e gelin giden Dulkadir Bey'in kızı Sitti Mükrim Hatun'un 40 katır yükü çeyizleri arasında çeşitli sırma işlerinin olması Kahramanmaraş'a has el sanatının Rumeli'ye geçmesine yol açmıştır. Hatta Rumeli giysilerinde Maraş sırma işi çizgileri görülür.

Bu tarihten sonra Osmanlı Türk sanatında önemli bir yer tutan ve büyük bir ilgi gören bu sırma işlemeciliğinin özel bir sanat dalı olması ve bu sanatın zarafetinin günümüze kadar gelmesi de ayrı bir güzellik taşımaktadır.

Osmanlı Sarayı'na gelin veren Kahramanmaraş'ın saray gelinlerinin vazgeçilmez çeyizlerinden olan ve büyük bir maharetin ürünü olarak ortaya çıkan geleneksel el sanatlarından olan Simsırma günümüzde de tüm hızıyla devam etmektedir. Aile kızlarının simsırma ile yapılmış el işleri, çeyizlerinde başköşeyi tutmuştur. Böylece

⁵⁷ Mevhibe Savaş, Kahramanmaraş'ta yapılan araştırmalar.

milli bir değer olan Sımsırmayı, sarayın bu güzel çeyizlerini, günlük hayatta kullanılan her türlü aksesuarda da görme imkânı olmakta ve sımsırma, Kahramanmaraş ekonomisine de katkıda bulunmaktadır. Maraş İşine çeşitli kaynaklarda “Dival” işi de denilmektedir. Dival kelimesi Maraşlılar tarafından “altı mukavva ile bezenmiş üstü sırma işlemi şeklinde veya kadife üzerine sırma ve simle yapılan kabartma işi diye tanımlanmaktadır⁵⁸. Maraş işi günümüz tasarımlarına göre seçilen motifler deri üzerine çizilmektedir. Motifler deri üzerinden keserek çıkarılır, işlenecek kumaş üzerine tutturularak yapıştırılır, motifin yapıştırıldığı kumaşın alt kısmı kartonla beslenerek motifin özelliğine göre üç dört kat veya daha fazla kat yapılarak işlenir.

Orta Asya'dan gelen Türkler, ataları Göktürkler gibi buğday, darı vb. ekip biçtiklerini, tarıma elverişli topraklarda çiftçilikle uğraştıklarını, Göktürklerde her ailenin ekip-biçtiği, suladığı arazisi olduğunu, bunların Altay bölgesinde sulama kanalları açtıklarını, Göktürkler döneminde açılan başka kanalların da olduğu çeşitli kaynaklarda yazılmaktadır⁵⁹. Türkler, Moğol istilasından sonra Anadolu'ya göç ettiklerinde bu kültürlerini de sürdürmüşlerdir.

Dulkadirliiler döneminde Maraş'ta oturan yerleşim yeri dışındaki Maraş altı dediğimiz ekip biçmeye uygun bazı vakıf arazileri halkın kullanımına açılarak toprağın işlenmesi sağlanmıştır. Buralardan elde edilen gelirin bir kısmı vergi olarak alınmış vakıf geliri olarak halkın yararına kullanılmıştır. Tarımın gelişmesi için de sulama kanalları, su arkları yapmışlardır. Arifi Paşa, Dulkadirliilerin ürettikleri gıdalar hakkında şunlara dikkat çekmektedir⁶⁰.

Dulkadirliiler zamanında hayat-ı ictimâiyesi pek sade ve ihtiyâcât-ı hariciyeden azade idi. Kendi ekinlerinin mahsuluyla geçinirlerdi. Kendi unlarından, kozlarından ceviz, kendi ballarından yaptıkları bir baklava şekerin verdiği çeşni çeşni kadar bir lezzet olmasa bile yine meydana gelen bu yiyintiyi ekşi ve tatlı yine kendi bağlarının koruğu bulurdu. Hulâsa kazançları kendi illerinde, ellerinde kalıyor idi.

⁵⁸ 1312 (1895) doğumlu Duran Kazancı Hatun ile yapılan söyleşi.

⁵⁹ İbrahim Kafesoğlu, “Ortak Dersler Türk Tarihi I: Kültür ve Medeniyet”, s. 223.

⁶⁰ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti”, C. VII, s.89-90.

Mahsulleri ise enva-yığ hububat ile peynir ve yağ ve bal; yaş ve kuru sebze ve meyve ve misk gibi dana ve koyun etinden yapılmış kavurma ve bastırma ve dürme⁶¹ ve sucuk, tarhana ve bulgur ve erişte ve şa 'riye gibi şeyler idi. O çağdaki ekinleri arpa, buğday, küncü (Sisam), pirinç, mercimek, darı, nohut, küşne filik, pamuk, çavdar, peygamber darısı, mısır, kendir gibi mevad idi.

Dulkadirliлер bağcılıkta ve bahçıvanlıkta mahir olduklarından pekmezin âlâsı ve üzümün her türlü sırası⁶², yani tatlısı Maraş 'ta yapılır idi⁶³.

Bazı vakfiyelerde meyve bahçeleri, üzüm bağları, zeytinlik, pirinç, buğday, arpa, darı, susam, mercimek gibi zirai ürünlerden ve gelirlerinden bahsedilmektedir. Arifi Paşa'nın tespitlerinden de anlaşıldığı üzere Dulkadir Beyliği kendi ürettikleri doğal gıdalarla beslenmeye çalışmışlardır. Yörede çeltik pirinç, çeşitli hububat ekimi, bağcılık ve bahçecilik günümüzde de devam etmektedir. Daha düne kadar şehrin merkezi yerlerinde sebze bahçelerini görmek mümkündü.

Ayrıca, sosyal vakıflarda gelen giden misafirlere, ulemaya, fukaraya, medresenin ve imaretin talebelerine, fakirlere yetimlere yolculara sabah akşam olmak üzere iki öğün yemek verilmesi halkın beslenme ihtiyacının giderilmesi bakımından önem arz etmektedir. Buna en güzel örnek İmaret-i Nebeviye vakfıdır.

Yemek kültürüne gelince, Kahramanmaraş yüzyıllardır değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Her medeniyet'den ona kalan en önemli miras ise mutfağına giren farklı tatlar olmuştur.

Özellikle Dulkadiroğulları Beyliği zamanında kahramanmaraşlı genç kızlar, kahramanmaraş mutfağıının eşsiz lezzetlerini de saraya taşımıştır. Bey ve şehzadelerle evlenerek saraylara gelin olarak giden Kahramanmaraşlı sultanlar, Yıldırım Bayezid Han ile Devlet Hatun Çelebi Mehmet ile Dulkadirli Mehmet Bey'in kızı Emine Hatun, II. Murat ile Alim'e Hatun, Fatih Sultan Mehmet Han ile Sitti Hatun, II. Bayezid ile

⁶¹Dürme: Güneşte kurutulduktan sonra kıyma yapılan ve kışın, kullanılan çiğ et, Büyükyapalak *Elbistan, Maraba, Senir, Türkçayın, Hunu *Afşin Maraş. Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara 1969.C. IV.

⁶²Şire: Farsî bir kelime ise de Anadolu'da ve Maraş Türkleri bu kelimeyi üzüm suyundan yapılan samsa, basdik, kırma, kesme, sucuk gibi tatlıların umûnuna şamil bir ism-i amm olarak isti'mâl iderler.

⁶³Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", C. VII, s. 90.

Dulkadirli Bozkurt Bey'in kız Gülbahar Sultan geleneksel mutfak ve yemek kültürlerini sarayda da devam ettirmişlerdir.

Geleneksel yemeklerden olan ve Dulkadir Beyliğinden beri yapıldığı bilinen, Kahramanmaraşa ait tarhananın da ayrı bir özelliği vardır. Tarhana, Dulkadir Beyliği zamanında yapılıyordu. Yavuz'un Mısır seferine giderken tarhanayı ikmal maddesi olarak bulundurduğu rivayet edilmektedir.

İnsan sağlığının aile ve toplumların ayakta kalabilmeleri için ne kadar önemli olduğunu bilen Türkler, bu konuya büyük önem vermişlerdir. Beylikler devrinde yazılan tıp kitaplarında yeni bulgular, tedavi yolları ve ilaçlar yerine, daha çok eskiden yapılmış olan çalışmalar ön plana çıkmıştır. Bu dönemdeki Türk tıbbının kendini toparlamaya ve gelişmek için zemin hazırlamaya çalıştığını söylememiz mümkündür. Çünkü Moğol istilası sonucu Anadolu'daki kültürel birikimin önemli bir kısmı, şehirlerin talan edilmeleri, yakılıp, yıkılmaları sonucu yok olmuştu. Özellikle, yüzyılların birikimi olan bilgilerin saklandığı, kitapları sinesinde barındıran kütüphaneler büyük zarar gördüler. Tıp bilimi de bundan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Beylikler döneminde eski bilgilerin ayakta kalması, onların gelecek kuşaklara aktarılması, yeni yetişecek hekimler için kaynak oluşturması için çaba sarf edilmiştir. Bu çalışmalar Osmanlı hekimliğinin temellerinin atılmasına neden olmuştur ⁶⁴.

Selçuklu ve Beylikler döneminde kurulan darüşşifalar, gerekse Osmanlı devletinin yaptığı darüşşifalar XIX. yüzyıla kadar Anadolu'nun temel sağlık kurumları olarak hizmet vermiştir. Anadolu'nun çoğu kentlerinde Darüşşifa, Bimaristan, Bimarhane, Tımarhane, şifahane gibi sağlık kuruluşlarının inşa edildiği ve bunların vakıflarla desteklenerek topluma ücretsiz sağlık hizmeti verdiği görülür ⁶⁵.

Kaynaklara göre Maraş'ta da bir "darüşşifa" mevcuttur. Elbistan Darüşşifası, XIII. yüzyıl Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiş, 1940'lı yıllarda harabe halde bulunan yapı daha sonra tamamen yıkılmıştır. Selçuklular döneminde yaptırılan bu eserin Dulkadirliiler döneminde de kullanıldığını düşünebiliriz. Eskiden toplumdan dışlanan cüzzam hastalarının tedavileri için Anadolu'da hastaneler yapılmıştır. XIV.

⁶⁴ Hüseyin Kayhan, Beylikler Devrinde Tıp Bilimi ve Hekimler, Medical Science in Anatolia during the Age of Principalities, History Studies Volume 2/32010, s. 226.

⁶⁵ Osmanlı Döneminde Tıp, <http://www.aamedya.com/Haber-!00230Osman!%C4%BI-D%C3%B...> (14. 04. 2011)

yüzyılda Kayseri'de Dulkadiroğulları tarafından bir cüzzam hastanesi kurulmuştur ⁶⁶. Bu hastanenin kesin yeri belli değildir. Buraya Nasırettin Mehmet Bey'in oğlu Hasan Bey tarafından Kayseri'de bir çiftlik vakfedilmiştir. Dulkadir Beyliği'nin bu tür deri hastalıklarına karşı gerekli önlemleri aldıkları anlaşılmaktadır.

Uyuz, cüzzam gibi deri hastalığı olanların yıkanması için Dulkadir Beyliğinin bugün yerinde olmayan Sarayı'na yakın bir yerde bir çeşme mevcuttu.

Tatyus Resul ve Uyuz Pınarı

İsa Divanlı Mahallesi Portakal Sokak'ta bulunan "Uyuz Pınarı" uyuz ve cüzzam gibi deri hastalıklarına sahip hastaların yıkanması için, Dulkadir Beyliği döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca mahalli bir yayında çeşmenin mimari durumuna temas edilmeden kısaca tanıtımı yapılmış ve hiçbir belgeye dayanmadan Selçuklu yapısı olduğu, yakınında yer alan Mescidin de yıkıldığı belirtilmiştir.

Özalp'tan öğrendiğimize göre pınar, Romalılar Döneminden beri kullanılmaktadır. Rivayete göre Hz. İsa'nın havarilerinden Tatyus (Taddeus-Yuhada), Maraş'ı ziyaret eder. Maraş'ta vaaz ederek, aynı zamanda şehirde bulunan uyuz ve cüzzam gibi deri hastalıklarına sahip insanları bugün "Uyuz Pınarı" denilen kaynak suda yıkayarak tedavi edermiş. ⁶⁷ Günümüzde de yapı aynı maksatla kullanılmakta ve bu tür deri hastalıkları olan insanlar buraya gelerek yıkanmakta ve yıkanma işlemi, kutsiyetine inanılan çarşamba ve cuma günleri yapılmaktadır. Çeşmenin suyu içmek amacıyla kullanılmamaktadır ⁶⁸.

"Meraşın şimali şarki kuzey-doğu cihetinde yön vaki ve her bir Meraşlıya malûm olan Taksarakol Tatyus Arak il- Osman Dede ziyaretine verilen isim yani Tatyus Resul Tepesi, rivayetten Tatyus Resulün, Meraş'ı ziyaretinde meydana geldiği beyan olumur" ⁶⁹.

Rivayet ise şundan ibarettir. Tatyus Resul bu tarafları dolaşırken Maraş'ı dahi ziyaret eder, Maraş'ta vaiz edip aynı zamanda şehirde bulunan Cüzzamlı ve diğer nevi hastalıkları tedavi eder. Bu gün Uyuz pınarı denilen yerde yıkarmış. Fakat yerli ahali

⁶⁶ Ünver, *Anadolu Selçuklularında Sağlık Hizmetleri*, s. 15.

⁶⁷ Yalçın Özalp, "Uyuz Pınarı", *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, 69. Yıl Özel Sayı, Semih Ofset Matbaası, Ankara 1969, s. 23-24.

⁶⁸ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339, s. 78.

⁶⁹ Özalp, "Uyuz Pınarı" s. 24.

Tatyus Resule zulmederler, Öldürmeğe kalkışırılar. Bu tehdit üzerine Tatyus Resul geceleyin kaçıp beyan edilen tepede vaki bir ağacın altında geceler, ertesi gün şehri bırakır gider. Bazılarına göre ise bu günkü “Osman Baba” tepesinden göğe uruç eylemiştir ⁷⁰. O günden itibaren bu tepeye, Tatyus Arakil adı verilmiştir. Bu Tatyus Resul, Hazreti İsa'nın havarisinden resullerinden biri idi.

Yukarıdaki malumattan anlaşıldığına göre Uyuz Pınar'ın da cüzzamlı ve diğer hastaların tedavisi yapılmış. Tarihi safahata bakıldığında Romalılar, Bizanslılar zamanında kullanılan bu Pınar, Müslüman-Türklerin eline geçtiğinde de aynı amaçla kullanılmıştır. Şu andaki Uyuz Pınarı'nın binası Selçukî yapısıdır. Ne yazık ki kitabesi çimento ile örtülmüş ve harabiyete terk edilmiştir.

Tarih boyunca hatta zamanımızda bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan bu pınarın ihya edilmesi, suyunun kimyevi analizi yapılarak terkinde neler bulunduğu ve ne gibi hassaları olduğu yetkililerce incelenirse önce Maraş'a sonra insanlık için yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Vakfının yıkıldığı meşit kısmının yola gittiği ve binası yolun ortasında kalmış bulunan Uyuz Pınarı'nın suyunun bakteriyolojik muayenesinde içilmesi ve kullanılması sakıncalı olduğunun tespit edilmiş olması kanalizasyon sularının karıştığı delilidir. Pınar suyunun bir kısmı İsa Divanlı Caminin diğer kısmı da birkaç eve verilmiş durumdadır.

Bu yörede sık rastlanılan hastalıklardan birisi de sıtmadır. Sıtmanın bu yörelerde sık görülme nedenini bataklık ve sulak tarım arazilerinin bulunmasına ve bilhassa da Maraş altı arazilerinin çeltik ekiminde kullanılmasına bağlayabiliriz. Türkoğlu ilçesine bağlı Kırma kaya Şavkılı Köyünde "Sıtma Pınarı" bulunmaktadır. Sıtma hastalığına iyi geldiği söylenen Sıtma Suyu Pınarı, sıtma hastalığına yakalanan insanların bu pınarda yıkanarak hastalıktan kurtuldukları rivayet edilmektedir.

Beylikler döneminde kaplıca ve ılıca tedavilerinin de oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Tedavi olmak için çok uzak yerlerden bile gelen hastalar bu binalarda kaplıca sularına girmekte, hemen o civarda yapılmış olan zaviyede konaklayarak, üç gün boyunca misafir edilmekteydiler. Selçuklular devrinde kullanılan çok sayıda kaplıca ve ılıca, beylikler devrinde binaları yenilenmek suretiyle görevini devam ettirmiştir.

⁷⁰ Göğe uruç eylemek: Göğe çekilmek.

Buna örnek olarak Hasan Kale kaplıcasını gösterebiliriz. Hasan Kale kaplıca ve ılıcası 1361 yılında Dulkadiroğlu Şah Bey tarafından eski binanın tadilattan geçirilmesiyle halkın kullanımına açılmıştır.

Maraş'ta antik dönemden beri kullanıla gelen Süleymanlı Zeytun Kaplıcası tarih boyunca çeşitli uygarlıklara hizmet vermiştir. Bu bölgenin Bizans döneminde Mezopotamya'yı, Orta Anadolu ve İstanbul'a bağlayan yol üzerinde olması gelişimini hızlandırmıştır. Bunun yanında Roma dönemine ait ve şu anda kullanılan üç gözlü bir meydan çeşmesi bulunmaktadır. Kükürtlü sıcak suyu deri hastalıklarına iyi geldiği gibi eklem ve romatizma hastalıklarının iyileştirilmesinde kullanılmaktadır. Ilıca özellikle yaz mevsiminde Maraş halkı ve çevre illerden yoğun talep görmektedir. Buranın gelirini Alâüddevle Bey 1510 tarihli vakfiyesi ile Nebeviye Medresesine vakfetmiştir.

Dulkadiroğulları beyliğinden günümüze kadar gelen halk ağzından derlemeler ve kafiyeli sözlere de yer verdik.

Ko desinler Şah Budak'ın
 Üzümü yok yaprağı var dalı var
 Öbek öbek arıları vızıldar
 Ne kovanı ne petekte balı var ⁷¹.

XIV. ve XVI. yüzyıldaki Dulkadiroğulları Beyliği'ndeki Mimari ve Kültürel Unsurları araştırırken yukarıdaki bahsettiğimiz konuların temel çekirdeğini oluşturan Dulkadirlilerin Maraş Kanunnamesi hakkında da bilgi vermemiz gerekmektedir.

Osmanlı Devletinin son zamanların kadar kullanıldığı anlaşılan Maraş'a ait "Dulkadirli Kanunnamesi" ne ait kayıtlardan biri İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde bulunurken diğeri de Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde olmak üzere

⁷¹Besim Atalay, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, İkinci Basım, Devlet Basımevi, İstanbul 1935, s. 39. "Budak: Şah Budak, Maraş ile Elbistan yörelerinde beylik sürmüş olan, Dulkadirlilerin yedinci beydir. Kardeşi Arslan Bey'in öldürülmesinde eli vardır. (H. 870) yılında bey oldu. Kimse kendisine ısınamamıştı. Budak Bey'i istemediler, (Fatih)'e başvurdular. Fatih iki süvari alayı ile Budak Bey'in kardeşi (Şehsuvar) Bey, Dulkadirli ülkesine saldırdı. Budak Bey Mısır'a kaçtı. Bir kaç çala Mısırlılar Budak Bey'le ordu gönderdilerse de bir iş göremediler. En sonra Mısırlıların Fatih'e verdikleri bir kazanç üzerine, Şehsuvar'ı Fatih korumadı; Mısırlılar Şehsuvar'ı yakalayarak Mısırda astılar. Budak Bey yine beyliğe geldi. Fatih bu kez Şehsuvar Bey'in kardeşi Alâüddevle'ye saldırdı. Budak Mısır'a kaçtı. Oradan Fatih'e sığındı, bir kavgada tutularak kardeşi Alâüddevle tarafından Mısırlılara verildi, Mısır da asıldı. Fatih'in suçlarından birisi de Şehsuvar Bey'i önce koruması sonra yalnız bırakmasıdır. "Şah Budak'ın bağı var, üzümü yok yaprağı var." diye yaşayan Atalar sözü buradan kalmış olsa gerek."

iki Mufassal tahrir defteri vardır. Ayrıca Başbakanlık Arşivi'nde 124, 142, 219, 313, 419, 758, 938, 949 ve 998 numaralı İcmal, tımar, ruznamçe ve evkaf defterleri içinde de Maraş sancağı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır⁷². Osmanlı Arşivi'nde "Tapu Tahrir Defteri" serisi içinde 998 numara ile kayıtlı olan defter, toplam 683 sayfadan oluşmaktadır. Bu defterin 418. sayfasından sonuna kadar olan kısım (265 sayfa) Maraş eyaletine ait livaların (Maraş ve Bozok livaları) kayıtları bulunmaktadır⁷³. Defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından iki cilt halinde yayınlanmıştır. Bu eserin ikinci cildi Arap ve Zülkadiriye Eyaletine ayrılmıştır⁷⁴.

Maraş'ın ilk ayrıntılı tahrir defteri; 1515 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiş, bölgenin yönetimi Dulkadirli sülalesinden Şehsüvaroğlu Ali Bey'e verilmiştir. Onun 1522'de öldürülmesinden sonra Beylik tamamen Osmanlı topraklarına katılarak bölgenin tahririne girilmiştir⁷⁵. Dulkadirli Türkmen sipahilerinin dirlikleri ellerinden alınarak hazineye devredilmesi üzerine sipahiler Osmanlı'ya karşı isyan etmiş ve Osmanlı yetkililerini bir hayli uğraştırmışlardır⁷⁶. İsyanı bastırmak üzere bölgeye gönderilen Vezir-i Azam İbrahim Paşa, Dulkadirli oymaklarından Dokuz ve Karacalı aşiretlerinin boy beylerini yanına çağırarak dirliklerinin geri verileceğinin sözünü vererek isyanı ancak bu sayede bastırılabilmiştir⁷⁷.

Bundan sonra 1525 veya 1526 yılında bölgenin ilk ayrıntılı (mufassal) tahriri yapılmıştır. Maraş Tahrir Defteri⁷⁸, bu tahririn sonuçlarını içermekte olup Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 402 numarayla kayıtlıdır⁷⁹. Defterin tarihi belirtilmemiş olmakla birlikte, 1522-32 tarihleri arasında düzenlendiği kesindir. Defterin kenarına sonradan, metindeki farklı bir yazı stiliyle düşülen bir kayıt, Ramazan 938 [Nisan 1532]

⁷² Maraş Kanunnâmesi üzerindeki çalışmamız, Refet Yınanç ve Mesut Elibüyük, Giriş, s. VII.

⁷³ Orhan Sakin, *16. YY. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Anadolu da Türkmenler ve Yörükler, Boylar-Kabileler-Cemaatler*, İstanbul 2010, s. XVII-XIX.

⁷⁴ 998 Numaralı muhasebe-i Vilâyet-i Diyar-i Bekir ve Arab ve Zülkadiriye Defteri (937/1530) II Şam, Gazze, Safed, Salt-Aclun, Haleb, Hama-Humus, Trablus, Ayıntâb, Birecik, Adana, Üzeyr, Tarsus, Sis, Maraş ve Bozok Livaları-Dizin ve Tıpkı basım, Osmanlı Arşivi Yay. , Ankara 1999.

⁷⁵ 928/1522 yılından düzenlenen ve 81 sayfadan oluşan Maraş Tımar Tevcih Defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, 124 numarada kayıtlıdır.

⁷⁶ Alâeddin Aköz ve İbrahim Solak, "Dulkadirli Eyaletine Ait Bir Kanunname Sureti (1533-1546)", *Manas Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi* 9, 2004, s.331-345.

⁷⁷ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Ankara, 1972, s. 172.

⁷⁸ Mufassal Tahrir Defterleri, arazi tahrirlerinin ayrıntılı sonuçlarını içeren defterlerdir. Bu defterlerde ki Kayıtlar arazi ihtilaflarında kesin delil olarak kabul edilir ve titizlikle saklanırlardı. Bkz. Erhan Afyoncu, "Defterhane," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1991, s. 102.

⁷⁹ Maraş Tahrir Defterleri hakkında genel bir değerlendirme için bkz. İbrahim Solak, XVI. Asırda Maraş Kazası (526-1563), Ankara 2004, s. 20-24.

tarikhini taşımaktadır⁸⁰. Bu da defterin bu tarihten önce düzenlendiğini göstermektedir. Tahrir defterleri konusunda en kapsamlı araştırmaları yapan Ömer Lütfi Barkan, defterin tarihini 93. 211. 525-6 olarak tespit etmiştir⁸¹. Dolayısıyla, bu defterin Dulkadirli bölgesinin ilk ayrıntılı tahriri olduğunda şüphe yoktur.

1193 sayfa olan bu defterin yarısından fazlasını oluşturan ilk kısmı Maraş ve çevresinde yaşayan Dulkadirli ulusuna mensup konargöçer aşiretlere ayrılmıştır. Baş tarafta bu aşiretlerin bir fihristi (s. 3-14) ve Alâüddevle Bey Kanunnamesi (s. 17-20) verilmiş, daha sonraki 700 sayfa boyunca Dulkadirli aşiretleri hakkında bilgiler kaydedilmiştir. Bu kısım bize konargöçer aşiretlerin isimleri, yaylak ve kışlak mekânları, yükümlü oldukları vergi türleri ve miktarları ile yayıldıkları sahâlâr ve nüfusları hakkında birçoğu diğer defterlerde olmayan bilgileri sunmaktadır. Defterin geri kalan kısmında Maraş, Bayındır, Kars-ı Zülkadriyye, Güvercinlik, Zeytun, Fırnos, Elbistan ve Göksun beldelerine ait maden muhasebesi ve vakıflar kaydedilmiştir⁸². Bu araştırmadan sonra deftere çeşitli atıflar yapılmış olmakla birlikte, sadece bu defteri konu alan müstakil bir çalışma yapılmamıştır⁸³.

Maraş'a ait ikinci ayrıntılı tahririn sonuçlarını içeren tahrir defteri *Maraş Tahrir Defteri* (1563) (Ankara, 1988) adıyla Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük tarafından yayınlanmıştır⁸⁴. Bu defterde XVI. yüzyılın ikinci yarısında Maraş livası ve ona bağlı kaza, nahiye, köy ve mezraların isimleri, nüfusu, yükümlü oldukları vergileri kaydedilmiştir. Dikkat edilirse, bu defter daha ziyade yerleşik nüfus hakkındaki bilgileri içermektedir. Yayınlanmış defter olması sebebiyle olsa gerek, bu defter daha ayrıntılı

⁸⁰Bu kayıt şu şekildedir: "Serasker-i müfahham hazret-i İbrahim Paşa edâmallahü mealihî ve mefiihirü'l-vüzera Ayas Paşa ve hazret-i Kasım Paşa dame ikbalehümii marifetiyle defter-i adiiilet-rasime kayd olundu. Tahriren fi'l-yevmi's-samin min şehri-i Ramazani'l-mübairek min şühür sene semiine ve seliisin ve tis'a mie. Harrerehü el-fakir Seydi Hayrettin et-Tuğrayi. " Bkz. Ahmet Kanlıdere, "XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri, " s. 106.

⁸¹Bkz. Ö. Lütfi Barkan, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı imparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuk ve Esasları, 1, Kanunlar*, İstanbul, 1943, s. 120.

⁸²Bu defter üzerindeki ilk çalışma, Ahmet Kanlıdere tarafından 1982 yılında hazırlanan ve "XVI. Asırda Dulkadirli Türkmenleri" adlı mezuniyet tezidir. Şehabettin Tekindağ'ın danışmanlığında yapılan bu araştırmada defterin Türkmen aşiretleriyle ilgili kısmı incelenmiş, bu aşiretlerin yayı ak ve kışlakları, ödedikleri vergi çeşitleri, miktarı ve diğer uğraşları ile tahmini nüfusları ortaya konulmuştur. Bkz. Ahmet Kanlıdere, "XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri", *İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yeniçağ Tarihi Kürsüsü mezuniyet tezi*, İstanbul 1982, s.106.

⁸³İbrahim Solak'ın doktora tezinin kitaplaşmış hali olan, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526- 1563)*, Ankara 2004 adlı çalışma, Maraş'ın iki mufassal defterinde verilen bilgileri karşılaştırmış, bu iki tarih arasındaki nüfus değişmelerini ve yerleşik hayata geçen aşiretleri tespit etmiştir. İbrahim Solak, "XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları dergisi*, S. 12, 2002, s. 109-154.

⁸⁴ Bu defter 971/1563 tarihli olup Tapu kadastro Genel müdürlüğü Arşivinde 101 ve 102 numarada kayıtlıdır. Bkz; Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563), I-II*, Ankara 1988.

bilgi vermektedir. Ayrıca, bu eserin önsözünde ilk defter hakkındaki "büyük bir kısmı çürümüş ve yırtılmış" olduğu şeklindeki ifade (ki doğru değildir) de araştırmacıları caydırmış olabilir⁸⁵. Bu ifadenin en azından bir araştırmacıyı yanılttığı ve onun bu önemli kaynağı göz ardı etmesine sebep olduğu görülmektedir. Ancak, söz konusu çürük, 1193 sayfa olan bu büyük defterin baş tarafındaki sayfaların üst kısmını (sah. 3-270 arasını) etkilemiş ve ilk sayfalarda yazıların dörtte birini okunmaz hale getirmiş) olmakla birlikte, sayfalar ilerledikçe bu durum giderek düzelmekte, 270. sayfadan itibaren defterin neredeyse tamamı okunmaktadır. Dolayısıyla, Türkmen aşiretlerinin kaydedildiği sayfaların büyük bir kısmı korunmuştur. Çürümüş olan yerlerin bir kısmı ve defterin başında yer alan Alâüddeve Bey Kanunnamesi, 998 numaralı İcmal Defteri sayesinde tamamlanabilmektedir.

Defterin dil özellikleri; Mevcut tahrir defteri neşirlerinde dil hususlarına genelde dikkat edilmediği görülmektedir. Hâlbuki bu defterler sadece istatistik ve tarihi kıymeti haiz olmayıp dil hususiyetleri açısından da önemli veriler sunmaktadır.

Araştırmamızın konusu olan Maraş Tapu Tahrir Defteri, eski Türkçe kelimeler bakımından oldukça zengindir. Defterin başında yer alan Alâüddeve Kanunnamesinde geçen kelimeler son derece ilginçtir. Burada *uğurlamak* ve *uğrulamak* (çalmak), *ergen*, *buncılayın* (bunun gibi, böyle), *oğlan uşacıklar* ve *tanukluk* gibi eski Türkçe kelimeler yer almaktadır. *İkinden artuk* ve *üçünden artuk* (ikiden fazla, üçten fazla) tabirleri sadece bu nüshada bulunmaktadır. Orhon Türkçesindeki gibi, "iki" ve "üç" kelimelerinin, *ikin* ve *üçin* şeklinde yazılması⁸⁶ kanunnamede Türkçenin en eski şeklinin korunduğunu göstermektedir. *Olagelmiş değil ise* şeklinde yapılan açıklama da sadece 402 numaralı defterdeki kanunnamede yer almaktadır. 998 numaralı (ve1530 tarihli) defterdeki kanunnamede bu ibare yoktur. Bu durum, Alâüddeve Bey'den kalan kanunnameyi deftere geçiren kâtibin orijinal nüshayı esas aldığı kanaatini uyandırmaktadır. Nüsha ilk bakışta aynı gibi görünse de, dikkatle incelendiğinde bazı farkların olduğu görülmektedir. Bu nüshanın bazı kısımları eksik olmakla (defterin üst kısmındaki çürümüş kısma tesadüf gelmektedir) birlikte, daha önce kopyalandığı ve dolayısıyla orijinal kanunnameye daha yakın olduğunu düşündürmektedir.

⁸⁵ "Söz konusu defterin hemen her sayfasının büyük bir kısmı çürümüş ve yırtılmış olduğundan..." Bkz. R. Yinanaç ve M. Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, s. VII.

⁸⁶ Kültiğin Yazıtı'nda geçen "Üze Kök Tengri asra yağız yer kılintukta, ekin ara kişi oğlı kılınmış" (Üstte mavi gök altta yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış) cümlesini hatırlayalım. Bkz. , Talat Tekin, *Orhun Yazıtları*, İstanbul 1955, s. 38-39.

Kanunnamede geçen barmak sımak (parmak kırmak), kol sınımak (kol kırılmak), sındırmak (kırmak) kelimeleri de öz Türkçedir. Bugün Kahramanmaraş'ta sınıkçı kelimesi halen yaşamaktadır. Tekme anlamına gelen depüg, bağ ve bahçe etrafını çeviren çit anlamına gelen siyeç (defterde siyâc olarak geçmektedir.) kelimeleri bugün de Maraşlıların ağzında aynen yaşamaktadır. Yine metinde geçen huğ kelimesi göçebelerin saz ve kamıştan yaptıkları çadır biçiminde ev anlamına gelmekte olup günümüzde de kullanılmaktadır⁸⁷. Ayrıca süci şarap içmek⁸⁸ ve uvatmak (ufaltmak, kırmak, parçalamak) gibi eski Türkçeden gelen birçok kelime kanunnamede geçmektedir.

Alâüddevele Bey Kanunnamesi ve Dulkadirli ceza hukuku; Defterin hemen baş tarafında Alâüddevele (1479-1515) Bey Kanunnamesinin para cezalarını alması bir tesadüf olmasa gerekir. Kanunname, Dulkadirli Ceza Müeyyetilerini ve para cezalarını içermektedir. Hukuk tarihçisi Uriel Heyd'e göre, bu kanunname, Osmanlı kanunnamesi dışında Anadolu'dan kalan tek ceza hukuku örneği olması bakımından oldukça önemlidir⁸⁹.

Kanunnamenin neşredilen metinleri genelde 998 numaralı defterdeki nüshayı esas almıştır⁹⁰. 402 numaralı defterdeki nüsha ilk bakışta aynı görünse de, dikkatle incelendiğinde bazı farkların olduğu görülmektedir. Bu nüshanın bazı kısımları eksik olmakla (defterin üst kısmındaki çürümüş kısma tesadüf gelmektedir) birlikte, daha önce kopyalandığı ve dolayısıyla orijinal kanunnameye daha yakın olduğunu düşündürmektedir.

Kanunname incelendiğinde, Dulkadirli Beyliği zamanında geçerli olan hükümlerin Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da çok az bir değişiklikle aynen korunduğu görülmektedir. Osmanlı hâkimiyetinin ilk zamanlarında halkın alışkın olduğu kanunlara dokunulmadığı anlaşılmaktadır; defterde çok sık kullanılan *evvelden ola geldiği üzere* tabiri de bu devamlılığı açık bir şekilde göstermektedir. Ancak, daha

⁸⁷ Huğ- Tarama Sözlüğü, Ankara1967, C. 3, s. 1929.

⁸⁸ Süci- Şarap anlamındadır. Tarama Sözlüğü, Ankara 1971, C. V, s.. 3605-3611.

⁸⁹ Bakınız, Ömer Lütfi Barkan "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük nüfus Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri, "İstanbul Üniversitesi İktisat fakültesi Mecmuası, III/I (1940), s. 28-29.

⁹⁰ Ö. Lütfi Barkan'ın neşrettiği Kanunname, Başbakanlık Arşivindeki, 998 numaralı Tahrir Defterinde yer alan s. 414-416 kısmıdır. Ömer Lütfi Barkan, s. 120-124. Aynı metnin daha sonra Ahmet Akgündüz tarafından yeniden yayınlanmıştır. Osmanlı Kanunnameleri, İstanbul 1994, C. VII, s. 156-161- ve 162-164.

sonra Osmanlı kanunlarıyla bütünleşme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. 971/1563 tahririnin başında yer alan Kanunnamede, Alâüddeve Bey Kanunnamesi'nde "bazı bidatler bulunduğu" gerekçe gösterilerek, bundan böyle Dulkadirli Vilayetinde Rum Kanunu uygulanması emr olunmuştur.

Bu iki kanunname karşılaştırıldığında, araştırmamıza konu olan ilk defterdeki Dulkadirli (Alâüddeve) Kanunnamesi'nin daha ayrıntılı ve Türkçe kelimeler bakımından daha zengin olduğu dikkati çekmektedir.

İlk bakışta, Dulkadirli hukuku, Osmanlı hukukuyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Ancak, Dulkadirli hukukunda, Osmanlı Kanunnamelerinde olmayan bazı cezaların olduğu görülmektedir. Yol kesme cezası, köylü ve sipahi arasında ihtilaf çıkması durumunda verilecek ceza, sayıcıdan koyun gizlemenin yaptırımları gibi konular sadece Alâüddeve Bey Kanunnamesi'nde yer almaktadır. Osmanlı ve Dulkadirli Kanunnamelerini karşılaştıran Uriel Heyd'e göre, Dulkadirli Kanunnamesi, hukuk düşüncesi açısından bazı bakımlardan Osmanlı Kanunnamesine göre çok daha gelişmiştir. Yaralama durumunda ödenecek para cezası ve yaralanan kişinin yatağa düşmesi durumunda, iş göremez hale geldiği günlerin karşılığı olarak yaralayandan bedel alınması hususu sadece Dulkadirli Kanunnamesi'nde yer almaktadır.

Dulkadiroğulları ülkesindeki Osmanlı fethi ve sonrası tam metni aslına uygun bir şekilde vermeye çalıştığımız Dulkadirli Maraş Kanunnamesi uzun bir müddet kullanıldıktan sonra 17 Kasım 1608 tarihli Yörük Kanunnamesi işlerlik kazanmıştır. Her iki kanunnamenin kullanıldığı günlerdeki tabirlerinin ve kelimelerinin günümüzde anlaşılması için Ferit Devellioğlu (Haz.) Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat eski ve yeni harflerle, Ankara 1978, eserden faydalanılarak günümüz Türkçesine çevrilmeye çalışılmıştır.

Çalışma esnasında iki sorun ile karşılaşıldı. Bunlardan birincisi Dulkadiroğulları Beyliğine ait vesikalar sadece Refet Yinanç ve onun yönlendirdiklerinin eserlerinde rastlanan bilgilere mümasil başka hiçbir yerde bulanamamıştır.

Kaynak araştırmamızda arşiv vesikalarına ulaşılmakta güçlüklerle karşılaşılmıştır. İnceleme imkânı bulduğumuz vesikalardan zamanın verdiği tahribatlar nedeniyle bazı sahifelerinin çürümüş olduğu görülmüştür. Aynı durumdan Yüzerine çalışma yapan Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük gibi araştırmacılar da aynı sıkıntıları yaşadıklarını

eserlerinde bahsetmektedirler. İkinci karşılaştığımız sorun ise, bahsedilen dönemin belgelerinin hemen hemen tamamına yakınının resmi belgeler olmasıdır. Bu bakımdan devlet örgütünün işleyişini bu belgelerden çıkarmak, sivil hayata yani halkın gündelik yaşamına ilişkin bilgileri veya sıradan insanların özel tarihlerini çıkarmaktan daha kolay olmuştur.

Metin hazırlanırken Türkçe kurallarından “*Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu*” esas alındığından bir takım tamlamalar ve yabancı menşeli terimler en son kabul edilen imlaya uygun kullanılmıştır. Belge alıntılarında ise basit transkripsiyon kurallarına dikkat edildi. Tarihlerde varsa belgelerin hicri tarihleri de verilmiş, hicri aylar kısaltmalar listesindeki şekilleriyle kullanılmıştır.

1. 2. Kaynakların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında yararlanılan kaynakların tamamı, kaynakça kısmında verilmekle beraber önemli ve muhtevası farklı olan bazı kaynaklar hakkında kısaca bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

1. 2. 1. Arşiv Vesikaları

Dulkadiroğulları dönemine ait arşiv vesikaları büyük bir öneme sahiptir. Arşiv vesikaları içerisinde ilk akla gelen Şer’iyye Sicilleridir. Şer’iyye Sicilleri özellikle şehrin idari, beledi, fiziki, demokratik, mali, hukuki, askeri, dinî ve mimari yapısının halkın içtimai iktisadi kültürel hayat tarzlarını ve gündelik yaşamlarını tespit etmek için kullanılmaktadır. Şer’iyye Sicilleri bu özelliklerinden dolayı bölgesel araştırmalar ve şehir tarihi çalışmalarında en çok kullanılan temel kaynaklar olmuştur⁹¹.

Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra ve daha sonraki 1526 yılında ilk tahrir defterinden ve daha sonraki Şer’riyye Sicillerinden de faydalanılmıştır. Diğer kaynaklar zaman zaman doğal felaketlerin(yangın gibi) eşkıyalık olayların yaşandığı bu kaynaklar tahrip edilmiş veya başka yerlere tayin edilen kadılar tarafından yanlarında götürülmüştür⁹². Araştırmamıza kaynaklık eden Osmanlı Devleti dönemine ait arşivlerin başında Başbakanlık Osmanlı arşivi gelmektedir ⁹³. XIV-XVI. yüzyıldaki

⁹¹ Mehmet İpşirli, “ Sosyal tarih kaynağı olarak şerie sicilleri” *Tarih ve sosyoloji semineri*, İstanbul 1991 s. 157-162

⁹²Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, C. II, İstanbul 1990, s. 39.

⁹³ Atilla Çetin, Başbakanlık arşiv kılavuzu, İstanbul 1979, S. II.

Dulkadiroğulları Beyliğine ait vesikaların Başbakanlık Osmanlı arşivi ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğündeki Tapu Kadastro Tapu tahrir defterlerine ulaşılmış, beylik hakkında bilgiler elde edilmiştir.

Osmanlı Devletinin son zamanlarına kadar kullanıldığı anlaşılan Maraş'a ait "Dulkadirli Kanunnamesi"ne ait kayıtlardan biri İstanbul Başbakanlık Arşivi'nden diğeri Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 124, 142, 219, 313, 419, 758, 938, 949 ve 998 numaralı icmal, tımar, ruznamçe ve evkaf defterleri içinde de Maraş Sancağı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır⁹⁴. Osmanlı Arşivi'nde "Tapu Tahrir Defteri" serisi içinde 998 numara ile kayıtlı olan defter, toplam 683 sayfadır. Bu defterin 418. Sayfasından sonuna kadar olan kısım(265 sayfa) Maraş eyaletine ait livaların (Maraş ve Bozok livaları) kayıtları bulunmaktadır. Defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından iki cilt halinde yayınlanmıştır. Bu eserin ikinci cildi Arap ve Zülkadiriye Eyaletine ayrılmıştır.

1522 senesinde kesin olarak Osmanlı Devletine katılan Dulkadir Beyliğinin Osmanlı Devlet teşkilâtına göre düzenlenmiş olması gerekirdi. Fakat 1526 yıllarında Dulkadir Beyliği bölgesinde "Zülkadriyye Vilâyeti" olarak adlandırılmasına rağmen "Beylerbeylik" haline getirilmediği görülmektedir. Zira defterde beylerbeylik haslarının kayıtları görülmemektedir. Dolayısıyla burada geçen "Zülkadriyye Vilâyeti" tabirini idarî anlamda "eyalet" değil, "Dulkadirli Beyliği Bölgesi" manasında ilhakından sonra, beyliğin hâkim olduğu Maraş'tan Kırşehir'e kadar olan bölgenin, bir beylerbeyi emrine verilmeyip, Maraş ve Bozok Sancakları olmak üzere iki ayrı Sancak Beyliği halinde teşkilatlandırılmış olduğu anlaşılmıştır. Bu yeni kurulmuş iki sancakta Osmanlı Devleti kanunnameleri değilde Dulkadirli Beyliğinin kanunnamesinin kullandığını görmekteyiz.

1. 2. 2 Kanunnameler

Maraş kanunnamesi üzerindeki bu çalışmamızın kaynağı Maraş Tahrir Defteridir. Osmanlı Devleti'nin yönetim geleneğinde fethedilen yerlerde devlet hâkimiyetinin tesis edilebilmesi için, ele geçirilen bölgenin mevcut arazi ve nüfus durumu ile diğer gelir kaynaklarının hemen tespiti yönünde gidilir, görevlendirilen yetkililerce yapılan tespitler kayda geçirilirdi. Bu sayım ve tespit işlemlerine "Tahrir" denilmekteydi. Dulkadirliilerin Maraş kanunnamesi uzun bir müddet kullanıldı sonra 17 Kasım 1608

⁹⁴ Maraş Kanunnâmesi üzerindeki çalışmamız, Refet Yinançve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*.

tarihli kanunname işlerlik kazandı. Refet Yinanç-Mesut Elibüyük'ün beraber kültür hazinemize kazandırdığı eserin birinci cildindeki Kanunnameler bölümünden faydalanılmıştır.

1. 2. 3. Seyahatnameler ve Vakayinameler

Tarih araştırmalarından faydalanılan arşiv belgelerinin dışında önemli kaynaklardan biride yerli ve yabancı seyyahların gezerek, görerek kaleme aldıkları seyahatnamelerdir. XVII. yüzyılda Maraş'ı ziyaret eden seyyah Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Maraş hakkında çok değerli bilgiler verdiğiinden Başvurduğumuz kaynaklardan biride *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi* olmuştur.

1. 2. 4. Tetkik Eserler

Dulkadirli tarihi hakkında araştırmamızda şehir hakkında yazılan genel ansiklopedik maddeler haricinde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar Osmanlı dönemi öncesi özellikle Dulkadiroğulları dönemi ile ilgilidir. Besim Atalayın *Maraş Tarihi ve coğrafyası* isimli kitabı, Maraş tarihi ile ilgili bilinen ilk çalışmalardandır. Dulkadir öncesi Maraş tarihi Salman Canbolat'ın *Etiler* isimli eserinden yüksek lisans tezlerinden, beylikler dönemiyle ilgili ilk ve orijinal çalışmalarından olan Mükrimin Halil Yinanç'ın *Müslümanlar tarafından fethinden XIII. yüzyılın sonuna kadar Maraş emirleri* adlı çalışmasıyla başlatılmasına rağmen bu konudaki etraflı ve yararlı çalışmayı Refet Yinanç yerli ve yabancı kaynaklardan geniş ölçüde istifade ederek meydana getirdiği *Dulkadir Beyliği* eseriyle yapmıştır. Ayrıca Hamza Gündoğdu'nun *Dulkadirli Beyliği mimarisi*, Arifi Paşa'nın *Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları hükümeti* çalışması, İbrahim Solak'ın *XVI. yüzyılda Maraş kazası (1526-1563)* isimli eserinden faydalanılmıştır. Mehmet Özkarcı'nın *Türk Kültür vakıfları envanteri Kahramanmaraş 46, 2* Ciltlik eseri önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Dulkadiroğulları dönemi ile ilgili olarak *1563 tarihli Maraş tahrir defteri*'nin Latin harfi ile neşri Refet Yinanç-Mesut Elibüyük tarafından yapılmıştır. Sadi Öztürk tarafından *Osmanlı salnamelerinde Maraş Sancağı* adıyla hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Maraş şeriyye sicillerinden Resul Kesenceli, Mehmet Karataş, Adil Akben, Hasan Karakurt, Ramazan Hurç tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaları faydalanılmıştır. Son dönemde Maraş Ermenilerinin isyanlarını

hakkında Erdal İlter'in *Ermeni Meselesi'nin perspektifi ve Zeytin İsyanları (1780-1915)*, Yalçın Özalp'in *Millet-i Sadıka patırtısı ve Maraş, Kahramanmaraş'taki Ermeniler* isimli çalışmasından faydalanılmıştır. İlyas Gökhan ve E. Kasım Bol'un *Dulkadirli ve Bayezid'li İdareciler (1700-1850)* İstanbul 2013 eserinden, Mevhibe Savaş'ın *Dulkadirli Kahramanmaraş* 1997, *Dulkadirli'ye ait Vakfiyeler üzerinde Çalışmalar* Kahramanmaraş 2011, *Kahramanmaraş'ta'ki Gönül Sultanları* 2006 eserlerinden faydalanılmıştır.

2. Dulkadiroğulları Beyliği'nin Topraklarının Türk Egemenliğine Kadarki Tarihi

2. 1. Beylikler Öncesi Genel Maraş Tarihi

2. 1. 2. Hititler dönemi ve Maraş'ın kuruluşu

Maraş, şimdiki yerinde M.Ö 2000 yıllarında Hititler tarafından kurulmuştur. Maraş kalesi de yine Hititlerden kalmıştır. Bu durumu belgeleyen pek çok eser müzede sergilenmekle birlikte Maraş Aslanı olarak bilinen ve çivi yazılı Aslan heykeli, İstanbul Arkeoloji Müzesinde 2014 yılında Kahramanmaraş'a getirilmiştir.

Maraş ilinin tarihi prehistorik devre kadar uzanmaktadır. Prehistoryanın en son bölümü olan neolitik çağda Hititler M.Ö. 2000 yılında Anadolu'da hüküm sürmüşlerdir. Bu tarihten itibaren Maraş'ta Hitit şehrinin kurulduğu bilinmektedir. Hitit uygarlık tarihinin dördüncü bölümü olan küçük şehir devletleri içinde (M. Ö. 1100–700) Maraş'ın durumu aydınlanmıştır. Maraş'ta kurulan küçük şehir devletlerinin adının Gurkum olduğu arkeoloji literatürüne Maraş aslanı adıyla geçen Aslan heykeli üzerindeki Hitit yazısından anlaşılmaktadır. Ayrıca Maraş ismi Markasi şeklinde'de geçmektedir⁹⁵.

2. 1. 3. Roma Döneminde Maraş

Hititlilerden sonra Maraş, M. Ö. 711 yılında Asurlular tarafından da istilâ edildi. M. Ö. 333 tarihinden sonra Makedonya Kralı Büyük İskender'in doğu seferine Maraş üzerinden gitmiştir. Bu uygarlığa ait birçok eser bugün Maraş müzesinde sergilenmektedir.

¹⁰³ Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 305

Maraş, Göksun ve Elbistan ovalarının da içinde bulunduğu Kapadokya krallığı MS XVII yılında Roma Devletinin bir eyaleti haline getirilmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde Toraslar'dan Orta Anadolu'ya ve Kuzey Suriye arasında ki yol güzergâhı üzerinde bulunan Maraş'ın Bizanslılar döneminde de önemli bir yer olduğu bilinmektedir⁹⁶.

Roma İmparatorluğu, M. S. 395 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Doğu Roma İmparatorluğunun başına geçen Bizans İmparatoru 1. Justinianus döneminde Maraş toprakları, Bizans-Sasani çatışmalarına sahne olmuştur. (605-611) yılları arasında Sasanilerin elinde kalan Maraş, tekrar Bizanslıların eline geçmiştir.

Bizans imparatoru 1. Justinianus döneminde (518-527) oluşturulan Armenia Tertiası denilen Yukarı Ceyhan bölgesinde bulunan Göksun, Afşin ve Şar, aynı idarî birimin içinde bulunmaktaydı. Roma İmparatorluğunun parçalanmasına kadar bu devletin egemenliğinde kalan Anadolu, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma İmparatorluğunun sınırlarında içinde kalmıştır.

Maraş, Romalılardan sonra Müslümanlığın yayılması ile Arapların saldırısına uğramış ve zaman zaman Araplarla ile Romalılar arasında el değiştirmiştir. Bizans İmparatoru Maurikios (582-602) 591'de tüm bu bölgeyi içine alan Armenia Tertiasını kaldırarak yeni bir idari bölüm oluşturdu. Anti Toroslar silsilesinde olan Göksun, Arabî sos ve Komana şehirlerini, Malatya ve Harput'u içine alan Yukarı Fırat bölgesine bağladı⁹⁷.

2. 1. 4. Ermeni Prensiği

Ermeniler, 1071 Malazgirt Savaşından sonra Doğu Anadolu'da Bizans hâkimiyetinin çökmesi üzerine güneye doğru göç ederek Fırat boylarında, Toroslarda, Çukurova, Maraş ve Urfa bölgelerinde küçük prenslikler kurmaya başladı. İmparator Romonos Diogenes'in doğu illerinin valiliğine tayin ettiği Ermeni asıllı komutan Philaretos, Maraş'ta bağımsızlığını ilân etti⁹⁸.

⁹⁶ Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 305.

⁹⁷ Grousset Rene, *Başlangıçtan 1071'e Ermenilerin Tarihi*, Aras Yay. , İstanbul 2005, s. 231.

⁹⁸ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, İstanbul 1974, s. 145.

Bizans İmparatoru Mihail Duka (1071-1078)'nın hükümdarlık döneminde, Malatya'yı, Harput'u, Maraş'ı, Andırın'ı, Göksun'u, Elbistan'ı, Araban, Tarsus'u, Misisi, Antakya'yı ve Urfa'yı ele geçirerek bir prenslik kurmuştur⁹⁹.

M. S. X. yüzyılın sonlarına doğru Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya ilerlerken Ermeniler de tutunamayıp çekilmeye başladılar. *“Mateos'un belirlediğine göre; “Ermeni kralı Gagik ile Apusahl ve diğer Ermeni ileri gelenleri Katalikos Khaçik'i Bizans'ın elinden kurtararak Göksun'un güney batısında bulunan Tavplur'a (Tayipli) getirdiler”¹⁰⁰.*

2. 1. 5. Müslüman Araplar Dönemi

M. S. 634 yılından itibaren Müslüman Araplar; Suriye'yi Bizans'ın elinden aldıkları sırada Maraş'a da birçok akınlar yaptılar. O dönemde ulaşım bakımından stratejik önemi olan Maraş, Araplarla Bizanslılar arasında sık sık el değiştirdi. Her defasında Bizans'ın yakıp yıktığı Maraş, Araplar tarafından yeniden onarıldı. İki devlet arasında meydana gelen el değiştirmelerin tarihî gerçeği aşağıda anlatılmıştır.

Kuzey Suriye ve Maraş havalisi Hazret-i Ömer-ül Faruk zamanında fethedilmiştir. Ömer-ül Faruk zamanında Şam Seraskeri görevinde bulunan Ebu Übeyde Bin El-Cerrah hazretleri 15. Seneyi'yi Hicriye de Hazreti Halid'i Halep vilâyetinin o dönemlerde merkezi olan Kanserin üzerine gönderdi. Rum imparatoru Herakliyos ordusu, Minas namında bir generalin kumandası altında meydana gelen muharebede düşman ordusu fena halde bozguna uğramış Halid bu şehri alarak, kalesini tahrip etmiştir¹⁰¹.

⁹⁹ Yalçın Özalp, *Millet-i Sadıka Patirtısı ve Maraş (Kahramanmaraş'ta Ermeniler)*, Tarihsiz, İstanbul, s. 106-107. (Malazgirt meydan muharebesinde canını zor kurtaran Ermeni asıllı Bizans generali Flatoros, başına birçok Ermeni serserisi toplayarak Maraş şehrine yerleşti. Etrafına saldırılara başlayarak Andırın, Göksun Albistan, Raban (Araban), Keysum, Besni, Adıyaman, Kahta, Samsat kalelerini ele geçirdi. Gün geçtikçe kuvvetlenen Flatoros, 1072 yılında Malatya'yı ele geçirdi. Bu muvaffakiyetlerinden sonra, Bizans İmparatoruna itaat ederek, ele geçirdiği bölgeyi sundu. İmparatorda Flaratos'u, Antakya Dukalığına tayin etti.); Urfalı Mateos, a. g. e. , s. 147-150, 153; Mükrimin Halil Yinanç, a. g. e. , s. 120; Erdal İter, *Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytin İsyancıları (1780-1915)*, Ankara 1995, s. 71.

¹⁰⁰ Kahramanmaraş'ın Göksun yerleşim yerinde yapılan araştırmada, Tavplur (Tayipli) kelimesi fundalık tepe anlamına gelmektedir. (Araştırma, Mevhibe Savaş tarafından mahallinde yapılmıştır.) Hrant Andreasyan'ın Çahan mıntukasında bir yer olarak tarif ettiği bu kasabanın Göksun'un güneybatısında yer alan ve halen Tayipli diye anılan vadinin girişindeki eski bir yerleşim yeri olan Kulunçtaş'ın olması kuvvetle muhtemeldir. Halen burada bulunan iki mağara ve kilise harabesi olduğu tahmin edilen kalıntılar bulunmaktadır.

¹⁰¹Mükrimin Halil Yinanç, “XIII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1 Eylül 1340, S. 82, s. 283.

Şehir Bizans ve Müslümanlar arasında bir kaç kez el değıştirdi. 962 yılında Türkler tarafından fethedilinceye kadar Bizans İmparatorluğunun eline geçti. Bizans İmparatorluğu döneminde, İmparator III. Leon'un Maraş doğumlu olması nedeniyle şehre Krallar Şehri adı da verilmiştir¹⁰².

M. 661 yılından itibaren hilâfeti ele geçiren Emeviler Suriye'nin kuzeyine seferler yaptı. Muaviye (661-680) döneminde Bizanslılara karşı sınır şehirleri inşa edilirken fethinden beri harap halde duran Maraş'a asker ve ahali gönderilerek kalesi tamir ettirilerek, Anadolu'ya gaza eden mücahitlerin hareket üssü haline getirilmiştir¹⁰³.

Halife Yezit 683 yılında ölünce Maraş üzerine Bizans akınları yeniden başladı. Şehirde yaşayan Müslümanlar burayı terk etti. Bölge Bizans'ın eline yeniden geçti. Halife Abdülmelik zamanında (685-705) Maraş yeniden fethedildi. 692 yılından sonra İslâm ordusu ile Bizans ordusu Maraş ovasında karşılaştı. İslâm ordusunun zaferiyle sonuçlanan bu savaştan sonra Müslümanlar bölgeye yeniden hâkim oldu. Abdülmelik Maraş'a kadar gelerek burayı bayındır hale getirip asker yerleştirdi ve büyük bir cami inşa ettirdi. II. Mervan'ın halifeliği döneminde (744-750) Bizanslılar yeniden Maraş'a saldırdı. Burada yaşayan Müslümanlar şehri terk ederek Kınnesrin'e ve El-Cezire'ye kaçtılar. Rumlar şehri yakıp yıktılar. Kısa bir süre sonra Maraş yeniden Müslümanların eline geçti ve şehrin valiliğine Ziver B. EI-Haris EI-Kilâbi atandı. Yeniden onarılan şehre Müslümanlar tekrar yerleştirildi. Bizans'ın karşı saldırısı ile halk burayı yeniden terk ederek Suriye'ye kaçtı. Maraş'ta yaşayan Hristiyan Nesturi halk da Bizans İmparatoru tarafından Trakya'ya götürüldü. II. Mervan'ın halifeliğinin son zamanlarında Maraş yeniden fethedildi.

750 tarihinde halifeliği ele geçiren Abbasiler zamanında Maraş üzerinde İslâm-Bizans çatışmaları devam etti. 754 yılında Bizans'ın kontrolüne geçen Maraş, Rumlar tarafından yeniden yıkıldı. Abbasi Halifesi Ebu Cafer Mansur, Salih B. Ali'yi Maraş'a vali olarak gönderdi. Burası tekrar imar edilerek askeri bir üs haline getirildi. Halife Mehdi zamanında Maraş'taki Müslüman askerlerin sayısı arttırıldı.

¹⁰² M. Grant, (çev. Z. İlkelen), *Roma'dan Bizans'a*, İstanbul 2000; Ekrem Akurgal, *Ancient Civilizations and Ruins Of Turkey*, İstanbul 1978, s. 38.

¹⁰³ Mevhibe Savaş, "Kahramanmaraş Tarihine Dair (İslâmlar İdaresinde Maraş)", Memleket (Günlük, Siyasi, Yerel Gazete), 10 Mayıs 2012, S. 14. 769, Memleket (Günlük, Siyasi, Yerel Gazete), 10 Mayıs 2012, 14. 758, Memleket (Günlük, Siyasi, Yerel Gazete), 16 Mayıs 2012, s. 14. 769, Tarihleri arasında neşredilmiştir.

776-777 yılında Maraş üzerinden Anadolu içlerine Müslüman askerler seferlere başladı. Buraları kesin denetim altına almak ve Arapları geri püskürtmek için yüz bin kişilik Bizans ordusu Maraş'ı ele geçirerek yakıp yıktı. Ancak burada kalamayarak Adana civarlarına çekildi.

Abbasiler döneminde İslâm orduları Maraş bölgesinde iki önemli üs edindi. Bunlardan biri Maraş merkezi, diğeri de ortaçağ boyunca çok önemli bir yerleşim merkezi olan ve Araplar tarafından birkaç kez yeniden imar edilen bugün Göynük olarak adlandırılan ve İnekli gölü yakınlarındaki El-Hades Şehri, Malatya üzerine yapılacak seferler için bir üs olarak kullanıldı. Abbasi Halifesi Harun Reşit zamanında şehir yeniden inşa edildi. Abbasi Halifesi Harun Reşit, Maraş'ın batısında Harun iye (Düziçi) Kalesini inşa edip doğusundaki Hades şehrine asker yerleştirdi. Böylece Bizans'tan gelecek saldırıları engellemeye çalıştı.

Halife Harun Reşit zamanında Bizans'la olan sınırları korumak ve Anadolu içlerine yapılacak seferleri düzenlemek amacıyla Avazım şehrini kurdu. Tarsus, Adana, Misis, Antakya, Antep, Urfa, Malatya'ya kadar uzanan bu bölgenin merkezi Suriye'deki Kınnesrin şehri idi. Sugur Eyaletinin valisi bazen Kın nesrin bazen Tarsus'ta oturuyordu. Adı geçen yerlerde Müslüman garnizonlar oluşturuldu. Müslümanlar her yıl iki defa Anadolu içlerine gaza akınlarında bulunmaya başladı. Bilhassa Maraş şehri bu akınların geçiş noktası olması sebebiyle önem kazanmaktaydı. 868 yılında Mısır'da bir Türk devleti kuran Tolun oğlu Ahmet zamanında Sugur Eyaleti Tolunoğulları Devletinin eline geçti. Bir kaç defa Tarsus'a kadar gelen Ahmet b. Tolun Maraş'ı da idaresi altına aldı. 905 yılından itibaren Bizanslılar Maraş üzerine yeniden seferlere başladı. Bizans komutanı Andronikos Müslüman ordusunu bozguna uğratarak Maraş'ı ele geçirdi. 916 yılında Ermeni asıllı Mileh, Maraş'ı yağmalattı. 950'li yıllardan itibaren Maraş bölgesi üzerinde Arap-Bizans çatışmaları yeniden hızlandı. Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgesini ele geçiren Arap asıllı Hamdaniler Devleti zamanında Maraş, Malatya ve Kayseri civarlarında birçok çatışma oldu.

949 yılında Bizanslılar, Maraş'ı Seyfüddevle'den aldılar; ama şehir Hamdani tarafından tekrar alındı (952). Hamdani, Bizanslılara esir düşünce (956) kayın pederi Ebu Firas, Maraş'a geldi; fakat bir sonuç alamadı. Nikephoros Phokas, 962'de Maraş'ı tekrar ele geçirdi. 992'de Bengli Tıgın, Maraş'a bir sefer düzenledi, birçok ganimet aldı.

Bir süre Gaudefroy de Bouillon Maraş'ı aldı (1097); şehre bir piskopos yerleştirdi. Aleksios, Maraş üstüne Butumites kumandasında kuvvet gönderdi. Şehir, Behemond'un saldırısı sırasında Tatul Ermeni'nin yönetimine bırakıldı. 1105'te şehre hâkim oldu. Kasım 1114'te şehir büyük bir deprem sonunda yıkıldı. 1124'te Danişmentli Muhammet bin Emir Gazi, Maraş yakınlarına kadar geldi. Bunu Malatya emiri Melik Muhammet'in (1141) ve II. Kılıç Aslan (1147) seferleri izledi. II. Kılıç Aslan 1149'da şehri aldı.

Halep hükümdarı Nurettin, Bizans İmparatoru Manüel'in paskalya bayramını Kilikya'da kutladıktan sonra, çok kalabalık ordusuyla Antakya'ya gelerek surların önünde ordugâh kurdu. İmparatorun gelişi dolayısıyla büyük bir endişe duyan Nurettin böyle bir hükümdarın gücünden şüphe etmediği için aynı zamanda kralın da ülkesine geri döndüğünü görünce sevinçle uzun süredir toplamaya imkân bulamadığı ordusunu çağırma imkânını buldu ¹⁰⁴ ve Konya Sultanının bölgesine girerek Maraş, müstahkem Krossum (Göksun) ve Behetselin (Behisni) şehirleri 1156 Halep hükümdarı Nurettin'in eline geçti ve onun tarafından müttefiki Ermeni Mileh'e bırakıldı.

Mardin Emiri Hüsamettin Timur taş ile Sultan Mesut ittifak ederek Hicri-545 senesinde Maraş bölgesine saldırdı. Bölgede ele geçirilen yerleri aralarında paylaştılar. Maraş Sultan Mesut'un hissesine düştü. Sultan Mesut bölgede eline geçen yerleri Maraş'a bağlayarak bir vilâyet hâline getirdi. Vilâyetin başına da oğlu ve veliahdı Kılıç Aslanı getirdi.

Sultan Mesut'un Hükümdarlığının son yıllarında Maraş bir Ermeni çetesinin tecavüzüne uğradı, uykuda bulunan Müslüman ahalinin çoğunu kılıçtan geçirdiler. Şehri ateşe verdiler. Türk ordusunun hareket ettiğini işitince kaçtılar. Türk ordusu şehre girdi Hristiyanlara karşı hiçbir kötü muamele yapmadığı gibi firari Ermenilerden geri gelenlerin evlerini ve bütün mallarını iade ettiler. Yalnız çete ile işbirliği yapanları cezalandırdılar. Şehri basarak tahrip eden Ermeni eşkıyası yakalanarak gerekli ceza verildi. Taht kavgaları sırasında Yağıbasan'ın eline geçen Maraş'a bir arada Melik Nurettin hâkim oldu. Taht mücadelesini kazanan Sultan Kılıç Aslan Maraş bölgesini rahatsız eden Ermeniler Toros'un üzerine yürüdü. Elbistan üzeri Maraş'a geldi, Antakya önüne kadar ilerledi.

¹⁰⁴ Ergin Ayan, (Hazırlayan), *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143-1163)*, Karadeniz Dergisi Yayınları, No. 2, Ankara 2009, s. 136.

Bu sıralarda İstanbul İmparatoru Manuel Anadolu'daki birliği bozmak için büyük gayret sarf etti. Sivas emiri ile anlaşan Manuel, Elbistan'a kadar olan bölgeyi ele geçirmeyi başardı. Yağıbasan'ın ölümü üzerine hanedan mensupları arasındaki taht mücadelesi sırasında bölge Mahmut bin Nadi isimli emirin hâkimiyetine girdi. Anadolu'daki kargaşadan yararlanmaya çalışan Ermeni Toros bölgeye akınlarına devam etti.

Sultan Kılıç Arslan hudut vilayetlerini yurtluk ve ocaklık olarak Türkmen beylerine bıraktı. Maraş Ermeni ve Antakya prensliği ile hudut olması dolayısıyla burayı Hüsamettin Hasan Bey'e evlâdına intikal şartıyla verdi. Bu zat uzun müddet imarette bulunduktan sonra ölümü üzerine yerine oğlu İbrahim geçti. Sonra bunun oğlu Nasurettin Hasan Bey geçti. "Melik-i Maraş" sıfatıyla yâd edilen Nasurettin Hasan Bey, Sultan Gıyasettin Keyhüsrev'in nezdinde mevki ve itibar kazandı. Ermeni Lifan üzerinde yapılan sefer sırasında büyük yararlılıklar görülen Nasurettin Hasan Bey, Sultan Gıyasettin'in ölümü üzerine İzzettin Keykavusun tahta geçmesinde büyük rol oynadı. Yeni Sultan İzzettin Keykavus, Maraş emiri Hasan Bey'in isteği üzerine Halep hükümdarının da yardımı ile Ermeniler üzerine bir sefer yaptı.

Suriye ile askerî, siyasî münasebetlerin merkezi olan Maraş, Hicri-615 yılında Sultan İzzettin Halepi kuşattığında Maraş emiri Nasurettin Hasan Beyde de sultanın yanındaydı. Halep'in ahalisi bu orduyu merasimle karşıladı. Sultan Alâettin tahta çıktığından sonra Anadolu'da ki asilzadeleri birer birer ortadan kaldırdı. Bu arada Nasurettin Hasan Beyi de öldürdü. Yarım asır kadar Maraş'ı yöneten Nasurettin Hasan Bey, bu günkü Afşin'de bulunan Ashab-ı Kehf külliyesini inşa ettirdi. Nasurettin Hasan Beyden sonra oğlu Muzafferittin vali olarak tayin edildi. Onun zamanında Babaîlerin isyanına Maraş bölgesindeki Türkmenler de katıldı. Emir Muzafferittin'in vefatından sonra yerine kardeşi Emir İmadettin geçti.

2. 1. 6. Memluk Dönemi (1298-1337)

1250 yılında Mısır'da bir Türk devleti kuran Memlûklüler, Anadolu'yu işgal eden Moğollar ve onların işbirlikçisi Ermenilere karşı seferler düzenledi. Bu seferler sırasında Maraş çatışma alanı içinde kaldı.

2. 1. 7. Moğolların Maraş'ı İşgali

Aknerli Grigor özetle şöyle demektedir: 1256'dan itibaren Göksun Moğolların işgaline uğramıştır. Moğollarla işbirliği yapan Kilikya Ermenileri 1258'de Maraş'la birlikte Göksun'u da işgal etmişlerdir. Ermenilerin işgali sırasında Göksun'da bir Ermeni piskoposluk merkezi de bulunuyordu. Bundan sonra bölgede Ermenilerle Türkler arasında mücadele başladı. 1266 yılında Sultan Baybars, Kilikya Ermeniler üzerine yürüyünce Ermeni prensi Hetum, korkusundan ordusunu veliaht oğlu Levon ile Toros'un kumandasına vererek Sis (Kozan)'i terk etmiş, Göksun'a gelmiştir. Burada Moğollarla buluşan Hetum, Elbistan ve Göksun arasında bulunan Moğolların yanına gitmiş, Ermeni liderinin askerleri arasında çıkan ihtilaftan habersiz günlerce orada kalmış ve Moğol reislerini kendine yardıma gelmeğe ikna ettikten sonra, onlardan önce Kilikya'ya doğru hareket etmişti¹⁰⁵.

1277 yılında Moğol ve Ermeni kuvvetlerini Afşin'in Huni (Arıtış) ovasında ağır bir yenilgiye uğratan Memluk Sultan'ı Baybars, Kayseri'ye kadar ilerlemesine rağmen tekrar Suriye'ye döndü. 1298'de Memlukulüer Maraş bölgesini fethetti, bir süre sonra da Göksun'u aldı. Bölgeye Türkmenler yerleştirildi. Göksun kışın Maraş'tan Antakya'ya doğru uzanan Amik ovasında kışlayan ve yazın Göksun yaylalarına çıkan Türkmenlerin yurdu haline geldi.

Moğol istilası karşısında zaafa uğrayan, Türk devletlerine karşı bölgede yaşayan bey ve oymaklar eşkıyalığa başlar. Eşkilyalığın artması üzerine Maraş emiri, İzzettin Kaykavus'a müracaat etti. Anadolu Sultanı İzzettin Keykavus eşkıyalıkta çok ileri gitmiş olan Ağaçerileri cezalandırmak için asker toplayarak Kayseri'ye gelerek, Emirlerinden bi kaçını Elbistan'a sevk etti. Bu sırada Moğol kumandanı Baycu Han Anadolu'ya girmişti. Bundan dolayı Ağaçerilerin eşkıyalıklarına kesin olarak son verilememiştir¹⁰⁶. Mısır Sultanı, Emir Bektaş'ı göndererek bölgeyi zapt etmesini istedi. Bu durumu işiten Ermeniler bölgeden kaçtı. Halep askeri de Seyfettin Telabi idaresinde Maraş bölgesine yürüdü ve Maraş'ı zapt etti.

¹⁰⁵ Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, s. 40.

¹⁰⁶ Faruk Sümer, "Ağaç-Eriler", *Belleten*, C. 26, S. 101- 104, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1962, s. 526 .

BİRİNCİ BÖLÜM

DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ'NİN SİYASİ TARİHİ VE BU TARİHİ SEYİR İÇERİSİNDE DULKADİRLİ KADINLARININ ÖNEMİ

XIII yüzyılda Anadolu'nun siyasi durumuna bakacak olursak, doğudan gelen Selçuklular, Anadolu'nun doğusunda devlet kurmuşlar ve buradan hareketle o tarihlerde Doğu Roma İmparatorluğu'nun elinde bulunan Anadolu'yu Malazgirt Meydan Savaşı (1071) ile bir zaman içinde Bizans surlarına kadar fethetmişlerdir. Anadolu'ya yerleşmek üzere çaba gösteren Selçuklular, Büyük Selçuklu devleti yıkıldıktan sonra yerine Anadolu Selçuklu devletini kurmuştur. Bu dönemde Maraş, Arap, Selçuklu çekişmesi ile sık sık el değiştirmiş fakat genel olarak Selçukluların elinde kalmıştır. Maraş, birçok şehirde olduğu gibi hem Büyük Selçuklu zamanında hem de Anadolu Selçukluları zamanında Avrupa ülkelerinin birleşik Haçlı ordularının güzergâhı olmuştur. Haçlıların bütün çabalarına rağmen Türkleri Anadolu'dan atamadıkları gibi Orta Doğu'ya da sahip olamamışlardır¹⁰⁷.

Selçuklu döneminde Anadolu'da Türkler, Bâtını fikirleri, Şamanizm'den kalma yaşantıları, Hristiyanlık ve daha değişik inançlarla muhatap olmuş¹⁰⁸ ve Türk tarihinin en karışık dönemlerinden birini yaşamışlardır. Bu değişimi büyük bir maharetle idare etmeyi bilen Selçuklular, Osmanlılarla meyvesini verecek olan bu bahar fırtınasını alınlarının akıyla savuşturdular. Tasavvuf erbabının önemli bir kısmı, kendi ülkesini terk etmeyip Moğollara karşı savaş verirken¹⁰⁹ bir kısmı da akın akın Küçük Asya topraklarına, oradan da Moğol hâkimiyeti'nin zayıf olduğu bölgelere gitmiştir. Batıda kalan bu uç bölgelerindeki kitlelere dinî heyecan aşılıyarak elinde kılıçla harbederek, gözü pek unsurlar olarak göç edip dağılmışlardır¹¹⁰.

¹⁰⁷ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları ve Beyliklerde Toplum ve Ekonomi*, Genel Türk Tarihi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 439.

¹⁰⁸ İsmet Kayalıoğlu, "Toruntay Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 12, 1978, Ankara, s. 100-101.

¹⁰⁹ Mustafa Kara, *Tasavvufî Hayat*, İstanbul 1985, s. 16-17.

¹¹⁰ Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev. Fatmagül Berktaş), Ankara 1985, s. 42; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 44,54.

Yaşadıkları yerlerin örf, âdet, dinî adâb ve erkânını da taşıyan bu sufi guruplar, aynı zamanda, muhaceretin önderliğini yapmışlardır. Moğol istilâsının önünden, Anadolu topraklarına gelen Türkler, daha önce gelip yerleşmiş Türklerle aynı din telâkkilerini taşımaktaydı. Bu özelliklerinin yanı sıra ayrıca aralarında soy ve aile üyeliği gibi yakınlıklar da bulunmaktaydı¹¹¹.

Bu arada, bir noktaya dikkat etmek gerekir ki Moğol istilâsından önce Suriye, İran, Horasan, Irak gibi İslâm bölgelerinde yaşayan çeşitli suffiler, Anadolu'ya gelip buralarda kuvvetli tasavvuf cereyanları oluşturmaya başarmışlardır¹¹². Bunlar arasında Mevlevîliği tesis eden Mevlâ'na Celâlettin Rumî'nin yetiştiği XIII. yüzyıl, Anadolu Selçuklularının en bunalımlı devri olmuştur. Gıyasettin Keyhusrev'in savaşta öldürülmesi üzerine yerine geçen İzzettin Keykavus'un devri kargaşalıkla ve savaşlarla bitmiştir.

Yıkılan Anadolu Selçuklu devleti yerine oluşan beyliklerde de kardeş kavgaları başladı. Haçlı seferlerine karşı duran ve yorulan Türk milleti, bu defa da kardeş kavgaları ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Moğol istilası da büyük yıkımlara sebep olmuştur.

1. BEYLİKLERİN KURULUŞU

Moğolların bölgeden ayrılışından sonra Anadolu'daki boylar ve aşiretler arasında kavgaların yanı sıra, iktidarı paylaşamayan kardeşler arasında da kardeş kavgaları başladı. Nihayet Selçuklu hanedanından Rüknettî'nin İzzettin, ülkeyi paylaşmayı kendi aralarında kararlaştırırken diğer kardeşi Müinettin'de Moğollara başvurmuştur. Moğollar, bir ordu gönderip Rüknettî'nin üstünlüğünü sağladı ve İzzettin Bizans'a kaçtı. Rüknettî, bütün devlet işlerini eline almış olan Müinettin'i ortadan kaldırmak istediye de Moğollarla birlik olan Müinettin, Rüknettî'ni öldürttü (1265). Onun yerine bir buçuk yaşındaki oğlu III. Gıyasettin Keyhüsrevi tahta çıkarıldı. 1277'de Müinettin Pervane de Moğollar tarafından öldürüldükten sonra kargaşa büsbütün arttı.

Moğol hükümdarı olan Abaka'nın 1282'de ölümünden sonra yerine geçen Sultan Ahmet, Selçuklu ülkesini Gıyasettin Mesut'la III. Gıyasettin Keyhüsrev arasında paylaştırdı. Bu paylaşım itiraz eden Gıyasettin Keyhüsrevi Erzincan'da öldürttü.

¹¹¹ Ömer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, S. II. İstanbul 1974, s. 284.

¹¹² Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 13.

Böylece bütün ülke Gıyasettin Mesut'a kaldı. 1308'de Gıyasettin Mesut'un ölümüyle Selçuklu İmparatorluğu tarihe karıştı, bu geniş coğrafyada birçok beylik kuruldu¹¹³. Beyliklerin kurulması, Anadolu'da huzur sağlamaya yeterli olmadı. Bir taraftan beylikler birbirlerinin topraklarını almaya çalışırken, öte yandan da birçok beyliklerde de taht kavgaları başladı.

1. 2. DULKADİR (ZÜLKADİROĞULLARI)

Oğuzların, Bozok ve Üçok olmak üzere iki büyük bölümden oluştuğu bilinmektedir. Zulkadiroğulları (Dulkadiroğulları) Bozokların Günhanogulları¹¹⁴ kolundan Bayat boyuna¹¹⁵ mensup olan boylardan biridir¹¹⁶. Bayat¹¹⁷ kelimesi, *devlet ve nimet sahibi, mutlu, yiyeceği bol* anlamındadır. Bu beylik; XIV. yüzyılın ilk yarısında Maraş ve Elbistan bölgesinde kurulmuş Doğuda Harput'a, Batıda Kırşehir'e, Kuzeyde Gemerek'e (Sivas) ve Gürün'e, Güneyde Hassa'ya (Hatay) kadar olan bölgede Dulkadirliiler yaklaşık 185 yıl hüküm sürmüştür. Bu Beylik, Dulkadir Beyliğine mensup olan Ağaç eriler ve Bozok koluna mensup Türkmenlerin reisi konumunda olan ve Çukurova'daki Ermeniler üzerine akınlar yapan Dulkadiroğlu, Zeynettin Karaca Bey tarafından kurulmuştur¹¹⁸.

Dulkadir Beyliği ile münasebet kurmuş olan Türk, Arap ve İran kaynaklarında *Dulkadir* ismi çeşitli şekillerde yazılmıştır.

“Zül kadir kelimesini bazı tarihler (Zulkadr) şeklinde yazmıştır. Hâlâ Maraş ahalisi bunların ahfadına (Zül kadir) der. Zül kadir Beyle oğlu Zeynettin Karaca Bey zaman-

¹¹³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâ'na Celâlettin*, İstanbul 1985, s. 5.

¹¹⁴ Sencer Divitcioğlu, *Oğuzdan Selçukluya*, İstanbul 1994, s. 32.

¹¹⁵ Ş. Sami, *Kamusül-e'lâm*, İstanbul, Bayat: Eski Türk erkek adlarıdır. (*Hadi Atlası, Sibiryâ Tarihi, Kazan*), Eski Türklerin Tanrılarında biridir. Kadim anlamına da gelir. Yukarı İran'da oturan bir Türk oymağı bu adla anılır. Besim Atalay, *Türk Büyükler veya Türk Adları*, s. 30.

¹¹⁶ Besim Atalay, *Türk Büyükler veya Türk Adları*, 1935 İstanbul, Devlet Basımevi (İkinci Basım), s. 49.
“ Dulkadir: Maraş ile Elbistan'da hükümet etmiş olan Karaca Bey'in oğludur. Adı hükümetlerine ad olmuştur. (Dulkadirli) derler. Birçok kitaplar bunu (Zulkadir) diye yazarlarsa da yanlıştır. Çünkü söz Arapça değil, Türkçedir. (Dulkadir) gününde Halep'te yaşamış olan (İbni Şahne) adındaki tarihçi (Dulkadir) diye yazar Âşık Paşa Zade (Dur Kadir) yazmıştır. (Kadir adına Maraş tarihine bakımız) Kütahya'da ve Ankara'da (Dulkadir) diye birer köy vardır. ”

¹¹⁷ Faruk Sümer, “Dulkadirli'ler'a Âit Mimari Eserler”, *Türk Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 2, s. 12.

¹¹⁸ J. H. Mortmann-(V. L. Menage): “Dhu'l-kadr” El' (İng.), II, p. 239.

larında yaşayan Arap müverrihlerinden İbni Şahne tarihinde bu kelimeyi daima (Dulkadir) şeklinde yazmıştır”¹¹⁹.

“Dulkadir, Maraş ile Elbistan'da hükümet etmiş olan Karaca Bey'in oğludur. Adı hükümetlerine ad olmuştur. (Dulkadirli) derler. Birçok kitap da bunu (Zülkadir) diye yazarlarsa da yanlıştır. Çünkü söz Arapça değil Türkçedir. Dulkadir zamanında Halep'te yaşamış olan İbni Şahne adındaki tarihçi Dulkadir diye, Âşık Paşazade (Dur Kadir) diye yazmıştır. Kütahya'da, Ankara'da Dulkadir diye birer köy vardır. ” demektedir¹²⁰.

Besim Atalay, Dulkadir Bey'in, Karaca Bey'in oğlu olduğunu belirtmesine rağmen Arifi Paşa, beyliğin kurucusu olan Zeynettin Karacayı, Beyliğe adı verilen ve 1310'da ölmüş olan Dulkadir Bey'in oğludur¹²¹ diye kaydetmektedir.

Şikârî ise “Dulkadir Bey, oğlunu kırk bin kişilik bir kuvvetin başında Karaman oğlu Mehmet Bey'e karşı Selçuklu ordusuna yardıma göndermiştir diye bahsetmektedir¹²². Zülkadir Beyliğinin kurucusu olan Zeynettin Karaca, Elbistan ve havalisinde büyük bir Türk aşiretinin beyi Zülkadirin oğludur. Bu aşiretin ismi müverrihlerce, Dul gadir, Dulkadar, Zulkadar, Durkadar, Zülkadar, Tulkade, Zulakade... gibi yazılmaktadır. Arifi Paşa bu meseleyi bir suretle münakaşa ederek bunların en doğrusunun Dulgade olduğuna söylemiştir. Arap müverrihleri ve bazı eski müverrihler de böyle yazmaktadırlar. 899 tarihli bir vakfiyede de yine bu imlâ görülmektedir. Lisan-ı Farişi üzere muharrer olan Ester abadi'nin Kadı Burhanettin tarihinde Dulkadir imlâsı kullanılmıştır. Dal zarfının yerine zal yazılması keyfiyeti ise Anadolu'da pek çok tesadüf edilen bir âdetin neticesidir. (Keykubat isminde olduğu gibi) Gerek bu hâl gerek lâm'dan evvel bir elif ilavesiyle bir harf-î tarif husule getirerek ismi Araplaştırmak hevesinden başka bir şey değildir. Biz burada Zulkade ismini kabul ediyoruz ¹²³ demektedir.

En eski kaynaklarda bu isim Tulkadar Dulkadir şeklinde geçiyor. Bunların bir izahı yapılamıyor. Bu durumda bu kelimenin Arapça Abdül-Kâdir veya buna benzer bir

¹¹⁹ Atalay, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, Eserinin “Başlangıç bölümünde s. 2, Öz Türk bir boydan gelmiş oldukları gün gibi açık olan Maraş'ın (Dulkadir) Oğulları kendilerini (Sasaniler) in torunu diye tanıtmak istemişlerdir.

¹²⁰ Atalay, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, s. 39.

¹²¹ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", C. V, s. 361.

¹²² Şikârî, *Karamanoğulları Tarihi*, (Yay. Mesut Kodaman), Konya 1946, s. 41.

¹²³ Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, İstanbul 1334, s. 124 v.d.

ismin Türkmen telaffuzuna uydurulmuş bir şekli olması hatıra gelmektedir. Türkmenlerin Ebu Sait adını Busad şeklinde de söylediklerini biliyoruz¹²⁴.

*“Dulkadirîlilar hakkında bilgi veren kaynaklarda bu adın çeşitli şekillerde yazıldığı görülmektedir. “Arap tarihçilerinin çoğunluğu beyliğin adını Dulkadir veya Tulgadır şeklinde yazdıkları gibi, eserlerini Farsça yazan tarihçiler ise Zulkadır şeklinde kaydetmektedirler. Bu adın Osmanlı kaynaklarında da bazen Dulkadir, bazen de özellikle muahhar kaynaklarda Zulkadir şeklinde kaydedildiği görülmektedir”*¹²⁵.

Besim Atalay “Kadir” sözü; güçlü, kuvvetli, dilediğini yapabilen kimselere verilen bir addır. Eski Türklerde çok kullanılır¹²⁶ demektir. R. Hartmann'a göre Zulkadir kelimesi şekil olarak görünüşte bir işaret sıfatı olan “Zu” ile “Kadir” tamamlayıcısının birleşmesi sonucu “güçlü” anlamına gelen, Arapça klâsik şeklinden yapmacık olarak değişmiş bir isim veya unvanın halk etimolojisi gibi mülhaza edilmelidir. A. Von Gabin, Dulkadir'in şapkalı veya şapka taşıyan anlamını ifade eden “Tulga”¹²⁷ ve “dar” kelimelerinin birleşmesinden meydana geldiğini ileri sürmektedir.

Bu konuda şahsen Türkolog Louis Basin ise Dulkadir adının eski Türk dilinde acı çektiren, can yakan anlamını ifade eden "Dolga" kelimesinden geldiğini ileri sürmektedir. Tolomak, Dolgamak, Dolgadı, Dulgadır gibi. Faruk Sümer ise Türkmenlerin İlhanlı Hükümdarı Ebu Said'e kısaca Busad dediklerini hatırlatarak Dulkadir'in Abdulkadir veya buna benzer bir adın Türkmen telâffuzuna uydurulmuş şekli olabileceği görüşündedir¹²⁸.

¹²⁴Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi -1- 1969*, Ankara 1970 s. 103.

¹²⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 6.

¹²⁶ Atalay, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, s. 68. (Ş. Sami Kamüsül-e'lâm, İstanbul) Gazneli Mahmut gününde Hotan Hanı imiş. (Yeminüddeve) ile kavgaları vardır. (H. 423) yılında ölmüştür. Doğruluğu çok seven bir kimse imiş, (*Hadi Atlası, Sibiryâ tarihi, Kazan*) Selçuklulardan (Sultan Sencer) in (H. 495) de öldürttüğü Türk Hanının adı da (Kadir)'dir. Kadir güçlü, kuvvetli, dilediğini yapabilen kimseler verilen bir addır; Türklerce çok kullanılmıştır.

¹²⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Göktürk Hakanlığı, 1964-1965 Ders Yılı- İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Ders Notları*, s. 24. "Türk Adını Manası; Çin kaynaklarında da Türk adının izahına tesadüf edilmektedir. Böyle bir açıklama, Sui-Şu'da geçmektedir. Buna göre Tu-kiüe demek miğfer demektir. Miğfer'in Türk dillerindeki şekilleri de "Tulga, Tolga, Duluga, Dugulga"dır ki, Türklerin oturduğu bölgede semâya yükselen bir dağ olup Türkler onun eteğinde ikâmet etmektedirler. Bu dağ miğfere benzediği için Türkler "Dudulga" adını almışlar ve buda Çin kayıtlarına Tu-küe olarak geçmiştir. Benzetme mahsulü olan bu izaha uzun zaman inanılmış, lâkin Türklerle ilgili malûmatına inanılan büyük Çin tarihi mütehassısı O. Franke tarafında saçmalığı ortaya konulmuştur.

¹²⁸ Mevhibe Savaş, *Dulkadirîlilar*, Kahramanmaraş 1997, s. 115-118.

XVI. yüzyıla ait Maraş Tahrir Defterlerinde Dulkadir adını taşıyan bazı kişilere rastlanıldığı gibi bugün de Türkiye'nin bazı bölgelerinde bu adı soyadı olarak kullanan aileler de bulunmaktadır¹²⁹.

1. 3. Dulkadir Beyliğinin Oymakları

Dulkadir boyu, birçok oymaktan ve aileden oluşur. Her oymak ve aile kendilerine göre tüzel kişiliklere sahip olsa da boy Bey'ine bağlı olarak yaşarlar. Oğuzlar, 24 boydan oluşurdu. Her boy da oymaklardan meydana gelir. Günümüzde varlığını devam ettiren birçok oymak vardır.

Yakın zamanlara kadar şehir merkezinde meskûn İnceler, Yoğurtçular, İkizler gibi oymaklar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Aile yapısı çekirdek aileye dönüştükçe bu büyük aileler ve oymaklar eski aile bağılıklarını genel olarak kaybetmişlerdir. Dulkadir boyunda; Çavuşlu, Kozanlı, Hamitler, Musahacılı gibi oymaklar, Emirdağ'da (Afyon'a bağlı) halkın büyük bir kısmı Türkmen ve Musahacılı oymak efradıdır. Yani doğrudan doğruya Dulkadir eline mensuptur. Akça koyunlu (Ağca Koyunlu) oymağı Çukurova'ya yerleşmiştir. Bilhassa Osmaniye taraflarında yurt tutmuşlardır. Ağca koyunlunun bir obası da Kozanlı'dur. Orta Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de Dulkadirli Beyliğine bağlı birçok oymak varlığını devam ettirmektedir. Boylardan biri olan Eymir boyu, aslında Oğuz boylarından biridir. Oğuzun Eymir boyunun biri Dulkadir elinin kuruluşuna katılmış ve buralarda yurt tutmuştur. Cebelli, Kızıllı, İmali Avşar'ı ve daha başkaca pek çok boydan ve oymaktan söz edilebilir. Avşar, büyük boylardan biridir. Anadolu'nun yurt edinilmesinde çok büyük rol oynamıştır. Avşar'dan büyük bir kol da İran'da meskûndur. Avşarların bir kısmı da Maraş topraklarında yer tutmuş, Dulkadir Beyliğinin kuruluşunda da önemli rol oynamıştır.

Avcı ve Gündeşli oymakları, Dulkadir elinin büyük oymakları arasındadır. Halen Maraş'ta Gündeşli Köyü ve oymağı mevcuttur. Meşhur şair Gündeşli oğlu pek kuvvetle muhtemeldir ki bu boya mensuptur. Dulkadir eline mensup Tecirli oymağı, Maraş ve Osmaniye taraflarında yer tutmuştur. Karacalu bazı kaynaklarda Anamuslu olarak adlandırılır. Anamus muhtemelen bir yer adıdır. Buradan hareketle Karacaluların Yazır oymağına mensup olduklarını söylenebilir. Sevinçli, Oruç beyli, Ulaşlı oymakları da Dulkadir boyunun oymaklarından. Ulaşlı oymağı, vaktiyle devletle mücadele edip

¹²⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 7.

bilahare Osmaniye'nin kuruluşunda rol alan, Gâvur (Nur) dağlarındaki köylerde ikamet ederler. Ulaşlıların aslı Karacalulardan gelir. Urcanlı diye bilinen bir oba Kazancılar denilen mevkide Karacalılar'a mensuptur. Kendileri "Kazan'dan geldik" diyorlar ama delilleri yoktur.

Karacalı boyundan Karahaytalı, Yol basanlı ve Söylemezli obalarından söz edilebilir. Dokuz boyu (Bişanlı), büyük bir boydur. Bunların Karkın boyundan olduğunu ileri sürülebilir. Karamanlu (*Karamanoğlu ile ilgisi yok*), Dermek, Hacılar, Dokuz Koyunlu, Necarlı, Cerit, Peçenek, Kavurgalı, Tekeli, Değircililer, Zakirliler, Geçlik, Hacılı, Eylenoğlu, Ayrı damlı ve Avşar obaları da Dulkadirli beyliği bünyesinde yer alan boylardır. Karayahyalı, Deli Alili, Ağca koyunlu obaları Bozok bölgesinde yurt tutmuştur. Şarkışla (Gedük) havalisindeki Şambayadı, Ağcalı adlı büyük bir oba da vardır. Yine, Akdağ'da Karalu, Hisar köylü, Kızıl hocalı; Boğazlıyan'da Çiçekli, Kılavuzlu ve Zakirlu obalarından söz edilebilir.

Sonuç olarak Dulkadir Beyliği, kuruluşundan itibaren Maraş bölgesinde rol oynamış, iskân ve fetih hareketlerini genişletmiş, Kayseri'ye kadar dayanmış, oralarda yurt tutmuş, o bölgeyi Türkleştirmiş, Kara Tatarların Timur tarafından yenilmesiyle meydana gelen boşluğu hemen doldurmuş, geniş verimli (Yozgat) Bozok bölgesini de şenlendirmiştir. Bunun yanı sıra, bir kısmı Doğu Anadolu'da Bozulus adı altında kalmıştır, onlarla beraber Orta ve Batı Anadolu'ya gelmiştir. Özellikle, ülkemizin iskânında Dulkadir eli mühim rol oynamıştır¹³⁰.

1. 3. 1. Ağaç-eriler (Ağaç eriler)

Maraş tarihinde önemli bir rolü olmasından dolayı Ağaç-eriler veya Ağaç eriler denen kabileden de söz etmek gerekmektedir. Maraş bölgesi Ağaç eri ulusuna mensup göçebe Türk Bey ve oymaklarının vatanıdır. *Ağaç eri ulusunu Oğuz Han'a tabi Türk şubesidir*¹³¹. Ağaç-eriler Türkiye'deki en eski göçebe topluluklardan birisi olup, onlardan ilk defa XIII. yüzyılın ikinci yarısının başlarında bahsedilmektedir. Ağaç eri adının kullanımı Türk âleminde her yerde ve her zaman kullanılabilir ve topluluklara verilen bir isimdir. Birçok boy ve oymakların bu türden adlar taşıdıkları görülmektedir. Örneğin, XVI. yüzyılda, Sivas'ın güneyinde yaşayan Türkmenler (Teni-il) diye

¹³⁰ Faruk Sümer, "Dulkadir Elini Meydana Getiren Oymaklar", *Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu*, Düzenleyen: Kahramanmaraş Belediyesi 10-11 Şubat 1986,s.43,48.

¹³¹ A. Yılmaz, *Tahtacılar Gelenekler*, Ankara 1948, s. 11

adlandırılırken Teni-ilin iki koldan meydana geldiği görülmektedir. Bu kollardan birisi orada çiftçilik yapmakta ve Dulkadirli adını taşımakta idi. Diğeri ise ancak yazın bu bölgeye gelerek davalarını olatmakta ve kışın Antep-Halep bölgesine dönmekte idi. 1335 tarihlerinde siyasî faaliyetlerde bulunan Dulkadirli Maraş-Elbistan bölgesinde oturmaya başladılar. Fakat Dulkadirli bütün kaynaklarda Ağaç-eriler'den ayrı bir siyasî teşekkül olarak gösterilir. Ayrıca Dulkadirli bazı eserlerde Atrâk-i Şamda denilmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki Dulkadirli buraya Suriye'den gelmiş olmaları ihtimali oldukça kuvvetli bir ihtimaldir. Ancak Ağaç-eriler'in Dulkadirli tarafından yurtlarından çıkarılmış olmaları ihtimali hatıra gelmektedir. Dulkadirli Ağaç-eriler ile aynı bölgede oturmakla beraber onlardan ayrı bir siyasî teşekkül olarak görünüyor. Çünkü bu konuda yazılan kaynaklardan onları daima birbirlerinden ayrı zikrettiğini görmekteyiz¹³².

1. 3. 2. Dulkadir Türkmenleri

Anadolu'nun güneyinde göçebelerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin başında Maraş gelir. Burası Türkmen olan Dulkadirli Beyliğinin merkezi idi. Bu beyliğin topraklarının Osmanlı devletine intikalinden sonra da bölgedeki Türkmen gurupları Dulkadirli Türkmenleri adıyla anılmıştır.

Dulkadirli, başlıca Maraş-Elbistan bölgesinde yaşamaktaydı. Dulkadirli mensup olan tam göçebe oymakları, kışın Amik ovasına, Halep dolaylarına ve Çukurova'ya inerlerdi. Dulkadirli elinden birçok bölükler İran'a giderken, bir kısım da Diyarbakir bölgesindeki Boz-ulus'a katılmıştır. Ayrıca yine Dulkadirli mensup teşekküllerin bir bölümü Sivas'ın güneyinde Yeni-il'i meydana getirmiştir. Daha sonra XVI. yüzyılın başlarında Dulkadirli mensup oymakların Ankara yakınlarına kadar sokulmuş oldukları görülmektedir. Kayseri ve Kırşehir bölgeleri de Dulkadirli mensup bu elin yerleşme sahâları arasında idi. Daha sonraları onlardan mühim bir kısmının (Cerid, Teçirli ve Ağca koyunlu) Çukurova'da hayata geçtikleri bilinmekteydi¹³³.

¹³² Faruk Sümer, "Ağaç-Eriler", *Belleten*, C. XXVI, S. 101-04, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1962, s. 52.

¹³³ Orhan Sakin, 16. yy. *Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler, Boylar-Kabileler-Cemaatler*, s. 48

Türkmenlerin Bozoklu kolundan bazı boylar; Asi ve Fırat ırmakları ile Çaltı suyu arasındaki bölgeye yerleşerek Maraş, Adıyaman, Sivas, Malatya, Gaziantep illeriyle Adana ve Hatay'ın dağlık bölgelerindeki köyleri meydana getirdiler. Zeynettin Karaca'nın Elbistan ve Maraş yörelerinde kurduğu Dulkadirli Beyliği, Osmanlıların "Turna dağı Zaferine" (1515) kadar sürdü. Türkmen göçebeleri arasında hâkimiyetini en uzun sürdüren Dulkadirli Beyliğidir. Bu sebeple Doğu Anadolu ile Torosların güney kesimine "Büyük Türkmen ülkesi" de denilmiştir.

Timur'un 1403 yılında Anadolu'dan başlayarak, Horasan, İran ve Azerbaycan'a götürdüğü bu göçebeler arasında Dulkadirli eli Türkmenleri de vardı. Safevî devletinin kuruluşunda da önemli rol oynayan, İran'a göç eden Dulkadirliler İran kaynaklarında "Zülkadır" ve memleketlerine de "Zülkadriye" denilmektedir. Farklı zamanlarda meydana gelen Osmanlı iskân hareketleri sonucu Dulkadirli boy ve oymakları başta Yozgat olmak üzere, Ankara ve yörelerine de yerleştirilmişlerdir¹³⁴. Osmanlı tahrir kayıtlarında Anadolu'da üç Dulkadirli topluluğundan bahsedilmektedir. Bu topluluklar; Maraş Yörükleri veya Maraş Türkmenleri, Bozulus Dulkadirlileri ve Dulkadirli ifrazı (ayrılması). Resmi İran tarihinde de dördüncü boy olarak Timur'un doğuya sürdüğü 12 oymağını, İran Dulkadirlilerini eklemektedir. Maraş ve Elbistan dolaylarında varlıklarıyla öne çıkan bir Türkmen aşireti olup Oğuzların Bozok koluna mensup olan Dulkadiroğulları XIV. yüzyılın ikinci çeyreğine geldiklerinde bahsedilen bölgede siyasal anlamda önem kazanmaya başlamışlar, Maraş ve Elbistan çevresinde Memluk Sultanlığının hâkimiyetini tanıyan bu beyliğin temellerini atmışlardır¹³⁵.

1. 4. Dulkadiroğulları Beyliğinin İlk Siyasi Faaliyetleri

Her devletin ve beyliğin olduğu gibi Dulkadiroğullarının düşman olduğu ya da ona düşman olan başka beylikler ve devletler olmuştur. Çeşitli vesilelerle bu düşmanlıklar, silahlı çatışmaya ve savaşa dönüşmüştür. Aşağıda, bu gibi tarihî olaylardan önemlilerine yer verilmiştir.

1335'te Dulkadirli Boyunun 5000 atlı askeri Kilikya Ermeni krallığı topraklarına girdi. 1339'da Eretna Bey'in elinden Elbistan'ı alan Karaca Bey'e, Memluk Sultan'ı

¹³⁴ Yavuz Selim Dulkadirli Belğine son verdikten sonra Dulkadirli hanedanı ailelerini Yozgat, Kırşehir, Ankara gibi başka illere mecburi iskâna tabu tutmuştur.

¹³⁵ Mustafa Alican ve Mehmet Ersan, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 74.

Melik Nasır Mehmet tarafından Türkmen beyliği ve Elbistan valiliği verildi. Böylece merkezi Elbistan olmak üzere Dulkadir Beyliği kuruldu. Anadolu içlerine akınlar yapan, kendisine itaat etmeyen Taşkunoğlu'nu yenen Karaca Bey, dostu Şam Valisi Teniz'in öldürülmesinden sonra Mısır Sultan'ına itaatten vazgeçti.

1341-1342'de Karaca Bey, Eretna Bey'inin gönderdiği hediyeleri gasp ettiği için Halep Valisi Yıl Buga'nın kuvvetlerini Düldül dağında yaptığı savaşta yendi (1343). Karaca Bey bu zaferle nüfuz ve kuvvetini arttırdı. 1346'da Sis Ermeni krallığından Gaban (Geben) Kalesini aldı. Şehri kurtarmaya gelen Bizans Kral III. Konstantinos'u ağır bir yenilgiye uğrattı. Dulkadiroğulları 1347'de Halep, daha sonra Şam (Dımışk) Valisi olan Argun Şah ile iyi geçindi. 1348'de Memluk Sultan'ı Melik ün-Nasır Hasan, Karaca Bey'in düşmanı Emir Arıktay'ı Halep valiliğine getirdi. Bunun üzerine sultana itaatten vazgeçen Karaca Bey, kendisini Melik Zahir adıyla hükümdar ilan etti. Halep üzerine akınlara girişti. Böylece bağımsızlık yolunda hızla ilerlemeye başladı.

1352 yılında, Memluk Sultan'ı Melik El-Salih zamanında, Halep, Hama ve Trablus valileri başta olmak üzere Suriye emirlerinin isyanı sırasında, Karaca Bey de Şam şehrinin etrafını yağma etti. Mısır sultanının geldiğini duyan asi emirler Elbistan'a sığındılar. Karaca Bey, kendisine sığınan emirleri vermek istemedi. Bunu itaatsizlik sayan Mısır Sultan'ı, Suriye'nin kuzeyindeki Türkmen reisliğini Üçok Türkmenlerinin başı Ramazan Bey'e verdi. Emirliğinin elinden gitmesinden endişe eden Karaca Bey, mülteci emirleri Halep'e teslim etti. Buna rağmen Karaca Beyi ortadan kaldırmaya karar veren Mısır Sultan'ının gönderdiği kuvvetler Elbistan ve çevresini yakıp yıktılar. Düldül dağında Memlukler ile 20 günlük bir savaştan sonra (1353) bozguna uğrayan Karaca Bey, Sivas ve Kayseri hükümdarı Eretnaoğlu Mehmet Bey'e sığındı ise de Memlukulere teslim edildi. Kahire'ye götürülen Karaca Bey bir süre hapsedildikten sonra, Aralık 1353'te idam edildi. 1354'te Mısır Sultan'ı, emirliği Ramazanoğlu'na verdi. Memluk devletine itaat etmesi şartıyla, Karaca Bey'den sonra oğlu Halil Bey'de Elbistan valiliğine getirildi.

1. 5. DULKADİROĞLULARI BEYLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ

Bölgenin öneminden dolayı Osmanlılar, Memlukulere ve Akkoyunlular daha sonra da Osmanlılar burada söz sahibi olmak için yıllarca rekabet ettiler. Bu nedenle

çıkan savaşlarda şehirler harap oldu, birçok insan öldü. Ancak, her defasında değişen bir durum olmadı.

Selçukluların dağılmasından sonra Anadolu'nun başka bölgelerinde olduğu gibi Maraş'ta birçok oymaktan oluşan güçlü bir boy olan Dulkadirli Boyu burada bir beylik tesis etmiştir.

Doğu Anadolu ile Torosların güney kesimine büyük Türkmen ülkesi denilirdi. Türkmen Beyleri Çukurova'daki Ermenilere ve Anadolu'da Moğollara karşı seferlerde öncülük ve akıncılık yapıyorlardı¹³⁶. Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin çökmesiyle Sivas, Eretnalıların eline geçti. Elbistan ve Maraş'a Dülkadirli, Çukurova'ya da Ramazanlı Türkmenleri hâkim oldu¹³⁷.

Dulkadiroğulları Beyliği, Zeynettın Karaca Bey tarafından 1337 tarihinde kurulmuş ve 1522 yılında Sultan Sultan Selim'in bu beyliği topraklarına katmasına kadar 185 yıl hüküm sürmüştür. Beylik, babadan oğla geçmiş ve bu süre içinde 12 bey, beyliği yönetmiştir. Bu beylerin beylik süreleri ile hayatları hakkında aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

1. 5. 1. Zeynettın Ahmet Karaca Bey (1337-1353)

Maraş'ta Dulkadir Beyliğini Halim Dulkadir'in oğlu Zeynettın Karaca Bey kurmuştur. Zeynettın Karaca Bey, (1337-1353) yılları arasında 17 yıl beyliği yönetmiştir. Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurucu beyidir. Babası Halim Dulkadir'in ölümünden sonra, Karaca Bey etrafına toplanan Türkmen aşiretlerini disipline ederek Memlûklülerin devamlı saldırılarıyla sarsılmış olan Çukurova'daki Ermeni Prenslığıne

¹³⁶ Halil Mükrimin Yinanç, "VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, s. 8.

¹³⁷ DULKADİR BEYLERİ;

1-Zeynettın Ahmet Karaca Bey: Babası Halim Dulkadir'dir. Onun da babası Halil Bey'dir. 1337'den 22. 09. 1353 yılına kadar 17 yıl.

2. Garsüttın Halil Bey: Karaca Bey'in oğlu.(1353-1386)arası 33 yıl.

3. Şaban Süli (Sevli) Bey: Karaca Bey'in oğlu. 1386'dan 30. 05. 1398'e kadar 12 yıl.

4. Sadaka Bey: Sevli Bey'in oğludur. (1398-1399) bir yıl kadar.

5. Nasirettın Mehmet Bey: Halil Bey'in oğlu.(1398-1443) arasında 45 yıl beylik

6. Süleyman Bey: Nasirettın Mehmet Bey'in oğlu. (1443-1454) arasında 11 yıl.

7. Melik Aslan Bey: Süleyman Bey'in oğludur. 1454'ten 1466'ya kadar 12 yıl.

8. Şahbudak Bey: Süleyman Bey'in oğlu. ilk defa (1466-1468) arasında 2 yıl 8 ay.

9. Şehsuvar Bey: Süleyman Bey'in oğlu. 1468'den 1472'ye kadar 4 yıl.

10. Şahbudak Bey: - İkinci defa- 1472'den 1480'e kadar 8 yıl (toplam 10 yıl).

11. Alâüddevlle Bozkurt Bey: Süleyman Bey'in oğludur. 1480'den 12. 06. 1515'e kadar 35 yıl.

12. Ali Bey: Şehsuvar Bey'in oğludur. 12. 06. 1515'ten 1522'ye kadar 7 yıl beylik yapmıştır. Bu liste Remziye Okkar, "Anadolu'da Türk Siyasi Birliğinin Sağlanması ve Dulkadiroğlu Beyliği" isimli makalesinden alınmıştır. E-posta; remziyeokkar@hotmail.com

Mayıs 1335 tarihinde saldırarak bölgeyi tahrip ettikten sonra önemli ganimetler alarak dönmüştür.

1337 yılında, bölgede söz sahibi olan Memluk Sultan'ı Muhammet Nasır'dan şehrin Elbistan'ın hâkimiyet menşurunu beratını alan bir başka Türkmen Bey'i Taraklı Halil'i Elbistan'dan atmak isteyen Karaca Bey, bu işle oğlu Halil'i görevlendirdi. Yapılan savaşta Taraklı Halil mağlup oldu. Bunun üzerine Karaca Bey Kahire'ye giderek, Memluk Sultan'ı ile görüştü ve bağlılığını bildirdi. Bunun üzerine sultan da Karaca Bey'e menşur vererek bölgeye kendi adına sahiplenmesini ve korumasını resmiyete bağladı. Böylece 1337 yılında Elbistan Merkez olmak üzere bölgede 185 yıl hüküm sürecek olan Maraş'ta Zulkadiroğulları¹³⁸ Beyliğinin temelleri atılmış oldu¹³⁹. Karaca Bey, Beyliğini genişletmek istiyordu. Dulkadiroğlu Karaca Bey, oğlu Halil Bey'i 1337-1338 yılında Türkmen Beylerinden Halil Et-Tarafı'nin üzerine göndermiştir. Halil Bey, Halil Et-Tarafı'yi yenerek, Elbistan'ı eline geçirmiştir. Bir fırsatını bularak, Eretnaogulları'nın elinde bulunan Darende'yi de (1338 Ağustos) aldı.

Gittikçe büyüyen ve kuvvetlenen Dulkadir Beyliği, bağlı olduğu Memluklülere baş kaldırıp, bağımsızlık peşinde koşmaya başladı. Halep'e kadar akınlar yapan Karaca Beyi alt etmek isteyen Memlukler, Halep valileri Yel boğa komutasındaki ordularıyla iki kere saldırdılsa da Karaca Bey galip geldi. Buna rağmen yıpranan Karaca Bey, toparlanmak amacıyla özür dileyip bağlılığını bildirdi. O sırada Memluk Sultan'ı olan İsmail, biraz da mecburen Karaca Bey'in özrünü kabul etti ve menşuru tekrar tasdikledi.

Karaca Bey 1339 yılında Eretna Bey'in elinden Elbistan'ı alarak burasını kendisine başkent yaptı, bir yıl sonra da Memluklu Sultanı, Melik Nasır Mehmet, Karaca Bey'e Türkmenler Beyliği hükümdarlığı ve Elbistan valiliğini verdi¹⁴⁰.

¹³⁸ Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1930. s. 214; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 2003, (Dulkadir Beyliği'nin temeli atılmış oldu.)

¹³⁹ Meydan Larousse C. III, İstanbul 1987, s. 90; A. Sevim ve Y. Yücel, *Türkiye Tarihi I*. s. 313, TTK. , Ankara 1990.

¹⁴⁰ Dulkadiroğulları devrinde Harput; Selçukiler devrinin son yıllarında memleketin her tarafında Germiyan, Karaman, Aydın, Karası, Menteş, İsfendiyar, Saruhan, Ramazan, Dulkadir ve Osmanogulları gibi bir takım beylikler meydana gelmiş, bunlar zaman zaman bazan Selçuk ve Moğol hükümdarlarının tabiiyetini kabul ve bazan da fırsat düştükçe istiklâllerini ilân ederlerdi (İshak, Sunguroğlu; *Dulkadir Oğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, İstanbul 1958, s. 119-121). Bunlar hep Türkmen'diler. (Rıza Nur, *Türk Tarihi*, C. 3, s. 110 vd.). Bunlardan Harput topraklarına hem hudut olan ve bir hayli zaman da Harputun idaresini ellerinde tutan Dulkadiroğulları, XIV. üncü asırda teşekkül edip Maraş ve Elbistan havalisinde iki asra yakın hükümet sürmüş olup, ilk emirleri (Zeyn al-Din Karaca) Bey namında birisiydi. Bu zat, bir az kuvvetlenince Kahire'ye gidip Mısır Meliki (Sultan al-Malik al-Nasır

1341-1342 Eratna Bey'inin gönderdiği hediyelere sahip çıktığı için üzerine yürüyen Halep Valisi Yıl Buğa'nın kuvvetlerini, Karaca Bey Düldül Dağındaki savaşta da yendi. 1343-1345 yılında yeniden Çukurova Ermenilerinin üzerine saldıran Karaca Bey, Geben Kalesini aldı. Ermeni Kralı III. Konstantin, Geben'i geri almak için sefere girişti ise de Dulkadirli kuvvetlerine mağlup olmaktan kurtulamadı.

Osmanlı-Dulkadiroğlu ilişkileri Sultan Orhan zamanında başlamıştır. Eski Osmanlı Vakayinamelerine bakılırsa Karamanoğlu, Sivas hâkimi Eratna, Maraş Türkmen Bey'i (Zülkadiroğlu) ve hatta Memlûklülerin Şam Valisi Osmanlılar aleyhine ittifak ederek, memlekete tecavüz etmek istediklerinden, Murat gaza için hazırladığı orduyu mütteliklerin üzerine sevk hususunda ulemadan fetva alarak, Ankara'yı işgal etmiştir¹⁴¹. Karaca Bey, sürekli Halep ve Şam'a akınlar yaparak Memlûklüleri yıpratarak bağımsızlık peşinde koştu; ama durumu yine kritikleşince, sultana bağlılığını bildirmek zorunda kaldı. Sık sık baş kaldıran Karaca Bey'i ortadan kaldırmanın zamanı geldiğine karar veren Memlûklüler, Beyliğin hâkimiyet menşurunu Üçok Türkmenlerinin Reisi Ramazan Bey'e verip, Halep valisi Argun şah komutasındaki on bin kişilik atlı ve piyade ile Elbistan'a saldırdılar. Memluk ordusu şehri baştanbaşa tahrip ve yağma ederek ateşe verdi. Baş edemeyeceğini anlayan Karaca Bey, Düldül Dağı'na çekildi. Takip eden Memluk ordusu ile yapılan muharebede, zayıf ve iki oğlu esir düştü. Kendisi, kuvvetlerinin bir kısmı ile kaçmaya muvaffak oldu ise de esir edilen Dulkadirli bütünü kadın ve çocukları götürülüp, Suriye ve Mısır' da satıldı.

Kayseri'ye doğru kaçan Karaca Bey, Eretna ülkesine girince, Moğol asıllı Kutlu Şah tarafından yakalanarak Kayseri'ye götürüldü. Eretna Bey'i Mehmet, ona önce saygıda kusur etmedi ama 22 Eylül 1335'te Halep'e göndermekten de geri kalmadı. Sultan'ın emri ile Alâettin Tay boğa tarafından Kahire'ye getirildi ve kale de hapsedildi. 11 Aralık 1353'te Kahire Kalesinde cesedi üç gün Züveyle (Bab-ı Züveyle) Kapısında teşhir edildi.

Muhammed)'den Elbistan naipliğinin menşurunu alarak memlekete dönünce Dulkadiroğulları emaretini kurdu (1337- H. 738.).

¹⁴¹ Mustafa Akdağ, *Ankara Sultan Alâeddin Camii Kapısında Bulunan Hicri 763 Tarihli Bir Kitabın Tarih, Önemi, Tarih Vesikâları*, Yeni Seri, C. 1, Mart 1961, S. 3 (18), Millî Eğitim Basımevi, 1961, s. 366-373.

1. 5. 2. Garsüttin Halil Bey (1353-1386)

Halil Bey olarak tanınır. Dulkadiroğulları Beyliği'nin ikinci Beyi Halil Bey, Karaca Bey'in oğludur 1353'ten 1386'ya kadar 33 yıl beylik yapmıştır. Onun zamanında beyliği güçlendirme çalışmaları devam etmiştir. Karaca Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadirli Beyliğinin başına oğlu Halil Bey geçti. Memluk Devleti ise Halil Bey'in elindeki bölgelerin idaresini, Karaca Bey'in yerini Ramazanoğlu'na verdi. Fakat Üçok Türkmenlerinin başı olan Ramazan oğlu, Dulkadir Beylerine bağlı kalan Bozok Türkmenleri üzerinde hâkimiyet kuramadı. Ramazanoğlu ile Dulkadiroğulları arasındaki mücadeleden dolayı Memluk Devletinin kuzeyinde çıkan karışıklık Sultan Melik Salih'i, Dulkadir ailesinin Bozok Türkmen boyları üzerindeki nüfuzunu kabul etmeye zorladı. Mısır Hükümeti nihayetinde Karaca Bey'in oğlu Halil'i Dulkadir Bey'i olarak tanımaya razı olmak zoruna kaldı ¹⁴².

Bir süre sonra Maraş, Malatya, Harput, Besni, Amik'i ele geçirmek suretiyle sınırlarını genişletti. Memluklülerle bile savaşmaktan çekinmedi¹⁴³. Halil Bey, babasını öldürenlerle mücadeleye başlayarak yapmış olduğu birçok savaşı kazanarak sultanı iyice kızdırmıştı. Bunun üzerine sultan, Halep valisi Timurbay komutasında büyük bir

¹⁴²A. Sevim ve Y. Yücel, *Türkiye Tarihi I*, s. 313; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1969, s. 170; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 47.

¹⁴³ Halil Bey, (1360/61 H. 762) yılında Malatya emiri Ömer Bey'in ölümünü fırsat bilerek Malatya'yı Eratnalıların (Eratna-İlhanlılara tâbi bir emirdi, kız kardeşini, uzun müddet Anadolu valiliği yapmış olan Emir Çobanın oğlu Demirtaş'a vermişti, Emir Çobanın öldürülmesinden ve oğlu Demirtaş'ın Mısıra kaçmasından sonra Eratna, vekâleten Anadolu'nun idaresini eline almıştı, Müslümanlığı çoktan kabul ile âdil ve iyi huylu bir emir olduğundan kendisine (Köse Peygamber) denmiş ve ismine izafetle bir hükümet kurmuştu.) elinden almaya hazırlanmış ise de Malatyalılar, bir Türkmen reisinin emrine girmektense, şehirlerini Mısırlılara teslim etmeği daha uygun bularak şehri Mısırlılara teslim ettiler. Bunun üzerine Halil Bey, Malatya'yı bırakarak Harput'u muhasara etti. Bu şehrin hâkimi Âlâ al-Din Ali al-Melikşahi mukavemet edemeyerek teslim oldu. Diğer bir rivayete göre Halil Bey, Harput'u bu emirden para mukabilinde satın aldı. Hudutları, bu suretle genişleyen Dulkadirli Halil Bey'in Harputa yerleşip Malatya'yı tehdide başlaması, Mısırlıları telâşa düşürmüştü. Mısır Sultanı (Malik al-Aşraf Saban)'nin emriyle Halep valisi (Seyf al-Din Cerci-Çarcı) (Mayıs 1366-Ramazan 767) yılında Harput da Halil Bey'i muhasara etti ise de, şehri alamayarak geri döndü. Bunun üzerine neticeden korkan Halil Bey, Mısır Sultan'ından af istemek üzere Mısıra gitti, Hilat ve teşrifi alarak ülkesine döndü; fakat Halil Bey'in Harput'u, [Mısırlılara teslim etmemesi üzerine Mısır kuvvetleri, (Ay-demir al-Şay-hi) ile (Esen-Demir al-Yahya)'nin kumandaları altında aynı senenin Ekim ayında Harput'u tekrar kuşattılar. Bu sefer, Halil Bey, teslim mecbur oldu ise de Mısır Sultan'ı yine Halil Bey'i Elbistan emaretinde bıraktı. Halil Bey, yerinde duracak hilkatte yaratılmış bir insan olmadığından hareketine devam etmiş ve bu arada Harput'u tekrar ele geçirmişti. Bu hal Mısırlıları çok kızdırmış ve Mısır Atabeyi (Berkuk), onun yerine ümeradan (Mübarek Şah al-Tazi)'yi Elbistan emaretine tayin etmişti. (1378/79-H. 780) Temmuzunda Mübarek Şah Halep askeriyeye Elbistan üzerine yürüdü ise de yenildi ve öldürüldü. Bu vakadan sonra Dulkadirli Halil Bey Malatya'yı tazyike ve Halep havalisini de yağmaya başladılar. Bu yüzden Dulkadirli Halil Bey Mısır ve tabileri Suriye valileri arasında zaman zaman vuku bulan muharebeler sonunda (1381-H. 783.) Dulkadirli Halil Bey'in memleketleri olan Maraş ve Elbistan dolaylarından atılınca Harput'a çekildiler.

ordu gönderdi; fakat Halil Bey, Ramazanoğulları'nın da desteği ile bu orduyu Ayas (Yumurtalık) 'ta büyük bir yenilgiye uğratmıştı¹⁴⁴.

Güçlenen Dulkadirliler Halep'e kadar tehditlerini sürdürerek, yine Memlukulüleri rahatsız ediyordu. Memlukulüler da artık Halil Bey'i ortadan kaldırmak için 1379 sonbaharında Şam Valisi Baydamir Harezmi'yi görevlendirdi. Seferberlik ilan edilip çevredeki bütün vali ve kumandanlarla birlikte hareket ettiler. Hazırladıkları çok güçlü bir orduyla Dulkadiroğullarına saldırdılar. Bu güçlü orduyu Maraş önlerinde karşılayan Halil Bey, büyük bir zafer kazandı. Memluk vali ve kumandanlarından sağ kalabilenler askerleriyle darmadağın bir vaziyette Halep'e doğru kaçtılar¹⁴⁵.

Bu zaferden sonra Halil Bey, Memluk topraklarına yaptığı akınları sıklaştırıp, Amik ovasını aştı ve Halep'e dayandı. Memluk Sultan'ı Berkuk, bütün Suriye bölgesi valilerine emir göndererek Dulkadire karşı sefer için hazırlanmalarını istedi. Sonunda, Şam Valisi Timur Merdanî, Halep Valisi İnal Yusufi, Hama valisi Taştımur Kasımî, Safat Valisi Taştımur Alayî, Trablus Valisi Gümüşboğa Yelboğa birliklerini Halep'te topladılar. Bazı Türk, Arap, Kürt birlikleri onlara katıldı. Bu birliklere Bozdoğan oğlu Ziyâü'l-Mülk komuta etti. Bu ordu 3 Temmuz 1381 'de Maraş'a ulaştı. Halil Bey'in kardeşi Sevlî (Şaban Süli) Bey, bir kuvvetle saldırdı ise de yenemeyip çekildi. İki gün sonra Memlukulüler Dulkadir ordusunu bozguna uğratıp Maraş'ı ele geçirdi. Oradan Elbistan'a yürüdü. Sevlî Bey, yine karşı koymak istediye de baş edemeyip kaçmak zorunda kaldı. Harput'taki kardeşi Halil Bey'in yanına, elinde kalan birliğiyle ulaştı.

Halil Bey, Malatya'ya akınlar yapmakla meşguldü. Elbistan'da bir ay kalan Memluk ordusu, Malatya'ya yönelip asıl Halil Bey'i ve ordusunu imha etmek istedilerse de Fırat nehrini geçmeleri mümkün olmadı ve Halep'e dönmek zorunda kaldılar. Halil Bey ile kardeşi Sevlî Bey, sultana bir mektup göndererek itaat edeceklerini belirterek barış istedi. Dulkadiroğulları bu savaşta hem Elbistan'ı hem de Maraş'ı kaybetti. Memlukler, Elbistan'a Alâettin Altın Boğa adında bir vali tayin ettiyse de, daha sonra bu vali 1382 yılında Memlukulüler'deki karışıklığı fırsat bilerek İsyan etmiş, başarılı olamayınca' da Kadı Burhanettin'e sığınmak zorunda kalmıştır¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Okkar, "Anadolu'da Türk Siyasi Birliğinin Sağlanması ve Dulkadiroğlu Beyliği" isimli makalesinden alınmıştır. E-posta; remziyeokkar@hotmail.com.

¹⁴⁵ İbn Kadı Şuhba (1598), s.296.; Okkar,"Anadolu'da Türk Siyasi Birliğinin Sağlanması ve Dulkadiroğlu Beyliği" isimli makalesinden alınmıştır. E-posta; remziyeokkar@hotmail.com.

¹⁴⁶ Yaşar Yücel, *Eretna Devleti*, TTK Yay. VII. Dizi, S. 74, Ankara 1989, s. 127-128.

Bu arada Eretnaoğulları hanedanına son verip güçlü bir krallık kuran Kadı Burhanettin, Dulkadirliyle evlilikler yoluyla dostluk ve akrabalık kurmuştu. Bunu fırsat bilen Halil Bey, Ramazanoğulları'nın da desteğini de aldıktan sonra Memlûklülere saldırdı ve 1384 yılında Elbistan ve Maraş'ı yeniden almayı başardı¹⁴⁷. Durumdan haberdar olan Halep valisi Yel boğa Nasır hemen kuvvetli bir orduyla Maraş'a geldi ve şehri tekrar aldı. Sonra da Elbistan'a yöneldi. 6 Temmuz 1384'te Dulkadirli'yi bozguna uğratarak şehri tekrar aldı ve Elbistan'a Timur Boğa Hasan komutasında yeni bir kuvvet yerleştirdi. Halil Bey'in mağlubiyetleri kardeşleri ile arasının açılmasına sebep oldu. Nitekim Sevlî, İbrahim, Osman ve İsa ayrılıp Sultan Berkuk'a sığındılar ve itaatlerini arz ettiler.

Memlûk Sultan'ı Dulkadir ailesi arasındaki bölünmeden faydalanmak için onları çok iyi karşıladı. Halil Bey'den kurtulmak için ona suikast düzenledi. Bunun için Türkmen reislerinden Yağmur oğlu Serimüttin İbrahim'i bunun için görevlendirdi. 1386 yılı Nisan ayı başlarında Yağmur oğlu İbrahim o sırada Antep ile Maraş arasındaki yaylaya çıkmış olan Halil Bey'in yanına gitmek üzere Halep'ten yola çıktı. Yaylaya yaklaşınca Halil Beyle görüşmek için haber gönderdi.

Bunun üzerine Halil Bey yalnız başına belirlenen yere gelirken pusudakiler Halil Bey'in üzerine atılarak kılıç darbeleri ile delik deşik edip başını kestiler. Cinayetle sonra İbrahim ve maiyeti kaçtıklarından maktulun maiyeti onları yakalayamadı. Dulkadirliyle ikinci beyi olan Halil Bey'de babası gibi Memlûklülere cinayetine kurban gitti 1386¹⁴⁸. Halil Bey'in kesik başı Kahire'ye ulaşır ulaşmaz sultan Berkuk, Dulkadir Beyi'nin himayesinde bulunan kardeşlerini hapse attırdı.

¹⁴⁷ Aziz bin Erdeşir'i Ester abadi; *Bezm-u Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 317; Y. Yücel, *Kadı Burhanettin Ahmet ve Devleti (1344 1388)*, Ankara 1983, s. 104.

¹⁴⁸ Sunguroğlu, *Dulkadir Oğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, s. 119 “Halil Bey, yine duramıyor, Harput'dan Malatya'ya sık sık akınlar yapıyordu. Mısır ordusu, Fırat önlerine kadar geldi ise de Fırat'ı geçmeğe cesaret edemedi. Bu sırada Halil Bey ve kardeşleri Suriye valilerine mektuplar gönderip itaat edeceklerini bildirince Mısır ordusu geri döndü; fakat Dulkadirliyle, yine bildiklerini yapmaktan geri kalmadılar, ve nihayet kardeşler Halil, Sûli, Sarim al-Din ve Osman Beyler bir araya gelerek kuvvetlerini topladılar. (1384-H. 786.) iptidalarında Elbistan ve Maraş'ı almağa muvaffak oldular; fakat Halil Bey'in (1385-H. 787.) de kardeşi Sûli ve bir yıl sonra da diğer kardeşleri ile arası açıldı. Korkularından bu iki kardeş Van'a kaçmışlardı, bir aralık Van'dan Mısır Sultan'ı (Barkuk) a iltica ederek Mısra gittiler ve mühim vazifelere tayin edildiler. Mısır Sultan'ı, bu kardeşler arasında en fazla Halil Bey'i çok tehlikeli görmekteydi. Halep'te bulunan Türkmen beylerinden Umuroğlu İbrahim Beyi, onu öldürmeğe memur etti, Umuroğlu, Halep'ten ayrılarak Halil Bey'in bulunduğu mahalle yaklaşınca, hususî bir görüşme yapmak için Halil Beye adam saldı, Halil Bey, bunu Hüsn-i niyetle kabul etti ve atına binerek tek başına Umuroğlunun bulunduğu mahalle gitti. Umuroğlu ile konuşurken, evvelce pusularda hazırlanmış olan Umuroğlunun adamları, bir hamlede Halil Bey'in üzerine hücum ederek onu öldürdüler ve başını Mısra gönderdiler.”

Dulkadirliilerin ikinci beyi olan Garsüttün Halil Bey güçlü bir kişiliğinin yanı sıra, cesur ve aynı zamanda korkusuzluğu ile dikkat çekmenin yanı sıra, aynı zamanda kibarlığı ve âlicenaplığı ile tebaası üzerinde daima saygıyı hak eden bir kişi olmuştur. Halil Bey öldürüldüğünde altmış yaşlarındaydı. Türbesi Kayseri Zamantı Kalesi eteklerinde Melik Gazi türbesinin yanındadır ¹⁴⁹.

1. 5. 3. Sevli (Şaban Süli) Bey (1386-1398)

Halil Bey'in öldürülmesinden sonra Beyliğin başına kardeşi Sevli Bey geçti. Sevli Bey, beyliği 1386'dan 1398'e kadar 12 yıl yönetmiştir. Elbistan'ı tamamen kendisine bağlamak isteyen ve Sevli Bey'i bir engel gören Memluk Sultan'ı Berkuk, kendisine sığınan kardeşlerini tutuklattırdıktan sonra, Hama ve Humus kuvvetlerini Sevli Bey'in üstüne gönderdi. Sevli Bey bu orduyu Göksun'da karşılayıp hezimete uğrattı. Bu haber üzerine Sevli'nin karşısına Kahire'de tutuklu bulunan kardeşleri İbrahim ve Osman'ı serbest bıraktı. Osman, Sevli Bey'e itaat etti. İbrahim ise yaptığı mücadelede başarılı olamadı. Sultan Berkuk, Sevli Bey'in karşısına Halil Bey'in katili Yağmur oğlu İbrahim'i çıkardı ise de 1387 Mayıs'ında Maraş önlerinde yapılan savaşta yenildi.

Daha sonraki birkaç denemelerinde de Sevli Bey'i alt edemeyen Berkuk, ülkesinin kuzey kesiminin güvenliği için, Sevli Bey'in beylik menşurunu (berat) tasdik etmek zorunda kaldı. Bu arada Memluk Sultanı'nı endişelendiren başka olaylar meydana gelmeye başlamıştı. Timur'un öncü kuvvetleri Karakoyunluları sıkıştırarak Anadolu'ya kadar ulaşmıştı. Karakoyunluların Sultanı Kara Mehmet Memluklülerin Malatya valisi Mıntaş'ın yanına kaçmıştı. Mıntaş ise Çerkez Memluklülere iktidara getiren Berkuk'a karşı bir muhalefet cephesi oluşturulmaktaydı ¹⁵⁰. Berkuk'un Mısır'da Çerkes asıllı kumandanları devletin en yüksek kademelerine getirmesi Türk asıllı kumandanlar arasında huzursuzluğa sebep olmuştu. Berkuk'a karşı olanların lideri ve tahrikçisi olan Mıntaş, civardaki hükümdarlara, özellikle Kadı Burhanettin'e, kendisini desteklemesi için çağrıda bulunmuştu. Zaten Kadı Burhanettin dostu olan Dulkadirli Halil Bey'in öldürülmesi, Berkuk ile aralarında mevcut olan gerilimi son haddine getirmişti ¹⁵¹. Bu durum karşısında Berkuk, Mıntaş ile işbirliği yapmalarını önlemek için Dulkadirli'leri çekip çevirmeye çalışıyorlardı. Nitekim bunlardan biri olan Sevli Bey'in kardeşlerinden

¹⁴⁹ Refet Yinanç ve M. Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II, s. 685; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 27.

¹⁵⁰ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 28.

¹⁵¹ Şahabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, İstanbul 1963, s. 94-97.

Davut, 1388 Hazranın'da Kahire'ye gitti ve orada kendisine Onlar Emirliği (Emir'ül-şare) görevi verildi. Bunun gibi, Halil Bey'in oğlu Nasırettin Mehmet'de babasının ölümünden sonra birçok Dulkadirli cemaatlerini etrafında toplayarak amcasının otoritesini tanımayı reddediyordu¹⁵².

Nihayetinde Sevli Bey ile Nasırettin Mehmet aralarındaki kozlarını paylaşmak için silaha sarıldılar. 1388 yılında Nasırettin Mehmet, Berkuk'un ve Sis (Kozan) valisinin desteği ile bir ordu hazırladı. Malatya valisi Mintaş ile kuvvetlerini birleştiren Sevli Bey, yeğeninine karşısına çıktıysa da yenilmekten kurtulamadı. Develi'ye kaçmak zorunda kaldı. Bu yenilgi üzerine daha da hırslanan Sevli Bey, çeşitli ittifaklar kurmakta gecikmeyerek 1389 Türkmen beylerini birbirine düşürdü¹⁵³.

İsyan eden Yelboğa, Mintaş ve Dulkadirli Türkmenlerinin de yardımı ile Sultan Berkuk'u iktidardan düşürmeye muvaffak oldu. Bu mücadelede daha sonra Dulkadirli Beyi olan Nasırettin Mehmet, Berkuk'a sadık kalmıştı. Memlûklülerin başına Kalavun soyundan Hacı'yı ikinci defa oturtular. Fakat hapisten kurtulan Berkuk, çeşitli mücadelelerle 1390'da tahtı yeniden ele geçirmiş ve Mısır'daki Türk Memlûklülerine son vermişti. Sevli Bey Berkuk ile mücadelesine devam ederek, Mintaş'la Antep'i işgal ettiysede, Antep kalesini alamadı. Halka çok zulmetti ve Elbistan'a geldi. Bundan sonra, Sevli Bey'le Mintaş'ın arasını açmak isteyen Berkuk, Sevli Bey'e yeniden dostluk elini uzatmış, Dulkadir Beyliğini' de tanıdığını bildirmiştir (Ocak 1391) ¹⁵⁴.

1395'te Sevli Bey, Anadolu Beyleri'nin çoğuna el altından haber göndererek, Amik Kalesini kuşatmış olan Timurtaş'a itaat etmelerini istedi. Öte yandan da Suriye'nin fethine hazırlanıyordu. Onun bu cüretkâr teşebbüsü Sultan Berkuk'u çok kızdırdı. Halep valisi Çolpan kumandasında kuvvetli bir ordu göndererek Sevli Bey'in hakkında gelmelerini istedi. Bu ordu, Dulkadir kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. Sevli Bey esir düşmekten zor kurtuldu. Bu olaydan sonra Sevli Bey, Memlûklülerle uğraşmaya cesaret

¹⁵²Sunguroğlu, *Dulkadir Oğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, s. 120 (1435-H. 839.) yılında Akkoyunlu Karayülük Osman'ın ölümü üzerine ülkesinde taht mücadeleleri başlamıştı, bundan faydalanan Dülkadir oğullarından Halil Bey'in oğlu Nasır al-Din Muhammet, Harput'u tekrar geri aldı. Sonra Harput, Süleyman'ın (Süleyman, Nasır al-Din Muhammet'in oğlu ve Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Muhammet'in kayınbabasıdır, kızı Sitti hatunu Fatihe vermişti.) oğlu Melik Arslan'ın idaresinde iken (1465-H. 870.) sıralarında Akkoyunlularla, Dulkadir oğulları arasında bir kaç defa el değiştirdi. Bir aralık İran Şahı da Dulkadiroğullarını tutmak istedi.

¹⁵³K. Yaşar Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Ankara 1983, s. 168-169.

¹⁵⁴İbnü'l Furat, c. IX. , s. 267, Okkar "Anadolu'da Türk Siyasi Birliğinin Sağlanması ve Dulkadiroğlu Beyliği" isimli makalesinden alınmıştır. E-posta; remziyeokkar@hotmail.com

edemedi. Yönünü Kadı Burhanettin ülkesine çevirip, ülkesini o tarafa doğru genişletmeye çalıştı. Bu durumdan Berkuk memnun olmadı.

1398 yılının Mayısında, Berkuk Bey'in emriyle, Sevli Bey'in oğlu Sadaka Bey'in mahiyetinden Ali Han adlı bir fedai, Maraş civarında yaylaya çıkmış olan Sevli Bey'i gece çadırında uyurken hançerleyip öldürmüştü. Daha sonra Ali Hanı, Berkuk hediyelere boğmuştur. Antakya'da Emirül'- Aşere (onlar emiri) görevine tayin edildi¹⁵⁵. Arap tarihçileri tarafından "Heykellüt - Türkmen" diye adlandırılan Sevli Bey, büyük bir cesaret ve şöhret sahibi olmanın yanı sıra halkına şefkatli ve yardım sever, düşmanlarına karşı ise sert ve üstündü¹⁵⁶.

1. 5. 4. Sadaka Bey (1398-1399)

Sevli Bey'in öldürülmesinden sonra oğlu olan Sadaka Bey, beyliği 1398-1399 yılları arasında ancak bir yıl kadar yönetmiştir. Onun zamanı da gerek iç ve gerekse dış sebeplerden dolayı kargaşalıklar içinde geçmiştir. Sevli Bey'in öldürülmesinden sonra yerine geçen oğlu Sadaka Bey, beylik menşurunu almak için Kahire'ye gitti. Elbistan'a dönünce, amcası Halil Bey'in oğlu Nasırettin Mehmet ile amansız bir iktidar mücadelesine başladı. İki taraf da büyük kayıplar vermişti. Memluklu hükümdarı Berkuk'da bunu istiyordu. Nasırettin Mehmet Bey, Memluklu Devletiyle iyi geçinme siyaseti izledi, hatta Anadolu'ya gelen Timur ordusuna Elbistan Türkmenleriyle birlikte baskınlar yaptı¹⁵⁷.

Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid, bu iki Bey'in mücadelesini fırsat bilerek, Elbistan'a yürüdü ve Sadaka Bey'i Beyliğin başından indirip Elbistan'dan sürdü. Nasırettin Mehmet Bey'i Dulkadiroğulları Beyliği'nin başına getirdi¹⁵⁸. Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'in Dulkadirli Beyliğinin işlerine karışmasıyla, Osmanlı-Memluk anlaşmazlığının da başlangıcı oldu. Bu tarihten itibaren bu güçlü devletlerin ikisi de ciddî bir çatışmaya kadar aralarında uzun süren barış tampon bir devlet olarak kalacak olan Dulkadir Beyliğini birbirlerine karşı himaye etmeye çalışmışlardır¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 170-171; Yücel, Yaşar, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları", *TTK Yayınları XXIV. Dizi*, S. 6, Ankara 1989, s. 47.

¹⁵⁶ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 170-171.

¹⁵⁷ A. Sevim ve Y. Yücel, *Türkiye Tarihi I*, s. 314.

¹⁵⁸ İslâm Ansiklopedisi, C. II, İstanbul 1993, s. 379.

¹⁵⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 34.

1. 5. 5. Nasirettin Mehmet Bey (1399-1443)

Halil Bey'in oğlu olan Nasirettin Mehmet Bey, Sadaka Bey'den sonra beyliğin başına geçmiş ve beyliğini 4 yıl yönetmiştir. Nasirettin Bey'in uzun ömürlü beylik zamanı de çeşitli savaşlarla geçmiştir. Nasirettin Bey'in zamanı Timur'un Anadolu'yu istila etmesi, Osmanlı Beyliği'nin Ankara Savaşı (1402) sebebiyle fetret devri yaşaması ve bunun sonunda özellikle Sultan Mehmet'in Anadolu birliğini yeniden kurmaya çalışması gibi çalkantılı bir döneme rastlamıştır.

Esasen, Nasirettin Bey, beyliğin başına geçer geçmez Timur tehlikesi başlamıştı. Timurun ordusu gittiği her yeri yıkıyor, yakıyor ve yağmalıyordu. Elbette Nasirettin Bey'de bundan etkilenmişti. Bu nedenle Timur'a karşı düşmanca tavır takındı. Timur, 1400 yılında Sivas'ı kuşatınca buna kızan Nasirettin Bey, Timur'un atlarının gücünü zayıflatmak için atlarını çaldırttı. Bunun üzerine Timur, Sivas'ı aldıktan sonra ordusunu Elbistan'a gönderdi. Bunu haber alan Dulkadirli oymağı ordusuyla birlikte dağlara çekildi. Bu nedenle bir savaş ortamı olmadı. Fakat Timur'un askerleri Elbistan'ı yağmaladı. Bundan sonrada Timur'la Dulkadirli arasında çarpışmalar devam etti. Nasirettin Bey, Timur'un askerlerini yıpratmak ve yormak için vurkaç tekniği ile savaşı devam ettirdi. Bunun üzerine Timur Elbistan'a tekrar yirmi bin kişilik ordu gönderdi. Bu istilada Timur, Dulkadir Beyliğinin yirmi bin koyununu aldı (1401).

Nasirettin Mehmet Bey, 1409 yılı başlarında Darende'yi ele geçirirken kardeşi Alâettin Ali de Antep'i aldı ise de çok geçmeden Memlûklülere yeniden terk etmek zorunda kaldı. Memluk Sultan'ı olan Ferec, isyan eden Şam valisi Şeyh Nevruz ve Emir Yeşbek'in üzerlerine yürüdü. Şam valisi Şeyh Nevruz ve Emir Yeşbek Kayseri taraflarına kaçtı. Şeyh Nevruz iki yüz kadar atlı ile Dulkadir ülkesine girdi ise de Nasirettin Mehmet Bey ve kardeşi Alâettin Ali Bey bu kuvvetlere karşı koyarak onları bozguna uğrattı. Olaydan kısa zaman sonra Şeyh Nevruz affedilerek Halep valiliğine tayin edildi. Şeyh tekrar isyan edip, Nasirettin Mehmet Bey'e Antep'i teklif ederek mücadelesinde kendi safında yer almasını istedi. Hatta daha sonra Memluk Sultan'ı ve Nasirettin Mehmet Bey'in damadı olacak olan Çakmak da Emir Yeşbek de Nasirettin Mehmet Bey'i ikna edemedi. Kardeşi Alâettin Ali Bey'de ısrarcı olunca, Mehmet Bey'e kızıp ülkesini terk ederek, Osmanlılara bağlanmak üzere ayrılmıştır. Bu baskılara

dayanamayan Nasirettin Mehmet Bey, teklifi kabul ederek Antep'e giderek şehrin hâkimiyetini 1411'de ele aldı¹⁶⁰.

Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra oğulları arasında başlayan taht kavgalarında Nasirettin Mehmet Bey, Çelebi Mehmet Bey'e yardım etti. Çelebi Mehmet'in kardeşi, İsa'yı Gerede'de bozguna uğrattı. Dinlenmek üzere Tokat'a gelen Çelebi Mehmet teşekkür ve tebrik için Nasirettin Mehmet Bey'e derhal bir elçilik heyeti gönderdi. Sonra da Çelebi Mehmet, Nasirettin Mehmet Bey'in kızı Emine Hatun ile evlenerek dostluğunu daha da pekiştirdi(1403)¹⁶¹. Emine Hatun, II. Murat'ının annesi, dolayısıyla Fatih Sultan Mehmet'in de babaannesidir. Çelebi Mehmet, 1412'de kardeşi Musa'ya yenilince kayınpederi Nasirettin Mehmet Bey'den yardım istedi. Bu istek üzerine Nasirettin Mehmet Bey oğlu Süleyman Bey'le bir kuvvet gönderdi. Dulkadir kuvvetlerini de ordusuna katan Çelebi Mehmet, kardeşi Musa ile savaşmak üzere Rumeli'ye geçti¹⁶².

Osmanlı ile Dulkadirli'nin işbirliği ve yakınlaşması, Memluk Sultanı'nı oldukça endişelendirdi. Nasirettin Bey'i kendine itaat ettirmek için ordusuyla Ebistan'a girdi, buradan da sonra Antep, Darende ve Malatya'yı alarak tekrar Mısır'a gitti (1414).

Memluk Sultan'ının Mısır'a gitmesini fırsat gören Nasirettin Mehmet Bey, tekrar ordusunu toparlayarak Ramazanoğulları üzerine bir sefer yaptı. Bu sefer sonunda - Memlûklülerin elinde olan Darende ve Besni'yi aldı. Bunu haber alan Sultan Şeyh, büyük bir ordu ile Dulkadirli üzerine hareket etti. Yolda Mehmet Bey'in kardeşi Alâettin Ali af diledi. Şeyh, Malatya ve Tarsus istikametine yürürken, Şeyh'in oğlu İbrahim de Elbistan'a doğru hareket etti. Nasirettin Mehmet Bey, düşmanın çokluğundan Ürgüp'e kaçtı. İbrahim, Elbistan'ı işgal edip Mehmet Bey'i takip için Kayseri istikametine yöneldi. Sarız'da yapılan çatışmada Dulkadirliilerin bir kısım askeri esir düşerken, Nasirettin Mehmet Bey kaçmaya muvaffak olmuştur (2 Haziran 1417).

¹⁶⁰ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri* C. I, s. XXI.

¹⁶¹ Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, C. II, s. 132; Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", C. V, s. 371, İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 171, İ. H. Danişmend *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, s. 147),

¹⁶² Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ* C. I, s. 501; İdrisi, *Heşt Behişt*, s. 170. ; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 171.

İbrahim Bey, ganimet olarak aldığı 700 deve ve 200 atla Elbistan'da ordugâh kuran babası Sultan Şeyh'in yanına döndü ¹⁶³.

Nasirettin Mehmet Bey, çaresiz, Darende'yi teklif ederek itaatinin kabulünü diledi ise de Şeyh reddedip Elbistan ve Maraş'ın kendisine bağlılık gösteren Mehmet Bey'in kardeşi Alâettin Ali'ye verdiğini bildirdi. Arkasından da Besni ve Harput (Elazığ)'ı aldı. Şeyh dönünce, Nasirettin Mehmet Bey, Elbistan ve Maraş'ı kardeşi Alâettin Ali'den geri aldı. Savaş sırasında Halep'e kaçan kardeşine, kısa zaman sonra düşmanlığını dostluğa çevirmek amacıyla haber göndererek barıştı ve Maraş valiliğini verdi. Çaresiz, Sultan Şeyh, Nasirettin Mehmet Bey'i yeniden Dulkadirli Beyi olarak tanımak zorunda kaldı.

1419 yılında Memluk'ların desteğini alan Nasirettin Mehmet Bey, Karamanoğulları'ndan Kayseri'yi alması iki beylik arasında düşmanlıkları başlattı. 1419 Ağustosunda Kayseri'yi kurtarmak isteyen Karamanoğlu Mehmet Bey'in ordusu Nasirettin Bey'in ordusu ile savaşmış ise de Karamanoğlu esir düşmekten kurtulamadı. Nasirettin Mehmet Bey oğlu Davut Bey ile Karamanoğlu Mehmet'i Mısra göndererek Memluklülere teslim etti. Bir yıl sonrada sultan Şeyh öldü. Saltanat naipliğini Tatar eline geçirdi. Bu karışıklıktan faydalanan Dulkadirli Malatya'yı yeniden ele geçirdiler. Alâettin Ali'de Kahire'ye gidip bağlılığını bildirmesi üzerine onun idaresindeki Maraş'a Antep ve Darende de katılarak bağlılıklarına mukabele edildi (Ağustos 1421)¹⁶⁴. Baybars Memluk tahtına çıkar çıkmaz ilk işi Antep ve Darende'yi Karamanoğlu Mehmet Bey'den geri almak olmuştur. Buraları Nasirettin Mehmet Bey'in idaresine bıraktı. Bunun üzerine Mehmet Bey'in kardeşi Alâettin Ali, Halep civarında yağma yapmaya başlayınca. Halep Valisi Çar kutlu onu yakalayıp Halep'e götürdü ve hapsetti. Nasirettin Mehmet Bey'in tüm müdahalelerine rağmen afedilmeyerek idam edildi. Nasirettin Mehmet Bey, Kayseri'nin idaresini oğlu Hasan Bey'e vermişti. Hasan Bey, Karamanoğulları'na sık sık akınlar yaparak Develi, Ortaköy, Ürgüp şehirlerini aldı. Tokat yöresini tahrip ve talan eden Kızılkoca Türkmenleri ile birleşerek Orta Anadolu'da soygun ve vurgunlara başladı. Kızıl koca Türkmenleri, Osmanlı Yörgüç Paşa tarafından ortadan kaldırıldı.

Karamanoğlu İbrahim Bey, Ramazanoğulları'nı Varsak Türkmenlerinin etrafında birleşmesini sağlayarak, Kayseri'yi geri almak için hücumla geçti ise de 1435'te büyük

¹⁶³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikler*, s.7; Meydan Larousse, C. III, s. 902. (*Kısmen kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir.*)

¹⁶⁴ Refet Yinanç, *Dulkadirli Beyliği*, s. 43.

bir yenilgiye uğramıştır. Karamanlılar da Memlûklüer adına Kayseri, Develi, Ürgüp, Karaca hisar ve Uçhisar'ı, Dulkadirliilerden geri aldı ¹⁶⁵.

Bu savaştan sonra Dulkadirliiler, Memlûklüer ve Karamanoğulları arasında savaşlar sürüp gitti. Hatta Dulkadirliiler bir savaşta Karamanoğlu Mehmet Bey'i tutsak aldı ¹⁶⁶. Bir süre sonra, Nasırettin Mehmet Bey, Memlûklu Hükümdarı Baybars'ın düşmanı olan Can bey Sofu'yu yakaladığı hâlde Baybars'a teslim etmemesi üzerine araları açıldı. Nasırettin Mehmet Bey, oğlu Süleyman'ı o sırada Gelibolu'da bulunan Osmanlı Padişahı II. Murat'a göndererek yardım istedi. II. Murat isteği olumlu karşılayıp gerekli olan silah ve teçhizat verdi. Sonra da Süleyman'ı Tokat valisine göndererek Tokat'ın Dulkadire iltihakını istedi. Süleyman Bey, yanında Kadı Burhanettin'in oğlu olan dayısı Ali Zeynel Abidin olduğu halde Kayseri'yi kuşattı.

Ancak bu kuşatma karşılıksız kalmadı. Ramazan oğlu İbrahim Bey, Sultan Baybars'a bu durumu anlattı. O da bu olay üzerine Suriye kuvvetlerini seferber etti. Fakat II. Murat tesis edilen nüfuzu artırmak ve dostluk, akrabalık bağlarını pekiştirmek amacıyla, bizzat sefere çıkarak Memlûk kuvvetlerinin yetişmesine fırsat vermeden Kayseri'nin Dulkadirliilerin eline geçmesini sağladı ¹⁶⁷. Bunun üzerine Maraş'a kadar gelen Memlûk ordusu geri dönmek zorunda kaldı. Memlûklüerle araları iyice açılan Dulkadirliiler, Baybars'ın ölümü üzerine yerine Sultan olan oğlu Yusuf zamanında, yeniden barışmanın yolunu buldular.

Yusuftan sonra Memlûk tahtına Çakmak çıkmıştır. Çakmak, Mehmet Bey'in kızı Nefise Hatun ile evlenmek istedi ¹⁶⁸. Mehmet Bey, kızını bizzat Kahire'ye götürdü. 1440'ta muhteşem bir düğün yapıldı. Kızının çeyizine karşılık 30. 000 dinar altın alan Mehmet Bey Elbistan'a geri döndü. Bu evlilik sayesinde Dulkadirliiler 1429' da Akkoyunlulara kaptırdığı Harput'u daha sonrada Memlûklüerden 1439 yılında geri aldı. Nasırettin Mehmet Bey, 44 yıl süren bir beylikten sonra, Ekim 1443'de seksen iki yaşında vefat etti yerine oğlu Süleyman Bey geçti.

¹⁶⁵Yinanç, *Dulkadirli Beyliği*, s. 49.

¹⁶⁶Karamanoğlu Mehmet Bey, "Bundan geri divanda, dergâhta ve barigâhta Türkçe'en başka dil kullanılmayacaktır." diye bir ferman yayınladı.

¹⁶⁷M. Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, S.82, s. 292-293

¹⁶⁸ Nefise Hatun Memlûk emiri Cani Bey'in ölümü üzerine dul kalmıştı.

1. 5. 6. Süleyman Bey (1443-1454)

Nasırettin Mehmet Bey'in oğlu olan Süleyman Bey, babasının ölümünden sonra Dulkadiroğulları Beyliği'nin yönetimini eline aldı. On bir yıl beylik yaptı ve 1454 yılında vefat etti. Osmanlılarla Memlukler arasındaki dostluk münasebetleri Süleyman Bey başa geçtiği ilk dönemlerde de devam etti. Batıda komşusu olan Karamanoğlu İbrahim Bey bazı şehirlerin Osmanlılara teslimi karşılığında II. Mehmet ile barış yapmıştı¹⁶⁹. Doğuda ise Akkoyunlularda şehzadeler arasında taht mücadeleleri devam etmekteydi. İktidarı elinde bulunduran Karayülük'ün torunu Cihangir, kardeşlerine ve amcalarına karşı amansız bir mücadele başlatmıştı. Cihangire karşı amcaları, Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'dan yardım isterken diğer bir amcası Kasım ile bazı Akkoyunlu Beyleri de Dulkadirli Süleyman Bey'in yanına sığınmışlardır¹⁷⁰. Akkoyunlu ve Karakoyunlu arasındaki mücadelelerden faydalanan Dulkadirli, doğuda birtakım kaleleri ele geçirmeye çalıştılar ancak Çemişkezek kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı.

Süleyman Bey, beyliğin başına geçtiği zaman yönetimde oldukça tecrübe sahibi olacak yaşta idi. Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmet'in yardımına gitmişti. II. Murat'ın desteği ile Kayseri'yi kuşatarak şehri Karamanoğullularının elinden geri almıştı. Osmanlılar ile babası zamanında hanedanlar arası evlilik bağları ile başlatılan dostluk münasebetlerini Süleyman Bey devam ettirdi. Kızı Sitti Hatun'u Sultan Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet (Fatih) ile evlendirdi¹⁷¹. Bu evlilik için muhteşem ve dillere destan bir düğün yapıldı.

II. Murat Şehzade Mehmet'in Sitti Hatun ile evlenmesi Karamanoğulları ve Karakoyunlulara karşı Dulkadir Beyi'nin şahsında bir müttefik bulmak amacıyla yapılmıştır. Nasırettin Mehmet Bey'in kızı Memluk Sultan'ı Çakmak'ın zevcesi Nefise Hatun vebadan ölmüş bunun üzerine Süleyman Bey kızlarından birisini de Sultan Çakmak ile evlendirdi¹⁷². Bir taraftan Sultan Murat öte taraftan da Süleyman Bey doğudan ve batıdan gelecek tehlikelere karşı ülkelerini güven altına aldı. Böylece, Süleyman Bey iki taraflı akrabalık ilişkisi kurarak Karmanoğulların dan, Akkoyunlular

¹⁶⁹Şehabettin Tekindağ, "Son Osmanlı Karaman Münasebetleri", *Tarih Dergisi*, XIII. İstanbul 1963, S. 17, s. 45.

¹⁷⁰Yinanç, *Dulkadir Beyliği*; s. 56.

¹⁷¹Aşık Paşazâde, *Tevârih-i Al-i Osman*, s. 138. (Bu konu, "saraylara gelin giden hanedan kızları" başlığı altında ayrıca incelenmiştir.)

¹⁷²Süleyman Bey'in kızı, Sultan Çakmak'ın ölümünden sonra ilerde Memluk Sultanlığı'nı ele geçirecek olan Aynal Acrud'un oğlu ile evlendi; fakat o da 1460 Nisanında vebadan öldü. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 56.

dan ve Karakoyunlular dan gelecek tehlikeye karşı ülkesini güvence altına almıştı. Süleyman Bey beyliğinin son yıllarında çok şişmanlamıştı. Ata bile binemez olmuştu. On iki yıllık hâkimiyetten sonra arkasında birçok çocuk bırakarak(28 Ağustos 1454) tarihinde vefat etti.

1. 5. 7. Melik Arslan Bey (1454-1466)

Melik Arslan Bey, Süleyman Bey'in oğludur. Babasının vefatından sonra 1454-1466 yılına kadar 12 yıl beyliği yönetmiştir. Arslan Bey, Memlûklülerin bir sorun çıkarmaması için Sultan Aynal Acrud'a bağlılığını bildirdi¹⁷³. Bu sırada amcası Feyyaz Bey, Memlûkülerde "Emirü'l-Tabl" görevindeydi ve Beyliğin kendisinin hakkı olduğunu iddia ediyordu. Fakat Sultan, onu kabul etmeyerek Arslan Bey'i, bey olarak tanıdı¹⁷⁴.

Bu dönem Akkoyunlunun, Uzun Hasan'ın hâkimiyeti ile gücünün zirveye erdiği bir dönem oldu. Birçok Anadolu Bey'i Uzun Hasan'a bağlılığını ve hizmetini sundu. Hatta Diyarbekir'de Karaca dağ civarında yurt edinen Dulkadiroğullarından Kara Bey, Bayat Boyu beylerinden Abdi ve Hüseyin Beyler de Uzun Hasan'a hizmet sunanlar arasındaydı. Uzun Hasan'ın Harput'u Arslan Bey'in elinden alması üzerine, memlûkülerle yardım almak için Arslan Bey Mısır'a gitti. Daha önce kaçıp giden (Arslan Bey'in kardeşi) Şah budak, Kahire'de kardeşi Arslan Bey'i öldürdü. Mısır hükümdarı, Şahbudak'ı kardeşinin yerine Dulkadir Beyliğine tayin edip Maraş'a gönderdi. Çünkü o zaman Antep ve Maraş hududuna kadar olan yerler Mısırlıların elinde idi. Mısırlılar, Maraş Beyliğine de müdahale ediyorlardı. Şahbudak'ın kardeşini öldürmesini hoş görmeyen Türkmen ileri gelenleri muhalefet ettiler. Fatih'e başvurarak Süleyman Bey'in öbür oğlu Şehsuvar'ın Bey olmasını istediler. Fatih'in bu teklife olumlu bakmasına karşın Mısır Memlûklüleri Şahsuvar'ın Bey olmasını istemedi. Bu nedenle kardeşi Melik Bey, yönetime el koydu.

1. 5. 8. Şahbudak Bey (1466-1468)

Birinci beylik yılları Şahbudak Bey, Beyliğin başına iki defa geçmiştir. Birinci beyliği, 1466-1468 tarihleri arasında yaklaşık üç yıl sürmüştür¹⁷⁵. Melik Arslan Bey'in

¹⁷³ Şehabettin Tekindağ, "Fatih ile Çağdaş Bir Memlûklu Sultanı", *Tarih Dergisi*, S. 23, s. 39.

¹⁷⁴ Ali Şahin, *Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar*, Ankara 1962, s. 10.

¹⁷⁵ Kronoljik sıraya uygun olarak ikinci beylik dönemi ileriki sayfalarda ele alınmıştır.

öldürülmesinden sonra, Memluk Sultan'ı Kayıtbay'dan Beylik Menşuru'nu alan kardeşi Şahbudak Bey, Elbistan'a gelerek beyliğin başına geçti¹⁷⁶. Fakat Dulkadirli kardeş katili olan Şahbudak'ı istemeyerek Osmanlılara başverdular. Bunun üzerine Şah Budak, Mısır'a kaçtı (1466)¹⁷⁷.

Elbistan'ın ileri gelenleri Fatih Sultan Mehmet'e başvurarak önceden yanına sığınan ve çok yararlılıklar gösteren Melik Arslan'ın kardeşi Şehsuvar'ın başlarına bey olmasını sağlamasını istediler. O vakitlerde Şehsuvar Bey, Trakya'da Çirmen Sancak Beyi olarak Osmanlılara hizmetini sürdürmekteydi. Fatih Sultan Mehmet'in çok sevdiği ve çalışmalarını takdir ettiği insanlardan biriydi¹⁷⁸. Fatih Sultan Mehmet'de zaten Anadolu'da nüfuzunu mümkün olduğunca daha da artırmak istiyordu. Bu nedenle birleştirici bir siyaset izliyordu. Derhal Şehsuvar Bey'i bir kuvvetle, Şahbudak'a karşı gönderdi¹⁷⁹. Her ikisi de kayınbiraderi idi ama Şahbudak'ın Memluklülere yana tavır koyması ve Şehsuvar Bey'e güvenmesi, Dulkadiroğullarının da bunu istemesi, tercihinin yön veriyordu. Bir fermanla, aynı zamanda Bozok (Yozgat) ve Artuk-Abad (Artova)'a vali tayin etti. Ayrıca fermanında, Şehsuvar Bey'in Dulkadirli ülkesine hükmedeceğini de belirtiyordu. Böylece Dulkadirli Beyliği sorunu Osmanlılarla-Memluklüler arasındaki dostluğun bozulmasına ve bu iki büyük devletin savaşmalarına sebep oldu.

Nisan 1466 tarihinde Şehsuvar Bey, elindeki kuvvetle Şahbudak'ın üzerine yürüdü ve onun Memluklüler'den istediği yardımcı kuvvet yetişmeden Samanlı önlerinde büyük bir yenilgiye uğrattı, yolda Şahbudak Bey'in yenildiğini haber alan Berdi Bey Halep'e döndü. Yenilen Şahbudak Bey öldürüldü.

1. 5. 9. Şehsuvar Bey (1468-1472)

Süleyman Bey'in oğlu Şehsuvar, Dulkadir Beyliğini dört yıl yönetmiştir. Şehsuvar Bey'in bu dört yılı, çok karmaşık olaylarla geçmiştir. Melik Arslan'ın ölümünden sonra bazı Türkmen beyleri Süleyman Bey'in diğer oğlu Şehsuvar Bey'in devletin başına geçmesini istediler. Hatta bunun için Fatih Sultan Mehmet'e başvurudular. O günlerde Şehsuvar İstanbul'da idi. Fatih, Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatunla evli olması dolayısıyla ile hem Süleyman'ın hem de Melik Arslan Bey'in

¹⁷⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s.171.

¹⁷⁷ Sevim ve Yücel, *Türkiye Tarihi I*, s. 315.

¹⁷⁸ T. Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 13.

¹⁷⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 172; Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Al-i Osman*, s. 138; İbn Kemal, *Tevârih-i Al-i Osman*, C. VII. defter, (yay. Ş. Turan), s.102.

kayınbiraderi idi. Öyle görünüyor ki Fatih, iki kayınbiraderinden Şehsuvar Bey'i tercih etmiştir. Ancak Mısır'ın Melik Bey'i tercih etmesinden dolayı devletin başına, Melik Bey geçmiştir.

Ancak Mısır Sultanı, Şehsuvar'ı bey olarak tanımadı. Mısır hükümdarı Hoş kadem (1467) ve ondan sonra hükümdar olan Kayıtbay (1468) Şehsuvar üzerine birer ordu gönderdi. Her iki savaşta Fatih'in yardım etmesi ile Şehsuvar Bey Mısır ordusunu mağlup etti, Darende'yi aldı. Şehsuvar, Mısırlıları mağlup ettikten sonra Fatih'e de meydan okumaya başladı. Mısır hükümdarı Fatih'e bir mektup göndererek, Şehsuvar'a yardım etmemesini rica etti. Şehsuvar'ı mağlup ederse alacağı arazinin bir kısmını Fatih'e vereceğini vadetti fakat Fatih bu fikre itibar etmedi.

Osmanlının bu tavrını fark eden Mısır devleti, Dulkadiroğlu üzerine bir ordu gönderdi. Orduyu, Yeşbek isminde bir kumandan yönetiyordu. Bu savaş esnasında Kayıtbay, Türkmen Beylerine çok miktarda altın ve hediye göndererek, harbe girmemelerini, boş yere Müslüman kanı dökülmemesini söyledi. Bu da etkisini gösterdi. Şehsuvar Bey 1471 yılında savaştığı Mısır ordusu karşısında Antep'te mağlup oldu ve Samantı kalesine çekildi. Fakat oradan bazı vaatlerle kandırılıp çıkarıldıktan sonra idam edildi.

1. 5. 10. Şahbudak Bey (1472-1480)

İkinci beylik yılları Şahbudak Bey, ikinci defa 1472 yılında Şehsuvar Bey'in öldürülmesi üzerine beyliğin başına geçti. İkinci beylik süresi sekiz yıl sürmüştür. Mısır, baştan beri Şah budak'ın bey olmasını istiyordu. Şehsuvar Bey'in ölümü üzerine Mısır hükümdarı tekrar Şahbudak'ı Bey tayin etti. Şahbudak hem içeride kardeşleriyle ve amcalarıyla hem de dışarıda duruma göre bazen Osmanlılarla bazen de Memlûklülerle uğraşmak zorunda kaldı.

Memlûk Sultan'ının emriyle Emir Yeşbek tarafından, Şehsuvar Bey Kahire'ye götürülürken Dulkadirliler'in başına oturtulan Şah Budak Bey'in ikinci saltanat yılları başlamış oldu. Ama rahat değildi. Kardeşi Melik Arslan Bey'in oğlu, Arslan Bey Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a sığınmış ve çeşitli hizmetlerle onun gözüne girerek beylikte iddiasını ortaya koyup, desteğini almıştı. Şahbudak'ın Bey olması, Alâüddevle ve amcası Âşık Bey ve daha birçok Türkmen Bey'inin tepkisini çekti. Amasya valisi Fatih'in oğlu Şehzade Bayezid'a sığındı. Bilahare Osmanlılar,

Alâüddevle'yi, Şahbudak üzerine gönderip onu mağlup etti. Alâüddevle Adana'daki Ramazanoğullarını da mağlup edip beyliği genişlettikten sonra Osmanlılara kafa tutmaya başladı.

Otlukbeli Savaşı'nda Fatih, Uzun Hasan'ı yenince, Şahbudak Bey için bu taraftan herhangi bir tehlike kalmamıştı. Memluklu Sultanı Kayıtbay'a ise her fırsatta bağlılığını ifade ediyordu. Bu sırada, Şahbudak'ın da katkıları ile Şehsuvar Bey'in idam edilmiş olmasına içerleyen Alâüddevle Bey, Âşık Bey, Mestan Bey gibi bir kısım Dulkadirli ileri gelenleri ile ülkelerini kahırla terk ederek Amasya'ya gitmişler ve Şehzade Bayezid'a sığınmışlardı. Alâüddevle Bey, Şahbudak'tan sonra Dulkadir'e Bey olmuştur. Kızını (Ayşe Hatun) II. Bayezid 'a vererek geleceğin Osmanlı padişahının desteğini kazanmıştır. Şahbudak, aynı zamanda Sultan Selim'in dedesidir.

Alâüddevle Bey, Osmanlılara karşı birçok defalar baskın hareketlerine girişmiş ise de, daha sonra hatasını anlayıp İstanbul'a kadar gitmiş ve Fatih Sultan Mehmet'ten özür dilemiştir. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet, Alâüddevle Bey'e Çirmen Sancak Beyliğini vermiştir¹⁸⁰. Fatih, Kayıtbay'a Şehsuvar'dan alınan Dulkadirli ülkesinin Osmanlı'ya bırakacağı hakkındaki sözünü hatırlattı¹⁸¹. Kayıtbay, bu hatırlatmaya ilgi göstermedi. Bunun üzerine, yanında bulunan Alâüddevle'yi tahta geçirmeye karar verdi. Tam bu sırada Memluklular, Akkoyunlular'a yenildi. Fırsatı değerlendiren Fatih, Alâüddevle'ye Kırşehir Sancak Beyliği ile Dulkadir Beyliği menşurunu tevcih etti.

Alâüddevle Fatih'ten aldığı yardımcı kuvvetle, kardeşi Şahbudak'ın üzerine yürüyüp çarpışmaya girdiyse de ilkinde yenilmekten kurtulamadı. Osmanlı kuvvetleri Kozan'a sığınmak zorunda kaldı. Kozan'ın Memluk valisi, hepsini öldürtüp başlarını Kahire'ye gönderdi.

Çileden çıkan Fatih, Alâüddevle'yi kuvvetli bir ordu ile Dulkadir ülkesine yeniden gönderdi. Alâüddevle, Şahbudak'ı yenip tahtı ele geçirdi. Şahbudak Bey ise, kaçarak yeniden Kahire'ye gitti ve Sultan Kayıtbay'a sığındı.

¹⁸⁰Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 13.

¹⁸¹Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Ali Osman*, s. 21.

1. 5. 11. Alâüddevele Bozkurt Bey (1480-1515)

Süleyman Bey'in oğullarından biri olan Alâüddevele Bozkurt Bey, beyliği 35 yıl idare etmiştir. Onun uzun süren saltanati büyük çalkantılar, savaşlar içinde geçmiştir. Bu süre içinde büyük zaferler de kazanmış ise de çok elîm ve hazin bir sonla hayatını kaybetmiştir. Ona cesaretinden ve yiğitliğinden dolayı “Bozkurt” lakabı takılmıştır.

Alâüddevele Bey'in Fatih Sultan Mehmet'in yardımı ile Dulkadirli tahtını ele geçirmesi, bozulmaya başlamış olan Osmanlı-Memluk ilişkilerini daha da gerginleştirdi. Fatih, ölünceye kadar Alâüddevele'ye destek olmuştur. Bu destek ancak bir yıl sürmüştür. Fakat 3 Mayıs 1481'de Fatih'in vefatı üzerine Alâüddevele'nin Memlûklüler karşısında durumu sarsılmıştır. Bu durumunu kritik gören Alâüddevele, Sultan Kayıtbay'a, kardeşi Şahbudak'tan daha çok bağlı kalacağını belirterek ikna etti¹⁸². Kayın babası olan II. Bayezid ile iyi geçinmeye çalıştı.

1483 Temmuz'unda Alâüddevele Bey, Memlûklülerin eline geçen Malatya'yı kuşattı. Bu kuşatma üzerine Sultan Kayıtbay Suriye valilerine bir ordu hazırlatıp Alâüddevele Bey'e saldırttıysa da Elbistan'da büyük bir yenilgiye uğradılar. Bu duruma çok kızan Kayıtbay, bütün Mısır ordusunu sefere gönderdi. Alâüddevele Bey tehlikeyi sezip II. Bayezid'dan yardım istedi. O da Yakup Paşa komutasında bir takviye kuvveti gönderdi. Memluk ordusu Maraş'ı tahrip edip Elbistan'a girdi. Yakup Paşa yetişince, Alâüddevele Bey, Elbistan'dan çıkmakta olan düşmanının önünü kesti. 23 Eylül 1484'te Elbistan Ovasında yapılan bu muharebe, Dulkadirli-Osmanlı birliklerinin zaferi ile sonuçlandı¹⁸³. 12 Mart 1485'te Adana'da Memlûklülerle Osmanlıların arasındaki muharebede Alâüddevele kendisini beylik makamına getiren Osmanlı hükümetine sırt çevirerek Osmanlı kuvvetlerinin yenilmesine sebep oldu. Bunun sonucuna da bütün Çukurova (1485) Memlûklülerin eline geçti¹⁸⁴.

Bu sırada kardeşi Şahbudak Bey tutuklu bulunduğu Şam hapishanesinden kaçarak Osmanlı'ya sığındı. Kendisine Vize Sancak Beyliği verildi, 1487-1488'de Çukurova bölgesi için Osmanlılarla Memlûklülere tekrar savaştilar. Bu savaştan önce de Alâüddevele'den Osmanlılar yardım istedi; fakat Alâüddevele bir sürü bahaneler

¹⁸²Şehabettin Tekindağ, *Fatih ile Çağdaş Bir Memluklu Sultanı*, s. 83- 84.

¹⁸³Selahattin Tansel, *Sultan II. Beyazid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s. 96.

¹⁸⁴Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, *İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 191, 271; Tansel, *Sultan II. Beyazid'in Siyasi Hayatı*, s. 101- 102

uydurarak Osmanlının yardımına gitmedi. Yalnız kalan Osmanlı kuvvetleri yenilmekten kurtulamadı. Yenilen kumandan Hadım Ali Paşa, İstanbul'a Dulkadirli Bey'inin "Daire-i itaatten uzaklaşmış olduğunu" arz etti. Buna çok kızan II. Bayezid yanında bulunan Şahbudak'ı bir kuvvetle beyliği alması için gönderdi. Bazı bey ve valilere de emirler göndererek Şahbudak'a katılmalarını istemiştir¹⁸⁵.

1489 Martında Dulkadirli topraklarına giren Şahbudak, Kırşehir'de yeğeni (Alâüddevle'nin oğlu) Şahruh'u yakalatıp gözlerine mil çektirdi. Alâüddevle de 5 yıl önce de Şahbudak'ın oğlu Şah Kubad (Feyyaz)'ın gözlerine mil çektirmişti; intikamını böylece almış oldu.

Alâüddevle Bey, derhal Şahbudak'ın üzerine saldırdı ve ona gelebilecek yardımları engelledi ve bu savaşı kazandı. Kahire'ye gidip af dileyen Şahbudak, yüz bulamadı ve Mısır'da bir bölgeye sürüldü (Kasım 1489). Alâüddevle, Memlûklüleri kışkırtarak Emir Özbey komutasında bir ordu ile birlikte Osmanlılara geçen Kayseri'ye saldırdı. II. Bayezid, Hersek Ahmet Paşa'yı bir kuvvetle gönderdi. Bunun üzerine Alâüddevle, kuşatmayı kaldırıp çevre illeri yağmalayarak Elbistan'a döndü. Daha sonra II. Bayezid 'tan özür dileyen Alâüddevle Bey, yeniden sulh ve barışa kavuştu. Hatta II. Bayezid 'in çeşitli savaşlarında, Osmanlı'ya destek ve yardım etmek için ordusunu gönderip zafer kazanılmasında etkili oldu. Bu arada Sultan Kayıtbay öldü (1492). Akkoyunlular'ı yıkan Şah İsmail Safevî Devletini kurdu (1500). Dulkadire bağlı birçok Şîî Türkmen, Şah İsmail'in safına katılmaya başladı.

Şah İsmail, Alâüddevle Bey'in kızı Benlü Hatunla evlenmek istediğini bildirdi. Alâüddevle önce kızını Şah İsmail'e vermeyi kabul etti ise de daha sonra onun Şîî'liğini bahane ederek kızını Şah İsmail'e vermekten vazgeçmiştir¹⁸⁶. Üstelik ülkesindeki

¹⁸⁵ Arif Paşa, "Maraş ve Elbistan Zulkadıroğulları Hükümeti", *TOEM*, V. Sene, No. 33 (1 Ağustos 1331), s. 535.

¹⁸⁶ (1502-H. 913.) de Dulkadirlielerin son emirlerinden (Alâ al-Davle Bozkurt)'un kızı (Beğlu) Hatunu kendisine zevce olarak istediği halde verilmediği gibi Akkoyunluların sükûtundan sonra «Alâ al-Davle» tarafından Diyarbakir'in zapt edilmesi yüzünden araları açılan İran Şahı İsmail, (Alâ al -Davle)'nin ülkesine hücumla, onu büyük bir mağlûbiyete uğratarak Diyarbakir ve Harput'u zapt etmişti (J. H. Mordtmann, ve Prof. M. H. Yınanc, *İslâm Ansiklopedi*, "Dulkadirlieler" mad., S. 28, s. 654 vd.). (1514-H. 920.) de Yavuz Sultan Selim İran seferine giderken, Dulkadirlielerin emiri kebir dedikleri Alâ al-Davla ile oğlu Süleyman, Yavuz'a yardım etmedikleri cihetle bundan müteessir ve muğber olan Yavuz, İran'dan muzafferden döndüğü sıra, Süleyman Bey'in amcazadesi ve Dulkadirlielerin en son hükümdarı Ali Bey'e (1515-1522) Kayseri'yi vermiş ve Süleyman Bey'e ait olan memleketlerin zaptını da emretmişti. Yavuz'dan bu emri alan Ali Bey, mühim kuvvetlerle Süleyman Bey'in (Boz Ok) kalesine ansızın hücum ve kaleyi zapt ederek amcazadesi Süleyman Beyi öldürmüş ve kellesini Yavuz Selime göndermişti. (1515-H. 921.) de ise, Şah İsmail tarafları olduğu anlaşılan Süleyman'ın babası Alâ al-Davle hakkında da Yavuz, tasavvurlarını suretle tatbik ettirdi: Sadr-ı âzam Sinan Paşanın kumandasında - Şehsuvaroğlu Ali Bey'in

Kızılbaşların İran'a gitmelerini de önlemeye çalıştı. 1503 Haziranında Hemedan yakınlarında yenilen son Akkoyunlu şehzadesi Murat, Şiraz'a gitti ise de Safevîlerin takibatına uğradığından Bağdat'a kaçtı. Orada Irak-Arap valisi Barik Bey, Purnak tarafından karşılanarak Akkoyunlu tahtına çıkarıldı. Şah İsmail bu defa da Bağdat önlerinde görününce ¹⁸⁷. Sultan Murat Şiraz'a önce Dizful'a, oradan da Bağdat'a gitti. Beş buçuk yıla yakın Bağdat'da saltanat sürdü. Sonunda H. 914'te (M. 1508-1500) Şah İsmail'in üzerine geldiğini haber alan yıllarca Irâk-ı Arab'ın mutlak hâkimi olan Barik Bey, Purnak'la birlikte Diyarbekir'e kaçtı. Oradan da Alâüddeve Dülkadir'in yanına giderek, Onun kızını istedi. O kızıdan, birisi Yakup, diğeri Hasan olmak üzere iki oğlu oldu. Sultan Selim, Şah'ı Şah İsmail savaşa geldiğinde yanındaydı. Dönüşte Diyarbekir'in fethine memur edildi. Akkoyunlu hükümdarı Sultan Murat, Urfa'da Durmuş Bey Kurçibaşı ¹⁸⁸Şamlu ile yapılan savaşta katledildi. Barik Bey, Hünkâr'ın (Yavuz Sultan Selim) hizmetindeydi. Sonunda bedeni zayıfladı. Mekke'ye gidip kalan zamanını ibadetle geçirdi. Orada vefat etti. Sultan Murat'ın ölümünden sonra Akkoyunlu hanedanı tamamen ortadan kalktı ¹⁸⁹.

Hasan Bey'in neslinden üç çocuk birbirleriyle kavgaya tutuştuklarından ülke telef oldu. Halk çeşitli belalara maruz kaldı. Veba, taun ve kıtlıklarla boğuştu.

Dülkadirli Boylarından bu taife Maraş ve Elbistan'da yaşıyorlardı. Melik Aslan, Nasirettin, Süleyman ve Alâüddeve gibi müstakil padişahları vardı. Onların çoğu büyük Safevî hanedanı müritlerindedir. Hâkân-ı İskeder-şân'ın (Şah İsmail) cülusunun başlarında çoğu Dergâh-ı âlem-penâh'a (Şah İsmail'e) geldiler. Alâüddeve, Şah

---

kuvvetleriyle birlikte - 10. 000 Yeniçeri sevk ettiği gibi, bizzat kendisi de bu harekete iştirak etti. Yavuzun kuvvetleri Elbistan'a ulaştığı zaman Alâ al-Davle, Turna dağımın tepesine çekilerek aşireti olan Türkmenlerle müdafaaya hazırlanmış ise de, Sinan Paşa, Göksu ovasını geçip Turna dağımı her taraftan kuşatınca Alâ al-Davle kuvvetleriyle dağdan inmeğe mecbur kalmıştı. Vuku bulan muharebede Türkmenler bozulup kaçtılar, Alâ al-Davle ise dört oğlu ile birlikte öldürüldü ve kelleleri padişaha gönderildi. Bunun üzerine bütün feth edilen yerler, Şehsüvaroğlu Ali Bey'in idaresine verildi (Sadı-ı Azam Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasî*, C. I, s. 149, vd.).

¹⁸⁷Tayyip Gökbilgin, "XVI. Asır başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerası" *TM, C. IX*, s. 49.

¹⁸⁸Kurçibaşı Sözlükte "silâh" manasına gelen "kor", sonuna Türkçe "çi" ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir kelimedir. Safevîler devrinde ülkenin ileri gelen kimselerinin çocuklarından teşkil edilen atlı muhafız alayı için kullanılmıştır. Özellikle Türkmen kabilelerinin atlı askerleri, muhafız birlikleri bu tabirle anılmıştır. Safevî kaynaklarında "kurçî şemşîr", "Kurçî-i tîr-ü kemân" gibi tabirlere rastlanır. Kurçilerin amirine kurçibaşı denirdi. Bu tabir Safevî kroniklerinde 1505 yılından itibaren geçmeye başlar ve emîrül ümerâlığa bağlı bir makam olarak zikredilir. Daha sonra I. Tahmasb döneminde emîrül-ülemânın (beylerbeyi) yerini almıştır. Özcan, "Kurçî", *DİA*, c. XXVI, Ankara 2002, s. 441.

¹⁸⁹Şerafettin Deniz ve Hasan Asadi, *Kızılbaşlığın Tarihi* (Târih-i Kızılbaşîyye), Bilge Kültür Sanat, Tercüme, Notlar ve Tıpkibasım, İstanbul 2015, s. 20, 35, 36, 37.

İsmail'e karşı taht mücadelesi içerisinde olan Akkoyunlu Şehzadesi Murat'ı Şah İsmail'in istediği Benlü Hatun evlendirdi ¹⁹⁰.

Öte yandan Alâüddeve, ordusunu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da fetihlere girişti. Diyarbekir, Eğil, Sultan Selim, Savur, Silvan, Mardin, Urfa alınarak Dulkadirli ülkesine katıldı. Alâüddeve Bey, son Akkoyunlu Şehzadesi Zeynel Mirza'ya da yardım ederek, bir kısım toprakları onun yönetimine bağlaması (Diyarbekir), Şah İsmail'i çok içerletmiş, kinini bir kat daha artırmıştı. Fatih'in kızı Gevher Han Sultan ile Uzun Hasan'ın oğlu uğurlu Mehmet evlenmiş ve bu iki düşman imparatorun torunu Göde Ahmet ve kardeşleri doğmuştu. Göde Ahmet de II. Bayezid'in kızı Aynî Şah Sultan ile evliliğinden Zeynel Mirza dünyaya gelmiştir. Zeynel Mirza, yakın akrabaları ile birlikte Elbistan'a yerleşmiş ve Elbistanlı Akkoyunluların atası olmuştur.

Şah İsmail İran'da hâkimiyetini pekiştirince, Alâüddeve'den intikam almak için sefere çıktı 1507 ¹⁹¹. II. Bayezid'tan izin alıp, Osmanlı topraklarından geçerek Sarız yolundan Elbistan'a ilerledi. İki ordunun öncü birlikleri ilk karşılaşmayı yaptılar. Alâüddeve'nin Sarı Kaplan lakaplı oğlu Kasım, Şah İsmail'in öncü birlik kumandanı Dede Beyi bozguna uğrattı. Fakat Şah İsmail'in gerideki ordusu çok güçlü idi. 1508'de bölgeye sefer düzenleyen Şah İsmail, girdiği Elbistan'ı ve Maraş'ı yakıp, yıkmış, Harput ile Diyarbekir'ı almıştır. Şah İsmail'in Maraş ve Elbistan'ı tahribatı yüzünden, birçok müverrih, 1508 yılı öncesine ait Dulkadirli eserlerinin çoğunun yok olduğunu yazmaktadır ¹⁹². Şah İsmail Maraş ve Elbistan'ı yakıp yıkmakla kalmamış buralardaki türbelerde bulunan mezarları açtırıp kemikleri dahi yaktırmıştır ¹⁹³. Osmanlılarla Memlûklülere yardım istediye de yardım alamadı. Alâüddeve Bey, karşı koyamayacağını anlayıp Turna dağına çekildi. Bir anlamda Alâüddeve Bey, her iki devlete ettiğini çekiyordu. Şah İsmail çok beklediye de onu dağdan indiremedi, dağa doğru saldırmaya da cesaret edemedi. İntikamını Maraş ve Elbistan'ı yakıp yıkarak aldı. Tam anlamıyla taş taş üstünde kalmadı. Hakaret için "Ala Dana" diye bağırarak ülkesine döndü.

¹⁹⁰ Bu konu, "Saraylara giden hanedan kızları konusunda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

¹⁹¹Tansel, *Sultan II. Beyazid'in Siyasi Hayatı*, s. 240-245; Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 75-76. Tansel, *Sultan II. Beyazid'in Siyasi Hayatı*, s. 240-245; Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 30.

¹⁹²İbn kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, VII defter. (Haz. Ahmet Uğur)*, s. 254, Ankara 1997.

¹⁹³Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C. I*, s. 229, Ankara 1994; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 319, İstanbul 1297; Hoca Sadettin, *Tacü't Tevarih, C. II*, s. 131, ; Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş'ta Dulkadıroğulları Hükümeti", s.539-540.

Bu yenilgi ile Alâüddevle, Diyarbekir'i ve Harput'u kaybetti. Diyarbekir'de savaşı Alâüddevle Bey'in oğullarından Kasım (Sarı Kaplan) ve Erdivane Bey esir düştü. Sonra da idam edilerek kelleleri Şah İsmail'e gönderildi. 1509-1510'da Alâüddevle Bey, yanında oğulları olduğu hâlde 14000 kişilik ordusu ile Diyarbekir'e yeniden saldırdı. Fakat yine Şah İsmail ve emiri Ustaculu Muhammet'e yenildi. Esir düşen oğulları katledildi. Şahruh'un oğulları Mehmet ve Ali, Şah İsmail'e gönderildi. Daha sonra bu iki genç Şah İsmail tarafından affedilerek, onlara birer emirlik verildi. Mehmet ve Ali Beyler 1535'de Kanuni'nin Irak Seferi sırasında Safevî lerden yüz çevirip Osmanlı hizmetine girmişlerdir¹⁹⁴. Oğullarının kaybına çok üzülen Alâüddevle Bey, siyahlar giyinerek uzun zaman matem tutmuştur. Çok kısa sürse de, Safaviler'le Dulkadirliiler arasında bir dönem barış hüküm sürmüştür. Memluk Sultan'ı Kansu Gavri ile de aralarında bir sorun yok gibiydi¹⁹⁵.

Yavuz Çaldıran seferine giderken, Alâüddevle Beye "*Emmim Alâüddevle Bey Hazretlerine*" diye başlayan bir mektup yazarak yardıma çağırılmıştı; ama Alâüddevle Bey, kardeşi Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey'in 'un himaye etmesine içerlediğinden yardım etmediği gibi 'un levazımatçılarına yem ve iâşe satışını yasakladı¹⁹⁶. Bununla da yetinmeyip, Osmanlının artçı birliklerine baskınlar yaptı, yem ve iâşeleriyle birlikte atlarının bir kısmını aldı¹⁹⁷.

Çaldıran seferinden sonra, Osmanlı ordusuna kendisi açısından haklı gerekçelerle yardım etmeyen dedesi Alâüddevle Bey'in hakkından gelmeye karar veren, gözdesi durumunda sevdiği Şehsuvar Oğlu Ali Bey'i hemen Kayseri Sancak Beyliğine tayin etti. Dulkadir topraklarını işgal edince de Beyliğini vadetti.¹⁹⁸ Aynı zamanda Ali Bey'den Dulkadirin elinde olan Bozok (Yozgat) sancağını işgal etmesini emretti. Ali Bey de kış olmasına rağmen, Bozok'a hücum ederek ele geçirip valisi Alâüddevle'nin oğlu Süleyman'ın (Ali Bey'in amcasının oğludur) başını kestirerek 'a gönderdi. Bozok'un idaresini de Ali Bey'e verdi. Alâüddevle Bey, durumu Memluk Sultan'ı Kansu Gavri'ye bildirdi. Kansu Gavri'ye mektup yazarak Ali Bey'in aldığı yerleri Dulkadir'e yeniden

¹⁹⁴ F. Sümer, *Safevi Devleti'nin kuruluşu*, s. 31-49.

¹⁹⁵ S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1962., s. 101.

¹⁹⁶ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 375.

¹⁹⁷ Uzun çarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 263; Ş Tekindağ, *İran seferi*, s. 59; Ş. Altındağ, *Selim I*, s. 427.

¹⁹⁸ Kayseri İli Tomarza İlçesi Gülveren Köyü, Harsa Köyü ve Bel Köyün de Dulkadir hanedanının Torunlarının Soyu bugün halen devam etmektedir. Bu aile bugün Dulkadir, Sarıçiçek, Çambudak, Özhan, Ertuğrul, Aktaş, Akçiçek, Bulgurcu, Yıldız, Tırpan, Kaya (Harsa), Şahan (Harsa), Sipahi (Harsa), Turan (Bel) gibi soy adlardadırlar.

vermesini rica etti. Fakat cevabında Alâüddevle Bey'in Beylikten azledilerek yerine Ali Bey'in geçirilmesini istedi ¹⁹⁹.

Kansu Gavri, Dulkadiroğulları üzerindeki nüfuzunun kaybolacağını sezerek elçi gönderdi ve hükümranlığı paylaşmak istediğini bildirdi. Ya parada ya da hutbede adının anılmasını rica etti. Buna kızan, elçiye "*Sultanınız muktedirse hükümranlılık hakkını kendi ülkesinde muhafaza etsin...*" diyerek bir gün Mısır'ı da fethedeceğini ima etti. Alâüddevle Bey, bir daha Osmanlıların atlarının yem ve iaşelerini vurdurunca, sayısız hayvan açlıktan ölmüştür. Yavuz Dulkadirli ülkesinin fethinin sırasının geldiğine karar verdi. 5 Haziran 1515'te Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasında Elbistan'a 30. 000 kişilik bir ordu göndererek buraları yerle bir etmiştir²⁰⁰.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kılavuzluğu ile ordu Elbistan'a ilerlerken kendisi de asıl ordusu ile İncesu'ya gelip harekâtı izlemeye başladı. Alâüddevle Bey, haremîni ve hazinesini Elbistan'ın güneyine "Turna Dağı'na" yollayarak, 30. 000 kişilik ordusu ile (Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde) Sinan Paşa kuvvetlerini karşıladı (13 Haziran 1515). Ordular karşılaştınca Ali Bey atını ileri sürerek, babası Şehsuvar Bey'in izzet ve ikramına nail olmuş ve ona sadık kalmış Türkmenleri kendi safına geçmeye davet etmiştir. Böylece, bir kısım Türkmenlerin taraf değiştirmesini sağladı ²⁰¹. Çok kanlı bir çarpışmadan sora, bir seyis, 90 yaşındaki Alâüddevle'yi öldürdü. Başını Sinan Paşaya getirdi (1515) ²⁰². Böylece Dulkadirli ülkesi Osmanlı hâkimiyeti altına geçmiş oluyordu. "Şehsuvaroğlu Ali Bey'i Dulkadir Beyliğinin başına getirdi. Bununla Kansu Gavri'ye, sanki 'Sıra sana geldi.' mesajını gönderiyordu... Mukabil olarak elçi gönderen Kansu Gavri, 'Hiç olmazsa, bir kısım Dulkadir topraklarının Alâüddevle Bey'in oğullarına bırakılmasını istediye "*Kılıçla aldığım yerleri ancak kılıçla teslim ederim*" cevabını verdi ²⁰³.

Alâüddevle'nin başsız cesedinin Ulu Camii güneyindeki hazirede (şimdi bahçedir) medfun (defnedilmiş) olduğu rivayeti kuvvetlidir ²⁰⁴. Son Dulkadirli hükümdarı

¹⁹⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. IV, s. 234.

²⁰⁰ Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş'ta Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, Beşinci Sene-35.inci Nüshadan Mabad 30.Cüz, İstanbul 1330(1943), s. 431; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. II, s. 294; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 275. (Sadeleştirilmiştir.)

²⁰¹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. IV, s. 242; Hayrullah Efendi Tarihi, C. IX, s. 45.

²⁰² Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih*, C. IV, s. 242; Hayrullah Efendi Tarihi, C. IX, s. 45; S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 106.

²⁰³ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 99.

²⁰⁴ Mevhibe Savaş, *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, Kahramanmaraş 2006, s. 1-6.

Alâüddevle'nin koyduğu kanunlar ise bu beyliğin esaslı bir teşkilatta kalkınmak istediğini göstermesi bakımından önemlidir²⁰⁵. Bu tarihten itibaren, Dulkadirli ülkesinde adına hutbeler okundu ve yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyeti tesis edildi²⁰⁶.

Alâüddevle'nin Aladan'daki Merkadi

Şehir halkınca Aladan diye bilinen ve şimdi *Aladan Bahçeli Evleri* adı ile bir mahalle olan eski şehir mezarlığındaki bu eski mezarlık talan edilerek yerine gece kondular yapılırken Bülbül oğullardan Ebe Hatice Hatun tarafından basit bir türbe yapılarak korunmuştur. İnanışa göre; darda kalanlar, dar vakitte yanıma gelsinler” dediğinden türbe halen halk tarafından güneş doğmadan veya güneş aştıktan sonra kerahet vaktinde ziyaret edilmektedir. Ziyaretçileri bilhassa Allah'tan (Celle Celâlühû) evlât isteyenlerdir. Bu zatın yüzü suyu hürmetine istenen çocuk doğduğunda adı muhakkak “Alâeddin” konulur. Tarihler, vesikalar, tarihçiler ne derse desin Maraşlı Aladan'da Alâüddevle Bozkurt Bey'in yattığına inanmaktadır.

Evliya Çelebinin Anlattıkları

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde şöyle anlatıyor: Birinci Sultan Sultan Selim İran Şahı Şah İsmail üzere sefere giderken Zülkadiriye sahibi olan Alâüddevle Mısır Sultanı Gavri'nin kıskırtmasıyla Âli Osman askerinin her şeyini yağmaladıktan sonra Sultan Selim Han Sultan Gavri'ye nameler göndermiştir. Sultan Selim, Çıldır (Çaldıran) sahasında Şah İsmail ile cenk ederken ne görsün! Yirmi bin kırmızı şalvarlı Cündî Mısır silahşoruyla, yirmi bin Alâüddevle'nin, Zülkadiriye pehlivanı ve elli bin Türkmen askeri ile Acem Şah'ı askeri birleşip Sultan Selim Han'ın askerini ortaya alıp kıra kıra bozmak niyetinde iken zafer rüzgârı Sultan Selim Han tarafına esip bütün Türkmen ve Mısırlıları kılıçtan geçirerek Şah İsmail ancak yetmiş kişilik maiyetiyle İran'a can atabildi demektedir²⁰⁷.

Hammer, Sinan Paşa'nın maiyetindeki 10. 000 süvari ve bir miktar Yeniçeri vardı derken, Uzunçarşılı, Sinan Paşa'nın kuvvetleri 40. 000 kişiden ibaret diye belirtir²⁰⁸. Sinan Paşa'nın kuvvetleriyle Elbistan'a geldiğini duyan Alâüddevle her sıkıntıya düştüğünde yaptığı gibi çok sarp Turna dağına çekildi. Ailesini ve hazinelerini buraya

²⁰⁵ Meydan Larousse, C. III, s. 902.

²⁰⁶ Meydan Larousse, C. III, s. 903.

²⁰⁷ Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, İstanbul 1971, s. 347.

²⁰⁸ Hammer, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1984, C. IV, s. 147.

naklettirdi. Alâüddeve Bey, haremîni ve hazinesini Turna Dağı'na yollayarak otuz bin kişilik ordusuyla Gökşun ve Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde Sinan Paşa kuvvetlerini karşıladı.

12 Nisan 1515'te savaş başladı. Osmanlı tarihçilerinin dediğine göre, Şahsuvaroğlu Ali Bey cenk alanına atılarak Dulkadirli kuvvetlerine; "*Kani benim pederim Şahsuvar devletinde nan-ü nimetten behremet (Nerde, babam Şahsuvar Devleti'nin nimetlerinden nasibini alanlar.) ve nice in'amı ve ihsanı ile serbülend (ve nice iyilikleri ile yücelenler). Hukuk-i ni'mete riayet edüp mihr-u muhabbetten dem uran ahbab oldur ki, kavlinde sadıktır (Nimeti için aşk ve muhabbetten bahseden dostlar, sözüne sadıktır ve bu hinde bana ve pederime yar ve muvafıktır.) ve burada da bana ve pederime dost ve bağlıdır. Sancağımın dibine cem olsun ki can-ü baş ile emin olmaya sahib-kıran-ı cihan Sultan Sultan Selim Han'dan rica edeyim.* ", (Bu kişiler sancağım altına toplansınlar ki canlarının ve başkalarının kurtuluşu için cihanın gerçek sultanı Sultan Selim Handan ricada bulunayım) diye nida edince²⁰⁹.

Dulkadir kuvvetlerinden bir kısmı Alâüddeve'yi terk etti. Bu yüzden kuvvetleri azalan Alâüddeve savaşı kaybetti. Alaüddeve'nin vefatı ile ilgili olarak çeşitli kaynaklarda ve halk arasında farklı farklı anlatımlara rastlanmaktadır. Bunlardan derlenebilenler aşağıda gösterilmiştir. Savaş meydanında Alâüddeve'nin oğlu Bozok hâkimi Süleyman Bey öldürüldü. Alâüddeve 30. 000 kişilik askeri ile Turna dağının sarp yerlerine çekildi. Yerini Şahsuvaroğlu Ali Bey buldu. Üç saat süren savaş sonunda ağır bir darbe vurularak dört oğlu daha öldürüldü. Bozguna uğrayan Alâüddeve, Andırın taraflarına doğru kaçtı. Maiyetindeki askerlerden çoğu bu sarp ve fakir dağlarda açlık, hastalık ve sefaletten mahvoldu. (Alâüddeve'ye; "Askerin ne oldu?" diye sormuşlar, "Sır oldu. " demiş derler. Bugün askerın sır olduğu bu dağları halkımız *Sır dağları* diye anmaktadır.

İki ağır mağlubiyet, beş oğlunun ölümü ve askerinin sır olması karşısında zaten pirî fanî olan Alâüddeve çok müteessir ve perişan olur. Bu felâketler karşısında ölümü kurtuluş olarak düşünen Alâüddeve, rastladığı bir çobana; "*Beni şu kılıçla öldür*" demiş. Çobanın; "*Ben seni öldürürsem beni de öldürürler*" diyerek kaçması üzerine Alâüddeve yanındaki bir heybe altunu göstererek; "*İşte bunlar senin olsun al, beni şu*

²⁰⁹ Vakayi-i Sultan Bayezid ve Selim Han, s. 86. (Bu sayfada, alıntılar normal harfle yazılmış, söylemelerin transkripsiyonu italik yazılmıştır. Okunmasının kolaylığı bakımından bu uygulama yapılmıştır.)

canımdan kurtar. ” diye yalvarınca çoban, Alâüddevle’yi öldürmeyi kabul eder ve ilk vuruşta canı çıkmayan Alâüddevle çobana beddua eder. Çoban ikinci bir darbe ile öldürmeyi başarır. Başka bir kayıтта çok kanlı bir çarpışmadan sonra, doksan yaşında Alâüddevle’yi bir seyis alt edip başını kesti ve Sinan Paşa’ya gönderdi. Seyis Alâüddevle’yi hoşuna giden elbisesi için öldürmüş diye anlatırlar.

Alâüddevle’nin cesedi Osmanlının eline geçince başı gövdesinden ayrılır. Bazı rivayetlere göre başsız cesedi dört oğlunun cesedi ile beraber Gökçebel Dağı’nın Çuhadarlı civarında Kale Kısığı nam mahalde yol kenarındaki asırlık kamalak ağaçlarının gölgeğine defnedilmiş derler. O taraf ahali Alâüddevle’yi halen unutmamıştır. Alâüddevle veya Elet dele, padişah zamanında şöyle olmuş, böyle gelmiş diye birçok şeyler naklederler. Bahis konusu olan kabirlere çok hürmet eden ahali bilhassa çocuğu olmayan kadınlar kurban adayarak naili meram olmaya uğraşırlar. Yağmur yağmadığı zamanlarda mezarının etrafına toplanıp dua ederler.

Ölümüne Merg-i Hain (alçakça ölüm) deyimi ebcetle tarih düşürülmüştür. Alâüddevle’nin başı Göksun’da da sunuldu²¹⁰. Alâüddevle ile bir oğlunun ve vezirinin kesik başlarını (bozulmasın diye) bal tenekelere koyup Kahire’ye gönderdi derler ise de, Alâüddevle’nin kesilen kellesi bal doldurulmuş bir kıl torbanın içine yerleştirilmiştir. diye anlatılır. Bazıları da Göksun’a gelmiş bulunan torunu Sultan Selim Han’a Alâüddevle’nin başının sunulduğunu ve Sultan Selim Hanın Hasan Bey adındaki elçi ile Feth-name (fetihname) ve Alâüddevle’nin kesik başını Memluk Sultan’ına gönderdiğini anlatırlar. Memluk Sultan’ı Kansu Gavri kesik başları görünce hayrete düşerek; “*Bu başları bana niye göndermiş, bunlar Frenk başımı ki, muvaffakiyet eseri olarak bana gönderiyor.*” diye teessüründen hastalanmıştı²¹¹.

Bununla Kansu Gavriye, “sıra sana geldi” mesajını gönderiyordu. Mukabil olarak elçi gönderen Kansu Gavri hiç olmazsa bir kısım Dulkadirli topraklarının Alâüddevle Bey’in oğullarına bırakılmasını istediye de Sultan Selim “*Kılıçla aldığım yerleri ancak kılıçla teslim ederim ...*” cevabını verdi²¹². Elimizdeki kayıtlar Alâüddevle’nin

²¹⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 106.

²¹¹ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan’da Zulkadiroğulları Hükümeti”, s. 550, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C. II*, Ankara 1988, s. 260.

²¹² *Elbistan İl Yıllığı*, 1971, s. 54.

hazinesinden ve Dulkadir topraklarının işgalinden dolayı ele geçen ganimet, Çaldıran Zaferinde elde edilen ganimetlerden fazla idi ²¹³.

Bazı rivayetlerde ise, Memluk Sultan'ı'na gönderilen Alâüddevle'nin başı geri Maraş'a gönderilmiş ve Ulu Caminin, haziresine defnedilmiştir. Bazıları da Alâüddevle'nin Memluk Sultanlığından geri gelen başının Aladan'a defnedildiğini, hatta bazıları da Aladan'a Andırın'daki gövdesinin de getirildiğini, başı ile gövdesinin Aladan'da gömülü olduğunu söylemektedirler. Bazıları da Dulkadir Beyliğinin kurucusu Karaca Bey'in 11 Aralık 1353 tarihinde Kahire kalesinin eteğine götürülüp işkence ile idam edildiği ve cesedinin Züveyle kapısında teşhir edildikten sonra²¹⁴ defnedildiği mezara Alâüddevle'nin başının da defnedildiğini anlatırlar. Alâüddevle'nin başsız cesedi Ulu Camii'nin güneyindeki hazirede metfun olduğu rivayeti de kuvvetlidir.

İşte, bizim Aladan'da yatan Alâüddevle'nin başı mıdır, gövdesi midir, hem başı, hem gövdesi midir yoksa başkası mıdır? Kimse bilemez. “*Alla hu âlem.*” deyip bitiriverirler anlattıklarını. “Gelelim Alâüddevle'yi katleden çobanın hal-i pür melâline: Derler ki ilk darbeye ölmeyince canı yanan Alâüddevle, o çobana beddua etmiştir. Güya Alâüddevle'nin inkisar-ı tesirinden olmak üzere o vakitten beri bu sülale “Çingilli oğulları” denmekle maruftur. Tekin değilermiş. Her biri bir derde uğrarlarmış, kimi kör, kimi topal, kimi de deli olurmuş. Bunların hiç sağlam adamı bulunmazmış. Bu aile kabahatlerinin affı için bu mezarlara herkesten çok saygı, ziyade hürmet gösterirlermiş. Halk arasında bu ailenin itibarı yokmuş. Alâüddevle padişahın katili olan Çingilli oğulları şemetleriyle meşhurmuş diye anlatırlar ²¹⁵. Şimdi de Çingillioğulları'nı bir (Çingilli)'dan dinleyelim”²¹⁶.

Ailenin büyüklerinden birinin yanında bulunan mühür bir kâğıt üzerine basılır. Gelen hastaya verilir. Hasta mühürlü kâğıdı aldıktan sonra Ashab-ı Kehf'in her birine birer Fatiha okur. Kıtırmir için de satın aldığı bir somun ekmeğini köpeklere verir. Ayrıca mühür basanın atasına da bir Fatiha okur ve para vermeden oradan ayrılır. Aile'nin büyüklerinden birinin yanında bulunan mühür ve bıçak birçok derde devadır. Mühür bir

²¹³ Müneccimbaşı, *Tercüme-i Sahâifü'l-Ahbar*, III. İstanbul 1285–1868, s. 458.

²¹⁴ Mordman, J. H. - *Yinanç*, Mükremin Halil; “Dulkadir” *İslâm Ansiklopedisi* İstanbul 1993 s. 654 v. d.

²¹⁵ Atalay, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, s. 36.

²¹⁶ Çingil-Çingilli Oğulları ile yapılan röportajlardan faydalanılmıştır.

kâğıt üzerine basılır. Bıçağın üzerinde Ayet-i Kerimeler yazılıdır. Gece yakalanan bir yarasa bu bıçakla kesilir ise kör gözlere sürüldüğünde gözlerin açıldığı rivayet edilir.

Mührün ve bıçağın sahipleri, ikisinin de kaybolduğuna halen hayıflanmaktadırlar. Aileye ait bazı kerametler halen anlatılmaktadır. Mesela bu aileden birinin anası tarhana toplarken Hacca giden oğlu aklına gelir ve üzerinden geçen leyleklere; “Hacı leylekler, şu tarhanadan bir parça da oğluma götürün” der. Bunun üzerine bir leylek iner, bir parça tarhanadan alır ve havalanır. Hacdan dönen oğlu hacda iken önüne bir parça Maraş tarhanası düştüğünü anlatır ²¹⁷.

1. 5. 12. Şehsuvaroğlu Ali Bey (1515-1522)

Şehsuvaroğlu Ali Bey, Alâüddeve'nin öldürülmesinden sonra 1515 yılında beyliğin idaresine başlayarak, beyliği 1522 yılına kadar beyliği 7 yıl yönetmiştir. Şehsüvar Bey'in Ali ve Kasım²¹⁸ isimli iki oğlundan biri olan Ali Bey, babasının Memlûklüler tarafından Kahire'de öldürülmesinin sonra II. Bayezid'a sığınmıştır. Sultan Selim'in tahta çıkmasından sonra babası gibi Çirmen Sancak Beyliğine tayin edildi.

Ali Bey'in İran Seferi

Sultan Selim'in İran seferi'nin siyasi sebepleri arasında Şah İsmail'in II. Bayezid devrinde Osmanlı Devletini parçalama amacıyla Anadolu'da başlattığı faaliyetleri devam etmesi; şehzadeler arasındaki taht mücadelesinde taraf tutması; I. Sultan Selim tahta çıktıktan sonra kendisine sığınan şehzade Ahmet'in oğlu Murat'a yardım etmesi ve I. Sultan Selim'i tahta çıkışından dolayı tebrik etmemesi başta gelmektedir. Bu seferin dinî sebepleri arasında ise Safevî lerin Allah'ın haram kıldığı şeyleri helâl kabul etmeleri, Sünnî ulemayı öldürmeleri, mescitleri yıkmaları, ilk iki halifeye sövmeleri gibi nedenler bulunmaktadır.

Bu sebeplerden dolayı Safevîler üzerine yürümenin gerekli olduğuna inanan I. Sultan Selim, 20 Mart 1514 tarihinde Edirne'den hareket ederek Erzincan'a gelmiştir. Burada ordunun geri dönme isteğine rağmen Erzincan ile Tebriz arasındaki mesafeyi konaklara ayırarak tespit eden ²¹⁹ I. Sultan Selim, düşmanın durumundan haber almak

²¹⁷ Mevhibe Savaş, *Dulkadırlılar*, s.107-112, Kahramanmaraş 1997.

²¹⁸J. H. Mordtmann, "Dulkadırlılar", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. III. İstanbul 1963, s. 660.

²¹⁹ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, C. IV. s. 188.

için çevreye öncü kuvvetler çıkarmıştır. Değişik bölgelere gönderilen bu kuvvetler arasında Çirmen sipahileri ile birlikte Şehsuvaroğlu Ali Bey' de bulunmaktadır²²⁰.

Çaldıran Muharebesi'nde de Ali Bey öncü birlikler kumandanı olarak görev yapmış, kahramanca mücadele ederek, Şah İsmail'i ve onunla kaçan Safevî ordusunu kovalamış, hanımını, sancağını ve hazinesini ele geçirerek Şah'a teslim etmiştir. Sultan Selimnâme yazarı vakanüvist Celâl-zâde Mustafa, Ali Bey için şöyle yazar; savaştan önce *"Padişah hazretleri, hemen yüksek Saltanat Huzuru Hizmetlilerinden Dulkadiroğullarından bahtiyar adam, iyi ata binen, şanlı pehlivan, seçkin, anlayış eteğini yaymakla tanınan, namlı, sağlam akılla güçlü, heybette Hz. Ali prensipli, Şehsuvaroğlu Ali Beyi, o anda yüce huzuruna getirip: Ali Bey, düşman kayıp ve gözden uzak. Gerçekte durumları meçhul ve belirsizdir. Casusların haberleriyle durumlarını öğrenme yolu kesinlikle kapalıdır. Ali'lik edip, sana bağlı düşman zapt eden yiğitlerle bu gece atlı akın edip, mutlaka düşmanlar tarafından yararlı bir haber getirmeye atılıp, gayret eyle. Hizmetin teşekkürüne değer, diye ifade buyurdularında, adı geçen Ali Bey şanı yüce buyruğa uyup, o gece Dulkadir'in yararlılarından yüz kadar yiğitle süvari akını yapıp, sabaha yakın zamanda Şah İsmail'in ordusunun yakınına ulaşır. (...) Şah ve ileri gelenler beyleri, hanları içki ve eğlence ile meşgulken, Ali Bey, bir sarhoş Hanı çadırına giderken yakalar ve atına bindirip 'un huzuruna çıkarır. Şahın haberini ondan sorarlar... "*

Osmanlı ordusu Maku kalesine bağlı Kazlıgöl Nahiyesine geldiğin zaman Ali Bey, keşfe çıkmış olan birkaç Kızılbaş askerini yakalatarak I. Sultan Selim'e göndermiştir²²¹.

Ali Bey, Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nda çok önemli katkıları olmuş, Çaldıran savaşında askerleriyle büyük fedakârlıklar yapmıştır. Padişaha seferden vazgeçmeyi teklif eden Hemdem Paşa ise idam edilmiştir. Ali Bey'in savaştaki ısrarı padişahın hoşuna gitmiş, seferin zaferle bitmesi sonucuna etki eden bu önemli hizmetine karşılık Ali Bey'i kıymetli hediyelerle ve üç bin flori para ile ödüllendirmiştir.

Çaldıran Meydan Muharebesi ve sonrası için de Sultan Selimname yazarı vakanüvist Celal-zade Mustafa, Ali Bey için tarihçi şunları yazar: *"Kaçak Şah (İsmail), öldüren savaş meydanından çıkıp kaçınca, muzaffer savaşçıların amiri, zafer düşünceli, başarılı yiğitlerin kumandanı Şehsuvaroğlu Ali Bey, düşman avlayan ve zafer nasipli arslanlarla*

²²⁰ Hoca Sadettin, *Tacü 't- Tevarih*, C. IV, s. 189.

²²¹ Hoca Sadettin, *Tacü 't- Tevarih*, C. IV, s. 195.

Şah'ı izleyip, arkasından yetişip harp alet ve edevatını ve teçhizatını döktürüp, uğursuzluk alâmeti sancaklar ve tuğların hepsini alıp, Şah'ın kendisine bağlı cesur ve seçkinlerinden birçok şahsı tutup, zarar zincirinin esiri eylemiş. Şah elinden güçlülkle kaçmıştır. Ali Bey, bambaşka fetihlerle güçlenip, muzaffer olarak gelip Sultan'ın ordusuna yetişti. Aldığı bütün ganimeti teslim etti. Bütün ordu ve asker, tüm muzaffer savaşçılar, doyumluklar eylediler. Altın ve gümüş keselerle değil torbalarla, inciler, iri inciler torbalarla, çuvallarla bulunup, gaziler para ve mücevheratı ölçekler ve kilelerle bölüşüp paylaştılar... " Sefere giderken 'la at başı birlikte giden ender insanlardan olan Ali Bey, savaşta hizmetleri karşılığı, hediyelerle birlikte fethedildiğinde, Dulkadirli ülkesinin kendisine verileceği sözünü almıştı. Nitekim amcası Alâüddeve'nin yok edilmesinden sonra da sözünde durarak beyliğin başına getirilmişti. Çaldıran zaferi Osmanlıların Doğu Anadolu'daki egemenliğini güçlendirdi. Turna Dağı zaferi ise Çukurova'nın denetimini Osmanlılara vermiştir. Memlûklülere karşı hareket yolunu açmıştır²²².

İran seferinden sonra Amasya'ya dönen Sultan Selim, seferde büyük yararlılıkları görülen Ali Bey'i bir kez daha ödüllendirerek kendisine Kayseri Sancak Beyliğine tayin etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, Memluk Devleti üzerine sefer hazırlıklarını 5 Haziran 1516' da tamamlayarak, Sultan Selim, İran topraklarını Rafizîlerden temizlemek için Şah İsmail üzerine yürüdüğünü bildiren bir mektubu Mısır sultanına göndermiştir²²³. Konya üzerinden Kayseri'ye buradan da Elbistan'a gelen Sultan Selim'e Elbistan'da mülaki olan Ali Bey, hem Fırat üzerine köprü yapmakla görevlendirilen Hersek Beyi Evrenosoğlu'na ve Tırhâlâ Bey'i Sinan'a ağaç keserek iletme ve Besni kalesinin muhafazası için asker gönderme gibi görevleri yerine getirmiş hem de Elbistan'dan itibaren Osmanlı ordusuna kılavuzluk etmiş Antep'e kadar ele geçirilen yerlere Dulkadirli kuvvetlerinin yerleştirmiştir²²⁴.

²²² Shaw, *Volüm, C. I*, p. p. 82.

²²³ Hoca Sadettin, *Tacü't Tevarih, C. IV*, s. 279.

²²⁴ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 101.

1. 5. 12. 1. Celâli İsyânlarının Bastırılmasında Ali Bey

1519 yılında Turhal yakınlarındaki bir mağaraya yerleşerek önce abdal kisvesine bürünen sonra da mehdiliğini ilan eden ²²⁵Celal adında Bozoklu bir Kızılbaş, etrafına yirmi binden fazla insan toplayarak ayaklanmıştı. Şah İsmail'e güvenilerek veya onun teşvikiyle tertip edilen ²²⁶bu isyan, Bozok'da Ali Bey'in oğlu Üveys Bey'in evinin basılmasıyla başlamıştır. Bu esnada Celal'in yanında 4. 000 kişilik bir kuvvet olmasına rağmen bunlar kısa sürede çoğalarak Rum Beylerbeyi Şadi Paşa'nın kuvvetlerini yenecek duruma gelmişlerdir. Asilerle savaşmak için yanında yeterince kuvvet bulunmayan Şadi Paşa'ya saldırarak mağlup eden Celal'in bundan sonra hem şöhreti hem de taraftarları daha da artmıştır.

Şadi Paşa'nın yenilmesi üzerine ve Ali Bey'inde bu isyanı bastırılmamasına sinirlenen Sultan Selim, bir taraftan vezirlik rütbesi verdiği Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı isyanı bastırmakla görevlendirmiş, diğer taraftan da Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa'ya, Rum Beylerbeyi Şadi Paşa'ya ve Ali Bey'e birlikte hareket etmeleri için Emir göndermiştir. Bu emri alan Hüsrev Paşa hiç vakit kaybetmeden Kayseri'ye gelmiş, burada savaş için hazır durumda bulunan Ali Bey'le buluşmuştur ²²⁷. Ancak Celal üzerine gelen kuvvetlerden haberdar olmuş, karşı koymayarak Turhal, Zile, Artukabad üzerinden Sivas'a doğru kaçmaya başlamıştır²²⁸. Ferhat Paşa bu esnada Ankara civarında bulunduğu için asilerin kaçmalarına fırsat veremeyen Hüsrev ve Şadi Paşalarla Ali Bey, Ferhat Paşa'yı beklemeden asilerin üzerine hücum etmişlerdir. Ali Bey'in büyük fedakârlıklarının görüldüğü bu savaşta Kızılbaşların çoğu öldürülmüş, kadın ve çocukları esir edilmiş, ancak Celâl kaçmayı başarmıştır.

1. 5. 12. 2. Canberdi Gazali İsyânının Bastırılmasında Ali Bey

Sultan Selim'in vefatında sonra Canberdi Gazali, "Melik Eşref" unvanıyla Şam'da ayaklanan hükümdarlığını ilân etti. Kendi adına hutbe okutturdu, para bastırdı vergi toplama, hacca gidenlerin yolunu kesip mallarını yağma etmeye başladı. Bu şekilde Şam'a hâkim olduktan sonra Halep üzerine yönelen Canberdi

²²⁵ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, C. II, s. 88.

²²⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 297.

²²⁷ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 97.

²²⁸ Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 348.

Gazali, Şah İsmail ile Mısır Beylerbeyi Hayırbay'a da kendisiyle birlikte hareket etmeleri için elçi göndermiştir.

Bu durumdan haberdar olan Dulkadiroğlu Ali Bey aceleyle Halep'e gitmek ve şehrin muhafazasını üstlenmekle vazifelendirildi. Halep'e ulaşan Ali Bey, Ferhat Paşa'yı beklemeden Hama, Humus, Trablus ve Antakya'dan gelerek Halep'te toplanan Osmanlı ordusu ile birleşerek Canberdi Gazali'nin kuvvetlerini dağıttı. Halep'ten ümidini kesen Canberdi, Şam'a doğru kaçmaya başladı. Ali Bey, Hama ve Humus'a kadar Canberdi'yi kovalayarak çoğunu kılıçtan geçirdi.

Ali Bey'in Öldürülmesi

Sultan Süleyman Rodos seferini yapmak için büyük hazırlıklar yaptı. Bu arada, Dulkadiroğlu Ali Bey'in halka zulüm ettiğine dair şikâyetler yapıldı. Ayrıca bu konuyu incelemek için gelen görevlileri de öldürttü. Bu gibi haberler, Ali Bey'in gözden düşürdü. Padişah, Ali Paşa'nın idam fermanını da vererek İran hududunu koruma bahanesiyle Ferhat Paşa'yı görevlendirdi. Ferhat Paşa, Ali Bey'i oğulları ile birlikte Tokat'ta görüşmek üzere haberci gönderdi. Ali Bey, oğulları ile birlikte davet edilmesini şüphe ile karşıladı. Bunun hayırlı olmayacağını düşündü. Buna rağmen dört çocuğu ile birlikte askerlerinin başında Tokat'a geldi. Ferhat Paşa, esasen kıskandığı Ali Paşa'yı karşıladı. Akşam Ali Bey ve oğullarına ve ileri gelenlerine bir ziyafet verdi, ziyafet esnasında Ali Bey'i ve çocuklarını öldürttü (1522) ²²⁹.

²²⁹1. Selim zamanında Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmetlerle öne çıkan Ali Bey'in öldürülmesinde ise, hem şahsi başarılarından dolayı hased-i akran belasına uğraması hem de beyliğinin Osmanlı Devleti'nin takip ettiği siyaset açısından ömrünü tamamlamış olması etkili olmuştur. Celal-zade (1490-149. /1567) gibi dönemin ve Ali (1541/1600) gibi yakın dönemin en önemli iki tarihçisi Ali Bey'in ölümüne sebep olarak istiklal sevdasına düşmesini gösterecekler de Belgrad dönüşü 1. Süleyman'a seferlerde görev almak istediğini belirten bir tebriknâme gönderen ve akıbetinden şüphelendiği halde çağrıldığı hizmete oğullarıyla birlikte giden Ali Bey'in 1. Süleyman'ın saltanatıyla ilgili her türlü endişenin giderildiği dahası fetihlerin yapılmaya başlandığı bir vakitte isyana teşebbüs etmesi çok mantıklı gelmemektedir.

Celal-zade ve Ali'nin isyan açıklamaları 1. Selim'in vefatının akabinde isyan eden Canberdi Gazali olayında, fırsattan istifadeye kalkma gibi haklı bir gerekçeye dayanmaktayken Ali Bey olayında aynı doyurucu gerekçeyi sunmamaktadır. O yüzden Osmanlı tarihlerinin bu gibi durumlarda verdiği klasik neden olarak nitelendirebileceğimiz bu "istiklal sevdası" Ali Bey'in istiklal sevdası değil de Osmanlı Devleti'nin istiklal sevdasıdır. zira güney sınırlarını Mısır'a kadar genişleten Osmanlı Devleti, bu bölgedeki topraklarının ortasında az da olsa problem çıkaran veya çıkaracak olan bağımsız veya yarı bağımsız bir Türkmen beyliğinin bulunmasını istememektedir. Nitekim Ali Bey'in öldürülmesinin ardından Maraş ve Bozok sancaklarını içine alan Dulkadir topraklarının statüsünün korunarak Dulkadir hanedanından başka bir şahsa verilmek yerine ilhak edilmesi de bunu ispatlamaktadır.

1. 6. DULKADİR BEYLİĞİ'NİN OSMANLI'YA İLHAKI

Şehsuvaroğlu. Ali Bey döneminde Dulkadirli ülkesi Osmanlı'ya yarı bağlı bir statüde iken Ali Bey'in 1522 yılında öldürülmesinden sonra beyliğin toprakları Osmanlı topraklarına katıldı.

1. 6. 1. Ali Bey'in Osmanlı Tarih Yazıcılığına Katkısı

Ali Bey, kendi hizmetinde çalışan hocası Şükrî-i Bitlisi'ye Sultan Selim zamanında yaşadıklarından, katıldığı seferlerden bahsederek bu dönemle ilgili anlattıklarından bir eser meydana getirmesini istemiştir.

Şükrî Bitlisi, *Selimname*'de Sultan Selim 1512 yılında tahta çıkınca İstanbul'a gelerek padişaha sunduğu bir kaside sayesinde hem Sultan Selim'in özel meclisine girmiş hem de Diyarbekir havalisinde bir zeamet ile ödüllendirilmiştir. Daha sonra Dulkadir Beyliğinin ilhakı üzerine Sultan Selim tarafından yarı müstakil olarak Dulkadir Beyliğine tayin edilen Ali Bey'in²³⁰ hizmetine girmiş ve Ali Beye hocalık etmiştir. "Sultan Selim zamanında yapılan askeri faaliyetlerin tamamına katılarak bunlar hakkında birinci el bilgilere sahip olan Ali Bey, bunları Şükrî'ye anlatarak nazım şeklinde bir eser vücuda getirmesini istemiştir. Ali Bey, Sultan Selim'in İskender'den daha büyük olduğunu, bu sebepten Şükrî'nin, Ahmet'in İskendernamesi gibi bir eser meydan getirmesi gerektiğini söylemiştir. Sultan Selim'in uzun yıllar yakınında bulunduğunu, bu sebepten kendi naklettiklerinin doğru olduğunu söyleyen Ali Bey, Şükrî'ye eserini başka türlü yazmamasını da tembih etmiştir. Bunun üzerine daha önce Sultan Selim'in İran seferine iştirak eden Şükrî, Ali Bey'in kendisine naklettiklerine görüp bildiklerini de ilave ederek *Selimname*'nin ilk şeklini meydana getirmiştir, 1521"²³¹.

Şükrî, Ali Bey'in öldürülmesinden sonra, İstanbul' geldi ve Koçi B. Halil'in hizmetine girdi. Yazdığı *Selimname*'yi Koçi Beye okudu. Koçi Bey, bunu beğenmedi. Eserde birçok yanlışlıklar olduğunu söyledi. Oysa kendisinin Sultan Bayezid'tan itibaren üç padişaha hizmet ettiğini bu nedenle kendisinin *Selimname*'yi daha güzel yazacağını ileri sürdü. Bunun üzerin Şükrî, *Selimname*'yi yeniden yazdı. Sonra da

²³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 309.

²³¹ Şükrî-i Bitlisi, *Selim-name*, s. 5.

yazdığını yok ettiğini söyledi. Ancak bu Selimname Viyana Kütüphanesinde bulunmuştur.

Şükrî, yazdığı Selimname'yi sadrazam İbrahim Paşa vasıtasıyla I. Süleyman'a takdim etmiştir. Böylece hem padişaktan hem de İbrahim Paşa'dan ödül almıştır. Sultan Süleyman kendi hayatını anlatan bir Süleyman name yazmasını istedi ise de Şükrînin ömrü bunu yazmaya yetmemiştir.

1. 6. 2. Dulkadiroğulları Beyliği'nin İlhakına Tepkiler

Dulkadiroğulları Beyliği 1522 yılında Şehsuvaroğu Ali Bey'in öldürülmesiyle, toprakları Osmanlı egemenliğine girmiş, Dulkadir sipahilerinin dirliklerini ellerinden alınarak Osmanlı sipahilerine devredilmiştir. Bu durum bölgede Söklenoğlu, Zünnunoğlu ve Kalender Çelebi isyanlarının çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim ilhakın hemen akabinde bölgedeki tımarlı sipahiler isyan etmiş, iki yıl süren kargaşa ortamı, sadrazam İbrahim Paşa'nın Mısır seferi dönüşünde, mağdur sipahilere dirliklerini iadesiyle sona ermiştir(1524) ²³².

1526 yılında Bozok Sancağı'nın tahririni yapan görevlilerin bölge halkına karşı kötü davranmaları ve bazı yerlerde çok fazla vergi yazmalarına karşılık, Söklenoğlu Musa önderliğinde gerçekleştirilen isyan hareketini bastırmak²³³ için bölgeye büyük bir ordu gönderilmiş, isyan bastırılırken elebaşları öldürülmüş, asiler dağıtılmıştır. Bir yıl sonrada Bozok Sancağı'nda çıkan yeni bir ayaklanmanın başını ise Dulkadirli Zünnunoğlu çekmiştir²³⁴.

1527 yılında Kalender Çelebi şiddetli bir ayaklanma yapmıştır. Bu siyanın katılanların sayıca kabarıklığı ve yaptığı tahribat bakımından önceki isyanlardan çok daha büyük olmuştur. Hacı Bektaş soyundan gelen Kalender adlı birinin önderlik ettiği bu isyan, kısa süre içerisinde çoğunluğunu aşiretlerin oluşturduğu büyük bir Türkmen isyanına dönüşerek, pek çok abdal ve Kalenderi dervişin yanı sıra, bir süre önce dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirli sipahilerinin destek vermesiyle geniş bir

²³² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 321.

²³³ Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s. 75-76.

²³⁴ Solakzade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solakzade Tarihi*, Mahmud Beğ Matbaası 1298, s. 462-463; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celâli isyanları)*, Ankara 1995, s. 118-120.

coğrafyaya yayılmıştır²³⁵. İsyanın bastırılması için görevlendirilen sadrazam İbrahim Paşa, Kalender Çelebi'ye katılan Dulkadirli sipahilerine her ne sebeple olursa olsun ellerinden dirlikleri alınanlara, dirliklerinin geri verileceği söylemesi üzerine Dulkadir'in büyük bir kısmı isyandan vazgeçmiştir. Dulkadirli'lerin isyandan ayrılması ile gücü sarsılan Kalender Çelebi yapılan savaşta yakalanarak idam edilmiş etrafındaki isyancılar da dağıtılmıştır²³⁶. İsyanın bastırılmasından sonra Dulkadirli sipahilerine eski dirlikleri iade edilmiş, 1527 yılında bu kayıtların tutulduğu bir tımar defteri düzenlenmiştir.

Sonraki gelişmeler çerçevesinde Osmanlı idarecilerinin bu süreci geçiş dönemi olarak düşündükleri söylenebilir. Bu bağlamda, (1522-1523) tahririnin hemen ardından özellikle 1526 tahririyle başlayan bölgedeki vergilerin ağırlaştırılması, dirliklerin Dulkadirli sipahilerinin ellerinden alınarak merkezi hazineye aktarılması ve yerel unsurların imtiyazlarının kaldırılması²³⁷ gibi uygulamalarla bölgede Osmanlı merkeziyetçiliği tesis edilmek istenmiş, fakat Dulkadirli bakiyelerinin oldukça sert mukavemetleri neticesinde Osmanlı yönetimi geri adım atmak zorunda kalmıştır.

1.7.DULKADİR BEYLİĞİNİN KARAMANOĞLULARI İLE MÜNASEBETLERİ

Şikâri'de yer alan kayda göre Karamanoğlu Mehmet Bey'in Selçuklular ile olan münasebetleri sırasında Dulkadir Bey'in oğlunu 14 bin kişilik bir kuvvetle yardıma gönderdiği yazılıdır²³⁸. Karamanoğlu Mehmet Bey'in 60 bin kişilik bir kuvvetle Maraş'a geldiği ve şehri yıktığı, Dulkadir Bey'in bu muharebeler sırasında esir düşüp hapse atıldığı ifade edilmektedir. Maraş'ın Karamanoğlu tarafından kardeşi Musa'ya verildiği belirtilmektedir. Dulkadir Bey'in Eretna Bey'in sayesinde esaretten kurtularak Maraş'taki hâkimiyetine döndüğü kaydedilmektedir²³⁹. Bu kayıt Şikâri dışında başka bir kaynak tarafından teyit edilememiştir.

Memlûklüler, Dulkadiroğulları'nı baskıya maruz bırakarak ve bazı beylerini öldürtmüştür. Sevlî Bey (1386-1395) bu baskıyı kabul etmemiş ve Memlûk kuvvetlerine karşı başarılı olmuştur. Memlûk Sultan'ı Berkük, Sevlî Bey'e karşı iç isyan çıkaracak

²³⁵ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, ss. 464-466.

²³⁶ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, ss. 465-466.

²³⁷ M. Tayyib Gökbiçgin, "Süleyman 1", İ. A, X, Eskişehir 1997, s. 109; Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü* s. 77-78.

²³⁸ Şikâri, *Karamanoğulları Tarihi*, (yay. Mesud Koman), Yeni Kitap Basımevi, Konya 1946, s. 41.

²³⁹ Şikâri, *Karamanoğulları Tarihi*, s. 46.

rakipler oluşturmaya çalışmıştır. Sultan Berkuk tarafından destek gören Yağmur oğlu İbrahim, Seveli Bey ile 1387 yılında Maraş önlerinde yaptığı savaşı kaybetmiştir. Bunun üzerine Memlûklüler Nasırettin Mehmet Bey'i Seveli Bey'e karşı desteklemişlerdir. Nasırettin Mehmet Bey Memlûklülerin da yardımını alarak Seveli Bey'i mağlup etmiştir. Seveli Bey bu yenilgi üzerine Develi'ye çekilmek zorunda kalmıştır. Seveli Bey Develi'de bulunduğu sıralarda Karamanoğulları'nın da desteğini de alarak Kadı Burhanettin'e isyan etmiş olan Cüneyt'e yardım etmiştir ²⁴⁰.

Dulkadiroğullarının ve Karamanoğulları'nın Kadı Burhanettin'e isyan etmiş olan Cüneyt Bey'i ittifak ederek destekledikleri görülmektedir (1388). Şikâri'nin olası beyanı göz ardı edilirse, Dulkadiroğulları ile Karamanoğulları arasında ilk münasebet buna dayanmaktadır. Bu münasebet iki Türkmen Beyliğinin birlikte hareket ettiğinin bir göstergesidir.

1395 tarihinde Dulkadir Bey'i Seveli Bey de Memlûklüler tarafından katledilerek yerine Sadaka Bey (1395-1399) beyliğin başına getirilmiştir. Bu tarihe kadar Dulkadir Beyliği üzerinde etkili olan tek güç Memlûklüler iken, Sadaka Bey'den itibaren Dulkadir Beyliği üzerinde Osmanlıların da müdahalesi ortaya çıkmıştır. Yıldırım Bayezid, 1399 tarihinde Sadaka'yı Elbistan'dan sürüp beyliğin başına Nasırettin Mehmet Bey'i (1399-1442) getirmiştir. Osmanlı Devletinin Dulkadir Beyliğine müdahalesi ile Osmanlı-Memluk anlaşmazlığı başlamıştı. Bu tarihten itibaren Dulkadiroğullarının tarihinde ve Dulkadiroğlu-Karaman münasebetlerinin belirleyicisi durumunda bu iki devletin etkisinin olduğu görülmektedir ²⁴¹. Nasırettin Mehmet Bey'in Osmanlıların desteği ile Elbistan'ı ele geçirerek beyliğin başına geçmiş ve dış siyasette Osmanlıların lehine tavır sergilenmeye başlamıştır. Timur kuvvetlerinin 1400 yılında Sivas'ı kuşatmalarına karşı tavır almıştır.

Nasırettin Mehmet Bey'in Osmanlı lehine tavır sergilenmesi Memluk Sultan'ı Ferec tarafından tepki ile karşılanmış ve Nasırettin Mehmet Bey'in kardeşi Alâettin Ali Bey'i 1402 tarihinde Antep valiliğine tayin etmiştir. Memlûklülerin yardımı ile Alâettin Ali Bey'in Antep'e atanmışsa da Nasırettin Mehmet Bey, Antep'i bir süre sonra tekrar ele geçirmiştir ²⁴². Sultan Ferec'e karşı çıkan isyanda Türkmen Beylerinden yardım

²⁴⁰ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezmu Rezm*, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Ankara 1990, s. 356.

²⁴¹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 34.

²⁴² Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 554.

istedi ise de bunu sağlayamamıştır. Bu isyan sırasında Dulkadir ve Karamanoğulluları birlikte hareket ederek Şeyh Müeyyet'in Memluk saltanatını ele geçirmesinde yardımcı olmuşlardır. Dulkadiroğulları ve Karamanoğulluları Kadı Burhanettin'e karşı Cüneyt Bey'i destekledikleri gibi Sultan Ferec'e karşı da Şeyh Müeyyet'i birlikte desteklemişlerdir.

1402 Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi üzerine, taht kavgaları ortaya çıkmış, Karaman, Germiyan ve Aydınoğulluları gibi beylikler de Osmanlı Devletine kaptırdıkları toprakları yeniden ele geçirmek için harekete geçmiştir. Gelişmeleri yakından takip eden Dulkadiroğlu Mehmet Bey, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında meydana gelen mücadeleden Çelebi Mehmet'in kazanmasından memnun olmuştur²⁴³. Çelebi Mehmet'in İsa Çelebi'yi Gerede'de mağlup etmesi üzerine, Çelebi Mehmet'e tebrik için bir elçilik heyeti göndermiş, daha sonra da kızını Çelebi Mehmet ile evlendirmiştir²⁴⁴. Mehmet Bey Osmanlılar ile dostluk ilişkilerini geliştirmiştir. Dulkadiroğulları ile Osmanlılar arasındaki yakınlaşma ve dostluk, Memlûklülerin tepkisine yol açmıştır. Memluk Sultan'ı Şeyh Müeyyet 1414 tarihinde sefere çıkararak daha önce Dulkadiroğullarına verdiği Antep ve Darend'e'yi geri almıştır. Bu duruma içerleyen Nasırettin Mehmet Bey, intikam için fırsat kollamaya başlamıştır. Şam Valisi Kani Bey'in isyanını fırsat bilerek oğlunu ona yardıma göndermiştir. Memluk Sultan'ı Şeyh Müeyyet isyanı bastırarak Mehmet Bey'in oğlunu da esir almıştır. Nasırettin Mehmet Bey oğlunu kurtarmak için eşi Hatice'yi Kahire'ye göndermiştir. Hatice Hatun Dulkadirlilerin itaat edeceğine söz vermesi üzerine oğlu serbest bırakılmıştır. Ancak Nasırettin Mehmet Bey karısı ve oğlu ülkesine dönünce Memlûklülere karşı olan düşmanlığını devam ettirmiştir. Köpekoğlu Hüseyin'in Malatya'yı, Karamanoğlu Mehmet Bey'in Memlûklülerin vasah olan Ramazanoğullularından Tarsus'u almalarını fırsat bilerek Nasırettin Mehmet Bey'de Darend'e ve Besni'yi ele geçirmiştir²⁴⁵.

Dulkadiroğlu-Osmanlı yakınlaşması Memlûklüler memnun etmedi. Karamanoğullularının Memlûklülere tabi Ramazanoğullularına saldırımları ve Tarsus'u almaları Nasırettin Mehmet Bey üzerindeki Memluk baskısının azalttı. Böylece yeniden

²⁴³ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 41.

²⁴⁴ Hoca Sadedin Efendi, *Tacü't-tevarih*, s. 22; Mehmet Neşri, *Cihânnümâ*, (Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca), İstanbul 2008, s. 207; (Arifi Paşa ise Çelebi Mehmet ile evlenen kızın Nasırettin Mehmet Bey'in değil Sevlî (Süli) Bey'in kızı olduğu zikretmektedir. Aynı kaynakta Sevlî Bey'in diğer kızını Kadı Burhanettin'e verdiği kaydedilmiştir.)

²⁴⁵ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 42.

Memluk-Dulkadir ittifakı kuruldu. Karaman seferine hazırlanan Memluk Sultan'ı Şeyh Müeyyet Kayseri'yi Dulkadirlilere bir menşur göndererek Nasırettin Mehmet Bey'in sefere davet etmiştir (Şubat 1419)²⁴⁶.

Bu davet, Dulkadiroğulları Memluk baskısından kurtulmasına yol açarak aralarında bir dostluk oluşmasını sağladı. Nasırettin Mehmet Bey Sultan Müeyyet Şeyh'in oğlu Sarımettin İbrahim (*Seydi İbrahim*) komutasında ordusunu Elbistan'da katıldı. Kayseri'ye doğru hareket eden ordu, şehrin Karaman valisi Şeyh Çelebi'nin firar etmesi üzerine Kayseri'yi işgal etti. İbrahim Bey Kayseri'de babası adına hutbe okutup sikke bastırıldı ve kale kapılarından birisine babası adına bir kitabe yaptırdı²⁴⁷. Halil Ethem kale kapısında böyle bir kitabenin tespit edilemediğini belirtmiştir. Kayseri'de adını zikretmediği bir medresenin kapısında Dulkadiroğlu Mehmet Bey'e ait 830/1426-1427 tarihli bir kitabenin mevcut olduğunu belirtmiştir²⁴⁸. Halil Ethem diğer bir çalışmada bu kitabenin Hatuniye Medresesi kapısı üzerinde olduğunu belirtmektedir²⁴⁹. Şehrin yönetimini de Nasırettin Mehmet Bey'e vermiştir. (16 Nisan 1419) Dulkadiroğullarının Memlukların desteğini alarak, Kayseri şehrini ele geçirmeleri Dulkadirliler ile Karamanoğulluları arasında mücadelenin başlamasına sebep olmuştur. Memluklular Niğde, Ereğli ve Larende'ye gelerek buralarda büyük tahribatlar yapmış; Karaman Beyliğinin yönetimi Ali Bey'e vermiş²⁵⁰ ve Kayseri şehrinin yönetimini Dulkadiroğlu Mehmet Beyoğlu Hasan'a bırakmıştır. Kayseri'nin 1419 tarihinde Dulkadirliler eline geçmesi ile başlayan mücadelede şehir, Dulkadirliler ile Karamanlılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Dulkadirlilerin Kayseri şehrindeki hâkimiyetleri Fatih'in 1467 tarihinde Konya'yı zaptetmesi ile sona ermiştir²⁵¹.

Bu gelişmeler sırasında dağlara çekilen Karamanoğlu Mehmet Bey Memluk ordusu döner dönmez Kayseri'yi Dulkadiroğullarından kurtarmak için harekete geçmiştir (7 Ağustos 1419) Dulkadiroğlu Mehmet Bey Elbistan'dan gelerek şehri kuşatan Karaman askerlerine saldırmıştır. Muharebede Karamanoğlu Mehmet Bey esir ve oğlu Mustafa Bey ölmüştür. Ramazanoğlu İbrahim Bey ise kaçarak hayatını

²⁴⁶ Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiye*, İstanbul 1927, s. 309.

²⁴⁷ Muallim Sapancalı Hüsnü, *Karamanoğulları Hayat ve vekâyi-i Tarihiyyeleri*, (Haz. Nevzat Topal), 2010, s. 47; Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1982, Cüz: 12, s. 754-755.

²⁴⁸ Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, Cüz: 12, s. 755.

²⁴⁹ Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, s. 147.

²⁵⁰ Şehabettin Tekindağ, "Karamanlılar", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, s. 324.

²⁵¹ Besim Darkot, "Kayseri", *İslâm Ansiklopedisi*, s. 486.

kurtarmıştır²⁵². Karamanoğlu Mehmet Bey serbest bırakılması için Dulkadiroğlu'na 30 bin dinar fidye teklif etmiştir. Ancak Dulkadiroğlu, Memluk Sultan'ından çekindiği için Karamanoğlu Mehmet Bey'i oğlu Davut'un muhafazasında Kahire'ye göndermiştir. Maktul düşen Mustafa Bey'in kesik başı Nasırıyye Kapısı'nda teşhir edilirken babası Mehmet Bey Memluk Sultan'ı önünde sorguya çekilerek kale burçlarından birisine hapsedilmiştir²⁵³. Tahsin Ünal Karamanoğlu Mehmet Bey ile Dulkadiroğlu Nasirettin Mehmet Bey arasında cereyan eden hadise hakkında şu bilgileri vermiştir. Esir düşen Karamanoğlu Mehmet Bey, “-Gel beni bırak... Melik Müeyyet'e gönderme... sana 30.000 altın filori, 500 deve, 50 samur, vaşak ve sincap kürkü vereyim dört cariye hediye edeyim... Gel beni bırak... Buna çark-ı felek derler, döner. Yarın aynı şeyler seninde başına gelebilir... Biz Devlet kurmuş soylu aileleriz. Düşüncesizliklerimizle bu hallere düştük... Gel beni serbest bırak... ” diyerek yalvarmıştır. Dulkadir Bey'i ise; Haklısınız bende düşüncesizlikte buldum. Benim sizi hiç yakalamamam lâzımdı. Düşünemedim fakat yakaladım. Yakaladıktan sonra değil 30.000 altın filori, dünya malına gark etseniz bile bırakmam. Kendi başımdan korkarım... ” şeklinde cevap vermiştir²⁵⁴. “Karamanoğlu Mehmet Bey'i Kahire'ye teslim eden Dulkadiroğlu Davut Bey ise Sultan Şeyh Müeyyed'den bir hil'at ile kıymetli hediyeler alarak babasının yanına dönmüştür”²⁵⁵.

Karamanoğlu Mehmet Bey Sultan Müeyyet Şeyh'in ölümüne kadar Kahire'de esir edilmiştir. Müeyyet'in öldükten sonra Sultan olan Emir Tatar 1421 tarihinde Karamanoğlu Mehmet Bey'i serbest bırakmıştır. Bunun sebebi Osmanlıların Karamanoğullarının işlerine karışması Memlûklüler tarafından hoş karşılanmamasıdır. Serbest kalan Karamanoğlu Mehmet Bey bir süre sonra da Antalya şehri kuşatması sırasında ölmüştür. (1423) Karamanoğlu Mehmet Bey'in ölümünü fırsat bilen Kayseri valisi Hasan Bey (Nasirettin Mehmet Bey'in oğlu) Karamanlılara saldırmıştır. Karamanlılara ait olan Develi, Ortaköy ve Ürgüp şehirlerini ele geçirdiği gibi emrindeki Türkmenler ile Niğde ve Aksaray şehirlerini de vurarak çok sayıda ganimet elde

²⁵² Halil Edhem, “Karamanoğulları Hakkında vesaiki Mahkuka”, *TOEM*, Cüz. 12 (1 Şubat 1327), s. 756; Hüsnü Muallim Sapançalı, *Karamanoğulları Hayat ve vekâyi-i Tarihiyeleri*, s. 48; Ş Tekindağ, *Karamanlılar*, s. 324; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1984, s. 171; Halil Edhem, “Kayseri Şehri”, s. 150.

²⁵³ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti”, s. 374; Halil Edhem, “Kayseri Şehri”, Cüz. 12, s. 756; Muallim Sapançalı Hüsnü, *Karamanoğulları Hayat ve vekâyi-i Tarihiyeleri*, s. 48.

²⁵⁴ Tahsin Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, S. S. Karaman Esnaf Kefalet Kooperatifi Yayını, Arı Basımevi, Konya 1986, s. 203.

²⁵⁵ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 45.

etmiştir. Arslan Bey'in bölgede yaptığı yağma ve zulm üzerine Aksaray, Niğde ve çevresinden toplanan kalabalık bir kuvvet Develi civarında bulunan Dulkadiroğlu Hasan'a ani baskın yaparak kaybettikleri malları geri aldılar. Hasan Bey canını zor kurtardı ²⁵⁶. Dulkadiroğularının Karaman ülkesine akınları aralıksız devam etmiştir. Dulkadir akınlarından kurtulmak isteyen Karamanoğlu İbrahim Bey Eminüttin Bey'i görevlendirdi. Eminüttin Bey'in Niğde'ye geldiğinde şehir Dulkadirliler tarafından saldırılara maruz kalmakta idi. Eminüttin Bey yağmacıları takiben Ürgüp'e hareket ederek yağmacıların bir kısmını ele geçirmiştir. Hasan Bey'in faaliyetleri bununla da kalmamış, bir müddet sonra Osmanlılara karşı faaliyet gösteren Kızılkoca Türkmenleri ile de işbirliği yapmıştır ²⁵⁷. Osmanlı Devleti bu gelişmeler üzerine Tokat Valisi Yörgüç Paşa'ya gönderilen bir emirde, Kızılkoca Türkmenlerinin yaptıkları soygunlara son verilmesi istenmekteydi. Yörgüç Paşa harekete geçerek Kızılkoca Türkmenlerini cezalandırdığı gibi, Dulkadirlilerin Osmanlı ülkesine saldırıları da önlemiştir (1426). Âşık paşazade olayla ilgili olarak; "*O zamanda Dulkadiroğlu Hasan Bey vardı. Birde Karayülükoğlu Habil vardı. Bu Kızılkoca oğlanları onlara zaman zaman haber gönderirlerdi. Ve onlar ne dilerlerse yaparlardı. Elhasıl bu Kızıl Koca'yı ki böyle ettiler, o zamandan bugüne kadar o memleket emniyet ve huzur içindedir*" şeklinde bilgi vermiştir ²⁵⁸.

1426 tarihinden itibaren Akkoyunlu Karayülük Osman'ın Dulkadirlilere karşı tehlikeli davranışları ve Dulkadir Bey'i Nasirettin Mehmet Bey'in kardeşi Ali Bey'in ölümü ile başlayan karışık durumdan Karamanoğullularını istifade etmek istemiştir. Karamanoğlu İbrahim Bey Mısır Sultanı Baybars'a (1422-1438) ²⁵⁹ Kayseri'yi geri alması durumunda senelik 10 bin dinar vergi ile kıymetli hediyeler göndereceğini vadetti. Bunun üzerine Baybars Halep garnizonuna İbrahim Bey'e yardım edilmesi için emir vermiştir. Durumdan haberdar olan Dulkadir Bey'i Nasirettin Mehmet Bey eşi Hatice Hanımı ²⁶⁰ Kahire'ye kıymetli hediyelerin yanı sıra, Kayseri şehrinin anahtarını ve vergisi ile birlikte göndermiştir. Neticede Baybars Kayseri'nin Dulkadiroğullarında kalmasına karar vermiş ve tutuklu olarak bulunan Nasirettin Bey'in oğlu Feyyaz'ı serbest bırakarak Maraş'a tayin etmiştir (1435) ²⁶¹.

²⁵⁶ Tekindağ, Karamanlılar, s. 325.

²⁵⁷ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 47.

²⁵⁸ Aşıkpaşazade, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, (Haz. Atsız), MEB, İstanbul 1992, s. 94.

²⁵⁹ Kazım Yaşar Kopruman, "Barsbay", *DİA*, V (1992), s. 84-85.

²⁶⁰ Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, s. 150 "Halil Edhem bu hatunun adının Mısır Hatun olarak ifade etmiştir"

²⁶¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarih*, C. I, 171; Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, s. 151.

Bu gelişmeleri yakından takip eden Karamanoğlu İbrahim Bey Memlûklüleriyle anlaşarak Dulkadiroğullarına karşı silaha sarıldı. Karamanoğlu İbrahim Bey; Ramazanoğlu, Gündüzlü ve Özerli beyleri ile bütün Varsak Türkmenlerini toplayarak Kayseri'ye yürüdü. Dulkadiroğlu Nasirettin Mehmet Bey ise oğullarından şehrin valisi Süleyman ve Dulkadir ile yeğeni Hamza ve Kadı Burhanettin oğlu Zeynel Abidin ile Karamanoğlu'na karşı harekete geçti. Ancak 1435 tarihinde yenilgiye uğradı. Karamanlılar, Memlûklüler adına Kayseri'yi işgal ettikleri gibi, Dulkadiroğullarından Develi, Ürgüp, Karacahisar ve Uchisar'ı almışlardır²⁶². Bu olayda Memluk Sultan'ı Dulkadirliler lehine son olarak karar vermiş olmasına rağmen, Sultan Baybars'ın bu son emri Anadolu' da bulunan Memluk kuvvetlerine ulaşmadan Karamanoğlu İbrahim Kayseri şehrini Memlûklüler adına almıştır²⁶³. Karamanoğullularının Kayseri'yi alarak güçlenmesi Dulkadiroğulları kadar Osmanlıları da rahatsız etti. Osmanlılar da Memluk Devletini müşkül duruma sokmak için ülkelerine sığınmış olan Cani Bey Sufi'den yararlanmak istedi. Dulkadirliler Cani Bey Sufi'ye arka çıktı. Baybars, Halep Valisi Tamıbirmiş kumandasında büyük bir orduyu Dulkadirliler üzerine gönderdi. Memluk ve Karaman kuvvetleri tarafından takip edilen Nasirettin Mehmet Bey ve Cani Bey Akdağ'a kaçarak Osmanlılara sığındılar ve II. Murat'dan yardım istediler.

II. Murat, silah ve asker yardımında bulundu. Omanlı-Dulkadirli kuvvetleri brileşerek Kaysare'ye saldırdı. Karamanoğlu ise Mısır'dan yardım istedi. Fakat II. Murat Memluk kuvvetlerinin yetişmeden Rumeli ve Anadolu kuvvetleri ile Akşehir'e girmiş ve Karaman kuvvetlerini mağlup etmiştir. (Mart 1437) Kayseri'yi kuşatan Süleyman Bey ve Osmanlı kuvvetleri de şehri ele geçirmişlerdir. Maraş' a kadar ilerlemiş olan Memluk ordusu ise geri dönmek zorunda kalmıştır²⁶⁴. Memluk kuvvetlerinin Maraş'a kadar yaklaşmaları üzerine Maraş'ta bulunan Cani Bey ve Nasirettin Mehmet Bey birbirinden ayrılarak ayrı yönlere kaçtılar. Cani Bey Akkoyunlulara sığınmasına rağmen Karayülük oğulları tarafından katledilmiştir. Nasirettin Mehmet Bey ise oğlu Süleyman'ın yanına gelmiştir. Cani Bey yüzünden bozulan Memluk-Dulkadir ilişkileri ise ancak Baybars'ın ölümünden sonra düzelmiştir

265 .

²⁶² Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce yazılmış Tarihi Takvimler*, TTK, Ankara 1984, s. 41; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 171; Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, s. 151.

²⁶³ Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, s. 151.

²⁶⁴ Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, s. 151; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 171.

²⁶⁵ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 54.

Nasırettin Mehmet'e sonra (1442) Dulkadir Bey'i olan Süleyman Bey (1442-1454) Osmanlılar ve Memlûklüer ile akrabalık bağlarını güçlendirerek dostluk kurmaya çalıştı. Kızlarından birini Sultan Çakmak'a verirken (1449) diğer kızı Sitti Hatun'u II. Murat'ın oğlu şehzade Mehmet'e vermiştir (1450) ²⁶⁶. Böylece Dulkadirîler Karamanlılardan, Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan gelebilecek tehlikeyi önledi.

Süleyman Bey'in 1454 yılında ölümü üzerine yerine oğlu Melik Arslan (1454-1465) geçmiştir. Melik Arslan da tıpkı babası gibi Osmanlı ve Memlûklüer ile dostluk ilişkilerini devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat Karamanlılar ile Akkoyunluların sürekli tahrikine maruz kalmıştır. Hatta Karamanoğulları bir müddet sonra Kayseri şehrini ele geçirmiştir. 1464 tarihinde Karamanoğlu İbrahim Bey'in vefatı üzerine Karaman ülkesinde karışıklıklar meydana gelmiştir. Kardeşler arasında başlayan rekabet beyliğin bekasını tehlikeye düşürmüştür. Bilhassa Kasım Bey'in Memlûklülere müracaatı ile başlayan bu karışıklıktan Osmanlılar ile müttefiki durumunda bulunan Dulkadiroğulları Karaman ülkesine akınlar yaparak yağmalarda bulunmuşlardır²⁶⁷. Karamanoğulları Dulkadir akınlarına maruz kalınca Akkoyunlu Uzun Hasan'dan yardım istemek zorunda kalmışlardır²⁶⁸. Karamanoğullularının içinde bulunduğu kargaşadan istifade eden Melik Arslan, Kayseri'yi kuşattı. Akkoyunlu Uzun Hasan'ın, Karamanlıların yardımına gelmesi üzerine kuşatmayı kaldırdı. Uzun Hasan Dulkadirîleri Karaman topraklarından çıkartmıştır.

Melik Arslan Bey'in on bir yıllık beyliğinin on yılı huzur ve barış içinde geçti. Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümünü fırsat bilen Arslan Bey fetih hareketlerine başlamıştır, ancak başarılı olamamıştır. Uzun Hasan Elbistan'a kadar gelerek şehir ve ülkede bir hayli yağma ve tahribatlar yapmıştır(1464) ²⁶⁹. Karaman şehzadeleri taht kavgasına tutuşunca, Dulkadirin akınlarından oldukça çaresiz olan Karaman halkı Akkoyunlu sultanından yardım istedi. Bu daveti fırsat bilen Uzun Hasan, bizzat yardıma gelerek Dulkadirîleri Karaman topraklarından çıkardı. Dulkadir topraklarında da

²⁶⁶Halil Edhem bu evlilik tarihinin 853 (1449 tarihinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Ayrıca Ayrıca Fatih ile evlenen Süleyman Bey'in kızının adının bütün kaynaklar Sitti Hatun olarak belirtildiğini, ancak İznik'te bulunan Abdullah bin Eşref Türbesine ait bir vakfiyede Süleyman Bey'in kızının adının Mükrimme olduğunu; Sitti adının ise bir lâkap olduğunu belirtmektedir. Halil Edhem, *Düvel-i İslâmi'ye*, s. 310.

²⁶⁷Şehabettin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İÜFTD*, XIII/17-18, İstanbul 1963, s. 49-50.

²⁶⁸ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", s. 50.

²⁶⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 171-172.

tahribat yaptı. Neticede Karaman ülkesi Memlûklüleri'nin tasvibi ile hamisi Uzun Hasan tarafından Karamanoğlu İshak Bey'e verildi ²⁷⁰.

Uzun Hasan'ın Karaman ülkesine müdahalesine kızan Fatih Sultan Mehmet 1465 yılında Karaman tahtına taraftarı olan Pir Ahmet'i getirmek istedi. Memluk Sultan'ı Hoşkadem, Dulkadir Bey'i Melik Arslan'dan İshak Bey'e yardım etmesini istedi²⁷¹. Fakat Melik Arslan bu isteği yerine getirmedi. Melik Arslan hem Memluk Sultanı'nı darılmak istemiyor hem de Fatih Sultan Mehmet'in dostluğunu kazanmak istiyordu.

Karamanoğlu İshak Bey, ülkesinde tutunamayarak Uzun Hasan'a sığındı. Memluk Sultan'ı Hoşkadem ise Dulkadiroğlu Melik Arslan'a karşı Şahbudak'ı destekledi ise de Melik Arslan Kahire'den gönderilen bir fedai tarafından Elbistan'da bir camide bıçaklanarak öldürtüldü (1465) ²⁷².

Memlûklülerin desteği ile Dulkadir Beyliğinin başına Şahbudak geçti ise de Türkmen beyleri kardeşinin katlinde parmağı olduğu gerekçesi ile onu kabul etmedi. Fatih Sultan Mehmet'e müracaatla beyliğin başına Şehsuvar geçti. Memlukler bu duruma tepki göstererek Dulkadir tahtına Şehsuvar'ın amcası Rüstem Bey'i aday gösterdi. Şehsuvar Bey ise durumu Fatih'e bildirdi. Fatih bu hususta Amasya valisini görevlendirerek Dulkadir-Karaman sınırının Melik Arslan ve İbrahim Bey zamanında nasıl çizilmişse şimdide öyle çizilmesi hususunda talimat vermiştir. Fatih, Memluk Sultan'ı Hoşkadem'e 1466 tarihinde bir mektup yazarak Şehsuvar Bey'in Dulkadir Bey'i olarak tanınmasını ve dost olmasını istedi. Memluk Sultan'ı, buna rağmen hâlâ düşmanca tavırlarını devam ettirdi. Dulkadirlilerin toprağı üzerine bir ordu gönderdi. Şehsuvar Bey, Osmanlıların desteğiyle Memluk kuvvetlerini yendi. Buna rağmen çatışmalar devam etti. 1472 tarihinde kuşatılan Şehsuvar Bey Zamantı Kalesinde yakalanarak idam edildi²⁷³. Dulkadir-Karaman münasebetleri Karamanoğulluları'nın Fatih Sultan Mehmet tarafından ortadan kaldırılmasına kadar devam etmiştir (1474).

Uzun Hasan, Dulkadir'den 1465'te Harput'u almak üzere şehri kuşattı. Melik Arslan Bey 30. 000 kişilik kuvvetle yetişip karşı koymak istediye de muvaffak

²⁷⁰ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", s. 50-51; Bekir Sıtkı Baykal, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'i Mücadeleye Hazırlıkları", *Belleten*, XXI/82, , T. T. K. , Ankara 1957. s. 266.

²⁷¹ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", s. 52.

²⁷² Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 59-61.

²⁷³ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 65-76.

olamadan Elbistan'a döndü. Arslan Bey'i takip eden Uzun Hasan ikinci kez Elbistan'a geldi. Arslan Bey'in buradan da kaçtığı anlaşıncaya, başkent olan Elbistan'ı işgal ve yağma etti. Bunun üzerine Arslan Bey anlaşma teklif etti. Pazarlık sonunda iki taraf da esirleri bıraktı, Harput Akkoyunlular'a bırakıldı; Uzun Hasan da Arslan Bey'e 4000 Eşrafi altını verdi. (Eylül 1465)

Hoşkadem, Arslan Bey'in Memlûklülere uzaklaşarak Osmanlılarla yakınlaşmasını uygun bulmuyordu. Birkaç defa Arslan Bey'i ikaz etti ise de Arslan Bey aldırmadı. Bunun üzerine Hoşkadem, yanına sığınan Şah Budak Bey'i kardeşi Arslan Bey'in yerine Bey etmeye ve böylece bu beylik üzerindeki nüfuzunu sürdürme ye karar verip, bir fedai gönderdi. Bu fedai de Elbistan Ulu Camii'nde namaz kılarak Melik Arslan Beyi bıçaklayarak şehit etti (Ekim 1465)²⁷⁴.

1.8. OSMANLI DÖNEMİNDE DULKADIRLI ÜLKESİNDE ÇIKAN BAZI İSYANLAR

Her ülkede olduğu gibi, Dulkadirli Beyliğinde'de kardeş kavgalarından, yönetimden memnun olmayan bazı aşiretlerin başkaldırmasından, dış etkilerden ve benzer durumlardan dolayı çeşitli isyanlar çıkmıştır. Dulkadirli ülkesinde meydana gelen isyanlarda, isyanların öncüleri hem aşiret mensubu hem de oymak beyi statüsündedir. İsyarlarda dikkati çeken en önemli husus, bölgenin eskiden beri var olan idari ve ekonomik yapısının fetih sonrası değiştirilmeye çalışılmasıdır²⁷⁵.

Dulkadiroğulları toprağında ilk isyan, Bozok Sancağındaki Dulkadirli Zünnunoğlu isyanıdır²⁷⁶. Bir diğer isyan, Dulkadiroğullarının elindeki bazı dirliklerin Memlûklüler tarafından ellerinden alınması sonucu desteklediği Kalenderoğlu isyanıdır.

Kalenderoğlu, Dulkadirli'lerin desteğini alarak yaklaşık 30. 000 civarında isyancı topladı. İsyarın büyüklüğü ve doğurabileceği muhtemel kötü sonuçlarından dolayı, bastırılması için Veziriazam İbrahim Paşa görevlendirildi. İbrahim Paşa, dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirli sipahilerine dirliklerinin iade edileceği sözünü verdikten

²⁷⁴ Aşıkpaşazade, (Melik Arslan'nın ölüm tarihini 862 olarak kaydeder.) s. 207.

²⁷⁵ Bu isyanlarda ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Alaaddin Aköz-İbrahim Solak, "Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devletine İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyarlar", *Türk Dünyası Araştırma/an*, s. 153, İstanbul 2004, s. 41-50.

²⁷⁶ Celalzâde, *Tabakât*, vr. 162b; Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 77; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celâli İsyarları)*, s. 119.

sonra Dulkadirliiler çıkarttıkları isyanı bastırdı ²⁷⁷. İsyanların bastırıldığı tarihlerde Osmanlı Sultanının, Karaman, Rum ve Zülkadriye Beylerbeyi'ne gönderdiği fermanlarda bölgede yeniden huzuru sağlamak için, isyanların çıkış sebeplerini ve yaşanan sıkıntıları ve bu sıkıntıları gidermek için öngörülen çözüm arayışları görülmektedir²⁷⁸.

Dulkadirli ülkesine gönderilen fermanlarda ana hatlarıyla şu hususlar dikkat çekmektedir. Bölgenin ilhakından bir yıl sonrasına ait olan (H. 12 Ramazan 929/25 Temmuz 1523) ²⁷⁹ ilk fermanında; eski Dulkadirli sipahilerinden, subaşlarından veya boy beylerinden birisi vefat ederse tımarlarının başkasına verilmeyip, oğul ya da oğullarına verilmesi, oğulları yoksa kardeşleri veya akrabalarına, ölen kişilerin oğlu, kardeşi veya akrabası yok ise, Dulkadirli sipahizadelerine verilmesi istenmektedir. Bölgede tahrir işlemi devam ederken gönderilen, H. 20 Recep 932 / 2 Mayıs 1526 tarihli bir diğer fermanında; tahrir işi tamamlandıktan sonra, Dulkadirli taifesinin tımarların dan mahlûl olup, kimsenin tasarrufunda olmayan tımarların , Dulkadirli'den layık olanlara verilmesi, bütün sipahilere eski tımarların tevcih edilmesi istenmektedir ²⁸⁰.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifi'nde 142 numaralı, 934/1527 tarihli, Maraş Elbistan, Kars, Hısn-ı Mansur ve Zamantu'da bulunan 1528 tımar, zeamet, eşküncü ve has kayıtlarını ihtiva eden Tımar Tevcih Defteri'dir. Kalenderoğlu isyanından sonra veya sırasında tamamlanan tahrir neticesinde buradaki tımarların yeniden Dulkadirli'lere verildiği görülmektedir. Dirlik tevcih edilen şahısların hemen hemen tamamının Dulkadirli Ulusuna bağlı Karaca, Halep'i verdi, Dulkadir, Çiçek, Arap, Gündüz, Beşan, Çağrgan, Âlem, Pehlivan, Orçan vb. taifelere bağlı aşiretlerden olduğu görülmektedir. Bölgeye ait olan ve Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra yazılan 1522-23 tarihli Tımar Defterinde yaklaşık 340 tımar bulunmaktadır. Tımar sahiplerinin birçoğunda "*elinde Ali beyden*" veya "*Alâüddeyle beyden mektup var*", "*eskiden Dulkadirli sipahisi*" gibi kayıtlar yer almaktadır. Bunlardan bazılarının da Karaman Eyaleti sipahilerinden oldukları ve mazul durumda buldukları için buradan kendilerine dirlik verildiği görülmektedir. Bu dirlik sahiplerinin birçoğunun 1527 tarihli Tımar Defterinde isimlerine rastlanılmamıştır. 1561

²⁷⁷ Celalzâde, *Tabakât*, vr. 166b-167b.

²⁷⁸ Bayezid Devlet Kütüphanesi, *Nadir Eserler Kısmı*, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 52a97b

²⁷⁹ Bayezid Devlet Kütüphanesi, *Nadir Eserler Kısmı*, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 56b

²⁸⁰ Bayezid Devlet Kütüphanesi, *Nadir Eserler Kısmı*, , Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 52a

tarihli Tımar defterinde 1410, 1579 tarihli sipahi yoklama defterinde ise Hısn-ı Mansur hariç 1475 sipahi kaydı yer almaktadır.

Dulkadirli ülkesinde Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesi noktasında karşımıza çıkan ve Osmanlıların yaygın olarak uyguladığı bir diğer fetih politikası, yerel hanedan mensuplarına, beylere Osmanlı idari düzeni içerisinde görevler verilmesidir. Maraş ve çevresinde asayiş sağlandıktan sonra, tam olarak Osmanlı Devleti hizmetine giren Dulkadirli Beylerine Rumeli ve Anadolu'nun değişik yerlerinde beylerbeyliği ve sancak beyliği görevleri verilmiştir. Bu minvalde Şehsuvar Bey'in oğlu Kasım Bey'in 1530 yılında Sultan önu Sancak beyliğine ²⁸¹, Alâüddevle Bozkurt Bey'in torunu Mehmet Bey'in 1534 tarihinde önce Kemah ve Bayburt Sancak beyliğine ²⁸² daha sonra ise, 1535 yılında kurulan Erzurum Beylerbeyliğine ²⁸³ atandığı görülmektedir.

Dulkadirli ülkesinde Osmanlı düzeninin tesis edilebilmesi için yapılan çalışmalara bakıldığı zaman, dile getirilmesi gereken bir diğer husus, dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın 1533 ile 1546 tarihleri arasında beylerbeyliğe gönderdiği 13 fermanın muhtevasıdır. Bu fermanların muhtevasına bakıldığı zaman, bunların eski Dulkadirli ümerasının sipahizadelerinin tımarları ile ilgili fermanlar, ibtidâdan tımar ve terakki tevcihine dair kayıtların muhafaza altına alınmasına dair fermanlar ve tımar tevcihi ile ilgili usuller ve suiistimallerin önüne geçilmesine dair fermanlar olduğu görülmektedir ²⁸⁴. Bu fermanlardan Osmanlı tımar düzeninin tesis edilebilmesi için başta padişah olmak üzere devlet yöneticilerinin ne kadar hassasiyetle konuya eğildiklerine şahit olmaktayız. Hukuki anlamda söylenecek olan bir diğer unsur da Dulkadirli Beyliği ilhak edildikten sonra, hukuki anlamda Alâüddevle Bey kanunlarının lağvedilmeden aynen geçerliliğini korumasıdır. Alâüddevle Bey kanunları 1563 yılında yapılacak olan tahrire kadar yürürlükte kalmıştır. 1563 yılından itibaren bölgede Osmanlı kanunları uygulamaya konmuştur. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime arşivinde bulunan 101 numaralı defterin başında yer alan kanunnamede bölgede birtakım bidatlerin olduğu reaya tarafından padişaha arz olunmakta ve kendilerine Osmanlı Umumi Kanunnamesi'nin uygulanması istenmektedir. Bunun üzerine bölge ahalisine Rum Kanunu'nun uygulanmasına başlanır ²⁸⁵.

²⁸¹ Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul 1992, s. 55.

²⁸² İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara 1990, s. 21.

²⁸³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. VIII, İstanbul 1994, s. 333.

²⁸⁴ MC 05/40. 04 (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Evrâkı Katalogu).

²⁸⁵ Ahmet Akgündüz, *Kanunnameler*, C. VII, s. 172.

Maraş ve çevresinin 1526 tarihli ilk tahririnde, bölgede yaşayanların büyük oranda konargöçer teşekküllerden oluştuğu bilinmektedir. Bu anlamda sadece Maraş Kazası örneğine bakıldığında köylerin % 73'ü Dulkadirli Türkmenleri tarafından kışlak ve ziraat sahası olarak kullanılmaktadır. Yine aynı tarihte tahmini toplam nüfusun % 59'unu da aşiretler oluşturmaktadır²⁸⁶. 1563 tarihli tahrir de ise bir önceki tahrire göre konargöçer hayat sürdürenlerin tasarruf ettikleri köylere yerleştiklerine şahit olmaktadır.

1. 9. OSMANLI'NIN DULKADIRLI HÂKİMİYETİ

Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altına aldığı yerlerde, o bölgenin kendi özel durumuna göre farklı fetih politikaları uygulamıştır. Dulkadirli Beyliği Osmanlı idaresine girdikten hemen sonra bölgede bir eyalet kurmamıştır. Dönemin tarihçilerinden Kemal Paşazade, Şehsuvar Oğlu Ali Bey'in 1522 yılında öldürülmesinden sonra onun yönetimi altındaki vilayetlerin beş sancağa²⁸⁷ bölündüğünü belirtse de, bu beş sancak müstakil bir eyalet altında toplanmamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarına ait, 1522 tarihli kanunnamedeki idari taksimata göre, Osmanlı imparatorluğu Rumeli, Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbekir, Şam ve Mısır olmak üzere yedi beylerbeylikten müteşekkildir. Bu eyaletlerin içerisinde henüz Zülkadriye eyaletinin ismi geçmemektedir. Adı geçen kanunnameye göre bu tarihte Dulkadirli ülkesi Türkmân-ı Diyâr-ı Şehsuvaroğlu Ali Bey başlığı altında Bozok, Maraş, Elbistan, Kars, Zamantu ve Güvercinlik kazalarından meydana gelmektedir

Şehsuvaroğlu Ali Bey'den sonra Maraş ve Elbistan birer sancak olarak önce Rum Eyaleti'ne bağlanır, kısa bir süre Rum Eyaleti'ne bağlı kalan bölge, 23 Cemaziyelahir 929/ M. 5 Mayıs 1523'te Karaman Eyaleti'ne bağlanır. Dulkadirli ülkesinin Osmanlı idaresi altına girmesini takip eden yıllar bölgede yapılan tahrirlerde Eyalet ve Beylerbeyi tabirine rastlanılmamaktadır. Karaman Beylerbeyliğine gönderilen fermanlardan ve bu yıllardaki Osmanlı idari düzeninden, Maraş ve çevresi 1523-1531 yılları arasında Karaman Eyaletine bağlı kalmıştır. 1531 yılına kadar kaynaklarda Maraş veya Zülkadriye Beyler Bey'ine rastlanmamakla birlikte, bu tarihten itibaren bazı kaynaklarda Beyler Bey'inin isminin geçmeye başladığı görülür ilk olarak Trablus Sancak Beyi Süleyman Paşa buraya beylerbeyi olarak atanır. İran beylerinden Ulama

²⁸⁶ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004, s. 222.

²⁸⁷ Kemal Paşa-zâde, *Tevarih-i Al-i Osman X. Defter*, (Haz. Şefaettin Severcan), s. CVI, Ankara 1996.

Hanın 1531 tarihinde Osmanlılara sığınması üzerine, kendisine yardımcı olmaları için Diyarbakir ve Zülkadriye Beylerbeyliğinin hazır olmaları istenir. Bütün bu veriler ışığında Dulkadirli ülkesinde eyaletin kuruluş tarihinin 1531 sonrası olduğu açıkça söylenebilir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu- Tahrir Defterleri Tasnifi'nde 142 numaralı, 934/1527 tarihli, Maraş Elbistan, Kars, Hısn-ı Mansur ve Zamantu'da bulunan 1528 tımar, zeamet, eşküncü ve has kayıtlarını ihtiva eden Tımar Tevcih Defteri'dir. Kalenderoğlu isyanından sonra veya sırasında tamamlanan tahrir neticesinde buradaki tımarların yeniden Dulkadirli'lere verildiği görülmektedir. Dirlik tevcih edilen şahısların hemen hemen tamamının Dulkadirli Ulusuna bağlı, Dulkadir, Çiçek, Arab, Gündüz, Beşan, Çağırğan, Alem, Pehlivan, Orçan vb. taifelere bağlı aşiretlerden olduğu görülmektedir. Bölgeye ait olan ve Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra yazılan 1522-23 tarihli Tımar defterinde yaklaşık 340 tımar bulunmaktadır. Tımar sahiplerinin birçoğunda "elinde Ali Beyden" veya "Alâüddeve Bey'den mektup var", eskiden Dulkadirli sipahisi gibi kayıtlar yer almaktadır.

Hukuki anlamda söylenecek olan bir diğer unsur da Dulkadir Beyliği ilhak edildikten sonra, hukuki anlamda Alâüddeve Bey kanunları 1563 yılında yapılacak olan tahrir kadar yürürlükte kalmıştır. 1563 yılından itibaren bölgede Osmanlı kanunları uygulamaya konmuştur. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime arşivinde bulunan 101 numaralı defterin başında yer alan kanunname bölgede birtakım bid'atlerin olduğu reaya tarafından padişaha arz olunmakta ve kendilerine Osmanlı Umumi Kanunnamesi'nin uygulanması istenmektedir. Bunun üzerine bölge ahalisine Rum Kanunu'nun uygulanmasına başlanır²⁸⁸.

Nihayet Osmanlı yönetimi bölgede tam anlamıyla sükûneti 1531 yılında tesis edebilmiş, Maraş merkez olmak üzere Dulkadir (Zülkadriye) eyaleti kurulmuştur. Fakat eyaletteki tımar düzeni ve işleyişi ile ilgili sıkıntıların devam ettiği 1533-1546 yılları arasında Dulkadirli Beyler Bey'ine gönderilen fermanlardan anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra 1563'te Maraş ve çevresindeki konar-göçerlerin tamamı yerleşik hayata geçmişler, böylelikle aşiretlerin hiyerarşik yapısı çözülmüş ve Osmanlı yönetimine karşı tehdit unsuru olmaktan çıkmışlardır. 1526'da 58. 915 kişilik nüfusun 34. 915'ini konargöçerler oluştururken, 1563'te 62. 104 kişilik nüfusun tamamı şehirli

²⁸⁸ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuk Tahlilleri*, C. VII, s. 172.

ve köylülerden oluşmaktadır²⁸⁹. 1557 yılına gelindiğinde Zamantu’da 279 tımarla istihdam edilen 323 sipahinin hiçbiri hakkında Dulkadirli bakiyesi olduklarına dair bir açıklamaya gidilmemesi, hatta sipahilerin isim, unvan ve lakaplarından hareketle eskiye yönelik bir takibin yapılamaması, bölgede yerel unsurlardan ziyade Osmanlı tımar erlerinin istihdam edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu dönemde, Dulkadirli topraklarında Osmanlı egemenliği sağlanırken, sipahilerden bazılarının farklı yerlere gönderilmesi, tımarların gelir aralığı bakımından sipahiler açısından cazip bulunmaması gibi ihtimallerin yanında, tımar alamayan mazül sipahilerin zamanla raiyyet statusüne geçirilerek tasfiye edilmesi, bunların yerine de kul kökenli veya imparatorluğun çeşitli yerlerinden gelme sipahilerin²⁹⁰ görevlendirilmesiyle bölgede Osmanlı merkezileşmesinin tesis edildiğini belirtmek mümkündür²⁹¹.

1. 10. OSMANLI DÖNEMİNDE MARAŞ

Dulkadir Beyliğinin Osmanlı devletine katılması üzerine, Yavuz Sultan Selim tarafından yarı bağımsız bir statü (*hutbe ve sikke hariç bir takım imtiyazlar*) ile Dulkadir vilâyetine vali olarak atanan Şehsuvaroğlu Ali Bey Osmanlı Devletine büyük hizmetler ifa etmiş olmasına rağmen Ferhat Paşa’nın garazı ile öldürülmüştür (26 Şaban 928- 20 Temmuz 1522). Ali Bey ve oğullarının öldürülmesinden sonra Anadolu’da “Osmanlı yiğit basandır.” sözü darbı mesel haline gelmiştir.

Ancak gerçek olan Dulkadir Beyliğinin ömrünü tamamlamış olması idi. Ali Bey’in öldürülmesinin asıl sebeplerinden biri Dulkadir ülkesini doğrudan doğruya Osmanlı topraklarına ilhak etmek amacından kaynaklanıyordu. Zira sınırları Mısır’a kadar uzanmış olan imparatorluğun ortasında bağımsız veya yarı bağımsız bir beyliğin kalması mümkün değildi. Nitekim Ali Bey’in öldürülmesinden sonra Dulkadir ülkesi Mısır merkezli bir eyalet, Bozok bölgesi ise de müstakil bir sancak haline getirildikten sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır²⁹². 1522 senesinde kesin olarak Osmanlı Devletine katılan Dulkadir Beyliğinin Osmanlı Devlet teşkilâtına göre düzenlenmiş olması gerekirdi. Fakat 1526 yıllarında Dulkadir Beyliği bölgesinin “Zülkadriye Vilâyeti” olarak adlandırılmasına rağmen “Beylerbeylik” haline getirilmediği

²⁸⁹ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazâsı*, s. 117.

²⁹⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı Fetih Yöntemleri Söğütten İstanbul’a*, (Der.Oktay Özel-Mehmet Öz) Ankara 2000, s. 126.

²⁹¹ İnalçık, *Osmanlı Fetih Yöntemleri Söğütten İstanbul’a*, s. 116-127.

²⁹² Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 105.

görülmektedir. Zira defterde beylerbeylik haslarının kayıtları görülmemektedir. Dolayısıyla burada geçen “Zülkadriye vilâyeti” tabirini idarî anlamda “Eyalet” değil, “Dulkadirli Beyliği Bölgesi” manasında anlamak daha doğru olacaktır. Bu verilere göre, Dulkadir Beyliğinin ilhakından sonra, beyliğin hâkim olduğu Maraş’tan Kırşehir’e kadar olan bölgenin, bir beylerbeyi emrine verilmeyip, Maraş ve Bozok sancakları olmak üzere iki ayrı sancak beyliği halinde teşkilatlandırılmış olduğu anlaşılmaktadır²⁹³.

Bu yeni kurulmuş iki sancakta Osmanlı Devleti kanunnameleri değil de Dulkadirli Beyliğinin kanunnamesinin kullanıldığını görmekteyiz. Maraş kanunnamesi üzerindeki bu çalışmamızın kaynağı Maraş Tahrir defteridir. Osmanlı Devletinin yönetim geleneğinde, fethedilen yerlerde devlet hâkimiyetinin tesis edilebilmesi için, ele geçirilen bölgenin mevcut arazi ve nüfus durumu ile diğer gelir kaynaklarının hemen tespiti yönüne gidilir, görevlendirilen yetkililerce yapılan tespitler kayda geçirilirdi. Bu sayım ve kayıt işlemlerine “Tahrir” denilmekteydi²⁹⁴.

Muhterem Hocamız Refet Yinanç Beyefendinin yardımcıları ile beraber kültür hazinemize kazandırdığı bu değerli eserin birinci cildinde bulunan kanunname üzerinde çalışmamın ana sebeplerinden biri bahis konusu eserin giriş kısmının VII. Sahifesinde Defterin başındaki Maraş Kanunnamesinde (Kâfirden dahi müselman cürminin nısfı alına) ifadesinden de anlaşılacağı gibi suç işleyen gayri müslimden ceza olarak Müslüman’ın ödediği cezanın yarısının alındığı anlaşılmaktadır²⁹⁵. Maraş bölgesinde Gayr-i Müslim olarak yalnız Ermeniler değil Yahudiler hatta bahis konusu yıllarda Süryaniler dahi bulunmaktadır.

XVI. yüzyılda Maraş Sancağı’nda 668 köy 912 mezra vardı. Köylerden 30’u gayr-i Müslim, 7’si karışık köylerdi. Maraş Sancağı’nda 1565’te 42. 876 vergi nüfusu mevcuttu. Bu nüfusun 3999’u gayr-i Müslim nüfustu. Her vergi nüfusu 5 kişi olarak kabul edildiğine göre, Maraş’ta takribî 214. 318 nüfus yaşıyordu. Bu nüfusun 20. 000’e

²⁹³Sakin, 16. YY. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu’da Anadolu da Türkmenler ve Yörükler, *Boylar-Kabileler-Cemaatler*, s. 12.

²⁹⁴Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devrinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, II, s. 1-2, Yıl 1940-1941. s. Giriş.

²⁹⁵Maraş Tahrir defterinin “Giriş” bölümünün bulunduğu VII. Sahifedeki bölüm aşağıda gösterdiği gibi tamamlanmaktadır. “Defterin başındaki Maraş Kanunnamesinde (Kâfirden dahi müselman cürminin nısfı alına) ifadesinden de anlaşılacağı gibi suç işleyen gayri müslimden ceza olarak Müslüman’ın ödediği cezanın yarısının alındığı anlaşılmaktadır. Vesikalar bölümüne bakınız, (Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, (1963), C. 1, s.9.

yakını gayr-i müslimdi. Çoğu Ermeni olan gayr-i Müslim nüfusun yarısı bugünkü adı Süleymanlı olan Zeytun ve buraya bağlı 7 köyde yaşıyordu. Kanunî devrinde tanzim edilen deftere Ermeniler, tek tek Ermenice isimleri ile kaydedilmiştir. Kanunî gibi üç kıtaya hükmetmiş bir Türk Sultanı isteseydi, bütün Ermenilerin adlarını değiştirir, kiliselerini de camiye çevirirdi ²⁹⁶. *“Fakat Selçukilerde ve Dulkadiroğullarının hâkimiyetlerinde de olduğu gibi Osmanlı Devletinde de gayr-i Müslimleri himaye etmek “Din-i İslâmî’ye, kavânîn-i Osmaniye ve an’anât-ı milliye icabı” idi. Hatta Dulkadirliden kalan Maraş Kanunnamesi Ermenilerin imtiyazlı bir toplum olduğunu ortaya koymaktadır” Dulkadirlilere ait Maraş kanunnamesi, “aynı zamanda bir ceza kanunnamesidir. Mesela; Hırsızlık ve gaspla ilgili maddede: “... Ve eğer yoldan geçerken zulümle yoğurt veya ekmek alsın... başına bir akçe alına, Kâfirden dahi nisfi alına” demektedir. Görüldüğü gibi aynı suçtan gayr-i Müslime verilen ceza Müslüman’ın cezasının yarısıdır. Asırlarca refah içinde yaşayan Ermenilerin XIX. yüzyıl sonlarında nasıl oyuna geldikleri Zeytun isyanını niçin çıkardıkları şimdi daha iyi anlaşılmaktadır”* ²⁹⁷.

1. 11. HANEDANLARARASI EVLİLİKLER

Tarihe baktığımızda Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türk tarihinde de devletler arasında kız alıp vermeler olagelmiştir. Hatta eski Yunan şehir devletleri arasında dahi kız alıp verme nedeniyle savaşlar yapılmıştır. Özellikle Ortaçağ Avrupa’sında İngiltere, Fransa, İspanya ve Alman hanedanları devletlerini güçlendirmek veya aralarındaki savaşı barışa dönüştürmek için kız alıp vermişlerdir.

Orta Asya Türk tarihine bakıldığında Türk ve Çin hanedanlıkları arasında da kız alıp-vermek suretiyle akrabalık ve buna bağlı olarak dostluklar tesis edildiği görülmektedir²⁹⁸. Özellikle Bizans hanedanı, Osmanlı devleti ile dost geçinmek için prenseslerini Osmanlı şehzadeleri ile evlendirmişlerdir. Bu tür evlilikler, tarih boyunca devam etmiştir²⁹⁹. Maraş topraklarında doğup, Konya’ya, Kayseri’ye kadar geniş topraklar üzerinde egemenlik kurmuş olan Dulkadiroğulları da komşularıyla iyi

²⁹⁶ Refet Yinanç, “XVI. Yüzyılda Maraş Sancağı’nın Nüfus Yapısı”, *Kahramanmaraş, 1. Kurtuluş Sempozyumu*; Düzenleyen, Kahramanmaraş Belediyesi 10–11 Şubat 1986, s. 20-27.

²⁹⁷ Yinanç, “XVI. Yüzyılda Maraş Sancağı’nın Nüfus Yapısı”, s. 26.

²⁹⁸ Hulin Dağı efsanesi ve Orhun kitabelerinde bu husus açıkça görülmektedir.

²⁹⁹ Osmanlı hanedanı, Gayri müslimlerden kız almış olmakla birlikte, onlara kız vermemiştir. Bu tutum yani yabancı hanedandan kız alma, alınan kızın Müslüman olması şartına da bağlanmıştır. Müslüman olan hanedan Hıristiyan âlemindeki hanedanlıkları ile evlilik yapmamıştır.

geçinmek, barış içinde yaşamak amacıyla evlilikler gerçekleşmiştir. Bir farkla ki, Dulkadirli, kızlarını Şah İsmail'e vermedikleri için savaşımlardır. Dulkadiroğulları; Akkoyunlu, Danişmentli, Memluk ve Osmanlı devletlerine gelin vermiş; Danişmentli Beylerinden Kadı Burhanettin Ahmet'in kızını gelin almıştır.

1. 11. 1. AKKONYULU SARAYI'NA GİDEN DULKADIRLI KIZI

1. 11. 1. 1. Benlü (Beglu) Hatun

Dulkadirli hanedanından Alâüddeve'nin güzellikte eşi ve benzeri bulunmayan bir kızı olduğu çevreye yayılmıştı. Bu kızın güzelliği, Safevî devletini kuran Şah İsmailin kulağına kadar gitmişti. Alâüddeve'ye bir elçi gönderip kızı Benlü Hatunla evlenmek istediğini iletmiştir. Alâüddeve Bey bu isteği önce kabul etmiş ancak daha sonra onun dinî konulara önem vermediğini,³⁰⁰ ve Şii³⁰¹ olduğunu öğrenince bu kararından vazgeçmesinin yanısıra Şah İsmail'in elçisininde herkesin içerisinde küçük düşürmüştür³⁰². Alâüddeve kızını Şah İsmail ile evlendirmekten vazgeçmesi ve elçileri küçük düşürmesi sebebiyle Alâüddeve ile Şah İsmail'in arası açıldı. Böylece Alâüddeve'nin bu evlilikten vazgeçmesi sonucu başka sebeplerinde etkisiyle Şah İsmail ile Alâüddeve arasında bir takım siyasî problemler ortaya çıktı³⁰³.

Esasen güçlenen Safevî devleti, Osmanlı devleti kadar Dulkadirli devletini de tehdit ediyordu. Tehlikeyi çok geç sezen Alâüddeve ve II. Bayezid, ülkelerindeki Kızılbaşların İran'a gitmelerine engel olacak önlemler aldılar. Esasen Şah İsmail, Osmanlı sultanıyla aralarında bir mesele çıkarmak istemiyordu. Yazdığı mektuplarda çok saygılı davranıyor ve hatta padişaha "baba" diye hitap ediyordu. Osmanlı Devleti ile iyi geçinmeye çalışan Şah İsmail, Güneydoğu Anadolu'daki Akkoyunlu topraklarını ele geçirmeye çalışan ve Dulkadirli devletinin elindeki Kızılbaşların İran'a gitmesine engel olan Alâüddeve üzerine, bir sefer düzenledi(1509)³⁰⁴. Olaylara bakıldığında öyle anlaşılıyor ki bu seferin sebeplerinden biri Benlü Hatun'un kendisiyle evlendirilmemesi öteki ise Kızılbaşların İran'a gitmelerine engel olunmasıydı.

³⁰⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih, C. II*, (Hazırlayan: İ. Parmaksızoğlu,), s. 350.

³⁰¹ İsmail Habib Sevük, *Yurttan Yazılar-Üç Bölge*, İstanbul 1943, s. 90.

³⁰² Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde, Anadolunun Rolü* s. 75-76.

³⁰³ Safevî Devleti, Azerbaycan'ın Erdebil şehrinden Anadolu'nun doğu yakasına kadar uzanan Akkoyunlu devletinin toprakları üzerine Şah İsmail tarafından kurulmuştur. Türkmenler ise Osmanlı ve Dulkadirli devletlerinin sınırları içinde oturuyorlardı.

³⁰⁴ Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde, Anadolunun Rolü*, Önsöz, "Esasen onlar Kızılbaş sözünü bizzat kendilerini ifade etmek için iftiharla kullanmışlar, devletlerini (Devlet-i Kızılbaş), hükümdarlarını (Padişâh-ı Kızılbaş) ve ülkelerinde (Ülke-i Kızılbaş) bu tabir ile vasıflandırmışlardır. "

Alâüddevle Bozkurt, Benlü Hatun'u vermediği gibi³⁰⁵ Şah İsmail ile 1501 yılında Akkoyunlu arasında vuku bulan Şerur savaşında bozguna uğrayan Akkoyunlu Elvend Mirza, çareyi Alâüddevle Bey'den yardım istemekte buldu. Elvend Mirza, Dulkadir ülkesine gelerek Alâüddevle Bey'in huzuruna çıktı, Dulkadir Bey'inin elini öperek, onu kendi babası saydığını söyledi ve Şah İsmail'e karşı askerî destek istedi. Onun bu hareketinden hoşlanan Alâüddevle Bey, kızlarından birini Elvend'e nişanladı. Babası Süleyman Bey ile Akkoyunlu Uzun Hasan arasındaki iyi ilişkileri hatırlattı ve beyleriyle geçirdiği meşveret sonucunda Akkoyunlu hükümdarına 20 bin kişilik kuvvet verilmesine karar aldı. Fakat Elvend'in bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ve 1502 yılında Tebriz üzerine giden Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan canını zor kurtararak Diyarbekir'e kaçtı. Ona eşlik eden Dulkadirliler'in bir kısmî Safevî askerleri tarafından katledildi, bir kısmı Elvend ile kaçtı bir kısmı ise Alâüddevle Bey'in yanına döndü. Bundan sonra Elvend Mirza, Azerbaycan'a gitti. Dulkadirliler'den kaçan iki-üç bin kişi Şah İsmail'in hizmetine girdi.

Elvend Mirza'nın 1504 yılında ölümü üzerine Alâüddevle Bey kendi sarayında rehin tuttuğu Akkoyunlu şehzadesi Göde Ahmet oğlu Zeynel Mirza'yı Diyarbekir'e göndererek bu toprakları kendi hâkimiyetine almak istedi. Fakat Diyarbekir'in hâkimi olan Musullu oymağının reisi olan Emir Han'ın karşı çıkması üzerine bunu başaramadı³⁰⁶.

Akkoyunlu Sultanı Murat, Batı İran toprakları üzerinde hâkimiyetini kaybetmiş ve iktidarını Şah İsmail'e kaptırmıştı. Murat, amcası oğlu Elvend Mirza'nın daha önce yaptığı gibi Dulkadirli Sarayı'na gelerek Alâüddevle Bey'e sığındı. Alâüddevle Bey kendi oğullarını ve Beylerini Sultan Murat'ı karşılamaya gönderdi. Alâüddevle Bey Sultan Murat'ı kendi sarayında ağırılarak önceleri Elvend Mirza'ya nişanladığı Benlü Hatunu Murat'a vererek onunla Safevîler aleyhine ittifak kurdu. Müttefikler öncelikle Doğu Anadolu'da kuvvetlenmek ve daha sonra Tebriz tahtını Şah İsmail'den almak maksadıyla Azerbaycan üzerine sefere çıkmak için hazırlıklara başladılar. Sultan Murat ile akraba olan Alâüddevle Bey ondan umutlanmıştı³⁰⁷. Bu durumu öğrenen Şah İsmail,

³⁰⁵ Sunguroğlu, *Dulkadir Oğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, s. 121.

³⁰⁶ Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde, Anadolunun Rolü*, s. 29; Şahin Mustafayev Vostochnaya, *Anatoliya: ot Akkoyunlu Osmanskoy imperii. Moskova, Vostlit* 1994, s. 13.

³⁰⁷ Musali Namiq, "Anonim Bir Safevî Müellifinin Gözüyle Dulkadir Beyliğinin Sonu, 20 Yıllık Tarihine Bakış," *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi, 2012, s. 399-420. s. 403-405.

Alâüddevle Bey'e karşı Erzurum ve Erzincan yolu üzerinden sefere çıktı. Şah İsmail'in bu yola aynı zamanda, yol üzerinde bulunan Kızılbaşlardan asker toplamak istiyordu. Amasya valisi olan Şehzade Ahmet, bu durumdan babasını haberdar etti. Padişah, bunu önlemek için sıkı tedbirler aldı. Ancak Şah, bir müddet Osmanlı topraklarında konakladı ve Sultan Bayezid'a ricacılar gönderdi ve özür diledi. Bu sırada taraftarlarından büyük bir kısmı Şah İsmail'den ayrıldı. Sultan Bayezid, tedbir olmak üzere Yahya Paşa'yı Serdar tayin edip ordusunu Ankara'da konaklamasını istedi. Bunlar, kan dökmeye ve ırz ile namusa saldırıya kalkışılırsa durumlarını incelemekle görevli idiler. Yahya Paşa sınıra varıncaya kadar Erdebil başbuğu olan ³⁰⁸ Mamur Şah, büyük bir ordu ile Sarız yolundan Elbistan'a doğru ilerledi. İlk karşılaşma Şah'ın öncü kuvvetleri komutanı Dede Bey ile Alâüddevle Bey'in Sarı Kaplan lakabıyla tanınan oğlu Kasım, yapılan çarpışmada Dede Bey canını zor kurtardı. Şah İsmail'in Elbistan'a yaklaşması üzerine Kasım geri çekildi, Alâüddevle Bey ise Turna dağına sığınarak Memlûklüler ve Osmanlılardan yardım istemiş olmasına rağmen Dulkadiroğullarına cevap bile vermediler ³⁰⁹.

Şah İsmail, intikamını almak için öyle şiddetli taarruz ettiği Elbistan o zamana kadar gördüğü yıkımların en kötüsünü yaşamıştır. Camiler ve mezarlar yıkıldı, Dulkadirli Beylerin ölümlerini mezardan çıkartarak kemiklerini yaktırdı. Elbistan'da şehrin ortasında bulunan Dulkadirli sarayını bir taş yığını hâline getirdi ³¹⁰. Safevî'lerin bu Hanedan ait camilerin ve hayratlarının kitabelerini bile mahvetmiş olduklarını anlamaktayız. Söylentilere göre Şah İsmail, Alâüddevle'nin oğullarından biri ile iki torununu kebab ettirmiş ve müritleri olan maymunlara meze olarak yetirtmiştir ³¹¹.

Turna Dağı eteğinde ordugâh kuran Şah İsmail bir hayli bekledikten sonra Alâüddevle Bey'in dağdan inmeyeceğini anlayınca ona küçültmek için "Ala Dana" diyerek geri döndü. Bu olanları duyan Trabzon Valisi Selim (Yavuz) bu duruma tahammül edemeyerek Şah İsmail üzerine yürüdü ise de Şah'ın II. Bayezid 'a rica etmesinden dolayı geri döndü ³¹².

³⁰⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. III, s. 350-351.

³⁰⁹ Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde, Anadolunun Rolü*, s. 30.

³¹⁰ Mükremin Halil Yinanç, "Dulkadir", *İ. A.*, İstanbul 1993, C. IV, s. 229. , İsmail Habib Sevük, *Yurttan Yazılar-Üç Bölge*, s. 90., "M. H. Yinanç, "Dulkadir", *İ. A.*, İstanbul 1993, C. IV, s. 329. "

³¹¹ *Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan*, İstanbul, 1973, s. 101; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. III, s. 351.

³¹² *Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan*, İstanbul 1973, s. 101.

1. 11. 1. 2. Kayıtmaz'ın Eşi

Safevîler karşısında zayıflayan ve gerileyen Akkoyunlu Türkmenler, Alâüddevle Bey'den yardım istedi. Alâüddevle Bey ise Akkoyunluların topraklarını hâkimiyet altına almak istiyordu. Bu nedenle, Alâüddevle Bey, Akkoyunlu Elvend'in adamlarından Emir Bey'in kardeşi Diyarbekir valisi Kayıtmaz'a (Kaya demir) kızlarından birini verdi. Kayıtmaz ile kızı arasındaki nikâhın yapılması için Alâüddevle Bey kardeşi Abdürrezzak'ı vekil tayin etti. Kayıtmaz Diyarbekir'de bulunan ünlü sûfi şeyhi İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alâüddevle'nin yanına gönderdi. İbrahim Gülşeni daha sonra Maraş'a geldi ve buradan da Mısır'a gitti ³¹³. Alâüddevle Bey iki kızını Akkoyunlulara vererek onların toprakları üzerinde nüfuz sağlamak istedi.

1. 11. 2. KADI BURHANETTİN'İN SARAYI'NA GELİN GİDEN DULKADİR KIZI

1. 11. 2. 1. Sevli Bey'in Kızı

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Dulkadir Hanedanı ile bilinen ilk evliliği Dulkadir Bey'i Sevli Bey, büyük kızını Kayseri ve Sivas hâkimi Kadı Burhanettin Ahmet ile evlendirdi³¹⁴. Kadı Burhanettin Ahmet Sivas'ta tahta geçtiğinde Eratna emirleriyle mücadele etmek amacıyla Dulkadiroğulları ile dostluk kurdu. Bezm-ü Rezm'de Dulkadiroğlu Halil, kardeşi Osman Beyi Kadı Burhanettin'e yardıma gönderdi. Kadı Burhanettin Dulkadir Bey'i ile ittifak yaparak Memluk Sultan'ı Berkuk'a da tavır aldı³¹⁵. Dulkadir Beyliği hâkimi Sevli Bey, 1391'de büyük kızını Sivas hâkimi Kadı Burhanettin'e verdi. Böylece Kadı Burhanettin Ahmet'le müttefik oldu.

1. 11. 3. MEMLUK SARAYI'NA GELİN GİDEN KIZLAR

1. 11. 3. 1. Nefise Hatun

Dulkadir Beylerinden olan Nasırettin Mehmet Bey (1399-1442) kızı Nefise Hatunu kendisine sığınan asi Memluk komutanı Cani Bey Sufi'le evlendirdi. 1421'de Memluk Sultan'ı Tatar öldüğünde Cani Bey naip, Baybars ise atabeydi. İki Memluk komutanı sultan olabilmek için kıyasıya mücadeleye girdiler. Bu mücadeleden galip

³¹³ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", C. VII, s.42.

³¹⁴ Halil Edhem, *Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926, s. 309.

³¹⁵ Yaşar Yücel, *Kadı Burhanettin Ahmed ve Devleti*, (1344-1398), Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s. 93.

gelen Baybars sultan olunca yakaladığı Cani Beyi İskenderiye'de hapsedti. İki sene hapis yatan Cani Bey buradan kaçarak önce İsfendiyoğullarına sonra da Osmanlılara sığındı. Cani Bey, Karamanlılar ile Dulkadirliiler arasındaki Kayseri hâkimiyeti mücadelesi sırasında ortaya çıktı. Sultan Baybars, Kayseri'nin Karamanlılara verilmesi taraftarıydı. Bunun üzerine Dulkadir Bey'i Nasırettin Mehmet, Cani Beyle irtibata geçerek kendisine sığındığı takdirde onu kimseye teslim etmeyeceğini dair söz verdi. Karakoyunlu Türkmenleri ile birlikte hareket ettiği görülen Cani Bey, Memluklerin elinde olan Divriği'yi aldıktan sonra Malatya'ya saldırdı. Nasırettin Mehmet Bey, oğlu Süleyman'ı yardım etme bahanesi ile Malatya tarafına gönderdi ve hile ile Cani Beyi yakalatıp Elbistan'a getirtti. Böylece Memluk Sultan'ı Baybars'a karşı Cani Bey'i kullanmak istiyordu. Durumu haber alan Baybars, Dulkadiroğlu'ndan Cani Bey'i kendisine teslim etmesini istedi.

Nasırettin Mehmet, kızlarından Nefise Hatun'u Cani Bey'le evlendirdi ve Memluk Sultan'ına tavrı aldı. Dulkadirliilerin bu tavrı üzerine Memluk Sultan'ı Baybars, Emir Çakmak komutasında bir ordu gönderdi. Antep-Pazarcık üzerinden ilerleyen Memluk ordusu Akçaderbend'i geçip Zillihan üzerinden Elbistan'a ulaşarak Nasırettin Mehmet Bey'e saldırdı. Nasırettin Mehmet Bey, Elbistan'ı terk ederek Antep tarafına çekildi ise de kuvvetleri Memluklülere yenildi. Cani Bey ise kaçtı. Bu saldırının arkasından Sultan Baybars da ordusu ile Dulkadir ülkesine yürüyünce Nasırettin Mehmet Bey ve damadı Cani Bey Osmanlılara sığındı. Memluk ordusunun Dulkadir topraklarından çekilmesinden sonra Nasırettin Mehmet Bey ülkesine döndü. Ancak kendisi ve damadı Cani Bey bir kez daha Memluklerin saldırısına uğradı. Dulkadir topraklarında kendisini emniyette hissetmeyen Cani Bey, Nasırettin Mehmet Beyden ayrılarak Akkoyunlular'a sığındı. Ancak 27 Ekim 1337'de öldürüldü. Onun ölümü ile dul kalan hanımı Nefise Hatun babasının yanına döndü. Cani Bey'in, Nefise Hatun'dan bir kızı olmuştu. 1438'de Memluk Sultan'ı Baybars vefat etti ve yerine Memluk komutanlarından Emir Çakmak sultan oldu. Çakmak, Cani Bey'in ölümünden sonra Nefise Hatun'la evlenmek istedi. Sultan Çakmak böylece Dulkadirliilerin desteğini almak istedi. Memluk Sultan'ının kızı ile evlenme isteğinden çok memnun olan Nasırettin Mehmet Bey, Memluk Sultanlarının ikametgâhı olan kaleye geldi ve sultan tarafından karşılandı. Sultan Çakmak, Elbistan naipliğini yeniden ona verdi. Nasırettin Mehmet Bey düğünden sonra Sultan Çakmak'tan çeyiz karşılığı olarak 30 bin dinar alarak Elbistan'a döndü. Ayrıca Nasırettin Mehmet Bey bu siyasi evliliğin sonucu olarak daha önce Akkoyunlular'a

kaptırılan Harput'u da ele geçirdi. Sultan Çakmak'ın eşi olan Nefise Hatun 5 Nisan 1449'da Mısır'da çıkan bir veba salgınında Kahire'de öldü. Sultan Çakmak'tan çocuğu olup olmadığı bilinmiyor. Yine Cani Bey Sufi' den olan kızı hakkında da bilgi yoktur.

1. 11. 3. 2 Sultan Çakmak'ın Eşi

Nasırettin Mehmet Bey'in ölümünden sonra Dulkadirliilerin başına 1442'de Süleyman Bey (1442-1454) geçti. O, ölen kız kardeşinin yerine Sultan Çakmak'a kendi kızını vermişti. Ancak Sultan Çakmak'ın ölümü üzerine bu gelin dul kalınca, Bir süre sonra Memluk sultanlığını ele geçiren Aynal Acrud'un oğlu ile evlendi. Fakat O da 1460 Nisan ayında veba salgınından öldü³¹⁶.

1. 11. 3. 3. Özbey'in Oğlunun Hanımı

Memluk Sultan'ı Kayıtbay zamanının büyük emirlerinden olan Özbey, Osmanlılar ile Memlukler arasında Çukurova bölgesinde cereyan eden savaşlarda başarılar kazanmıştı. Dulkadir Bey'i Alâüddevle önceleri Osmanlı sultanı Bayezid taraftarı olsa da sonra saf değiştirerek Kayıtbay'la dostluk yollarını aramış ve bir kızını onun komutanlarından Emir Özbey'in oğluyla evlendirmişti. Alâüddevle Osmanlılar ile Memlukler arasında devam eden Çukurova'daki savaşlarda her iki tarafı da kollayarak hareket etmekteydi. Kızı Ayşe Sultan'ı II. Bayezid'e verirken diğer kızını da 1488' de Memluk Sultan'ının en değerli komutanı Özbey'in oğluna verdi³¹⁷.

1. 11. 4. OSMANLI SARAYI'NA GİDEN KIZLAR

1. 11. 4. 1 Emine Hatun, “Sultan Hatun”³¹⁸

Emine Hatun, Dulkadiroğlu Nasırettin Mehmet Bey'in kızı olup Mehmet Çelebi ile evlenmiştir. Emine Hatunun babası hakkında ve evlenmesi ile ilgili olarak değişik kaynaklarda değişik bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere kısaca temas edelim.

³¹⁶Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 56.

³¹⁷Şehabettin Tekindağ, *II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi*, s. 368.

³¹⁸Kuşoğlu, *Osmanlı'nın Valide Sultanları Hüznün ve İhtişamın Anneleri*, Bişge kültür Sanat, İstanbul 2012, s. 52, sahifesinde şöyle yazmıştır; Devlet Hatun, 1. Mehmet'in annesi, Kütahya (?-1414); Ben, 4. Osmanlı Padişahı Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın eşi Devlet Hatun'um. Kütahya'da doğmuşum. Annem Abide Mutahhara Hatun, Mevlâna Celaleddin-i Rumi Hazretleri'nin oğlu Sultan Veled'in kızıdır. Yani o büyük ilim ve din âlimi Mevlâna Hazretleri benim dedem olur. Babam ise Germiyanoğlu Süleyman Şah'tır. Soyumuzun Oğuzların Bozok kolunun Avşar boyundan olduğu söylenir. Çocukluğum Kütahya'da geçti.

Bu konuda Osmanlı Kaynakları hem fikir değildir. Kaynaklarda Nasirettin Mehmet Bey'in kızını Çelebi Sultan Mehmet'e verdiği yazılmaktadır. Ancak bu kızın Sevli Bey'in kızı olduğu daha sonra Yıldırım Bayezid zamanında ya da onun ölümünden bir süre sonra Çelebi Sultan Mehmet'le evlendirildiği ileri sürülmektedir.

Mehmet Çelebi 'nin Dulkadir hâkiminin kızı ile evlenme olayını İdris-i Bitlisi de *Heşt Bihişt (Yedi Cennet)* adlı eserinde anlatmıştır. Dulkadir Bey'inin Sultan Çelebi Mehmet'e kızıyla evlenmesi teklifinde bulunduğunu, sultanın da bunu kabul ettiğini izah etmektedir. Sultan Çelebi Mehmet, kayınpederi Dulkadiroğlu'ndan aldığı yardımıyla Rumeli'ye çıkıp kardeşi Musa Çelebi'yi de mağlup etti ve tek başına Osmanlı tahtına oturdu ³¹⁹. Osmanlılar doğuda kendilerine karşı güçlü devletlerden biri olan Memluklerle aralarında tampon devlet konumundaki Karamanlılarla ve Dulkadirliyle evlilik yoluyla akrabalık kurmaya ve dostluklarını ilerletmeye çalışıyordu. Nitekim Çelebi Mehmet fetret dönemi sırasında Dulkadirli Süli Bey'in kızı Emine Hatunla evlenmek istemiş ve bu arzusu kabul görmüştür. Çelebi Mehmet ile Emine Hatun 1403 yılında evlenmişler ve bu evlilikten ertesini yıl II. Murat doğmuştur ³²⁰.

Emine Hatun; Dulkadirli Süli Bey'in kızıdır. Dulkadiroğullarının çarpışmasından faydalanan Osmanlı Hanedanı ile akrabalık kurmaya çalıştılar ve bunda da başarılı oldular. Çelebi Mehmet, Süli Bey'in kızı Emine Hatunu istemiş ve dileği yerine getirilmiştir. Bu evlilik 1403 yılında olmuş bir sene sonra Emine Hatun II. Murat'ı doğurmuştur ³²¹. Dulkadir sarayından Osmanlı Sarayı'na giden ikinci gelin, Emine Hatundur. Yıldırım Bayezid zamanında Dulkadiroğlu Sevli Bey kızı Emine Hatunu, Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmet'le evlendirdi ³²².

Bazı kaynaklarda Çelebi Sultan Mehmet'le evlenen Emine Hatun'un Dulkadir Bey'i Nasirettin Mehmet Bey'in kızı olduğu belirtilirken bazılarında da Süleyman Bey'in kızı olduğu yazılmıştır. Bu kaynaklarda Çelebi Sultan Mehmet'le evlenen Çelebi'yi den babasından bahsedilirken isim belirtilmeden "Dulkadiroğlu" denilmesi bu hataya sebep olmuştur. Halil Ethem Bey, bu karışıklığı aydınlatarak Çelebi Mehmet'e

³¹⁹ İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt, C. II.*, s. 216-254.

³²⁰ Ahmet Şimşirgil, Bu yazı Tarih ve Düşünce Dergisinden alınmıştır. www.turksultans.com/hhalki.php

³²¹ M. Çağatay Uluçay, *Padişahları Kadınları ve Kızları*, s. 27.

³²² Mehmet Neşri; *Kitâb-ı Cihan-Nüma, C. II.*, s. 445.

verilen Çelebi'yi den Seveli Bey'in kızı olduğunu ve düğünün 1391'de yapıldığını tespit etmiştir. Emine Hatun'dan II. Murat'ın doğduğu ileri sürmüştür³²³.

Nasırettin Mehmet Bey, Osmanlılarla dostluk münasebetlerini koruma çabasında olduğu için Timurlenk felâketinden sonra Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgalarını dikkatle takip etmiştir. Dulkadir Beyi, Çelebi Mehmet'in kardeşi İsa'yi mağlup ettikten sonra dinlenmek için Tokat'a gelince Zülkadiroğlu da parlak hediyelerle yollayıp dostluğu pekiştirmek istemiştir. Aralarındaki bağları iyice geliştirmek gayesiyle akrabalık kurarak, kızı Emine Hatun'u sultanın nikâhına vermiştir³²⁴. Emine Hatun, Çelebi Sultan Mehmet'in hanımı ve II. Murat Han'ın validesidir. Dulkadiroğlu Nasırettin Mehmet Bey'in kızıdır. Bazı kaynaklarda Dulkadirli Süli (Selvi) Bey'in kızını olduğu kayıtlı ise de bu rivayet zayıftır. 1389 yılında Maraş veya Elbistan'da dünyaya geldiği rivayet edilmektedir. Dulkadirli Nasırettin Bey, beyliğini, sınır komşusu ve düşmanı olan Memlûklülerden korumak ve diğer beyliklere karşı güçlendirmek için kızı Çelebi'yi de Osmanlı Devleti'nin fetret devrini yaşadığı bir zamanda Çelebi Mehmet ile evlendirdi (1403). Bostanzade Yahya Efendi, Emine Hatun için, "*Dulkadiroğulları'nın yıldız kadar temiz ve lekesiz bir güzelliğine ve asaletine işaret eder*"³²⁵.

Çelebi Mehmet, Emine Hatunla evlendikten sonra, dostluk ve akrabalık bağlarına karşılıklı yardım ve destekleme ilişkileriyle daha da sağlamlaştırdı. Onu ağırlamak için gösterişli şöenler yaptırdı. Ona pahada ağır bir elbise verdi, belindeki gümüş kakmalı kılıçla kemeri ona kuşattı. Ayrıca gümüş koşumlarla süslü bir at ihsan etti. Çocuklarına ve beylerine rütbelerine göre, padişahlara yakışır bağışlarda bulundu.

Emine Hatun, oğlu Şehzade Murat'ı Amasya'da dünyaya getirdi. Fetret Döneminin karışık ve bunalımlı yıllarında Çelebi Mehmet Hanın en büyük destekçisi oldu. Emine Hatunun babası Nasırettin Mehmet Bey, oğlu Süleyman Beyi Dulkadirli birlikleriyle Çelebi Mehmet'e yardımcı olarak gönderdi. Kendisi de 1412'de Ankara'ya gelerek Çelebi Mehmet ile bizzat görüştü, ona her türlü desteği vadetti. Emine Hatun, Çelebi

³²³ Halil Edhem, *Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926, s. 309.

³²⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih II.*, s. 22 Aşağıdaki Kaynaklarda: İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, s. 147, İstanbul-1971. Arıfî, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadiroğulları Hükümeti", *Cumhuriyetin 50. Yılında Elbistan*, s. 371. ; "Muhammed Bey'in beş kızından Emine Hatun'u Çelebi Mehmet'e vermesi." *Neşri, Cihannümâ*, C. II; Faik Reşit Unat-M. Altan Köymen, Ankara 1957, s. 132.

³²⁵ Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014. s. 103-104.

Mehmet Han ile 16 yıl evli kaldıktan sonra 1419 yılında genç yaşta vefat etti. Henüz 30 yaşında idi. Kabrinin Bursa'daki ilk Osmanlı türbelerinden birinde olduğu tahmin edilmektedir.

1. 11. 4. 2. Sitti Hatun

Sitti Hatun, Süleyman Bey'in beş kızından biridir. Bu kızların güzelliği dillere destan olmuş ve Osmanlı Sarayı'na yani Sultan Murat'ın kulağına kadar ulaşmıştı. O da bu kızlardan birini oğlu Edirne valisi Şehzade Mehmet (Fatih)'le evlendirmek için babasından istedi. Bu evlilik gerçekleşti ve bir oğlu oldu.

İffet ölçüsü altında, ismet perdesi ardında yetişen bu gelinların güzel tavırları padişahın katına duyurulduğu zaman babalarının asil davranışları ve ulu eşiğe karşı gösterdiği bağlılık göz önünde tutularak, saltanat makamının çok değerli mücevheri, mutluluk burcunun durağı ve yükselen yıldızı olan üstün yaratılışı şehzade Mehmet Han Hazretleri ile bunlardan birinin evlendirilmesi düşüncesi, padişahın aydın gönlünde doğdu”³²⁶.

Hoca Sadettin Efendiye göre: *“İffet ufkunun parlak yıldızının cihan padişahlığı ve saltanat göğüsünün ulu burcu ile yakınlaşması mutluluk ve üstünlük gibi bir sonuç getirmiş olacağından bu fikrini uyanık düşünceli veziri Hâlil Paşaya açtı. O da, bu*

³²⁶ Aşıkpaşazade, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, (Yay. N. Atsız), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar. 604, 1000 Temel Eser Dizisi: 110. 1985-Ankara, s. 133- 134. 121. Bab; Bu Bâb onu Beyan Eder ki Sultan Murat Han Gazi, Oğlu Sultan Murat Han Gazi'yi Ne Suretle Evlendirdi ve Kimin kızını aliverdi. Sultan Murat Han Gazi, Kosova gazasından devletle gelince Edirne'de tahtında kakar etti. Bir gün veziri Halil Paşa'ya: “Halil! Kızımı çehizledim, çıkardım. Şimdi dilerim ki oğlum Sultan Mehmet'i dahi evlendireyim. Ancak dilerim ki Dulkadiroğlu Süleyman Beğ'in kızını alayım derim. Hem o Türkmen bizimle gayet dostluk ve doğruluk eder” dedi. Halil Paşa : “Nola sultanım! Hem layıktır” dedi. Amasya'da Hızır Ağa'nın hatununu gönderdiler. Yürüdü, Elbistan'a, Süleyman Beğ'e vardı. O vakit Süleyman Beğ'in beş kızı vardı. Beşini dahi ortaya getirdi. Hızır Ağa hatunu da kızları görünce beğendiği kızın eline yapıştı. İki gözlerinden öptü. Oradan sürdü, hünkâra geldi. Haber verdi. Süleyman Beğ'in itaatini, tevazuunu ve kızın eline yapıştığı, güzelliğini, evsafını ve huyunu dedi. Sultan Murat dahi, Hızır Ağa hatununun beğendiği kızı kabul etti. Yine tekrar Hızır Ağa'nın hatununu ve Anadolu'nun ileri gelenlerinin hatunlarını gönderdiler. Kızı almaya Anadolu'dan ileri gelen beğler birlikte gittiler. Oraya yaklaşınca Süleyman Beğ'in kendisi karşı geldi. Büyük hürmetler edip dünürleri lütufla kondurdu. Usul ve turelerince ağırladı. İşin sonunda kızın elini alıp Hızır Beğ hatununun eline verdiler. Onlar dahi kızı alıp doğru Edirne'ye getirdiler. Hünkâr, gelinin çehizi ne ise hepsini gördü ve: “Hele benim türemde bu değildir, hem azdır” dedi. Hünkârın kendisi padişahlara layık bir çehiz hazırladı. Gelinin çehizine nice şeyler daha ekledi. Düğün yaptı ve etrafın padişahlarını davet etti. Ülemâyı ve fukarâyı topladı. Hepsine padişahın ihsanları sonsuz ve ölçsüz olarak yetiştirdi. Gelen ülemâ ve fukara zengin olup gittiler. Bu düğünün tarihi hicretin 853'ünde (Milâdî: 24 Şubat 1449 -13 Şubat 1450) Edirne'de vâki oldu. Bu âlemde maksud olan birkaç şeydir: Oğul evlendirmek, kız çıkarmak ve dünyadan ahrete iman ile gitmek. Şimdi bu şeyler Sultan Murad'a nasip oldu: Oğul evlendirdi. Kız- kardeşlerini çıkarıp ere verdi ve büyük düğünler yaptı. Kız kardeşlerini padişah oğlanlarına verdi. İşin sonu dahi hayroldu. Oğlu Sultan Mehmet dahi kendisinden sonra iyi, azametli padişah oldu. Akıbet hayırlılığının dahi âlâmeti budur.

yerinde düşünceyi akla yakın bularak, hayra giden bir işte istihareye gerek yok deyip gerekli hazırlıkları yapmaya koyuldu”³²⁷.

Arifi’ye göre: “Sultan Murat tarafından görücü olarak Hızır Ağanın haremi başkanlığında bazı harem ağalarından oluşan bir heyet Elbistan'a gönderildi”³²⁸.

Sultan Murat tarafından görücü olarak Hızır Ağanın haremi (eşi) başkanlığında harem ağalarından oluşan bir heyeti bu kızlardan birini istemek üzere Elbistan'a gönderdi. Hızır Ağanın haremi bu kızlar arasından Sitti Hatun’u beğenerek durumu Sultan Murat’a anlattı. Sultan da gelini getirmek üzere Hızır Ağanın eşinin başkanlığında bir heyeti Dullkadiroğluların pay-ı tahtı olan Elbistan’a gönderdi. Mükerrerme Sitti Hatun, o günün payitahtı olan Edirneye gelin getirildi. Bu konuda çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler vardır³²⁹.

Fatih Sultan Mehmet’le on sekiz yıl mutlu bir hayat geçiren Sitti Hatun Hicrî 871 senesinde Edirne’de vefat etti³³⁰ ve Sultan Camii haziresine defnedildi³³¹.

³²⁷Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. II. s. 244–245.

³²⁸Arifi Paşa, “Elbistan ve Maraş’ta Zülkadiroğulları Hükümeti”, 36. Nüsha, s. 420.

³²⁹ Arifi, “Elbistan ve Maraş’ta Zülkadiroğulları Hükümeti”, 36. Nüsha, s. 421. Şöyle denilmektedir: Kızını istemek üzere gelen Hızır Ağanın eşi refakatındaki heyeti büyük bir merasimle karşılayan Süleyman Bey, beş kızını heyete takdim etti. Süleyman Bey, bu görücü heyetinin gelişini öğrenmek için vesile sayarak, güzellik örneği beş kızını da Hatuna gösterdi. ; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 55. Şöyle denilmektedir: “Hızır Ağanın haremi bu kızlardan beğendiğini belli etmek için birinin her iki eline birer öpücük kondurdu ve geri dönerek durumu II. Murat'a anlattı. Sultan Murat Hicrî 853, Milâdi 1499 tarihinde gelini getirmeleri için Hızır Ağa'nın hanımına ferman verdi. Sitti Hatun, muhteşem bir gelin alayı ve pek ağır bir çeyiz takımı ile “Saruca Yatı” eşliğinde Edirne'ye götürüldü. Edirne'de haftalarca düğün yapıldıktan sonra o sırada ikinci defa saltanata geçen Sultan II. Murat'ın “Neşe dağıtan lütufları büyük küçük herkesi keyiflendirdi. Sultan ülkenin bütün kadıları ulema sair ve fakirlerini düğüne davet etti”; Tayyip Gökbilgin, *1965 Ders Yılı Notları*; Hâlil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara, 1954, s. 108. Şöyle denilmektedir: Bu düğünden Bizanslı tarihçi Dukas; II. Murat'ın Şehzade Mehmet ile Sitti Hatun'u evlendirmesinin Karamanoğulları ve Karakoyunlulara karşı, Dulkadir Bey'inin şahsında bir müttefik bulmak amacı güttüğünü belirtir. ; *Tarihi İstanbul*, (Heyet tarafından hazırlanmıştır.) Yeni İstanbul Matbaası, tarihsiz, s. 12. Şöyle denilmektedir: “Şehzade on yedi yaşında iken Dulkadir hükümdarı Süleyman Bey'in kızı Sitti Mükerrerme Hatun (Resim-8) ile dört ay süren eğlenceler içinde evlendi. Genç Şehzade ve eşi Edirne'den Manisa'ya geçerek oraya yerleştiler.

³³⁰Sitti Hatun: Baş taşının taç kısmı Rumilerle süslü mihraplı ve mihrabın üst kısmında iki helezon, iki rozet ve yine kitabe etrafında zencirek ve kum saatleri ile müzeyyendir. Ayak taşının taç ve rumileri başka bir tarzda, mihrabı daha sade ve ortasından kırıktır. Baş taşının arka tarafında kitabe yerinde çark-ı felekli bir kandile bağlı daha küçük iki kandil ve altında bir şamdan motifi ile müzeyyendir.

³³¹ M. Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, ss. 318–319 Arifi, "Süleyman Beğ bin Nasirettin Mehmet Beğ" “Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti”, 35. Nüshada mabad, sah. 240'ta 1 nolu dipnot” Kırık dökük bir Arapça ile yazılı olan kitabe-i mezkurenin tarz-i, tahrir ve ifadesi doğru değildir... Şu hâliyle mütalaaayı acizanemce Sitti Hatun hin-i irtihalinde öteden beri ekser... Vaki olduğu gibi kendi sarayı bahsine gömülmüş ve camide yanı başına sonradan yapılmıştır. ” Hicrî 887 tarihli kitabesinden Cami'nin Sitti Hatun tarafından sağlığında yapıldığı manası çıkıyorsa da Sitti Hatun, Fatih devrinde vefat emiş ve cami Sultan Bayezid zamanında yapılmıştır.

Sitti Hatun (Sitti Mükrimе Hatun) nun hem padişah eşi hem de valide sultan olması bakımından çok önemli bir yeri vardır. Onun hakkında yalnız Osmanlı tarihçileri değil yabancı tarihçiler de not düşmüşlerdir. Ayrıca onun hakkında en açık sözlerle onu tanımlamışlardır. Gerek gelin hanıma verilen çeyizler gerekse üç ay süren düğün masallardaki gibi dillere destan olmuştur. Sultan hanımlığı süresince de yaptığı iyilikler anlatıla gelmiştir. Sitti Hatun ilk defa kendi resmini yaptırdı³³². Sitti Hatun'un Fatih Sultanla evliliği hakkında önceki ve sonraki sultanlardan hiçbirinden onun kadar söz edilmemiştir. Yerli ve yabancı tarihçilerin Sitti Hatunla Şehzade (Fatih Sultan) Mehmet'in evliliklerin ilişkin yazılanlar aşağıda gösterilmiştir. Bu alıntılar, kısmen sadeleştirilmiştir. Dulkadir Sarayından Edirne'deki Osmanlı Sarayı'na gelin giden en ünlü gelin hiç şüphesiz ki Sitti Hatun'dur. Kaynaklarda adı Mükrimе olarak da geçmektedir³³³. Nasırettin Mehmet Bey'in 40 yılı aşkın saltanatının sona ermesinden sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman Bey'in kızını olan Sitti Hatun, Fatih Sultan Mehmet'le evlendirilmiştir. Onun vasıtasıyla Osmanlı Sarayı'na Maraş giyim-kuşam, yemek vb. kültürünün yerleştiği ileri sürülmektedir. Gelin olduktan sonra 18 yıl Edirne'de yaşayan ve orada ölen Sitti Hatun'un II. Bayezid'in annesi olduğu da kabul edilmektedir³³⁴. Bu evliliğinin sebebi olarak da II. Murat'ın, II. Kosava zaferini kazandıktan sonra Karamanoğullarının bir ihanetini önlemek için Dulkadiroğlu Süleyman Bey'le akrabalık kurmak istemesi gösterilmektedir.

Sitti Hatun, Fatih'in İstanbul'u fethetmesinden sonra da Edirne'de yaşamaya devam etti ve 1467'de (H. 871) burada ahirete intikal etti ve yaşadığı sarayın bahçesine defnedildi. II. Bayezid zamanında bu sarayın bahçesine Sitti Hatun Camii (Sultan Camii) inşa edildi (1482). Sitti Hatun'un ölüm tarihi ile farklı görüşler vardır: Bunlardan

---

10 Eylül 1982 tarihli "*Halka ve olaylara Tercüman*" gazetesinde: Yıkılması önlendi. Edirne'deki Sitti Sultan Camii'nin tamirine başlandı. Edirne'deki Sitti Sultan Camiininin 600. inşa yılında başlatılan tamirat çalışmasının devam ettiği bildirildi.

Fatih Sultan Mehmet'in eşi Sitti Sultan adına II. Bayezid tarafından yaptırılan tek kubbeli caminin başlatılan tamirat çalışması ile yıkılmaktan kurtarıldığını belirten yetkililer şu bilgileri verdiler: "Tamirat çalışmasından önce, her an yıkılma tehlikesi bulunan caminin statik açıdan yapılan takviyeler ile ayakta kalması sağlandı. Diğer taraftan, caminin tezyinat ve restorasyon çalışması da devam ediyor. 1981 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün programına alınan caminin tamiratına 2 milyon liranın üzerinde harcama yapıldı."

³³² Osmanlı ve devrinde ve önceki zamanlarda yaşayan sultanlar içinde ilk defa portresini Fatih Sultan Mehmet Bellini'ye yaptırmıştır. İhtimal ki, Sitti Hatunun da resmini o yaptırmıştır.

³³³ Sitti Hatun'un gerçek adı Mükrimе Hatun'dur. Sitti kelimesi Arapça Seyyide kelimesinden gelmektedir. Ayrıca bu kelime Arapça "benim hanımım" manasına da gelmektedir.

³³⁴ Halil Edhem, *Garbi Anadolu'da Selçukilerin Varisleri*, s. 310.

biri H. 871 tarihi (M. 1467), diğeri de H. 891'dir (M. 1485-86) ³³⁵. Ayrıca diğeri görüşler dipnotta gösterilmiştir ³³⁶. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Fatih Sultan Mehmet'ten önce vefat eden çocuksuz olarak 1467'de ölen Sitti Hatun yaşadığı sarayın bahçesine gömülmüştür. Arifi Paşa, yaşanan sarayın bahçesine defnedilmenin bir gelenek olduğunu belirtmektedir. 1482'de de bu mezarın yanı başına Sitti Hatun Camii (Sultan Camii) yapılmıştır.

Sitti Hatun'un tahtırevan üzerinde bir minyatürü, bir de erkek kardeşinin minyatürü vardır. Bu minyatürleri Sitti Hatun'un yaptırdığı zannedilmektedir ³³⁷. Minyatürler, XV. yy. da yazılmış Batlamyus'un *Yazma Coğrafya* eserinde bulunmaktadır. Minyatürler Babinger tarafından tespit edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet, Sitti Hatun'la evlenirken gösterişli bir düğün yaptı. II. Mehmet Sitti Hatun'la evlenirken gelini almak için Elbistan'a kadar dadıları da gitmişti. Ayrıca Fatih'in eşini Elbistan'a kadar giderek getirenler arasında kalfalardan Merih Bula da vardı ³³⁸.

İlk Osmanlı müverrihlerinden Oruç Bey, Sitti Hatun'la Şehzade Mehmet'in evlilik olayından şöyle bahsetmektedir: Sultan Murat Han, Edirne'de oğlu Mehmet'i evlendirdi. Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızını Sitti Hatun'u düğün eyleyip alıverdi. Sonra yaylaya çıktı (24 Şubat 1449-13 Şubat" 1450) ³³⁹ Bu düğün olayını Mehmet Neşri de

---

³³⁶ Mustafa Özer, "Sitti Şah Sultan'ın Edirne'deki Eserleri ve Mezarına Ait Taşlar", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. V8, 2004, s. 188. Fransız Babinger, M. T. Gökbilgin, Rifat Osman, E. Hakkı Ayverdi ve R. Kazancıgil gibi araştırmacılar bu tarihi kabul etmektedirler. ; Mustafa Özer, "Sitti Şah Sultan'ın Edirne'deki Eserleri ve Mezarına Ait Taşlar", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. O. Aslanapa ve O. N. Paremeci, Mustafa Özer gibi araştırmacılar ise mezar taşının "Haze'l-kabr Sitt Hatun bint-i Süleyman Bey Bin Zülkadir fi evsat-ı Ramazanü'l-mübarek sene-i ahad ü tis'in ü semaniye er-rahmatüllahu teala" (891-1485-86) şeklinde okumuşlardır. *Soyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C V8, 2004, s. 188. ; Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş'ta Zülkadiroğulları Hükümet", s. 94. Şöyle denilmektedir: Sitti Hatun Camii kitabesini de yine Arifi Paşa şöyle okumuştur: "rahhasat bünyan haze'l- makamü 'I-kerim ii devleti 'I-sultanü'l- azim essultan ibn sultan el-gazi Ebu 'I-Feth Bayezid Han edammallahü teala bi'l- hayr dürrütü 'I-muhsenat havatin ez-zaman Sitti bint. Süleyman b. Zülkadir senetü ve semanine ve semane mieh" (887-1482) ; Mustafa Özer, "Sitti Şah Sultan'ın Edirne'deki Eserleri ve Mezarına Ait Taşlar s. 182. Şöyle denilmektedir: Sitti Hatun Camiinin (Sultan camii) H. 889'da (M. 1484) de yapıldığını ileri sürmektedir. Sitti hatun camiinin H. 925/M. 1520, H. 935/M. 1530, H. 980/M. 1573-74 tarihli üç vakfiyesi vardır. Bu vakfiyelere göre Keşan'ın Tavrnk, Kratova ve Depeli köyleri vakfedilmiştir.

³³⁷ Minyatür de olsa ilk defa bir hanedandan sultan hanım resmini yaptırtmıştır.

³³⁸ Bula sözü, kalfa anlamına gelmektedir. Sarayda cariyeler için kullanılan bu tabir XVI. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Önceleri abla denmekteydi. Bula sözü, abla anlamına gelmektedir. Acemi cariyeler yetiştirildikten sonra usta olurla ve kendilerine kalfa denirdi.

³³⁹ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, (Yay. N. Atsız) Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972, s. 106.

benzer şekilde anlatmaktadır³⁴⁰. Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hizmetine giren İdris-i Bitlisi, Fatih ile Sitti Hatunun evlenmesine eserinde geniş bir yer ayırmış; olayı ayetlerle, Şiirlerle ve kıssalarla izah etmiştir. Müellif; evlilik yaşına gelen Şehzade Mehmet'in evlenmesi için Sultan Murat'ın huzuruna devlet erkânının davet edildiğini, onlarla müşavere yapıldığını, herkesin bu evlilik için fikir beyan ettiğini, kızlardan hangisinin seçileceği hususunda görüşler bildirdiklerini yazmaktadır³⁴¹.

Bu toplantıya katılanların bazıları Rum güzelleriyle, bazıları da "Hoşunuza giden kadınlarla evlenin. " ayeti kerîmesi gereğince istediği kadınla evlenmesi kimisi de güzel bir hanedanın veya eski soylu bir ailenin kızının alınması görüşünü ileri sürer. Sultana sunulan tavsiye ve görüşler içinde vezir Halil Paşa'nın fikri münasip görülür³⁴².

Osmanlı tarihçisi Solakzade Mehmet Efendi de Sitti Hatunla ilgili şu bilgileri vermekte: "*Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in bahtiyar cihan padişahına ubudiyetini arz etmesi ve doğruluk ve hulus ile ona bağlanması, iki taraf arasında birbirine karşı hitap ve mükâleme vukua getirmişti. Adı geçen Süleyman'ın beş kızı vardı. Somuncu kızı, güzellik ve zerafet bakımından hayret derecesindeydi. Gerçi bu beş kızın beşi de birer yıldız idi. Amma içlerinden birisi hüsn-ü cemel ile hepsinden çok ileride idi. O sıralarda mekâm yüce şehzade Sultan Mehmet Han hazretlerine tezvic olundu*"³⁴³.

Devlet erkânından pek çok kimse, Elbistan'a kadar gitti. O iffet sahibi gelini, tazim ve terkim ile saltanat haremine getirdiler. H. 853 (M. 1449) baharında nice günler düğünler oldu. Neşe ve sevinç mürettep olmakla, güzel sevinçlere eren düğün ehlinin gönüllerinde olan gam yumakları dağıldı. Üzerlerine dirhem ve dinar saçıldı. Velhasıl bütün halk, kıyasa gelmez padişahın nimetleriyle, onun yüksek ihsanları ile müteselli oldular. Alman Tarihçi Hammer, Fatih'le Sitti Hatun'un evlenmesini şöyle anlatmaktadır. "*Yine o sene zarfında Murat oğlu Mehmet'in Zülkadir prensesiyle izdivacını icra eyledi. Bu memleketin Türkmen Bey'i olan Süleyman Bey'in beş kızı vardı. Hızır Ağa'nın haremi bu kızların arasında Osmanlı tahtı varisine bir zevce seçmek için Süleyman Bey'in nezdine gönderilerek seçilen prenses -padişah namına- nişan yüzüğünü verdi. Hızır Bey'in halilesi (zevcesi), gelinin ulaştırılmasına Saruca Paşa ile beraber tekrar Süleyman Bey'in Sarayı'na gelerek gelini götürdü. Bey'in ileri*

³⁴⁰ Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, s. 675-676.

³⁴¹ Diğer Osmanlı şehzadelerinin evlendirilmesinde bu kadar vezirin görüşü alınmamıştır.

³⁴² İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, C. II, s. 402-407.

³⁴³ Zevce, eş olundu.

gelen memurları gelini cihazıyla beraber Bursa ya kadar teşyi ettiler. Bu şehrin kadıları, âlimleri, şeyhleri tantana ile gelinin istikbaline çıktılar. Edirne 'de düğün merasimi üç ay sürdü. Mehmet Edirne'den ancak 1450 Kanun-ı Evvelinin nihayetinde hareket ederek Manisa'da hükümetine döndü. Bir ay sonra Murat-kırk dokuz yaşında olduğu halde - ekseriye sefâgahı olan Edirne gölünün bir adasında ve ziyafet esnasında nüzüül isabetiyle vefat ett. ³⁴⁴.

1. 11. 4. 3. Ayşe (Gülbahar) Hatun

Osmanoğulları XIV. yüzyılın başında Osmanlı devletini kurup kısa bir zamanda imparatorluk haline geldi. Anadolu'da kurulan Beyliklerle münasebetlerini sürdürerek onları kendi birliği içine almayı başarmıştır. Bunların arasındaki din, dil ve kültür birliği çok kuvvetli idi. Birbirlerinden gelin alıp vererek de akrabalık bağlarını kuvvetlendiriyorlardı. Bu akrabalık bağlarının en kuvvetlilerinden biride Osmanlılar ile Diyar-ı Türkistan'ın veya Bilâd-ı Türkmâniyyanın hâkimi Alâüddevle-i Zülkadiriyye, Alâüddevle Bozkurt arasında olmuştur ³⁴⁵.

Alâüddevlenin kızı Ayşe Hatun ile Osmanoğullarından Fatih'in oğlu II. Bayezid, Amasya'da vali iken evlenmişlerdir. Bu evlilikten 875/1470 yılında Yavuz Sultan selim doğdu. Dulkadirli ülkesindeki kargaşalar bir türlü bitip tükenmek bilmiyordu. Bu kargaşadan kaçan Alâüddevle Bey, amcası Âşık Bey ve Beyler Beyi Mestan Bey bir kısım Dulkadirli cemaati ile ülkesini terk ederek Amasya'da Şehzade Bayezid'in yanına sığındılar. Alâüddevle Bey kızını Ayşe (Gülbahar) Hatun ³⁴⁶ Şehzade Beyazid'e vermiş ve bu evlilikten geleceğin padişahı (Sultan Selim) Amasya'da ³⁴⁷ dünyaya gelmiştir.

³⁴⁴Baron Joeseph Von Hammer Urgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, (Terc. Melnmed Ata), (Yay. Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, s. 515-516.

³⁴⁵Ahmet Uğur, "Bilâd-ı Türkmâniyyenin Yeğeni Olan Büyük Devlet Adamı Yavuz Sultan Selim" (Ayrı Basım) *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4. Kayseri 1990. s. 188; Taşköprüzade Mehmet Kemalettin Efendi, *Tarih-i saf*. V. III s. 60/11-19; Ç. Uluçay "Bayezid II ailesi" *T. D. Mart* 1967, M. T. Gökbilgin, Yavuzun annesinin adını Gülbahar Hatun diye verir. Hatuniyye Sultan olarak ta verilmektedir. Sitti Hatun'un Süleyman Bey'in altıncı kızı olduğu ve bundan dolayı da Arapça altıncı demek olan sitte isminin verildiği düşünülebilir.

³⁴⁶Pazan, *Padişahın Anneleri Valideleriyle Valide Sultanlar*, s. 58-(Ayşe Gülbahar Hatun İkinci Bayezid Han'ın hanımı ve 9. Padişah Yavuz Sultan han'ın annesidir. 1453 yılında Elbistan'da doğduğu tahmin edilmektedir. Dulkadiroğlu Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızıdır. Bu hanedan Oğuzların Boz ok kolunun Bayat boyundandır. Halası Sitti Mükrimme Hatun kayınpederi Fatih Sultan Mehmet Han'ın hanımıydı.

³⁴⁷Mustafa Vazı Efendi, *El Belabülü'r-Rasiye Fi Mesail-i Riyasiye Amasya*, El yazması aslından rahmetli Halit Öcalan tarafından istinsah edilmiş olan nüshanın 98. sahifesi:"Soru- Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Selim Hazretlerinin (maskat'ül r'es) doğum yeri Amasya mıdır? El cevap- Amasya'dır. Validesi hamile iken kapiya dilenci suretinde bir kâmil zat gelip "Hanım bir oğlum olsa gerektir. Sekiz yerinde, beni olsa gerek, o sekiz ben sekiz yıl padişahlığa ve sekiz padişaha galip olacağına delildir. " Vakta ki doğdu. Sekiz

Ayşe (Gülbahar) Hatun, Sultan II. Bayezid'in hanımı ve Yavuz Sultan Selim'in annesidir. Araştırmacıların Ayşe Hanım ile Gülbahar Hatun'u farklı kişiler olarak değerlendirmesi bu hanımın kimliği üzerinde tartışmalarında beraberinde getirmiştir. Fransız Babinger ve Halil Ethem Beye göre Ayşe Hatun, Yavuz'un annesi olup Dulkadiroğlu Alâüddeve'nin kızıdır³⁴⁸. Amasya'daki çeşme kitabesi de bunu göstermektedir. Tayyip Gökbilgin ise Yavuz'un annesinin Gülbahar Hatun olduğunu iddia eder. Türbesinin kitabe metninde adının geçmemesi meselenin tam olarak açıklığa kavuşmasına manidir. Günümüzde Yavuz Sultan Selim'in annesinden söz eden tarih araştırmacıları, onun Dulkadirli Beyi Alâüddeve'nin kızını Ayşe Hatun olduğunu kesin bir şekilde ifade ederler. Gülbahar adının kullanılmasının sebebinin ise Yavuz Sultan Selim'in annesinin iki adı olmasından kaynaklanmış olabileceğini düşünülmektedir. Bu durumda ya asıl adı Ayşe Gülbahar'dır ya da saraya alındıktan sonra Gülbahar adı kullanılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in annesinin türbesi üzerindeki kitabenin birinci mısra'ındaki banu-yu rum (rum Hatunu) deyimine dayanarak Yavuz Sultan Selim'in annesinin Rum olduğu yorumunu yapanlar da olmuştur. Ancak Osmanlılar zamanında Rum deyimini Anadolu'yu işaret etmektedir. Dolayısıyla bu deyim Anadolu Hatunu, Hanımefendisi, Büyükhanımı demektir ki bir anlamda Ayşe Gülbahar Hatun'un Dulkadirli hanadanına mensup olduğunun en büyük işaretidir.

II. Bayezid 'ın Dulkadir Bey'i Alâüddeve Bozkurt'ın kızını Ayşe Sultan'la evlendiğini ve bu evlilikten Yavuz Sultan Selim'in doğduğunu izah eden Halil Ethem bu konuyu ayrıntılı olarak incelemiş ve Trabzon'daki Gülbahar Hatun türbesi hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir. Merhum Halil Ethem'in bu çalışması şimdiye kadar pek incelenmemiş ve gözden uzak kalmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak Ayşe Sultan'ın Gülbahar Hatun olduğu ve onun da Yavuz'un annesi olduğu ispatlanmaktadır. Müellifin bu konudaki yazısının tamamını burada vermek yararlı olacaktır: "Bu türbenin Yavuz'un annesine ait olduğunu belirterek, Hatuniye diye isimlendirilen İmaret Camii'nin batı tarafında olan türbenin üzerinde sülüs yazı ile Farsça bir kitabe bulunmaktadır. İmaret camii, medresesi, imarethane, şadırvan olmak üzere bütün eserler Sultan Selim 'in annesinin hayratıdır. Bunlara ait evkaf nezaretinde bir kayıt bulunamamıştır. Ancak Trabzon Mahkeme sicillerinde bir kayıt mevcuttur.

---

beni var ve sekiz yıl padişah oldu ve sekiz padişaha galip oldu ve sekiz memleketi babadan kalma memleketine ilave etti. Bu bilgi Sehî Bey'in Tezkiret'üs Şuara isimli eserinden alınmıştır.

³⁴⁸Uluçay, *Padişahları Kadınları ve Kızları*, s. 22; J. H. Martmann, "Dulkadirlihar", (Eklmeler: M. H. Yinanç, *J. A. C. III.*, s. 661.

Ayşe Gülbahar Hatun ile II. Bayezid Han otuz altı yıl evli kaldı. Birbirlerine sevgi ve muhabbetleri çok fazlaydı. İkisi de İslâmiyet'i hakkıyla yaşama hususunda pek titizdi. Aralarında geçen şu konuşma da bunun işaretidir. II. Bayezid Han savaşlarda bir adet edinmişti. Her seferden dönüşünde elbisesinde biriken tozları toplar ve bir kavanozda biriktirirdi. Yine bir harp dönüşünde Bayezid Han elbisesini çıkarmış, üzerindeki tozları itina ile toplamaya çalışıyordu. Hanımı Gülbahar Hatun merakla sordu: "Efendim, merakımı hoş görün, her cihat dönüşü o tozları niçin biriktirdiğinizi sorabilir miyim?" Padişah, tebessümle: "Benim senden gizlim yoktur Gülbahar Hatun. Bu tozların mezarıma konulmasını vasiyet edeceğim. Çünkü Hadis-i Şerifte, "Ayakları Hak yolunda tozlananları Allah-ü Teâlâ'nın cehennem ateşinden koruyacağı" buyrulmaktadır. İşte Hak yolunda, kâfirlerle cihat ederken üstümüze bulaşan tozları bu yüzden topluyoruz. Vasiyetimizdir; öldüğümüzde bunları kabrime koysunlar

Ayşe Gülbahar Hatun ömrünün son yıllarında, Trabzon'da Sancak Beyliği yapan oğlu ile yaşadı. Bu hayırsever kadın Trabzon'da mükemmel bir külliye inşasına başladı. Külliye'nin tamamlanmasından evvel vefat ettiği ve oğlu Selim Han tarafından tamamlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1505 yılında vefat edince külliyesinin yanındaki türbesine defnedildi. Genel olarak araştırmacılar külliye'nin, türbeden sonra 1514 yılında Selim Han tarafından inşa ettirildiğini yazsalar da doğru değildir. Zira arşiv kayıtlarında külliye'nin Gülbahar Hatun tarafından yaptırıldığı bellidir. Belki Selim Han döneminde tamamlanmış olabilir. Külliye'nin bulunduğu mahalleye o günden itibaren Ayşe Gülbahar Hatun'un adından dolayı Hatuniye Mahallesi denilmiştir³⁴⁹.

Segeligen bir plan üzerine, düzgün kesme taşlarla örülen türbe, sivri kubbeyle örtülüdür. Türbenin örtüsü iki kademeli olup segeligen bir kasmağa oturmaktadır. Kubbe kurşunla kaplıdır. Türbenin kapısı kuzey cephesinde olup diğer cephelerde üzerinde yalancı sivri kemerler bulunan birer pencere yer alır. Ayrıca saçak altlarında bazı cephelerde şemse ve dikdörtgen şekillerinde geometrik motiflerle bezeli kabartma süslemeler bulunmaktadır. Türbenin kuzey cephesindeki giriş kapısı üzerinde 145x70 cm. boyutlarında, alt ortası kapı kemeriyle şekillenen, güzel bir sülüsle mermer üzerine yazılı kitabesi yer almaktadır. Kitabe üç beyitten oluşan manzum Farsça bir kıtadır:

*Anadolu'nun hatunu dünyadan ahirete yüz çevirdiğinde
Ona ebedilik tahtı ve daimi mülkü mukarrer oldu*

³⁴⁹ Aynı şekilde Maraş'ta da bir Hatuniye Mahallesi ve Hatuniye Camii vardır.

Himmeti, dünyanın ani devletinden yüz çevirdiğinde

Yüksek yerden ebedi devlet ona yöneldi

Hakk'zn {eyzinden daimi rahmet ona nazil olunca

Vefat tarihi de "rahmet-i dayim ber-u" oldu.

İç mekânda kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Mihrap yerini belirleyen kemerin üzerine Kelime-i Tevhid, korniş altında, her kenarda iki olmak üzere on altı dikdörtgen panoya ise Besmele ile birlikte Âyetel-Kürsi yazılmış ve dua ayetleri ile tamamlanmıştır. Ünlü seyyah Evliya Çelebi 1640 yılında Trabzon seyahatinde valide sultanın türbesini de ziyaret etmiş ve şu bilgileri vermiştir: I. Selim Han burada hâkim iken valide-i mükerremeleri vefat ettiğiinden, Zağanos Kapısından taşrada bir kubbe-i pür-envar içinde defnolunmuştur. *‘Türbedarları ve cüzhanları doksana varır. Beher gün üzerinde üç hatm-i şerif tilavet olunur. Merhume sahibü'l-hayrat Rabia-i Adviyye misal afife bir hatun imiş. Kubbe-i pür-envarı gayetsanatlıdır.*” Külliyyede türbenin dışında cami, medrese, imaret, mektep, darü'l-kurra bulunuyordu. Zaman içinde yıkılan yapılardan günümüze sadece türbe ve cami gelebilmiştir. Evliya Çelebi Hatuniye Külliyesi'ndeki yapılar hakkında da geniş bilgiler vermektedir."Cami hareminin dört bir yanında büyük hücreler ile çevrilmiş ilim yuvası büyük ve güzel bir medresesi vardır. Müderris ve talebelerine yiyecek ve ihtiyaçları vakfından karşılanır. Talebeleri devamlı ilimle meşgul olurlar. Yine külliye içinde yer alan okul için, "Hatuniye Camii'nin batısında kubbeli kârgir güzel bir sıbyan mektebidir. Devamlı Kur'an-ı Kerim okuyup dinî bilgileri talim ederler." Evliya Çelebi, Hatuniye Camii ile güneyindeki matbah ve fırın hakkında da geniş açıklamalar yapmaktadır. İmareti mükemmel bir ziyafet evidir. Öyle ki Trabzon'da benzeri yoktur. Camiin kible tarafında matbahı ve yemek mekânı vardır. Yolculara, misafirlere, fakire ve fukaraya, genç ve yaşlılara nimeti boldur. Bir ekmek fırını olup imaret için has ve beyaz ekmeği pişirirler ve mürtezikasına (pansiyoner) yedirirler. Her cuma gecesi pilav-zerde ve yahni tevzi' ederler. Vakfın kurucusu böyle tayin etmiştir. Ona hayır dualar olsun. Gülbahar Hatun yaptırmış olduğu külliyyeye zengin vakıflar da yapmıştır. Bunların en meşhuru bugünkü Trabzon'un Vakfikebir ilçesidir. Rivayete göre İstanbul'dan Trabzon'da bulunan oğlu Şehzade Selim'i ziyarete gelen Gülbahar Hatun, denizde büyük bir fırtınaya yakalanmıştı. Cenabı Hakk'a yönelerek bu sıkıntıdan kurtulursa karaya çıkacağı ilk yeri vakfedeceğini Fırtına dindiğinde Trabzon'a ulaştığı yer Vakfikebir

sahili olunca, Gülbahar Hatun, Vakfikebir topraklarının gelirini kurduğu vakfa dâhil etmiştir.

Ayşe Gülbahar Hatun, oğlunun Sancak Beyliği sırasında Rize'ye gelerek kendi adı ile anılan Gülbahar Sultan Camii'ni yaptırmıştır. Kare planlı, kubbeli cami 1956'da tamir ettirilmiştir. Aynı isimli anılan mahallededir. Ayrıca Giresun, Manisa ve İstanbul Bayezid'de vakıf ve hayratı vardır. Sultan Yavuz Selim Han annesinin ruhu için, Trabzon Hatuniye Mahallesi'nde, cami, mektep, medrese, imaret, türbe ve hamamdan meydana gelen Gülbahar Hatun Külliyesi'ni yaptırmıştır. Külliyyeden günümüze sadece cami ve türbe ulaşabilmiştir. Cami, Ayşe Gülbahar Hatun Camii, Hatuniye Camii, Büyük İmaret Camii ve Valide Sultan Camii adlarıyla anılır. Türbe, caminin avlusunda yer alır. İçinde sadece Ayşe Gülbahar Hatun'a ait kabir vardır³⁵⁰. Bu hayırsever kadının ayrıca Giresun, Manisa, Amasya ve İstanbul'da çeşitli vakıf ve hayır eserleri mevcuttur³⁵¹.

Yavuz Sultan Selim'in annesi olan Ayşe Hatun, onun Trabzon Sancak Beyliği sırasında 1505'te vefat etmiş olup mezarı Trabzon'dadır. Türbesinde yanlış olarak Gülbahar Hatun yazılıdır. Oysaki Gülbahar Hatun Fatih'in eşlerinden biridir. Dulkadirliilerin son beyi olan Alâüddevele, Yavuz'un dedesi olup onun tarafından öldürülerek Beyliği Osmanlılara katılmıştır. Sultan II. Bayezid ile Alâüddevele arasında çok yakın ilişki vardı. Alâüddevele Memlûklülere karşı devamlı Osmanlıları destekledi³⁵². II. Bayezid'in kayınpederi olması bu destekte etkili olabilir. Ayrıca Rize'ye kendi adı ile anılan cami de onun yardımları ile yaptırılmıştır. Bunun dışında, Giresun, Manisa ve İstanbul Bayezid'de vakıf ve hayratı vardır. Mezarı, Trabzon Hatuniye Mahallesi'ndeki, oğlunun annesi için yaptırdığı külliye içindeki türbededir.

Ayşe Gülbahar Hatun, Sultan Bayezid Hanla otuz altı yıl evli kaldıktan sonra 1505'te Trabzon'da vefat etti. Oğlu Yavuz Sultan Selim'in padişahlığını göremedi. Yavuz Sultan Selim annesinin ruhu için, Trabzon, Hatuniye Mahallesinde cami, mektep, medrese, imaret, türbe ve hamamdan meydana gelen Gülbahar Hatun Medresesini yaptırmıştır. Türbesi caminin doğusunda yer almaktadır. İçinde Sadece Ayşe Gülbahar Hatuna ait bir mezar vardır. Birinci Cihan Harbi sonunda insanlıktan nasibini almamış

³⁵⁰ Pazan, *Padişahın Anneleri Valideleriyle Valide Sultanlar*, s. 59.

³⁵¹ Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, s. 109-112.

³⁵² Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, s. 134-136.

bulunan Ermeniler, yurdumuzun birçok bölgelerinde yaptıklarını Trabzon'da da yapmışlardır. “Bu katliamların en feci örneklerinden biri de (Dokument Relutifs aux-Atrocit es commises par les Arme'niens sur la papulation Musulmane publication Du congres national-con-stantnople-societ Anonyme de papeterie et d'im primerie 1919) isimli eserin 22'inci sahifesindeki resmin altında Ermeniler tarafından tahrip edilen Yavuz Sultan Selim'in annesinin türbesi yazmaktadır”³⁵³. Tamamıyla tahrip edilmiş bulunan türbede mezar açılmış mevtanın kalıntıları dışarı çıkarılmış ve her şey tahrip edilmiştir.

1. 11. 5. DULKADİR HANEDANINA GELİN GELEN KIZLAR

1. 11. 5. 1. Hatice Hatun (Mısır Hatun)

Hatice Hatun, Kadı Burhanettin Ahmet'in kızı olup Dulkadir Bey'i Nasırettin Mehmet Bey'le evlendirildi. 1381-1398 tarihleri arasında Sivas ve Kayseri'de hüküm süren Kadı Burhanettin Ahmet, Dulkadir Bey'i Sevlî Bey'in kızı ile evlenmişti. Buna karşılık Kadı Burhanettin Sevlî Bey'in yeğeni olan Nasırettin Mehmet Bey'e kızı Hatice Hatun'u vermişti. 1398'de Kadı Burhanettin, Akkoyunlu hükümdarı Karayülük Osman tarafından öldürülünce, onun memleketi olan Amasya ve Sivas gibi şehirler Yıldırım Bayezid Han'a verildi. Kadı Burhanettin'in oğlu Alâettin Ali Bey eniştesi olan Dulkadir Bey'i Nasırettin Mehmet'in yanına gönderildi ³⁵⁴. Nasırettin Mehmet Bey, Kayseri'yi Karamanoğullarından alınca şehrin valiliğini hanımı Hatice Hatun'a verdi. Kadı Burhanettin Ahmet gibi güçlü bir şahsiyetin kızı olan Hatice Hatun çok iyi yetiştirilmiş ve siyasetten anlayan bir kişiydi. Hatice Hatun dirayetli bir kadın olup, kocası tarafından iki defa Mısır'a gönderilerek Memluk sultanları olan Şeyh Müeyyet Mahmut (1411-1421) ve Sultan Baybars'la (1422-1438) görüşmüştür. Onların yanında büyük itibar görmüştür. Bundan dolayı kendisi Mısır Hatun diye anılmıştır.

Nasırettin Mehmet Bey'in, Memluk Sultan'ı Şeyh Müeyyet ile arası açılmıştı. Memluk Sultan'ı Suriye'de Nevruz isyanını bastırdıktan sonra 1414'te Antep ve Darendeyi Dulkadirîlilerden aldı. Sultandan intikam almak isteyen Nasırettin Mehmet Bey, Şam Valisi Kani Bey isyan edince ona oğullarından birini göndererek yardım etti.

³⁵³Yalçın Özalp, "Saraylara Gönderdiğimiz Maraşlı Gelinler", *Dünyada Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, Yıl 2, S. 2, Ankara 1985. s. 81-82.

³⁵⁴ Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, C. 1, s. 321; J. H. Mardtmann, Dulkadirîlîler, (Eklmeler: M. H. Yinanç), *İA*, C.. III. , Eskişehir 1997, s. 659.

Fakat Memlukler isyanı bastırarak Dulkadiroğlu'nun oğlunu yakalayıp Mısır'a gönderdiler. Orada hapsedilen oğlundan bir yıl haber alamayan Nasırettin Mehmet Bey'in karısı Hatice Hatunu Mısır'a gönderdi. Hatice Hatun 31 Ocak 1417'de Kahire'ye gelmişti. Sultan Şeyh Müeyyet'le görüşen Hatice Hatun'un herhalde herhangi bir dedikoduya mahal vermemek için uzun süre Sultanın yanında kalmasının engellendiği belirtilmektedir. Memluk Sultan'ı ona ikramlarda bulunmuş ve Kahire' de Kalatü'l-Cebel'de hapsedilen oğluyla görüştürmüştü. Orada büyük bir ilgi ile karşılanan Hatice Hatun, Dulkadirilerin Memluk Sultan'ına bağlı kalacağına dair söz vererek oğlunu kurtarıp Maraş'a döndü. Nasırettin Mehmet Bey eşi Hatice Hatun dönünce yeniden Memluklülere karşı isyan etti. Darende ve Besni'yi Memlukler 'den geri aldı.

Kayseri hâkimiyeti yüzünden Karamanoğulları ile Dulkadiroğulları rekabet halindeydi. Karamanoğulları Kayseri'yi yeniden ele geçirmek amacıyla 1419'da bir saldırı başlatmışlardı. Karamanlıların bu seferine Ramazanoğulları da katıldılar. Karamanoğlu Mehmet Bey yanında oğlu Mustafa ve damadı Ramazanoğlu İbrahim olduğu halde Kayseri üzerine yürüdü. Dulkadiroğlu Nasırettin Mehmet Bey bu orduyu yendiği gibi Karaman Bey'ini esir alıp oğlunu da öldürdüler. Esir edilen Karamanoğlu Mehmet Bey Memluk Sultan'ına gönderilmişti. 1420'de Memluk Sultan'ı Şeyh'in ölümü ile yerine Tatar sultan olmuştu. Bu arada Dulkadirilerden Tuğrak Malatya'yı Memluklülere almıştı. Dulkadirli Alâettin Ali Bey ise Kahire'ye giderek Memluk Sultan'ına itaat edince ona Maraş'ın yanı sıra Antep ve Darende'de verilmişti. 1422'de Memluk tahtına Baybars çıkınca Antep ve Darende Nasırettin Mehmet Bey'e verildi. Nasırettin Mehmet Beyden kaçarak Kahire'ye sığınan kardeşi Alâettin Ali Beye Memluk Sultan'ı itibar etmemiş, o da Suriye'de karışıklıklar çıkarmaya çalışmış bundan dolayı da öldürülmüştü.

Nasırettin Mehmet Bey zamanında Dulkadirli-Akkoyunlu ilişkileri de gerginleşti. 1426'da Malatya'ya doğru sefere çıkan Karayülük Osman Harput'u ele geçirdi. Sultan Baybars'ın yanında Akkoyunlulara karşı sefere çıkan Nasırettin Mehmet Bey'in de bulunduğu ordu Diyarbekir kuşatmasında başarısız oldu. Bu arada Alâettin Ali Bey'in oğlu Hamza Bey Memluklerle sıkı ilişkiye girerek Dulkadir Ülkesinde hak iddia ediyordu. Memlukler ona destek vererek Maraş'ı almışlardı. Karamanoğulları da Memluklülere tabi olarak Kayseri'yi ele geçirmek istemekteydiler. Nasırettin Mehmet Bey ikinci defa eşi Hatice Hatun'u Mısır'a göndererek Kayseri'nin anahtarını sultan Baybars'a sundu. Memlukler Kayseri'yi yeniden Dulkadirilere terk ettiler. Kadı

Burhanettin Ahmet'in kızı olan Hatice Hatun saygın bir kişiydi. Daha önce de Kahire'ye giderek bir diplomat gibi Memluk Sultan'ı ile eşi Nasırettin Mehmet Bey arasında arabuluculuk görevi yapmıştı. Dulkadir Beylerinin hanımları ile kızlarının da tarihte önemli roller oynadıkları bilinmektedir. Nasırettin Mehmet Bey'in eşi Hatice Hatun sözü geçen bir kadındı. Kocasını Nasırettin Mehmet Bey'le birlikte ülkesini yöneten Mısır Hatun adına Kayseri' de Hatuniye medresesi inşa edilmişti.

Türk Tarihinde devletlerarasındaki siyasi ilişkileri güçlendirmek ve aralarındaki siyasi anlaşmazlıkları çözümlenmek için devletler birbirlerinden kız alıp vermişlerdir. Gerek Orta Asya Türk tarihinde gerekse Osmanlı-Bizans dönemine baktığımızda bu tür evlilikler gerçekleşmiştir. Maraş topraklarında oluşan ve Konya'ya, Kayseri'ye kadar geniş topraklar üzerinde egemenlik kuran Dulkadiroğulları Beyliği de komşularıyla iyi geçinmek ve barış içinde yaşayabilmek için evlilikler yapmıştır. Beylikler içerisinde en uzun ömürlü olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin bu bölgedeki hâkimiyeti'nin sağlanmasını sadece ordusunun güçlü olmasıyla açıklayamayız. Çünkü askeri nedenlerin yanı sıra sosyal ve kültürel gelişmelerinde beyliğin varlığını sürdürmesinde önem arz ettiğini görmekteyiz. Dulkadiroğulları Beyliği varlığını sürdürmede bir takım siyasi politikalar sergilemiş ve sergilediği bu politikalarından en önemlisi de hanedanlar arasındaki evlilikler olmuştur.

Dulkadirli kadınlarının; Dulkadiroğulları Beyliği'nin siyasi tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Dulkadirli kadınları zaman zaman komşularıyla savaşa sebep olurken, çoğu zaman da anlaşmalar, uzlaşma ve barışların sağlanmasında önemli etkileri olmuştur. Dulkadirli kadınları gittikleri devletlerin özellikle Osmanlı sarayında Dulkadir Beyliğinin kültürel unsurlarını ciddi bir şekilde hissettirdiklerini de görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

XIII - XIV. YÜZYILDA ANADOLU VE DULKADİROĞULLARI ÜLKESİNDE TASAVVUF, TARİKAT, AHİLİK, TEKKE VE ZAVİYELER

Dulkadiroğulları Beyliği, bulunduğu konum itibariyle mutasavvıfların ilgisini çekmiş, bu sebeple Türkistan'dan Anadolu'ya göçen şeyhler, çevreleriyle birlikte bir süre burada ikamet etmişlerdir. Türkistan kökenli tarikatların şeyhleri Ahmet Yesevi'ye bağlı olup Moğol istilası yüzünden Anadolu'ya göçmek zorunda kalmış, başlangıçta bunlar bağımsız hareket etmeyi ve kendi adları ile anılan tarikatlar kurmayı tercih etmişlerdir. Dede Garkın, Baba İlyas-ı Horasani, Hacı Bektaş-i Veli gibi ünlü Türk asıllı mutasavvıflar, Maraş ve çevresi başta olmak üzere Türkistan'da o zamanlar yaşanmakta olan Anadolu'ya Türk tasavvuf kültürünü taşımışlar; bu topraklara milli bir karakter kazandırmışlardır. Yukarıda adları zikredilen şeyhler, dönemin Türkiye Selçuklu hükümdarı I. Alâettin Keykubat'tan ilgi görmüşlerdir. Gıyasettin Keyhüsrev'in aldığı yanlış haberler doğrultusunda Baba İlyas-ı Horasani'nin müritleriyle meydana gelen çatışmalar sonucunda Anadolu' da beklenmedik acılar yaşanmıştır.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş aşamasında Osman Gazi ile Orhan ve Murat Beyler, yukarıda zikredilen manevi potansiyeli değerlendirme yönüne gitmişler; önde gelen Babailer ve onların çocuklarıyla Bektaşiler bu beylerin yanında yer alarak onlara Osmanlı Beyliğini devlet olarak örgütlenmede danışmanlık görevi yapmışlardır. Babailerin tarikat silsileleri Hz. Ali 'ye kadar götürüldüğü ve en önemlisi Türkiye Selçuklularına muğber oldukları için olsa gerek Sünnilik dışı bir hareket olarak algılanmış, bu yüzden kendilerine haksızlık yapılmıştır. Osmanlı'nın kuruluş yıllarında beylerin yanında yer alanların muteber insanlar olarak kabul edildiğini de bakılırsa Babailerin Sünni olmaları dışında bir ihtimal kalmamaktadır. Maraş ve çevresi başta olmak üzere Anadolu'da gayrisüniliğin ortaya çıkıp yayılması, XV. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır. Şah İsmail şeyhi bulunduğu Safevî liği önce Dulkadir Ülkesinde yaymaya çalışmıştır. 1501'detarikat devlete dönüşünce öncelikle bazı Dulkadirli topraklarını sınırları içine katmıştır. Şah İsmail Alâüddevle Bey'i korkutma yönüne

gitmiş; onun Osmanlı ile güç birliğine gitmesini engellemiştir. Alâüddeve Bey'in izlediği denge politikası kendi sonunu hazırlamış; Çaldıran'da Şah İsmail'i yenen Yavuz Sultan Selim, arkasından Dulkadiroğulları topraklarını Osmanlı sınırları içine almıştır.

Türk tasavvuf kültürü, Dulkadirli toplumunun şekillenmesinde etkin rol oynamış, ancak Dulkadirlilerin birlik beraberliği de bu yolla bozulmuştur. Osmanlı ve Dulkadirlilerden ayrı dünya görüşüne sahip olan Safevî müridi çok sayıda Dulkadirli Türkmen kendi vatanlarını terk ederek Şah İsmail'in yanına göç edip gitmiş; şeyhleri tarafından yeni kurulan Safevî Devleti'ne hizmet etmişlerdir. Dulkadirli Eyaleti'nde güvenlik Osmanlılar tarafından da tam olarak sağlanamamış; Safevî müritleri Celâli adıyla teşkilatlanarak Anadolu'da uzun süre karışıklık çıkarmışlardır.

Alâüddeve Bey, Safevî yapılanmasını engellemek için büyük çabalar harcamış; bu çerçevede, başta Maraş şehir merkezinde olmak üzere Maraş' a bağlı köylerde çok sayıda zaviye inşa ettirip buralara zengin vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca toplumuna yön vermek için Bektaşilik, Halvetilik, Gülşenilik, Bayramilik gibi Safevî liğe o zamanlar karşı olduğu bilinen tarikatların mensuplarını korumaya ve ülkesinde bunların ikametlerine alt yapı oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Şah İsmail'in daileri aracılığıyla yaptığı propagandalar sonunda halkının hatırı sayılır bir kısmı Safevî Tarikatı'na mürit olmuşlardır.

2. 1 MEZHEPLER

Hazreti Peygamber'den, İsrailoğulları'nın yetmiş bir, Hristiyanların yetmiş iki bölüğe ayrıldıklarını, kendi ümmetinin de yetmiş üç bölüğe ayrılacağını bildirdiği rivayet edilmiştir³⁵⁵. Bu hadis, çeşitli rivayetlerle gelmiştir. Mesela Tirmizi, bir bölüğünün, kendisinin ve ashabının yoluna gidenler olup kurtulacağını, öbür bölüklerin cehennemlik olduğunu rivayet etmiş, Ahmet ve Ebû-Dâvûd, Muâviye'nin rivayetiyle, kurtulan bölüğün, topluluğa uyanlar bulunduğunu da katarak almışlar, bu hadis üzerinde epeyce oynanmış, hadise yalan rivayetler katanlar da bulunmuştur.³⁵⁶

³⁵⁵ *Cami'us-Sagıyr*, Kahire-1321,s.40

³⁵⁶ *Mevzûâtu Kebîr*, İstanbul, Mat. Amire-1289, s. 34.

Hz. Ali'den gelen rivayette bu katkılar yoktur; kurtulanlar kimlerdir diye soran Ali'ye Hz. Peygamber, "Senin ve sana uyanların yolunda gidenler" cevabını vermiştir. Hz. Ali'nin'de, Hristiyanların ve İsrailoğulları'nın bölüklere ayrıldıklarını, Muhammet ümmetinin de bölüklere ayrılacağını, hepsinde sapıklığa düşeceğini, ancak kendisinin ve kendisine uyanların kurtulacaklarını söylediği de rivayetler arasındadır. Sefinet'ül-Bihâr ve Medînet'ül-hikemi ve'-î-Âsar, Necef 1355, I, s. 360. Kur'ân-ı Kerim, "Hep birden Allahın ipine sınımsız sarılın, bölük bölük olmayın" buyurmakta III, 103, Hz. Peygamber'in "Ben sizin aranızda iki halife bırakıyorum; gökle yer arasında uzatılmış bir ip olan Allah kitabı ve soyum, Ehlibeytim; ikisi, Havuz kıyısında bana ulaşınca dek birbirinden ayrılmaz" hadisine dayanan hadis bilgileri Cami', 1, s. 87, II, s. 4, bu ayetle Kur'ân'a uymanın emredildiği fikrinde bulunmuşlardır. "Ümmetimin bir şeyde ayrı hükümlere uyması bir rahmettir" mealindeki hadisine, rivayet edenlerinde şüphe edilmiş, doğru olsa bile fûrû'a ait hükümlerde yahut işte, güçte bölük bölük olmalarının kastedildiği söylenilmiştir Cami', s. 11. Mevzûât, s. 19; çünkü hem yukarıda andığımız âyette, hem aynı sûrenin 105, VI. Sûrenin 153. âyetlerinde inananların bölük bölük olmamaları emredilmiştir³⁵⁷.

Muhammet ümmetinin yetmiş üç bölük olacağını bildiren ve hadis olarak nakledilen söze nazaran mezheplerden bahseden kitaplar, mezhepleri yetmiş üçe çıkarmak yahut bu sayıya indirmek gayretini gütmüşlerdir. Hatta sonradan meydana gelmiş bazı mezhepleri kınamak için o mezheplerin adlarının anıldığı hadisler bile nakledilmiştir. Câmî'us-Sagıyr hâşiyesinde Künûz'ül-Hakaayık, II, s. 128. Aynı zamanda yetmiş üç bölüğe "firkalar" anlamına "Fırak" sözü de kullanılmıştır³⁵⁸. Hz. Ali'ye taraftarlık edenlere, bu zamandan itibaren Ali Şîası denmiştir. Şîa sözü, Arapça uymak anlamına gelen "müşaâyaa"dan alınmıştır; taraftarlık etmeye, uymaya "Şîa" uyan "Şîi" denir. Hz. Peygamber'in "Ali'nin Şîası, kurtulanların, muratlarına erenlerin ta kendileridir" buyurduğu rivayet edilmiştir³⁵⁹.

Ehli sünnet mezhepleri; Ehli sünnet ve Cemaat, adından da anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in sünnetine, sahâbe ve tâbiînin topluluğuna uymayı şiar edinen, sahabenin hepsini adı, yani tam, adalet sahibi, adaletin ta kendisi

³⁵⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997, s. 20.

³⁵⁸ Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 21.

³⁵⁹ Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 25.

taniyan, aralarındaki dövüşü, içtihadattan doğmuş kabul eden, doğru bulan, "Allah bizi o vakitte bulundurmamakla elimizi korumuş, şimdi de dilimizi korusun" diyen bir mezheptir³⁶⁰.

2.2 TARİKATLAR

Tarikat, Arapçada yol demektir. Kur'an'da tarikat mezhep, yol, tarz, metot, hareket biçimi anlamlarında kullanılmıştır³⁶¹. Bir tasavvuf terimi olarak tarikat, "Allah'a ulaşma amacını güdenlerin izledikleri yol" demektir. Sofiyye ıstılahında ise, tarikat; Allah'a ulaştırılan yol anlamında iken, şeriatta, Cennete ulaştırılan bir yoldur. Buna göre tarikat, şeriattan daha özeldir³⁶². Sofiyye, şeyhlerin müritlerine öğrettikleri kaideler ve adetler mecmuasına "tarikat" adını verirler. Her tarikatın kendine mahsus kaideleri ve adetleri vardır ve her tarikatın talimleri ve emirleri onun kendi şeyhine rüçû' eder. Kitap ve Sünnet'i Resulullah ve Sahabelerin yaşadıkları devri tetkik ettiğimiz zaman, Sofiyye'nin tarikat dedikleri müesseselerin izlerine dahi rastlamıyoruz. Tasavvuf'un, şahıslar etrafında sistemleşerek teşkilatlı bir şekilde, tarikat adı altında kurulması ve yayılması yaklaşık olarak Hicri V. inci asırda başlamıştır. Bu devirde özellikle tarikat kurucuları ve müceddidler, ortaya çıkarak halk üzerinde önemli rol oynamışlardır.

Tarikatların nasıl ve ne sebeple ortaya çıktığı meselesine gelince; bazı bilginler bunu şu şekilde izah etmektedirler. Cengiz orduları Orta Asya'yı çiğnemiş, halk derin

³⁶⁰ Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 97.

³⁶¹ Taha suresi, 63, 104, Cinn suresi, 11, 16.

³⁶² Başlangıcından beri tasavvufi kaynaklar tarikat deyimini şeriat deyimiyile birlikte kullanmaktadırlar. Geniş suyu anlamındaki şeriat deyimiyile daha küçük ve özel yol anlamındaki tarikat deyimiyile birlikte düşünüldüğünde şu sonuca varılabilmektedir: Bütün insanlığa hitap eden ana yol, geniş cadde din (şeriat) içinde, kişilerin mizaç ve tabiatlarına uygun olarak izledikleri daha küçük ve alt yollara tarikat denmektedir. Bir yaratılış kanunu olarak her fert bağımsız bir âlemdir. İnsanların parmak uçlarının farklı olduğu gibi, iç dünyaları da farklıdır. İşte tarikat bu farklı fertleri, yaratılışlarındaki özellikleri kanalize ederek esas hedef olan "Allah'a ulaşma"da yol aldırın kurumdur. Bu yüzdendir ki ana çerçeve olan dinin tek olmasına karşın tarikatlar pek çoktur. Hatta denebilir ki insan sayısı kadar tarikat vardır. Tasavvufu bu evrensel espi şu formül cümlede dile getirilir: "Allah'a giden yollar, yaratıkların sayısı kadar çoktur." Tasavvuf tarihi araştırmalarıyla ünlü rahmetli Mehmet Ali Ayni, tarikatlar konusunda şöyle diyor: "Müslümanlık, esasta Allah ve Hz. Muhammed'i tasdikten ibarettir. Ancak bu tasdik olgusu daha sonra, bir antlaşma ile Peygamber önünde yeniden perçinlenmiştir. Bu antlaşma pek tehlikeli ve hayati bir günde (Hudeybiye gününde) Müslümanlar ile Allah Elçisi arasında akd olunmuştu. Müslümanlar o gün Peygamber'in elini tutarak kendisinden asla ayrılmayacaklarına söz vermişlerdi. O halde bir Müslüman bu gün özü, sözü ve fiili birbirine uygun ve düzgün fazilet ve dürüstlükte seçkinleşmiş, sevgi ve güvene lâyık bir zatı bulup onun huzurunda, o güne kadar işlemiş olduğu günahlardan içtenlikle tövbe ettiğine ve artık kimseye fenalık yapmayacağına, yalan söylemeyeceğine, kısacası her türlü kötülükten sakınacağına dair söz vermesi ve bu taahhüdüne Allah ve Resulü yanında büyük bir zatı da şahit tutması, andığımız o ilk anlaşmayı yenileyip pekiştirmekten ibarettir. İşte tarikata girmek bu demektir, yoksa tekkede oturup, çorba içmek değildir. Ben dünyada bundan daha etkili bir kontrolün bulunacağına inanmıyorum. Yaşar Nuri Öztürk, *Büyük Tarikatlar*, Hürriyet Ofset, Matbaacık ve Gazetecilik A. Ş. Nisan 1992, ss. 10-12.

ıstıraplara düşmüştü. Bazı Müslümanlar bu hali Allah yolunu ihmal etmenin bir cezası gibi telakki ettiler ve kendilerini bu perişanlıktan kurtaracak maneviyat sahibi adamlar aramaya başladılar. Bu fırsattan istifade eden bazı kimseler yüzlerce tarikat ortaya çıkarmışlardır³⁶³. Bu iddia tarikatların çoğalmasının sebebi konusunda doğru sayılabilirse de, tarikatların ilk defa ortaya çıkışının sebebi sayılamaz. Çünkü Cengiz Han istilasını Hicri VII. yüzyılın başlarında olmuştur³⁶⁴. Hâlbuki bu iddiaya göre, tarikatlar Hicri V. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat Cengiz istilasından sonra tarikatların çoğaldığı da bir gerçektir.

Tarikatçıların büyükleri, kendilerine güven sağlamak ve böylece müritlerini ve taraftarlarını çoğaltmak için bazen kendilerinin Hz. Muhammet S.A.V. 'in soyundan geldiklerini, bazen de belli ve meşhur adamların isimlerini vererek yolun erkânını onlar vasıtasıyla Hz. Peygamber'den aldıklarını, hakikate ermek için ancak kendilerine intisap etmek gerektiğini söylemişlerdir. Mesela bazıları, tasavvuf ve tarikatı Cüneyt-i Bağdadî'den ve Hasan Basri'den; bunların da Ebu Bekr veya Ali'den, Onların da Hz. Peygamber S.A.V.'den aldıklarını iddia ederler. Bunlara göre, Hz. Peygamber tarikatı Ebu Bekr veya Ali'ye vermiştir. Hâlbuki Hz. Peygamber'in gizli veya aşikâr olarak Ebu Bekr'e veya Ali'ye el verdiği veya tarikatı telkin ettiği veya ahabından birine Sofiyye arasında bilindiği şekilde hırka giydirdiği varit değildir. Zira eğer Resulullah S.A.V. bunu aşikâre yapsaydı, onunla sohbet eden herkesin bundan haberi olurdu. Şayet gizli olarak yaptı, Ebû Bekr veya Ali'den başkasının bundan haberi yoktur, denilirse, bu durumda ispat edilmesi şarttır.

Ebu Bekr ve Ali'nin Resulullah'dan aldıkları tarikatı Hasan Basri'ye vermeleri de söz konusu olamaz. Çünkü Ebu Bekr vefat ettiği zaman Hasan Basri henüz doğmamış idi. Ayrıca Ebu Bekr ve Ali için hiçbir zaman, tarikatlardaki gibi, höykürmüş, âyin yapmış, sema kalkmış, çile çıkarmış, mürit yetiştirmiş ve gizli olarak şuna telkin yapmış diye bir söz hiç kimse tarafından söylenmiş değildir. Sonra her tarikatın kendine mahsus, ayrı kaide ve adetleri vardır. Bir birine uymayan ve hatta aykırı olan bu kaide ve adetlerin hepsininde Resulullah'a nispet edilmesi de aklın kabul edeceği bir şey değildir.

³⁶³Y. Ziya Yörük, "Müslümanlık" *Diyanet İ. Bşk. Yayını*, s.421

³⁶⁴Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefe*, C. II, İstanbul 1972. s. 395.

Tasavvuf, başlangıçta ferdi-dinî bir hareket idi. Tarikatlar yoktu. Sonraları Sofiler, bir mürşide bağlanmak, onun terbiyesi altında yetişmek gerektiği kanaatinde birleştiler. İşte bu kanaatin yerleşmesi, sonucunda, başlangıçta ferdi-dinî bir hareket olan tasavvuf, yavaş yavaş veliler yetiştiren, müritlerin huylarına ve ibadetlerine dair özel nizamlar koyan bir mektep haline geldi. Mürit bu yolun kurallarını üstadından alır ve tam bir teslimiyetle ona bağlanırdı. Mürşitsiz yola gidilemeyeceği kanaati kesin bir hal aldı. İslâm dininin iki ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Sahih Hadislerde, tasavvufun ve tarikatların esaslarından pek çoğu yoktur. Hatta Sofi ve tasavvur tabirleri bile hicretten en az bir asır sonra kullanılmaya başlanmış ve tasavvuf, çeşitli felsefe ve dinlerin tesiriyle gelişerek İslam dininden ayrı felsefi bir mahiyet almıştır. Bu, İslâm'dan ayrılma ve uzaklaşmayı, bizzat Sofilerin kendileri bile anlamışlar, bunu itiraf ve bu durumdan şikâyet etmişlerdir.

Tarikatların tasavvufi zevk ve heyecanı geniş halk kitlelerine yaymada bir numaralı rolü oynamanın yanı sıra, İslâm'ın asker ve kılıca dayanmayan en büyük fetihlerini gerçekleştirmede de başlıca rolü oynadılar. Türklerin Müslümanlığı kabullerinde tasavvufa bağlı dervişlerin temel hizmeti gördükleri de bilinmektedir. Türklerin Müslüman oluşlarının ardından tarikatlar, İslâm'ın yayılma ve gelişmesinde temel kurumlar haline getirildiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu gerçekleştiren ana insan unsurunun tarikat bağlıları oldukları bugün bütün ilim çevrelerinin kabul ettiği bir gerçek halinde karşımıza çıkmaktadır.

Moğol istilasının ardından Miladi 13. yüzyıl boyunca Anadolu bir "sûfiler, dervişler yatağı" haline gelmişti. Bu gönül adamları kitlesi, daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda en dikkat çekici rolü oynayacaklardı. Türkler, müslümanlığı kabullerinin ardından Benlüklerine sindirdikleri tasavvuf zevk ve heyecanını daha çok tarikatlar halinde ortaya koydular. Yaradılışlarında ki teşkilatçılık ve devletçilik dehasını tarikatlar yoluyla dinî-tasavvufi alana da aktardılar.

Böyle olduğu içindir ki Türkler eliyle geliştirilen tarikatlarda faaliyetçi bir karakter hâkimdir. Bu olgu, Türk tasavvuf düşüncesinin sosyal olaylar karşısında hareketsiz kalmasını önlemiştir. Türk dervişi sadece tespih çeken adam olmamıştır aynı

zamanda ve büyük bir maharetle kılıç sallayabilir, sınırları bekler, at koşturur, kaleler fetheder savaşlar yapardı³⁶⁵.

Selçuklular devrinde, Anadolu'da büyük bir dinî hoşgörü vardı. Sünnîliğin yani Muhammet S.A.V. Peygamber'den sonra ona inananların ileri gelenlerinin seçtiği halifeleri meşru sayan ve onların ittifakını doğru bulan Müslüman anlayışı vardı. Müslüman anlayışı çeşitli yollarıyla i'tizal ayrılanlar mezhebi gibi ön planda akla önem veren yol ve Şiîliğe yani Peygamberin soyuna taraftar olan ve sahabenin, Peygamber zamanında ona inanların ittifakını kabul etmeyen Müslümanlığa dayanan çeşitli tarikatlar, ülkede bir arada varlığını sürdürüyordu. Bu tarikatların çoğu, Bâtınî bir karakter taşımakta, yani din hükümlerinin, dünya düzeni için konduğu, dinin içyüzünü bilen, bu hükümlere bağlı olmayacağı esasını kabul etmekteydi. Selçukluların, Orta Asya'yla ve Bizans'la ilişkileri, bu hoşgörünün önemli sebeplerindendi. Bizans'a kaçan, hatta orada Hristiyanlığı kabul eden Müslümanlar ve Selçuklu prensleri bulunduğu gibi, Müslümanlığa giren ve önemli görevlere yükselen Hristiyanlar da vardı. Yunan felsefesi, tasavvufu yoğrulmuştu, Rumca, Mevlâna ve oğlu Sultan Veled gibi büyük ve bilgin, Sufiler tarafından bilinen ve bazen de kullanılan bir dildi.

Moğol akını, Orta Asya'dan birçok Sufî'nin Anadolu'ya akınına sebep olmuştu. Böylece Orta Asya'daki fikir hareketleriyle Anadolu'da daha önceden yerleşmiş fikirler uzlaşmakta, yeni yeni görünüşler ortaya çıkmaktaydı.

2. 2. 1. Yesevîlik ve Kurucusu Hoca Ahmet Yesevî

Hacı Ahmet-i Yesevî, Türkistan'ın Yesi şehrinde doğmuştur. Buhârâ'ya gelerek, Hâce Yûsuf-ı Hemedâni'ye 535 H. 1140 intisap etmiş, ondan hilâfet almıştır. Yûsuf-ı Hemedâni'nin dört halifesinden biri olan ve ilk iki halifeden sonra onun makamına geçen, sonra Yesevî'ye dönüp tarikatını Türkler arasında yaygın Ahmet-i Yesevî, 562'de 1166-1167 vefât etmiştir. Yeseviyye, sıkı bir riyazet ve zikre dayanan, tam Sünnî bir tarikattır³⁶⁶.

Türk insanının tasavvufî şuur ve anlayışının temelini oluşmasında ilk ve en büyük etkiyi Yesevîlik yapmıştır. Türkistan'da Türklerin Müslümanlığı kabullerinin ardından kitleleri tarikat yoluyla İslâm'a ısındıran ve gelecek kuşaklara eşsiz bir fikir

³⁶⁵ Yaşar Nuri Öztürk, (Haz.) *Büyük Tarikatlar*, s. 15-16.

³⁶⁶ Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 198.

ve duygu mirası bırakan Yesevilik, tevazu, sadelik ve fedakârlığın bir kurumu halinde karşımıza çıkıyor. Yesevilik, Kur'an ve sünnete son derece bağlı bir tarikat olmuştur. Kurucusu Ahmet Yesevi'nin "bir vakit namazını terk edenin, domuzdan farkı yoktur" şeklindeki sözü bu tarikatta dinin emirlerine bağlılığın yerini göstermektedir. Yeseviyye Tarikatı'nın kurucusu olan Ahmet Yesevi (ölm. 11669)Türkistan bölgesinde doğup yetişmiştir. Yesevi'nin en büyük bilgi ve ilham kaynağı olan hocası ve müridi Yusuf Hemedani (ölm. 1140) tasavvuf tarihinin en büyük isimlerinden biridir. Buna bakarak biz, Yesevi'nin tarikat anlayışında, Gazali'nin eserlerinde dikkat çeken sünni anlayışının hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Ahmet Yesevi, tasavvufi anlayışını Divan-ı Hikmet adıyla bir araya getirilen Şiirlerinde ifadeye koymuştur. Halk diliyle basit ve geniş kitlelere etkilemeyi esas alan bu Divan, Türk tasavvufi anlayışının oluşup gelişmesinde büyük rol oynamıştır ³⁶⁷.

Türk soyu Asya'nın eseri olduğu gibi ruhunun mimarları da Asyalıdır. Afrika'dakiler gibi Türk dünyasının uyanışında da dervişlerin payları büyüktür. Tekkedeki eğitimlerini tamamlayan Yesevî dervişleri çeşitli bölgelere dağılarak kendileri gibi düşünenlerin çoğalmasında için çalışmışlardır. Medrese kültürü yönünden de büyük şöhrete sahip olan mutasavvıf Süfyan-i Sevrî (ölm. 161/ 778) şöyle düşünüyor: "Horasan'da ezan okumak, Mekke'de ibadete dalmaktan daha üstün ve daha faziletlidir". Böyle düşünen tarikat erbabının emirleriyle pek çok kâfiristan, nuristan olmuş, Emir Şeyh İsmail gibi yüzlerce Türk'ün eliyle İslâm, Sumatralara kadar uzanmıştır ³⁶⁸.

Sibirya'daki Erzene, Otra, Savram, Cend, Borçın kentteki tekkelerden ³⁶⁹, Anadolu'daki Özbekî, Dağstanî, Buharî diye anılan dervişlerden ³⁷⁰ Belgrat'taki Derviş Mehmet Horasanî dergâhına kadar uzanan bir faaliyet Orta Asya'dan sağlanan bir "derviş göçü" sayesinde yürütülmüştür. Türk milletinin, İslâm dünyasındaki tesirlerini değerlendirirken, Müslüman olan bir şahsı "Türk oldu" ³⁷¹ diye niteleyen Uzakdoğu

³⁶⁷ Öztürk, *Büyük Tarikatlar*, s. 26-27.

³⁶⁸ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 61.

³⁶⁹ Abdülkadir İnan, *Sibirya'da İslâmiyyetin yayılışı*, Necati Lugal armağanı, Ankara 1968, s. 334, Sibirya'da yaygın bir menkıbeye göre, Bahauddin Nakşibend'in emir ve müsaadeleriyle 366 şeyh, İrtiş boyundaki müşrikleri irşad için kuzeye doğru Hareket etmişler, Kıpçak diyarında kendilerini misafir eden Sibân Han askerlerinden 1700 kadarını bu evliyalara katarak cihad-ı ekbere göndermiştir. Bk. İnan, s. 335.

³⁷⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname'sinin* çeşitli yerlerinde bu isimlerle anılan dervişlerden bahsetmektedir. Meselâ bk. IX, 35. İstanbul'daki Hindliler tekkesi için bk. Hayat Tarih Dergisi, İstanbul I 977.

³⁷¹ Akmal Eyyubî Aligarh, İTED, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, III, 1959-1960, s. 207.

insanı ile bu olayı "Türk oldu" başlığıyla veren Afrika insanının hissiyatı da değerlendirilmesi gereken unsurlardandır³⁷².

2. 2. 2. HALVETİLİK TARİKATI

Kurucusu ömer halveti

Halvetîlik, Ebû-Abdullâh Sırâcüttin Ömer B. Ekmelüttin-i Lahicî'ye mensup bir tarikattır. Bu zat, Lâhicân'da yetişmiş, Harzem'e gidip amcası Ahî Kerîmüttin Muhammet b. Nûr'ül-Halvetî'ye intisap etmiş, amcası vefat edince yerine geçmiştir. Bir müddet Hoy'da, Mısır'da bulunmuş, oradan Hacca gitmiş, Sultan Üveys'in saltanatı (757-776), H.(1356-1374) daveti üzerine Herat'a giderek 800'de (1397-1398) orada vefat etmiştir. Bir çınar ağacının kovuğunda halvet ettiğinden, yani yalnızca ibadete koyulduğundan, bir rivayette de kırk erbâini, birbiri üstüne çıkardığından, yani kırk gün yalnız olarak ibadeti, kırk kere birbirine uladığından, bir başka rivayetde, yalnız olarak zikrettiğinden "Halveti" diye anılmıştır³⁷³.

Bu tarikat Azerbaycan'da ortaya çıkmış; oradan başka yerlere yayılmıştır. Anadolu ve Balkanlara Zahid-i Geylani'nin Türk kökenli halifeleri ile gitmiştir. Silsesi, Safviye Tarikatı gibi Hz. Ali'ye kadar uzanmaktadır³⁷⁴. Kaynakların verdiği bilgiye göre bu zat Lahcan'da doğmuş, gençliğinde Harizm'e giderek Ahi Muhammet b. Nur'dan okumuş ve aynı zamanda onun manevi irşad halkasına dâhil olmuştur. Amcasının ölmesi üzerine onun yerine geçen Ömer Halveti, daha sonra Tebriz'e, oradan da Mısır ve Hicaz'a gitmiş, bu sırada kendisine yöneltilen bir davete olumlu cevap vererek Herat'a gelip yerleşmiş ve tarikatını yaymaya burada devam etmiştir. Ömer Halveti yalnızlığı, تنها yerlerde Allah'ı, anmayı çok seven bir kişi olarak tanıtılıyor. O, bu yalnızlık sevgisini, تنها bir yerde iri ve içi boşalmış bir çınar ağacının kovuğunda Allah'ı zikrederek doyurduğu için kurduğu tarikata Bu tarikat Azerbaycan'da ortaya çıkmış; oradan başka yerlere yayılmıştır. Anadolu ve Balkanlara Zahid-i Geylani'nin Türk kökenli halifeleri ile gitmiştir. Silsesi, Safviye Tarikatı gibi Hz. Ali'ye kadar uzanmaktadır³⁷⁵.

³⁷² Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı) Ankara 1970, s. 13.

³⁷³ Gölpinarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 204.

³⁷⁴ Uludağ, "Halvetiyye", *DİA, İslam Ansiklopedisi*, C.XV, İstanbul 1997, s. 393-395.

³⁷⁵ Uludağ, "Halvetiyye", s. 393-395.

Halvetilik Tarikatı'nı dünyanın dört tarafına yayanlar ise, bu tarikatın "İkinci pir" diye andığı Seyyit Yahya Şirvanî (ölm. 1457) ve halifeleri olmuştur. Halvetiye Tarikatı'nda başlıca prensipler şunlardır. Kelime-i tevhid, yani Lâilâhe illallah ile zikir, Allah'ın yedi ismi ile iç dünyayı temizleme ve rüyaların sürekli yorumlanması ile manevi durumun tespiti. Bu tarikat Azerbaycan'da ortaya çıkmış; oradan başka yerlere yayılmıştır. Anadolu ve Balkanlara Zahid-i Geylani'nin Türk kökenli halifeleri ile gitmiştir. Safviye Tarikatı gibi Hz. Ali'ye kadar uzanmaktadır³⁷⁶.

Tarikatı'nın tasavvufi eğitimde seyrusulûk esas aldığı yedi isim esma-i seb'a şunlardır.³⁷⁷

1. La ilahe illallah, 2. Allah, 3. Hû, 4. Hak, 5. Hayy, 6. Kayyum, 7. Kahhar.

Halvetiye Tarikatı, tarikatlar içinde şube ve kolu en fazla olandır. Tasavvuf tarihine ilişkin araştırmalarıyla ünlü olan Fransız yazarı Louis Massignon Lui Masinyon bu noktaya dikkat çekerken Halvetiye'yi, "Tarikat üreten fabrika" diye anmaktadır. Gerçekten de, çeşitli adlarla anılan birçok tarikat, son tahlilde Halvetiye'nin bir şubesi veya alt kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Halvetilik Tarikatı'nın etki alan ve gücünü hesaplarken bu noktayı gözden uzak tutmamalıyız. İkinci pir Yahya Şirvani'den sonra 4 ana şubeye ayrılan Halvetilik, daha sonraki yıllarda 50'ye yakın şube ve kol üretmiştir. Bu tarikat, önce şu dört ana şubeye ayrılır:

1. Cemâliye: Türk geleneğinde daha çok Çelebi Halife diye anılan Cemal Halveti ölm. 1493 veya 1506 tarafından kurulmuştur.
2. Ahmetiye: Ahmet Şemsettin Marmaravi (ölm. 1504) tarafından kurulmuştur.
3. Rûşeniye: Dede Ömer Rûşeni(ölm. 1528) tarafından kurulmuştur.
4. Şemsiyye: Şemseddin Ahmet Sivasî (ölm. 1597) tarafından kurulmuştur.

Halvetiye Tarikatı'nın Türkiye'de yaygın olan kolları Cemaliye şubesinin alt bölümleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemal Halveti, en büyük dört Halveti şubesinden birinin kurucusu olmanın yanı sıra, "Halvetiliği İstanbul'a getiren kişi" olarak da ünlüdür. Bu zat, Amasya'da doğup büyüdüktan sonra Karaman ve Tokat'ta

³⁷⁶ Uludağ, "Halvetiyye", s. 393-395.

³⁷⁷ Uludağ, "Halvetiyye", s. 393-395.

eğitim görmüş ve daha sonra tekrar Amasya'ya gelerek dinî irşad faaliyetlerini orada yürütmeye başlamıştır. Cemal Halveti, tasavvuf eğitimini önce Abdullah Karamani el-Halveti'den, sonra Tahirzade Tokadi'den, onun ardından da Muhammet Bahaettin Erzincani'den almış ve son şeyhinin yerine de geçerek Halvetiye Tarikatı silsileninde bir halka haline gelmiştir. Cemal Halveti, bağlıları arasına II. Bayezid'i de katmış ve o sırada Amasya valisi bulunan Bayezidin, derin saygısını kazanmıştır. Bayezid, daha sonra padişah olunca, şeyhini İstanbul'a getirmeye karar vermiş ve bunun için, veziri Koca Mustafa Paşa'yı Amasya'ya göndermişti. Padişah müridinînin davetini kabul eden Cemal Halveti, İstanbul'a gelerek, Koca Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve bugün Sümbül Efendi Külliyesi olarak bilinen yerde irşad faaliyetlerine başlamıştır.

Faaliyetlerini dokuz yıl sürdüren Çelebi Halife, çıktığı hac yolculuğu sırasında Şam yakınlarında ölmüş ve yerine Yusuf Sünbül Sinan ölm. 1529 geçmiştir, Cemal Halveti'nin adıyla anılan Cemaliye şubesi, Halvetiliğin kolu en fazla olan şubesidir Bu şube önce şu kollara ayrılmıştır:

1. Sünbülüye: Yusuf Sünbül Sinan tarafından kurulmuştur.
2. Şabaniye: Şeyh Şabanı Veli ölüm. 1568 tarafından kurulmuştur.
3. Assâliye: Ahmet b. Ali Assâli 1638 tarafından kurulmuştur.
4. Bahşiye: Muhammet B. Muhammet Bahşi 1686 tarafından kurulmuştur

2. 2. 3. GÜLŞENİYE TARİKATI

(Şeyh İbrahim Gülşenî Diyarbekir?- Mısır 1533)

Gülşenî İbrahim bin Muhammet bin Hacı İbrahim bin Şeyh Şihâbettin bin Aydoğmuş, bir Türkmen ailesine mensuptur. Menâkıb kitaplarında nesebi Oğuz Ata'ya kadar çıkarılır³⁷⁸. Anne tarafından da nesebinin Halife Ali'ye ulaştığına dair söylentiler vardır³⁷⁹.

Gülşenî'nin nerede doğduğu hakkında kaynaklarda değişik bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda Azerbaycan'ın Berdea şehrinde, bazılarında ise Amid'de (Diyarbekir)

³⁷⁸ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkıb-i İbrâhîm-i Gülşenî ve Şemeleli-Zâde Ahmed Efendi Şive-i Tarîkât-i Gülşenîye*, (Yayınlayan Tahsin Yazıcı), TTK Basımevi, Ankara 1982, s. 3.

³⁷⁹ "Gülşenî mad." *Meydan Larousse*, Sabah Gazetesi Yayınları, C. VIII, İstanbul 1992, s. 225.

dünyaya geldiği ileri sürülmektedir³⁸⁰. Gülşenî hakkındaki en geniş bilgiyi oğlu Ahmet Hayalî'nin halifesi Muhyî-i Gülşenî'nin Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî adlı eserinden öğrenmekteyiz. Babası Muhammet Âmidî Akkoyunlu Sultanı Hamza dönemine 1434-1444 yetişmiştir. Kültürlü bir aileye mensup olan İbrahim Gülşenî'nin babası Muhammet Âmidî, fıkıh, kelâm ve mantık konusunda eserleri olan bir âlimdir. Müderrislik yapan Dedesi İbrahim ise fıkha dair "Tekkü'l-muğlâk" adlı bir kitabın ve tasavvufa dair birçok eserin müellifi, amcası Seydî Ali de 200'den fazla müridi olan bir şeyhtir.

Babası ölünce İbrahim'le amcası Şeyh Seyyit Ali alakadar olmuş, ilköğrenimini onun yanında tamamladıktan sonra bilgisini ve görgüsünü arttırmak için Tebriz'e gitmiştir. Mevlâna Hasan'ın³⁸¹ yardımıyla Tebriz'de medrese öğrenimi gören İbrahim Gülşenî İslâmî ilimlerde bilgisini derinleştirmiş, Molla İbrahim olarak tanınmaya başlamıştır. Burada Halveti Şeyhleri'nden Seyyit Yahya Şirvanî'nin halifesi Aydınlı Dede Ömer Ruşenî ile tanışıp ona intisap etmiş Ruşenî'nin yanında da uzun süre ilm-i zâhir ile ilm-i bâtın tahsilini yürüten İbrahim, bir süre soma hilafet alarak Dede Ömer Ruşenî'nin tarikatını yaymaya başlamıştır. İbrahim'e Gülşenî mahlasının bizzat Şeyh Ruşenî tarafından verildiği, kendisinin daha evveli "Heybetî" mahlasını kullandığı kaynaklarda belirtilmektedir³⁸².

Halvetiye tarikatının İbrahim Gülşenî'ye ö. 940/1534 nisbet edilen bir koludur. "İbrahim Gülşenî'nin Kahire'de Bâbüzzüveyle'de kurduğu tekke ile temelleri atılan tarikat, Osmanlı topraklarında Gülşeniye Halvetiye tarikatının İbrahim Gülşenî'ye(ölm. 940/1534) nisbet edilen bir kolu olan Gülşeniye XVI. yüzyıldan sonra faaliyet göstermeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. İbrahim Gülşenî, mürşidi Dede Ömer Rûşenî'nin kendisine bir gül vererek "Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin" demesi üzerine mahlası Heybetî'yi Gülşenî olarak değiştirmiş, tarikatın adı da bu kelimeye nisbet edilmiştir. Gülşeniyyenin silsilesi İbrahim Gülşenî, Dede Ömer Rûşenî, Pîr-i Sâni

³⁸⁰Nihat Azamat, İbrahim "Gülşenî Mad"., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2000, C. XXI, s. 301; Reşat Öngören, *Osmanlılar da Tasavvuf, Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İz yayıncılık, İstanbul 2000, s. 99.

³⁸¹Bazı kaynaklara göre burada Uzun Hasan'ın kazaskeri Mevlânâ Hasan tarafından korunduğu söylenmektedir. Meydan Larousse, C. VIII., s. 225; *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 302.

³⁸²Öngören, *Osmanlı'larda Tasavvuf, Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, s. 100.

Seyyit Yahyâ-yı Şîrvânî, Pir Sadrettin, Ahî İzzettin, Ahî Mîrem vasıtasıyla Halvetiyye tarikatının pîri Ömer el-halvetîye ulaşır”³⁸³.

Tebriz'de bulunduğu yıllarda itibarı giderek artmaya başlayan Gülşenî, Tebriz Kadısı Şerafettin ile aralarında geçen bir olay vesilesiyle Uzun Hasan'la tanışma imkânı bulur. Gülşenî'nin sohbetinden zevk alan Uzun Hasan, huzuruna her an girip çıkabilmesi için, ona "Tarhan" unvanını verir³⁸⁴.

Uzun Hasan'ın güvenini kazanan Gülşenî'nin burada elçilik faaliyeti yaptığını görmekteyiz. Bir müddet sonra Hüseyin Baykara ile yapılan barış antlaşmasında bulunmak üzere Herat'a gönderilmiş; burada ünlü sûfî Abdurrahman Camii ile tanışmıştır³⁸⁵ sonrasında, Uzun Hasan Şîraz'a vali tayin ettiği oğlu Sultan Halil'in halka yaptığı zulmü önlemesi için onu Şîraz'a göndermiştir³⁸⁶.

³⁸³ Mustafa Kara, "Gülşeniyye Mad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, C.14, İstanbul 2000, s. 256.

³⁸⁴ Kadı Şerafettin, devlet ricalinden bazılarının desteği ile bazı kararlar alarak bir mukavele name hazırlar. Uzun Hasan'ın da nişanını kor. İbrahim Gülşenî'ye bu olay anlatılır. Şeyh de mukavele nameyi okur ve meclisinde bulunan Uzun Hasan'ın defterdarına "padişah zalim midir?" diye sorar. O da "adildir" der. Bunun üzerine Şeyh, "sultanın isminin bu zulüm namede olması münasip değildir" diye katlayıp öperek sultanın nişanını başına sokar. Ve "adil bir padişahın zaman içinde zalim olarak tarih içinde yer alması münasip değildir" der. Bu olaya sinirlenen Kadı Şerafettin bağıra çağıra Gülşenî'nin yanından ayrılır. Gelenekleri gereği kara palas giyip, boynuna da kemik asarak Sultan Uzun Hasan'ın divanına varır. Feryad ederek başına toprak saçıp "bu şehirde padişah iki tane midir ki sultanın nişanını yırtıp bir kimse yabana attı?" der. Sultan hemen atına binip o şahsın yanına gidecekken vaz geçip o şahsın yanına getirilmesini emreder. Kapucu başı İshak Ağa'yı gönderir. İshak Ağa, elli adamıyla Şeyhin meclisine varup "şeyh hanginiz?" diye sorar. Meclistekiler Şeyhi gösterirler. O da "bize Mevlana İbrahim'i gösterin, bu taze yiğidi biz nederiz." der. Şeyh anlamış ki gelenler sakallı bir adam arıyor. O zamanlarda Şeyh, 15 yaşlarında imiş. Şeyh diye istediğiniz benim" demiş. Birlikte divana varmışlar. Divan beyi Ulu Emir istihza ile "niçin sultanın nişanını edepsizlik edip yırttın korkmadın mı?" demiş korkusuzca "benim Hak'tan başkasından korkum yoktur, ben ulü'lemler yırtmadım, belge bir zulüm hükmünün üzerine yazılmış onu ayırdım, budur" diye, başından çıkarıp, öpüp divan Bey'ine vermiş. "Halk Cihan Şah zulmünden aciz iken gitsin diye dua ederdik. Sonra Sultan Hasan geldi halk asude olduğunu Medh iderken Kadı Ali cümle beylerin arasında Kadı Şerafettin'in hile ile aldığı nameyi dedi Şerafettin'in namesindeki zulüm kısımlarını yırttım. Bu halk Timur zamanından beri böyle zulüm görmemişti. Bunun için Sultan Hasan'ın nişanını katlayıp başıma kodum. Bunun üzerinde nişanı yazan kişi bulunup parmakları kesilir. Sultan Hasan, Şeyhe ki mani olmasın diye hilat giydirerek "Tarhan" unvanını verir. Gülşenî'nin Uzun Hasanla tanışmasına bu vak'a sebep olur. Muhyî-yi Gülşenî, Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî, s. 26-28.

³⁸⁵ Muhyî-yi Gülşenî, Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî, s. 30-31.

³⁸⁶ Vaka şu şekilde cereyan etmiştir: "Sultan Hasan, oğlu Halil'i iyi bir idareci olabilmesi için Fars vilâyetine vali tayin eder. Halil gittiği vilâyette halka zulüm etmeye başlar. Zulmünden bıkan halk, durumu Sultana anlatır. Sultan, buna çok üzülüp, İbrahim Gülşenî ile Kadı Hasan'ı huzuruna çağırır. Sonra "Oğlum Halil zulme başlamış. Yazdıracağım emri ona götürüp, insanların içinde korkmadan okuyun." der. Sultan Hasan'ın hanımı, durumu acele oğluna bildirir. Halil haberi alınca, yollara adamlarını koyup, "Gelenleri yakalayıp derhal huzuruma getirin." diye emir verir. Bu sırada İbrahim Gülşenî ile Kadı Hasan yola çıkmışlar, o yere yaklaştıklarında, Halil'in adamları onları yakalayıp valinin huzuruna çıkarırlar. Halil, İbrahim Gülşenî'ye hürmet eder görünmeye çalışır. Herkesin bulunduğu bir sırada İbrahim Gülşenî'ye: "Efendim! Tebriz'den çıkalı kaç gün oldu?" diye sorar. O da, "On yedi gün" deyince, Halil alay ederek; "Efendim! Tebriz'den buraya bir ayda ancak gelinir. Hele bu kış mevsiminde yollar buzlu ve karlıdır. Daha uzun zamanda gelmek gerekmez mi?" deyip, inanmaz. İbrahim Gülşenî hazretleri, "Biz ömrümüzde hiç yalan söylemedik, yalan söyleyeni de sevmeyiz. Fakat şunu iyi biliniz ki,

Bu iki olaydan Gülşenî'nin Uzun Hasan yanında büyük bir itibarı olduğu anlaşılmaktadır. Uzun Hasan, bilhassa Herat, İstanbul ve Kahire'den geri kalmamak için, âlimleri, bol atıyyelerle Sarayı'na çekmeye çalışmaktadır. Bunlardan biri de İbrahim Gülşenî'dir³⁸⁷. Muhyî onun bu dönemde maddî durumunun oldukça iyi olduğunu, amcasına 500 altın gönderdiğini yazmaktadır³⁸⁸.

Mürşidin'in ölümünden sonra irşat faaliyetine başlayan İbrahim Gülşenî'ye Sultan Yakup da büyük değer vermiş, askerinin maneviyatını yükseltmek için bazı savaflara onu da yanında götürmüştür. Bu yakınlığın oluşmasında İbrahim Gülşenî'nin Uzun Hasan'a oğlu Yakup için hoca olarak tavsiye ettiği Kadı İsa'nın da rolü olmuştur³⁸⁹. Gülşenî, Tebriz'i anlattığı bir gazelinde Sultan Yakup'dan övgüyle söz etmiş, Gülşenî ile Kadı İsa birbirlerine Farsça ve Türkçe Şiirler yazmışlardır³⁹⁰.

Sultan Yakup'un ölümünden 1490 sonra Akkoyunlu ailesi içinde meydana gelen taht kavgaları sırasında sıkıntılı bir dönem geçiren İbrahim Gülşenî 1495 yılında çok sayıda müridiyle birlikte hacca gitmiş, Mekke'de bazı Mısırlı âlimlerle tanışmış ve daha sonra Tebriz'e dönmüştür. Siyasi istikrarsızlığın son haddine vardığı bu dönemde Akkoyunlu tahtı sık sık el değiştirmektedir. İbrahim Gülşenî, Şah İsmail 1502 Sultan Elvend'i mağlup ederek Tebriz'e girince ailesiyle birlikte şehirden ayrılıp Diyarbekir'e gitmiş, "Manevi" adlı eserini burada yazmaya başlamıştır³⁹¹.

Allahü Teâlânın sevdiği kulların himmeti dağları eritir. Bizim bir aylık yolu on yedi günde gelmemiz şaşılacak şey değildir ki inanmıyorsanız işte mektup! Bugünkü tarihe, bir de mektuptaki tarihe bakınız. " buyurur. Bu hal karşısında, duraklayan Halil, mektubu alır ve yanındaki divan Bey'ine verir. Tarihi okuyup tam on yedi gün olduğunu görürler. Mahcûb olan Halil, "Efendim! Bu, sizin kerametinizden başka bir şey değildir. " der. İbrahim Gülşenî de, "Mademki evliyanın tasarruf etme gücüne inanıyorsunuz, öyle ise babanıza karşı gelmemelisiniz. Eğer bozuk niyetinizi düzeltmezseniz, sizi bu gece cezalandırırız. "der O sırada Vali Halil, "Yarın İbrahim Gülşenî'yi öldürteyim. " diye düşünür. O gece rüyasında, İbrahim Gülşenî'nin kendi boğazını sıkarak, "Bre zalim! Yaptığım zulümler yetmez mi ki, Cenâb-ı Hakk'ın hâlis kullarına da kötülük düşünürsün?" dediğini görür. Halil boğulacak gibi olur. Yattığı yerden ellerini kaldırarak tövbe eder. Uyandığında ter içinde kalır, çok korkar. Yatağından kalkıp düşünmeye başlar. İbrahim Gülşenî, o gece Kâdiasker Alâyi'nin evinde misafirdir. Gece yarısı olunca, ev sahibini uyandırır ve "Haydi Vali Halil'in konağına gidelim. "buyurur. Gece yarısı Halil'in konağına girerler. Yattığı yerin kapısına gelince, yüksek sesle, "Ey Halil! Tövbe ettin mi, yoksa hala beni öldürme fikrinde misin?" der. Vali Halil, ağlayarak kapıdan çıkar ve İbrahim Gülşenî'ye, "Efendim! Yaptıklarına pişman oldum. Tövbe ettim. Yalvarıyorum bana dua buyurunuz. Bundan sonra hiç kimseye zulüm etmeyeceğim. " der. Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 33-35

³⁸⁷ Hikmet Konur, *İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s. 47.

³⁸⁸ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 25.

³⁸⁹ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 57; *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXI, s. 302.

³⁹⁰ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXI, s. 302.

³⁹¹ Bazı kaynaklarda ise Erdebil hanedanına mensup Kızılbaşların ortaya çıkışı üzerine huzuru bozulduğu için, oğlu Ahmed Hayali ile birlikte Sultan Yakup'un Tebriz'de kendisi için yaptırdığı zaviyeyi terk ederek Diyarbekir'a kaçtığı söylenmektedir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXI, s. 302; *Meydan Larousse*, s. 225; Reşat Öngören, *Osmanlı'larda Tasavvuf, Anadolu'da Sûfîler*, s. 100, Abdullah

Tebriz elinden çıktıktan sonra 912'ye 1507 kadar Diyarbekir'i hâkimiyeti altında bulduran Elvend Bey Şah İsmail'e ikinci defa yenilince şehir Musullu Türkmen Bey'i Emir Bey'e verilir. Emir Bey'in Dulkadirli Alâüddevle Bey'den çekinerek Safevîler'e yaklaşması İbrahim Gülşenî'yi rahatsız etmiş. Bunun üzerine Emir Bey'den Kudüs'e gitmek için izin istemişse de isteği kabul edilmeyen Gülşenî mecburen Diyarbekir'de kalmaya devam etmiştir. Emir Bey, Şah İsmail'le görüşmek için şehirden ayrıldığında yerine bıraktığı kardeşi Kayıtmaz'a da aynı isteği ileten İbrahim Gülşenî yine olumsuz cevap alır. Kayıtmaz Bey'le Alâüddevle arasında mecburen arabuluculuk yapan Gülşenî Alâüddevle'nin daveti üzerine Maraş'a gider, burada bir müddet kaldıktan sonra da Kudüs'e gitmek için yola çıkar. Kudüs'te kırk gün kalıp erbain ³⁹² çıkardıktan sonra Mısır'a geçmeye karar veren İbrahim Gülşenî, Mısır'a ulaşınca Kahire civarında Birketülhac denilen yerde kısa süre konaklar. Daha sonra Dede Ömer Rüşenî'nin daha önce Mısır'a yerleşen halifesi Timurtaş vasıtasıyla Memluk Sultan'ı Kansu Gavri kendisine Kubbe-tü'l-Mustafa adlı Zaviyeyi tahsis eder. Buraya gelip Gülşenî'yi ziyaret eden sultan onu Kahire'ye davet eder. Bu davete icap eden Gülşenî, Kahire'de bütün camileri dolaşır. Bâbü Züveyle semtinde bulunan Müeyyetyiye Camii'nde bir hücrede erbaîn çıkarır. Daha sonra da buraya yerleşir ³⁹³.

Kahire'de irşadât faaliyetini sürdüren İbrahim Gülşenî'nin şöhreti kısa zamanda bütün Mısır'a yayıldı. Daha sonra Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethedip Kahire'ye girdiğinde İbrahim Gülşenî hazretleri Yavuz'u: *Azîzim hayr-ı makdem ömrümün vâri safâ geldin. Keremler eyledin gönümün sultânı safâ geldin.* Diyerek karşılar. Yavuz Sultan Selim Han'ın da bu büyük âlime çok gönülden hürmet göstererek bir ihtiyacı olup olmadığını sorduğu, Gülşenî'nin de Müeyyetyiye Camii'nin yanında bulunan boş arazinin kendilerine bağışlanarak dervişlerine mesken yapılmasını talep ettiği söylenmektedir. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim, oraya bir "hankah" Derviş

Uçman, *XVI. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klâsikleri*, C. IV, Ötüken-Söğüt Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 308.

³⁹²Çile, Halvetin bir başka bir ismi olan "Çile", tasavvuf ıstılahında, "müridin fıtratındaki sivri noktaları törpülemek ve sabrı fiilen telkiden ibrettir. (Neş. Haz. Mahir İz, M. Ertuğrul Düzbağ); Tasavvuf Mâhiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar, Kitapevi Yayınları, İstanbul-1990, s. 163); Günlük dilde çile, ıstırap ve zorluğa tahammül karşılığı kullanılmaktadır. İstırap ve zorluğa tahammül karşılığı kullanılmaktadır. İstırap ve zorluğa tahammül sûfi için, erme ve Allah'a varmanın en önemli araçlarından biridir. Teknik terim olarak çile ise, kırk günlük halvet eğitiminin adıdır. Bilindiği gibi çile sözü Farsça'daki "çihil=kırk" kelimesinden alınmıştır. Dervişler, genellikle kırk gün süreli bir halvet ve yalnızlık eğitimine tabi tutuldukları için, bu eğitime çile veya çihil denilmiştir. Bu deyim giderek zorluk ve ıstırapı göğüslemek anlamında ve çile doldurmak, çile çekmek şeklinde kullanılır olmuş ve "çiledeki kırk gün" espirisi buradan kaynaklanmıştır. Nazif Velikahyaoglu, Koca Mustafa Paşa Külliyesi, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 58.

³⁹³*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 302; *Meydan Larousse*, s. 225.

misafirhanesi yapılmasını emretmiştir. 926 (1519-1520) senesinde inşasına başlanıp 931 (1524-1525) de bitirilmiştir³⁹⁴. Pek çok yeniçeri ve sipahi sohbetiyle şerefleñip, duasını alarak feyz ve bereketlerinden istifade etmeye çalışmışlardır. Gülşeni'nin ününü duyan Kanuni Sultan Süleyman görüşmek için İstanbul'a gelmesini ister³⁹⁵. Gülşenî İstanbul'da büyük ikram görüp, devrin ünlü bilginleriyle görüşür ve birçok âlim Gülşenî'ye intisap eder. İbrahim Gülşenî'nin İstanbul'a getirilmesi ve Kanımı ile görüşmesi Hayrullah Efendi'nin yazdığı Türk Tiyatrosu'nun ilk piyesine konu olmuştur³⁹⁶. Gülşenî, Mısır'a dönünce el-Müayyide'deki zaviyesinin yapımı ile uğraşır ve bir süre sonra, 940 1533-1534 vefat eder. Vefatı üzerine “mâtekut büzzamân İbrahim” zamanın kutbu İbrahim göçtü cümlesi ile müridi Arifi Hüseyin Çelebi tarih düşürmüştür³⁹⁷.

Selçuklulardan sonra, XIV. yüzyıldan itibaren Dulkadirli'lerin eline geçen Maraş bölgesinin devamlı istilalara maruz kalması, değerli âlimler yetiştiren medreselerin ve diğer müesseselerin tahrip edilmesine neden olmuştur. Bütün bunlara rağmen Dulkadirli Beyleri yeni eserler yaptırarak bunlara vakıflar tahsis etmişlerdir. Kendi bölgelerini bayındır hale getirmek için ellerinden gelen bütün çabayı göstermişlerdir. Bilhassa da Alâüddevle Bey'in döneminde yapılan eserlerin birçoğu günümüze kadar gelmiştir.

Dulkadirli Alâüddevle Bey'in Şeyh İbrahim Gülşenî'yi Maraş'a davet etmesinin siyasi ve edebî yönü vardır. İbrahim Gülşenî Amid'de iken birçok müridi olduğu rivayet edilmekte, hatta kâfirlerden birçoğunun da Gülşenî'ye intisap ederek Müslüman oldukları Muhyî³⁹⁸ tarafından belirtilmektedir³⁹⁹.

Şeyh Gülşenî'nin Maraş'a davet edilmesinin edebi yönünü, Herat Ekolünün Anadolu'ya tezahürü olarak düşünebiliriz. Mutasavvıf bir şairin bir başkente gelmesi o beylik veya devlet için çok büyük bir şereftir. Gülşenî de Amid Valisi Emir Bey

³⁹⁴ Öngören, *Osmanlı'larda Tasavvuf, Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, s. 100.

s. 101, *Meydan Larousse*, s. 225, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, s. 302-303.

³⁹⁵ Mısır Valisi Hain Ahmed Paşa'nın isyanı bastırıldıktan sonra Sadrazam İbrahim Paşa Mısır'a gider. Mısır ileri gelenlerini davet eden İbrahim Paşa'ya Gülşenî oğlu Ahmed Hayalî'yi gönderir. İbrahim Paşa bunu saygısızlık olarak kabul eder. Ve Şeyh hakkında soruşturma başlatır. Beylerin ve yeniçerilerin birçoğunun Şeyh'in müridi olduğunu ve oğlu Ahmed Hayalî'nin de Memluk Sultan'ı Tomanbay'ın dul eşiyle evlendirildiğini öğrenir. İbrahim Paşa İstanbul'a varınca bu olayı Sultan Süleyman'a anlatır. Kontrol altında tutulması gerektiğini söyler. Sultan Süleyman da Şeyh'i İstanbul'a davet eder... Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 295-298.

³⁹⁶ İsmail Hami Danişmend, *“Türk Tiyatrosunun İlk Piyesi, Türklük 11/8”*, İstanbul 1939, s. 73-91.

³⁹⁷ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 451.

³⁹⁸ Muhyî: İbrahim Gülşenî'nin oğlu Ahmet Hayalî'nin müritlerindedir.

³⁹⁹ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. 299.

⁴⁰⁰Alâüddevle arasında kalmış, hemen her fırsatta Kudüs ve Mısır hayaliyle tutuşmuştur. Muhyî bu olayı şu şekilde anlatmaktadır ⁴⁰¹.

Alâüddevle'den çekinen Amid Valisi Emir Bey Kızılbaş'a ⁴⁰² yakınlık göstermeye başlar. Gülşenî de, Emir Bey mezhebini değiştirdi diye Amid'den ayrılıp Kudüs'e gitmeye karar verir. Emir Bey bunun üzerine şehrin ileri gelenlerini Gülşenî'ye kalması için ricacı gönderir. Gülşenî ise istemese de kalacağını beyan edip ilerde gideceğini söyler.

Emir Bey Şah İsmail'le görüşme için şehirden ayrılırken şehrin idaresini ve Gülşenî'yi kardeşi Kayıtmaz⁴⁰³ (bu isim Arifi Paşa'da "Kayademir" olarak geçmektedir)⁴⁰⁴ Bey'e emanet eder. Emir Bey Elbistan'a gelerek Şah İsmail'e itaatini sunar. Kendisine mühürdarlık verilerek taltif edilir. Diyarbekir valiliğine de Ustaclu Muhammet Han'ı tayin eder⁴⁰⁵. Kayıtmaz Bey'de Gülşenî'ye iltifat gösterir. Emir Bey'in şehirden aniden ayrılmasından şüphelenen Gülşenî, Kayıtmaz'dan da Kudüs'e gitmek için icazet ister. O da araya ricacı koyup izin vermez. Şeyh bir gece ailesini ve müritlerini bırakarak şehri terk eder. Eğil Kalesine Eğil Kalesi: Diyarbekir merkez kazasına bağlı bir bucak nahiye ⁴⁰⁶ sığınır. Kale komutanı Gülşenî'nin müridi çıkar. Bu esnada Kızılbaş tarafından Diyarbekir valiliğine atanan Ustaclu oğlu Kaçar Muhammet Bey'in Ustaclu oğlu Kaçar Muhammet Bey: İran tarihlerinde daha çok Muhammet Han Ustaclu veya Han Muhammet Ustaclu olarak geçen bu zat, Şah İsmail tarafından Kirman'ın ele geçirilmesine tayin edilmiş, orayı aldıktan sonra Diyarbekir havalisine vali olarak atanmıştır. Kayıtmaz'la savaşmış ve Diyarbekir'i ele geçirmiştir ⁴⁰⁷. Bu zatın ikinci ismi "Kaçar", Arifi Paşa'da "Kaçgar" şeklinde yazılmıştır ⁴⁰⁸. Tebriz'den Diyarbekir'e geleceği haberi gelir. Safevîlere düşman olan Kayıtmaz Bey şehri Ustaclu oğluna teslim etmek istemez. Sünni olan bölgedeki Kürtler Ustaclu Muhammet Han'a

⁴⁰⁰ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî* s. XLII. Emir Bey: Uzun Hasan'ın emirlerindedir. Asıl adı Ömer'dir. Aslen Musullu olan Emir Bey Uzun Hasan 'la Fatih arasındaki savaşta bulunmuş, sonrada Diyarbekir valisi olmuş, arkasından da Şah İsmail'e katılmıştır.

⁴⁰¹ Muhyî Şeyhin Diyarbekir-Urfa-Maraş-Kudüs ve Mısır macerasını mezkûr eserinde tafsilatıyla anlatmaktadır. Burada metin sadeleştirilerek ve özetlenerek alınmıştır.

⁴⁰² Kızılbaş: Râfizîlere verilen bir isim.

⁴⁰³ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. XLII. (Kayıtmaz: Asıl adı Ömer Bey. Musullu olan Emir Bey'in kardeşi olduğu anlaşılan bu zatın adı, tarihi kaynaklarda Kayıtmaz olarak geçmektedir.)

⁴⁰⁴ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", s. 542.

⁴⁰⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 94.

⁴⁰⁶ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. XLII.

⁴⁰⁷ Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, s. XLIII.

⁴⁰⁸ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadiroğulları Hükümeti", s. 547.

zorluk çıkartırlar ⁴⁰⁹. Ustaclu çadırlarını sökerek Mardin civarına çekilir. Bunu fırsat bilen Kayıtmaz Bey, Eğil Kalesinde bulunan İbrahim Gülşenî'den Alâüddevle ile aralarında elçilik yapmasını teklif eder. Alâüddevle'nin kerimesi ile evlenmek istediğini beyan eder. Şeyh Gülşenî bu dileğini Alâüddevle Bey'e iletceğini söyler, Urfa'da bulunan Alâüddevle ile buluşur. Kayıtmaz Bey'in itaatini kabul edip kızlarından birini de vermeyi kabul eden Alâüddevle yardım için oğulları Kasım Sarı Kaplan ve Erdivane komutasında Diyarbekir'e takviye gönderir. Yapılan savaşta Urfa'da bulunan Alâüddevleye oğlu Sarı Kaplan'ın hezimet haberi gelir. Bunun üzerine Şeyh Gülşenî Kudüs'egitmek için izin ister. Alâüddevle de Amid'i Kızılbaş Ustaclu oğlundan kurtarmak için Maraş'a asker tedarikine gideceğini, kendisine dua etmesini ister. Şeyh istihare ederek bu ricayı kabul eder... Alâüddevle'nin isteği üzerine, Hısn Kalesinde bulunan oğulları Turak ve Ahmet Bey'in yanına gider. Bilahare, Alâüddevle oğulları aracılığıyla, İbrahim Gülşenî'yi Maraş'a davet eder. Gülşenî Alâüddevle Bey'in ricasını kıramayıp daveti kabul eder. Cami-i Kebir yanındaki medreseye yerleştirilir.

Alâüddevle vezirlerini ve diğer adamlarını şeyhin hizmetine verir ve şeyhe: “*Ehl ü ıyalin gamını çekme ki askerle varub, çün Kızılbaş'ı def, idem. Anları getirüb senünle Kudüs'e irsal idem*”der. Şeyh Gülşenî de oruçtan sonra gitmeye karar verir. Amid'deki şehir kethüdasının ve bazı ileri gelenlerin Kızılbaş tarafına geçmesiyle Kayıtmaz yenilir ve katledilir. Alâüddevle buna üzülenek, şeyhten utandığı için bir türlü karşısına çıkmaz. Ramazan bayramı namazından sonra Alâüddevle utanıp, sıkılarak şeyhle sohbet başlar. Sarayı'na buyur eder.

Belli bir zaman sonra Gülşenî, Alâüddevle'den Kudüs'e gitmek için izin ister. Alâüddevle burada kendisine büyük bir "hankah" yaptırmayı teklif eder. Ve niyetinin kendisine bağlanmak olduğunu, orada Arap şeyhleriyle mukayese edilip garip kalacağını söyler. Bunun üzerine Gülşenî şeyhlik peşinde olmadığını ve buraya sığmayacağını ve kendisinin ilim ve kanaat hazinesine sahip olduğunu ve bu hazinenin hiç tükenmediğinden bahseder.

Alâüddevle Gülşenî'nin azmi karşısında şeyhe Arap'ta çok durmayıp tekrar gelmesini rica eder. Alâüddevle ile vedalaşan Gülşenî Kudüs'e gider. Orada bir erbain çıkarttıktan sonra dervişleriyle “Mısır'a mı Rum'a mı?” gidelim diye müşavere eder. İki

⁴⁰⁹ Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 94.

fırka olurlar. Bunun üzerine Gülşenî Hazretleri "Rûm, mer'â-yı nefis ü bedendür ve Mısır mesken-i gülşen-i rûşendür" diyerek Mısır'a gitmeye karar verir ⁴¹⁰.

Halvetiye tarikatının Gülşeniye kolunu kuran İbrahim Gülşenî'nin eserlerinde Mevlâna, Yunus Emre, Nesimi ve şeyhi Ruşenî'nin tesirleri görülür. Arapça ve Farsça Şiirlerinin yanında, Türkçe Şiirleri de mevcuttur. Bilhassa Divân'ı 24. 000 beyti bulmaktadır. O, bu Şiirlerinde tarikat neşesi içinde ve bir mürşit olarak açık bir dil kullanmıştır. Türkçe divanında yer alan gazel ve ilahilerinde sağlam bir dil ve akıcı bir üslûp göze çarpar. Bu bakımdan Türk Tekke Edebiyatı içinde müstesna bir yeri vardır.

Başlıca eserleri şunlardır: Arapça Dîvân: İbrahim Gülşenî'nin İbnü'l Farız'a ait Et-Ta'yyetü'l -Kübrâ'nın etkisi altında yazdığı Şiirlerinden oluşan 5000 beyitlik Arapça Divanı bulunmaktadır. Bu divanın tek nüshası Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndedir ⁴¹¹.

Farsça Dîvân: 17. 000 beyitten oluşan Farsça Divanda şairin Mevlâna ve Yunus Emre'nin etkisinde kaldığı görülmektedir ⁴¹².

⁴¹⁰ Gülşenilik; İbrahim (Ö. 1534)'ye nispet Gülşeniye, Halvetiliğin bir kolu olarak kabul edilmektedir. Gülşenî'nin Kahire merkez olmak üzere kurduğu bu tarikat İstanbul, Diyarbakır, Bulak, İskenderiye, Mekke, Şam, Halep, Urfa, Bursa ve Antalya'da yayılmıştır. Halvetilik gibi, Osmanlı siyaseti çerçevesinde hareket eden ve bu nedenle Safevî Tarikatı'na karşı mücadeleci bir yol izleyen Gülşeniliğin ⁴¹⁰. Maraş'ta tekke veya zaviyesinin bulunduğu dair şimdilik herhangi bir belge tespit edilememiştir. Ancak Alâüddevle Bey'le Gülşeniye Tarikatı'nın kurucusu İbrahim Gülşeni arasında bir nevi şeyh-mürit ilişkisinin bulunduğu Menâkıb-ı İbrahim Gülşeni'de uzun uzun anlatılmaktadır. İbrahim Gülşeni, Kızılbaş baskınından kurtulmak için Azerbaycan'dan önce doğum yeri olan Diyarbakır'a, oradan Urfa'ya geldi. Alâüddevle Bey, adamlarına şeyhi karşılarak kendisine döşettiği münasip bir evde istirahat etmesini sağladı. Alâüddevle Bey, çok hürmet gösterdiği şeyhe bizzat hizmet etti. Bu sırada Alâüddevle'nin Diyarbakır önlerinde Kızılbaşlarla savaşmakta olan askerlerinin yenildiği haberi gelince Alâüddevle Bey zorunlu olarak Maraş'a gitti. Gülşeni de Kudüs'e gitmek için ondan izin istedi. Alâüddevle Bey; "Ben Maraş'da asker tedarik edip Ustacaluoğlu üzerine giderim ki Kızılbaş'ı Müslümanlardan defedeyim. " deyince Şeyh Gülşeni "Sen heman kendi memleketin hıfzına meşgul ol" diyerek onu bundan vazgeçirdi. Şeyh de Kudüs'e gitmeyi erteleyerek onunla birlikte Maraş'a geldi. Alâüddevle Bey, inşa ettirdiği caminin yakınındaki medresede onu misafir etti. Hatta Kızılbaş'la savaşarak şeyhin ailesini Diyarbakır'dan alıp gelmeyi ve hep birlikte onları Kudüs'e göndermeyi istiyordu. Ancak bu bir türlü gerçekleştirilemedi. Şeyh Gülşeni Kudüs'e gitmek için Alâüddevle'den izin istedi. Alâüddevle Bey, "Benim muradım inâbet edüp senin rızânda olmaktır ve bir âli hânkah yapup ekseriya hıdmetinde olmaktır. " dermiş ve onun sürekli Maraş'ta bulunmasını istemiştir. Şeyhin ısrarı üzerine ise geri Maraş'a gelmek şartıyla onun gitmesine rıza göstermiştir. Şeyh müritleriyle önce Kudüs'e sonra Mısır'a gidip yerleşmiştir ⁴¹⁰. Mısır'da üç yıl kaldığı tahmin edilmektedir ⁴¹⁰. Bu sırada Gülşeni'nin Maraş'ta çok sayıda dervişi bulunuyordu. Bu tarikat Azerbaycan'da ortaya çıkmış; oradan başka yerlere yayılmıştır. Anadolu ve Balkanlara Zahid-i Geylani'nin Türk kökenli halifeleri ile gitmiştir. Silsesi, Safviye Tarikatı gibi Hz. Ali'ye kadar uzanmaktadır.

⁴¹¹ Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (TDVİA), C. 21, 2000, s. 304.

⁴¹² Yazmalarından biri Fatih Kütüphanesi. , nr. 3866'da.

Kenzü'l-Cevâhir: Tasavvufî konulara dair bazen tuyuğ bazen de rubai vezinlerinden meydana gelen bu Farsça eser, 7000 dörtlükten meydana gelmektedir. Tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. Farsça yazma, nr. 1233'de ⁴¹³.

Ma'nevî: 40. 000 beyitlik Farsça bir mesnevidir. Mevlâna'nın Mesnevisine nazire olarak kaleme alınmıştır. Diyarbakir'de on ay içinde tamamlanmıştır. Gülşenî, İstanbul'da iken eseri Şeyhülislam Kemalpaşazâde'ye inceletmiş, Kemalpaşazâde de sıradan insanların bunu anlamayacağına ve eserin birçok ilahi sırrı ihtiva ettiğini söylemiştir. Hulvî bu eserin bir nüshasının Kemalpaşazâde'nin türbesinde muhafaza edildiğini söyler. Mesnevi'den alınma pek çok hikâye de bulunmaktadır. Şeyh La'lî Muhammet Fenâî tarafından baştan beş yüz beyitlik kısmı şerh edilmiştir. Râznâme: Remel bahrinde kaleme alınmış tasavvufî bir mesnevidir ⁴¹⁴. Sîmurnâme: Muhyî tarafından bu eserin 30000 beyit olduğu söylenmektedir.

Türkçe Dîvân: 24. 000 beyti ihtiva eder. Özellikle dil açısından önemlidir. Yazma nüshâlârından biri D. T. C. F. Kütüphanesi Üniversitesi Kitaplığı, nr. 982'de.

Türkçe Dîvân: 1700 beyitten oluşmaktadır. Bu Türkçe Dîvânda Yunus Emre ve Nesimînin Şiirlerin etkisi belli olmaktadır. En önemli nüshası Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Başka bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere ortalama 75.000 Şiir yazmıştır.

2. 2. 4. KADRIYYE TARKATI

Kadiri tarikatının kurucusu Abdulkadir El-Cîlî Gîlânî'dir. Hicri 470, M. 1077/1078 yılında doğmuş ve 1561, 1166 yılında vefat etmiştir ⁴¹⁵. Vaiz ve Sofi idi. Şeceresi baba tarafından Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'a ulaştırılır. Bu ise doğru değildir. Zira babasına Bağdat'ta ecnebi manasına gelen acemi derlerdi. Abdulkadir, Ha-

⁴¹³ Abdullah Uçman, *XVI. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klâsikleri*, C. IV, s. 308.

⁴¹⁴ Bir nüshası Millet Kütüphanesi manzum eserler, nr. 932'de.

⁴¹⁵ Kadiri Tarikatı'na adını veren Abdülkadir Geylânî 1077'de doğup 91 yıl ömür sürdükten sonra 1166 veya 1167'de vefat etmiştir. Onun doğumu, hayatı ve ölümüne ebced hesabıyla düşürülen tarihler, adeta bir kerameti sergiler. Derler ki: Veliler sultanı "Abdülkadir Geylânî aşk ile doğdu, kemal ile ömür sürdü ve kemal-i aşk ile öldü" Burada kullanılan aşk'ın ebced hesabıyla toplamı 470 (Geylânî'nin Hicri tarihle doğumu), kemal kelimesinininki 91 ve kemal-i aşk tabirinininki 561'dir (onun ölümünün Hicri yılı). Abdülkadir'in künyesi Ebû Muhammet veya Ebu Salih, nisbesi Cîlî veya Geylânî, lakabı Gavs-ı Azam, Bazullah, Baz-ı Eşhep'tir. Nesep itibarıyla hem seyyit, hem de şerif olduğu oybirliği ile kabul edilmektedir. Bu demektir ki o; anne tarafından Hz. Hasan'a (şeriflik), baba tarafından Hz. Hüseyin'e (seyyidlik) çıkan bir sülalenin çocuğudur. Yaşar Nuri Öztürk, Hazırlayan; *Büyük Tarikatlar*, s. 10-11-12.

zar denizi güneyinde Gîlân Eyaletinde Nif veya Nayf adında bir köyde doğdu. Bundan dolayı Abdulkadir Gîlânî diye adlandırılır. 18 yaşında tahsil için Bağdat'a gitti. Kendisini tasavvuf mesleğine verdi. Sonra cemaate va'za başladı. Kendisini dinleyen, cemaat günden güne çoğaldı ⁴¹⁶.

Hayatının son 50 gününde yanında bulunmuş olan Muvaffaked-Bin Abdullah El-Makdisi'den varid olan bir rivayet e göre, Şeyhin Bağdat halkı indinde kadir ve itibarı çok yüksek olup, ona birçok kerametler atfedilmiştir. Fakat kendisi mezkûr kerametlerin hiçbirini gözü ile görmediğini söyler. Abdulkadir, dinî konularda pek, çok eser yazmıştır. Bunların çoğu va'z ve hutbelerden ibarettir. Eserlerinde Kur'an'ın eski müfessirlerine ve Sofi velilerine istinat etmekte ve onlardan nakiller yapmaktadır. Eserlerinde Kur'an'ın Sofiyane tefsirleri, bazı zikir ve virdleri 50 veya 100 defa okumak tavsiyeleri gibi şeyler de vardır. Genel konusu şudur: Müridin bir müddet çile devresi geçirerek, dünyadan tamimiyle el çekmesi ve bundan sonra tekrar dünyaya dönüp, ondan haz ve nasibini alarak, başkasını irşad etmesi Abdulkadir'in bu fikirleri Hz. Muhammet'in hayatına uygun görünmektedir.

Abdulkadir, vahdet-i vücudçu değildir. O, aşırı bir vahdet-i vücudçu olan Muhyittin İbni Arabî ile vahdet-i vücudçu olmayan İmam Rabbani arasında orta bir yeredir.

Mesela Muhyiddin İbni Arabî'ye göre, hepsi O'dur. İmam Rabbânî'ye göre O'nda Allah'dadır. Geylani bu ikisi arasındadır. Der ki: Ancak sen, mevhûm Benlûğini yitirdiğin an O'nun tasarrufuna geçebilirsin... Yani: Bilen aynı, bilmeyen gayrı demektir ⁴¹⁷.

Abdulkadir Geylani'ye göre, tasavvuf iyi ahlaktan ibarettir. İman ve amel çakmakla taşdır. Bunlardan çıkan ateş ise, tasavvuftur.

2. 2. 5. MEVLEVİLİK TARİKATI

Mevlâna Celâlettin Rûmî'nin Hayatı Mevlâna Celâlettin Rûmî; Ünlü Türk şair ve mutasavvıfı Mevlâna Celaleddin Rumi, Milâdî 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde

⁴¹⁶İslâm Ansiklopedisi, "Abdulkadir Mad". s.321.

⁴¹⁷Abdulkadir Geylani, *Fethu'r-Rabban'i ve Futuhu'l-Gayb*, (Çev. A. Akçiçek), Bedir yayımları, İstanbul, s.123.

doğdu ⁴¹⁸. Miladi 1273 yılında Konya'da öldü. Mevlâna'nın Babası Bahaettin Veled büyük bir Sofî âlim idi. Belh'li Hatiboğulları soyuna mensup, yedi ceditli bir insandı. Bazı kaynaklar onun anasının, Harezmsâhlar hanedanına mensup, Sultan Alâettin Muhammet Harezmsâh'ın kızı olduğunu kaydedmektedir.

Bahâettin Veled, va'z ve dersleri ile Belh'de büyük bir şöhret yapmış, etrafına kalabalık bir mürid kütlesi toplamıştı. Derslerinde bazı kere felsefeye ve felsefe ile uğraşanlara çatıyor, onları halkın önünde yeriyordu. O günlerde sofiler ile felsefeciler arasında geniş fikir ayrılıkları vardı. Belh'in tanınmış filozoflarından Fahrettîn Râzî ve Sultan Muhammet Tekiş Harezmsâh gibi ileri gelen kişiler, kaynağını Yunan felsefesinden alan ve akla dayanan bir anlayışın içinde idiler. Sofiler ise, gerçeğe ancak ilâhi cezbe ile erişilebileceğini, bunun için de riyâzâtla rûhun saflaştırılması ve nefsin öldürülmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı.

Bu iki zıt anlayış, ister istemez Bahaettin Veled'le Fahrettin Râzî'yi karşı karşıya getirmişti. Fırsat buldukça birbirlerine iğneleyici sözler söylüyorlardı ⁴¹⁹. Bahaettin Veled'in, Fahrettin Râzî'yi tutan Sultan Muhammet Herzemşah ile de arası açılınca bu şehri terk ederek batıya hicret etmek zorunda kaldı. Bu sırada Mevlâna Celaleddin, çeşitli rivayetlere göre 3 veya 6 veya 10 yaşlarında idi ⁴²⁰.

Celaleddin ilk tahsilini babasından aldı. Onun Konya'da ölümünden sonra Halep ve Şama giderek öğrenimine devam etti. Babasının öğrencilerinden olan Burhaneddin Tirmizi'nin etkisiyle Sôfî öğretileri üzerinde çalıştı. Hocasının ölümünden sonra, garîb fakat velayet mertebesine ermiş bir adam sayılan Şemsi Tebrizî ile karşılaştı. Şems okuryazar olmamakla beraber büyük bir rûhî kudrete sahipti. Aşk ilmi medresede öğrenilme diyor ve Mevlâna'yı okumaktan men ediyordu. Mevlâna'nın üzerinde büyük tesir yaptı. Şems, Mevlâna'ya sema yapmayı tavsiye etti: "Sema varlıktan geçerek, mutlak fanilik içinde, beka zevkini almaktı" ⁴²¹. Şems'in tavsiyesi üzerine Mevlâna coşkun aşkını, müzikle, sema ile besliyordu. Müzik, aşkla dolup taşan gönlün oynaşı, sema bu aşkın vecdi ve hareketiydi. Şiir ise aşkın dili, gönül kandilinin yağı idi ⁴²².

⁴¹⁸Tarihçi Will Duran, 'Mevlana'nın doğumunu 1201; M. Barres 1203; Mevlevî bilgini Eflaki Ahmed Dede ise, (Menakıb'ı-Arifin) adlı eserinde Mevlana'nın 6 'Rebl'ul-evvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde doğduğunu yazıyor.

⁴¹⁹ Mehmet Önder, *Mevlana*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1991, s.16.

⁴²⁰ Önder, *Mevlana*, s. 19.

⁴²¹ Önder, *Mevlana*, s. 72.

⁴²² Önder, *Mevlana*, s. 179.

Bilindiği gibi müzik, bir taksime göre iki kola ayrılır: 1- Eğlence müziği, 2-Teksif müziği. Eğlence müziği, eğlence için çalınan ve dinlenen müziktir. Teksif müziği ise, dikkatin insanın iç âlemi istikametinde toplanmasını sağlar. İşte Mevlevilikte ki müzik budur ⁴²³.

Fakat gerek Mevlâna'nın devrinde ve gerekse sonraki devirlerde, Mevlevilikte görülen müzik ve semâya, bazı İslâm âlimleri tarafından şiddetli itirazlar yapılmış ve bunlara kötü birer bid'at gözü ile bakılmıştır. Mesela devrindeki bazı âlimler Mevlâna'ya: “Bu çengilik de niye? Biz bir eşek yükü kitap okuduk. Müziğin helal olduğuna dair bir tek satır bile görmedik ” demişlerdir ⁴²⁴.

Şems'in ölümünden sonra Mevlâna Celaleddin, bilhassa Müslüman. Türkler arasında büyük şöhret kazanan Mesneviyi yazmaya başlamıştır. “Dinle, bu ney nasıl hikâye ediyor, ayrılıklardan nasıl şikâyet ediyor” diye başlayan Mesnevide ney, benzi sararmış, varlığını Tanrı'ya adamış, Tanrı aşığını temsil eder. Bizzat Mevlâna Mesnevi’de böyle bir neydir ⁴²⁵.

Mevlâna da tıpkı babası gibi felsefeyi ve aklı hakir görmüştür. Ona göre, felsefe, yalnız akla önem verdiği, duyguyu ve kalbi doğuşu benimsemediği için noksandır. Hele aşk, felsefede aklın kabul edeceği bir iş değildir. Mevlâna, aşkı aşkla anlamak lazımdır, der. Akıl ise, aşkın şerhinden acizdir.

Bir mutasavvıf yazar olan Gazali ile Mevlâna Celaleddin Rumi arasında bir mukayese yapacak olursak şu farkları görürüz: Gazali eserlerinde ilmi ve felsefi bir metot kullanmış bir düşünürdür. Celaleddin ise remzi bir uslûb kullanır ve felsefe ile aklı hakir, görür. Diğer bir önemli fark da şudur: Mevlâna Celaleddin sadece sôfiyye için yazmıştır. Sözlerini herkes rahatça anlayamaz. Gazali ise Allah'ı bilmek ma'rifet'ullah ve tanımanın sadece belli bir insan gurubuna mahsus olmadığını, yani, Allah'ı zatı bir marifet ile bilen evliya ve enbiyaya mahsus olmadığını söyler. Ona göre, ma'rifet'ullah her insanın matlubudur. Gazali'nin pek çok eseri bir kaç hariç geniş halk

⁴²³Mauguin, “Mevlevi Müziği Teksif Müziği”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. III, Mevlana Özel Sayısı, Tem. 1964, s. 10.

⁴²⁴Önder, *Mevlana*, s. 179.

⁴²⁵Önder, *Mevlana*, s. 179- 180.

tabakaları tarafından rahatça anlaşılabilir tarzdadır. Mevlâna'nın eserleri ise çoğu nazımdır ve ancak belli bir zümre anlayabilir⁴²⁶.

Gazali, İbn El-Farız ve Celaleddin Rumi gibi büyük mutasavvıfların tasavvıflarında dinî hava galiptir. Bu hususta onlar ilk sofilere benzerlerse de, bunlarda -ilk sofilerde görmediğimiz- bazı ince fikir ve nazariyeler vardır. Bunlara göre Allah'ın vücudu her şeyde sâridir ve fakat her şeyden mutlak şekilde münezzehtir. Bu mutlak vücudun görüldüğü en büyük ayna insandır. İnsanın vücuddan nasibi ancak Allah'ın sureti olması hasebiyledir. Allah bizim ibadetimize ve takdisimize müstahaktır. Çünkü O'nun vücudu bizim vücudumuzdan öncedir ve bizim vücudumuza ihtiyacı yoktur⁴²⁷. Mevlâna Celaleddin'e göre şer, Allah'a nispetle hakikati olmayan bir şeydir. Fakat insana nispetle onun hakikati vardır⁴²⁸. İnsan sorabilir: İnsanın şer dediği bu şeyi Allah neden yarattı? Her şeyin gerçek faili Allah olunca, ancak ilahi iradenin iktizası üzere bir fiili işlemiş olan insanı Allah nasıl sorumlu tutar?

Mevlâna, bu eski meseleyi akla dayanarak değil de zevke dayanarak, ilm-i kelam'ın akılcı yöntemi ile değil de dinî şuura dayanarak cevaplandırır. Mevlâna'ya göre, bizim zevkle iyi ile kötüyü ayırt etme yetisiyle idrak ettiğimiz şey birdir. Biz onu akılla iki olarak idrak ederiz. Allah'tan başka her şey zıddı ile temeyyüz eder ve görünür. Allah'ın ise zıddı yoktur. Çünkü O'nun varlığı her şeye şamildir. Bundan dolayı vücudu gizli kaldı ve batın oldu. Aklın nazarında şer, hayrın varlığı için kendisinden kaçınılmayan bir şarttır. Zulmetten yaratılan nur gibi, bundan dolayı şer icâbî bir şeydir. Onu icâdda Allah'ın bir hikmeti vardır. Bu itibarla şer, hayırdan bir nevi oluyor. Mevlâna cebre kail olanlara şöyle cevap veriyor: İnsanın fiilleri, Allah'ın fiillerinin eserlerinden bir eser olmasına rağmen, onlar kuldun kendi ihtiyarı ile sadır olur. Şu halde bu fiiller, Allah'a yüklenemez. Allah bu âlemde şerrin varlığına müsaade etti. Çünkü hayr ona izafetle zahir olur ve onun yolundan tahakkuk eder. Bu tarikat Mevlâna Celal birine bağlıdır. Bu ikisi daima mücadele halindedir. Mevlâna'da bir de tevâhid-i edyân dinlerin birleştirilmesi fikrine rastlamaktayız⁴²⁹.

⁴²⁶Not: Mevlana'nın başlıca eserleri: Mesnevi; (mesnevi tarzında farsça yazılmıştır, 25618 beyit ve 6 cilttir. Hikâyeler halinde tasavvufî fikir ve düşünceleri ihtiva eder.) Divan-ı Kebir:(21 divanla, rubailer divanında meydana gelmiştir.) Fihima-fih:(Mevlana'nın ta'z ve öğütlerinden derlenmiş bir eserdir.

⁴²⁷R. A. Nicholson, *Fi't-Tasavvuf el-İslami ve Tarihihi*, (Arapçastı).

⁴²⁸Nicholson, *Fi't-Tasavvuf el-İslami ve Tarihihi*, (Arapçastı).

⁴²⁹F. W. Hasbuch, Mevlana'nın düşünce sisteminin, bütün dinler ile felsefi bir esas üzerinde ve gayet müsahahalı bir şekilde uzlaşıp anlaşmaya mütemayil ve kabil bulunduğunu ileri sürmektedir. Kembirç üniversitesi profesörlerinden Arbery ise Mevlana'nın "eclectique" veya "reform" bir din meydana koyma emeli gütmeksizin; her dini ve her felsefeyi taraftarları arasında revaçta (geçerlikte) bırakarak, beşerin

Bu tarikatın kurululuşu Mevlâna Celaleddîn Rumi'ye nispet edilir. Anadolu'da yayılan tarikatlar arasında en eski ve en tesirli olanı budur. Ondan önce Orta Asya'da Tayfuriyye, Yeseviyye ve Kubreviyye tarikatları vardı. Fakat onlar Cengiz Han'ın akınından sonra dağıldılar ve geleneklerini kaybettiler. Mevleviyye tarikatına gelince; babasının izini takip eden ve eserini devam ettiren Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled tarafından tarikatın örgütlenmesi üzerine yazılmış eserlerle yeni bir güç kazandı. Bu tarikat Selçukluların, Karamanların ve Osmanlıların himayesinden faydalandı. Yedi asır ayakta kaldı. Bu gün hâlâ bu tarikat devam etmektedir. Her yıl Konya'da ve diğer birçok vilayetlerimizde Mevlâna haftası tertip edilerek bu tarikatın ayin ve merasimi temsil edilmektedir⁴³⁰.

Sultan Veled,(H. 623- M. 1226) yılında Larende'de doğdu, fakat Konya'da büyüdü. Babasının yerine geçti. O bazı prensipler koydu. Bu prensipler sayesinde tarikat sürekli bir şekil aldı. Divan, İbtidaname, Rubaiyat ve Risale-i Bahaettin Veled adlı eserlerinde Mevlâna'nın zühdi mistisizmine didaktik bir tutum verdi. Sultan Veled dosan iki yaşında öldüğü zaman Mevlâna'nın öğretilerini benimseyenler Anadolu'nun her

---

umumi saadet ve refahını sağlayacak ahlaki bir meslek kurmak yolunu açtığını söyler. Bu görüşlerden birincisi yukarıdaki iddiamızın aynıdır. İkincisine gelince; İslâmiyet kendinden başka hiçbir dinin ve kendisine aykırı hiçbir felsefenin revâçta (geçerlikte) kalmasını kabul etmez. Ayrıca İslâmiyet varken, bunun yanında, diğer bütün dinlerle, başka 'felsefi bir esas üzerinde uzlaşıp anlaşmak da İslami açıdan mümkün değildir. İslamiyet yeryüzüne geldikten sonra hiçbir dinin hükmü kalmamış, ona aykırı düşen bütün felsefeler batıl sayılmıştır.

⁴³⁰CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ (1206-1274):

a)"Hayat rüyadır" görüşünü Schopenhauer'den evvel haber veriyor. Paul Janet'nin beyan ettiği üzere Schopenhauer, "Varlık dışında gerçekleşen iradeden başka bir şey değildir" diyor. Tecrübe ile bu âlemin fena bir rüya olduğuna inanıyor.

b) İlk defa, Fars dili ile manzum olarak, tekâmül sisteminden ve hayat kavgalarından bahsediyor.

c) Bir mısramda, "O, sensin, varlığını kendinde ara" demekle, Alman düşünürü Steiner ile temasta bulunuyor.

ç) Yine bir beytinde, "Elektrik atomlarından yapılan kâinat tertibi" Newton'un cazibesinden ziyade bugünkü atom ve elektron nazariyesini bildiriyor.

CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:

İlk defa Mesnevi'sinde, Fars dili ile manzum olarak şöyle izah ediyor; meali şu yoldadır:

"Ben cansız iken öldüm, uyur oldum, uyur iken yine öldüm, hayvan oldum. Hayvan iken de öldüm, âdem oldum. İnsan iken ölür, meleklerden olurum. "

Diğer bir nazımının meali şöyledir:

"Âdemoğlu, önce cansızlar âlemine geldi, oradan kalkıp nebat âlemine geçti, burada da yıllarca kaldı, cansızlar âlemini ve o âlemdeki kavgaları anladı. Nebat âleminden hayvan âlemine düştü, bu âlemde nebat halini hatırlamadı. Yüce Yaratan onu hayvanlar âleminden insanlar âlemine çekti. Böylece bir âlemden diğer bir âleme dolaşa dolaşa şimdi akıllı ve âlim oldu. "

Mevlana Celâleddin-i Rûmî'nin andığı kavgalar, Darwin'in "Hayat Mücadelesi" (Concurrence Vital)'ine ne kadar benziyor! Şu kadar ki, Şeyh Celâleddin-i Rûmî'nin kavgaları, Darwin'in hayat mücadelesinden daha şümüllüdür. Mevlana Miskeveyh'in sözünden fazla bir şey söylemiyor. Yalnız "ufkunu" "âleme" doğru döndürüyor. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, (Sad. Süleyman Hayri Bolay), *İslâm Mütefekkirleri ile Garp Mütefekkirleri arasında Mukayese*, Ayyıldız matbaası. A. Ş. Ankara 1973, s. 30-31.

tarafına yayılmıştı. Mevlevilik İstanbul'da da çok sayıda taraftar topladı. Üçüncü Selim zamanında Mevleviyye tarikatı Galib Dede gibi büyük bir şair, Dede Efendi gibi büyük bir müzisyen verdi. Mevlevi ayininin, tarihi yönden çok eski din ve devirlere dayandığı söylenmektedir. Bazı bilginler Mevlevilik de görülen ayin ve merasimin Budizm ve Fetişizm dinlerinde mevcut olduğunu iddia etmişlerdir. Friglerdeki çalgı ile ibadet şekilleri, eski yunandaki Baküs ayini... v. s. misal olarak gösterilmektedir.

Istılahı manada ayin; tarik erbabının tekkelerde icra ettikleri usuldür. Fakat İslâm fakihleri ayin kelimesini kabul etmemişlerdir. Bunun yerine "İcrâ-yı Zikrullâh" tabirinin kullanılmasını caiz görmüşlerdir; Fakat büyük tarikatların tekkelerinde icra edilen şekil ve merasime "ayin" denilirdi. Bu ayinlerden her birinin kendine has isim ve şekilleri vardı.

Mevleviler, yaptıkları ayine: "Sema"; Kadiriler: "Devran" ; Rıfliller ve Sa' diler; "Zikr-i kıyam"; Halvetiler: "Darb-ı Esmâ"; Nakşibendiler: "Hatm-i Hâcegan" diye isim verirlerdi. Mevlevi tarikatının usulü olan "Sema" ve "Mukabele" denilen zikir şekline "ayin-i şerif" adı verilir ve bu merasim esnasında "mutrib", "ney", "kudum", ara sıra da "cenk", "rebab" ve buna benzer sazlar çalınır ve Şiirler okunur. Bunları okuyanlara "ayin-han", bu Şiirlerin yazılı bulunduğu deftere "ayin mecmuası" denirdi. Mevlevi ayinleri, tekkelerin semahanelerinde yapılırdı.

2. 3. ZAVİYELER

Zaviye, herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadığı ve gelip geçen yolculara karşılık beklemeden yiyecek, içecek ve yatacak yer sağlayan, yerleşme merkezlerinde veya yol güzergâhı üzerindeki bina yahut bina topluluğunu ifade etmektedir ⁴³¹. Zaviyeler tekkeler ⁴³² tasavvuf düşüncesinin, anlayış ve terbiyesinin işlendiği, derinleştirildiği ve halka takdim edildiği yerlerdir ⁴³³. Zaviyeler mütevazı, maddeye düşkün olmayan, hoşgörülü ve cömert insanları yetiştirmeyi amaçlamıştır ⁴³⁴.

Genellikle anayollar üzerinde, şehirlerin dış mahallelerinde, geçit yerlerinde bulunan köylerde, korkulu ve tehlikeli geçitlerde kurulan zaviyeler, yeni fethedilmiş

⁴³¹ İ. A. C. III s. 468.

⁴³² Tuncay Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2004, s. 447.

⁴³³ Mustafa Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh, İstanbul 1980, s. 50.

⁴³⁴ Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 107.

toprakların Türkleşmesinde, harap ve terk edilmiş durumdaki yapı ve arazilerin şenlendirilmesindeki hizmetlerinin yanında, asıl din farkı gözetmeksizin gelip geçen yolculara verdikleri karşılıksız konaklama ve barınma hizmetleriyle dikkat çekmektedir.

Zaviyelerin ortak ve en belirgin özelliği, ücretsiz konaklama hizmeti görmektir. Bu özellikleri sebebiyle vakıflarca desteklenen ve vergi muafiyetleri tanınan zaviyeler, faaliyetlerini yüzyıllar boyu sürdürebilmişlerdir.

Zaviyelerin fakir fukara insanların barındırılmasında da önemli katkıları olmuştur. Buna bağlı olarak bu tür insanlar zaviyelerin etrafında birikmiş ve böylece yeni mahalle ve köyler teşekkül etmiştir. Bu yönüyle baktığımızda zaviyeler iskân meselesinin çözülmesinde etkili olan teşekküller olmuşlardır⁴³⁵. Fakat buralar tembellerin biriktiği mekânlar haline getirilmemiştir. Mesela bazı zaviyeler çiftlik evi gibiydi. Oralara mensup dervişler civardaki arazilerde çiftçilik yapmışlardır⁴³⁶. Zaviyeler kuruldukları yerleri canlandırmakla kalmamış, çevredeki insanlara örnek davranışlar sergilemişler, nice insanın İslam dinine ısınmasına⁴³⁷ ve Müslümanlığın yayılmasına vesile olmuşlardır⁴³⁸. Değişik milliyet ve inançlara mensup topluluklardan oluşan Anadolu'ya İslâm dinini, bütün insanlığın ortak diliyle, hal diliyle anlatmışlardır. Ahilerin kurduğu zaviyeler sayesinde Orta Asya'dan gelmiş olan nice göçebeler yerleşik hayata geçmiş ve Türk-İslam terbiyesini almış⁴³⁹, iş, aş ve kalacak yer edinmiştir⁴⁴⁰.

Zaviyeler Tuğrul Bey ve Nizamülmülk gibi nice Selçuklu devlet adamı tarafından desteklendi gibi gün gelmiş İslâm kültürünü özümseyen Moğollar tarafından da benimsenmişlerdir⁴⁴¹. "*Şu ata bin; batıya doğru git; atın durduğu yerde in ve hemen hizmete başla*"

Ahmet Yesevî Ö. 562/ 1166 nin dervişleriyle, Anadolu her yönü ile çehre değiştirmiştir. Horasan erenleri zamanımızdan çok daha ileri bir hizmet anlayışı ile bu topraklar üzerinde hiçbir tercih yapmadan pirlерinin "... Şu ata bin, batıya doğru git, atın

⁴³⁵ İ. A. , C. XIII, s. 471.

⁴³⁶ İ. A. , C. XIII, s. 474.

⁴³⁷ Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 150-151.

⁴³⁸ İ. A. , C. XIII, s. 469.

⁴³⁹ Mustafa Demirci, *Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik*, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2011, Konya, s. 122.

⁴⁴⁰ Demirci, *Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik*, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, s. 130.

⁴⁴¹ İ. A. , C. XIII, s. 469.

durduğu yerde in ve hemen hizmete başla" emrinin gereğini yapmışlardır. Türk gücünün İslâm'la birleşmesinden sonra ortaya çıkan bu akıncı dervişler, Türk'ün "gökyüzünü vatanının çadırı yapma" mefkûresini, İslâm'ın "yeryüzünü secde yapmaya müsait hale getirme ve zamana ezan sesleriyle hâkim olma" anlayışıyla bütünleyen bu topluluğun dinî anlayışlarını ifade etmesi yönünden 1071'in bir Cumasında minberlerden okunan dua mühimdir. "*Allah'im! Seni kendime vekil yapıyor, azametinin karşısında yüzümü yerlere sürüyor ve senin uğrunda savaşıyorum.*" Bu dua ve heyecanla Malazgirt'teki kapıdan içeri giren bu insanlar kısa zamanda kahramanlık ve dindarlığıyla, Kılıç Aslan'ı ve Mevlâna'sıyla, kitabesi ve oymasıyla Anadolu'ya hâkim olacaktır.

Korku ve uykuyu, gevşeklik ve miskinliği ölüm çukuruna gömerek bu toprakları kale haline getirmek için kılıçları üzerine adeta yemin eden bu fatihlerin gayretleriyle Anadolu'da kurulan birçok tekke ve zaviye iç ticaretin engellerini ortadan kaldırdığı gibi "Allah'a kulluk, kullara insanlık" noktasından hareket eden erenler, yeni kurulmakta olan devlet ve medeniyetin de iç ahenk problemlerini halletmenin yollarını da aramışlardır ⁴⁴².

Anadolu'ya gelen Horasan erenleri pirlilerinin şu emrine göre hareket ederdi: "Şu ata bin, batıya doğru git, atın durduğu yerde in ve hemen hizmete başla." İşte, bu düşünceyle, hareket eden nice alperen, Anadolu'nun ve Rumeli'nin Türk-İslâm kültürü ile bezenmesinde etkili olmuştur. Yola sırf Allah rızası için çıktıklarından ne başlarına neler gelebileceğini ne de dünya menfaatini düşünmüşlerdir. Tek amaçları İslâm kültürünün yayılmasıydı. Bunu da canları pahasınada olsa başarmışlardır. Orta Asya'dan Anadolu'ya göçenlere kol kanat germeyi vazife edinen bir tekkenin zaviyenin vakfiyesinde yapılması gerekenler şöyle sıralanmıştır: zaviyede misafir olarak kalmak isteyenlerin kimlikleri tespit edilerek ilgili makamlara duyurulacaktır. Türk diyarlarından gelen misafirlerin üç günlük yeme, içme gibi zaruri ihtiyaçları karşılıksız temin edilecektir.

Zaviyelerdeki görevliler Orta Asya'nın gelenek ve göreneklerini bilen kişilerden olacaktır. Bu, misafirlere daha iyi hizmet etmek için gereklidir. Misafirlere gereği gibi hizmet etmeyen görevlilerin işlerine son verilecektir ⁴⁴³. Misafirler, geldikleri

⁴⁴² Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 121.

⁴⁴³ Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 74.

bölgelerin içtimaî-iktisadî durumları hakkında ilgililere bilgiler verecekleri gibi, Anadolu'daki durumu da Orta Asya'da akrabalarına ulaştıracaklardır.

Gelip giden misafirlerin her hangi bir zorlukla karşılaşmaması için, zaviyelerin kapıcı, bekçi gibi görevlileri söz konusu yerlerden olacak, oraların örf, adet ve lisanlarını bilenlerden seçilecektir. Zaviyedeki görevlilerden, misafirlere gereği gibi hizmet etmeyen görevlilerin, görevlerine kadıya haber verilerek son verilecek, yerine "ehl-i takva ve erbab-ı salahtan" biri tayin edilecektir.

Böylece gerek Anadolu medreselerinden feyz almak, gerek ticaret yapmak için ve gerekse "Seyahat edinîz, sıhhat bulursunuz" emrinin gereği olarak bu bölgeye gelen Türkler, büyük güçlüklerle karşılaşmadan işlerini görmüşler ve ruhen daha güçlü olarak ülkelerine dönmüşlerdir.

Türklerin Müslüman olmasıyla beraber, Türk hayatına giren tekkeler, Şiiri, musikisi ve düşünce şekliyle beraber dinî hayatı bile milli bir zevk çerçevesi içine almayı başarmıştır⁴⁴⁴.

2. 3. 1. Zaviyelerde Eğitim

Selçuklunun Anadolu'ya girdikleri ilk yıllarda göçebe kültürden gelen Türkmenlerin okuma yazma oranı çok düşüktü. Yeni yeni Müslüman olmaya başlayan halkın dinî bilgisi de oldukça zayıftı. Ayrıca mesleki bilgi ve beceri bakımından da eğitime ihtiyaçları vardı. Ahi zaviyelerinin bu insanların her yönden eğitilmesinde çok büyük katkılar sağlamışlardır.

Türklerin Anadolu'ya ilk girdiği dönemlerde, eğitim müesseselerinin henüz teşekkül etmediği dönemde yarı göçebe Türkmenlerin eğitilmesinde zaviyelerin büyük katkısı olmuştur⁴⁴⁵. Medreseler çoğunluklu şehir yerlerinde faaliyet gösterirken, zaviyeler ise köylere, mezralara hatta kuş uçmaz kervan geçmez ıssız yerlere kadar uzanmaktaydı. Dolayısıyla da düzenli eğitimden mahrum kalan nice insan buralardan faydalanıyordu. Kısacası medreselerin ulaşmadığı kırsallardaki insanların kültür hayatının şekillenmesinde zaviyelerin büyük bir katkısı olmuştur⁴⁴⁶. Nice insan buralarda okuma yazma öğrenmiştir. Hatta bazıları Şiir sanatında zirveleşecek kadar iyi bir

⁴⁴⁴ Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 62-63.

⁴⁴⁵ Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan, Ankara 2011, s. 448.

⁴⁴⁶ İ. A. , C. XIII, s. 475.

edebiyatçı olmuştur. Müdavimlerini insan-ı kâmil mertebesine yükseltmeyi amaç edinen zaviyelerde öncelikle İslâm'ın asıl kaynakları olan Kur'an ve sünnet üzerine eğitim yapılmıştır. İnsanı her yönüyle geliştirmeyi ilke edinmiş olan zaviyelerde, ahlaki ve tasavvufî terbiyenin yanında, tarih ve edebiyat gibi bir çokpozitif alanda da eğitim verilmiştir. Ayrıca buralar musiki, tezhipve hat gibi sanat dallarının işlendiği⁴⁴⁷, birçok eserin yazıldığı ve çoğaltıldığı mekânlar haline gelmiştir. Hatta buralarda daha da ileri gidecek olursak, ahilere silah talimi dahı yaptırılmıştır⁴⁴⁸.

Bu yönüyle baktığımızda zaviyeler, medreselere nazaran daha geniş kapsamlıydılar. Anadolu'da kargaşanın hüküm sürdüğü on ikinci ve on üçüncü yüzyıllara rağmen zaviyelerde eğitime ara verilmemiş ve insanlar başıboş bırakılmamıştır. Ayrıca Anadolu insanına yol gösterecek olan Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre gibi seçkin insanlar buralardan yetişmiştir. Dervişler zaviyenin etrafındaki arazilerde çiftçilik yapar, hayvan beslerdi. Birçok zaviyenin kendisine mahsus değirmeni bile vardır. Böylece ahi dervişleri kendi masraflarını kendileri karşılardı⁴⁴⁹.

2. 3. 2. AHİLİK

Ahilerin Fütüvvetname denilen kitaplarında, Fütüvet yiğitlik anlamına gelmektedir. Yahya bin Halil bin Çoban El Bulgarinin yazdığı Fütüvvet namede Ahilik hakkında şöyle denilmektedir: Yiğitliğin heves eylemek olduğu, ahiliğin başlamak, şeyhlik tamam eylemek olduğu belirtilmektedir. Yiğitlik yola getirmeği niyet ederken. Ahilik yola girip gitmektir. Şeyhlik menzile ermektir. Yiğitlik ana rahminden doğmaktır. Ahilik dünyada dirilmektir. Şeyhlik imanla ölmektir.

Yiğitlik, ahilik, şeyhlik üçüde birdir. Yalnızca kılıç kuvvetiyle bir ülkeye tamamen ve sürekli sahip olmanın imkânı yoktur. Kılıcın körleşeceği, yani fatih milletin türlü sebeplerle zaafa düşeceği zaman da gelebilir. O zaman o ülkeden sürülüp çıkarılmak tehlikesi baş gösterebilir. Bu duruma meydan vermemek için kılıç işini bitirince saban harekete geçmelidir. Yani bir memleketi eline geçiren bir millet o memleketin bütün topraklarını işletmeli, sahip olduğu diğer tabii servet kaynaklarından faydalanmalı, sanatları geliştirmeli, ticareti de eline almalıdır.

⁴⁴⁷ Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 61.

⁴⁴⁸ DGBT, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. XVIII, s. 379.

⁴⁴⁹ Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 12, Ankara 1978, s. 264.

Bunları yapamazsa, girdiği yerden er geç ya kovulur yahut da mağlup ettiği milletin kölesi olur. Anadolu'da yeniden bir Türk devleti kuran Oğuz Boyları bilindiği gibi iç ve dış harplerden bir türlü nefes alamıyor, ziraat, sanat ve ticaretle uğraşmağa fırsat bulamıyorlardı. Bu hal böylece sürüp giderse sonları elbette hayır olmayacaktı. İşte Kırşehir yaranından Ahi Evran ile onun izinden gidenler, yani Ahilerde Anadolu Türklerinin bu sahâlarda at oynatmalarını sağlamak, sanat, ticaret erbabı arasında sağlam bir dayanışma vücuda getirmek vazifesini üzerlerine almışlardı. Her kasabada çiftçileri, tüccarları, dabakları, aktarları ve diğer sanat şubelerini içlerine alan ayrı ayrı birlikler kurmuşlardı. Her ahi zaviyesi bubirliklerin idare merkezi konumunda idi.

Birliklerin çok sert ve hatırla, gönülle değişmez kuralları ve usulleri vardı. İdare heyeti reisine Yiğitbaşı denilirdi. Sözgelimi tabaklara lâzım olan ham derileri birlik tedarik eder, esnafa dağıtırdı. İşlenmiş deriler de yine birlikler marifeti ile satılırdı. Bir tabakhane açabilmek için ilk önce usta bir tabak yanında belli bir müddet çıraklık, kalfalık yaparak peştamal kuşanarak yani ehliyetname alması gerekirdi. Bir tabak sanatında sahtekârlık yaparsa türlü cezalara çarptırılırdı. En ağır, ceza hırsızlık ve rüşvet almaktı. Haklarında bu tür ceza verilenler muhtaç oldukları ham maddeleri bulamazlar, yaptıklarını satamazlar, kahvelerde yer bulamazlar, toplantılara giremezlerdi. Adeta herkes tarafından aforoz edilmiş olurlardı ki budaçok ağır bir ceza olurdu.

Ahilik, başlamak yani sanata girip çalışmağa koyulmaktır. Şeyhlik, tamam eylemek, menzile ermek yani sanatta usta olup müstakil bir dükkân açmağa hak kazanmak demektir. Ziraatı, sanatı, ticareti böyle sıkı kontrol altında bulunan, sahtekârlıktan uzak kalan, dürüst yolda giden bir memleketin yaptığı eşya, yetiştirdiği mahsul her yerde, yabancı diyarlarda da rağbet görür, güvenle alınır. Böylelikle o memleketde zenginleşirdi. İşte Rum Ahileri denilen tayfalar Anadolu Türklerini bu hedefe ulaştırmağa çalışıyorlardı. Aksi takdirde Ahilik bir tarikat değildi. Dolayısıyla Ahi zaviyelerinde ayin de yapılmazdı ⁴⁵⁰.

⁴⁵⁰Cemal Bardakçı, (Eski Konya Valisi), *Alevilik, Ahilik Bektaşilik*, Postiga Yayınları, İstanbul 2012, s. 42-43.

2. 3. 2. 1 Selçuklu Ahileri

Ahi teşkilatı sayesinde nice insan zanaat, iş ve güzel ahlak sahibi olmuştur. Anadolu'nun en ücra köşeleri Ahi teşkilatının kurduğu zaviyeler sayesinde şenlenmiş, birçok insan Müslümanlığı bu zaviyelerden yetişen dervişler sayesinde kabul etmiştir. Milliyetleri ve inançları farklı topluluklardan oluşan o günün Anadolu'su onlar sayesinde bir arada yaşamayı öğrenmiştir. Örneğin Ahi Evren'in Ahi teşkilatını kurmasının sebeplerini maddeler halinde sıralarsak şunlardır: 1- Asya'dan Anadolu'ya göç eden sanatkârlara iş bulunması.

2-Yerli sanatkârlar ile Türk sanatkârlar ve tüccarlarının rekabet edebilmesi için onların karşısında tutunabilmeleri için malların kalitesinin mutlaka korunması ve üretimin ihtiyaca göre ayarlanması.

3- Sanat ahlakının yerleştirilmesi.

4- Türk halkının ekonomik bakımdan bağımsız hale getirilmesi.

5- Ahilerin Yabancı saldırılara karşı devlet güçlerinin yanında yer alınması.

6- Türklük şuurunun ve milli heyecanın her zaman için ayakta tutulması ⁴⁵¹.

Ahilerin kontrolü altında bulunan Esnaflık Selçuklu döneminin önemli geçim yollarından biri olmuştur. Birçok aile geleceğini garanti altına almak istedikleri çocuk çocuğunu ahilerin kontrolünde olan imalathanelere çırak olarak vermekteydi. Ahilerin kontrolündeki imalathane ve dükkânlar sıradan birer ticaret merkezi olmanın ötesinde, çırakların insanlık terbiyesini de aldıkları mekânlar olmuştur. Bu teşkilatın içine girmenin ve daimi üyesi olmanın şartları vardı ve bunları yerine getiren kişi örnek insan tipini ortaya koymaktaydı. Yani ahi teşkilatı Türk-İslam kültürünün gereklerini yerine getiren insan tiplerinin yetiştirilmesi yolunda çok önemli bir görev üstlenmişti.

Ahi teşkilatında, yanında yetiştiği ustası belli olmayanlar hiçbir zaman zaviyelere alınmazdı. Ayrıca usta eğer öğrettiği sanatı helal etmez ve çırağı takdim ederek ondan memnun olduğunu göstermezse böyleleri de zaviyeye giremez ve Ahi olamazdı ⁴⁵². Ahi teşkilatında usta, mesleğinin bütün sırlarını öğretirken ahlaken de yamaklarının,

⁴⁵¹Ahmet Vehbi Ecer, "Ahmet Yesevî Dervîşi Ahi Evren ve Kayseri'de Ahilik", *EÜSBED, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, s. 12.

⁴⁵² Yusuf Ekinci, *Ahilik*, 2008. s. 142.

çıraklarının, kalfalarının olgunlaşmasından sorumluydu, çırağının ahlaki olarak yetişmesinden sorumluydu. Bu yüzden dirki çırak sadece zanaat yönünden değil, ahlaki yönden de ustasını yansıtmaktaydı. Bu durumun önemsendiği Ahi teşkilatında çırakların işledikleri suçlardan dolayı ustalara ve hatta çırağın mensup olduğu tüm loncaya ceza verildiği olurdu. Yani teşkilatın her üyesi bir zincirin halkaları gibi birbirinden sorumluydu.

2. 3. 2. 2. Orta Sandığı

Ahi teşkilatında, aidatlar, hayır ve hasenatlar vs. ödenekler "orta sandığı" denilen sandıklarda toplanmaktaydı. İhtiyaç sahibi olan insanlar buradan ihtiyaçlarını karşılarken, savaşa katılmak zorunda kalan esnafın ailesine de yine burası sahip çıkmaktaydı. Savaşlara Esnafın alınmasının sebebi ise ordu sefere çıkarken ordunun nalbanda, eğerciye, ayakkabıcıya vs. ihtiyaç duymasıydı. Ahi teşkilatı ülkenin geneline haberler yayarak üyelerini savaş için seferber ederdi. Çoğu zaman, ihtiyaç sahiplerinin mağduriyetini gidermek için orta sandığına müracaat bile edilmez, esnaf kendi arasında yardım toplayarak meseleyi çözerdi. Teşkilatın içerisinde çalışamayacak durumda olan ve emekli olmuş üyelerine orta sandığından yardım yapılırdı. Esnafın kredi ihtiyacı orta sandığından karşılanır ve böylece üyeler korunmuş olurdu⁴⁵³. Ayrıca orta sandıkları, iş kurmak isteyenlere kar hissesi karşılığı sermaye sağlayarak, ihtiyaç sahiplerine destek verirdi.

Ahi birlikleri, yardım sandıklarından fakirlerin kışın odun ihtiyacını sağlar, Ramazan ayında yoksullara ekmek dağıtır, yetim ve dulları destekler, kimsesiz ölümlere kefen alarak defnederdi. Yoksulları tedavi ettirir, köprülerin bakımını yaptırır, eğitim kurumlarını destekler, sokakları tamir ettirirdi⁴⁵⁴.

Selçuklu döneminde sosyal hizmetlerin büyük bir bölümünü, İslâm dininin hayır-hasenat anlayışının bir sonucu olarak halk yerine getirir idi. Bunun için de vakıflar kurarak, Eğitim hizmetlerinden barınmaya, çeşmelerin ve köprülerin inşasından zor durumda kalan yabancı hayvanların bakımına kadar birçok hizmeti vakıflar sayesinde yerine getirir idi. Böylece sosyal ihtiyaçlar karşılanmış, insanlar arasındaki dayanışma artmış, ayrıca Müslümanları yeni tanımaya başlayan Anadolu halkı İslâm dininin güzelliklerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur.

⁴⁵³ Ekinci, *Ahilik*, s. 86.

⁴⁵⁴ Ekinci, *Ahilik*, s. 145.

2. 3. 2. 3. Yargılama

"Geciken adalet, adalet değildir" prensibince hareket edilerek, ahi teşkilatında verilen cezanın infazı asla geciktirilmezdi. Böylece güvenin zedelenmesi önlenmiş oluyordu. Yiğitbaşı, davalıya "yolsuzsun" diyerek suçlu olduğunu bildirirdi. Bunun üzerine suçlu "yolumu açmak için ne emir buyurursunuz?" diye sorarak verilecek cezayı öğrenirdi. Verilen ceza, yiğitbaşı tarafından söylendikten sonra suçlu "yolumdayım" diyerek hükmü kabullendiğini beyan ederek cezasını kabul etmiş olurdu

455

2. 3. 2. 4. Kaliteye Göre Ücret

Ahi teşkilatında kaliteli üretim yapmak ve orantılı ücret belirlemek temel bir prensip olmuştu. Teşkilata üye olan hiçbir üye belirlenmiş standartların dışına çıkamazdı. Ayakkabıda kullanılacak derinin özellikleri bile teşkilat tarafından belirlenirdi ve ilgili zanaatçılar buna göre üretim yaparlardı. Tespit edilmiş olan bu standartlar müşteriye garanti olarak sunulurdu. Bir müşteri aldığı ayakkabının ne kadar süre giyilebileceğini öğrenir ve buna göre ücret öderdi. Şayet ayakkabı garanti edilen süreden daha önce kullanılamaz hale geldiyse, müşteri, ayakkabıyı ilgili esnafa götürür ve parasını herhangi bir sorunla karşılaşmadan geri alabilirdi ⁴⁵⁶. Örneğin II Bayezid döneminde hazırlanan "Kanunname-i İhtisab-ı Bursa" adlı kanunnamede hangi özellikteki ayakkabının ne ücrete satılacağı teferruatlı bir şekilde yazılmıştır. Mesela ayakkabı ile ilgili fasılda, *"Yirmi iki akçeye alınan kırmızı sahtiyanın çizmesi, otuz akçeye olacak. Fakat koncu tamam olup sığır gönünden, üç sıra çivili ve ince biz ile ve sıkı iplikle dikilmiş olacak. On altı akçelik sahtiyanın çizmesi yine bu tertipte yirmi dört akçeye olacak. Şirvani sahtiyan başmak ki sığır gönü ve sahtiyan astarlı, sığır gönü ökçe, enli kenar, ökçe ve burun nalçalı olacak. Ve mutlak başmak ki sığır gönünden ve üç sıra çivili, sahtiyan astarlı, sığır gönü ökçe, büyük orta ayak olursa narhı on sekiz akçe ve orta ayak on beşe olacak..."*⁴⁵⁷ buyrulmuştur.

Ahi teşkilatının tespit ettiği prensipler sayesinde o dönemin Anadolu'su kaliteli üretimiyle ön plana çıkmış ve Türk malları dünya piyasasında aranır olmuştur. XIII-XIV. yüzyılda, Anadolu'nun dinî durumu hakkında Anadolu topraklarının, hemen

⁴⁵⁵ Ekinci, *Ahilik*, s. 101.

⁴⁵⁶ Ekinci, *Ahilik*, s. 137.

⁴⁵⁷ Kanunname-i İhtisab-ı Bursa, *Türk Standartları Enstitüsü*, Ankara 1998, s. 21.

hemen tamamına yakın büyük bir bölümünü gezen ünlü Tunuslu gezgin İbn Batuta, bizi aydınlatır: “*Bilâd-ı Rum ahâlisi, umûmen mezheb-i. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe üzere olarak ehl-i sünnettir. İçlerinde kaderi, rafizî, mutezilî, harici bulunmayıp Cenâb-ı Hudâvend-i bi endâz, anları bu faziletle şerefrâz buyurmuştur*”⁴⁵⁸.

İbn Batuta'nın bu ifadeleri, o dönem 1340'lı yıllar Anadolu dinî muhitinin, her şeyden önce ehl-i sünnet yolunda, Hanefî mezhebine bağlı bulunduğunu gösterir. Kuruluş yıllarında Osmanlı Devleti'nin Sünnî karakterli oluşu, bu topraklarda daha önceden uygulana gelen Selçukî dinî siyasetinden kaynaklanabilir. Zira Selçuklu İmparatorluğu'nda Şîî-Batınî sapık fikirlerin etkinliğini silebilmek için, Alparslan ve Melikşah dönemi veziri Nizamülmülk'ün tedbiriyle, ülkenin hemen her yanında, Sünnî eğitim veren ve ehl-i sünnet yolunu yaymayı hedef alan çok sayıda medreseler kurulmuştur⁴⁵⁹. Büyük Selçuklu geleneğinin Anadolu Selçuklular'ınca da aynen devam ettirildiğini, Konya, Kayseri, Niğde, Tokat, Amasya, Erzurum, Sivas gibi büyük şehirlerde çok sayıda medreseler kurulduğunu görmekteyiz. Anadolu'da bir Türk devleti yıkılıp, yerine bir diğeri, yani Osmanlı Devleti kurulduğunda, aynı dinî siyasetin sürdürüldüğünü, elimizdeki kaynaklar açıkça zikretmektedirler. Bursa ve İznik fethedildiği zaman, buralarda derhal medreselerin inşa olunup hizmete sunulması, 1332'de kurulan ilk İznik medresesine de Davûd-ı Kayserî'nin tayini⁴⁶⁰ ve daha sonraki fetihlerde de bu usulün takip edilmesi, Türk'ün Sünnî siyasetini gösteren önemli örneklerdendir. Bu Sünnî temayül, sadece medreselerde değil, XIII. yüzyılda Anadolu'da yeni teşekkül eden tasavvufî mekteplerde de görülür. Orta Doğu'daki dinî katılığın, yerini, Anadolu topraklarında ortaya çıkan yumuşamaya terk ettiğini de eklemek gerekir⁴⁶¹.

Osmanlı Devletinin kuruluşuna tesadüf eden Beylikler döneminde, İsfendiyar oğullarının hüküm sürmekte olduğu Sinop'ta, İbn Batuta'nın başından geçen bir olay, o dönemdeki Anadolu Türkünün Şîîliğe karşı ne denli duyarlı olduğunu gösterir. İbn Batuta'nın, bağlı olduğu mezhep Malikî gereği, namazda ellerini kıyamda iken yana Salı

⁴⁵⁸İbni Batuta, *Tuhfetu'n Nuzzâr Fî Garâibi'l-Emsar ve Acâibi'l-Esfâr*, (Çev. Mehmet Şerif Çavdaroğlu), 1333/1914-1915-1916, C. I., İstanbul 1333, s. 310.

⁴⁵⁹Ahmet Çelebi, *İslâm'da Eğitim ve Öğretim Tarihi*, (Çev. Ali Yardım) İstanbul 1976, Damla Yayınevi, s. 11-113.

⁴⁶⁰Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, Kültür Bakanlığı/1283, Türk Büyükleri Dizi/13, Ankara 1991, s.8.

⁴⁶¹Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 1972, İkinci Basım Başnur Matbaası, s. 161-162; İbrahim Ağâh Çubukçu, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara 1986, (AÜİF yayımları), s. 5.; İbrahim Ağâh Çubukçu, *İslâm Düşünürleri*, Ankara 1983, (AÜİF yayımları), s. 95-97.

vermesi, ahaliden bazısının, Hicaz ve Irak'ta Rafizîlerinin namazda ellerini salı verdiklerini görmüş olması sebebiyle, kendisini Şîlik töhmeti altında bırakmıştı. Sultan naibi, bu töhmetin doğruluğunu tahkik etmek için İbn Batuta ve arkadaşlarına tavşan yollamış, tavşanın kesilip yenilmesiyle, İbn-i Batuta'nın etrafında oluşan bu şüphe bulutu da silinip ortadan kalkmıştı ⁴⁶². Öyle sanıyoruz ki, İbn-i Batuta'nın namazda Maliki mezhebi gereği ellerini bağlamayıp yana salı vermesinin, toplumu hemen Şafilik isnadına yöneltmesi, o günkü ortamda, dinî duyarlılığının güzel bir göstergesidir. Kısaca, Anadolu Türkü Şî' liğe karşı hassasiyet sahibidir.

Bütün bunların yanı sıra, Doğu bölgelerinde Türkmenler arasında Şî lik temayülünün varlığından da bahsedilmektedir ⁴⁶³. Anadolu'nun Doğusundaki bu Şî nüfuzun, kendileri Müslüman olmayan ve uzun zaman oralarda hükümlerlik süren Moğolların, bu dindeki mezhep ayrılıklarına karşı vurdumduymaz tavrından kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Bu cümleden olmak üzere, Şeyh Adî tarafından kurulmuş, Yezidilerle yakın ilişkili Adeviyye mezhebi, Doğu muhitlerinde yayılma imkânı bulmuştur. Bu sapık mezhebin, 1275 yılındaki Malatya karışıklıklarına iştirak ettiği görülmektedir. Bu da, İlhanlı yönetimindeki Doğu Anadolu'da, yezidi propagandasının iyice yaygınlaştığının bir başka delilidir ⁴⁶⁴.

Anadolu'ya, açıkça Sünnî bir atmosferin hâkim oluşu ve bu konudaki hassasiyetin, Saltuk namelerde Acem düşmanlığı boyutlarında tırmanış kaydetmesi dikkat çekmektedir. XV. yüzyılda Anadolu üzerinde yoğunlaşan Safevî propagandasına karşı duyulan tepki, Sarı Saltuk'a şunları söylettirmektedir: “*Şu Acemden ki, kimi bulursanız, kırın. Bu mel'unlar hep râfizîlerdir. Kıyamete dek müfsidler, bu Acem mülkinden geliserdir. Hayırlı tâyife degildir*”⁴⁶⁵.

Orta Asya'dan göç edip gelen Türklerin, Anadolu'da eski inanç ve adetlerinden bir kısmını terk etmedikleri hususu, sık sık kaynaklarda zikredilen konulardandır ⁴⁶⁶.

⁴⁶²İbni Batuta, *Tuhfetu'n Nuzzâr Fî Garâibi'l-Emsar ve Acâibi'l-Esfâr*, s. 356-357.

⁴⁶³Clude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Yıldız Moran) İstanbul 1979, s. 255-256.

⁴⁶⁴Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 345.

⁴⁶⁵Ahmet Yaşar Ocak, "Türk Heterodoksi Tarihinde Zındık, Harici, Raâfîzi Mülhid ve Ehl-i Bid'at Terimlerine Dair Bazı Düşünceler", *Tarih Enstitüsü Dergisi* (Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra sayısı), S. XII, sene: 1981-1982, İstanbul 1982, s. 513.

⁴⁶⁶Hüseyin Gazi Yurtaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara 1982, s. 75.

1340'lı yıllarda, Anadolu muhitinde seyahat eden İbn Batuta'nın tesadüf ettiği bir cenaze olayı, buna güzel bir misal teşkil eder. İbn Batuta, Batı Anadolu'daki beylerden birinin, ölen oğlunun cesedinî mumyalatıp elbisesiyle defnettirdiğini, definden önce uzun bir süre tabut içinde tavana asılı olarak muhafaza ettirdiğini, yanına ağıt yakıp matem tutmaya geldiklerini görerek şunları söyler: "Diğer mülûkün da böyle yaptıklarını müşahede eyledim" ⁴⁶⁷. Ölüyü mumyalamakta, bilindiği üzere, Orta Asya Türk kültüründen kalma bir adettir ⁴⁶⁸.

Moğol istilasından önce Suriye, İran, Horasan, Irak gibi İslâm muhitlerinde yetişen çeşitli suffiler, Anadolu topraklarına gelip, buralarda kuvvetli tasavvuf cereyanları oluşturmaya muvaffak olmuşlardı. Bunlar arasında, Mevleviliği tesis eden evlâna Celaleddin Rumi ö. 1273'yi; Evhadüttin Kirmanî Ö. 1237'yi; Tokat'ta müridi Muinüttin Pervane'nin inşa ettirdiği tekkede şeyhlik yapan, Lemaât sahibi Fahrettin Irâki Ö. 1289'yi; Kayseri ve Sivas'ta; Mirsâdu'l-İbâd müellifi Şeyh Necmettin Dâye ö. 1256'yi; yine Konya'da çok sayıdaki eserleri ile ⁴⁶⁹ Muhyittin ibn Arabî Ö. 1240'yi; onun eserlerine birçok şerhler yazarak, o çevrede vahdet-i vücûd telâkkisini yayan Sadrettin Muhammet B. İshak el-Konevi Ö. 1275'yi; yine onun müridlerinden olup, Şeyh-i Ekber'in bazı eserlerini Şerheden Müeyyetüttin Cündî Ö. 1301 ile İbnu'l-Fârîd'in Kasîde-i Taiyye'sine şerh yazan Sadettin Fergânî Ö. 1300'yi; Bektaşîliğin kurucusu Hacı Bektaş Velî Ö. 1337-8'yi ve Ahî Evran Ö. 1262'yi zikredebiliriz ⁴⁷⁰.

Görüldüğü üzere Moğol istilası öncesi Anadolu'da çok güçlü tasavvuf cereyanları vardı. Bu zemin üzerinde gelip yerleşen derviş zümreleri, uçlarda, gazilerle "memleket açmak" ve fütihat yapmak veya uzaktaki köylere, boş yerlere yerleşip, hayvancılık ve ziraatla meşgul olmak durumundaydılar. Bu tür sufi zümreleri, Anadolu'nun her tarafında çeşitli fonksiyonların icracısı olarak göze çarpmaktadır. Bu konuda zaviyelerin, son derece olumlu rol oynadığı dikkat çeker ⁴⁷¹.

Küçük Asya'da yerleşen bu derviş grupları, Asya'daki var olan telakkinin aksine, oldukça yumuşatılmış bir tasavvuf anlayışına sahipti. Orta Asya'daki din anlayışının son derece katı oluşu, ister istemez, o topraklardaki tasavvufu da etkilemişti. Türkistan ve

⁴⁶⁷İbn Batuta, *Tuhfetu'n Nuzzâr Fi Garâibi'l-Emsar ve Acâibi'l-Esfâr*, s. 337.

⁴⁶⁸Bahaeddin Ögel, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1984, s. 63-68-69-87-93.

⁴⁶⁹Ebu'l-Hasen Ali B. İbrahim El-Kârî El-Bagdâdî, *Muhyiddin İbn Arabî'nin Menkabeleri*, (Çev. Abdülkadir Şener, M. Rami Ayas) Ankara 1972, s. 38-48.

⁴⁷⁰Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1980, s. 200-204.

⁴⁷¹Ömer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri" *Vakıflar Dergisi* S. II. İstanbul 1974, s. 290.

Harezm'den gelen Yesevî dervişlerinin zâhidâne ve müttekiyâne telakkîleri, İbn Batuta'nın da dikkatini çekmiştir. Mevlâna ve babası Sultanü'l-Ulemâ Bahaettin Veled'in geldiği Harezm bölgesinde, İbn Batuta'nın mihrapta asılı bir kırbacın, namazı kaçıranların, cemaat önünde te'dib işinde kullanılmasını anlatması, o bölgelerdeki katı din anlayışına güzel bir örnek gösterilebilir ⁴⁷².

Anadolu'da, Orta Asya'daki sosyal çevrenin o sert baskısı, artık kalkmıştır. Bu yeni topraklarda, tasavvufun eski Yunan düşüncesiyle temasa geçişi, Muhyittin ibn Arabî, Sadrettin Konevî ve Mevlâna gibi büyük sufîler vasıtasıyla olmuştur. Bu sufîlerin yeni Eflatuncu nazariyelerini çabuk ve kolaylık ile alan serbest şehir muhitleri, diğer İslâm merkezleriyle kıyaslanmayacak kadar taassuptan uzaktırlar; bununla birlikte, Sünnî şekilleri daima muhafaza etmişlerdir ⁴⁷³. Bu yumuşaklık, Türklerin mensup oldukları Hanefî mezhebi ve Matürîdî inancından da kaynaklanmaktadır.

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkler, oradaki inanç kalıntılarını beraberlerinde getirdiler; bu inançlar Anadolu'da İslâmî bir karakter aldı ⁴⁷⁴. Mesela, Yesevîliğin kırsal kesime mensup bağluları arasında teşekkül eden menkıbelerde, eski Şamanlığın izlerine yer yer rastlanılmaktadır. Köprülü'nün deyimiyle bu, "*Beşeriyetin dinî gelişme tarihinde, umumiyetle rast gelinen tabii bir hadisedir*" ⁴⁷⁵.

Tasavvuf tarihinde, tarikatlaşma sürecine geçişin yoğunluk kazandığı dönemle XI. ve XIII. yüzyıllar arası, Türklerin İslâmlaşma döneminin aynı zamana rastlaması ve kurulan ilk tarikatların, genelde, Asya Türk muhitinde teşekkül etmiştir.

2. 3. 3. Ahiler ve Zaviyeler

Her Ahi Teşkilatı Türk-İslâm ahlâkına göre yetiştirilirdi ⁴⁷⁶. Zaviyeler ahilerin özellikle ahlâkî eğitimlerini aldıkları yerlerdir. Bir taraftan esnaf ve sanatkârlara işyerlerinde mesleklerinin incelikleri öğretilirken, diğer taraftan akşamları ahi zaviyelerinde toplum içindeki tutum ve davranışlar hakkında bilgi verilirdi. Zaviyelerdeki eğitimin yaşı da yoktu. Ahi zaviyelerinde "hayat boyu eğitim" anlayışı vardı. İnsanlar, yaşları ne olursa olsun Ahi zaviyelerindeki eğitimlere katılabilirdi.

⁴⁷²Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 205-206.

⁴⁷³Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 1972, İkinci Basım, Başnur Matbası, s. 161-162.

⁴⁷⁴Ömer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", s. 284.

⁴⁷⁵Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 116.

⁴⁷⁶Ekinci, *Ahîlik*, s. 152-153.

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlının ilk dönemlerinde Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar her tarafta kurulan zaviyeler mensuplarına ahlaki ve tasavvufi eğitimin yanında, tarih ve edebiyat gibi alanlarda da eğitim vermiştir. Bazı zaviyeler musiki, hattatlık gibi sanat dallarının işlendiği yerler olmuştur⁴⁷⁷.

Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre gibi seçkin insanların yetiştiği yerlerde, zaviyeler kurulmuştur Dürüstlük ve standart mal üretmek ahilerin ilkesidir⁴⁷⁸. Ahi teşkilatı sadece mahir zanaatkârların yetişmesini değil, aynı zamanda örnek fertlerin yetişmesini de önemsiyordu. Bundan dolayı üyelerinden herhangi birinin gayri ahlaki davranmasına müsaade edilmezdi. Özellikle halkın aldatılmasına asla göz yumulmazdı. Mesela, Ahi teşkilatında süte su katan kişi kuyuya basılır, bozuk kantar kullananlar ibret-i âlem için çarşı pazar dolaştırılır, ekşi pekmez satanın pekmezi başına geçirilirdi⁴⁷⁹. Bir ayakkabıcı dükkânından alınan ayakkabı kusurlu çıktığı takdirde, ilgili ayakkabı bir ip vasıtasıyla, dükkânın önüne doğru saçağa asılırdı. Ayrıca dükkân kapatılır ve ayakkabı ustasının peştamalı kapının kilidine bağlanırdı. Müşteriye de yeni bir ayakkabı verilirdi. Bazen de ilgili dükkânın üstüne pabuç atılırdı. Böylece insanlar, o satıcının esnaf ahlakına uymadığını anlar ve oradan ayağını keserdi. Çok sürmeden de ilgili dükkân kapanmak zorunda kalırdı. Ülkemizde yüzlerce yıldır kullanılan "pabucu dama atılmak" sözü de buradan gelir⁴⁸⁰.

Ahi teşkilatındaki bu tür uygulamalar sadece alıcı ile satıcı arasındaki güveni tesis etmezdi; İslâm dinini daha yeni yeni tanımaya başlamış olan yerli Anadolu insanına örnek Müslüman tipini de göstermiş olurdu. İşte bu yüzden birçok insan o günün Müslümanlarının yaşantısına özenerek İslâm dinini seçmesinde büyük etki etmiştir. Ahi teşkilatı örnek insan tipini ortaya koymaya çalışmaktaydı. Bu eğitim sadece imalathanelerde ve dükkânlarda yürütülmezdi. Zaviyeler eğitimin devam ettiği diğer mekânlardı. Ahi üyeleri işlerinin dışındaki zamanlarda zaviyelere gider ve maneviyat liderlerinin gözetiminde ahlâki eğitim alırlardı.

Herkes Ahi teşkilâtına giremezdi. Buralara mayası sağlam insanlar kabul edilirdi. Tuzak kurup; hile ile kuşları tutan ve yavrularını anasız babasız bırakan avcılar ahi

⁴⁷⁷ Kara, *Din ve Hayat Sanat Açısından tekkeler ve Zaviyeler*, s. 61.

⁴⁷⁸ Salim Koca, *Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar*, Genel Türk Tarihi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002 s. 497.

⁴⁷⁹ Ekinci, *Ahilik*, s. 139.

⁴⁸⁰ Hasan Küçük, *Türk İslâm Sosyal Düşünce Yapısı*, S.25 İstanbul 1980, s. 215.

teşkilatın asla kabul edilmezlerdi ⁴⁸¹. Hile yapanlar, aldatanlar, kaba ve ağzı bozuk olanlar, ölçü ve tartıda hile yapanlar, karaborsacılar, sarhoşlar, gelecekte haber verenler⁴⁸², boş gezen ve işi gücü olmayanlar ahi teşkilatına alınmazdı. Ayrıca sık sık iş ve meslek değiştirenlere iyi gözle bakılmazken, bu tür insanlar istikrarsız ve sebatsız bir kişiliğe sahip olarak görülürlerdi. Kestiği hayvanları inciten kasap ahi olamazdı. Bu, kasapların ahi olamayacağı anlamına gelmez. Kasaplar ahi olabilir, fakat kestiği hayvanı inciten kasaplar ahi olamazdı ⁴⁸³. Kısacası, İslam ahlakına aykırı davranışlarda bulunanlar ahi teşkilatında hiçbir şekilde tutulmazdı ⁴⁸⁴.

2. 3. 4. Ahilerde Misafirperverlik

Türk insanı Müslüman olmadan önce de misafirperverdi. Göçebe hayatın yaşandığı dönemlerde çadırın en güzel yeri misafir için ayrılır, en güzel yemekler misafire ikram edilirdi.

İbn-i Battuta Ahilerin misafirperverliğinden o kadar memnun kalmış ki, "*Allah bütün Ahilerden razı olsun. Bilinmelidir ki onlardan herhangi birinin zaviyesine adım atan bir yabancı, en sevdiği yakınının yanına gelmiş gibi mutlu, huzurlu ve güvende olur* " demiştir. İbn-i Battuta'nın Ladik'de Denizli yaşadığı bir hatıra: Beldeye girdiğimiz saatlerde, çarşıdan geçerken bazı kimseler dükkânlarından çıkıp hayvanlarımızın dizginlerine yapıştılar. Bir başka grup ise bunlara engel olmaya kalkıştı ve bu yüzden aralarında münakaşa çıktı. Ortalıkta tam bir kargaşa yaşanıyordu. Bu sırada Cenâb-ı Hakk karşımıza Arapça bilen birisini çıkardı. Ondan, bu kişilerin bizden ne istediklerini sordum. Tercüman, "Korkmayın, bunlar ahilerdir. Sizi ilk karşılayanlar Ahi Sinan'ın, diğerleri ise Ahi Duman'ın yoldaşlarıdır. Her iki grup da kendi zaviyelerine inmenizi istiyorlar!" dedi. İbn Battuta, Sivas'ta da benzer bir olay yaşamıştır. İki Ahi grubu Battuta'yı misafir edebilmek için birbirleri ile kavgaya tutuşacak hale gelmiştir. Sonunda üç gün birinin, üç gün de diğerinin misafir etmesi şartıyla anlaşma sağlanmıştır ⁴⁸⁵. Dünyanın birçok ülkesini gezmesiyle ünlü olan İbn-i Battuta Ahilerden bahsederken "*Dünyada bunlardan daha güzel ve daha hayırlı işler yapan kimseler görmedim*" demiştir. İbn Battuta, Antalya'da ilginç bir olay yaşar. Bir

⁴⁸¹ Ekinci, *Ahilik*, s. 31.

⁴⁸² Ekinci, *Ahilik*, s. 30-31.

⁴⁸³ Ekinci, *Ahilik*, s. 31.

⁴⁸⁴ Demirci, *Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik , Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, s. 127.

⁴⁸⁵ ASBDU; *Anadolu Selçuklukları ve Beylikleri Dönemi Uygurluğu*, Kültür Bakanlığı, C. 1, s. 307.

şehrin zaviyesine misafir olur. Sırtında yıpranmış elbise, başında keçe külah bulunan bir genç gelmiş ve kendisini yemeğe davet etmiş. Battuta, gencin kendisini ağırlayıp ağırlayamayacağından şüphelenince bu düşüncesini Zaviyenin şeyhine açmış. Şeyh, Bu adam dericiler zümresine mensup ahi gruplarından ve cömertliği ile tanınan birisidir. Emrinde iki yüz adamı vardır, gündüz kazandığını, gece misafirlerine harcar demiştir⁴⁸⁶. Türk-İslâm kültürünün Anadolu'da yerleşmesinde büyük katkısı olan zaviyeler bu tür insanlar sayesinde ayakta tutulmuştur.

Ahi terzileri, vatandaşın getirdiği kumaşı tartarak alırdı. Sipariş edilen elbiseyi dikip de sahibine verirken tekrar, tartıya tabi tutarak geride en küçük bir parçayı bile bırakmadan sahibine iade ederlerdi.

2. 3. 5. Ahilerde Güvenlik

Genç ahiler aynı zamanda da silahlıydılar ve zaviyelerde silah talimi de yaparlardı. Bunlardan kurulan birlikler yeri geldiğinde halkın güvenliğini sağlardı⁴⁸⁷. Hatta ahiler, haçlı seferleri ve Moğol istilası sonucunda siyasi otoritenin çöktüğü, asayişin olmadığı bölgelerde yönetimi ve asayişi ele alarak halka sahip çıkmışlardır⁴⁸⁸.

Ahi birlikleri, "yiğitlik, mertlik, kardeşlik, fedakârlık" gibi üstün değerleri temel alıp bunları ilke edinmişlerdir⁴⁸⁹. İş başa düştüğünde gözlerini budaktan sakınmamışlardır. Konya Ahi reislerinden Ahmet Şah, Konya halkına zulmeden Moğol hükümdarı Gazan Han'ın elçisini şehirden kovmuştur⁴⁹⁰. Bu, kimsenin Moğollara yan gözle bakmadığı bir zamanda gözü kara bir davranıştır.

Kayseri'deki ahiler de sanat, ahlak ve din eğitiminin yanında askerlik eğitimi aldılar. Moğolların 1243 yılında Kayseri'yi kuşatmaları esnasında bu yiğitler memleketlerini korumak için canlarını feda ettiler. Ahi cengâverleri paralı askerler değil, askeri eğitim görmüş sanatkârlardı. Bu sanatkârlara gençliklerinde ata binme, ok ve kılıç kullanma öğretilirdi ve ahiler hayatları boyunca askeri bir disiplin içinde yaşarlardı. Askeri eğitimi sadece erkekler yapmaz, Bacıyan-ı Rum Anadolu Bacıları-

⁴⁸⁶ ASBDU, *Anadolu Selçuklukları ve Beylikleri Dönemi Uygarlığı*, Kültür Bakanlığı, C. 1, s. 306.

⁴⁸⁷ Koca, *Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar*, s. 497.

⁴⁸⁸ Koca, *Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar*, s. 497.

⁴⁸⁹ Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, s. 450.

⁴⁹⁰ Salim Koca, *Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar*, s. 446.

kadın ahiler da binicilik, atıcılık eğitimi görürdü. Bu kadınlar, Moğollar Kayseri'yi kuşattıklarında şehrin savunmasına aktif olarak katılmışlardır.

Anadolu Selçuklu zamanında ahi teşkilatında sadece erkekler üretici değildi. Kadınlarda ülkenin değişik yerlerinde, özellikle, tekstil sahasında önemli bir yere sahiptiler. Örgü ve dokumacılık alanında evlerinde kurdukları imalathanelerle ekonomiye ciddi bir katkı sağlıyorlardı. "Ahilik Teşkilatı" dört başı mamur bir teşkilattır. Ahiliğin temel prensiplerinin yazılı olduğu Fütüvvetname'de, Ahilik Teşkilatı'na kimlerin alınıp, kimlerin alınmayacağı da kesin olarak belirtilmiştir⁴⁹¹.

Osmanlı Döneminde Ahilik; XVI. yüzyıldan itibaren Ahilik Teşkilatının devamı niteliğinde olan loncalarla devam etmiştir. El sanatları üretimi ve zanaatkârlık ve ticaret, Ahilik ve Lonca Sistemi ile yürütülmüştür. Loncalar, bir şehirde oturan sanatkâr ve sanayicilerin ve zanaat kârların mensup oldukları mesleklere göre gruplara ayrılmış ticari kurumlardır. Ahilik ve lonca teşkilatındaki esnafları üreticiler ve hizmet ehli kolu olarak ikiye ayrılmışlardır.

Üreticiler: Hammaddeyi işleyerek, işlenmiş madde haline getiren esnaflardır. Örneğin Bakırcı, fırıncı, demirci vs. gibi.

Hizmet Ehli Kolu: Toplum için gerekli bir hizmeti yapan esnaftır. Örneğin: Berberler, hamallar vs. gibi.

Şehrimizde Ahilik geleneği, bu teşkilatın devamı niteliğinde olan ve bu teşkilatın ticari ruhunu barındıran loncalarla devam etmiştir. Loncalar, günümüzdeki Esnaf ve Sanatkârlar Derneklerine benzetilebilir. Bu loncalar Demirciler Loncası, Semerciler Loncası, Bakırcılar Loncası, Yemeniciler Loncası ve Tabakhane Loncası vb.

Maraşta Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde özellikle Ahilik Teşkilatının, beyliğin Osmanlı Devletine katılmasından sonra loncaların etkin olduğu tahmin edilmektedir. Şehrimizin Tarihi Ticaret Alanında günümüzde mevcut olan Bakırcı, Semerci, Demirci, Mazman, Kazzaz Çarşıları ve diğer tarihi çarşılardaki meslek kolları ve esnaflar, önceleri Ahilik sonra ise Lonca teşkilatlarına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Tarihi Ticaret Alanında ve çevresinde bu çarşılardan başka günümüzde aktif olmayan

⁴⁹¹Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri, Kahramanmaraş Belediyesi, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012, s. 119.

Köşkerler Çarşısı, Debbağlar Çarşısı gibi adlarına münhasır çarşılar Ahilik ve Lonca geleneğine bağlı olarak devam etmiştir. Şehrimizde çok sayıda çarşı yer almasından olmasından dolayı Ahi ve Lonca teşkilatlarının da oldukça fazla sayıda olduğu tahmin edilmektedir.

Maraşta Ahilik Geleneği ve Loncalar sayesinde önemli ustalar yetişmiş, bunun sonucu olarak da piyasaya kaliteli el sanatı ürünler sunulmuştur. Bununla birlikte şehrimizde özellikle Bakırcılık, Kazazlık, Mazmanlık, Demircilik ve Saraçlık önemli el sanatları arasında yerini almıştır. Günümüzde bu el sanatlarından bakırcılık, saraççılık, semercilik, demircilik mesleklerinin azda olsa devam etmekte; mazmanlık ve kazzazlık gibi el sanatları ise yok olmuş, günümüzde sadece çarşı adlar kalmıştır.

Bakırcılar Çarşısı'nda yer alan Ahi Geleneğinin bir parçası olduğu düşünülen ve “Dua Kubbesi” olarak nitelendirilen yapının; Ahi Geleneğinin ve bunun devamı olarak değerlendirilen Lonca Teşkilatlarını aktif olduğu dönemde bir toplanma mekânı yahut bekçi kulübesi olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir ⁴⁹².

2. 3. 6. İslâm’ın Yayılmasında Zaviyeler

Anadolu'daki tasavvufi hareketliliğin, gitgide artan bir hıza ulaşması sonucu, her köşe bucakta, zaviyeler, mamureler tesis eden ve çilehaneler açarak, müritlerini kemâlâta yönlendiren çok sayıda tasavvuf mektebi, Anadolu toprakları üzerinde adeta mantar gibi bitmiştir ⁴⁹³. Daha önce ismini verdiğimiz bu önemli sufi liderler, Anadolu'daki, tasavvufi hayata olumlu yönde etkide bulunarak geliştirmişlerdir ⁴⁹⁴.

Bizans’la temas halinde bulunan hudut boyları, yukarıda saydığımız içtimai hareketlilikten çeşitli şekillerde nasibini almıştır. Bunlardan en önemlisi, sufi grupların ihtida olaylarında oynadığı etkili roldür.

Eskiden Haçlı Seferlerini ve onun acı sonuçlarını bizzat yaşamış bulunan Anadolu Türk halkı, Batının arz ettiği önemin farkındaydı. Türklerde zaten fitraten var olan kahramanlık ve dinî duygular ve benzeri manevi faktörler, Batıya yönelişe olumlu biçimde etkide bulundular. Alp unvanıyla anılan ve efsanevi kahramanlık öykülerine

⁴⁹² Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri, Kahramanmaraş Belediyesi, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012, s. 120.

⁴⁹³ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 204.

⁴⁹⁴ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1984, s. 5-6.

konu olan sufiler, menkıbelere göre, tahta kılıçlarıyla kâfirlere karşı cihad etmekte, maiyetindeki bir avuç müridi ile yüz binlerce kişilik düşman ordularını hezimete uğratmakta, kaleler fethetmekte, İslâm'ı diyar-ı küfürde yaymakta ve akıllara durgunluk veren kerametler göstermektedirler. İşte bu husus, mücahit Türk sufi tiplerini, tekkelerinde sakin ve donuk bir hayat tarzı sürdüren Arap ve Acem sufilerinden farklı kılan bir özellik olmuştur⁴⁹⁵. Anadolu'nun bu savaşçı sufi tipleri, yer yer Afrika'da da göze çarpmaktadır. Emir Abdülkadir Cezairi, el-Hac Umar, Osman b. Fudi, Seyyit Muhammad Abdallah Hasan vb. Sufilerin İslâmlaştırma programını, putperest Moğollar arasında da yaygın biçimde tatbik mevkiine koyduklarını görüyoruz. Baba İlyas ve oğlu Muhlis Paşa'nın halifeleri Şeyh Sârimüttin ve Şeyh Alay ile Hacı Bektaş Veli'nin, İslâm'ı Moğollar arasında yaymak üzere Erzincan'a gönderdiği Kara donlu Can Baba ile Hoy Ata, ayrıca Barak Baba bu cümledendir⁴⁹⁶. Kaynaklar, Ulu Abdal ve Küçük Abdal adlı iki müridi ile Karadeniz'den Gürcistan'a geçen Sarı Saltuk'un, Kral Görliş'i ve halkını İslâmlaştırdığını kaydederler. Yine 1262-1263 yıllarında, Sarı Saltuk'un, Dobruca yöresinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir. Edinilebilen bilgilere göre, Tavas'ı Denizli Sarı İsmail, Susuz'u Kütahya Hacım Sultan, Altıntaş'a bağlı Beşkarış yöresini Resül Baba İslâmlaştırmıştır⁴⁹⁷.

Yine Hacı Bektaş Veli'nin bizzat kendisinin, Nevşehir ve Kırşehir havalisindeki Hristiyanlarla temas halinde olduğunu görmekteyiz⁴⁹⁸. Barkan, İslâm'ın bu öncü kuvvetlerini şöyle yorumlar: "*Bu misyoner Türk dervişlerinin telkinâtı, Ordularla birlikte, hatta ordulardan evvel, fütuhata çıkmış ve karşı tarafı daha evvel, manen fethetmiş bulunmaktaydı* " ⁴⁹⁹. Zaviyelerin de, kendi çevrelerinde İslâm'ı yaymada oldukça önemli rol oynadığı, anlaşılmaktadır⁵⁰⁰. "Abdullah oğlu", "kul" ve "kuloğlu" şeklinde kayıtları bulunan dervişler, eskiden Hristiyan olup, sonradan sufilerin gayretiyle İslâm'a girmiş kişilerdir. Bu mühtediler, yeni dinleri olan İslâm'ı yaşamada, yaymada çok taassubkâr ve ateşli propagandacı tavırlara girmişlerdir⁵⁰¹. Sufî zümrelerin Hristiyan ülkelerde giriştiği misyonerlik faaliyetleri, Osmanlı Devletini

⁴⁹⁵ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 225-254.

⁴⁹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "*Bazı Menkıbanelere XIII-XV Yüzyıllardaki İhtidallarda Heterodoks ve Dervişlerin Rolü*", Osmanlı Araştırmaları, C. II İstanbul 1881, s. 40-41.

⁴⁹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, s. 38-40.

⁴⁹⁸ Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 15-16.

⁴⁹⁹ Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s. 283.

⁵⁰⁰ Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, (Dergâh Yayınevi), İstanbul 1997, s. 40-42.

⁵⁰¹ Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s. 303-304.

yönetenlerin dikkatinden kaçmamıştır. Bunun sonucu olarak, devlet yöneticileri, faaliyetlerini kolaylaştırmak üzere, sufi gruplara bir takım imtiyazlar verme politikasını hararetle desteklediler⁵⁰².

Asya'nın içlerinden kopup gelen derviş zümreleri, "âyende ve revende" ye gelene geçene hizmet vermek rolünü ifa ettikleri gibi, göçler sonucu, Anadolu'ya ulaşan Türk unsurlara, umrâna açılan kapıları olacak yerleşik hayat tarzının, yaygınlaşıp kökleşmesini de sağladılar⁵⁰³. Biz buna "Anadolu'nun Türklerce iskânı olayı" diyoruz. Ele alınan devirdeki derviş zümreleri, iyi incelendiğinde, bunların genelde iki fonksiyonu icra mevkiine koydukları görülür: Bunlardan bir grup ordunun yanında veya öncü güç olarak önünde, gaza veya misyonerlik gibi bir rolü üstlenirken, bir başka grup da, ıssız, korkunç, insanların bulunmadığı boş topraklarda yerleşip, ziraat ve hayvancılığa yönelmiştir.

1321 senesine ait, Hattab ibn Saib Ahmet ibn Rahat tarafından, Sivas'ta bir zaviye için düzenlenen vakfiyede daha ilginç hususlar görülür: Doğrudan bir yardım yerine, çalışarak kazanmaları için yoksul dullar ile yaşlı kadınlara, ayda üç batman atılmış pamuktan birer okka verilmesi; ihtiyar erkeklere birer dirhem para sarf edilmesi; kimsesiz fukara ölülerinin teçhiz ve tekfinine her sene 250 dirhem ayrılması; ihtiyaç sahibi âmâlara yılda 2050, cüzamlılara 60, mahkûmlara 120 dirhem para tahsis edilmesi; mahkûmlara ekmek alıp dağıtılması; faizsiz borç para verilmesi ve fakir kızların evlendirilmesi gibi.

2. 3. 7. Zaviyelerde Vakıf Anlayışı

Mouradgea d'Ohsson, "XVIII. yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler" adlı kitabında, "Müslümanlar, servetlerinin bir kısmını hayır eserleri ve tesislerine ayırmayı bir vazife bilirler. Bunun maksadı da düşkünlerin, fakirlerin ıstırabını azaltmaktır. Şüphesiz bu hayırsever davranışların aslını Müslümanlığın temelinde aramak lâzımdır. Hiçbir millette böylesine saf duygularla, böylesine menfaat beklemeden, böylesine bol hayra rastlanmaz. Çünkü Türkleri buna sevk eden, övünme duygusu, gösteriş hırsı değil, doğrudan doğruya dinî inanç ve insanlık duygusudur" demiştir⁵⁰⁴. Lamartine ise,

⁵⁰² Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s. 292-293.

⁵⁰³ Semavi Eyice, "Kırşehir de Karakari Kalender Baba İhcası", *İÜFTED*, S. 2, İstanbul 1971, s. 229-254.

⁵⁰⁴ İsmail Parlatır, "Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye", *TÜTAV*, s. 41.

"Türkler ağaçlara, kuşlara, köpeklere velhasıl Allah'ın yarattığı her şeye karşı saygı duyarlar:" demiştir⁵⁰⁵. Lamartine bu cümlesini öylesine söylememiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde kuşlara kışın yem bulunmayan dönem yem sağlayan vakıflar vardır. Anadolu'yu inceleyen d'Ohsson, "Hayırseverlik o derecededir ki, hayvanları bile içine alır. Hiçbir kimse, hayvanlara kötü muamele etmez ve ettirmez. Bir kimse devesine, atına yahut katırına fazla yük yüklese, hayvanını fazla yorsa, polis derhal buna müdahale eder, eziyeti önler ve hayvanı dinlenmeye sevk eder; buna salahiyeti vardır. Her gün bu gibi hareketlerin misalini görmek mümkündür ki, bütün bunlar, hiç şüphesiz, Türk milletini şerefliendirmektedir demiştir⁵⁰⁶. Zamanla, Selçuklunun etkisine giren Moğollar da Müslüman oldular ve birbirleriyle adeta hayırlı işler yapmakta yarıştılar. Vakıf kurmaktan medreseler ve camiler yapmaya kadar hayır yarışına girdiler.

İslâm'a giren İlhanlı hükümdarı Ahmet Teküdar emrindeki yöneticilerden birine gönderdiği mektupta, "Biz İslam dinini seçtik, beldelerin imarı ve Müslümanların korunması için çaba sarf ediyoruz. Bütün ülkede, vakıf ürünlerinin vakfedilenlere verilmesi ve vakıf gelirlerinin belirlenen şartlara uygun olarak hak sahiplerine ulaştırılmasını buyurduk" demiştir. Moğol hükümdarı Gazan Han ise Selçuklu şehirlerindeki vakıfları tespit ettirerek, imaret vakıflarının gelirlerinden tamga ve divane vergilerini kaldırmıştır. Selçuklunun mirası üzerine kurulan Osmanlı da vakıf anlayışına sahipti. Joseph-Evgene Beavoisins'in eserinde: "Misafirperverlik ve hayırseverlikte İslâm dinî bütün dinlerden üstündür. Osmanlı-Türk halkı, bu alanda hükümete örnek olur. Şehirlerde, yol boylarında hatta çöllerde fakirler ve yolcular için hanlar, hamamlar, çeşmeler, kervansaraylar, hastaneler yaptırırlar" demiştir⁵⁰⁷.

Osmanlı birçok alanda Selçukluyu örnek almıştır. Selçuklu ise kendisinden öncekilerin uygulamalarını takip etmiştir. Emeviler Devleti halifesi Velid, fakirlere, gözü görmeyenlere ve cüzzamlılara maaş bağladığı gibi benzeri engelliler için ilk darülacezeyi kurmuş; hatta özürülüler için hizmetçi, gözü görmeyenler için de yol göstericiler tayin etmiştir. Emeviler devrinin meşhur halifelerinden olan Ömer bin Abdülaziz fakirlere ayda üç dirhem, müzmin hastalara ellışer dirhem maaş bağlamış, her bir özürülü ve gözü görmeyen için hizmetçi tahsis etmiştir. Devlet hazinesinin olabildiğince dolu olduğu dönemde, fakir fukarayı gözeten fakat "başkalarının hakkına

⁵⁰⁵ Parlatır, "Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye", s. 53.

⁵⁰⁶ Remzi Çavuş, "Selçuklu Süvarileri", *Genç Tarih Serisi-4*, İstanbul 2008, s. 37.

⁵⁰⁷ Parlatır, "Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye", s. 58.

girme endişesi" ile çok hassas yaşayan Ömer bin Abdülaziz, hazineden hakkı olan maaşı bile tam olarak almamıştır. Bu günkü Türkiye'nin on katından daha geniş bir ülkeyi yöneten halifenin, ölüm yatağında olduğu günlerde, üzerindeki gömlekten başka ikinci bir gömleği bile yoktu.

2. 3. 8. Fenerli Zaviyeler

Selçuklu Devri zaviyelerinin üzerinde bir ateş yakılırdı. Neden? Uzaktaki insanlara mesaj vermek için yolunu kaybetmişler, açlar, yardıma muhtaç olanlar bu ışığı görerek zaviyenin yolunu tutar ve orada kendisine yardımcı olunurdu ⁵⁰⁸. Yapılan yardımlar karşılığında ise insanlardan asla ücret beklenmezdi. Kışların sert geçtiği, kar kalınlığının fazla olduğu bölgelerde ise yolcuların yolunu kaybetmemesi için yol boyunca yüksekçe kazıklar çakılmış⁵⁰⁹.

2. 3. 9. Garipler Mezarlığı

Başka ülkelerden kaçanlar, savaşlardan ve türlü doğal afetlerden dolayı tüm yakınlarını kaybetmiş olanlar, seyyahlar, meczuplar ve daha niceleri için Türk-İslam kültürü ile taçlanan Anadolu bir ana kucağı olmuştur. Yolda izde kalanlara zaviyeler tekkeler kucak açmıştır. Buralarda ölüp de kimi kimsesi olmayanlar kendileri için hazırlanan mezarlığa gömülür ve buraya "Garipler Mezarlığı" denilirdi ⁵¹⁰. Birçok gezgin, göçmen ve askerinin son durağı garipler mezarlığı olmuştur. Anadolu'nun birçok beldesinde bu tür mezarlara rastlamak mümkündür. Bir kısmı hâlâ "garipler mezarlığı" olarak bilinmektedir.

2. 3. 10. Selçuklu Ahlâkı

İbn-i Bibi, Selçuklu devrini "Şayet bir kimsenin gözü sokakta yere düşmüş herhangi bir şeye ilişirse, onu alıp tasarruf etmeğe kalkışmazdı. O kişi, bulduğunu, kayıp eşyaları toplamakla görevli olan memurlara verirdi ⁵¹¹.

⁵⁰⁸ Cahit Baltacı, "İslâm Medeniyeti Tarihi", *İFAV*, s. 236.

⁵⁰⁹ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 87.

⁵¹⁰ Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 93.

⁵¹¹ Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 39.

2. 3. 11. Anadolu'da Zaviyelerin Kuruluşu

İslâmlaştırmada uygulanan yol ve usuller oldukça değişiktir, başka bir deyişle bu işe hizmet eden ve yardımcı olan faaliyetler çok çeşitlidir. Bunlardan birkaçını sıralarsak: Muhtelif yerlerde kurulan tasavvufî müesseseler etrafındakiler, ellerinden geldiği kadar iyi davranmaya faydalı olmaya çalışmışlar ve bunu her zaman bir ibadet duygusu ile yürütmüşlerdir. Velilerin bazen da yanlışlıkla Hristiyan azizlerinin hayat ve türbeleri hakkında halka mal olan menkıbe ve hikâyeler oldukça birleştirici ve bütünleştirici olmuş, "Keramet" inancı pek çok insanı tesir halkasına almıştır. Bazen da halkı Müslüman olmayan köylerin civar tepelerinde kurdukları ve inşa ettikleri türbe ve tekkelerle halka yaklaşmışlardır. Dolayısıyla onların gelmediği, gelemediği yerlere kendileri giderek görevlerini yerine getirmişlerdir⁵¹². Dolayısıyla Anadolu'da ilk yerleşme merkezleri tekke ve zaviyeler civarında meydana gelmiş ve gelişip büyümüştür. Dedeköy, Erenköy, Veliköy, Tekkeköy, Tekkedere, Tekkegüney, Tekkekızıllar, Tekkekaryesi, Tekkeyenicesi, Dıştekke, Tekkeviran, Tekkekaya... gibi yüzlerce köy ismi, o Köyün bir şeyh tarafından kurulduğuna veya tekkenin o civarda güçlü ve tesirli bir kuruluş olduğuna işaret etmektedir.

Kahramanmaraş şehrinde günümüzde Tekke Mahallesi, Tekke tepesi, Tekkeşin soyadı taşıyan aileler bulunmaktadır⁵¹³. Anadolu'da hâlâ, "derviş, kalender, şeyh" kelimeleriyle anılan oturma yerlerinin ve menzil-konakların sayısı az değildir. Tekkeli-lerin devletin iskân siyasetine tesirleri ve katkıları bugün üzerinde durulan mühim konulardan biridir.

Fetihlerden önce ve sonra bölge halkına bu derece yaklaşan ve yaşayışlarıyla kendilerini gıpta edilecek duruma getirdikten sonra İslâmlaşma ile beraber fetihler de kolaylaşmıştır.

Tekke ve zaviyelerdeki akıncılar bir taraftan insanları kendilerine doğru çekerlerken diğer taraftan her gün biraz daha genişleyen toprakları kubbesinden heybesine kadar örmüştür. Bu örme ve sahip çıkma o derece planlı ve ısrarlı bir şekilde yapılmıştır ki daha önceki medeniyetlerin anıtlarını yıkmadıkları halde yeni kurulan merkez ve yapılar onları İslamlaştırmış veya manen eritip yok etmiştir.

⁵¹² Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 123.

⁵¹³ Mevhibe Savaş tarafından mahallinde yapılan araştırmalar.

Karşı tarafın "Ülkenizi alınca hepinizi Katolik yapacağız" tehdidine gazidervişlerin verdiği cevap ise dikkate değer: "Her cami yanında bir kilise bulunacaktır", "Bu şehirleri kuran medenî heyecanın medenî unsurları yalnız dinî veya yalnız millî değildir. Bu heyecan hem dinî hem millî unsurlardan mürekkep eşsiz ve mübarek bir bileşimdir. Türk milleti millî ahlâkına ve millî vicdanına çok uygun olduğu İslâm dinini, bir Müslüman-Türk imanı ile yaymak için giriştiği savaşlarda muvaffak olmuş, bu azimle vardığı yerlerde ise kendi büyük ve yaratıcılık kabiliyetini asırlar öncesine gür bir sesle haykırmak vazifesini de bu heybetli taşların yalçın ve ebedî lisanına bırakmıştır. Bu şehirler Türk zevki, Türk sanatı velhasıl Türk milliyetiyle öylesine kaynaşmıştır ki onların Benlüğünde de başka medeniyetlerden kalan abideler bu milliyetin kudretli müdahalesiyle tamamıyla Türkleşmiştir.

2. 3. 12. Türk Dervişler

Tarihi belgelere dayanarak şunu söyleyebiliriz ki bu gönüllü ve kendilerini İslâmiyet'e adanmış dervişler olmasaydı, Anadolu'ya gelen Türkmen akınlarının akıbetinin Hun-Türk imparatoru Atilla'nın yönetimindeki müthiş akınından farkı olmayacak ve eriyip gidecekti. Sosyal, kültürel ve askeri temellere dayanmayan devletlerin çok kısa bir zamanda çöktüğü tarihi bir gerçektir. İşte 1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'ya, bir daha gitmemek üzere, ebedî Türk devletini kurmak üzere Türkmen akınlarının yönettiği insan seline ruh ve şekil veren tek etken bu Türk dervişleridir⁵¹⁴.

Selçukluların kuruluş ve gelişme çağlarında Anadolu baştan başa zaviyelerle donanmıştı. İktisadî hayatın ipuçlarını ellerinde bulunduran ahilerin zaviyeleri ise bu topraklara ayrı bir renk ve ayrı bir canlılık vermişti. Selçuklu sultanları Anadolu'da yeni bir şehir ve bölgeyi fethettikleri zaman, ilk iş olarak orada cami medrese ve zaviye inşa ediyor, tüccarları, din adamlarını ve Türk nüfusunu bu yerlerde yerleştiriyorlardı. Sofu ve dervişler uçlarda toplanarak hem Türkmenleri daha sağlam İslâmlaştırıyor hem de gaza ruhunu canlandırıyorlardı. Bu suretle Anadolu, nüfusu ve kültürüyle İslâmlaşıyor, fetih hadisesi de manen ikmal ediliyordu⁵¹⁵. Laftan çok iş göze çarpıyordu. Hakikatlerin sahibi olarak reaksiyoner değil, aksiyoner idiler.

⁵¹⁴ A. Vehbi Gül, *Anadolu'nun İslâmlaştırılması ve Türkleştirilmesi*, İstanbul 1972, s. 124.

⁵¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 282.

Zaviye, içinde herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadığı ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek içecek ve yatacak yer sağlanan, yerleşme merkezlerinde veya yol üzerinde bulunan bina yahut binalar topluluğudur⁵¹⁶. Selçuklular zamanından itibaren Anadolu'da bu tür yerlere “ribat” “hankâk” gibi terimler de kullanılmışsa da en yaygın olanı zaviyedir. Osmanlı döneminde ribat tamamen kaybolmuş imaret, tekke, dergâh ve asitane kelimeleri daha sık kullanılmıştır⁵¹⁷. XV. yüzyılın sonlarından itibaren bu tabirler arasında teşkilat ve görev olarak bazı farklılıklar olmuş, zaviye, şehir, kasaba ve köylerdeki küçük tekkelerle geçit derbent ve yol üzerinde bulunan misafirhaneler için kullanılmıştır⁵¹⁸.

Zaviyeler tasavvufun yayılışına paralel olarak bütün Müslüman ülkelerinde çok hızla artış gösterdi. Selçuklular sınırlarını batıya doğru genişlettiği yıllarda sultan ve vezirler de zaviyeler yaptırıp bu faaliyete katkıda bulundu. Anadolu Selçuklu Devleti'nin son yıllarında, doğuda başlayan Moğol baskısı nedeniyle çok sayıda şeyh ve derviş batıya göç etti. Melamilik, Kübrevilik ve Sühreverdiklik gibi entelektüel çevre tarikatlarının şeyhleri merkezlerine yerleşerek devletten aldıkları yardımlarla zaviyelerini kurdular. Büyük Selçuklular gibi Sünni mezhebi benimsemiş olan Anadolu Selçukluları da büyük şehirlere yerleşip Sünni tasavvufu yayan şeyh ve dervişlere maaş bağlayıp, zaviyelerine zengin geliri olan vakıflar yaptılar⁵¹⁹. Anadolu'da, Sünni tasavvuf akımlarına ait bu zaviyelerden başka Bâtını tarikatlarının da pek çok zaviyesi bulunuyordu⁵²⁰. Bu zaviyeler daha çok köylerde yol kavşaklarında veya gözden uzak, dağlık bölgelerde bulunuyordu. Göçebelerin ve yeni yerleşmiş Türkmenlerin sosyal ve ekonomik eğitiminde önemli rol oynayan bu zaviyelerin başında “Baba”, “Dede” lakaplı eğitim görmemiş veya çok az öğrenim görmüş derviş ve şeyhler bulunuyordu. Bu kişiler Babailer isyanından sonra uçlara, gözden uzak yerlere yerleşmiş, kendilerine bağlı Türkmenlerin yerleşmesinde onlara yardımcı olmaya gayret sarf etmişlerdir⁵²¹. Gerek

⁵¹⁶Süreyya Farughi ve Ahmet Yaşar Ocak, “Zaviye” *İ. A.* .

⁵¹⁷Ahmet Yaşar Ocak, “Zaviyeler”, s. 249.

⁵¹⁸A. Işık Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları: Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1977, s. 58-97.

⁵¹⁹Ocak, “Zaviyeler”, s. 255; Ocak-Farughi, “Zaviyeler” mad. *İ. A.*

⁵²⁰Osman Turan, *Selçuklu Türkiye'si Din Tarihine Ait Bir Kaynak*. Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, s. 542.

⁵²¹Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1980, s. 39.

göçmenler, gerek babalar fikir ve tasavvufi görüş olarak kendilerine yakın hissettikleri derviş ve derviş gruplarını da içlerine almış onlarla bütünleşmişlerdir. Adı geçen şeyh ve dervişler, eski Kam ozanlarına benzeyen babalar, kurdukları zaviyelerde göçebe yaşam süren Türkmenlere onların yaşam biçimine uygun olarak İslâmiyet'i benimsetiyorlardı⁵²².

Doğuda bilinen Moğol tehlikesine paralel olarak Anadolu'da zaviyeler yaygınlık kazandı. Hangi tarikata bağlı olursa olsun Moğolların önünden kaçan dervişler Anadolu'da iyi karşılanmış, sultanlardan başlayarak her kademedeki devlet memurları kendilerine yardımcı olmuştur. 1. Alâettin Keykubat dervişlere zaviye kurmaları için arazi tahsis ettiği gibi sürekliliği için vakıflar kurulması için de yardımcı olmuştur⁵²³. Zaman içinde güçlenen zaviye vakıfları şeyh ailelerinin kudretini de arttırdı. Vakfa dönüştürülen arazi, toprak aristokrasisinin ortaya çıkmasını sağladığı gibi askeri iktaların da azalmasına sebep oldu⁵²⁴. Zaviyelerin vakıf topraklarının tek elden yönetilmesinin bir nedeni de manevi gücün maddi güçle desteklenmek istenmesidir. Bu ise zamanla büyük şeyh ailelerinin oluşmasına, aynı zamanda toplum içinde olağanüstü etkin olmalarına neden oldu⁵²⁵.

Zaviyeler ayrı ayrı tarikatlara ayrılmış olmakla beraber günlük yaşam birbirine benziyordu. Şehirlerdeki zaviyelerin zengin vakıfları olduğu için dervişler çalışmıyordu. Köyde ve kırsal kesimlerdeki zaviyelere bağlı olan dervişler, zaviyenin vakıf arazisinde tarım yaparak üretim yapıyorlardı. Zaviyelere ait dervişler zaviyenin ihtiyacını karşıladığı gibi yakın çevreye de hizmet veriyordu⁵²⁶. Hangi tarikata ait zaviye olursa olsun ortak özelliği burasının misafirhane olarak hizmet vermesidir. Misafir odaları genellikle zaviye binasının dışında yer aldığı ve bölgenin inşaat geleneğine uygun olarak yapıldığı için günümüze kadar gelememişlerdir. Zaviyelerde “ayende ve ruvendeye” gelene geçene hizmet sevaplı sayılıyordu. Ayrıca aynı tarikata bağlı şeyh ve

⁵²²Fuat Köprülü, “Baba” mad. *İ. A*; Köprülü, “Anadolu'da İslâmiyet” *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, IV, VI. İstanbul, 1338, s. 290-297.

⁵²³Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 43.

⁵²⁴Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Ankara 1979, s. 36.

⁵²⁵Ahmet Yaşar Ocak, *Zaviyeler*, s. 26.

⁵²⁶Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, (Ahilik Kültürünü Araştırma yarışması Birincisi), Kültür bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 149, Gelenek-Görenek ve inançlar Dizisi: 9. Ankara 1991, s. 20-22.

dervişler de bölgelerinden uzak yerde konakladıkları zaman zaviyelerde yabancılik çekmiyorlardı.

Geçit, derbent ve köprüleri bekleyen dervişlerin toplandığı zaviyeler bulunduğu gibi rehberlik yapan dervişlerin toplandığı zaviyeler de vardı. Örneğin Sultanönü sancağında bulunan Beştaş zaviyesi bunlardandı. Osmanlı devletinin kurucusu Osman Bey ve yakın arkadaşı Köse Mihal Bey Sakarya Nehri'nin karşı yakasında bulunan Mudurnu köylerine akın yapmadan önce Beştaş Zaviyesinde konaklamışlar, dervişlerin rehberliği ile Sakarya nehrinin geçit için uygun bir yeri olan "Sarı Kaya"dan karşıya geçip akından sonra zengin ganimetle geri dönmüşlerdir ⁵²⁷. Bazı yerlerde dervişler aynı zamanda derbent ve köprü bekleyerek asayişini sağlıyorlardı. Hatta Anadolu Selçuklu sultanları bu tür yerlerde zaviye kurulmasını teşvik ediyordu. Devlet bunlara belli ölçüde vergi muafiyeti dahi tanıyordu ⁵²⁸.

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında kurulmuş olan zaviyeler ve burada oturan dervişler Anadolu'nun Türkleşmesinde çok büyük hizmet vermişlerdir. Özellikle uçlara yerleşen Dede ve Babalar Türkmenleri buraya yerleştirerek Türk nüfusunun kalabalıklaşmasını sağlamışlardır. Bu zaviyelerdeki şeyhlerin İslâm dininin prensiplerini uygulamada gösterdikleri tolerans nedeni ile Türkmenlerin dine bağlanması sağlandığı gibi yerli halktan da zaman için de bu dinî benimseyenler olmuştur ⁵²⁹.

2. 4. TEKKELER

Zaviyeler kurulduğu günden itibaren tasarruflarındaki vakıflar nedeni ile yönetimle iyi ilişki içinde bulunmak zorunda idi. Taht değişikliği olduğu zaman yeni sultan vakıf beratlarını onaylıyordu. Nitekim Osman Gazi ve Orhan Gazi Selçuklulardan intikal eden vakıf berat ve nişanlarını onaylamıştı. Zaviye yöneticileri iyi ilişkiler içinde oldukları takdirde daha fazla ihsan alacaklarının bilincinde idiler. Hükümdarlar zaviyelerde oturan şeyh ve dervişleri hoş tutmaya çalışıyordu. Yöneticiler de, halkın bu kişilere ne kadar yakınlık ve saygı duyduğunu, kültür düzeyi düşük göçmenlerin ise şeyhlerin sözünden

⁵²⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Zaviyeler*, s. 263.

⁵²⁸ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul, 1967, s. 95-96-97.

⁵²⁹ Ahmet Yaşar Ocak ve Faroghi, "Zaviye" mad. *İ. A.*

çıkmayacağını biliyorlardı. Zaviyelerin kurucu ve yöneticileri bu yönleri ile yöneticilerle halk arasında bir nevi tampon görevi yapmaktaydı.

Bir zaviye nasıl ve kimin tarafından kurulmuş olursa olsun belli bir miktarda vakıf emlakinin gelirine dayanan ve sürekliliğini bununla sağlayan bir vakıf kurumudur. Bu tür kurumlara yapılan vakıflar daima kamu yararına görülmüş az veya çok herkes bunlara katkıda bulunmuştur ⁵³⁰. Şehir ve kasabalarda kurulan zaviyeler devlet desteği görüyor hatta bazıları için hazine tahsisat ayrılıyordu. Köylerde ve yol üzerinde kurulan zaviyelerde ise şeyh ve dervişler kurumun giderlerini kendi üretim imkânları ile karşılıyorlardı. Zaviyelerin tarla, bağ ve bahçesinde çalışıyor, değirmende ücret karşılığı çevreye hizmet veriyor, büyük ve küçükbaş hayvan besliyorlardı. XIII. yüzyılda şeyh ve dervişler bu işleri yaparken göçebelerin yerleşik hayata geçmesi konusunda onlara önderlik ediyorlardı. XIII. yüzyılın son çeyreği ile XIV. yüzyılda zaviyelerin en önemli fonksiyonu misafirhane gibi hizmet etmesi idi. Günümüze göre ulaşım araçlarının çok ağır hareket ettiği bu çağda zaviyeler güvenli ve bedelsiz misafir kabul etmeleri nedeniyle adeta kutsal sayılıyordu. Genellikle zaviyeler bir ahi babası veya tarikat şeyhi tarafından kurulmakta idi. Burası köy hayatı içinde bağımsız bir ünite idi ve halkı sosyal kültürel ve dinî konularda yönlendirici bir rol üstleniyordu ⁵³¹.

Zaviye şeyhleri genellikle zaviyenin kurucusu olan kimsenin ailesine mensuptur. Zaviyede bulunan hizmetliler ve aileleri de bir süre sonra şeyh aileleri ile bütünleşmiştir ⁵³². XV- XVI. yüzyılda düzenlenen tahrir defterlerinde görüldüğü gibi zaviyelere ve burada çalışanlara vergi muafiyeti tanınmıştır. Adı geçen muafiyet zaviyelere dinî özelliklerinden dolayı değil, gelene geçene konaklama hizmeti verdikleri için verilmiştir. Zaviye etrafında oluşan köyler de bu ayrıcalıktan yararlanıyordu. Burada yaşayanlar raiyyet sayılmıyor ödemelerini vakfa yapıyorlardı. Zaviyelerin var olmalarının asıl nedeni bir dinî tasavvufî terbiye yeri olmalarıdır. Buraları bir inziva yeri olmayıp civarda oturan halkın kültürel iletişim içinde bulunduğu bir merkezdi.

⁵³⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Zaviyeler*, s. 262.

⁵³¹ Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s. 295.

⁵³² Ocak, *Zaviyeler*, s. 262; Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s. 302.

Anadolu Selçuklu döneminde ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında göçebelerin arasına ve köylere giremeyen medrese eğitiminin yerini, kırsal kesimde bulunan zaviyelerdeki katı kurallardan uzak, hoşgörülü bir eğitim almıştır.

Zaviyelerin mistik bir heyecan veren eğitimi, halkın kültür seviyesine uygun düşüğü için genellikle medreseli hocalarınkine tercih ediliyordu. Belirli günlerde halka açık yapılan vaaz ve nasihatlerle şeyhin sohbetleri çok ilgi görüyordu ⁵³³. Eğitim düzeyi düşük olan halk kitlelerinin kendi dilini konuşan liderlere ihtiyacı vardı. Konunun öneminin anlaşılması üzerine sade bir dille yazılan Ahmetiye, Muhammetiye ve Envarü'l Âşıkın gibi manzum ve mensur eserler bile halk kitlelerine anlaşılması zor gelmiş eserlerde geçen “ve nakildir ki” gibi sözcükler dahi dinleyenler tarafından en önemli ve kutsal sözcükler kabul edilebilmiştir.

Zaviyeler uzun yıllar kırsal kesimde edebiyat ve müzik eğitiminin yapıldığı yerler olma özelliğini korudu. Yazılı edebiyat örnekleri şeyhler tarafından toplantılara katılanlara okunduğu gibi tasavvufi şiirler yazan şairlerin eserleri de zevkle söylenip dinlendi. Adı geçen eserler Anadolu' da olduğu gibi Rumeli'de de çok sevildi. Sözlü edebiyat halkın dinî bilgisinin zenginleşmesini sağlamış, Rumeli'de kurulmuş olan zaviyelerde adı geçen eserler daha geniş kitlelere ulaştırılmıştı. Dobruca'da Sarı Saltuk Zaviyesi ⁵³⁴, Yama ile Balcık arasında Akyazılı Tekkesi ⁵³⁵, Yeni Zağrada Kademli Baba Sultan Tekkesi ⁵³⁶ ve Deli Ormanda Razgrad yakınında Demir Baba Zaviyesi ⁵³⁷ Rumeli'nin Türkleşmesinde önemli rol oynadı. Bu zaviyelerin etkisi yüzyıllarca devam etti ⁵³⁸.

Şehir, kasaba ve köylerde veya yollar üzerinde kurulmuş olup içinde belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin yaşadığı ve gelip geçen yabancıların, yolcuların

⁵³³Ahmet Yaşar ve Ocak-Farughi; “Zaviye” mad. *İ. A.*

⁵³⁴Sarı Saltuk zaviyesi hakkında bkz. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1986 (6. basım), s. 54-56. Ahmet Yaşar Ocak, “Sarı Saltuk ve Saltukname” *Türk Kültürü* 197. İstanbul 1979, s. 10-19.

⁵³⁵Akyazılı Tekkesi ile ilgili bkz. Semavi Eyice, “Varna ile Balcık Arasında Akyazılı Sultan Tekkesi”, *Bellekten*, XXX/124, Ankara 1967, s. 551--592.

⁵³⁶M.Kiel; “Bulgaristan'da Eski Osmanlı Mimarisinin Bir Yapıtı” *Bellekten* XXXV/137, Ankara 1971, s. 45-52.

⁵³⁷Demir Baba zaviyesi hakkında bkz. Osman Keskinoglu, “Bulgaristan'da Türkler”, Ankara 1985, s. 51.

⁵³⁸Faruk Sümer, “Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?” *Bellekten* XXIV, Ankara 1960, s. 567; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, Ankara 1972, s. 41-42.

bedava misafir edildikleri sosyal kurumlara zaviye denilmektedir ⁵³⁹. Anadolu ve Rumeli'nin Türkleştirilip İslâmlaştırılmasında zaviyeler ve zaviyelerde yaşayanların çok büyük katkıları olmuştur. Zaviyelerin, ıssız ve تنها yerlerin şenlendirilip, mamur hale getirilip insanların buralara iskân edilmesi, buradaki şeyhler sayesinde halkın birliğinin sağlanması gibi çok önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Maraş Kazası'nın hem şehir merkezinde hem de kırsal alanlarında birçok zaviyesinin bulunduğu görülmektedir.

2. 4. 1. Osmanlı Devleti'nde Tekkeler

Selçuklular, dünyaya Türklerin devlet kurma ve idare etme gücü ile İslâmi faziletin sentezini sunmuşlardı. “İkta” ve sultasıyla, hareket ve imaretiyle, tasavvufla hayatı bütünleştirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri olan XIV. yüzyılın başlarında ise Anadolu toprakları her şeyi ile üç kıtayı omuzlayabilecek bir manevî potansiyele sahipti. Selçuklulardan sonra ortaya çıkan parçalanma ve bölünmeler, isyan, darbe ve çıkışlar bu gücü eritememiş, kin ve zulüm kokan haçlı seferi ile kan ve yağma arayan Moğol göçü bu enerjiyi yok edememişti ⁵⁴⁰. Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında Babai isyanının çalkantıları ve doğudan gelen göç dalgası hâlâ devam ediyordu. Bazı kaynaklar Babaî isyanının en önemli ismi olan Baba İlyas'ın küçük oğlu Muhlis Paşa'nın Osman Gazi zamanında henüz hayatta olduğunu belirtmektedir ⁵⁴¹. Gerek Osman Gazi, gerek Orhan Gazi dervişlerin toplum üzerindeki manevi gücünü göz ardı edemeyerek onlara bağışlarda bulunmuşlar, eski beratlarını yenilemişlerdir⁵⁴².

1. Murat zamanında, Rumeli'nin kolonizasyonu için sultanın emir ve yer göstermesi ile ahi zaviyeleri kurulmuş, çevresine Türk nüfus iskân edilmiştir. Yeni kurulan kolonilerdeki zaviyeler buluşma, tanışma, dertleşme ve sorunları çözme yeri olarak hizmet görmüş, bu arada medrese eğitiminin ulaşamadığı uzak köşelerde halkın eğitiminde onların kültür düzeyine inerek önderlik etmişlerdir. Selçuklular zamanında Anadolu'da kurulan zaviyeler ülkenin Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında nasıl görev yapmışsa Osmanlılar zamanında

⁵³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, S.XII. Ankara 1978, s. 247-269.

⁵⁴⁰ Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 130.

⁵⁴¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 158.

⁵⁴² Ömer Lütü Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizatör Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler, İstila Devirlerinin Konlonizator Türk Dervişleri ve Zaviyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, II, İstanbul-1941, s. 290.

Rumeli'de kurulanlar da burada aynı amaca hizmet etmişlerdir. Saltanatının ilk yıllarında pek çok vakıf beratını yenileyen Fatih, vakıf topraklarının çok genişlediğini ve toprak aristokrasisinin devletin merkezci politikasını tehdit etmeğe başladığını tespit edince vakıf topraklarını tımara vermek için hazırlıklar yapmaya başladı. Bazı tarihçilere göre Karamanlı Mehmet Paşa⁵⁴³ Fatih'i ikna ederek bu projeyi başlattı. (1454-1455) (1464-1465) ve 1476 yıllarında bütün ülkeyi kapsayan tahrirler yapılarak vakıf ve emlak arazileri tespit edildi. 1476 sayımından sonra sırayla vakıf ve mülkler tımara çevrildi⁵⁴⁴. Uygulama sırasında vakıf ve mülklerin statüsü Sultan Mehmet Han nişanı ile bozulmuş, bozulmayanların da kullanma hakları kısıtlanmıştır⁵⁴⁵.

Çoğunu vakıf defterlerinden tespit ettiğimiz zaviyelerin binaları derme çatma yapılmıştır. Günümüze kadar gelenler ancak XV- XVI. yüzyılda yapılmış olanlardır. Kanuni tahta geçtikten kısa bir süre sonra zaviye yapımına son verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yayılma döneminde çeşitli fonksiyonları olan zaviyeler, sınırlar genişledikçe askerî-siyasî işlevini kaybetmiş dinî bir kurum olarak devam etmiştir. Zengin vakıfları olan zaviyelerde ise geniş kadro tamamen tüketici olmuş ve topluma kötü örnek olmuşlardır. Selçuklu Devleti'nin son yıllarında ve Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarındaki toplumsal anlamdaki hizmetlerinden eser kalmamıştır.

2. 5. DULKADIR ÜLKESİNDE TASAVVUF

Dulkadır toprakları, İran ve Azerbaycan sahası ile Orta Anadolu arasında yer aldığından Doğu'dan Türkiye Selçukluları topraklarına geçmek isteyen mutasavvıflar için bir durak konumunda idi. Bu nedenle Anadolu'da şöhret bulan hemen her tasavvuf⁵⁴⁶ akımının temsilcisi bu bölgede bir süre kalarak Maraş ve çevresini ilk faaliyet alanı

⁵⁴³M. C. Şehabettin Tekindağ, “ Mehmet Paşa, “Karamani” mad. *İ. A.*

⁵⁴⁴Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1985, s. 79.

⁵⁴⁵Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Dervişler*, s.309-310 ve devamında verilen belgeler; M. Tayyip Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asıl'da Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*, İstanbul 1952, s. 289. 294. 298 ve diğerleri; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II*, Ankara 1979, s. 322.

⁵⁴⁶Tasavvuf, Allah'a yaklaşmak ve kalben O'na yakın olma yoludur. İçten gelen azimle ibadet etmek, ruhlarda maneviyatla ve akılla anlaşılacak hakikatlere ulaşabilmektir (Massignon, Louis; “Tasavvuf”, İslâm Ansiklopedisi, XII. s. 26-31, İstanbul-1974, Millî Eğitim Basımevi, s. 28). Önceleri kişisel bir davranış biçimi olan safî hayat tarzı, daha sonraları çok sayıda İnsanın katılımıyla büyük kalabalıklar oluşturmuş; belli kurallara dayandırılarak kendine özgü bir disiplin haline gelmiştir. Türklerin IX. yüzyılda İslâmiyet'in kabulünden sonra tasavvuf, Türkler arasında yayılarak oldukça ilgi görmüş (Türk

olarak seçmiştir. Bu çalışmada önce Türkiye Selçukluları dönemi, sonra Osmanlı-Safevî ilişkileri çerçevesinde Dulkadirîlerin hâkimiyet sahasında tasavvufî hareketler ana hatlarıyla incelenecektir.

2. 6. BEKTAŞİLİK

2. 6. 1. XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya

Bir tarikat olarak Bektaşilik XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli tarafından kurulmuştur. Bektaşî nefeslerinde Ahmet Yesevi'nin adının çok geçmesi ve kutsanması Yesevilik ile Bektaşilik arasında kesin bir yol çizgisinin varlığını kanıtlamaktadır. Nitekim Hacı Bektaş'ın halifelerinden Hacim Sultan tarafından kaleme alınan "Vilâyetname" de Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş arasında bir bağ kurulmaktadır. Gölpınarlı'ya göre söz konusu bu bağ XV. yüzyılda Herat'ta yaşamış Lokman Perende aracılığı ile kurulmaktadır. Bektaşî nefeslerinde Lokman Perende adının da çok geçtiği ve bu kişinin kutsandığı görülmektedir.

Bir Bektaşî efsanesine göre Lokman Perende Hacı Bektaş'a taç, hırka, sofrası, seccade, çırağ ve âlem gibi bir takım kutlu emanetler vermiş ve onu Horasan'dan Rum ellerine yollamıştır. Bu kutlu emanetlerin sembollerinin hâlâ Bektaşî tekkelerinde bulunması, sözü edilen efsaneden kaynaklanmaktadır. Ancak Lokman Perende ile Hacı Bektaş'ın yaşadıkları dönemler arasındaki zaman farkı efsanenin gerçekliği konusunda kuşku uyandırmaktadır. Ancak tarihsel olgu bir yana, Bektaşî inancına göre Ahmet Yesevi Horasan erenlerinin, Hacı Bektaş da Rum erenlerinin başı sayılmaktadır. Aslında Yesevilik ile Bektaşilik arasında sıkı bir bağlantının olduğu açıktır. Nitekim Prof. Fuat Köprülü de daha sonra yaptığı çalışmalar ile Yeseviliğin heterodoks bir öğreti olduğunu, içinde şamanlıktan ve eski İran dinlerinden gelen öğeleri barındırdığını kabul etmiştir. Ancak Yesevilik Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan gibi yörelerde daha çok Nakşibendî çizgi üzerinde yürümüştür. Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya geliş tarihi belli değildir, farklı kaynaklar farklı tarihler vermektedir. Bununla beraber Hacı Bektaş'ın olgunlaşmış bir Yeseviyye dervişi olduğu, bir hac ziyareti yaptığı ve yaklaşık 1230'lu yıllarda Anadolu'ya geldiği akla yakın gözükmektedir.

Tasavvuf Araştırmaları, Konya 2005, Çizgi Kitapevi.s. 355.) Türk inancının ve yaşayışının temel anlayışını oluşturmuştur.

Bu dönemlerde Anadolu'da "Babalar başkaldırısı" vardır; Baba İshak ve Baba İlyas önderliğinde yürüyen başkaldırı Anadolu'daki Selçuklu saltanatını tehdit etmektedir. Babalar başkaldırısı, XIII. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan toplumsal bir harekettir. Önderleri Baba İlyas ve Baba İshak'tır. Bunların hangisinin mürşit ya da resul olduğu konusunda da farklı kaynaklarda farklı değerlendirmeler vardır. Ancak bilinen ve kesin olan husus, bu başkaldırının eşitlikçi ve adil bir toplum düzeni kurmaya yönelik olduğudur. Sivas, Tokat, Çorum, Malatya ve Amasya yörelerinde büyük etkinlik kazanan bu başkaldırı, sonunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bununla beraber bu hareket ile Aleviliğin Anadolu'da yaygınlık kazandığı söylenebilmektedir. Hacı Bektaş'ın da Babalar başkaldırısına katılıp katılmadığı konusunda görüş birliği yoktur⁵⁴⁷. Prof. Irene Melikoff'a göre Hacı Bektaş bu başkaldırıya katılmıştır, on dördüncü yüzyılda Konya'da kaleme alınan Menakıb-ı Baba İlyas-ı Horasani adlı elyazması kitap Hacı Bektaş'ın Baba İlyas'ın müridi olduğunu ifade etmektedir.

Toplumsal adalet ve eşitlik gibi değerlerin Bektaşiliğin öğretisinde temel öğeler olması böyle bir bağın kurulabilmesini en azından mantıksal açıdan mümkün kılmaktadır. Bu durumda Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya daha önceleri geldiği düşünülebilmektedir. Hacı Bektaş 1230'lu yıllarda Hacim Köye bugünkü Hacı Bektaş ilçesi yerleşmiş ve öğretisini yaymaya başlamıştır.

Sebebi aranmayan müzmin dert

Bu topraklar; "Hacı Bektaş öğretisinin" yayılması neticesinde sayısız ayaklanmalara, korkunç ihtilâllara, boğuşmalara sahne olmuş yerlerdir. Padişah İkinci Bayezid zamanında ilk defa isyan bayrağını açan Elmalı Köyünden Karabıyık oğlu olmuştu. Halkın Şeyhoğlu, Osmanoğullarının Şeytankulu adını verdikleri bu ihtilâlcı; "Bana erenlerden işaret olmuştur. Bundan sonra devlet ve saltanat bizimdir" diyordu.

⁵⁴⁷Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s.264. Bektâşilik de Melâmetten doğan tarikatlardandır ve Bektaşiler, kendilerini Hacı Bektâş-ı Velî'ye mensup sayarlar. Hacı Bektaş'ın, daha eski ve doğru deyimle "Bektaş Bekdeş" in hayatı hakkında en eski bilgiyi, 761 Recebinin sonlarında vefat eden (1360), Eflâkî Ahmed Dede'nin Mevlânâ'ya ve Mevlevî büyüklerine ait, 718'de (1318) yazdığı ve Anadolu dinî tarihini, hatta çağındaki beylikleri, Anadolu'nun sosyal durumunu gösteren "Manâkıb'ul-Ârifin"inde buluyoruz. Eflâkî, Hacı Bektâş'ın Mevlânâ ile çağdaş olduğunu, Selçuklular aleyhine büyük ve yaygın bir isyanın başına geçen, kendisine uyanlarca Peygamber tanınan, sonunda 638'de (1240) Amasya'da asılan Baba İlyas'ın halifesi Baba İshak'a mensup ve onun en ileri gelen halifesi bulunduğunu bildiriyor. Tahsin Yazıcı basımı, I, s.(.381-383,497-498). Babalılar isyanı denen bu halk isyanının sonunda Baba İshak da aynı yılda öldürülmüş, isyan, Selçukluların devşirme ordusuyla bastırılmış, kadınları da savaşa katılan Babalılardan, kaynaklara göre dört bin kişi kılıçtan geçirilmişti.

1511 yılı Temmuzunda Sivas taraflarında Kökhan civarında hükümet kuvvetleriyle ihtilâlciler arasında vuku bulan kanlı bir savaşta Şeyh oğlu ele geçirildi. Kendisine uymuş olanlardan çoğu İran'a kaçtılar. Yavuz Selimin padişah olduğu günlerde Çorum havalisinde Nur Ali'nin idaresinde mühim bir isyan patladı. Bu sergerdenin bayrağı altında toplanan Türklerin sayısı 20. 000 i aşılıyordu. Bunlar Amasya valisi Şehzade Ahmet'in üzerlerine gönderdiği Yular kısıtı Sinan Paşa ordusunu darmadağın ettiler. Tokat ve Amasya taraflarına hâkim oldular.

Yine bu sırada Tokat taraflarında Celal adında bir ihtilâlcı ortaya atıldı. Halk yığın yığın kendisine katılıyordu. Bu hareket de Akşehir civarında Şehsüvaroğlu Ali Bey tarafından bastırıldı (1519). Bundan sonra Anadolu'da baş gösteren ayaklanmaların topuna, hatta sarayın israfları, zulümleri, türlü yolsuz hareketleri canlarına tak eden, Osmanoğullarına Anadolu'dan el çektirmek isteyen Sipahilerin, valilerin isyanlarına da Celâli isyanı adı verildi. Osmanlı devletinin en kudretli ve azametli devri olan Kanunî Süleyman zamanında da Anadolu'da çok mühim ve büyük isyanlar çıktı. İçel taraflarında Süğlün Koca adında bir Türkün tarlasına iki yüz akçe vergi korlar. Bu adamcağız memurlara başvurarak verginin fazla olduğunu söyler. Yüz akçesinin indirilmesini rica eder. Süğlünün yalvarıp yakarmalarına kulak asılmadıkları gibi zavallının sakalını da tıraş ettirerek sille tokat kapı dışarı atarlar. Bu haksızlık ve hakarete dayanamayan Koca, Köyüne, giderek silahlarını ve köylüleri alıp geri dönerek, sancak beyi Hırvat Ahmet Paşanın oğlu Mustafa Beyle tarlaları yazmaya memur olan Muslihittini ve kâtibi Mehmet'i öldürür.

Yine bu yıl içinde Varaylı Zünnun, Tokat ile Amasya arasında başına kırk bin kişi topluyor; Amasya'yı, Konya'yı ele geçirmek için tertibat alıyordu. Biraz ötede Adana'da Donuzoğlan, Tarsus'ta Yenicebey, Karaisalı aşiretinden Veli Halife o havalideki Türkmen aşiretlerini de ayaklandırmıştı (1525). Bir yıl sonra Ankara taraflarında yeniden korkunç bir ihtilal daha patlamıştı. Bu ihtilala Hacıbektaş neslinden olduğunu iddia eden Kalenderşah başbuğluk ediyordu. Kalender Anadolu'da büyük bir nüfuz kazanmıştı. Türkmen aşiretlerinin çoğu onun tarafını tutmuştu. Otuz, kırk bin kişi ile Üsküdar'a yürümek kararında idi. Bu ihtilâlciler, üzerine gönderilen hükümet kuvvetlerinden bir kısmını bozguna uğrattıktan sonra kan ve ateş içinde yok edildiler. Bu isyanları doğuran sebepler

araştırılıp ortadan kaldırılmıyordu. Pek tabii olarak ayaklanmaların da ardı arası gelmiyordu⁵⁴⁸.

XV. yüzyılda yine Bâtını etkilerle Osman oğulları saltanatına karşı ayaklanan Simavna Kadısı Bedreddin öldürülüp etrafındakiler dağıtıldıktan sonra Bedreddin'e katılanların bir kısmı, Erdebil Süfileriyle birleşmişti. Alâettin Ali'nin torunu ve Şeyh-i Şah İbrahim'in oğlu Şeyh Cüneyt daha II. Murat zamanında Anadolu'ya gelmiş, Bâtını zümreler arasında inançlarını yaymaya ve Safevî devleti kurulmadan Şah Safî oğullarının propagandasını yapmaya başlamıştı. Şeyh Cüneyt, II. Murat'tan, Anadolu'da yerleşmek için izin istemiş, fakat bir tahta iki Padişah olmaz gerekçesiyle izin verilmeyince Konya'ya gitmiş, orada tutunamamış; Halep'e, Halep'ten Trabzon'a, oradan da Doğu illerine gidip Uzun Hasan'ın kız kardeşini almış ve yine Erdebil'i merkez edinip Şamahı Bey'ine karşı yaptığı bir baskında öldürülmüştü⁵⁴⁹.

Erdebil Sufileri, Cüneyt den sonra oğlu Haydar'a bağlanmışlardır. Bu sıralarda Tokat'ta birisi çıkmış, başına toplananlar, bu adama Şeyh Cüneyt demişlerdi. Yakalanan ve Şeyh Cüneyt olmadığı anlaşılan bu kişi serbest bırakılmıştı. Adı Celal olan ve Mehdi'nin, yani Muhammet soyundan olup dünyaya adaleti yayacak olan on ikinci imamın yakında geleceğini ilan eden bu adama uyanlara Celalîler dendi ve bu tarihten sonra hükümet aleyhine kalkanlara ve Sünnî inançlara aykırı bir inanca sahip olup hükümet tarafından takip edilenlere Celâlî denmeye başladı. Sonradan bu isim isyan eden herkese verildi ve Celalîler sözü, asiler, eşkıya' anlamını kazandı.

İsmail Safevî 'nin babası Şeyh Haydar'da, Şemahı Bey'iyle savaşırken öldürüldü ve Erdebil Sufileri, Haydar'ın oğlu İsmail'e bağlandılar. Bu zümre, Şah İsmail'in saltanatından çok önce Anadolu da çoğalmıştı. Birbirlerini görünce selâm yerine "Şah" diyorlar, hacca gitmiyorlar, Erdebil'e gidip Şah Safî'yi ve Şah Safî ocağının temsilcisini ziyaret etmeyi hac sayıyorlar, itiraz edenlere "Biz diriye varırız, ölüye varmayız" diyorlardı. Hükümet bunlar hakkında sıkı bir takibe ve bunları ortadan kaldırma hareketine girişmiş, hatta II. Bayezid zamanında Erdebil Sufilerinin bir kısmı Rumeli'ye sürülmüştü.

⁵⁴⁸Cemal Bardakçı, (Eski Konya Valisi), *Alevilik Ahilik Bektaşilik*, Postiga Yayınları, İstanbul 2012, s. 9-10-11.

⁵⁴⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Pir Sultan Abdal, Hayatı- Sanatı- Eserleri*, Milliyet, Varlık Yayınları A.Ş., 1995, s.7.

İran'da Şîî bir hükümet kuran Şah İsmail, İran'da bu mezhebin teşvikçisi olarak tanınmış fakat Anadolu 'ya gönderdiği halifeler, onu bir Mehdi, bir İmam, yani Müslüman dinînin meşru başkanı olarak tanıtmışlardı. Böylece XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki Bâtînî zümreler ve bilhassa kendilerini Sufiler, Sâfiyan Sufî süreklere, Alevî, diye anan, halk tarafından da Kızılbaş denen zümreyle Bektaşiler ve mistik bir iktisadi kuruluş olan fütüvvet ehli, İran Safevî Şahını meşru bir önder olarak tanımışlar, zaman zaman İran'dan gelen halifeler, bu inancı kuvvetlendirmiştir. Yavuz zamanında olduğu gibi toplu ve kesin ortadan kaldırma hareketine ve diğer zamanlardaki çeşitli takiplerine rağmen Anadolu'da, hatta Rumeli'de Alevî-Bektaşiler arasındaki bu İran yandaşlığı, Safevî Devletinin son zamanlarına kadar gittikçe ilk hızını kaybederek devam etmiş, Safevî Devleti'nin çöküşünden sonra da bir anı olarak kalmıştır.

2. 6. 2. Bektaşiliğin Piri

Bektaşiliğin piri, Hacı Bektaş Velidir. XVI. yüzyılda Anadolu'da varlığını gördüğümüz Bektaşilik, XV-XVI. yüzyılda bilhassa yeniçeri ocağında, adeta resmî bir tarikat olmuş ve devletin resmî himayesine girmiştir. Böylece başka başka isimler taşımakla beraber, esas akideleri kendisinininkinden farklı olmayan çeşitli Bâtînî derviş zümrelerini de içine almıştır ⁵⁵⁰.

Bektaşilik, XVI. yüzyılda Batı Anadolu'da Rum gazileri denilen mücahit zümreleri ve askeri taifeler arasında yayılmış ve Osmanlı fütuhâtı ile Balkanlara da geçmiştir. Tuna kıyılarından Arnavutluk'a kadar çok geniş sahâlar da kurduğu tekkelerde, Balkanların İslâmlaşmasında, sonradan Bektaşiler ile karışmış diğer, bir takım derviş zümreleri ile birlikte büyük rol oynamıştır. Doğrudan doğruya bir Türk tarikatı olan Bektaşilik, Irak'ta ve Mısır'da ancak oradaki Türkler arasında yayılmıştır. Fakat esasları, oraların halkının mahalli örf ve adetlerine uymadığı için Türk olmayanlar arasında tutunamamıştır. Hacı Bektaş, Şia-i İsnâ Aşariyye esaslarına bağlıdır. Baba İshâk'ın halifesi idi ve bu zat tamamıyla Bâtînî akideler ile meşguldü.

Bektaşilik tarihinin ikinci devresi Balım Sultan öl. H. 922/M. 1516 ile başlar. Bektaşiler tarafından tarikatın ikinci kurucusu sayılır. Balım Sultan, ayin ve erkân itibariyle bazı yenilikler yapmış, tekkelerin iç teşkilatını daha sıkı ve düzenli bir hale sokmuştur.

⁵⁵⁰ Fuat Köprülü, "Bekta" Mad. *İ. A*

Bektaşî akidesi elastiki, genel ve müphemdir. Bektaşîlik sıkı ve açık bir görüş ortaya koymamıştır. Geniş ve müsamahakâr ve hiçbir akideye yabancı gelmeyecek her türlü elverişli bir ruha sahiptir. Bundan dolayı geniş kitleler arasında kolayca yayılabilmektedir. İslâm kelamcılarının Gulât veya Gâliye adını verdikleri ifrâtçı Şî-Bâtî akîdler, vahdet-i vücûdun çok kaba ve basit bir şekli, eski Şaman dinînin göçebe Türk kabileleri arasında yaşayan bir takım kalıntıları açık ve göze çarpar bir şekilde Bektaşîlikte bir arada bulunmaktadır.

Bektaşîlikte başka tarikatlar gibi bir tarikattır. Yalnız diğer tarikatların birçoklarında bulunan usul izlenmesi gereken bir disiplin Bektaşîlikte yoktur. Okunması adetten kabul edilecek dua veya söz veya anma yoktur. Ancak mürşide başvurup tarikata girme el vermek ve ikrar vardır. Ayin-i cem vardır. Bektaşîlikte Handan-ı Risalet⁵⁵¹ fazla sevgi gösterilir. Bu muhabbet sevgi aşırılığa, teşyâ⁵⁵² kadar varır. Hatta Bektaşîliği mezhep itibariyle Caferi, bilim ve felsefe itibariyle Hurufi diye tanımlayanlar da vardır.

Gerçekte Anadolu Bektaşîleri ve Aleviler Caferi Mezhebinde olduklarını açıktan açığa söylerler. Mezhepte Caferi, tarikatta Bektaşî ve Alevi bulduklarını itiraf ederler⁵⁵³. Aralarında şaşkıncı dayanışma ve yardımlaşma vardır. Sırlarını, tarikatın sırlarını saklamak konusunda her türlü fedakârlığa katlanırlar. Bu yolda çok kıskançtırlar. Ser verip sır vermeyenleri çoktur.

Bektaşîler Fıkıh-ı Caferi'yi Caferi felsefesini kabul ettikleri gibi, İmamiye mezhebini de kabul etmişlerdir. On iki İmam'ı takdis ederler. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ayşe'yi pek o kadar sevmezler. Bu inançlarını Sünnilerin yanında açığa koymazlar.

Bugün Bektaşîlik; Alevilik şeklinde Anadolu'nun hemen her tarafına yayılmıştır. Rumeli'nin aşağı Arnavutluk yöresi tamamıyla Bektaşî ve Mazenin tarikatına mensuptur. Bulgaristan'da Deliorman'da, Varna taraflarında Selanik ve dolaylarında da oldukça yaygındır. Bektaşîlik başka tarikatlar gibi, bir kısım halk arasında yaygınlaşmakla kalmamış, çok büyük kitleleri çerçevesi içine almış, esaslı bir şekilde kol ve kanat salmış. Bir tarikat olmaktan çıkmış, siyasi bir mezhep ayrı bir yol şeklini

⁵⁵¹Handan-ı Risalet: Kutsal Yazı.

⁵⁵²Teşyâ: Aşın sevgi ve tutku ile oluşturulan mezhep derekesindeki birlik.

⁵⁵³Besim Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, (Çev.Vedat Atilla), Ant Yayınları, İstanbul 1991, s. 13.

almıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Bektaşî kitleleri resmi eğitim görmüş değildirler. Pek acınacak halde cahil ve saftırlar. Fakat inançlarına şaşılacak kadar sadıktırlar⁵⁵⁴. Bektaşîlikte hemen bütün eserler Türkçedir. Nefesler ve ilahiler Türkçedir.

Başka tarikatlar ve özellikle Mevlevilikteki Fars dil ve kültürünün etkileri Bektaşîlikte görülmez. Bu tamamen Türklere mahsus özgü bir tarikattır. Kültürü, dili, duygusu, vezni, edebiyatı, Türk'tür ve Türkçedir. Bektaşîlik'in Türk halkı arasında bu kadar sağlam bir yolla yayılmasına başlıca neden, Bektaşî babalarının halktan, halk gibi sade, basit, teklifsiz olmalarındandır.

Halkın her türlü manevi yönelimlerini görebilen babalar, tarikatlarını kolayca yaymayı başarmışlardır. El avam kelhivam Avam halk böcek gibidir diye halkı hakir gören ve halk dilinde söylemeyen, her türlü ruhi ve yaratıcı eğilimleri inkâr eden din bilginleri, Bektaşî babaların yarısı kadar başarılı olamamışlardır.

Bektaşîlik her tarikat gibi Bâtîni'dir. Bâtînilige ait birtakım tasavvufî gizlere sahiptir. Fakat Bâtînilik konusunda diğer tarikatlardan ayrılır. Bilinen Bâtînilere yaklaşılır. Her şeylerini gizli tutarlar. Her türlü teşkilatları saklıdır. Birtakım işaretler vermezler. Bunları kollarlar. Buna dayanarak bilinen Bâtînilerle şiddetle alâkaları vardır. Bektaşîlik asli orijinal bir tarikat olmayıp, birçok tarikat ve mezhebin düşüncesinin karışımından oluşmuş bir sentezdir⁵⁵⁵.

Bu çorbada az çok tasavvuf, büyük ölçüde Hurufilik, Babailik, Bâtînilik, Hulul ve Tenasüh, Caferilik, Şîlik, İmamilik, Şamanîlik, Lamalık hatta Teslis vs. gibi eski ve yeni birçok unsur karışmış, içinden çıkılmaz bir şekil almıştır. Doğru ve açık bir anlatımla bugünkü Bektaşîliğe bir tarikat gözüyle değil, bir mezhep olduğu görüşüyle bakmak daha uygundur. Çünkü bunu özellikle Anadolu Bektaşîleri iddia ederler. Kendilerine Bektaşî demekten çok Alevi derler, Caferi derler.

Bunlar da diğer Caferiler gibi İmam Cafer Sadık'ın bir müçtehit ve bir mezhep sahibi olmadığını söylenir. Caferi mezhebi diğer mezhepler gibi ayrı bir mezhep olmadığını İmam Cafer mezhebi dibi olduğu ifade edilmektedir. . Bektaşî babalarının başlarındaki taç, külah on iki dilimlidir ki, on iki imama işaretler. Bektaşî babalarının göğüslerinde-gümüş mecidiye büyüklüğünde ve daha büyükçe on iki köşeli bir taş

⁵⁵⁴ Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, s. 15.

⁵⁵⁵ Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, s. 16.

bulunmaktadır.. Bu taşta Teslim Taşı denilir. Bu da On iki İmamla işaret eder. Bu taş Hacı Bektaş kasabasından çıkararak, Güya Hacı Bektaş-ı Veli'yi zehirlemişler, kendisine derhal malum olmuş, hemen kusmuş, damarlı olan taşlar o kusmaktan oluşmuştur diye anlatılmaktadır.

Türk orijinli tarikatlardan biri olan Bektaşilik Anadolu'da XIII. yüzyılda, Hacı Bektaş-ı Veli gelenekleri temelinde Babailik ve Kalenderilik gibi tasavvuf akımlarından bazı unsurları alarak ortaya çıkmış⁵⁵⁶, XV. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı topraklarında yaygınlaşmıştır.

2. 6. 3. Hacı Bektaş Veli

Türk düşünce tarihine damgasını vuran fikir ve sevgi ocaklarından biri, hatta belki de bunların en başta gelenlerinden biri Bektaşiliktir. Bektaşilik Türk tarihinin en derin izleri bırakmış olan iman-ülkü-hareket-duygu yuvası olarak dikkat çekiyor. Türklerin tarih sahnesinde bir teşkilat ve devlet halinde en güçlü belirişleri olan Osmanlı İmparatorluğu, gerek kuruluşu gerekse yükselmesi devrelerinde bir numaralı desteğini Bektaşilik'ten almıştır. Bu imparatorluğun yükseliş devrinin ana unsur ve kurumu olan Yeniçerilik, Bektaşilik kurumunun fikri-manevi ürünü olarak görülmektedir. Esasen, Osmanlı fetihlerinin öncüleri, ilk mimarları daima sûfiler, dervişler, özellikle Bektaşî dervişleri olmuştur. Türklerin Müslümanlığı kabullerinden sonra, tarikatların bu ırk elinde, devletçilik dehasıyla birleşerek İslâm'ın yayılışına hizmet etmesinin tarih içinde ilginç bir seyri var: Türk insanını Müslümanlığa ısındıran ve sokan sûfiler ve tasavvuf, önce Türkistan'da bir mayalanma yurdu ve beşik buluyor. Ardından, bugün mensubu pek kalmayan, Yeseviyye Tarikatı ortaya çıkıyor ve Türkistan'da bugün Rus, Çin ve Afgan sınırları içinde kalan topraklarda muazzam hizmetler veriyor. Hareket daha sonra Anadolu'da Fütüvvet-Ahilik-Bektaşilik halinde faaliyet gösteriyor ve nihayet bu iman ve ülküyle, Anadolu'nun ötesine, Balkanlar ve Rumeli'ne Bektaşiler tarafından taşınıyor ve oraları da fethediyor⁵⁵⁷.

Hacı Bektaş'ın yaşamı hakkında elde kesin bilgiler yoktur⁵⁵⁸ ve onun yaşam öyküsü esas olarak efsaneler ile ortaya çıkmış sayılmaktadır. Örneğin doğum ve ölüm

⁵⁵⁶ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1980, s. 339.

⁵⁵⁷ Öztürk, *Büyük Tarikatlar*, s. 27-28.

⁵⁵⁸ Baba adı İbrahim (veya Muhammed), anne adı Hatem (veya Hatme) hatun. Kuvvetli ihtimale göre miladi 1209 yılında Horasan illerinde Nişabur Kenti'nde doğdu. Bugüne kadar yapılmış araştırmaların verdiği bilgilere göre 40 yaşlarına doğru Anadolu'ya gelmiş ve esas tarihi kişiliği bu devreden sonra

tarikhleri kesin olarak belli değildir. Efsanelere ve çeşitli kaynaklara bakarak XIII. yüzyılın hemen başlarında Horasan'da Nişabur kentinde doğduğu ve 1270 ya da 1271 yıllarında bugün kendi adını taşıyan ilçedeki dergâhında öldüğü Hakka yürüdüğü kabul edilebilir⁵⁵⁹. Göçebe toplumlarda kan bağının çok önemli olduğu bilinen bir sosyolojik gerçektir. Kişinin özelliği, toplum içindeki saygınlığı ve Hacı Bektaş için geçerli olduğu gibi evliya olarak kabul edilmesi, yaptıkları yanında ilahi bir kan bağının da efsanelere girmesi olgusu dikkat çekmektedir. Hacı Bektaş'ın aile çizgisinin genel olarak İmam Ali Rıza'ya bağlandığı görülmektedir. Böylece onun soy çizgisi Ali'ye ve Peygambere kadar uzatılabilmektedir.

Tarikat öğretisi için soy zinciri kadar belki ondan daha önemli olan şey yol zinciri; yani tarikat kurucusu ya da ulusunun öğretisi olarak hangi çizgiyi izlediğidir. Hacı Bektaş'ın yol zinciri, yani düşüncelerinin temeli İmam Hasan Basri'ye bağlanmakta ve oradan Cüneyd-i Bağdadi, Muhammet Tusi, Ahmet Yesevi gibi kişilerden geçirilip kendisine ulaştırılmaktadır. Başka bir deyişle Hacı Bektaş'ın öğretisi, Alevi düşüncesini ve sufiliğin çizgisini miras almış olmaktadır.

Hacı Bektaş'ın ne zaman ve hangi amaçla Anadolu'ya geldiği konusunda da farklı yaklaşımlar ve değerlendirmeler vardır. Akla yakın varsayımlardan biri onun genç yaşında ailesi ile beraber Moğol istilasından kaçıp Anadolu'ya yerleştiğidir. O çağın Anadolu'suna yerleştiğidir. O çağın Anadolu'sundaki canlı toplumsal ve düşünsel yaşamın Hacı Bektaş üzerinde çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Hacı Bektaş'ın

---

oluşturmuştur. Gençlik yıllarını geçirdiği yörenin o devrin en gelişmiş İslâm ilimleri yatağı olduğu dikkate alınır, Hacı Bektaş'ın eserlerindeki fikir ve ilim seviyesi de göz önünde tutulursa bu gönül erinin çok iyi bir tahsil görmüş olduğuna hükmedilebilir. Tasavvuf-Bektaşî geleneğinin onu "bütün bilgilerini Allah'ın ilhamıyla elde eden bir zat" olarak tanıtmaya bakıp "tahsil görmemiş" diye nitelenmek tamamen yanlıştır. Tasavvuf-tarikat geleneğinin İslâm ve tarihle uyumsuz ve yanlışlığı bugün artık ortaya çıkmış bulunan buiddiası, bütün kişiler için olduğu gibi Hacı Bektaş için de geçerli olmaktan uzaktır. Evlenip evlenmediği tartışmalıdır. Moğol istilasının harabeye ve ıstırap haneye çevirdiği topraklarda insanların maddi ve manevi dertlerine deva olup yaraları saran büyük tasavvuf erlerinin, bilgileri değil, sınırsız rahmet ve akıl almaz feragat ve fedakârlıkları daha çok dikkat çekmiştir. Toplumlar onların bilgilerini, diplomalarını değil, ahlak ve ruh büyüklüklerini destanlaştırmıştır ve böyle bir zamanda başka türlü de beklenemezdi. Ne var ki bu olgu bizi, o büyük insanların ilimden uzak tahsil görmemiş halk adamları olduğunu kabule götürmemelidir. Hacı Bektaş, kardeşi Menteş'le birlikte Anadolu'ya geldiğinde bu topraklarda kendisi gibi gönül ve beden yaralarını saran daha birçok ünlü vardı. Bunların her biri bir meşrep ve yol tutarak perişan olmuş kitleyi yüceltme gayreti içine girdiler. Hacı Bektaş'ın tuttuğu tavır ve meşrebin iki özelliği dikkat çekiyor: Halkçılık, kadına saygı... Halkçılık ve kadına saygı, Bektaşîyye Tarikatı'nın tarih boyunca en belirgin niteliği olarak var olmuştur. Bunu biraz sonra daha açık bir biçimde dile getireceğiz. Öztürk, Hazırlayan; Büyük Tarikatlar, s. 35-36.).

⁵⁵⁹ Bektaşî tarikatının kurucusu ve büyük "yol göstericisi" olan Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da yaşayan Türk halkı tarafından büyük saygı gören, evliya kabul edilen bir kişidir. Kendisi Alevi olmasına karşın Anadolu 'da yaşayan Sünniler de Hacı Bektaş'ı bir evliya, ilahi özelliklere sahip bir kişi olarak tanımlamaktadırlar.

"Babai" başkaldırısına katıldığı, bu harekete en azından sempati ile baktığı söylenebilmektedir. 1240 yıllarında bugünkü Hacı Bektaş ilçesine yerleştiği, dergâhını kurup öğretisini yaymaya başladığı Bektaşilik üzerinde çalışan yerli ya da yabancı araştırmacıların çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Hacı Bektaş'ın çeşitli el yazması eserleri olduğu ileri sürülmektedir ve bunların en ünlüsü Makalat adlı yapıttır. Makalat, bir teze göre Arapça yazılmış ve sonra Türkçeye çevrilmiştir ve elde bu çeviri kopyalar vardır. Bir teze göre de Türkçe ve nazım biçiminde yazılmıştır. Bu tezi savunanlar onun Besmele Tefsir adlı yapıtının da Türkçe yazılmış olduğunu kanıt göstererek Arapça yazmayacağını ileri sürmektedirler.

Hacı Bektaş ile ilgili bir diğer efsane de Ali ile arasında kurulan bağıdır. Buna göre Hacı Bektaş'ta da Ali'deki "kutlu işaret" sağ elde yeşil bir ben bulunmaktadır. Ayrıca Hacı Bektaş için de söylenen kuş metamorfosisi Ali için de kullanılmaktadır. Örneğin Pir Sultan Abdal'ın "Hazret-i Şahım avazı Turna derler bir kuştadır" biçimindeki ölümsüz dizeleri Ali'yi anlatmaktadır. Anadolu Alevi inanç ve felsefesinin oluşumunda çok önemli bir yeri olan ve Bektaşi tarikatını kuran Hacı Bektaş Veli'nin toplumsal saygınlığı hâlâ sürmekte, her yıl insanlar kendilerinden Ağustos ayında Hacı Bektaş kasabasında bir araya gelmekte ve Veli'yi anmaktadırlar. Gerçekten toplumsal bir şölen olan ve yakın zamanlara kadar kendiliğinden, yani halkın girişimleriyle süren Hacı Bektaş Şenliği, geçen yıldan itibaren Kültür Bakanlığının katkı ve destekleri ile kutlanmaya başlamış bulunmaktadır⁵⁶⁰.

İslâmiyet'in yayılma dinamiği, o çağların toplumsal koşulları, etnik farklılıklar ve bu farklılıklardan doğan kültürel etkileşimler Anadolu'ya özgü bir mezhep olarak Aleviliğin tarih sahnesine çıkmasına yol açmıştır. Bir başka deyişle Alevilik, Anadolu'ya gelen Türkler arasında XI-XII. yüzyıllar içinde oluşup gelişen bir İslamiyet anlayışı ya da yorumudur.

Bektaşilik ise Anadolu Aleviliği içinde yedi yüz yıldır varlığını sürdüren bir tarikat olarak nitelendirilmektedir. Anadolu'da ortaya çıkan ve Balkanlar'a, Mısır'a yayılan bu tarikatı Alevilikten farklı olarak yorumlamamak gerekmektedir. Bektaşilik, diğer İslâmi tarikatlar gibi örgütsel bir yapıya sahiptir ve bu örgüt içinde belli bir hiyerarşi oluşmuştur. Tarikatın kendisine özgü ibadet usulleri,

⁵⁶⁰İlhan Selçuk ve Gencay Şaylan, Şenay Kalkan; *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Hasat yayımları, 1991 İstanbul, s. 115.

duaları, belirli bir mistisizm anlayışı vardır. Alevilik ise kendi içinde örgütlü olmaktan çok belli bir inancı öne çıkaran bir İslami mezhep olarak tanımlanabilmektedir⁵⁶¹.

XVI. yüzyılda Şah İsmail, Aleviliği Osmanlılara karşı siyasi amaç ile kullanmaya başlayınca Anadolu'daki Aleviler üzerindeki baskı çok yoğunlaşmış, Alevilerin ve Bektaşilerin katli gerekli din düşmanı olduğu yolunda fetvalar verilmiştir. İşte bu baskı ve devlet şiddeti, gizlilikte yani devletten, devlet güçlerinden saklanmakta belirleyici rol oynamıştır. 1826 yılında yeniçeriliğin tasfiyesi ile beraber Bektaşilere karşı uygulanan yeni devlet şiddeti de sözü edilen gizliliğin artmasında katkıda bulunmuştur⁵⁶².

Dervişler, göçebe Türk kültüründe önemli bir konuma sahip olan "şaman-ozanlar"ın işlevini almış; bir başka deyişle şaman-ozanlar dervişlere dönüşmeye başlamıştır. Aşiretler içinde önemli bir statü elde eden dervişlerin "ata" ya da "baba" olarak nitelendiği görülmektedir. Kan bağının çok önemli olduğu göçebe aşiret toplumunda, atalar ya da babalar etki ve prestijlerini arttırmak için peygamber ya da yakınları ile soy ilişkileri olduğunu savunmuşlardır.

Örneğin Türk aşiretleri arasında büyük bir saygınlık ve etkiye sahip olan Aslan Baba'nın Peygamber ile beraber savaşmış, onun yakını bir kişi olduğu efsanesi egemen olmuş; Aslan Baba, Türkleri İslamlaştırmak için çok uzun yaşayan bir ilahi kişilik olarak kabul edilmiştir. Ata ya da Baba adı verilen dervişler eliyle yayılan İslâmiyet, göçebe aşiretlerin halk kültürleri ile yorumlanan, içinde sözü edilen kültürden öğeler taşıyan bir din anlayışıdır. Bu din Arap devlet yapısından çok etkilenen ve o sistemin parçası haline gelen ve ulema tarafından yorumlanan dinden oldukça farklıdır. Ayrıca bu kültürel etkileşime yerel öğeler yani İran toplumunun halk kültürü de girmiş gözükmektedir. Doğal olarak bu oluşum içinde sufilik ağırlık kazanmıştır. İslâmi Türk devletleri de önce Karahanlılar sonra Selçuklar sufi dervişleri korumuşlardır. İslâmiyet'in aşiretler içinde yayılmasında bu sufi dervişlerin ne kadar önemli rol oynadıklarını görmüşlerdir. İşte bu dervişler arasında Ahmet Yesevi ya da halk tarafından bilinen adı ile Ata Yesevi'nin büyük önem taşıdığı söylenebilmektedir. Ata Yesevi'nin Türkçe konuşan bütün Orta Asya halkları üzerinde çok etkili olduğu görülmektedir⁵⁶³.

⁵⁶¹ Selçuk ve Şaylan, vd; *Türkiye 'de Alevilik ve Bektaşilik*, s. 22.

⁵⁶² Selçuk ve Şaylan, vd; *Türkiye 'de Alevilik ve Bektaşilik*, s. 130.

⁵⁶³ Selçuk ve Şaylan, vd; *Türkiye 'de Alevilik ve Bektaşilik*, s. 132.

2.7. ÜMMED-HİMMED-HİMMET BABA

Ümmet Himmet Baba Camii, Türbesi ve Tekkesi

1500 yılında Alâüddeve Bey yaptırmıştır. Camiye Himmet Baba isminin verilmesinin sebebi şöyle izah edilmektedir: Dulkadirli devrinde üç beyden çok bahsedilir ki bunlar halk tabiri ile Candar Gazi Bey, Dede asıl isminin ne olduğu tespit edilememiştir ve Himmet Baba'dır. Bu beyler tarikat ehli olduklarından ve halkı iyi idare ettiklerinden dolayı vefatlarından sonra kahramanlıkları anlatılarak nesilden nesile geçmiş ve efsaneleşmiştir. Himmet Baba'nın türbesiyle beraber bu cami inşa edilerek Himmet Baba Cami ismini almıştır⁵⁶⁴.

Rivayetler pek çoktur. Kimileri, Müslümanların ilk İstanbul seferine çıktıklarında yol güzergâhı üzerinde bulunan bu bölgede İslâm'ı yaymak için kalan yiğitlerdendir, der. Kimileri; Dulkadirli zamanında yaşadığını anlatır. Her ne hal ise yedi arkadaş imişler. Bu yedi arkadaşın isimleri bilinenler şunlar. Birincisi; Himmed Baba, İkincisi; Cender Hasan Gazi, Üçüncü; Şih Hamid, Dördüncüsü Dede Baba imiş Dede Baba ve diğer üçünün isimleri bilinmiyor. Bazıları da bu yedisinin gardaş olduğunu söylüyor. Bu gardaşlar İslâm'ı yaymak için Elbistan, Afşin ve Darende bölgesinde gazaya çıkmışlar.

Derler ki süvari komutanı olan Himmed Baba, seyisi Hacı Mehmet ile birlikte bugünkü yattığı yerde savaşırken başını kaybeden Himmed Baba yerden başını almış koltuğunun altına devam etmiş savaşa. Bu hali gören bir kadının çığlık atması üzerine Himmed Baba yere düşmüş ve Rahmet-i Rahmana kavuşmuş, derlerse de, bazıları da, karının çığığı üzerine, şimdi türbesinin bulunduğu yerde kaybolmuş diye anlatırlar⁵⁶⁵. Ta Dulkadirli zamanında merkadinin üzerine önce bir türbe inşa edilmiş. Sonra adıyla anılan cami yapılmıştır. Seyisi Hacı Mehmet'in merkadi de caminin avlusunda kalmıştır. Şih Hamit ve Dede Baba süsü severmiş; onun için türbeleri devrinin en güzel mimari tarzı ile yapılmıştır. Ama Hasan Gazi'ye gelince o Darende'de bir tepenin üzerinde yatmaktadır. Ve kabrinin üzerine konulan hiçbir şeyi kabul etmez, kaldırır atar diye anlatıyor bilenle Hassaten dertlerine şifa arayan kadınlar tarafından ziyaret edilirler, kurbanlar kesilir, mevlit okutulur bu türbelerde Selçuklular döneminde Elbistan Konya'ya bağlı askerî valiler tarafından yönetilmekte idi. Himmet Baba'da

⁵⁶⁴Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan, İstanbul, 1973, s. 76.

⁵⁶⁵ Mahallinde tarafımızdan derlenmiştir.

Elbistan'da askerî validir. Bulunduğu bölgede adaletli yönetimi sayesinde Elbistan halkı tarafından çok sevilmiştir. Bir rivayete göre Ümmet Baba savaş esnasında başı kopunca başını eline alarak savaştığı söylenir. Bu hali gören bir kadın “Şu yiğide bakın deyince olduğu yere düşmüş ve bir daha kalkmamıştır.” diye anlatır. Maraş'ta ise Şehsuvaroğlu Ali Bey'in inşa ettirdiği Çomak Baba Tekkesi ⁵⁶⁶ Osmanlı döneminde Dulkadir Eyaleti'nin önemli Bektaşî dergâhları idi ⁵⁶⁷. Geçen yüzyılda Kahramanmaraş'ta yaşayan Bektaşilerden; biri de Nadir Babadır.

2. 8. BEKTAŞİLİĞİN ŞAMANLIKLA İLİŞKİSİ

İslâmlık Türkler arasında kök salar, yayılırken eski Türk dinînin bazı unsurlarıyla beraber kaynaşmış bazı gelenekleri karışmış ve İslâmî bir şekil almış. Dili ayrı, düşünce ve felsefesi ayrı bir dinînin uzak diyarlarda yerleşip yayılması ancak bu şekilde olabilir. Her şey kendi çevresinden ayrıldığı ölçüde yeni çevrenin etkileri altında kalır. Bu doğal bir hayat kuralıdır, başka türlü olamaz.

Gerçekte İran İslâmlığı ile Arap İslâmlığı arasında çok büyük farklar vardır. Bu farklılıklar daha ilk günlerde göze çarpmaya başlamıştır. İslâm dinî İran çerçevesine yaklaştıktan sonradır ki yeni düşünce ve içtihat yolu açılmış birçok fikir adamı ve yenilikçi düşünürler o çevreden çıkmıştır. Araplar, Bizanslılarla ve İranlılarla ilişkide bulunarak fen ve felsefeyi öğrendiler. Bu sayede tasavvuf Müslümanlar arasına girdi. Bir İslâm tasavvufu ortaya çıktı.

Türkler Abu Reyhan Albiruni'nin itiraf ettiği şekilde Kuteybe tarafından cahil bırakılmışlardı. Yazıları yasaklandı. Kitapları yakıldı. Aklı erenleri öldürdü. Bununla birlikte Türk'lerin büyük çoğunluğuna İslâmiyet lâıykıyla telkin edilemedi, edilmesi de imkânsızdı. Onlar yalnız ismen Müslüman oldular. Araplarda fazlasını istemiyorlardı. Kendilerine yüklüce paralar veren ve görünüşte İslâm olmuş görünen yerlerde başka bir şey yapamıyorlardı. Özellikle Türkmenler dinî telkinlerden çok uzak kalıyorlardı. İslâmlıkları oldukça yüzeyseldi. Bu nedenle isim olarak Müslümanlığı kabul etmiş olan Türklerin bir kısmı ve Türkmenler eski dinlerinden çok şeyleri unutmadılar. Yeni dine olduğu gibi taşıyorlardı bu geleneklerini, yalnız adları değişti. Eski görenekler eski

⁵⁶⁶Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük; *Maraş Tahrir defteri*, C. I. s. 39. “ (25) Bağçe nezd-i zâviye Çomak baba vakf-ı zâviye-i mezbûr li- merhûm Ali Beğ. 25; Arz hali nezd-i zâviye-i mezbûr vakf-ı zâviye-i mezbûr li-merhûm Ali Beğ. 250.

⁵⁶⁷Suraiya Faroqhi, *Anadolu 'da Bektaşilik*, (Çev. Nasuh Barn), İstanbul 2003, s. 62.

düşünceler ve duygular olduğu gibi yaşam bulmaya devam etti. Türkmenler bu şekilde Anadolu'ya geçtiler, yerleştiler. Aradan çok geçmeden İran'dan bir dizi telkinciler Anadolu'ya gelmeye başladı.

Bunlar Türk dilinde söylenmiş ilahiler, nefesler ve Şiirler okuyorlar, eski Türk ozanları gibi sazla mersiyeler okuyorlardı. Bu davetçiler de Türkmenler gibi bozulmamış İran Türklerinden başkaları değildir. Oysa Anadolu köylüsü ve Türkmen'i, Sünni ulemasının din bilginlerinin oluşturdukları kavramlar ve yarı Arapça vaizlerinden bir şey anlamıyordu. Bu şekil Türklere çok kuru ve yabancı geliyordu. Zaten din bilginleri de bu türden yoksul "etrak" Türk çoğulu, aynı zamanda kendi haline bırakılmış ve terakkime farklı insan guruplarından oluşmuş yığın, birikme, guruh; topluk guruhuyla uğraşmayı faydasız görüyordu. Din bilginleri şehirlerde, kasabalarda oturmayı tercih ediyorlardı.

Doğu'dan gelen babalar şeyhler, dervişler, nakipler, pirlar, mürşitler, şairler, âşıklar, abdallar, ardı arkası kesilmeyen bin bir türlü seyyahlar hep Türk diliyle söylüyorlar, şehirlerden, kasabalardan ve resmi din bilginlerinin etkinlik bölgelerinden uzak yerlerde sürekli "davetlerde" bulunuyorlardı. Bu "davet"ler ve telkinler yüzünden ara sıra Anadolu'da Babai isyanları, aşiret ayaklanmaları oluyor ve her biri de çok kanlı bir şekilde bastırılıyordu. Davetçilerin başarı nedenlerinden biri, bunların eski Türk ozanları yerine geçmiş olmalarıydı. Bugünkü Ayin-i Cem'ler eski Türk'lerin saz ve kımız ayinlerinin devamından başka bir şey değildir. Bektaşiliğin Yesevilik'le yakın ilişkisinin olduğu bilinmektedir ⁵⁶⁸.

F. Köprülü, XIII. yüzyılda ortaya çıktığına yukarıda işaret edilen Babailerle de ilişkisinin bulunduğunu ileri sürmektedir ⁵⁶⁹. Vassaf da aynı görüşte olup Hacı Bektaşî-i Veli için "*Baba İshak'ın doğrudan doğruya muakkibi addetmek lâzım gelir*" demektedir. Babailikle Bektaşiliğin aynı orijinden geldiğini söylemek kolay olmasa gerektir. Bu konuda fikir ileri sürenlerin birkaç nedene dayandıkları anlaşılmaktadır. Birincisi her iki tarikatın Türkistan kökenli olması ve Türkmenlere dayanmasıdır. İkincisi her iki tarikatın liderlerinin Anadolu'ya geldiklerinde Elbistan ve Maraş dolaylarında bir süre kalmalarıdır. Üçüncüsü ise Babailiğin daha sonra ortadan kaybolmasına karşılık Bektaşiliğin devam etmesi ve sürekli yükselmiş olmasıdır.

⁵⁶⁸ Besim Atalay, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, 1340, (çev. Vedat Atilla) I.Baskı,(1340-1924), 2. Baskı, İstanbul 1991, s. 43-44-45.

⁵⁶⁹Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 207-209.

Maraş ve çevresindeki mutasavvıfların Türkistan'dan Anadolu'ya geldikleri sırada bir süre burada ikamet ettiklerine daha önce değinilmişti. Nitekim Hacı Bektaş-ı Veli, Elbistan'dan geçerken Dede Garkınının müritleriyle karşılaşmıştır. Dede Garkın'ın Babailerle ilişkisinin bulunduğu hatta Baba İlyas'ın onun halifesi olduğu tahmin edilmektedir ⁵⁷⁰. Bazı Kaynaklarda Hacı Bektaş-ı Veli'nin Ahmet Yesevi'nin müridi olduğu, Baba Resûl'le görüşüp ondan icazet aldığına dair de bilgiler bulunmaktadır ⁵⁷¹. Oysa dönemin tasavvuf hareketlerinin şekli ile mutasavvıfların faaliyetlerine bakılırsa Anadolu'ya Türkistan'dan gelenlerin büyük çoğunluğunun Ahmet Yesevi mektebinden geldikleri görülür. Ancak bunların o dönemde biri diğerine bağlı olmayıp bağımsız hareket ettikleri ve kendi kurdukları tasavvuf yollarının kurallarını koydukları onlar adına yazılmış menakıpnamelerden anlaşılmaktadır. Bu değişik yolların XV. yüzyıl sonlarında, Safevî Tarikatı'na karşı II. Bayezid tarafından Bektaşilik çatısı altında toplanarak örgütlenmelerine çalışıldığı bilinmektedir⁵⁷². Bu durumda Dede Garkın, Babailer ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin birbirlerini izleyen yolda yürüdüklerini söylemek oldukça zordur. Nitekim Hacı Bektaş-ı Veli, Dulkadır iline geldiğinde tasarruf sahibi bir şeyh durumunda idi. *Menakıb-ı Vilâyet-nâme*'ye göre, İbrahim Hacı adlı kendisine inanmış birini bu yöreye halife tayin etmiş ve İbrahim Hacı'ya; "Yürü... , *Bozok'la Üç Ok'u sana yurt verdik ekmeğın olsun...* " demiştir. Bundan sonra İbrahim Hacı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolunu Dulkadır ilinde ölünceye kadar yaymış onun vefatından sonra oğulları bu bölgede hizmet vermeye devam etmişlerdir ⁵⁷³. Bektaşilik, Dulkadır Devleti'nde daha sonra da devam etmiştir. Elbistan'da Ümmet Baba Tekkesi ⁵⁷⁴.

2. 9. SAFEVİLİK

Safevî lerin Azerbaycan'da siyasi güç olarak ortaya çıkması Orta Doğu'da bir dönüm noktası kabul edilebilir. Şah İsmail'in amacı tüm Anadolu'yu elde etmektir. Bunun için önce zayıf Dulkadirli Devleti'nin topraklarını sınırları içine almak, arkasından daha güçlü Osmanlı'nın elindeki tüm Anadolu'ya sahip olmak düşüncesinde idi. Planını

⁵⁷⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 98.

⁵⁷¹ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmuatü't-Tevârihü'l-Mevleviyye/Mevlevilerin Tarihi*, (Haz. Cem Zorlu), İstanbul 2003, s. 190.

⁵⁷² Yusuf Küçükdağ, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Konya 2010, s. 4-5.

⁵⁷³ *Menâkıb-ı Vilâyet-nâme*, (Haz. Abdülbâki Gölpnarlı), İstanbul (tarihsiz), s. 21-22.

⁵⁷⁴ Yinanç ve Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri, C. II. s. 479, Âşiyab der nefsi-i Elbistan el-mezbûr, vakf-ı zâviye-i Ümmet Baba der nefsi-i mezbûr, bab 5. 225; Arz nezd-i zaviye-i Ümmet Baba, vakf-ı zaviye-i Ümmet Bab el-mezbûr kıt'a 100.

hayata geçirmek üzere harekete geçen Şah İsmail, bir bahane ile Dulkadır topraklarına saldırdı.

Safevî Tarikatı'nın kurucusu yukarıda kısaca değinildiği üzere Şeyh Safiyüddin'dir. Sultan Hoca Ali'nin 1494'te Şirvanşahlar'dan Ferruh Yesar'la yaptığı savaş sırasında katledilmesi üzerine Şah İsmail şeyh olmuştur. Kurucu şeyhin Sünni olduğu bilinmektedir. Onun soyundan gelen şeyhler Safevî liği adım adım Sünniliğin dışına çıkarmışlardır ⁵⁷⁵.

Şah İsmail, propagandacıları vasıtası ile Rumeli ve Anadolu'da çok sayıda Türkmeni tarikatına bağlamış; Kızılbaş Türkmenlerin yardımıyla 1501 'de Azerbaycan'da Safevî Devleti'ni kurmuştur⁵⁷⁶. Onun amacı, Anadolu'nun tamamı ile

⁵⁷⁵ İran Milliyetçileri, Hürriyet, İstiklâl Aşkını (Âli Aba) Sevgisine Çevirdiler; Hazret-i Hüseyin'in şehid edilmesi meselesine değişik bir yorum getirmiş bulunan Cemal Bardakçı, (Eski Konya Valisi), Alevilik Ahilik Bektaşılık, Postiga Yayınları, İstanbul 2012, s. 25-26 da ki bölüm aşağıya alınmıştır.

Mekke'de Haşimiler'le Emevi'lerin öteden beri araları açıldı. Peygamberimizin hayatının son yıllarında bu ayrılık kapanır, nifak ateşi söner gibi olmuştu. Fakat o vefat edince, hatta daha defnedilmeden o ateş bütün şiddet ile tekrar parladı. İşte İranlılar bu yangına körükle gittiler. Hicretin birinci yüz yılında ortaya bir (İmamet) meselesi çıkarıp atlılar: Peygamberler ölünce yerine amcasının oğlu ve damadı Ali'nin geçmesi gerekti. Ondan sonra da halifelik makamı onun oğullarının ve torunlarının haklarıydı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman onların haklarını çaldılar. Bu çalınan haklar sahiplerine verilmelidir, diyorlardı.

İranlılar uzun yüz yıllar babadan oğula geçen hükümdarlık idaresi altında yaşamışlardı. Müslümanlığın ortaya koyduğu Cumhuriyet şekline akıl sardırıyorlardı. Dedikleri olursa Ali ve evladının halifeliklerinde eski idarelerine kavuşmuş olacaktı. İmamı Ali bildiğiniz şekilde şehit edildikten bir müddet sonra oğlu Hüseyin'i İran'a davet ettiler. Hüseyin onların son hükümdarlarının damadıydı. Bu sebeple her İranlı onu kolayca ve seve seve hükümdar olarak kabul edebilirdi. Hüseyin hükümdar olunca da bütün İranlıların onun bayrağı altında toplanarak Araplara karşı koyabilmeleri imkânları elde edilmiş bulunurdu. Hüseyin acemlerin kurdukları tuzığa düştü. Çoluğu, çocuğu yetmiş iki arkadaşı ile kalkıp İran yolunu tuttu. Fakat halife Yezit İranlıların maksat ve niyetlerini anladı. Hüseyin'i devlete hıyanetle suçlandırdı. Arkasından küçük bir ordu koşturdu. Bu ordu Hüseyin'i ve arkadaşlarını Kerbela çölünde yakaladı. Bildiğiniz gibi, cümlesini pek acıklı bir surette şehit etti. Böylelikle İranlıların bütün kurtuluş umutları kırılmış, sönmüş oluyordu. - Şimdi (imamet) meselesine bir de Hüseyin'in kan davası eklenmişti. Aralık tek mil Acemler Ali ve oğulları tarafını tuttular. Bu dava ve iddialardan zamanla Haricilik Şiilik, Caferilik, Alevilik, Fatimilik, Batınilik, Hurufilik gibi türlü mezhepler, tarikatlar, gizli, açık cemiyetler türedi. Bunlar arasında kanlı boğuşmalar, korkunç ve toptan öldürmeler başladı. Seller gibi kan aktı. Fikirler, akideler karma karışık oldu. Manevi huzur da kalmadı. Sonunda İslâm cephesi yarıldı, zaafa, perişanlığa düştü. Bu suretle İranlılar memleketlerini zapt edenlerden, kendilerini istiklal nimetinden mahrum edenlerden intikam almış, milliyetlerini korumuş, Müslümanlığı da milli bir din haline getirmiş oluyorlardı.

Görülüyor ki Acemler ilk üç halifeyi Ali'nin hakkını çalmış olmalarından ötürü değil, vatanlarını istila ve istiklallerini yok ettiklerinden dolayı sevmiyorlardı. Yezid'e de Hüseyin'i değil, onun şahsında kendilerinin kurtuluş ümitlerini öldürdüğü için lanet ediyorlardı. Yoksa Arapların kendi aralarında boğuşmaları, birbirlerini vurup öldürmeleri başka hiçbir sebeple onları ilgilendiremezdi.

- Peki, sadece hürriyetimizi, istiklalimizi kurtarmak için savaşa çıkacağız, savaşıyoruz deseler olmaz mıydı? Ne diye Ömer'i, Osman'ı, Muaviye'yi, Hüseyin'i işe karıştırdılar da dünyayı altüst ettiler?

- Araplara karşı açıkça istiklal savaşına girişebilecek, onlara cepheden saldırarak bir durumda bulunmadıklarından, İran milliyetçileri, hürriyet, istiklâl aşkını (Âli Aba) sevgisine çevirdiler.

⁵⁷⁶ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarih*, s. 219.

Irak-Suriye ve Mısır'ı alarak Akdeniz'e inmekti⁵⁷⁷. Bunun için şeyhlik gücünü kullanarak karşısına çıkan tüm engelleri aşmak düşüncesinde idi. Ancak güçlü Osmanlı Devleti'nden korkuyordu. Daha zayıf konumda olan Dulkadirli Devleti'ni bir fırsatını bulup sınırları içine almak istiyordu.

Bu sırada Dulkadır hükümdarı olan Alâüddevle Bey, Sünni bir hükümdardı. Başlangıçta niyetlerinin iyi olmadığına farkına varmış; bunun için Safevî liğe karşı bir tavır sergilemiştir. Ancak "*mürşid-i kâmil*" olarak kabul ettiği İbrahim Gülşenî'nin telkinleriyle onlarla uğraşmaktan uzak durmuştur. Dulkadirliların elinde bulunan Diyarbakir Şah İsmail tarafından işgal edilince Safevîlerle savaşmak istemiş, o sırada yanında bulunan İbrahim Gülşeni onu bundan vazgeçirmiş; elindeki toprakları muhafaza etmesi yönünde gayret sarf etmesini ona tavsiye etmiştir. Önce Gülşeni'nin etkisi, sonra Şah İsmail'e karşı gücünün yetmeyeceği düşüncesiyle olacak Safevîlerle bizzat mücadelede uzak durmuş; bu işi Osmanlı hükümdarı II. Bayezid'e hallettirmek istemiş; Şah İsmail ve Safevî müritlerinin kötülüklerinin engellenmesi için ondan birçok defa mektupla yardım talep etmiştir. Ancak II. Bayezid, Safevîliğe askerî tedbirlerle karşı koyma yönüne gitmemiştir. Bunu fırsat bilen Şah İsmail bir bahaneyle 1507' de Dulkadirli topraklarına girmiş; Maraş ve çevresinde büyük tahribatta bulunmuştur. Bu durum Alâüddevle Bey üzerinde olumsuz bir etki bırakmış; Safevîlik ve Şah İsmail'e karşı İbrahim Gülşeni'nin tavsiyeleri doğrultusunda sessiz kalma politikası izlemeye başlamıştır. Safevî'liğin Anadolu'da yayılması ile Şah İsmail'in tarikat gölgesi altında devlet kurmasını daha şehzadeligi sırasında dikkatle izleyen Yavuz Sultan Selim, bu tehlikeli gelişmeler karşısında devletin büyük bir yıkıma gitmesini engellemek için babası II. Bayezid'i tahttan indirdi. İlk işi Şah İsmail'e karşı sefer hazırlıklarına başlamak oldu. Bu arada II. Bayezid zamanında Safevî liğe karşı Osmanlıyla ittifak kurmak isteyen Alâüddevle Bey'den yardım istedi. Ancak durum Alâüddevle Bey için eskisinden farklı idi. O, yukarıda işaret edilen nedenlerden dolayı Şah İsmail'den çekiniyordu. Bu yüzden Çaldıran seferi için Yavuz'a yardım etmeye yanaşmadı. Osmanlı tarihçileri onun bu tavırlarından dolayı "*İlhat sahiplariyle işbirliği yapmaya başladığını*"; "*Kızılbaş mühlitlerinin mezhep ve yoluna tabi olduğunu açığa vurdu*"⁵⁷⁸ diyerek hakkında ağır eleştiriler yapma yönüne gitmişlerdir.

⁵⁷⁷ Küçükdağ, *Aleviliği Araştırmaları*, Konya 2010, s. 2.

⁵⁷⁸ İdrisi-i Bitlîsî, *Selîm Şah-Nâme*, (Terc. Hicabi Kırılangoç), Ankara 2001, s. 372.

Alâüddevle Bey aslında Safevî liğe karşı en az Osmanlı padişahları kadar hassastı. Ancak ülkesinin bulunduğu konum, onu Safevî lerle ilk sırada muhatap olmayı gerektiriyordu. Oysa askerî gücü onlara karşı koymaya müsait değildi. Diğer taraftan Osmanlı'da olduğu gibi idaresi altındaki topraklardan çok sayıda Türkmen Dulkadirli askerlerin kıyafetleri üzerlerinde olduğu halde Şah İsmail'in emrine girmişti. Onların Dulkadirli özel kıyafetleriyle Alâüddevle Bey'in bilgisi altında Şah İsmail'in ordusunda oldukları düşünülemez. Nitekim dönemin kaynaklarında bu hususa dair bilgi bulunmamaktadır. Muahhar kaynak konumundaki Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ndeki bilgiler kafa karıştırmaktadır. Evliya Çelebi'nin Çaldıran savaşı sırasında, yirmi bin Alâüddevle'nin Zülkadirli, Mamaylı, Pehlivanlı ve Yenilli Türkmen askerinin bulunduğunu, bunların Dulkadirli askerlerinin özel kıyafetleriyle savaş meydanında yer aldıklarını söylemesi ⁵⁷⁹; Kanuni'nin 1535 'teki İran seferi sırasında Sultaniye şehri dolaylarında iken "*Kızılbaşın ulu hanlarından Dulkadıroğlu Mehmet Han 1000'e yakın adamı ile Kızılbaş 'tan kaçıp*" padişaha sığınması ⁵⁸⁰ Evliya Çelebi'nin yazdıklarını doğrular mahiyettedir. Yani Alâüddevle Bey'in önceki tavrını terk edip Safevî lerin yanında Osmanlı 'ya karşı yer aldığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Safevî Tarikatı dailerinin XVI. yüzyıl başlarındaki yıkıcı faaliyetlerinden en fazla Maraş ve Elbistan dolayları etkilenmişti. Dulkadirli toprakları Osmanlı sınırları içine alındıktan sonra da bu durum değişmemiş; Dulkadır Eyaleti'nden İran'a Safevî Dulkadır Türkmenlerinin göçleri devam etmiştir. 1527'de Dulkadır Eyaleti'nden Süğlanoğlu ve Atmaca adlarındaki iki Safevî müridi başlarına topladıkları kişilerle İran'a doğru kaçmak isterken Osmanlı Beylerbeyileri bunları yakalayıp öldürmüşlerdir ⁵⁸¹. Eskisi gibi Erdebil Tekkesi'ne gidip gelmeler fazla olmasa da Dulkadır Eyaleti'ndeki Safevî Türkmenlerle İran arasında ilişkiler tüm engellemelere rağmen yine sürmüş; İran'a "*muzur sadakat gönderme*" yönüne gitmişlerdir. 14 Zilhicce 984/4 Mart 1577.

Safevî Tarikatı, Dulkadır topraklarında Anadolu'nun başka yerlerine göre daha fazla etkili olmuş; Osmanlı Devleti'nin Çaldıran Zaferi'nden sonra aldığı tüm önlemlere rağmen bu bölgede Sefvilik değişik adlarla varlığını sürdürmüştür.

⁵⁷⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatname*, III, (Haz. Temel Kuran- Necati Aktaş), İstanbul 1996, s. 104-105.

⁵⁸⁰ Nişancı Mehmet Paşa, *Hadisât*, (Sad. Enver Yaşakaş), İstanbul 1983, s. 203.

⁵⁸¹ Nişancı Mehmet Paşa, *Hadisât*, s. 199.

2. 10. BABAİLİK

Baba İlyas-ı Horasanı (ö. 1240)'nin önderliğini yaptığı tasavvufi harekete Babailik denmektedir ⁵⁸². Babai isyanı Türkiye Selçukluları döneminde, II. Gıyasettin Keyhüsrev'in hükümdarlığı sırasında, 1240'ta Maraş ve Elbistan dolaylarında Baba İlyas'ın halifelerinden Baba İshak'ın faaliyetleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sırada Baba İlyas Amasya'da kendisi için inşa edilmiş zaviyede ikamet ediyordu ⁵⁸³.

2. 10. 1. Babalılar İsyanı

XIII. yüzyılın ilk yarısında, Anadolu'da, Bâtını-Şîî Türk ve Türkmenlerin, hükümeti ele geçirmek isteyen ilk ve genel isyanları patlak vermiş, devlet, "Babalılar" denen ve Doğu'dan gelmiş olan Baba İlyas'ın halifesi Baba İshak'a tabi olup onu bir peygamber ⁵⁸⁴ olarak kabul eden bu topluluğun isyanını zorlukla bastırabilmişti. Baba İlyas devlet güçlerince yakalanarak idam edildi. Baba İshak, ilk fırsatta şeyhinin intikamını almak için çevresinde toplanan Baba İlyas taraftarlarıyla başkent Konya'ya saldırdı. Yenilgiye uğrayıp katledilince canını kurtaran halifeler ortalıktan kayboldular. Bu isyan sonucunda arta kalan Babalılar, Kırşehir köylerinden Suluca Karahöyük'ü yurt edinen Hacı Bektaş'ın çevresinde toplanmışlardı. Böylece çok sonra ve çeşitli Bâtını tarikatları temsil ederek kurulan Bektaşiliğin nüvesi meydana gelmişti.

XV. yüzyılda İran Azerbaycan'ında Erdebil'de yerleşen ve Kalenderi yoluyla Halveti tarikatını birleştirerek Safaviye ve Erdebilîye adlı bir tarikat kuran Şeyh Safiyeddin İshak'ın oğlu Musa Sadrettin'in oğlu ve halifesi Alâettin Ali, bir aralık Bursa'da ekmek satarak geçindiği için Somuncu Baba adıyla tanınan Kayserili Şeyh Hilmid'i Veli'nin halifesi Hacı Bayram, Erdebiliye yoluyla Nakşibendî tarikatını birleştirerek Bayramiliği kurmuştu. Hacı Bayram'dan sonra halifelerinden Akşemsettin, Bayramiliği Sünni bir karakterle yürütürken öbür halifesi Emir Sikkînî, tekke, özel giyim, zikir vb. gibi tarikat kayıtlarını bırakmış ve Bayrami Melamiliği'ni kurmuştu. Bu yol, adeta Sünni ve zahitçe tasavvufa bir tepki niteliği taşıymaktaydı.

Babailik günümüzde mevcut değildir. Babailerin Şîî olup olmaması konusu tartışılmaktadır. Çünkü Babai isyanının meydana geldiği Türkiye Selçukluları

⁵⁸² "Babailik", *DiA*, IV, İstanbul 1991, s. 373.

⁵⁸³ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer isyanı*, (2. Baskı), İstanbul 1996, s. 116-127.

⁵⁸⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Pir Sultan Abdal, Hayatı-Sanatı-Eserleri, Milliyet, Varlık Yayınları A. Ş.* 1995. s. 5.

döneminde Anadolu'da organize bir Şîîlik hareketinin bulunmadığı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Oruç Beğ ile Kemal Paşazade, Baba İlyas'ın aslında "*sahib-i keramet şeyh*" olduğu için 1. Alâettin Keykubat'ın ona saygı gösterdiğini vurguladıktan sonra Sultan Gıyasettin Keyhüsrev'in, Babailerin çokluğundan endişe ederek üzerlerine yürüdüğünü ve topluluğu dağıttığını yazmaktadır. Ayrıca, bu iki Osmanlı tarihçisi Âşık Paşa'nın Baba İlyas'ın soyundan geldiğine de vurgu yaparak Babailerin Şîîlikle ilgisinin olmadığına işaret etmişlerdi⁵⁸⁵. Gerçekten Âşık Paşa'nın soyundan gelenlerin Sünni olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan Baba İlyas'ın oğlu Muhlis Paşa'nın önce Karamanoğulları, sonra Osmanlılarla yakın ilişki içinde olması hayatının bir kısmını geçirdiği Konya ve çevresi ile Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu Bilecik dolaylarında bugün bile Alevilerin bulunmaması, Kemal Paşazade'nin naklini doğrulamaktadır. Şu halde XIII. yüzyılda başlayan Babailik hareketinin Sünni bir hareket olduğu, onların Türkiye Selçukluları ile ilgili problemlerinin temelinde Türkmenlerin dışlanmasının yattığı söylenebilir.

Babai isyanından sonra Babai Tarikatı'nın Maraş ve çevresinde devam ettiğine dair şimdilik bilgiler mevcut değildir. Babai şeyhliğini daha sonra üzerine alan Baba İlyas'ın oğlu Muhlis Paşa'nın Karamanoğulları ile birlikte Konya ve çevresinde bir süre bulunduğu ve Türkiye Selçuklu sultanlarına karşı mücadele verdiği göre Babailer'in Baba İlyas'ın ölümünden sonra Konya dolaylarında Muhlis Paşa'nın başkanlığı altında toplandıkları düşünülebilir.

2. 11. BAYRAMİLİK-MELAMİLİK

Hacı Bayram-ı Veli öl. 1429'nin kurduğu tarikatın adına Bayramiyye denmektedir. Bayramiliğin silsilesi, Safevî Tarikatı'nın kurucusu ve Şah İsmail'in Dedesi Safiyüddin-i Erdebili öl. 1334'ye kadar uzanmaktadır. Orijin olarak Safevîliğe dayanmakta birlikte Osmanlı taraftarı bir tarikattır⁵⁸⁶. Bayramiyye Maraş'ta yayılan en eski Türk tarikatlarından biri idi. Akşemsettin'in halifelerinden olan Şeyh Hamza-ı Şami, Adana ve Maraş dolaylarında bu tarikatı yaymışlardır. Şami'nin bu yörede birçok halifesinin bulunduğu bakılırsa, Maraş'ta Bayramiyye'nin oldukça kalabalık mürit topluluğu vardı. Maraş'ta daha sonra Bayramiliğin devamı olarak kabul edilen Melamiliğin de etkili olduğunu Evliya Çelebi zikretmektedir. O, Maraş'ta Melami

⁵⁸⁵ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarih*, s. 10-11.

⁵⁸⁶ Nihat Bayramoğlu ve Fuat-Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 269-273.

zümresinden Derdimend Baba'nın ünlü olduğunu ve XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını yazmaktadır⁵⁸⁷. Derdimend Baba Dede Zaviyesi Kahramanmaraş'tadır.

2. 12. DERMİDEND DEDE

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde: "...Derdimend baba vardır. Bu Derdimend baba, Uzun Hasan'ın Fatih ile cengi sırasında buyurur ki Uzun Hasan, Sultan Mehmet seni kırar ha, ama cebine koyar ha diye keşfetmiştir. Bu keşif ebced hesabı ile tarihini belirtmektedir. Bu Otluk Beli harbinin tarihi Keydül Hain'in olmuştur." diye kayıtlıdır. Bu zatın Nasırettin Hoca'nın hocası olduğu rivayeti bölgede yaygındır. Sayın Hilmi Vakkasoğlu, Sandaloğlu Hocanın Derdimend Dede'nin Nasırettin Hocanın Hocası olduğunu söylediğini söylemekte ve şu rivayeti nakletmektedir. Derdimend Dede'nin talebeleri ve bir de kuzusu varmış. Her hafta başında kuzuyu keser, talebeleriyle yerlermiş, karınları doyduktan sonra, kuzunun kemiklerini postuna doldurur, Derdimend Dede dua eder talebeleri âmin der ve kuzusu yeniden canlanırmış. Bir gün Hoca yokken talebeleri kuzuyu keserler, etini yedikten sonra kemiklerini derisine doldurup dua ettikleri halde kuzu bir türlü canlanmaz.

Derdimend Dede geldiğinde kuzuyu kimin kestiğini sorar, "Ben kestim" diyene "Sen kesilesin", "Ben yüzdüm" diyene, "Sen yüzülesin, "Ben parçaladım" diyene, "Sen parçalanasın" diye beddua eder. Nasırettin Molla'ya "Ya sen ne yaptın?" Der. O da "Heç, güldüm" der. Ona da "Öyle ise sana da kıyamete kadar gülsünler" diye beddua eder. Derdimend Dede'nin aslı Mısır'dan gelmiş olup ismi Mustafa Efendi'dir derler. Derdimend Dede'nin türbesine şafak vakti gidilip iki rekât namaz kıldıktan sonra bir istekte bulunursa muhakkak yerine geleceğine inanılır. Derdimend Dede'nin yeni yaptırılan türbesinde şu rivayeti bulduk; Derdimend Dede Hazretleri doğum ve vefat tarihinin tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş veya Osmanlı zamanında yaşayan evliyayı kiramdan olduğu bilinmektedir. Zamanında yöre halkının ve uzak yakın her yerden dertlilerin deva hastaların şifa aradığı mübarek bir zat olduğu ve Allah'ı Azimüşşanın kendisine verilen ilmi ledün ile hangi bitkinin hangi hastalığa şifa olduğunu bilip kim olursa olsun şifa dağıttığı bilinmektedir. Bu yüzden halk tarafından çok sevilip sayılan büyük bir zattır. Ayrıca dertlilerin kendisinden dertlerine deva olmaları için dua da talep ettikleri de bilinmektedir. Asıl ismi bilinmemektedir, bu isimle anılmıştır. Türbenin bulunduğu bu

⁵⁸⁷ Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s. 176.

alandaki kendi zamanında bir mescit, tekke dergâh müritlerinin ve misafirlerin ağırlandığı imarethane mevcuttur. Daha sonraları çıkan bir yangın nedeniyle bu saydıklarımız ve yazılı eser ve belgeleri yanmıştır. Derdi olan hasta olanlar tarafından kabri ziyaret edilmekte dua bereketlenilmektedir. Allah'hu Azimüşşan Habibinin ve bu mübarek zatın şefaatine nail eylesin âmin.

2. 13. İKTİSADİ YAPI VE TOPRAK TASARRUFU

Dülkadiroğulları Beyliğinin ekonomik yapısı hakkında ilk bilgi; Başbakanlık Arşivi'nde 402 numarada kayıtlı olan Tahrir Defterinde bulunmaktadır⁵⁸⁸. Nitekim defterin hemen her sayfasında “Alâüddeve Bey ve Ali Bey'den mukarrernamesi olmağın tevcih edildi. Merhum Ali Bey'den mektubu olmağın...” gibi kayıtlara rastlanmaktadır⁵⁸⁹.

Bu kaynakta yapılan araştırmalarda; şehirler dışında saha ekonomisinin ve buna bağlı faaliyetlerin tarıma bağlı olduğu görülmektedir. Şehirler daha ziyade çevrelerinin pazarı durumunda olup iş ve ticaretin yapıldığı merkezlerdir. Buralarda atölye tipi küçük endüstri faaliyetlerinin de yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira defterde boyahane, kırışhane, tabbağhane, macunhane ve değirmen gibi çeşitli malların imal edildiği yerler ve bunların satıldığı dükkânlar, bedestenler kaydedilmiş bulunmaktadır.

Tarım ürünlerinin çeşitliliği bakımından Maraş, Güvercinlik ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) kazaları daha zengin olduğu halde, sancağın kuzey ve kuzeybatısında bulunan Elbistan ve Zamantu kazalarında ürünlerdeki çeşitlilik azalmaktadır. Şöyle ki, güneyde pamuk (penbe), çeltik ve susam gibi ürünler varken, bunlar Elbistan ve Zamantu kazalarında görülmemektedir. Bunun sebebi ise her iki kazanın denizden olan yüksekliğinin fazlalığı (Elbistan) ovası ortalama 1150 m Zamantu çevresi ortalama 1600 m yanında güneyden gelen hava etkilerini kesen Nurhak, Engizek, Berit, Binboğa ve Tahtalı dağlarının varlığıdır.

⁵⁸⁸ Ahmet Kanlıdere, “XVI. Asır Başında Dulkadirli Türkmenleri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Maraş'ın İlk Mufassal Tahrir Defter”i, *Uluslar arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu* C. I, Kahramanmaraş 2012, s. 79-92.

⁵⁸⁹ Ancak, bu defterin sayfalarının büyük bir kısmı çürüyerek tahrip olduğundan tamamı okunamamaktadır. Yayına sunduğumuz 1563 tarihli defter ise Maraş sancağına ait bilinen ikinci ve son tahrir defteridir. Bu tahriri Sinan Paşa oğlu Aksaray Mirlivası Mahmut Bey gerçekleştirmiş, kâtipliğini de Abdullah oğlu Behram adında biri yapmıştır. Dua kısmındaki kayıttan tahririn Ekim 1563 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Sancak topraklarında üretilen ürünlerin başında ana besin kaynağı olan buğday birinci sırayı almaktadır. Bütün köylerde ekimi yapılan buğdayı arpa ve darı gibi tahıl ürünleri takip etmekte, güneydeki kazalar ile Hısn-ı Mansur (Adıyaman) kazalarında bu ürünlere çeltik katılır. Bahçe ve bostan tarımı hemen her yerde görülürse de Zamantu kazası nahiyelerinde bir hayli azalmaktadır. Aynı durum bağ alanları için de söz konusu olup Elbistan kazasında çok azalmakta Zamantu'da ise ortadan kalkmaktadır. Dönemin önemli tarım ürünlerinden olan pamuğun Elbistan ve Zamantu kazaları dışında hemen her yerde tarımı yapılmasına karşılık Aladinek, Bertiz ve Zeytun Nahiyelerinin dağlık olması sebebiyle üretilen miktarları düşüktür. Penbe adıyla tanınan pamuk, bugünkü gibi açık koza ve uzun lifli olmayıp, kısmen kurakçıl ve kapalı koza halinde bir türdür. Rengi penbe olan kozaların kırılarak içinden alınan pamuk, belli merkezlerde çeşitli işlemlerden geçirilerek pamuklu kumaşlar haline getiriliyordu.

Köylerdeki ekilebilir topraklar, “Çift” ve onun yarısı olan “Nim Çift” şeklinde belli büyüklükte parçalara ayrıldıktan sonra çiftçilere işletilmek üzere verilmekteydi. Bu bilgilere bakıldığı zaman herhangi bir köyde ne kadar alanın ekilebilir olduğunu ve bu toprakların işletme büyüklükleri ile o köyde kaç kişinin ve kimlerin toprak işlettiğini görmek mümkündür. Buna göre Maraş sancağında Merkez kaza, Güvercinlik ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) kazalarında “Nim Çift” büyüklükte arazilerin sayısı daha çok, Elbistan ve Zamantu kazalarında ise “Çift” büyüklüğündeki arazilerin daha çok olduğu anlaşılmaktadır.

Sahadaki hayvancılık ve arıcılığa bakıldığında, her nahiyede bu faaliyetlerin yapıldığı görülmektedir. Ancak, tarım alanlarının azaldığı ve birimlerden alınan verimin düştüğü dağlık alanlarda hayvancılık ve arıcılık daha da önem kazanmaktadır.

Bir bölgenin iktisadi yapısının tam olarak ortaya konulabilmesi için somut rakamların, yani bölgenin tarım, sanayi ve ticaretle ilgili verilerinin elde olması gerekmektedir.

XVI. yüzyıl Maraş Kazası'nın bu tür verilerini tahrir defterleri bize sunmaktadır. Bu defterler sayesinde herhangi bir bölgenin iktisat tarihi ile ilgili olarak, tarım arazileri ve bunların büyüklüğü, buralarda yerleştirilen ürünler ve ürün toplamları, bu ürünlerden alınan vergi çeşitleri ve miktarları, bölgelerle ilgili hayvancılığın durumu, maden

işletmeleri, ticarethaneleri, ticari malları ve ticaret yolları, var ise darphaneleri, gümrükleri, pazarları ve bütün bunlardan alınan vergi miktarları öğrenilebilmektedir⁵⁹⁰.

2. 13. 1. Zirai Üretim ve Bunlardan Alınan Vergiler

Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Maraş Kazası'nda da iktisadi hayatın büyük bir bölümünü tarım⁵⁹¹ ve hayvancılık oluşturmaktadır. Kaza sınırları içerisinde yer alan Maraş Ovası, Sağlık Ovası ve Narlı Ovası zirai üretimin yapıldığı başlıca alanlardır. Maraş ve çevresinde en çok üretimi yapılan ürünlerin başında hububatın geldiği görülmektedir.

2. 13. 1. 2. Alınan Vergilere Göre Yetiştirilen Mahsuller

2. 13. 1. 2. 1. Hububat ve Bakliyat Üretimi

Osmanlı iktisadi hayatında üretilen ürünler arasında en ön sıralarda buğday, arpa, darı, mercimek ve nohudun geldiği araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Bu ürünlerin çok yetiştirilmesinde hem toplumun temel besin kaynağı olmasının, hem her türlü iklim şartlarında yetiştirilebilir olmasının hem de Osmanlı Devleti'nin askeri iş meselesi yüzünden bu hususa ayrı bir önem vermesinin⁵⁹² etkili olduğu bilinmektedir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti miri arazi rejimini uyguladığı bölgelerde ziraatı yapılan ürünlerden öşür adı altında aynı olarak bir vergi almaktadır. Bu verginin oranı toprağın verimlilik durumuna göre bölgeden bölgeye mahsulün yarısı ile onda biri arasında değişmekte, Müslüman veya Hristiyan ayrımı yapılmaksızın toprağı tasarruf eden herkesten alınmaktadır⁵⁹³.

⁵⁹⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İÜİFM*, C. 2, S. 1, 1940-41, İstanbul, 1941, s. 20-21; Ömer Lütfi Barkan, "Tahrir Defterlerinin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma", 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1952, s. 292-293.

⁵⁹¹Tevfik Güran, , s. 1, vd. , Lütfi Güçer Öz, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 38-39. "Devlet, orduların savaş gücünde önemli bir rol oynayan iş meselesini halletmek memleket içinde kıtlık dolayısıyla hububat arzının inkıta uğradığı bölgeler, mahsulü normal bir şekilde yetişse bile hububatı senelik ihtiyacına kâfi gelmeyen bazı mntıklar ve bilhassa büyük müstehlik merkezleri olan şehirlerin muntazaman işmesini sağlamak maksadıyla, memleket içinde hububat nakliyatına veçhe veriyordu, hububat ticaretini gayet sıkı kayıtlara tabi tutmuştu. Hububatın ihracı yasak edilmiş, kaçakçılığa karşı amansız bir mücadeleye girişilerek hububatın yalnız memleket ihtiyacına tahsisine gayret edilmişti. Alınan tedbirlere rağmen aykırı hareketlerde bulunanlara, muhtekirlere karşı amansız bir mücadele açılmıştı".

⁵⁹³ Ömer Lütfi Barkan, "Öşür", Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 38-39. C. 9, İstanbul 1993 s. 48.

1526 yılında öşr-i galat başlığı altında bazen hinta (buğday), şair (arpa), gavers⁵⁹⁴ kalemleri de bulunmaktadır. Ürün türlerinin bazen belirtilip bazen belirtilmemesinde herhangi bir amacın olup olmadığı, bununla sadece buğday veya arpanın mı, yoksa her ikisinin mi, kastedildiği yoksa bu durumun tamamen kâtibin keyfine münhasır bir durum mu olduğu hususunda bir bilgiye sahip olunamamıştır. Bu durum hububat cinsinden ürünlerin ayrı ayrı ne kadar üretildiğini, verilen tahrir kıymetinin⁵⁹⁵ hangi ürüne ait olduğunu tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca adı geçen tarihteki Alâüddeve Bey Kanunnamesi'nde bu ürünlerden alınacak öşür oranının da belirtilmemesi, öşür oranlarının tespitinde 1563 yılı Maraş Sancağı Kanunnamesi'ndeki oranların kullanılmasını gerektirmektedir.

2. 13. 1. 2. 2. Çeltik Üretimi

1526 yılı Maraş Kazası'nda 229882 akçelik çeltik üretiminin önemli bir yerinin olduğu görülmektedir⁵⁹⁶. Dulkadirli Türkmenleri, Memlûklülere zamanından beri pirinç üretimi ile uğraşmışlar, Osmanlı idaresi altında da bu uğraşlarına devam etmişlerdir⁵⁹⁷. Çeltik üretimi üzerinde devlet titizlikle durmakta, ürün kalitesinin düşme endişesinden dolayı tohumu bizzat kendisi vermektedir. Çeltik üretiminin zor ve emek isteyen bir ürün olmasından dolayı devlet birtakım vergi muafiyetleri de ve enhar-ı mezbureye hizmet eden kimseler hizmetleri mukabelesinde avarız-ı divaniyyeden ve tekâlif-i Örfiyyeden ve resm-i haneden ve resm-i ganemden muaf ve müsellemler olalar deyu ferman olunmağın getirmiştir⁵⁹⁸.

1526 tarihli mufassal defterin çeltik nehirleri bölümünün olduğu sayfaların büyük oranda çürük olmasından dolayı nehir isimleri, kürekçi sayıları, hangi alanlara ne kadar tohum ekildiği ve bunların her birinin ayrı ayrı hâsılları hakkındaki bilgiler sağlıklı

⁵⁹⁴Gaversin ne olduğu konusunda net bir bilgi olmamakla birlikte köylülerle yöredeki sohbetimizde bunun bugünde Türkoğlu ilçesinin bazı köylerinde üretilen ve halen güvercin yemi olarak kullanılan, halk tabiriyle "akdari" olarak bilinen mercimekten biraz büyük beyaz renkli ürün olabileceğini söyleyebiliriz. İbrahim Solak, XVI. Asırda Maraş, 481. asır (1526-1563), Kahramanmaraş 2014, s. 112.

⁵⁹⁵Tahrir defterlerinde hububat türündeki ürünlerden alınan vergiler öşür adı altında verilmekte, öşür ise aynı olarak alınmaktadır. Tahrir defterlerinde öşrün miktarı müd veya kile gibi ölçü birimleriyle belirtildikten sonra ürünlerin değerleri günün cari fiyatına göre nakdi karşılık olarak da, diğer bir ifadeyle "tahrir kıymeti" olarak kaydedilmektedir. Lütfi Güçer, *XVI-XVII Asırlar da Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 58.

⁵⁹⁶BA TD 998, s. 421.

⁵⁹⁷Halil İnalçık, "Rice Cultivation ant the Çeltükci-Re'aya System in the Ottoman Empire", *TURCICA*, S. 14, Paris 1982 (S. 69-141), s. 104.

⁵⁹⁸Şinasi Altundağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", *AÜDTCFD VII*, Ankara 1947, (187-197), s. 193.

olarak öğrenilememektedir.⁵⁹⁹ Defterde birçok köy ve mezrada “pirinç dahi ekilir” kaydının olmasına rağmen, bu kayıtların bulunduğu yerlerde çeltikle ilgili herhangi bir vergiye rastlanmamıştır. Kaza genelinde 19 kıt’a ve 148 kürekçinin çeltik üretimiyle uğraştığı, bunların da gelirinin padişah hassına ait olduğu görülmektedir⁶⁰⁰. 1526 yılında üretilen çeltiğin 116124 akçesi Maraş Kazası ama hangi nahiyelerden olduğu belli değil ve 113 758 akçesi de Gügercinlik Nahiyesi’nden elde edilmiştir.

2. 13. 1. 2. 3. Pamuk Üretimi

Pamuk her iki tarihte de Maraş Kazası’nın bütün nahiyelerinde yetiştirilmektedir. Tahrir defterlerinde penbe olarak zikredilen pamuk 1526 yılında hem kantar hem de men ile ölçülürken, 1563 yılında ise sadece men ile ölçülmüş ve penbe ifadesi kullanılmıştır. Tahrir defterlerinde pamuk için genelde öşr-i penbe ifadesi kullanılırken ara sıra resm-i penbe ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir. Maraş Sancağı Kanunnamelerinde açıklayıcı bilgi olmamakla birlikte öşür ürününden, resm ise ölçüleri belli olmayan araziden alınmaktadır.

2. 13. 1. 2. 4. Susam Üretimi

Sanayi bitkilerinden olan susam, tahrir defterlerinde simsim olarak kaydedilmiştir. Yağı çıkarılan⁶⁰¹ susam genelde şekerli gıda maddeleri üretenler tarafından tüketilmektedir⁶⁰².

2. 13. 1. 2. 5. Bağcılık

Maraş coğrafi yapısı itibarıyla bağcılık için elverişli bir araziye sahiptir. Bugün olduğu gibi dün de üzüm üreticiliğinin şehrin tarım hayatında önemli bir yeri vardır. 1526 yılında 14 nahiyeden 3 ünde bağcılık yapılmazken, 1563’te ise kazaya bağlı bütün nahiyelerde bağcılık yapılmaktadır. 1526 yılında bağcılık gelirinin %77. 6 sı Zeytin, Maraş ve Keferdiz nahiyelerinden elde edilirken, 1563’te yine aynı nahiyelerden bağcılık gelirinin %66. 9 unun elde edildiği görülmektedir. Tahrir defterlerinde bağcılıkla ilgili bilgiler verilerken 1526 yılında vergi kalemleri bazen öşr-i bağ, bazen

⁵⁹⁹ BA TD 402, s. 35-74.

⁶⁰⁰ BA TD 998, s. 421.

⁶⁰¹ Zeki Arıkan, “XV-XVI. Yüzyıllarda Anadolu’da XV-XVI. Yüzyıllarda Anadolu’da Çeltik Üretimi”, V. *Milletlerarası Türkiye S V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğliler*, İstanbul 21-25 Ağustos 1989, Ankara 1990, s. 477-481, s. 478.

⁶⁰² M. F. Emecan, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 256.

de resm-i bağ olarak, 1563 yılında ise harac-ı bağat şeklinde belirtilmiştir. Üzümünden alınacak vergi miktarına 1526 yılı Alâüddevlî Bey Kanunnamesinde değinilmezken, 1563 yılı Maraş Livası Kanunnamesi'nde “*ve bağdan bin teğeye yigirmi para alınır*”⁶⁰³ kaydı bulunmaktadır. Yirmi paranın karşılığının kırk akçe olduğu yine aynı kanunnameden öğrenilmektedir⁶⁰⁴.

1526 yılındaki alınan vergi miktarları aynı nahiye içerisinde farklı olabildiği gibi, genelde nahiyeler arasında da sabit bir değerin olmadığı görülmektedir. Bu farklılığa rağmen kaza genelinde kök sayılarının hesaplanmasında 1000 tak için 50 akçe esas alınmıştır. Üzümün yetiştiği ağacın her bir köküne 1526 yılında tak denilirken, 1563'te ise teğek denilmiştir. 1526 yılında üzümünden alınan vergi oranlarının farklı olmasında, ürünün çeşidinî ve kalitesinin etkili olduğu düşünülebilir. Evliya Çelebi Maraş'ta yirmi elvan üzümün yetiştiğini, bu çeşitlerin başında ise Kabak, Cem ve Sarı üzümün geldiğini belirtmektedir⁶⁰⁵.

2. 13. 1. 2. 6. Meyve ve Sebze Üretimi

Evliya Çelebi, Maraş meyvelerinden bahsederken “*narı şehribanı narından iri ve suludur; her tarafa nar buradan gider*”, demektedir⁶⁰⁶. Alınan vergilerden Maraş Kazası'nda meyveciliğin hayli fazla olduğu söylenilebilir. Tahrir defterlerinde bölgede yetiştirilen meyvelerle ilgili 1526 yılında resm-i bostan, öşr-i bostan, öşr-i meyve cevz, öşr-i bostan ve piyaz, öşr-i bostan ve penbe, öşr-i bostan ve penbe ve piyaz ve bağ, öşr-i piyaz, resm-i piyaz, resm-i bostan ve piyaz ifadeleri kullanılmıştır⁶⁰⁷.

2. 13. 2. Hayvancılık ve Arıcılık

Maraş Kazası'nda 1526 yılında nüfusun % 59. 2 gibi büyük bir oranı bölgede konar-göçer hayatı yaşayan aşiretlerden meydana gelmektedir. Bunların temel uğraşları hayvancılıktır. Köylerde yerleşik hayata geçenlerinde hayvancılıkla uğraştığı alınan vergilerden anlaşılmaktadır.

⁶⁰³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I (1563)*, Ankara 1988, s. 8.

⁶⁰⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I*, s. 8.

⁶⁰⁵ Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 47.

⁶⁰⁶ Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9 s. 47.

⁶⁰⁷ BA TD 402.

2. 13. 3. Adet-i Ağnam

Osmanlı Devleti'nde küçükbaş hayvanlardan alınan vergiye adet-i ağnam veya resm-i ganem denilir, koyun yavruladıktan sonra nisan veya mayıs aylarında alınır ve kuzulu koyun kuzusu ile beraber sayılırdı⁶⁰⁸.

2. 13. 3. 1. Yaylak, Kışlak, Ağıl ve Yatak Resmi

2. 13. 3. 2. Kovan Resmi

Maraş tahrir defterlerinde *öşr-i kovan ve resm-i kovan* tabirleriyle alınan bu vergiyi, reyanın elinde bulunan arı kovanlarının mahsulünden bazen para bazen de bal olarak tahsil edilmektedir⁶⁰⁹. Her iki tarihte de kazaya bağlı nahiyelerin birkaçı hariç hemen hemen hepsinde arıcılık yapılmakta ve kovan başına iki akçe alındığı Maraş Sancak Kanunnamesi'nde belirtilmektedir. Kanunnamede; "*Resm-i kovan bir kovana iki akçe, amma Yörük taifesi kovan tutsa bir akçesin sahib-i arza ve bir akçesin sahib-i raiyyete vere*" denilmektedir.

2. 13. 3. 3. Şahsa Bağlı Vergiler

2. 13. 3. 4. Çift Resmi (Resm-i Çift)

Osmanlı Devleti'nde, miri arazi rejiminin uygulandığı bölgelerde çift veya çiftlik⁶¹⁰ olarak tarif edilen ve değişik büyüklükte arazi tasarruf eden çiftçiden yılda bir defa nakdi olarak alınan arazi vergisine çift resmi denir⁶¹¹. Bu vergi reyanın sipahiye karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu birtakım mükellefiyetleri karşılığının nakde çevrilmiş hali olup alınmasındaki temel şart reyanın toprak tasarruf ediyor olmasıdır. Bir çift tasarruf eden reyanın sipahiye karşı yapması gereken hizmetleri ve nakit olarak karşılıkları şunlardır:

3 gün şahsi hizmet veya 3 akçe,

b- orak, bir araba ot veya 7 akçe,

⁶⁰⁸ M. F. Emecan, "Ağnam Resmi", *DİA*, C. 1, İstanbul 1989, s. 478.

⁶⁰⁹ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reyadan Alınan Vergi ve Resimler", *AÜDTCFD V*, Ankara 1947, s. 508.

⁶¹⁰ Ö. Lütfi Barkan, "Çiftlik", *İA*, C. 3, İstanbul 1993, s. 392-396.

⁶¹¹ Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüşumu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 32-41.

c- döğen, yarım araba saman veya 7 akçe,

d- bir araba odun veya 3 akçe,

e-boyunduruk, araba ile hizmet veya 2 akçe⁶¹²,

Reayanın elindeki toprak miktarı çiftin yarısı kadar ise tahrir defterine nim çift olarak kaydedilir ve bir çift için belirlenen verginin yarısını öder⁶¹³.

2. 13. 3. 5. Bennak Resmi

Bennak, evli ama hiç toprak tasarruf etmeyen veya nim çiftten az yer tasarruf eden ama vergiye tabi olan raiyyete denir⁶¹⁴. Bennakler, ekinlü bennak ve caba bennak olmak üzere ikiye ayrılırlar, nim çiftten az yer tasarruf edenler ekinlü, hiç yer tasarruf etmeyenler ise caba bennak olarak nitelendirilmektedirler. Bennakler başkalarının topraklarında işçi olarak çalışabilirler veya sipahiden tapusuz toprak alıp işlerler bunun için de dönüm resmi öderler⁶¹⁵. Bu husus Maraş Sancağı Kanunnamesi'nde; "*bennak kayd olunan çiftliğe malik olsa resm-i çift alınur*"⁶¹⁶ şeklinde açıklanmaktadır.

2. 1. 3. 6. Mücceret Resmi

Resm-i Mücceret, evlenmemiş fakat *kisbî kâra kâdir* olan erkek reayanın ödediği vergidir. Vergi alabilmenin temel şartı erkek çocuğun ergen ve kendi başına iş yapabilmesidir. İş ehli olmayan Mücceretlerden hiçbir şey alınmaz. Bunlar bağlı oldukları sipahinin tımarının dışında bir arazide çalışabilirler ve bunun için dönüm resmi öderler, kendi sipahilerine ise Mücceret resmi öderler⁶¹⁷.

⁶¹² Halil İncalcık, "Raiyyet Rûsumu", s. 36.

⁶¹³ Barkan, "Çiftlik", İA. C. 3, İstanbul 1993, , s. 392.

⁶¹⁴ İncalcık, "Raiyyet Rûsumu", s. 44.

⁶¹⁵ İncalcık, "Raiyyet Rûsumu", s. 44.

⁶¹⁶ Ahmet Akgündüz, *Maraş Sancağı Kanunnamesi, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukûi Tahlilleri*, C. VII, s. 173.

⁶¹⁷ İncalcık, "Raiyyet Rûsumu", s. 41-43.

2. 13. 3. 7. Cizye

Müslümanlığı kabul etmemiş gayri Müslim reâyadan devlet tarafından korunmaları ve savaşlara katılmamaları karşılığında toplanan ⁶¹⁸ ve baş vergisi olan cizye, Osmanlı Devletinin en önemli gelir kaynaklarından birisidir⁶¹⁹.

2. 13. 3. 8. Diğer Vergiler

1526 tarihli defterde sadece Zeytun-Firnos Nahiyesi'nde görülen bazı vergiler ne zaman ne şekilde alındıklarına ait bileğilere ulaşılamamıştır.

2. 13. 3. 9. Bennak Resmi

Bennak, evli ama hiç toprak tasarruf etmeyen veya nim çiftten az yer tasarruf eden ama vergiye tabi olan raiyyete denir⁶²⁰. Bennakler, ekinlü bennak ve caba bennak olmak üzere ikiye ayrılırlar, nim çiftten az yer tasarruf edenler ekinlü, hiç yer tasarruf etmeyenler ise caba bennak olarak nitelendirilmektedirler. Bennakler başkalarının topraklarında işçi olarak çalışabilirler veya sipahiden tapusuz toprak alıp işlerler bunun için de dönüm resmi öderler ⁶²¹. Bu husus Maraş Sancağı Kanunnamesi'nde; “bennak kayd olunan çiftliğe malik olsa resm-i çift alınur, ” ⁶²² şeklinde açıklanmaktadır.

2. 13. 3. 10. Mücceret Resmi

Resm-i Mücceret, evlenmemiş fakat kisbury kara kadir olan erkek reayanın ödediğı vergidir. Vergi alabilmenin temel şartı erkek çocuğun ergen ve kendi başına iş yapabilmesidir. İş ehli olmayan Mücceretlerden hiçbir şey alınmaz. Bunlar bağı oldukları sipahinin tımarının dışında bir arazide çalışabilirler ve bunun için dönüm resmi öderler, kendi sipahilerine ise Mücceret resmi öderler⁶²³. Mücceretlere

⁶¹⁸Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı İktisadi Yapısı, Osmanlı Devleti Tarihi II*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1999, s. 553.

⁶¹⁹Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. 136.

⁶²⁰Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *AUDTCFDV*, Ankara 1947, s. 44.

⁶²¹Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, s. 44.

⁶²²Ahmet Akgündüz, *Maraş Sancağı Kanunnamesi, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. VII, s. 173.

⁶²³İnalçık, “Raiyyet Rüşümü”, s. 41-43.

Karaman’da caba denildiği ve “caba, Mücceret olan fukara-i reayaya ve babasile olub müstakil kisb iden Müccerete dirler” şeklinde tarif edildiği görülmektedir⁶²⁴.

2. 14. Diğer Vergiler

2. 14. 1. Adet-i Salgun-ı Sultani

Bu vergi ile ilgili olarak Bozok Kanunnamesi’nde, “*Bir zamanda Zülkadirli Beylerinin devesi helak olmuş deve almak için reayadan hallerine göre beşer onar akçe almışlar ol zamandan beri kanun-ı mukarrerleri olub deve salgun-ı deyu salgun-ı sultanının nisfin alırlarmış haliya deve salgun-ı dahi ref olundu.*” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. Dulkadirli zamanından kalma bu vergi sonraki tahrirlerde ortadan kaldırılmıştır.

2. 14. 2. Resmi Selamlık

Bu vergi ile ilgili olarak Bozok Kanunnamesi’nde, “*Bir nahiyeye Zülkadiroğlu’nun birisi bey nasbolunsa her devletli kişinin sürüsünden selamlık deyu bir koyun alınır imiş haliya bu dahi ref olundu*”⁶²⁵ şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. Haruniye Nahiyesi’nde toplam 1500 akçe, bunun da 100 akçesi duhan resmi ile birlikte alınmış⁶²⁶ olan verginin, Zeyton Nahiyesi’nde ise adet-i selamlık diye ismi geçmekte fakat ne kadar alındığı belirtilmemektedir⁶²⁷.

2. 14. 3. Resm-i Harman

Reayanın mahsulünden belirlenen miktarda öşr alındıktan sonra, sipahi tarafından resm-i harman adı altında bir vergi daha alınmaktadır. Osmanlı Devleti’nin idaresi altına aldığı bazı yerlerde görülen bu uygulama Osmanlı yönetimi ile birlikte kaldırılmıştır.

⁶²⁴ Alâaddin Aköz, “XVI. Yüzyıl Sonunda Karaman” *Osmanlı Araştırmaları*, S. X, İstanbul 1989, (s. 331-345), s. 179.

⁶²⁵ Ö. Lütü Barkan, *932 Tarihli Bozok Sancağı Kanunnamesi*, s. 128.

⁶²⁶ BA TD 402, s. 939.

⁶²⁷ BA TD 402, s. 1001.

2. 14. 4. Maktu Vergiler

Kesilmiş, bölünmüş anlamında kullanılan maktu' kelimesi ile kastedilen vergiler, önceden belirlenmiş olup, alınan ürün, yapılan hizmet az veya çok olsa dahi sabit kalmaktadır⁶²⁸.

2. 14. 5. Resm-i Asiyab (Değirmen Resmi)

Osmanlı Devleti'nde su, yel veya hayvan gücü ile çalışan un değirmenleri ile bazı yerlerde zeytinyağı değirmenlerinden alınan vergiye resm-i asiyab değirmen resmi denir⁶²⁹.

2. 15. MARAŞ KAZASI'NDA KURULAN PAZARLAR VE PAZARDA SATILAN TİCARİ MALLARDAN ALINAN VERGİLER.

2. 15. 1. Kır Kesimindeki Ticari Faaliyetler

Reaya ürettiği ürünün vergisini sipahiye aynı olarak ödemekte, sipahi de elinde fazla olan ürünü nakde çevirebilmek için pazara sürmektedir. Sipahiyle birlikte köylü de elinde bulunan ihtiyaç fazlası malını, artı ürünü diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmek için satmak zorundadır. Kırsal alanda yaşayan insanların bir kısım ihtiyaçlarını giderebilecekleri mahalli pazarlar kurulur ve burada değişik mallar satılır. Pazara getirilip satılan her çeşit maldan alınan vergiye bac veya bac-ı bazar denilir, vergi miktarı satılan malın türüne, miktarına ve bazen de satan kimsenin yerli veya taşralı olmasına göre değişir⁶³⁰.

1526 yılında Maraş Kazası genelinde kır pazarı denebilecek dokuz Pazar kurulduğu görülmektedir. Bu pazarlar, Kemer, Tekak, Kargılık, Haruniye, Andırın ve Bayındır nahiyelerinde kurulmaktadır. Kemer Nahiyesi'ndeki Pazar bugün Beyoğlu kasabası civarında olduğu tahmin edilen Bertizat Köyünde, Cuma günleri kurulmaktadır. Tekak Nahiye'sinde kurulan pazarın yeri belli değildir. Kargılık Nahiyesindeki Pazar Nefs-i Kargılıkta Çarşamba günü kurulmaktadır⁶³¹. Haruniye Nahiyesi'nde Çarşamba günü Harabe-i Haruniye Köyü⁶³² ve Tuşbadak Mezrası'nda⁶³³

⁶²⁸ M. Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1515-1566)*, Ankara 1998, s. 139.

⁶²⁹ Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", s. 85.

⁶³⁰ M. Fuad Köprülü, "BAC", *İA*, C. II, İstanbul 1993, s. 189.

⁶³¹ BA TD 402, s. 839.

⁶³² BA TD 402, s. 920; BA TD 402, s. 435.

cuma günü ise nerede kurulduğu belli olmayan Cuma pazarıyla ⁶³⁴ birlikte üç Pazar kurulduğu görülmektedir. Pazarların bazen mezralarda da kurulmasına rağmen cami gibi ibadet kurumlarının bulunduğu yerleşim yerlerine pazar kurmak için daha kolay izin verilmektedir⁶³⁵. Andırın Nahiyesi'nde kurulan pazarlardan biri Nefs-i Andırın'da ⁶³⁶ diğeri ise Kale-i Geben Köyündedir ⁶³⁷.

2. 15. 2. Şehirdeki İktisadi Hayat

Maraş şehri, uzun yıllar Dulkadirli Beyliği yönetiminde ve beyliğin son yıllarında da beylik merkezi olmasından dolayı klasik Türk şehirlerinin bütün özelliklerine sahiptir. Osmanlı şehirlerinde sosyal ve ekonomik hayatın canlanmasında önemli faktörlerden ikisi merkez camisi, bedesten ve bunların etrafında yerleşen dükkânlardır⁶³⁸. Evliya Çelebi Maraş'ı ziyareti sırasında şehirde gördüğü iki bedesten ve 1045 dükkân bulunduğunu söylemektedir⁶³⁹.

Bedesten Türk şehirlerinde bütün alışverişlerin etrafında şekillendiği, çevresinde sıralar halinde dükkânların bulunduğu ticaret merkezleridir. Tüccarların kıymetli malları, çarşı esnafının ve tüccarların kasaları, evrakları, defterleri, esnaf ve zenaatkar loncalarının belgeleri bedestenlerde muhafaza edilir ve Osmanlı şehirlerinin büyük bir kesiminde tek bedesten bulunur⁶⁴⁰.

2. 15. 3. Tarım Faaliyetleri

Maraş şehrinin ekonomik hayatında tarım, önemli bir yer tutmaktadır. 1526 yılında 424 müd=8480 kile (217088 kg) hububat (1 müd=20 kile, 1 kile= 25. 6 kg), 1. 28 kantar (1 kantar=56. 4 kg) (577 kg) pamuk yetiştirilmiş ve şehrin çevresinde yetiştirilen 36905 üzüm asmasından 2000 akçe öşr-i bağ, arıcılıktan 300 akçe resm-i kovan, 700 akçe resm-i yatak, 3223 akçe çiftliklerden, (bu çiftliklerin bazısında ziraat

⁶³³ BA TD 402, s. 941.

⁶³⁴ BA TD 402, s. 439; BA TD 402, s. 437.

⁶³⁵Suraiya Faroqhi, "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında belirli aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Merneş)". *ODTÜ Gelişme Dergisi* 1978 Özel Sayısı, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar, Ankara 1979, (s. 39-85), s. 47.

⁶³⁶ BA TD 402, s. 948; BA TD 998, s. 438.

⁶³⁷ BA TD 402, s. 986.

⁶³⁸Gönül Tankut, "Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekânsal Dağılımı" *VII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler II, Ankara 1973, s. 778.

⁶³⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatname*, (Haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff) C.IX-X, İstanbul 2000, s. 47.

⁶⁴⁰ Osman Ergin, "Bedesten", *İA, C. II*, s. 440-441, Semavi Eyice, "Bedesten", *DİA, C. V*, s. 303.

yapılırken bazısında da meyve ağaçları yetiştirilmektedir), 2934 akçe adet-i salgın-ı kebir, 7404 akçe oşr-i gallattan olmak üzere bütün mahsullerden toplam 16561 akçe vergi toplanmıştır⁶⁴¹. Bu da şehrin toplam gelirinin %23'üne tekabül etmektedir.

2. 15. 4. Boyahane

Boyahane, debbağhane, şemhane, ihtisab, bac, ağnam, cizye ve darphane vb. vergi kalemlerinin geliri genellikle doğrudan divan-ı hümayun'a bırakılır ve bunlar mukataa yolu ile tahsil edilir⁶⁴². Altın, gümüş, bakır madenleri, büyük şehirlerin her türlü sanayi ve ticari işletmelerinden alınan resimler vb. gelirler, diğer bir ifadeyle, ülkenin en zengin gelir kaynakları mukataa olarak hazineye bırakılmıştır⁶⁴³. Mukataaların hazineye gelir sağlaması iltizam usulüyle yapılır, iltizam açık artırmaya çıkarılarak mukataa en yüksek teklifi veren mültezime bırakılır⁶⁴⁴.

2. 15. 5. Ma'sara

Şehirdeki tarım faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahip olan bağcılıktan elde edilen üzümler ma'saralarda (ma'sara: üzüm, susam ve zeytin gibi ürünlerin sıkıldığı yer) sıkılarak üzüm suyu elde edilmektedir. 1563'te ma'saralarda 5140 akçe gelir sağlanmıştır. Kıst-ı ma'sarat başlığı altında Nefs-i Maraş, Kara Hayıt, Dede Pazarı ve Pirzad'ın beraber verilmiş olması⁶⁴⁵, buradan alınan vergi kaleminin ne kadarının şehre ait olduğunu öğrenmeye engel teşkil etmektedir.

2. 15. 6. Debbağhane

Gerek elbise ve ayakkabı yapımında, gerek hayvan koşumlarının imalinde, gerekse ciltçilikte kullanılması deriyi ve dericiliği Türklerin hayatında önemli kılmakta bu yüzden hemen hemen bütün Türk devletlerinde dericiliğin hayli ilerlemiş olduğu görülmektedir⁶⁴⁶.

⁶⁴¹ BA TD 402, s. 774-786.

⁶⁴² Halil Sahillioğlu, "Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", *İÜİFM XXIII*71-2, İstanbul, 1963 s. 145-218.

⁶⁴³ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtima-i Tarihi I- II*, İstanbul 1995, s. 231.

⁶⁴⁴ Mehmet Genç, "İltizam", *DİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 155.

⁶⁴⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I*, s. 36.

⁶⁴⁶ Zeki Tekin, "Deri" (Türklerde Dericilik), *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 176-177.

2. 15. 7. Kirişhane

Kiriş, hayvanların sinir ve bağırsaklarının işlenmesi sonucu dönemin önemli silahlarından okun fırlatılması için elzem olan yayın ve bazı müzik aletlerinin yapımında kullanılmaktadır. 1563 yılında kirişçiyan esnafının ödediği vergi 2000 akçedir⁶⁴⁷. 1526 tahririnde kirişhane gelirinin varlığı hakkında kayıt bulunmamaktadır.

2. 15. 8. Meyhane

Gayrimüslimlerin yaşadıkları bölgelerde şarap satışından vergi alınmaktadır. Hristiyanların şarap alabilecekleri veya içebilecekleri yerler meyhane, buralardan alınan vergiye de resm-i meyhane denilmektedir⁶⁴⁸. 1526 yılında, bac-ı meyhane kaydı altında buradan 23000 akçe gelir elde edilmektedir⁶⁴⁹. Bu vergi kaleminden elde edilen gelirin 10000 akçesinin Maraş Sancak beyi hasları içerisinde olduğu görülmektedir⁶⁵⁰. 1563'te ise meyhane vergisi ile ilgili herhangi bir kaydın bulunmaması görünür yerlerde içki satışının yasaklandığının akla getirmekte ama bu yasağa rağmen Osmanlı yönetiminin evlerinde içki içen gayri müslimlere karışmadığı da bilinmektedir.

2. 15. 9. Helvaciyan- Şerbetciyan

Türk mutfak kültürünün önemli unsurlarından birisi de şüphesiz tatlı türü yiyecek ve içeceklerdir. Bunların da başında helva ve şerbet gelmektedir. Osmanlı şehirlerinin birçoğunda çeşit çeşit helvalar yapılmaktadır⁶⁵¹. Bugün dahi Anadolu'nun birçok bölgesinde müstesna günlerin özel tatlısı denilebilecek helvanın halk kültüründe önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir. 1563 yılında Maraş şehrinde faaliyet gösteren helvacı ve şerbetçi esnafından yıllık 1000 akçe vergi alınmıştır⁶⁵².

2. 15. 10. Başhane

Şehirde kesilen hayvanların baş ve ayaklarının toplandığı ve satıldığı yer olan başhanenin⁶⁵³ 1563'te geliri 882 akçedir⁶⁵⁴.

⁶⁴⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I*, s. 36.

⁶⁴⁸ Suraiya Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, (Çeviren: Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 2000, s. 86

⁶⁴⁹ BA TD 402, s. 778.

⁶⁵⁰ BA TD 402, s. 419.

⁶⁵¹ Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, s. 86.

⁶⁵² Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I*, s. 36.

⁶⁵³ M. F. Emecan, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 70.

⁶⁵⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I*, s. 37.

2. 15. 11. Şemhane

Elektrik enerjisinin bulunuşundan önce mum insanlar için çok önemli bir aydınlanma aracıdır. Mumun ham maddesi, kesilen hayvanların kuyruk ve iç yağlarının sızdırılıp dondurulmasıyla elde edilen don yağıdır 1563 tahririnde *kıst-ı şemhane*⁶⁵⁵ olarak bahsedilen mumhaneden elde edilen gelir 471 akçedir.

2. 15. 12. Kapan

Genellikle gıda maddeleri tartmakta kullanılan büyük teraziye kaban veya kapan denilir⁶⁵⁶. Maraş Kanunnamesi'nde bu husus hakkında bilgi şu şekildedir. *Kıst-ı kaban ki, şehre gelen baldan ve yağdan ve bil'l-cümle ma'kulat kısmından her ne vakit olursa ki, mevzunatdan ola, vezn olmadan satsa at yükünden dörder akçe ve deve yükünden beşer akçe ve eğer vezn olunub satılsa Osmani kantara ikişer akçe alınır*⁶⁵⁷. Maraş kapanından 1563'te yıllık 1000 akçe gelir elde edilmektedir.

2. 15. 13. Asesiye

Şehrin iktisadi faaliyetlerinin içerisinde asesiye vergisi de önemli bir yere sahiptir. Esnaflar asesler sayesinde geceleri dükkânların soyulma ve mallarının çalınma endişesinden uzak idiler. Bunun için mallarını geceleri hırsızlara karşı koruyan ve çarşıların asayişini sağlayan aseslere resm-i asesiye ödemekteydiler. Resm-i asesiye ayda bir defa birer akçe olmak üzere şehirdeki dükkânlardan ve dokuma tezgâhlarının olduğu evlerden alınmaktadır. Daha sonra dokuma tezgahlarının olduğu evler ref edilip, sadece pazarlardaki dükkânlardan alınır olmuştur⁶⁵⁸. 1563 tarihli tahrir defterinde kıst-ı asesiye olarak vergi kaleminden 1595 akçe vergi alınmıştır.

2. 15. 14. Bac-ı rah

Coğrafi konumu itibariyle ticaret yollarının güzergahında olan Maraş şehrinin, yol veya geçit vergisi denilen bâc-ı râh-ı Ceyhun'dan elde ettiği gelirin her iki tarihte de 15000 akçe olduğu görülmektedir⁶⁵⁹. Buradan geçenlerle ilgili bâc hususu tahrir defterinde şöyle açıklanmaktadır: Yörük taifesinin kışlakdan yaylağa ve yaylakdan

⁶⁵⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tefteri Defteri I*, s. 37.

⁶⁵⁶ Faroqlı, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, s. 85.

⁶⁵⁷ Ahmet Akgündüz, *Maraş Sancağı Kanunnamesi*, s. 173-174.

⁶⁵⁸ Akgündüz, *Maraş Sancağı Kanunnamesi*, s. 482.

⁶⁵⁹ BA TD 998, s. 419; Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri I*, s. 37.

kıŖlaęa gidenlerden ve Türkmen ağnamlarından bc alınmayub ubr (geçmek) iden tüccar ve celebkeandan alınur, ber mucceb-i hükm-i hmayun⁶⁶⁰ Bu vergi geliri 1526 yılında padiŖah haslarına dâhil iken, 1563'te beylerbeyi hassı arasına katılmıŖtır.

---

⁶⁶⁰ Yinanç ve Elibüyük, *MaraŖ Tahrir Defteri I*, s. 369

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DULKADİROĞULLARINA AİT KÜLTÜREL UNSURLARDAN MİMARİ ESERLER

Dulkadirli Beyleri kuruluş safhasında komşularıyla uzun süren bir mücadelede bulduklarından kendilerine ait eserler meydana getirememişlerdir. Dulkadirliların en istikrarlı dönemi Nasırettin Mehmet Bey(1399–1442) zamanıdır. Mimari eserler bu dönemden itibaren görülmektedir⁶⁶¹. Nasırettin Mehmet Bey zamanında başlayan imar faaliyetleri halefleri zamanında şiddetlenen iç ve dış mücadeleler yüzünden sürdürülmemiştir. Dulkadirli Beyliğinin imar faaliyetleri Alâüddevle Bozkurt Beğ zamanında hız kazanmıştır. Bu imar faaliyetleri özellikle Bozok Yozgat bölgesinde yerleşik hayatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır⁶⁶². Tespit edilebilen eserler ve vakfiyeleri haklarında bulabildiklerimiz şunlardır.

3. 1. ADIYAMAN'DAKİ MİMARİ ESERLER

3. 1. 1. CAMİ

3. 1. 1. 2. Ulu Camii

Adıyaman merkezinde, kalenin eteğinde bulunan ve minaresinin Elbistan ve Kahramanmaraş'taki imareleriyle benzerliği dolayısıyla Dulkadirli eseri olarak tanınmaktadır. Camiden kalan orijinal kısım minaredir. Minare, düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup doğu yönde sivri kemer içerisinde açılmış küçük bir kapıdan içeri girilen ve kübik alt kaide üstünde yükselen minare, dört köşesi yüksek pahlarla sekizgen hale dönüştürülmüş bir pabuçluğa sahiptir. Pabuçluğun üzerindeki sekiz kenarlı bir silme üzerinde yine sekiz kesitli gövde bölümü, onun üstünde, Elbistan Ulu Camii de olduğu gibi silindirik gövde üst bölümü ile yükselir. Alt gövde üzerindeki her sekiz yüzeyin ortasında yüzeyler elde edilerek yüzeylerde hareketlilik sağlanmıştır. Gövdenin üst kısmı onarım görmüş olmakla birlikte basit mukarnas dizisinden ibaret şeref altlığı

⁶⁶¹ Faruk Sümer, "Dulkadirliılara Ait Mimari Eserler" *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 2, s. 12-13.

⁶⁶² Sümer, "Dulkadirliılara Ait Mimari Eserler", s. 15.

ve ince, kısa ve küt şekilde sonuçlanan petek ve konik külahı ile diğer Dulkadirli minareleriyle benzeşir.

3. 2. ANTAKYA'DAKİ MİMARİ ESERLER

3. 2. 1. ÇEŞME

Alâüddeve Bey'in Antakya olması muhtemel bir şehirde bir çeşme yaptırdığı kayıtlardan anlaşılmaktadır⁶⁶³. *590 numaralı vakfiye- i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de "havuza akan bir su" Çeşme ye ait vakıflar: 68. Engeltakya şehrinde Kerbelâ şehitlerinin ruhları ile vâkıfın kardeşi şehit Şahsuvar'ın ruhu için havuza akan bir suyu vakfedip Mer'aş'ta malik olduğu dükkânları buna tahsis ve bunlardan artanı Mer'aş şehrindeki Cami-i Kebir'de cüz okuyan fukaraya ait olmasını... Şart eyledi*⁶⁶⁴.

3. 3. HARPUT ELAZIĞ MİMARİ ESERLER

3. 3. 1. KALE

Dulkadiroğulları'nın Harput hâkimiyeti ise (1362-1455) yılları arasında olmuş 93 yıl sürmüştür. Dulkadiroğulları Beyliği'nin Harput'da kaldığına dair en önemli bilgilerin başında Harput Kalesinde varlığı tespit edilen kitabelerdir.⁶⁶⁵.

Dulkadiroğulları Beyliği'ne ait Harput'ta bulunan en önemli vesikaların başında, Harput Kalesinde bulunan kitabeler gelmektedir. Bu kitabeler iki adettir. Birincisi: Hicrî. 770 Milâdi. 1369 senesine aittir. Kalenin batı duvarlarında çöken bir burçun taşları arasından bulunan, eski belediye bahçesinin arka kapısının kenarındaki duvara konulan ve iki parçadan ibaret olduğu anlaşılan kitabenin ikinci parçasıdır. Birinci parça meydanda yoktur. Mevcut olan parçanın üzerinde; Birinci satırında: "... *El. eş. refül. ali ül. Mevlevi ül. emiri*" cümlesi görülür. İkinci satırında ise : "... *İl ve İbrahim Bin Dulkadir. be tarih seb'in ve seb'mie*" kelimeleri yazılıdır. İkinci satırında: "*Bismillâhi'r.*

⁶⁶³Refet Yinanç, "Ashab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi, XX' inci sayı ayrı basım*, Ankara 1988, s. 131-139.

⁶⁶⁴590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ebecik Zaviyesi'ne ait vakıflar.

⁶⁶⁵M. Beşir Aşan, "Dulkadiroğulları Döneminde Harput" *Uluslar Arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kahramanmaraş 2012, s.305-311.

rahmâni'r. rahîm ve "El. melikü lillahî vahîd. ül kahhar" cümlesinden sonra;"*Cüdid fi eyyam. ı Mevlâna Es. sultan El. melik ül. Eşref izzi nasruhu ma amele... El Maruf ül. Ali ül – Mevlevi... Halil ve İbrahîm Bin Dulkadir. sene ihda ve seb'in ve seb'mie"* metni okunmaktadır. Bu kitabelerden anlaşıldığına göre, Seyfettin Curci'nin kaleyi muhasarası esnasında kale de meydana gelen tahribatı Halil ve İbrahim Beylerin tamir ettirdiğini belirtmektedir.

3. 4. GAZİANTEP'TEKİ MİMARİ ESERLER

3. 4. 1. CAMİLER

3. 4. 1. 1. Alâüddevle Bey Alidola Camii

Şahin Bey ilçesi Karagöz Mahallesi, Hamdi Kutlar Caddesi üzerinde, Uzunçarşı civarındadır. Halk arasında Alidola Camii şeklinde zikredilmektedir. Kitabesi mevcut olmayan ve günümüzde orijinal halinden sadece minaresi kalan eski cami, Dulkadirli Beyi Alâüddevle Bozkurt Bey tarafından muhtemelen XVI. yüzyılın başlarında yaptırıldı. Caminin minaresi, Dulkadıroğlu Beyliği'nden günümüze ulaşan tek eser olarak bilinip, caminin kuzeydoğu cephesinde silindirik gövdeli yapılmıştı. Son cemaat yeri bulunmayan cami, taş süsleme yönünden zengindir⁶⁶⁶. Orijinal olarak günümüze sadece minaresi gelebilen caminin mevcut hali 1901-1909 tarihleri arasında yaptırılmıştır⁶⁶⁷. Günümüzde cami ibadete açıktır. Evliya Çelebi, Sultan Alâüddevle Camii şeklinde bahsetmiştir⁶⁶⁸. Cami ile ilgili bir kayıta “merhum Alâüddevle Camii” şeklinde yer almaktadır⁶⁶⁹. 15 Cemaziye'l evvel 947 / 6 Eylül 1541 tarihinde Ayntâb mahkemesinde Hacı Ömer bin Hacı Ali ile üstat Mahal bin Mustafa arasında cami minaresinin tamirati için 40 altın karşılığında sözleşme yapılmıştır⁶⁷⁰.

590 numaralı vakfiye- i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Antep şehrindeki Camiye ait vakıflar: Antep şehrinde bir cami bina edip imam ve hatip ve müezzin ve ferraş için mescit civarındaki hanın tamamını ve onun

⁶⁶⁶ Hamza Gündoğdu, , *Dulkadir Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s. 29.

⁶⁶⁷ Gündoğdu, *Dulkadir Beyliği Mimarisi*, s 28-29; Nusret Çam, *Kültür Vakıfları Envanteri Gaziantep 27*, Ankara 2008, s. 181; Ara Altun, “Alâüddevle Camii”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1989, s. 344-345.

⁶⁶⁸ Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX, s. 178.

⁶⁶⁹ Millî Kütüphane-Ankara, Gaziantep Şer'îye Sicilleri (GŞS.) 46/50.

⁶⁷⁰ Millî Kütüphane-Ankara, Gaziantep Şer'îye Sicilleri (GŞS.)161/14.

yanında vaki bazı dükkânları vakfeyledi⁶⁷¹. Bugün Alidola adıyla anılan camidir. Alâüddevle adı zamanla halk arasında Alidola şeklini almıştır. Alâüddevle Bey Camiye 2 dükkânın gelirinin 1/4 ünü, 3 dükkânın yarısını, 6 dükkân zemini ile cami yanındaki hanın gelirini vakfetmiştir⁶⁷². Cami 1910 1326 yılında Muhsin zade Hacı Mehmet Bey tarafından tamir ettirilmiştir. Şehrin merkezinde Alidola adıyla anılan bu cami o devrin bir hatırasıdır⁶⁷³.

3. 4. 1. 2. Burç Köyü Camii

XV. yüzyıl eserleri arasında zikredilen eserin: Dulkadirli dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Cami minaresi Kahramanmaraş Ulu Camii ve Hatuniye Camii minarelerine çok benzemesi bu kanaatin oluşmasında etkili olmuştur⁶⁷⁴.

3. 4. 1. 3. Şirvani Camii

Sefer Paşa Mahallesi, Pazarbaşı Sokak'tadır. Yapılış tarihi kesin bilinmemekle beraber taç kapısı üzerindeki kitabede 1681 yılında Seyyit Mehmet Şirvani tarafından tamir edildiği kayıtlıdır. Ayıntab kalesinin hemen batısında olması şehrin en eski yapılarından olduğunu göstermektedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı, iki şerefeli ve şerefelere iki ayrı merdivenle ulaşılan Camii muhtemelen XV-XVI. yüzyıllarda Dulkadirli ya da Memlukler zamanında inşa edilmiştir⁶⁷⁵.

3. 4. 2. MEDRESELER

3. 4. 2. 1. Alâüddevle Bey Medresesi

Karagöz Mahallesi, Hamdi Kutlar Caddesi üzerinde, Uzunçarşı civarındaydı. Muhtemelen 1480-1515 yılları arasında hüküm süren Dulkadirli Beyi Alâüddevle Bozkurt Bey tarafından, XVI. yüzyılın başlarında Dulkadirli Beyi Alâüddevle Bozkurt Bey bu cami ile birlikte medreseyi inşa ettirmiştir. 6 Rebi'ül. Ahir 978/7 Eylül 1570 tarihli sicil kaydında medreseye ait ev ve dükkânın kiraya verildiği görülmektedir⁶⁷⁶.

⁶⁷¹590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterininin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de çeşmeye ait vakıflar.

⁶⁷² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

⁶⁷³ *Gaziantep İl Yıllığı*, 1968, s. 97.

⁶⁷⁴ Nusret Çam, *Gaziantep Kültür Varlıkları* 27, s. 559.

⁶⁷⁵ Çam, *Gaziantep Kültür Varlıkları* 27, s. 349.

⁶⁷⁶ Millî Kütüphane-Ankara, Gaziantep Şer'îye Sicilleri (GŞS.) 464/156.

3. 4.2.2. Nasırettin Mehmet Bey Medresesi

Düğmeci mahallesinde Saburcu Caddesi ile Eski Posta hane sokağın birleştiği doğu köşesinde Şehir Pasajı'nın yerindeydi. Zülkadriye Medresesi de denilen yapı muhtemelen XV. yüzyılın başlarında Dulkadirli Nasırettin Mehmet Bey tarafından 1402 yılında yapılmıştır. Medresenin ne zaman ve hangi mahalde yapıldığı bilinmemekle birlikte vakıfları bulunmaktadır⁶⁷⁷. *590 numaralı vakfiye- i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevl'e ait 906 tarihli vakfiye 'de Antep şehrindeki Medreseye ait vakıflar:*

Sonra Antep karyelerinden Harar karyesinde kâin hububat değirmeninini tamamını emir Nasrüeddin Mehmet bin Zülkadirin mezkûr Antep şehrinde inşa etmiş olduğu medreseye vakfeyledi. *Mumaileyh vâkıf, mezkûr medrese müderrisinin Antep şehrinde sakin olanlardan olmasını şart eyledi ve mezkûr müderrise Emengözü karyesinin mahsulâtından on ölçek buğday ve İblisini merası namile maruf Çebik Koç ve Sarı Çiçek ve Elma Çıtağı ve Eğri Oluk ve Eblistin amalinden Kabak Tepeye tabi Elehan nam mahalleri hudut ve rusum- i vacibe ve meşruasile vakfedip Mencik Arğı çeltiğinde her sene bir ölçek buğday ekilmesini şart eyledi*⁶⁷⁸.

3.4.2. 3. Zülkadriye Buk'ası/Medresesi⁶⁷⁹

Buk'a, İslâm dünyasında türbe, zaviye ve özellikle eğitim yeri için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde daha çok 10 akçenin altındaki medreseler için bazı bölgelerde bu kavram kullanılmıştır. Buna göre buk'a, sübyan mektebi ile medrese arasında bir eğitim kurumu olduğu düşünülmekte, Anadolu'da, özellikle Suriye, Filistin ve Mısır'da bu nevi buk'alara sık rastlanmaktadır⁶⁸⁰. Zülkadriye Buk'ası, Ammi Mahallesi'nde idi. 1557 ve 1584 tarihli Ayntab evkaf tahrir defterinde "Zülkadriye Buk'ası ve Mescidi"⁶⁸¹ şeklinde ifade edilen medresede Mescit de yer almaktaydı.

⁶⁷⁷ Çam, *Gaziantep Kültür Varlıkları* 27, s. 668.

⁶⁷⁸ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevl'e ait 906 tarihli vakfiye'de Antep şehrindeki Medreseye ait vakıflar.

⁶⁷⁹ Milli Kütüphane-Ankara, Gaziantep Şer'iye Sicilleri (GŞS.) 1778, 4/14.

⁶⁸⁰ Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 386.

⁶⁸¹ BOA. *TT.* 301, s.. 16, TKGM. KKA. *TT.* 556, s. 271.

3.4.3. HANLAR

3.4.3.1. Ammi Han

Antep'deki hanların çoğu Uzun Çarşı civarındaydı. Hanlar, bazı vakıf kurumlarına gelir sağlamaları bakımından ayrıca önemliydi. 1557 tarihli vakıf tahrir defterinde adı geçen Ammi Hanı⁶⁸². Alâüddeve Caminin gelir kaynaklarından bir kısmını oluşturmaktaydı ve Ammi Mahallesi civarında yer almaktaydı.

3.4.3.2. Emir Ali Hanı

İbn-i Şeker Mahallesi'nde yer alan han Dulkadir Bey'i Alâüddeve Bozkurt Bey 1479. 1515 tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. XVIII. yüzyıldan itibaren bu isimle anılır olmuştur. Sirkeci veya Çekirdekçi Hanı diye de adlandırılan han 1791 yılındaki Nuri Mehmet Paşa olayı sırasında yandıktan sonra 1818' de yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde şahıs mülkiyetinde han, otopark ve imalat atölyesi olarak kullanılmaktadır⁶⁸³.

3. 4. 4.SU HAZNESİ

3. 4.4.1. Alâüddeve Maslakı

Maslak; daima akan su veya suyolu üzerinde bulunan su haznesi anlamlarına gelmektedir. Dulkadirli Beyi Alâüddeve Bozkurt Bey tarafından yaptırılmış olduğu tahmin edilen⁶⁸⁴, maslakın, dükkân ve ev gelirlerinden oluşan 336 akçelik geliri vardı. Bu paranın maslakın tamirine harcanacağı ifade edilmiştir. Diğer taraftan Alâüddeve Caminin su ihtiyacını karşılamak üzere yapılan bu maslak için bir hayırsever tarafından 4 altın vakfedilmiştir⁶⁸⁵.

⁶⁸² BOA. TT. 301, s. 3, TKGM. KKA. TT. 556, s. 258.

⁶⁸³ Çam, *Gaziantep Kültür Varlıkları* 27, s. 451-454.

⁶⁸⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (İstanbul) Evkaf Defteri (TT.) nr. 301. S. 2, s.15.

⁶⁸⁵ Millî Kütüphane-Ankara, Gaziantep Şer'îye Sicilleri (GŞS.) 3/74.

3.5. DARENDE MALATYA'DAKİ ESERLER

3.5.1. CAMİLER

3.5. 1.1. Ulu Camii

Eski Darende'de yer alan Ulu Camii, Dulkadirîliler'in XV. yüzyıl sonlarında 1467 yılından 1500'e kadar geçen süre içinde yapılmış olmalıdır⁶⁸⁶. 1480. 1515 yılları arasında beyliğin başında bulunan Alâüddevle Bozkurt Bey zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir.

3.5.1.2. Dana Bey Camii

Darende Ulu Caminin 200 metre kadar kuzeybatısında bulunan Dana Bey Camii, Dulkadirîlilerin yöreyi elde bulundurdukları XV. yüzyıl sonunda yaptırılmış olmalıdır⁶⁸⁷.

3. 6. KAHRAMANMARAŞ'TAKİ MİMARİ ESERLER

3. 6. 1. KÜLLİYELER

3. 6. 1. 1. Bektutiye Külliyesi

Bektutiye Çınarlı Camii ve Bağdadiye, Begtutlu Bektutiye Kadı. Begunlu. Bağdadiye. Kübra medresesi

3. 6. 1. 2. Bektutiye Çınarlı Camii

Alâüddevle Bey'in dedesi Nasirettin Mehmet Bey XV. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa ettirilmiştir.

3. 6. 1. 3. Bektutiye Medresesi

Bektutiye Medresesi, Bektutiye Mahallesi'nde, Bektutiye Caminin yanında idi. Bazı araştırmacılara göre medrese, Mehmet Bey tarafından XV. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmıştır⁶⁸⁸. Arşiv kaynaklarında Bektutiye Medresesinin banisi olarak sürekli

⁶⁸⁶ Mükrimin Halil Yinanç, "Dulkadirîliler" mad., *İ. A.*, C. III, s. 660; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, C. II. İstanbul 1979, s. 234.

⁶⁸⁷ İ. F. Öztürk, *Darende Tarihi*, İstanbul 1962, s. 9.

⁶⁸⁸ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No. 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, C. I, Ankara 988, s. XXXVI.

Alâüddevele Bey gösterilmiştir⁶⁸⁹. Bektutiye Camiin yakınında olduğu tahmin edilen medrese günümüze ulaşamamıştır. Ancak cami hâlâ hizmet vermeye devam etmektedir. Bektutiye Medresesi vakfının gelirleri sadece medreseye sarf edilmiyordu. Bektutiye Camisinde görev yapanların ücretleri de bu vakıftan karşılanıyordu⁶⁹⁰. Günümüzde Çınarlı Camii diye anılan Bektutiye Camii ve yıkılmış olan medresesi adını bölgede yaşayan Bektutlu Cemaatinden almıştı⁶⁹¹. Alâüddevele, Bektutlu Cemaatine özel ilgi göstermiş, buradaki medresenin hizmetkârlığına Bektutiye cemaatini tayin etmişti⁶⁹². Şehrin en eski medresesi olan Bektutiye Medresesinin 1526 yılında 18066 akçe vakıf geliri vardı. 1563'te 100 akçe arazi ve bedesten yanındaki 5 dükkânın 750 akçelik geliri ile Alâüddevele Mescidi medreseye vakfedilmiştir⁶⁹³. Bektutiye Medresesine Osmanlı döneminde birçok atama yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır⁶⁹⁴. Bektutiye Medresesi Bektutiye Mahallesi'nde olup, Bektutiye Camii yanında idi. Medresenin XV. yüzyılın ilk yarısında Dulkadiroğlu Nasirettin Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır⁶⁹⁵. Dulkadiroğulları zamanında Maraş'ta yaptırılan ilk medresedir⁶⁹⁶. Bu medrese Alâüddevele Bey tarafından tamir ettirilmiştir. Bu tamir dolayısı ile Hurufat Defterleri'ndeki⁶⁹⁷, kayıtlarda Bağdadiye-i Kebir Medresesinin bânisi⁶⁹⁸ dipnottaki kayıta olduğu gibi, Alâüddevele Bey olarak gösterilmiştir⁶⁹⁹. Alâüddevele Bey'in 906/1500 tarihli vakfiyesinde medrese, Kadı medresesi adı ile kaydedilmiş iken 616 H. /1510 M. tarihli vakfiyede ise Bektutiye Medresesi adıyla kaydedilmiştir. Vakfiyelerden, tapu tahrir defterlerinden ve diğer arşiv vesikalarından anlaşıldığına göre medreseyi yaptıran Nasirettin Mehmet Bey'in bu eserine Kadı medresesi adı verilmiş ise de daha sonra bu medreseye hizmet eden Bektutlu Cemaati'nin adını almıştır. Besim

⁶⁸⁹ BOA. C. MF. 25/1207.

⁶⁹⁰ VAD. No: 1151, vr. 21b.

⁶⁹¹ İbrahim Solak, XVI. *Asırda Maraş Kazası*, (1526-1563), Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 212.

⁶⁹² Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü* (1691-1695), İstanbul 1963, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi. s.9; Yusuf Hallaçoğlu, XVIII. *Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi* (3. Baskı) Ankara 1997, s. 75.

⁶⁹³ İbrahim Solak, XVI. *Asırda Maraş Kazası*, s. 212.

⁶⁹⁴ BOA. C. MF. 25/1207; VAD. No: 1151, vr. 23b.

⁶⁹⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. XXXVI.

⁶⁹⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 128.

⁶⁹⁷ Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s. 1-5. Osmanlı dönemindeki kaynaklarda "Maraş Kazası" ile ilgili Hurufat Defterlerinde Dulkadir Oğulları eserlerine dair malumat bulunmaktadır. Hurufat, harf kelimesinden türetilmiştir. Kazalar Hurufat Defterleri'ne alfabetik sıraya göre yerleştirilmiştir. Kayıtların kazalar esas olarak tutulmuş olmasıdır. Kazalara göre kadılardan gelen her türlü bilgiyi içeren yazılar, bu defterlere özet olarak geçirilmektedir. Hurufat Defterleri ilk olarak XVII. Yüzyıl sonlarında tutulmaya başlanmış ve 1255 H. /1839 M. yılına doğru kayıtlar tutulmaya devam edilmiştir.

⁶⁹⁸ Medrese, Kuytul mahallesinde (bugünkü Kurtuluş Mahallesi) Alâüddevele Bey tarafından yaptırılmıştır, BOA. C. MF. 25/1207.

⁶⁹⁹ BOA. C. MF. 33/1637b.

Atalay eserinde Maraş'ta bulunan medreselerden en önde gelen beş medreseden biri olduğunu belirtmektedir⁷⁰⁰. Alâüddevle Bey, medresedeki talebelerin kalmaları için tamamı medresenin avlusuna bakan odalar yaptırmıştır⁷⁰¹. Medresenin bulunduğu yer tam olarak Ulu Caminin kuzeyine düşmektedir. 1526 yılı tahrir defterlerinde medresenin kaydı bulunmazken 1563'te 10114 akçe vakfı bulunmaktadır. Bağdadiye, Terküşlünü ½ cizyesi ve cizyesi ve Hasan tepesinin ½ hissesi. Yıl. 1563, Senelik hâsılatı. 9363. Refet Yinanç medresenin adının medreseye hizmetle görevli, bölgede konargöçer hayatı yaşayan Dulkadirli Ulusu'na bağlı Bağdatlı cemaatinden almış olabileceği ihtimalini ileri sürmektedir⁷⁰². Vakıfları: Kale Köyü zimmîlerinin cizyesi, Yıllankoz Köyü, Üngüd Köyü yakınında Hasan tepesi mezarası, Ertame Köyünün yarısı ile aynı Köyün pirinç arkı ve bu ark üzerindeki değirmen, Maraş Bezzazistan'ında 10 dükkân, Halkalı cemaatinin koyun ve sair vergileri medrese öğrencileri için, Şehirde köşkerler çarşısında 12 dükkânın icarı, Bezzazistan'da 5 dükkân, Gelenduran Pazarı'nda 10 dükkân, Yenice Kale nahiyesine bağlı Tirkeşli Köyü cizyesinin yarısı⁷⁰³. 590 numaralı vakfiye- i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Bağdadiye Medresesine ait vakıflar.

25. Yukarda adı geçen vâkıf mezkûr Camiin şimaline bitişik Bağdadiye medresesini bina ederek bu medrese için zimmî karyelerinden Kale ve Bilân Koz karyelerinin cizyesini ve bilcümle hukuk- i şer'iyye ve rüsum- i örfiyesi ile Engü kurbundaki Hasis Tepesi mezarasını.

26. Keza bilcümle hukuk ve rüsum-u ile Mer'aş muzafatından Ertanal karyesinin yarısını.

27. Mezkûr karyede çeltik sulanan nehir ile iki değirmeni.

28. Mer'aş'ta bedestenin garp canibinde on dükkân.

29. Mer'aş kabilelerinden Halkalu cemaatinin... Bunun ağnam ve rüsumu ve vergi ile bu medreseye gelen talebeye tahsis eyledi.

⁷⁰⁰ Besim Atalay, *Maraş Tarih ve Coğrafyası*, s. 154.

⁷⁰¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, *Vakfiyeler Tasnifi*, nr. 9/7.

⁷⁰² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 128.

⁷⁰³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1. s. 38-80- 290.

30. Nefs- i Mer'aş'ta Kefşarçıyan çarşısında on iki dükkân ki bu dükkânların kirası her aybaşında âlâ, evsat, edna itibar edilen talebe arasında taksim olunacaktır. Şöyle ki âlâ derecede olan bir sehim, evsat derecede olan üçte bir sehim, edna derecede yarım sehim alacaktır. 594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddeve Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Begtutlu Medresesine ait vakfiye suretidir.

Maraş'ta Begtutlu mahallesinde, Begtutiyye denilen medreseyi⁷⁰⁴, en temiz malımdan Allah'ü Zülcelâl Hazretlerinin yüksek rızasını gözeterek o yüce tanrının inayeti ile bina ettim ona da Elbistan'da Görcenk Köyünü vakfettim o Köyü önce atam Nasrattin ibni Zulkadir ihya etmiş idi onu müderrislere vakıf kılmış idi. Mevlâna Hamza bin Halil Karamanî Mehmet Emin Sadullah onda tasarruf ettiler Nasrattin ibni Zulkadir onu vakfedendi sonra bu Köyü kendisinden asla faydalanılamayacak bir şekilde harap olmuştu. Onu eskiden olduğu gibi tekrar ihya ettim. Gündüzlü dağında Karapınar Köyü denilen mezra harap olmuşken yeniden ihya ettim keza Elbistan dağında vaki Kedik diye meşhur Kilisecik denilen mezrayı ihya ettim onu da bundan önce ceddime vakfetmişti, orada mesken olmak üzere kırk ev bina ettim onlar için çiftlik aletleri hazırladım, bunların cümlesini hazırlayıp orayı ihya ettikten sonra hududu beyan ettim rüsümünü tayin eyledim bunların cümlesini bilumum ovaları, dereleri, pınarları, dağları ve tepeleri ile birlikte cümlesini içindeki bilumum ekincileri ve çiftçileri ile vakfettim. Maraş tevabiinden Urban Nahiyesinde vaki Artıl ile birlikte haricinde ve dâhilinde çift sürmek üzere yüz adet sapanı onlara hibe ettim adı geçen medresede sakin olan talebeye her sene Maraş tevabiinden Kara Hayik Nahiyesinde vaki Maraş bezastanı hâsılatı hissesinden ulema sehminden yirmi eşrefi tayin ettim, diğer yarısı ulemanın sehimidir. Zeytin bahçelerinin sekiz ceziyesi ve galesini⁷⁰⁵ tayin eyledim temiz ve helal malımdan olan bunların cümlesini Allah'ı Zülcelâl Hazretlerinden ahret için hazırlık dileyerek

⁷⁰⁴Beğtutlu mahallesinde Beğtunlu- Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 128 “Kadı (Beğtunlu) Medresesi: Nasrettin Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır. Alâüddeve Bey tamir ettirerek bir de mescid yaptırmıştır. Medreseye Beğtunlu cemaati hizmet ettiği için Beğtunlu medresesi de denir. Vakıfları: Elbistan'da Güvercinlik köyü (buraya pirinç ziraatı için 100 öküz tahsis etmiştir), Elbistan'da Aynü'l Arus nahiyesine bağlı Kilisecik mezarası, Pazarcık'a bağlı Kırkısa diğer adıyla Türban köyünde Sazlık adlı arazi, Pazarcık'a tâbi Kızıl Bük köyünün yarısı, Maraş Bezazistanı'nda 5 dükkan, Çağırğan ve Kara Hait su kanalları ile Beğtunlu cemaatinin vergileri.”

⁷⁰⁵ Gale- zahire, mahsul, ekin, irat, gelir.

vakfettim yine bu husus için bütün cizyeli hububatın öşrü ve bağlarının geliri ile zimmi köylerinden olan Karaağaç Köyünü vakfettim⁷⁰⁶.

3. 6. 1. 4. Hatuniye Şems Hatun Külliyesi

3. 6. 1. 4. 1. Hatuniye (Şems Hatun) Camii

Eski adıyla Hatuniye, günümüzdeki adıyla Kurtuluş Mahallesinde bulunmaktadır. Cami Yavuz Selim'in anneanesi⁷⁰⁷ Alâüddevle Bey'in amcası şehit Rüstem Bey'in kızı⁷⁰⁸ ve Alâüddevle Bey'in eşi Şems Şemse Hatun⁷⁰⁹ tarafından yaptırılmıştır⁷¹⁰. Evliya Çelebi, Hatuniye Caminin kitabesini şu şekilde tespit etmiştir. “Ammere hazihî'l Camiil. mübarek Şemse Mâh Hatun bint. i Rüstem bin Nasirettin bin Zeynel Abidin sene...”⁷¹¹. Halen varlığını sürdüren Hatuniye Camii, imareti, medresesi ve hamamı ile bir külliye halinde inşa edilmiştir⁷¹². Medresesi ile birlikte bir külliye oluşturan Hatuniye Caminin gelirleri, genellikle medresesi ile birlikte tahsis edilmiştir. 1563 tarihli tahrir defterinde vakıf gelirlerinden bazılarının cami adına, bazılarının medrese adına, bir kısmının da her ikisi adına kaydedildiği görülmektedir⁷¹³. Hatuniye Camii vakıfları; Tahrir Defterinde Maraş'ın Tiyekn Nahiyesine tâbi köylerden Seyrek'in tamamı, Ekiz'in yarısı, Bolu ve Beşbincülü köylerinin de ¼ gelirleri Mescide vakıf kaydedilmiştir⁷¹⁴. 1563 yılı tahrir defterinde Hatuniye Şems Hatun cami ve medresesi vakfına kaza dâhilindeki gelirlerden 11970 akçe gelir vakfedilmiştir⁷¹⁵. Bu miktarın ne kadarının cami, ne kadarının medrese için ayrıldığı hususunda açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır. Vakfın gelirleri; Şems Hatun Hamamı, dükkânlar, arazi ve bahçe, Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 11970, Şems Hatun medresesi ile ortak. 1563 yılı tahrir

⁷⁰⁶ 594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterin 207. s. 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Begtutlu Medresesine ait vakfiye suretidir.

⁷⁰⁷ Refet Yinanç, “Ashab-ı Kehf Vakıfları” *Vakıflar Dergisi*, XX' inci sayı, ayrı basım, Ankara 1989, s. 78.

⁷⁰⁸ Yinanç, “Ashab-ı Kehf Vakıfları”, s. 121.

⁷⁰⁹ Bazı kaynaklarda; “Dülkadir Bey'i Alâüddevle Bey tarafından hanımı Şems Hatun adına 1500-1009 yılları arasında hamam medrese, cami. Çeşme ve türbe den oluşan Şems Hatun (Hatuniye) külliyesini inşa ettirmiştir” diye bahsetmektedir.

⁷¹⁰ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, 1563, C. 1, s. XXXIV; Arifi, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti”, *T. O. E. M.* V-VII, İstanbul 1331, Cüz-38, s. 95; Besim Atalay, *Maraş Tarih ve Coğrafyası*, s. 54. Besim Darkot, “Maraş” maddesi. , *İ. A. C.* 7, s. 311. Maraş İl yıllığı (1968), s. 213; M. Erdoğan, “Osmanlı Camilerinde restorasyon Faaliyetleri”, *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1968, S. 7, s. 162.

⁷¹¹ Eliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 47.

⁷¹² Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, 1332, İstanbul 1339, s. 55.

⁷¹³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s. 534

⁷¹⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 454-456.

⁷¹⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. . 38.

defterinde Şems Hatun Camii ve medresesi vakfına kazâ dahîlindeki gelirlerden 11970 akçe gelir vakfedilmiştir⁷¹⁶. Şems Hatun bu cami içindeki türbesinde metfundur. Külliyyeye ait bir kitabe yerinden sökülerek bugün cami bahçesine girilen kapının sağ tarafındaki bir çeşmenin üzerine konulmuştu. Caminin girişindeki çeşme üzerinde dört satırlık kitabeden, Şehit Rüstem Bey'in kızı Şems Hatun'un 915 1509'te öldüğü anlaşılır⁷¹⁷. Üzerindeki yazıları okunamayacak derecede tahrip edilmiş⁷¹⁸ olan kitabeden Arifi⁷¹⁹, Refet Yinanç, bahsetmektedir. Günümüzde bahsedilen kitabenin üzerinde bulunduğu çeşme ve kitabe yerinde bulunulamamıştır. Besim Atalay; "Alâüddevle'nin haremî namına bina edilen Hatuniye Camii ve medresesinin o gün çeşmesi üzerindeki kitabeyi" aşağıdaki şekilde kaydetmiştir.

« بنى هذا المصارة . . . . . علا الدولة والدين اطال الله عمره وابدملكه
 «تملكوته . . . . . الخاتون المظمة شمس خاتون بنت الامير الكبر السعيد الشهيد الامير
 «روسم القادري اللهم ايد دولتهما وابدنصرهما في تاريخ خمسة عشر وتسعمائة..»

"Bini hazelini hazel imarete... Alâüddevle veddin Etaalallah emare ve ebbet mülke Bi bintiel. emir, el. kebir, el. said, el. şehit, el. emir, Rüstem el kadirî Allahümme eyyid devlethüma ve ebed nasre hüma fi tarih hamsete aşre ve tisti miate..."⁷²⁰. Hatuniye Caminin altındaki mahzende iki mezar görülmektedir. Birinin Şems "Şemse- Şemsi" Hatun'a, diğerinin oğluna ait olduğu söylenmektedir. Bahçe kapısı üzerinde Hicrî 1324 tarihini taşıyan bir taş ve aslını koruyabilmiş minaresi bulunmaktadır. 1332. 1916 tarihlerinde Hatuniye Camii giriş kapısı yanındaki çeşme üzerinde bulunan dört satırlık kitabenin sadece son iki satırı Arifi tarafından okunmuştur⁷²¹. Bahsedilen kitabe Mevhibe Savaş'ın Dulkadiroğulları isimli kitabında bulunmaktadır⁷²².

3. 6. 1.4.2. Hatuniye (Şems-şemse) Medresesi

Sözlük anlamı "okumak, anlamak, bir metni öğretmek ve ezberlemek için tekrarlamak" olan medrese, ders kökünden gelen bir mekân adıdır⁷²³. Kurum olarak ilköğretim kurumları seviyesi üstünde eğitim verilen müesseselerdir. Osmanlı

⁷¹⁶ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 38.

⁷¹⁷ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti, *T. O. E. M.* s. 95.

⁷¹⁸ M. Zafer Bayburtluoğlu, "Kahramanmaraş'ta Bir Gurup Dulkadiroğlu Yapısı" *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1973, S. X, s. 241.

⁷¹⁹ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", s. 95.

⁷²⁰ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*—1332, s. 54–55.

⁷²¹ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", s. 95.

⁷²² Mevhibe Savaş, *Dulkadirîliler*, Kahramanmaraş 1977, Yiğitoğlu Ofset Matbaacılık, s. 89.

⁷²³ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, XXVIII, s. 323-327, Ankara 2003, İSAM, s. 323.

döneminde bu kurumun üst düzeydeki kısımları üniversite düzeyinde eğitim vermiş ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Medreseye, İslâmi kimliğinden dolayı sadece Müslümanlar devam etmiştir. Yüksek seviyede eğitim ve öğretimin gerçekleştiği medreseler, genellikle bir dersane ve etrafındaki talebe hücrelerinden oluşuyordu. Buna ilaveten, ekonomik güce göre imaret, kütüphane, hamam gibi yapılar da inşa edilirdi. Hükümdar ve diğer devlet adamları veya halktan hayırseverler tarafından yaptırılan medreselerin mutlaka bir vakfiyesi bulunmaktaydı. Vakfiyelerde medresenin işleyiş biçimi, görevliler ve bunların alacakları günlük maaşlar yer almaktaydı⁷²⁴. Medreselerde eğitimin belirli bir süresi yoktu. Daha çok talebenin başarısına bağlıydı. Ancak son basamak olan Sahn-ı Semaniye'ye geçmek için en az üç yıllık eğitim şartı vardı⁷²⁵. Osmanlı ilmiye teşkilatı üyeleri bu medreselerde yetişmiş, memleketin eğitim elemanı ihtiyacını karşılamıştır. Medreseyi Alâüddevle Bey, eşi Şems Hatun adına yaptırmıştır⁷²⁶. Medresenin kitabesi tahrip edildiğinden yapıldığı tarihi tespit edilemiyor. Alâüddevle Bey'in Hicrî. 906, Milâdi. 1500 tarihli vakfiyesinden anlaşıldığına göre medresenin 1500 yılı civarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Hatuniye Külliyesinin medresesi, caminin doğu tarafına yapılmıştır. Camiden önce inşa edilen medresenin sadece taç kapısı günümüze gelmiştir⁷²⁷. 1526 yılı tahrir defterinde buk'a olarak kaydedilen kuruma hamam, dükkân ve arazi gelirlerinden oluşan 7250 akçelik gelir vakfedilmişken, 1563'te ise medrese olarak kaydedilmiş ve kaza genelindeki çeşitli vergi kalemlerinden toplam 11970 akçe gelir vakfedilmiştir Hatun Hamamı, dükkânlar, arazi ve bahçe. Yıl. 1526. Senelik Hâsılatı 7250, Yıl. 1563. Senelik Hâsılatı. 11970 Şems Hatun Camisi ile ortak. Alt ve üst olmak üzere sekiz oda ve bir dershaneye sahip olan medrese XX. yüzyılın başlarına kadar eğitim faaliyetlerinde kullanılmıştır⁷²⁸ kayıtlarda kalmıştır. Vakıfları; Maraş Pazarında Hatuniye Hamamı, hamamın yanındaki 8 dükkân, pazarda 6 dükkân, Köşkerler çarşısında 2 dükkân, Tac Duman Pınarının yarısı, Hacı Ali Bostanı yakınında bir arazi, Zeytun Nahiyesine bağlı Fırnos kalesinde bir bağ, Elbez Köyünün yarısı, Güvercinlik Nahiyesinde Zilli Han Köyünün 1/4 ü, Aynü'l Arus Köyünde bir değirmen, bir bahçe ve bir arazi, Aynü'l Arus'da Hatun mezarı, Ekiz Köyünün yarısı ile suyu ve

⁷²⁴ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s. 25.

⁷²⁵ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 234.

⁷²⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 129.

⁷²⁷ Yerinde incelenmiştir.

⁷²⁸ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 154.

Şemse Hatun Medresesi üst tarafında bir değirmen⁷²⁹. 590 numaralı vakfiye- i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Şems Hatun medresesine ait vakıflar.

38. Yukarda adı geçen vâkıf nefsi Mer'aş'ta bazar kurbundaki hamamın yarısını ve hamama bitişik sekiz dükkânı ve bazar kurbunda altı dükkânı ve Taçman Pınarı namındaki mülkünün yarısını ve Hacı Ali bostanı kurbunda malum ül hudud araziye ve Firtos kalesindeki bir bağı ve Elbüz karyesinin yarısını ve Güvercinlik tevabiinden Zilluhan karyesinin dörtte birini ve Aynul Aruse tabi Hatun mezzasında bir bağı ve bahçe ve bunun kurbundaki arazi ile birlikte bir değirmeni Mer'aş'ta Şemse Hatun mahallesindeki medrese için vakfeyleti.

3. 6. 1.4.3. Hatuniye (Şems-Şemse) Türbesi

Hatuniye külliyesi'nin bir bölümü olan türbe⁷³⁰ Caminin doğu tarafının alt kısmına inşa edilmiştir. Türbenin camile beraber inşa edildiği zannedilmektedir⁷³¹. Türbenin içinde yan yana duran kitablesiz iki tahta sanduka bulunmaktadır. Bunlardan birinin Alâüddevle Bey'in Muharrem Hicrî. 906, Milâdi 1500 tarihli vakfiyesine göre Şems Hatun'a ait olduğu bilinmektedir⁷³². Diğer sandukanın da kime ait olduğu tespit edilememiştir⁷³³.

3. 6. 1.4.4. Hatuniye (Şems-Şemse) Vakıfları

Şemse Hatunun ruhuna cüz okuyan kimseye Nebik tevabiinden Çole Bekmez karyesinin yarısını vakfeyleti. Yukarıda adı yazılı vakıf mezkûr Camiin kıblesinde matbah, mahzen, müteaddit helâ, gezinti yeri, yük ve eşya menzili ile birlikte Seyyit Mazlum zaviyesini bina eyledi⁷³⁴.

⁷²⁹ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 38, 280, 360.

⁷³⁰ Türbeler; Arapça "türab" kelimesinden gelen türbe; ölünün gömülü bulunduğu mezarın üstüne yapılan binaya denir (Yusuf Küçükdağ, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, Çizgi Kitabevi. 2005: 367). Türbeler, âlimler, şeyhler, devlet adamları gibi kutsal sayılan büyüklerin mezarları için yapılıyordu. Bunlar kubbeli veya kubbesiz olarak yapılan binalardır. Halk arasında daha çok herhangi bir özelliğiyle topluma önder olmuş, önemli sayılmış kimselerin mezarlarına türbe denmiştir. Bunlar daha çok üstüne bina yapıldığı gibi duvar veya parmaklıkla çevrilerek de diğer mezarlardan ayrılmışlardır. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 169.

⁷³¹ H. Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 50.

⁷³² M. Z. Bayburtluoğlu, "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı", *Vakıflar Dergisi*, C. X, (1973), s. 242.

⁷³³ Yalçın Özalp, ile yapılan söyleşi.

⁷³⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 38, 280, 360.

3. 6. 1.4.5. Hatuniye (Şems-Şemse) Çeşmesi

Farsça göz manasındaki çeşmeden dilimize gelmiş olan çeşme; su çıkan kaynak, pınar ve gözlerin akıtıldığı küçük yapılara verilen addır. İnsanlar için temel yaşam kaynaklarından biri olan suya İslâmiyet'te ayrı bir önem verilmiştir. Su sağlamanın sevabı çok olan hayır işlerinden biridir. Hz. Peygamber, sadaka olarak su temininin en faziletli iş olduğunu söylemiş ve bu konuda teşvik edici birçok hadis nakledilmiştir. Bu sebeple inançlı insanlar su getirtip çeşmeler yaptırmış ve bunlara vakıflar tahsis etmişlerdir. Hayır, sahipleri tarafından yapılarak halkın hizmetine sunulan çeşmeler, yaptırانların ismini almış veya buldukları yerin ismiyle anılmıştır. Türklerin hayrat olarak yaptırdığı çeşmeler sadece şehir, kasaba, köy gibi yerleşim yerlerinde yaptırılmamış; ana yolların kenarlarında, açıklık, kırlık yerlerde de inşa edilmiştir. Yollarda bulunan menzil çeşmeleri, açık arazide çoban çeşmeleri bulunmaktaydı⁷³⁵. Anadolu Selçuklu döneminde ana yola yakın ön cephelerde, cümle kapısına yakın eyvan içinde yapıldığı gibi, müstakil olarak yapılanlar da mevcuttu. Osmanlı devrinde daha çok meydan çeşmeleri yapılmıştır. Su mimarisinde dönemin teknolojisi ve malzemesinden faydalanılmış, bunun sonucu daha zarif ve çeşitli nitelikte su yapıları ortaya çıkmıştır⁷³⁶. Osmanlı döneminde hepsi de hayrat olan çeşmeler şadırvan, sütun, meydan, iskele ve duvar çeşmeleri olarak ayrılmaktadır. İki veya üç cepheli çeşmelere çatal çeşme denilmekte olup, bunlar duvar ve meydan çeşmelerinin bir çeşidini oluşturmaktadır⁷³⁷. Maraş'ta eskiden beri çeşmeleriyle ün yapmış bir Anadolu kentidir. Nitekim Evliya Çelebi, şehir merkezinde yetmiş çeşme bulunduğunu ve hepsinin de saf, berrak ve tatlı su aktığını yazmaktadır⁷³⁸. Ancak Hurufat kayıtlarında Maraş şehir merkezinde iki çeşmenin adı geçmektedir. Şems Hatun Çeşmesi, çarşı içindeki Hatuniye Mahallesi'nde idi⁷³⁹. Şems Hatun Çeşmesi adına tek berat kaydı mevcut olup, buraya görevli ataması yapılmıştır. Hatuniye Mahallesi'nde Şems Hatun Çeşmeleri'nde kennas Veli vefat etmiş, yerine Muharrem 1123/Şubat-Mart 1711'de Abdullah tayin edilmiştir⁷⁴⁰.

⁷³⁵ Semavi Eyice, "Çeşme", *DİA*. VIII. s. 276-278, İstanbul 1993. İSAM.

⁷³⁶ Yılmaz Önge, *XI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Anadolu Su Mimarisinde Çeşme, Sebil ve Şadırvanlar, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara 1997, TTK, s. 11-18.

⁷³⁷ Eyice, "Çeşme", *DİA*. VIII. s. 279.

⁷³⁸ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 175.

⁷³⁹ VAD. No: 1159, vr. 43b.

⁷⁴⁰ VAD. No: 1157, vr. 40a.

3. 6. 2. Şâzi (Şâdi) Bey Külliyesi

3. 6.2.1. Şâzi (Şâdi) Bey Camii

Cami, Dumlupınar Mahallesi Malik Ejder Caddesi'nde bulunmaktadır. Birçok defa tamirat geçirmiş ve en son 1970'li yıllarda sökülerek tamamen yenilenmiştir. Caminin minaresi asli yapısını korumaktadır. Dulkadir Beyliği zamanında yapılan cami, Şâzi Bey adında bir şahıs tarafından yaptırılmıştır. Şâzi Bey, Alâüddevle Bey zamanında yaşamış ve Dulkadir Beyliği ordusunda komutanlık yapmıştır. Alâüddevle Bey'in 1500 tarihinde II. Bayezid'e yardımcı olmak niyeti ile Modon savaşına gönderdiği komutanlarından⁷⁴¹.

Kitabe: Caminin kible duvarının üst kısmında önceki yapıya ait iki tamir kitabesi ile minare kapısının üstünde inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabedeki satırlar kartuş içerisine alınmıştır. Kible duvarının doğu tarafına yerleştirilen kitabe, yaklaşık 0. 30x0. 50 m. Ölçülerindeki taş levha üzerine nesih hat ile iki beyit olarak yazılmıştır.

- 1- *Efendim şeyh. i İslam. i ename*
Bu 'aceb hayrat. ı lutf etdi sani'
- 2- *Ahmetidir mu'cemden tarih için*
Der zıiba ma'bed ve mefub Cami
1078

Kitabeye göre cami, 1078 H. / 1667. 68 M. Yılında önemli bir tamir geçirmiştir. Kitabeyi ise "Hattat Ahmet" yazarak, "Der ziba ma'bed ve merfub cami" kelimelerini de ebced hesabına göre tarih düşürmüştür. Kible duvarının batı tarafındaki kitabe, yaklaşık 0. 25 X 0. 50 m. Ölçülerindeki taş levha üzerine nesih hat ile iki beyit olarak yazılmıştır.

Seyyid Ali Seyyithub

Etdi imaret hane- i mahub

Mu'cemlerinden düşdü bu tarih

Bu Cami oldu makbul- ü mergub

⁷⁴¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 88.

1119

Kitabeye göre cami 1119 H. / 1707. 8 M. Yılında Seyyit Ali tarafından tamir ettirilmiştir. İkinci beytin son satırı da ebced hesabına göre tarih düşürülmüştür. Minare kapısının üstü kısmına yerleştirilen kitabe, 0. 26 X 0. 35 m. Ölçülerindeki taş levhaya nesih hat ile iki satır olarak yazılmıştır.

- 1- *Minare. i dil. keş ezana makam*
- 2- *Bin yüz yirmide oldu tamam*⁷⁴².

Camiyi 1119 H. / 1707. 8 M. Tarihinde tamir ettiren Seyyit Ali'nin bir yıl sonra da minareyi yaptırdığı anlaşılmaktadır. Arşiv kayıtlarında bu şahıs, "Müftü Ali Efendi Camii" ismiyle geçmektedir. Yapı bu onarımdan sonra "Şâzi Şazi Bey Camii" ve "Müftü Ali Efendi Camii" adlarıyla kayıtlara geçmiştir. Müftü Ali Efendi'nin mezarı caminin avlusunda bulunmaktadır. *Vakfiye*: Şâzi Bey, inşa ettirmiş olduğu "cami ve buk'a" sına bazı vakıflarda bulunmuştur. 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde külliye'nin vakıfları şunlardır⁷⁴³.

1. Maraş'ın alt tarafında bulunan ve 1250 akçe yıllık geliri olan Şâzi Bey'değirmeni,
2. Şâzi Bey'değirmeninin yanında bulunan yıllık geliri 500 akçe olan bir arazi ile yıllık geliri 800 akçe olan bir nar bahçesi,
3. Çelebi bin Gafil Hacı ismiyle bilinen ve yıllık geliri 1. 500 akçe olan bahçe,
4. Caminin yanında yer alan ve yıllık geliri 383 akçe olan bir arazi
5. Yıllık geliri 150 akçe olan harap olmuş dükkânlar,
6. Gülü Karaculu'da yıllık geliri 500 akçe olan bir arazi
7. 600 akçe yıllık gelire sahip muhtelif meyva ağaçları,
8. Yıllık geliri 64 akçe olan boş bir arazi.

1105. 1106 H. / 1693. 94 M. Tarihleri arasında caminin günlük 8, aylık 240 ve altı aylık giderinin 1400 akçe olduğu kaydedilmiştir⁷⁴⁴. Cami ve buk'anın öşür geliri; 1271 H. / 1854 M. Ve 1272 H. / 1855 M. yıllarında 2300 kuruş, 1273 H. / 1856 M. yılında ise 2500 kuruş olarak kaydedilmiştir. Ayrıca bu tarihlerde yapıların 7100 kuruşluk

⁷⁴² Kitabeye göre minare 1120 H. / 1707-8 M. Yılında yapılmıştır.

⁷⁴³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 39-40, 74.

⁷⁴⁴ Rahmi Tekin, *Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Maraş Vakıfları*, Harran Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlı urfa 1996, s. 79.

harcamasının olduğu görülmektedir⁷⁴⁵. Şevval 1126 H. / Ekim 1714 M. Cemaziyel Ahîr 1295 H. / Haziran 1878 M. Tarihleri arasında düzenlenen toplam on belgede, Şâzi Bey Camii ve Medresesinde görev yapan imam ve müderrislerin isimlerine yer verilmiştir⁷⁴⁶. Arşiv belgelerinde ve sair kaynaklardan anlaşıldığına göre Şâzi Bey Camiin yanına birde “buk’a” yaptırmıştır⁷⁴⁷. Medrese 1119/1707 tarihinde harap olmuş ise de, ancak müftü Ali Efendi Kanadıkırık tarafından tamir edilerek tekrar faaliyete geçirilmiştir. Ancak 1920’li yıllarda mevcut olan medrese daha sonra yıktırılmıştır⁷⁴⁸. Kanadı kırık Ali Efendinin kabri Camiin giriş kapısının sol tarafındadır⁷⁴⁹. Evliya Çelebi bu Camii, Maraş'ın önemli camileri arasında göstermektedir⁷⁵⁰. 1563 tahririnde Şâdi Bey cami ve buk'asına kaza gelirlerinden 6247 akçenin tahsis edildiği görülmektedir. Vakfın gelir kalemlerini asiyab, dükkân, köy, arsa ve bahçe gelirleri oluşturmaktadır. Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 6247, Şâdi Bey buk'ası ile ortaktır.

3. 6.2.2. Şâzi Şâdi Bey Medresesi

Şâzi Bey Medresesi, Alâüddevel komutanlarından Şâzi Bey tarafından bir cami ile birlikte cami avlusunun kuzey tarafında yaptırılmıştır. İncelenen kaynaklarda medrese buk'a içinde görülmektedir⁷⁵¹. Hurufat kayıtlarında ise hem Şâzi Bey Buk'ası⁷⁵² hem de Şâzi Bey Medresesi⁷⁵³ olarak geçmektedir. Son zamanlara kadar ayakta bulunan Şâzi Bey Medresesi, 1958 yılında tamamen yıkılarak yerine iki katlı Kur'an Kursu inşa edilmiştir. Şâzi Bey Medresesinin önemli vakıf gelirleri bulunmaktaydı⁷⁵⁴. Şâzi Bey Camii ve Medresesinin vakfına bir mütevellî ataması yapılmıştır⁷⁵⁵. Medresenin çeşmeleri de vardı. Çeşmeleri için "hasbi" ferraş ataması yapılmıştır. Maraş'ta Şâzi Bey Camii ve Medresesinin çeşmelerinde ferraş lâzım olmakla ücretsiz Murtaza Ramazan 1139/Nisan-Mayıs 1727'de tayin edilmiştir⁷⁵⁶.

⁷⁴⁵ B. O. A. , EV. , Nu. : 15721, 48-a.

⁷⁴⁶ Ramazan Hurç, 233 Nolu Şer'îye Siciline Göre Kahramanmaraş'ın Sosya-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1292-1295 H. / 1876-1878 M.), Erciyes Üniv. , Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1995, s. 55.

⁷⁴⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s, 39-70.

⁷⁴⁸ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 154.

⁷⁴⁹ Mevhibe Savaş, (Derleyen), *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, Kahramanmaraş, 2006, s. 221.

⁷⁵⁰ Eliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s.141.

⁷⁵¹ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, , s. 213.

⁷⁵² VAD. No: 1119, vr. 192b.

⁷⁵³ VAD. No: 1159, vr. 46a.

⁷⁵⁴ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 213.

⁷⁵⁴ VAD. No. 1157, vr. 52a.

⁷⁵⁵ VAD. No: 1157, vr. 52a.

⁷⁵⁶ VAD. No: 1128, vr. 119b.

3. 6. 2. 3. Şâzi (Şâdi) Bey Buk'ası

Alâüddevle'nin komutanlarından Şâzi Bey tarafından yaptırılmıştır⁷⁵⁷. Şâzi Bey Buk'asında cami de mevcut idi. Şâzi Bey Buk'ası ve Camii vakfının günlüğü on akçe nazırı Seyyit Ahmet'in beratı zayi olmuştur. Kaydı bulunduğundan Seyyit Ahmet'in beratı Cemaziyel Ahir 1137/Şubat-Mart 1725 'te yeniden verilmiştir⁷⁵⁸. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defterinde Şâzi Şâzi Bey Medresesi, Şâdi Bey Buk'ası ismiyle geçmektedir⁷⁵⁹.

3. 6.3. Ulu Camii, Camii Kebir Külliyesi

3. 6.3.1. Ulu Camii

Kurtuluş Mahallesi, Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan Ulu Camii, *Alâüddevle Camii, Süleyman Bey Camii* Vakfiyelerine göre cami, Dulkadiroğullarından Süleyman Bey 1442. 1454 tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra yapıyı, taç kapısındaki kitabeye göre, Süleyman Bey'in oğlu Alâüddevle Bey 907 H. / 1501. 2 yılında yenilercesine tamir ettirmiştir. “... adı geçen vakıf Alâüddevle Bey Maraş'ın Kuytul Kurtuluş Mahallesi'nde vaki Cami. i Atik'i imar tamir edip babası Süleyman Bey için vakfeyledi. Caminin imarı tamir tamam olduğunda içinde Cuma ve beş vakit namazların kılınmasına izin verdi” şeklinde ifadeye yer verilmiştir⁷⁶⁰. Yine Alâüddevle Bey'in 14 Muharrem 916 H. / 29 Kasım 1505 M. Tarihli vakfiyesinde; “... Maraş'ın Kuytul Kurtuluş Mahallesi'nde vaki Cami-i atik'i, Allah'ın yardımı ile en temiz ve helal malımdan sarf ederek babam Süleyman Bey'in ruhu için tecdid ederek tamir yaptım. Bunu tamamladıktan sonra beş vakit namaz ve Cuma namazı kılınması için izin verdim” şeklinde bilgiyle karşılaşmaktayız. ⁷⁶¹Ayrıca Alâüddevle Bey'in 2 Recep 911 H. / 29 Kasım 1505 M. Tarihli vakfiyesinde, 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde ve 26 Haziran 1876 tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili'nde Ulu Camii, “Süleyman Bey Camii” olarak kaydedilmiştir. 10 Rebiül-ahîr 1125 H. / 6 Mayıs 1713 M. Tarihli başka bir belgede caminin Süleyman Bey tarafından inşa ettirildiği açıkça ifade edilmektedir⁷⁶².

⁷⁵⁷ Solak, XVI. Asırda Maraş Kazası, s. 213.

⁷⁵⁸VAD. No: 1119, vr. 192b.

⁷⁵⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s. 39- 74.

⁷⁶⁰ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. :98.

⁷⁶¹ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu:166.

⁷⁶² V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 608, s. 78, Sıra Nu: 94; Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s. XXXIV, 37-38, 76, 104; *Ramazan Hurç*, 233 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre

Vakfiyelerde zikredilen “Kuytul Mahallesi”, Ulu Caminin yer aldığı “Kurtuluş Mahallesi” nin önceki adıdır⁷⁶³. Kitabesinin de Alâüddevle Bey’in adı belirtildiğinden şimdiye kadar camiye onun bina ettirdiğini, hatta kiliseden çevirme olduğu söyleniyordu⁷⁶⁴. Halbuki Alâüddevle Bey’in vakıf gelirleri tahsis ettiği⁷⁶⁵ bu cami vakfiyelerinde Câmî-i Atik adıyla kaydedilmiş ve tamir edildiği belirtilmiştir⁷⁶⁶. Kitabe 907 1502 tarihli, Câmî-i Kebîr ve Câmî-i Atik ifadelerini kaydeden Alâüddevle Bey’e ait bilinen en eski vakfiye ise 906 1501 tarihli. Nitekim vakfiyelerde camiye tahsis edildiği görülen dükkân, köy ve mezra gibi gayrimenkuller taşınmazlar, Maraş Tahrir Defteri’nde açıkça Süleyman Bey Camii vakıfları olarak belirtilmiştir⁷⁶⁷.

“Defter-i Hâkânîde Süleymân Beğ’in bina eylediği cami-i kebirin”⁷⁶⁸ kuzeyine İmâret- i Nebeviye ile Bağdadiye Medresesini, kuzeybatı tarafına Taş Rad Medreseyi, güney yönüne Seyyit Mazlum Zaviyesi ile Büyük Bağdat Kâtip, Cumhuriyet hanı, muvakkithane ve Pazar hamamını inşa ettirerek bir külliye meydana getirmiştir⁷⁶⁹. Ulu Camii hakkında Evliya Çelebi Seyahatnamesinde; “Çarşı içinde Ada Cami vardır. İki kapısı olup kible kapusu üzerinde Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeten abduhu ve Resûluhu yazılıdır. Dışında avlusu vardır. Avlusunda büyük nehir akar”⁷⁷⁰ diye bahsettiği Ulu Camii bugün şehrin merkezindeki Ekmekçi

---

Kahramanmaraş’ın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1292-1295 H. / 1876-1878 M.), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995. s. 54.

⁷⁶³Ökkeş Ramazanoğlu, 234 Numaralı Maraş Şer’iye Sicili (1322-1325H. / 1904-1907 M.), Değerlendirme ve Transkripsiyon, K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 1996, s. 45.

⁷⁶⁴ Arif Paşa, “Maraş ve Elbistan’da Zulkadir Oğulları Hükûmeti”, *T. O. E. M.* , (V-VII, İstanbul 1915), C. VII, s. 94. ; Atalay, *Maraş Tarih ve Coğrafyası*, s. 54; M. Zafer Bayburtluoğlu, Kahramanmaraş’ta bir gurup Dulkadirli oğlu yapısı, *Vakıflar Dergisi*, S. X, s. 237.

⁷⁶⁵ Muzaffer Erdoğan, “Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde restorasyon Faaliyetleri”, *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1968, C. VII, s. 162.

⁷⁶⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 119, 3 nolu dipnot; “Alâüddevle Bey’e ait 887 (1482), 906 (1501), 911 (1505) ve 916 (1510) tarihli dört vakfiye mevcuttur. Müceddet Anadolu Defterleri. Nr. 594, s. 206; Nr. 590, s. 121-123; Nr. 608, s. 78; Nr. 1966, s. 150-153.), (D. 1966, s. 151). Caminin Göynük mahallesinde bulunduğu belirtilmektedir. Göynük Tahrir Defterinde de Maraş’ın Mahallesi olarak görülür. Ayrıca Kara Maraş Nahiyesine bağlı bu eserin siyasî tarih kısmında sık sık adı geçen Göynük köyü vardır.

⁷⁶⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri* (1563), C. 1, s. 75. (Ahur dağının dibinden Maraş üzerinde bir alçak yerden bir muazzam Kâfir-i Bünyaddan bir su çıkub iki canib olup her canibe ol sudan arklar alınub Kara Maraş’ın bağları ve sebzevatı ve nefsi-i Maraş’a gelen arz suları andan gelür. Ol suyun kendüsü nefsi-i Maraş sınırına gelince etraf ve karye-i mezbûr vakf-ı Cami-i Süleyman Beğ b. Nasirettin b. Dulkadir.); *Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri* (1563), C. II, s. 822. Tahrir Defteri içinde 6 Mayıs 1713 (10 Rebiülahir 1125) tarihli belgede, (... Defter-i hâkânîde Süleyman Beg bina eylediği câmî-i kebir vakfı tarafında zabt olunmak üzere mukayyet olup...), Ulu Cam’nin Süleyman bey tarafından bina edildiği açıkça belirtilmektedir.

⁷⁶⁸ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 822, Ek: 3, Varak 69.

⁷⁷⁰Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.IX, s. 347.

Mahallesindedir. Caminin Taç kapısı üzerinde bulunan iki satır nesih kitabede; “*Amere hazâ el. câmii el. mübârek fî eyyâmı es. sultan el. melik el. eşref el. Kansu el. Gavri başare el. melik el. âdil. âlim el. seyyîd el. emîr avn alâmete gavs el. millete ve'l dîn Hüsam bin emîr. el Mü'minîn Alâuddevle bin Süleyman bin Zülkadir es. Sâsânî ahbete sevâbe Leruh ebî Süleyman bin Zülkadir ter. ahamehullahu gufranehu, Sene seb'a ve tis'a mie.*”

Çevirisi “*Bu mübarek cami, Sultan Melik Kansu Gavri'nin günlerinde bina olunmuştur. Adil ve bilgili, melik, seyyid, emir, milletin yardımcısı, ümmetin ve dinin ilticâgâhı, Hüsam bin emirü'l-mü'minîn Zülkadir oğlu Süleyman oğlu Alâuddevle Sasani, bu Mescitden hâsıl olan sevabı babası Zülkadir oğlu Süleyman'ın ruhuna bağışlayarak... Allah ona rahmet etsin. 907 senesi*”⁷⁷¹.

Kitabeye göre Dulkadirîlilerin İran'dan geldiğine işaretle “Sasani”⁷⁷² kelimesi bulunmakta ayrıca Memlûk Sultanlığına bağlı oldukları için Kansu Gavri'nin adına yer verilmektedir. Kitabe üzerinde inceleme yapanlar; caminin Hicrî. 907, Milâdi. 1501–1502 tarihinde⁷⁷³ yaptırıldığı kanaatine varmışlardır. Bu kitabede yanlış bir anlaşılma vardır. Şöyle ki Kitabenin başında geçen “amere” kelimesi Arapça olup, iki anlam taşımaktadır Birincisi; imar etmek, inşa etmek, yaptırmak. İkincisi ise; tamir ettirmek, onarmak yeniden düzenlemektir. Kitabe tercüme edilirken “amere” kelimesi birinci anlamda kullanılarak, Alâuddevle tarafından yaptırıldığı ve sevabını da babası Süleyman Beye bağışladığı şeklinde tercüme edilmiştir. Ancak kitabedeki “amere” kelimesinin birinci anlamda kullanılmayarak “tamir ettirmek, onarmak, yeniden düzenlemek” anlamıyla kullanılırsa bu kitabenin tamirat kitabesi olduğu anlaşılmaktadır⁷⁷⁴. Refet Yinanç'ın Dulkadir Beyliği ve Maraş Tahrir Defteri⁷⁷⁵ isimli

⁷⁷¹ Kansu Gavri 906/1560 tarihinde, Tomanbay'ın ölümü üzerine 60 yaşında olduğu halde Memlûklülerin Sultanı olmuştur. Bkz. Sobernhdim Kansu mad. *İ. A.*, C. VI., s. 16.

⁷⁷² Faruk Sümer, “Bozok Tarihine Dair Araştırmalar, 1.” D. T. C. F. Cumhuriyeti 50. yılını Anma Kitabı, Ankara 1973, s. 335; Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara 1980, s. 165.

⁷⁷³ M. Erdoğan, “Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri” *Vakıflar Dergisi* S. VII, İstanbul 1968, s. 162; B. Darkot, “Maraş” *İ. A. C. VII*, s. 312; *Oktay Aslanapa*, Türk Sanatı, C. 2, s. 223, İstanbul 1973. “Yukarıdaki eserlerde Cami'nin yapılış tarihi 1497 olarak gösterilmiştir.”

⁷⁷⁴ Yazarı belli değil, “Ulu Cami Kim Tarafından Yaptırıldı.” *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi*, 72. yıl. Özel Sayı, Yıl. 9, S. 9, Ankara 1992, s. 31–32.

⁷⁷⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. XXXIV. “Maraş Ulu Cami, şehrin merkezinde eski Belediye Meydanı karşısında Ekmekçi Mahallesinde hâlen ayakta duran bu caminin kitabesinde Alâuddevle Bey'in adı geçtiği için onun tarafından yaptırıldığı hatta kiliseden çevrildiği zannediliyordu. Caminin 907 (1501) kitabesi yapım kitabesi değil onarım kitabesidir. Zira Alâuddevle Bey'in 906 (1500) tarihli vakfiyesinde bu cami, Cami-i Kebir ve Cami-i Atik adları ile tahrir defterlerinde de Süleyman Bey camii olarak kaydedildiği gibi aynı defter içine ilâve edilen 10. Rebiül Ahir. 1125 (6 Mayıs 1713) tarihli

eserlerinde Caminin, Alâüddevle'nin babası ve Fatih'in kayınpederi olan Süleyman Bey (1442. 1454) yılları arasında hüküm sürdüğüne göre Ulu Camii de bu tarihler arasında inşa edilmiştir. Günümüzde Ulu Camii olarak anılan Cami-i Kebir Hurufat defterlerinde “Süleyman Bey ve nâm-ı diğer Alâüddevle Bey Camii” ve “Câmi-i Kebîr” olarak geçmektedir⁷⁷⁶. Camiye ait 1502 tarihli kitabe tamir kitabesi olup, cami Alâüddevle'nin babası Süleyman Bey tarafından inşa edilmiştir⁷⁷⁷. Ulu Caminin içine giriş kapısının ortasında dairevî şekilde istif edilmiş “*Ya Hannan, Ya Mennan, Ya Deyyan, Ya Süphan, Ya Sultan, Ya Burhan, Ya Gufran*” yazısı bulunmaktadır. Caminin iç kısmındaki kemerlerin üzerlerinde daire içerisinde mozaik parçalarıyla şekillendirilmiş bazı yazılar

---

defterhaneye itikâl eden bir dilekçenin muhtevassından da caminin Süleyman Bey tarafından bina edildiği açıkça ifade edilmektedir.

“Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*; C. 2, s. 822-823. sahifesinde: Ek: 3 Varak, 69. “Devletlü Merhemetlu Sultanım Hazretleri sağ olsun. Bu dâileri ümerâ-i sâlifeden müteveffa Alâüddevle nâm-ı diğer Süleyman Bey evkafından Maraş muzâfâtından Camustil nahiyesinde Kara Çoban nâm-ı diğer Hartlap kurbunda vâki' Kalecik mezrasında vâkîf-ı müşârım-ileyhin camiinde eczâ-yı şerife tilâyet itmek üzere bâ şart-ı vâkîf yedinde olan vakfiyye-i ma'mulün-biha mucubince evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere mutasarrıf olup dahi olunmak icâb ider. Hâlim yoğiken câmi-i mezbûr mürtezâkaları muğâyir-i vakfiyye ma'mulün-biha ve hilâf şart-ı vâkîf müdahâle itmeleri ile sâdır olan emr-i âlî mucubince hâlen şeyhülislam ve müftü'l enam Semahatlu Ataullah Mehmet Efendi hazretleri yedinde olan vakfiyye-i ma'mulün-biha manur-ı âlîleri oldukdan sonra câmi-i mezbûr mürtezâkaların müdahâleleri hilâf-ı inha olduğunu ilân ve ilâmları mucubince ibkâ olunmağla merâhim-i aliyyelerinden mercudur ki bade'l-yevm hilâf-ı şart-ı vâkîf ve muğâyir-i vakfiyye-i ma'mulün-biha müdahâle edenlerin teaddîleri men' ve def olunmak içün hâlîme merhameten yedimde olan vakfiyye-i ma'mulün-biha dahi defter-i hâkânide vakf-ı mezkûrun mahalline kayd olunmak babında ferman-ı şerifden ricasına arzihal olundu baki ferman devletlü sultanım hazretlerininindir. Dâî bende ulemâdan Hasan Hâlifem. Ulemâdan Hasan Hâlife arzihal idüb Maraş'da Kara Çoban karyesi kurbunda Camustil nahiyesinde Kalecik mezraası ümerâ-i sâlifeden merhum Alâüddevle Beg nâm-ı diğer Süleyman Beğ evkafından olup vâkıfın camiinde eczâ-i şerife tilâfet itmek üzere mezraa-i mezbûreye vazife-i muayyene ile bâ şart-ı vâkîf ısdarı ve yigirmi seneden beru kendusi elinde olan vakfiyye-i ma'mulün-biha vakf-ı evladiyyetten ve meşrutiyet üzere maliye beratiyle mutasarrıf olup dahi olunmak icab İtmez iken aherden bazıları elinde olan vakfiyye ve beratına muğâyir mezraa-i merkum defter-i hâkânide Süleyman Beg bina eylediği cami kebir vakfı tarafından zabt olunmak üzere mukayyed olup eczâ-i şerife tilâvet olunmak üzere berat olunması defter-i hâkânîye muğâyirdir deyu hilâf-ı şart-ı vâkîf beratın Anadolu muhasebesinde olan kaydı terkin itdirüb gadr itmeleriyle ibkâ olunmak babında inayet rica ve mezraa-i mezbûre câmi-i mezkûrda külli yevm eczâ-i şerife tilâvet itmek üzere merhum Alâüddevle vakfı olup merkûm Hasan Hâlife şart-ı vâkîf üzere eben an ced beratiyle mutasarrıf ve her ne veçhile mahal ve müstahak olduğunu ve câmi-i mezbûr murtazıkları hilâf-ı şart-ı vâkîf olup mezbûra gadr itdüklerin medine-i Maraş ahalisinden cem'-i gafîr ve cem'-i kesir-i müslimin meclis-i şer'e gelüb ihya ve zikr olunan mezkûr Hasan Hâlife ibkâ ve mukarrer kılınmak rica eylediler deyu sabık Rumeli kazaskeri olup hâlen şeyhülislam olan faziletlu mevlânâ Ataullah Mehmet Efendi hazretleri ilâm itmeleriyle ilâmlar mucubince ibkâ olunmak babında bin yüz yigirmi bir senesi Safer'inin yigirmi birinci günü sâdır olan ruus-ı hümayûn kaydı tashih ve müceddeden mezkûr Hasan Hâlife'ye ibkâ beratı defterde masturdur emr u ferman devletlu Sultanım hazretlerininindir.

Fî 10 Rebiü'l-ahir sene 1125

Mucubince kayd ve hıfz olunmak buyruldu

23 Rebiü'l-ahir sene 1125.

Ber müceb-i defter-i hazine-i âmire

Vakf-ı mezraa-ı Kalecik der-nahiyye-i Camustil karye-i Hartlab vakf-ı Süleyman Beğ der Maraş ve gayrihi.

Hasan Hâlife an ulemâ... eczâ-i şerife ba şart-ı vâkîf

Berat tashih şud bermüceb-i ruus'ı hümayun ez-an-ı sebab ki aded kerde cüz ilâm ı mûcib-i Ataullah Efendi Kazasker-i Rumili. Fî 21 Safer sene 1125.

⁷⁷⁶ VAD. No:1159, vr. 44a-44b.

⁷⁷⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 119-120.

varsa da okunamamıştır. Kadınlar mahfiline bakan bir kemer üzerinde “De ki, herkes yaratılışına göre davranır ” anlamındaki Âyet-i kerime karşılıklı olarak yazılmıştır⁷⁷⁸. Paşa Mahfili, Süleyman Bey Camiinde Paşa Mahfilide bulunmaktaydı. Paşa mahfili için bir müezzin görevlendirilmişti⁷⁷⁹. Kütüphane, insanların yararlanmaları için tasnif edilmiş olan yazma ve basma kitapların bulunduğu yere kütüphane denmektedir⁷⁸⁰.

Yazıya İslâmiyet’in ilk dönemlerinden itibaren önem verilmiş; özellikle Türkler Müslüman olduktan sonra Türk İslâm kültürünün kitapla yayılmasına çalışmışlardır. Selçuklu devrinde oldukça fazla eser kaleme alınmış; kitap sayısı ve niteliğiyle ün yapan kütüphaneler açmışlardır. Maraş'ta kütüphanelerin cami içinde veya mahallelerde de bulunduğu dair Hurufat Defteri'nde belgeler bulunmaktadır. Aşağıda Maraş'ta yer alan kütüphanelere yer verilmiştir. Alâüddevle Süleyman Bey Camii Kütüphanesi, Maraş'ta XV. yüzyıldan beri en büyük cami olarak şehirde hizmet veren Alâüddevle Süleyman Bey Caminin bir de kütüphanesi bulunmakta idi. Alâüddevle Süleyman Bey Camii Kütüphanesi'ne XVIII. yüzyılda görevli atamaları bulunmaktadır. Adı geçen kütüphanede nazır ve ferraşın çalıştığı görülmektedir⁷⁸¹. Bazı belgelerde Süleyman Bey Caminin kütüphanesinden de bahsedilmektedir. Hurufat defterinde kütüphanede bir nazırın çalıştığı görülmektedir⁷⁸². Alâüddevle Bey 1494 yılında Ulu Camii kütüphanesine el yazması bir Kur'an-ı Kerim vakfetmiştir. 1488 yılında hazırlanan bu eserin hattatı “ Şemsüttin Muhammet Bin Evliya Bin Süleyman Ed Dulkadiri”, müzebihi ise Hayrettin Maraşî'nin kardeşi “Halil bin hatip El Maraşî” olarak belirtilmektedir. Ali Emirî Efendin'in bu Kur'an-ı Kerim'i Maraş'ta 1900 ile 1920 yılları arasında gördüğü anlaşılmaktadır. Bu Kur'an-ı Kerim'in ketebesinde künyesi Hayrettin Maraşî'nin hattat olan oğlunun adı şu şekilde geçmektedir. “Yusuf Bin Kâtip Bin Hatip El Amasî” bu ifadelerle göre; Bu kütüphanede bulunan ve Alâüddevle Bey'in yazdığı söylenen bir Kur'an-ı Kerim'in bugün başka bir şehir müzesinde bulunduğu

⁷⁷⁸ Alâüddevle Süleyman Bey Camii/Cami-i Kebir Maraş'ta günümüzde Ulu Cami olarak anılan Cami-i Kebir Hurufat Defterleri'nde "Süleyman Bey ve nam-ı diğer Alâü'd Devle Bey Cami" ve "Cami-i Kebir" olarak geçmektedir (VAD. No: 1159, vr. 44a-44b). Camiye ait 1502 tarihli kitabe tamir kitabesi olup, cami Alâüddevle'nin babası Süleyman Bey tarafından yaptırılmıştır. Süleyman Bey'in 1442-1454 yılları arasında varlık göstermiş olduğuna göre tahminen cami de bu yıllar arasında inşa edilmiş olmalıdır (Refet Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 119-120.). Alâüddevle Bey ise camiyi tamir ettirmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında caminin Alâüddevle'nin babası Süleyman Bey tarafından yaptırılmış olduğu geçmektedir (BOA. C. EV. 439/22235). Buna göre cami Süleyman Bey döneminde yaptırılmıştır.

⁷⁷⁹ VAD. No: 1128, vr. 119a.

⁷⁸⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III., s. 346.

⁷⁸¹ VAD. No: 1148, vr. 36a; No: 1128, vr. 122.

⁷⁸² VAD. No. 1148, vr. 36a.

söylenmektedir⁷⁸³. Minber, Ulu Camii, “büyük yangın” diye anılan bir yangında tamamen yanmıştır. Yangın, şimdiki belediye pasajı ile Atatürk Bulvarının yerinde bulunan Tabakhane’den çıkmış ve hem Tabakhaneyi hem de Kapalı Çarşı’yı yakarak Ulu Camiye kadar gelmiştir. Yangının bir kolu da Çarşıbaşı’na kadar uzanmıştır. Bu yangında caminin abanoz ağacından yapılmış olan ilk minberi tamamen yanmıştır. Bu minberden arta kalan bir kaç parça yeni yaptırılan minberin kapısı üzerine yerleştirilmiştir. Yeni minber sedef kakmalı olup yangından sonra yapılmıştır. 1317 tarihinde tekrar bir tamirat gören minber üzerine bugünkü kitabe yerleştirilmiştir. Kitabede “*Ammere hazel Camii vel Mimberis şerif Muhammet Esâd min nesli Alaüddeve 1317*” üstte; “*Lâ ilahe İllalâh Muhammetün Resûlullah*” alttaki parçada “*El-Minberu b. İmaret min Alâüddeve bin Süleyman*” yazılıdır. Tavan ağaçlarındaki süslemeler, El. Emâlî isimli fıkıh kitabından alınanlar; Büyük yangındandan⁷⁸⁴ sonra şimdiki mevcut tavan ağaçlarının Başkonuş Dağından getirildiği ihtiyarlar arasında söylenilmektedir. Ağaçlar dört köşeli yapılmış ve üzeri çeşitli desenlerle süslenmiştir. Sofa kısmındaki ağaçların baş taraflarındaki tahtalara nesih hat ile yazılmış “El. Emâlî”⁷⁸⁵ isimli Şîî halinde Arapça olan fıkıh kitabının bir kısmı, giriş kapısının sol tarafından başlamak suretiyle çevreyi dolaşıp sağ tarafında son bulunduğu görülmektedir⁷⁸⁶. Günümüzde pervazlarda yetmiş yedi adet Şiir bulunmaktadır. Bazıları kısmen tahrip olmuştur. Tespit edilebilenler şunlardır.

- 1- Bismillâhirrahmânirrahîm
Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla başlarım.
- 2- Yekûlü’l. ‘abdü fî bedei’l. emâlî
Emâlî’nin başından bu kul
- 3- Li. tevhidin bi. nazmin ke’l. lu’lui
(İnciler gibi birbirinden uygun ifadeyle tevhidi şöyle açıklar.)
- 4- İlâhü’l. halkı Mevlâna kâdimun
(Yaradılmışların ilâhı, Mevlamızın başlangıcı yoktur.)
- 5- Ve mevsufun bi. evsâfi’l. kemâlî
(Mükemmel sıfatlarla nitelendirilmiştir.)
- 6- Hüve’l. hayyü’l müdebbirü küllü emrin

⁷⁸³ Yalçın Özalp ile yapılan söyleşi.

⁷⁸⁴ Mevhibe Savaş, *Dulkadırlılar*, s. 81. Yangının tarihi kesin olarak tespit edilememiştir.

⁷⁸⁵ M. S. Özervarlı, “El-Emâlî” mad., *T. D. V. İ. A.*, XI, İstanbul 1995, s. 73-75.

⁷⁸⁶ Mevhibe Savaş (Derleyen), *Dulkadıroğulları’na Ait Vakfiyeler Üzerinde Bir Çalışma*, s. 82.

- (O bütün işleri düzenleyendir).
- 7- Hüve'l. hakku'l. mukaddiri zu'l. celâlî
(O haktır, herşeye kadirdir, güzellik sahibidir).
- 8- Mûridu'l. hayri ve's. şerri'l. kabihi
(İyiliğin, kötülüğün ve hoş olmayanın yaratıcısıdır.)
- 9- Velâkin leyse yerda bi'l. muhali
(Fakat, olması mümkün olmayana razı olmaz.)
- 10- Sifatullahî leysset ayne zatin
(Allah'ın sıfatları, zatından ayrı değildir.)
- 11- Vela ğayra sahu zenfîsali
(Başlangıçsız ve yok olmaktan korunmuştur.)
- 12- Semmiye şey'en lake 'leşyai
(Biz Allah'ı, diğer eşyalar gibi olmayan bir şey diye isimlediririz).
- 13- Ve zâten 'an cihâti sıtti hali
O'nun zatı altı cihetten uzaktır.
- 14- Bila vasfi'l. mekani
(Allah zihinlerde vasfi mümkün olmayan bir cevher gibi sabittir.)
- 15- Ya ibni hâli
(Ey dayı oğlu)
- 16- Ve mâ'l. Kur'an. u mahluken te'ala
- 17- Kelamü'r. rabbi 'an cinsi'l. makâli
(Kur'an Yüce Allah kelimidir, sonradan yaratılmış değildir.)
- 18- Ve rabbü'l. 'arşi fevka'l. 'arşi lakin
(Arşin sahibi Yüce Allah, arşinin üzerindedir.)
- 19- Bila vasfi't. temekkuni bittisali
(Fakat arşına oturuyor veya bitişik değildir.)
- 20- Ve ma't. teşbihi lirrahmani veçhen
- 21- Fesun 'an zake esnafi 'l. ehali
(Rahman olan Allah, zata ve yarattıklarının sıfatına benzemez.)
- 22- Ve la yemdi 'ala ed. deyani vaktün
- 23- Ve ezmanun ve ehvalun bi. hali
(Vakit, zaman ve haller hiçbir şekilde Yüce Allah'ın üzerinde cereyan etmez.)
- 24- Ve müstağnin ilahî 'an nisain
- 25- Ve evladin inasin ev ricalin

- (Şanı yüce olan Allah, evlenmekten kadınların veyahut erkeklerin çocuğu olmaktan kesinlikle uzaktır.)
- 26- Ve keza ‘an külli zi ‘avnun ve nyüzyılın
(Aynı şekilde hiçbir yardıma ihtiyacı yoktur.)
- 27- Teferrede zül. Celâli ve Zü’l. me’ali
(Azamet ve şeref sahibi olmakta tektir.)
- 28- Yumitü’l. Halke sümme yuhyi
(Yaratılanları yok etmek suretiyle öldürür, sonra kıyamette diriltir.)
- 29- Leha kavnün fehüm ehlü’n. nevali
- 30- (Dünya hayatında Allah dostlarının elinden zuhur eden kerametler haktır ve sabittir.)
- 31-
- 32- Ve lem yefsul veliyyün kaddu dehren
- 33- Nebiyyen ev resûlen fintihali
(Veliler, kesinlikle nebiler ve resullerin derecesine ulaşamaz.)
- 34- Ve li’s. sıddıki rüchanun celiyyun
- 35-
- 36- ‘Ale ‘l. ashabi min gayri ihtimalî
(Hz. Ebubekir, diğer sahabilerden üstündür. Bu üstünlükte de şüphe ve ihtimal yoktur.)
- 37- Ve li Faruki rüchanun ve fazlun
- 38- ‘Ale ‘l. Usmane zi’n. nureyni ‘âlî
(Hz. Ömer, Hz. Osman’dan üstündür.)
- 39- Ve zunnureyni hakken kane hayren
- 40- Mine’l. kerrari fi seffi’l. kıtali
(Hz. Osman, savaşta kılıç sallayan Hz. Ali’den üstündür.)
- 41- Ve lil Kerrari ba’de haza
- 42- ‘Ale ‘l. ağyari turren la tubâli
(Hz. Ali, diğer sahabilerin hepsinden üstündür. Bunun dışında söylenenlere aldırma.)
- 43- Ve li’s. sıdıkatı rüchanun fe ‘alemî
- 44- ‘Ale ‘z. zehrai fi ba’zi hilali
(Bil ki, Hz. Aişe bazı yönleriyle Hz. Fatıma’ya tercih edilir.)

- 45- Ve lem yel'an yeziden ba'de mevtin
(Yezit bin Muaviye öldükten sonra, aşırıları hariç, hiç kimse lanet etmedi.)
- 46- Bi tevğın redde din bi. iğtifalin
(Bir kimse hür iradesiyle küfrü gerektiren bir söz söylerse dinden çıkar.)
- 47- Ve la yuhkem bi. küfrin hale sekrin
(Sarhoşluk halinde söylenilen küfür kelimesinden bir kimse kâfir olmaz.)
- 48- Ve farzun lazimun tasdiku rusulin
- 49- Ve emlakın keramin bi'n. nevali
(Bülüğ çağına eren her mükellefin Allah'ın birliğine inandığı gibi, peygamberlere ve meleklere inanması da farzdır.)
- 50- Ve hatmu'r. resûli bi's. sedri 'l. muğala
- 51- Ve hatmu'r. resûli bi's. sedri 'l. muğlû
(Yüce Peygamber, peygamber olmasıyla, nebilik ve peygamberlik sona ermiştir.)
- 52- Nebiyyin haşimiyyin zi cemali
(Hz. Peygamber, güzellik sahibi, Haşimi soyuna mensup bir nebidir.)
- 53- İmami'l. enbiyai bila ihtilafın
(O ittifakla nebilerin imamıdır)
- 54- Ve taci 'l. esfiyai bila ihtilali
(O şüphesiz salih kişilerin başının tacıdır.)
- 55- 'Ani 'l. isyani 'amden ve in 'izali
(Şüphesiz bütün peygamberler kasıtlı günahattan ve yaptıklarından dolayı, peygamberlikten uzaklaştırılmaktan korunmuşlardır.)
- 56- Ve ma kanet nebiyyen kaddu ünsa
- 57- Ve ma 'abdun ve şahsun süfti 'ali
(Kesinlikle kadınlardan peygamber gelmez. Çirkin işler yapanlardan da peygamber olmaz.)
- 58- Ve Zülkarneyni lem yu'ref nebiyyen
- 59- Keza Lokmanu fahzur 'an cidali
(Zülkarneyn ve Lokman hazretlerinin peygamberlikleri sabit olmakla beraber, bu konudaki münakaşalardan sakının.)
- 60- Ve imanü 'l. mukallidi zügtibarin
- 61- Bi. enva 'i 'd. delaili kennisali

(Mukallit olan müminin imanı muteberdir ve delillerle ispatlanmış iman mesafesindedir.)

62- Ve farzun lazimun tasdiku ‘r. rusulî

63- Ve emlâkın kiramın binnevalî

(Peygamberlere ve meleklere iman etmek farzdır.)

64- Ve hatmu ‘r. rusuli bi’s. sedri ‘l. muğla

(Yüce Peygamber, peygamber olmasıyla nebilik ve peygamberlik sona ermiştir.)

65- Nebiyyin haşimiyyin zi cemali

(Hz. Peygamber, güzellik sahibi, Haşimi soyuna mensup bir nebidir.)

66- İmami’l. enbiya. i bila ihtilali

67- Ve taci’l. esfiya. i bila ihtilali

(Hz. Peygamber, şüphesiz peygamberlerin imamı ve samimi dostların tacıdır.)

68- Ve bakın şer’uhu fi külli vaktin

69- İla yevmi’l. kıyameti vertehali

(Hz. Peygamber’in şeriatı, kıyamet gününe kadar bakidir.)

70- Ve hakkun emru mi’racın ve sıdkun

71- Fetihi nassu’l. ehbarin ‘avala

(Resulullah’ın mi’racı sabit, gerçekleşmiş ve gerçeğe uygundur.)

72- Ve eni’l. enbiya. i lefi emanin

73- ‘Anı ‘l. ‘isyanı ‘amden ven’ızali

(Peygamberler, kasıtlı gerçekleşen küfür, günah ve yaptıkları yanlışlıklardan dolayı makamlarından uzaklaştırılmaktan korunmuşlardır.)

74- Ve ma kanet nebiyyen kaddu ünsa

75- Ve ma ‘abdun ve şahsun züfti ‘ali

(Kesinlikle kadınlardan peygamber gelmez. Çirkin işler yapanlardan da peygamber olmaz.)

76- Ve Zülkaneyi lem yu’ref nebiyyen

77- Keza lokmanu fahzur ‘an cidali

(Zülkarneyn ve Lokman hazretlerinin peygamberlikleri sabit olmakla beraber, bu konudaki münakaşalardan sakının.)

78- Ve İsa sevfe yeti sümme yutvi

Kıyametin alameti olarak, İsa Peygamber gelecek ve sonra ölüm saçan isyankâr Deccal’ı yok edecek. Caminin doğusunda ki çarşıdan caminin içine ve doğu taraftaki mahfele açılan küçük kemerli bir kapı ve bu kapının girişinde mahfelin arka kısmında

küçük bir havuzla, çeşme olduğu söylenmektedir. Ne yazık ki 1945 yılında yapılan tamirat esnasında yıktırılmış ve kapı da kapatılmıştır. 1945 yılında yapılan tamirat sırasında caminin birçok özelliği tahrip edildiği gibi damında bulunan kubbeler kaldırılmıştır. Yerine bugünkü çatı yapılmıştır. Aynı yıl yapılan tamiratta caminin sofa kısmındaki ahşap çardak yıkılmış ve ön duvarına 3x2 metre ebadında iki pencere açılmıştır. Doğu tarafındaki çarşıya bakan pencereler küçük ve dikdörtgen biçimindeyken büyütülmüş ve kare şekline sokulmuştur⁷⁸⁷. Caminin kuzey tarafındaki demir pencere parmaklıkları üzerinde yazılar bulunmaktadır.

Minare, Son cemaat mahallinden bir buçuk metre geride avlu içerisinde. Dört köşe olan gövde yuvarlaşarak minarenin yarı yüksekliğine kadar çıkmaktadır. Burada bir bilezikle çevrelendikten sonra şerefe altına kadar on iki köşeli olarak yükselmektedir. Bileziğe kadar olan kısmı ilk yapıdır. Bilezikten yukarısı daha sonra yapılmıştır. Bileziğe kadar olan merdiven basamakları otuz santimetre yüksekliğindedir. Daha yukarısının merdiven basamakları yirmi santimetre yüksekliğindedir. Minarenin kapısından şerefeye yetmiş beş basamak merdiven ile çıkılır. Minarenin kapısı yerden bir metre yüksekliktedir. Minarenin yüksekliği ise yirmi beş metre civarındadır. Muvakkithane, minarenin kuzey bitişiğinde Hicrî 1275 yılında Mutasarrıf Hurşit Paşa tarafından yaptırıldığını kitabesinden öğrendiğimiz muvakkithanenin on köşeli olduğu resimlerden anlaşılmaktadır. 1945 yılında yaptırılan tamirat esnasında yıkılmıştır.

Muvakkit Hane Kitabesi

Bina kıldı musannî bu muvakkit haneyi îşâd

Görûbdî nakşını hayran olurdi Hânî ve Behzâd

Ki cevherden muakkid hilmıya üzre kıl târîh

Zehi Hurşit Paşa câyi vâlâ eyledi îcâd ⁷⁸⁸

Mezarlık, caminin güneyinde 40x30=1200 metre kare büyüklüğünde bir mezarlık olduğu bilinmektedir. Bu mezarlık 1950 yılında kaldırılmış ve bahçe hâline getirilmiştir.

⁷⁸⁷ Ulu Cami imamı, *Vakkas Vakkasoğlu* ile yapılan söyleşi.

⁷⁸⁸ Bu satır ebceci hesabı ile Hicrî 1275 tarihini verir.

İmarethane, bina, yapı anlamına gelmekte olup, öğrencilerin ve fakirlerin yemek yedikleri yerd. Bazı imaretlerde yemeklere ek olarak adam başı günde 3, 5 akçe dağıtılırdı. İmaretler, cami, bimarhane, tabhane, aşhane, mektep, medrese, tekke, kütüphane, kervansaray, han, hamam ve banisinin türbesi gibi yapılardan oluşmaktadır. İmaretlerin bünyesinde bulunan hayır eserleri daha çok çarşılar ve arasteler yakınında kurulurdu. Çarşıdaki bazı iş yerlerinin icar gelirleri imareti yaşatmak için vakfedilirdi. Yukarıdaki kısa açıklamadan imaretin iki manada kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yani aş evinin dışında birçok yapının birliğine de imaret denilmekteydi. İmaretten yemek yiyenler öncelikle misafirler, külliyedeki görevliler ve öğrencilerdi. Bunlardan başka ihtiyaç sahiplerinin de yemek yedikleri bilinmektedir. Bu müesseselerin gelir kaynakları, kimlerin yararlanacağı, çalışma genellikle vâkıflar tarafından belirlenmiştir⁷⁸⁹. Sosyal açıdan toplumun daha sağlıklı yetişmesine, kültürel yönden gelişmesine ve fertler arasında ahenkli bir düzenin sağlanmasına hizmet eden imaretler⁷⁹⁰ Osmanlı şehirlerinin birçoğunda bulunmakta ve halka hizmet etmektedir. İmare-i Nebeviye, Maraş'ta XVII. yüzyılda iki imaret mevcut idi. Nitekim Evliya Çelebi, Maraş'ta imaret-i Ulu Camii ve imaret- i Kadriye olmak üzere iki imaretten bahsetmektedir⁷⁹¹. Aynı yerde zikredilen "Muhammetî ve İmaret-i Ulu Camii" XVIII. yüzyıl belgelerinde "İmaret-i Nebeviye" olarak geçen yer olmalıdır. İmâret- i Nebeviye, Alâüddeve Bey tarafından XV. yüzyılın sonlarında, aynı adı taşıyan İmâret- i Nebeviye Medresesi ile Ulu Caminin yanına yaptırılmıştı⁷⁹². Bektutiye Medresesinin yakınında olan imaretin öğrencilerin barınma, yemeiçme ihtiyaçlarını karşıladığı anlaşılmaktadır. İmaret-i Nebeviyenin zengin vakıfları vardı. 1563 senesinde, yıllık gelirleri 500 akçe olan bir bağ, 1200 akçe ile Geyiksazı Köyü, 2831 akçe olan Hopur Köyü ile Genççe/Kandil, Kınalı Burun, Hacmak, Boz, Kanlı Tepe, Yeni Pınar ve Kızıl Çağıl mezraları, 1200 akçe gelirleri olan Hopur Köyü ve Öküz Alanı, Öküz Vir'anı, Osman Öyüğü, Kavacık, Kara Kaya ve Taş Timur Vir'anı mezraları, 5. 050 akçe olan Kara Ağaç Köyünün yarısı, 660 akçe ile Zeytun Köyünde bir bağ⁷⁹³ imaretin vakıfları arasında bulunuyordu. Maraş'ta Evliya Çelebi'nin bulunduğu imaret-i

⁷⁸⁹ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 16; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1953, C. II, s. 61.

⁷⁹⁰ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Devletinde İmaret" *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, C. V., Ankara 1999, s. 44-48.

⁷⁹¹ Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX, s. 175.

⁷⁹² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 130.

⁷⁹³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 38, 49, 115, 173, 278, 287.

Kadiriye'nin adı belgelerde geçmemektedir. Muhtemelen Kadiri Tekkesi'nin bünyesinde bulunuyordu.

İmarethane Kitabesi

Ruhu Peygamber için oldu imaret hoş nizâm

*Biri geldi dedi tarih buna Çûn beyti taam*⁷⁹⁴

İmarethane Vakıfları, 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de İmarete ait vakıflar.

Mer'aş mamuresi içinde şu imareti odaları ile hücreler ile ahuru ile ulema ve meşayihden gelen misafirler için bina edip sonra imareti Nebeviyye tesmiye eyledi. Bu imaretin dört hududu olup Cami-i Kebir, şarkı yol, şimali nehri cari ve garbı yine mezkûr nehri cari ile mahduttur. Bunu müteakip mezkûr imaret için bir takım vakıflar yaptı. Yaptığı vakıflardan;

1. Mezkûr vakfın han, kurbanda vaki ve mahallindeki şöhretine mebni tahditden müstağni dükkânların tamamı.
2. Gencuz namı ile meşhur ve tahditden müstağni Hebur karyesini mezzalar ile ahalinin cizye-i ruusi *cizye zimmî taifesinden alınan baş ve bağların akri* yani kütüğü ve rüsumu ile.
3. Ve yine mahallindeki şöhretine mebni tehditten müstağni cizye-i ruus yani kafa vergisi ve akri kurumi ve rüsumu ile birlikte Karaağaç karyesinin nısfı şayii.
4. Keza mahallindeki şöhretine mebni tahditden müstağni Kiksazı arazisinin tamamı.
5. Bütün hududu ile Öküz Alanı namile yâd olunan mezzaların tamamı olup hududu; Karadut mevkiinden başlayarak Erkenez suyu ile Sarıkaya suyunun birleştiği Kayısı Badem gediğine ve oradan tariki âmme ve oradan Belân Tarlaya ve oradan Karaca Viran'a ve oradan Çekik karyesine giden Antep yoluna ve oradan Kara Musa'ya ve oradan Hisarcığa ve oradan mezzur Karadut nam mahalle müntehi olur.

⁷⁹⁴ Çûn beyti tam ebceet hesabıyla Hicrî 1204 tarihini verir.

6. Mahallindeki şöhretine mebni tehditten müstağni Çomak Alanı namı ile yad olunan mezranın tamamı.

7. Zeytun Kalesi Köyünün ahalisinden alman cizyede on eşrefi⁷⁹⁵.

8. Zeytun Kalesi karyesinin şark canibinde vaki tehditten müstağni, bütün hududu ile Bey Bağı denilen bağı ve yüz adet dikilmiş zeytun ağacı ile beraber Zeytun Kalesinde sakin ve yukarda zikredilen bağı ıslah ve imar eden ve ne kadar aşağı giderse gitsin ehli beyti ile Boynorolu adında ki zimmînin cizye ve anın müstahak olduğu şey.

9. Mahallindeki şöhretine binaen tehditten müstağni Güğercinlik tevabiinden Nikbolu namı ile maruf çeltik nehri.

10. Kayseri tevabiinden Palas karyesi yarısının tamamı.

11. Palas mezrasın dan Gökin mezrasının yarısını hudut ve rüsumi ve bu ikisinin bütün divaneyi hukukinden kâffe hukuk ve tevabii, işbu evkaftan her ne nasıl olursa mezkûr imaretin şeyhi gelip giden müsafir ile yukarda yazılı Mer'aş şehrinde vâkıfa nisbet edilen mezkûr imaret ve medariste sakin ve ilim ile iştilal eden fukaha ve talebeden ibaret olan ulemaya mezkûr imaretin mütevellisi marifetile sarf edilecektir. Her kim tebdil ederse Cenâb-ı Hakk'ın ve meleklerin ve bütün insanların lâneti anın üzerine olsun. Caminin vakfiyesinde belirtilen imarethanenin ne zaman yıkıldığı tespit edilememiştir. Yıkılan imarethane'ye ait, bugün elimizde yalnız Hicrî 1204 tarihli kitabesi kalan yeni bir imarethane daha yapılmış ise de 1925 yılında o da yıkılmıştır. İkinci yaptırılan imarethanenin harabeleri 1945 yılındaki tamirat sırasında tamamen kaldırılmıştır.

Kapı, caminin batı duvarına bitişik son cemaat mahallinin başladığı yerde güneye açılan büyük kemerli dış kapısı yıkılınca aynı yere Hicrî 1270 tarihinde yaptırılan kapı 1950 yılında yapılan yol genişletme çalışması sırasında yıktırılmıştır. Kitabesi günümüze kadar gelmiş ve yeni yaptırılan kapı üzerine konulmuştur.

*Kapı Kitabesi Semmâ banî evvel edûptûr himmetin te'kid*⁷⁹⁶

Bu babı zûlkadir zade Süleyman Beğ iden tecdid

⁷⁹⁵ Eşrefi kelimesinin lûgat manası bulunamamış ise de makam itibari ile bir nevi para olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁹⁶ Birinci mısra ebcet hesabıyla Hicrî 1270 tarihini verir.

Ulu Camii vaziyet plânından anlaşıldığına göre cami avlusunun doğusunda şimdiki revakların yapıldığı yerde üç katlı bir bina bulunmaktadır. Bu binanın zemin katında hücreler, ikinci katında ki yol seviyesi dükkânlar, üçüncü katıda ise bir ara müftülük, daha sonra askerî inzibat merkezi olarak kullanılmış ve 1945 yılında yıktırılmıştır⁷⁹⁷. Su cami avlusunun kuzeydoğu kısmı yol seviyesine kadar yükselen kayalık hâlinde imiş. Pınar başından kanalla gelen su bu kayalıktan dökülerek avludaki birbirine bağlı üç adet dikdörtgen havuzlara geçer bu havuzlardan abdest alınır. Pınar başından çıkan su camiye gelinceye kadar yedi adet değirmen çevirdiğinden halk arasında Yediper Dönderen Su⁷⁹⁸ "Yedi Pir" diye telâffuz edilmiş ve şifalı olduğu inancı yayılmıştır. Hâlen çarşamba günleri kadınlar sabahın alacakaranlığında caminin musluklarından kaplarını doldurmaktadırlar.⁷⁹⁹ 1945 yılında yapılan tamirat esnasında ön mezarlığa açılan cenaze kapısı kapatılmış, muvakkithane yıkılmış, yerine musalla taşı konulmuştur. Avludaki havuzlar doldurulmuş, yıktırılan üç katlı binanın yerine üstü kapalı abdest alma yerleri yapılmış, avlunun batısında buluna helâların yol genişletilmesinde yıkılması üzerine, imarethanenin kalıntıları bulunan yere helâlar yapılmıştır. 1980 yılından sonra yapılan tamiratlar sırasında bahçeye açılan cenaze kapısı tekrar açılmış, musalla taşı eski yerine taşınmış, helâlar avlu dışına çıkarılmış, caminin giriş kapısı batı cephesinde yeniden yapılmıştır. Bu kapının üzerinde yukarıda belirttiğimiz kitabe konulmuştur. Avlu çevresine revaklar yaptırılarak imaret ve muvakkithane'nin kitabeleri de bu revaklar üzerine yerleştirilmiştir. Külliye içinde bulunması gereken hamam Marmara Hamamı, caminin güneyinde hâlen çalışmaktadır. Hamam ile cami haziresi arasında bulunan Kâtip Han'ının da cami akaratından olduğu söylenmektedir⁸⁰⁰. Alâüddevle Bey'in vakıf geliri tahsis ettiği bu cami ona ait vakfiyelerde Câmî-i Atik adıyla kaydedilmiş ve yenilendiği yani tamir edildiği ifade edilmiştir⁸⁰¹. Üstelik kitabe 907 1502 tarihli, Câmî-i Kebîr ve Câmî-i Atik ifadelerini kaydeden Alâüddevle Bey'e ait bilinen en eski vakfiye ise 906 1501 tarihlidir. Nitekim vakfiyelerde camiye tahsis edildiği görülen dükkân, köy ve mezra gibi gayrimenkuller

⁷⁹⁷ Ulu Camii imamı Sayın *Vakkas Vakkasoğlu* Hoca'nın Cami Cemaatinden Mustafa Alparslan'dan aldığı bilgiler.

⁷⁹⁸ Per-suyun abaradan akarak hız kazanıp çarparak çevirdiği büyük demir çark.

⁷⁹⁹ Cami-i Kebir imamı *Vakkas Vakkasoğlu* ile yapılan söyleşi.

⁸⁰⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VA), Vakfiye Defter (VAK), nr. 590; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA), Vakfiye Defter VKF, nr. 9/7; BA, Cevdet Maarif, nr. 6411; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri." *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1968, C. VII, s. 162.

⁸⁰¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 119, 3 nolu dipnot. "Alâüddevle Bey'e ait 887 (1482), 906 (1501) VE 916 (1510) Tarihli dört vakfiye mevcuttur. Mücedded Anadolu Defterleri. Nr. 594, s. 206; Nr. 590, s. 121-123; Nr. 608, s. 78; (Nr. 1966, s. 150-153)...(D. 1966, s. 151). Caminin Göynük mahallesinde bulunduğu belirtilmektedir. Göynük Tahrir Defterinde de Maraş'ın Mahallesi olarak görülür. Ayrıca Kara Maraş Nahiyesine bağlı bu eserin siyasi tarih kısmında sık sık adı geçen Göynük Köyü vardır."

taşınmazlar Maraş Tahrir Defteri'nde açıkça Süleyman Bey Camii vakıfları olarak belirtilmiştir⁸⁰². Kitabenin başında ve vakfiyelerde görülen Arapça “imare” fiili bilindiği gibi hem inşa etmek hem de tamir ettirmek anlamını ifade eder. Bu bakımdan Alâüddevle Bey'e ait 907 1502 tarihli kitabe Ulu Caminin tamir kitabesi olup Cami Süleyman Bey tarafından yaptırılmıştır. Süleyman Bey 1442-1454 yılları arasında hüküm sürdüğü göre Cami bu yıllar arasında inşa edilmiş olmalıdır. Alâüddevle Bey Ulu Camiye Maraş Bezzazistanı'nın yarısını, Maraş çarşısında 19 dükkân, şehir yakınındaki Pınarbaşı Köyü ile bu köye bağlı Tavşan Tepesi, Güstan, Çay Kışla, Ak Dere, Kızıl Tepe, Armud Alanı Beg Haburu mezralarını, Enderül'de Musul Alanı Köyünü, Yenice Kale'ye bağlı Baş Konuş, Amallu, Meydan, Kamalak ve Yircelu mezralarını, Zeytun Köyünde Ali Kayası mezrasını, Tutluca Köyünde Erüklüce mezrasını, Cami yanında Uzun Oluk adlı bir değirmen ile yanında bir araziye vakfetmiştir⁸⁰³. Vakıf gelirleri caminin imam, hatib, müezzin, kayyum ve ferraşı ile hasır ve sair masrafına tahsis edilmiştir. Ayrıca Alâüddevle Bey 911 1505 tarihli vakfiyesinin kaydına göre Kalecik adıyla maruf Cerban Bıçağı Nahiyesinde Coşan Dağı, Zeytun Vadisi, Mertek Deresi, Hartlab Vadisi ve Demirlik Deresi ile çevrili araziye her gün camide babası ve Peygamber'in ruhu için Kur'an okumaları şartı ile Hızır Fakih Oğlu İsa ve evlatlarına vakfetmiştir⁸⁰⁴.

1563/972 yılında Maraş'ta ayrı ayrı yerlerde toplam 19 dükkân, iki arsa ve bağ ile cami yanında Uzun Oluk adlı değirmen, Pınarbaşı Aynü'l Arus Köyü, Camustil Nahiyesine bağlı Nar Ağacı, Armud Alanı Beglik Habur, Erüklüce, İlkadin On Ordu, Meydan, Kamalak Bayköy, Haslu, Mağaracık, Mescit Üstü mezraları aynı camiye vakıf kaydedilmiştir. Pınarbaşı Köyü 1563 de Kara Maraş Nahiyesine bağlı 23 vergi nüfuslu bir köy idi. Erüklüce mezarası Tutluca Köyüne, Armud Alanı mezarası Alaca Köyüne tabi olup Bozlu Cemaati ziraat ediyordu. İlkadin ve Meydan mezraları da yine Alaca Köyüne bağlı olup Resullü Cemaati ziraat ediyordu. Haslu, Mağaracık ve Mescit Üstü mezraları ise Hurman nahîyesine bağlı bulunuyordu⁸⁰⁵. Alâüddevle Bey Ulu Camiye

⁸⁰² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 119, 4 nolu dipnot. “Ahur dağının dibinden Maraş üzerinde bir alçak yerden bir muazzam kâfir-i bünyaddan bir su çıkub iki cânib olup her cânibe ol sudan arklar alınub Kara Maraş'ın bağları ve sebzevâtı ve nefsi-i Maraş'a gelen arz suları andan gelir. Bu suyun kendüsü nefsi-i Maraş sınırına gelince etraf ve krye-i mezbûr vakf-ı câmi-i Süleyman Beg b. Nasirettin b. Dulkadir. Maraş Tahrir Defteri s, 75, 822-823. Tahrir Defteri içinde 6 Mayıs 1713 (10 Ribîülahir 1125) tarihi bu belgede Ulu Cami'nin Süleyman Bey tarafından bina edildiği açıkça ifade edilmektedir.”

⁸⁰³ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 120.

⁸⁰⁴ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 120.

⁸⁰⁵ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 37

Maraş Bezzazistanı'nın yarısını, Maraş çarşısında 19 dükkân, şehir yakınındaki Pınarbaşı Köyü ile bu köye bağlı Tavşan Tepesi, Güstan, Çay Kışla, Akdere, Kızıl Tepe, Armud Alanı Beg Haburu mezarlarını, Enderül'de Musul Alanı Köyünü, Yenice Kale'ye bağlı Baş Konuş, Amallu, Meydan, Kamalak ve Yircelu mezarlarını, Zeytun Köyünde Ali Kayası Mezrasını, Tutluca Köyünde Erüklüce Mezrasını, Cami yanında Uzun Oluk adlı bir değirmen ile yanında bir araziyi vakfetmiştir⁸⁰⁶. Vakıf gelirleri caminin imam, hatib, müezzin, kayyum ve ferraşı ile hasır ve sair masrafına tahsis edilmiştir.

Ayrıca Alâüddeve Bey 911 1505 tarihli vakfiyesinin kaydına göre Kalecik adıyla maruf Cerban Bıçağı nahiyesinde Coşan Dağı, Zeytun Vadisi, Mertek Deresi, Hartlab Vadisi ve Demirlik Deresi ile çevrili araziyi her gün camide babası ve Peygamber'in ruhu için Kur'an okumaları şartı ile Hızır Fakih Oğlu İsa ve evlatlarına vakfetmiştir⁸⁰⁷. 1563 / 972 yılında Maraş'ta ayrı ayrı yerlerde toplam 19 dükkân, iki arsa ve bağ ile cami yanında Uzunoluk adlı değirmen, Pınarbaşı Aynül Arus Köyü, Camustil Nahiyesine bağlı Nar Ağacı, Armud Alanı Beglik Habur, Erüklüce, İlkadin On Ordu, Meydan, Kabalak Bay Köy, Haslu, Mağaracık, Mescit Üstü mezarları aynı camiye vakıf kaydedilmiştir. Pınarbaşı Köyü 1563 de Kara Maraş Nahiyesine bağlı 23 vergi nüfuslu bir köy idi. Erüklüce Mezrası Tutluca Köyüne, Armud Alanı Mezrası Alaca Köyüne tabi olup Bozlu Cemaati ziraat ediyordu. İlkadin ve Meydan mezarları da yine Alaca Köyüne bağlı olup Resullü Cemaati ziraat ediyordu. Haslu, Mağaracık ve Mescit Üstü mezarları ise Hurman Nahiyesine bağlı bulunuyordu⁸⁰⁸. Alâüddeve Bey Ulu Camiye Maraş Bezzazistanı'nın yarısını, Maraş çarşısında 19 dükkân, şehir yakınındaki Pınarbaşı Köyü ile bu köye bağlı Tavşan Tepesi, Güstan, Çay Kışla, Akdere, Kızıl Tepe, Armud Alanı Bey Haburu mezarlarını, Enderül'de Musul Alanı Köyünü, Yenice Kale'ye bağlı Baş Konuş, Amallu, Meydan, Kamalak ve Yircelu mezarlarını, Zeytun Köyünde Ali Kayası Mezrasını, Tutluca Köyünde Erüklüce Mezrasını, Cami yanında Uzun Oluk adlı bir değirmen ile yanında bir araziyi vakfetmiştir⁸⁰⁹. Vakıf gelirleri caminin imam, hatib, müezzin, kayyum ve ferraşı ile hasır ve sair masrafına tahsis edilmiştir. Ayrıca Alâüddeve Bey 911 1505 tarihli vakfiyesinin kaydına göre Kalecik adıyla maruf Cerban Bıçağı Nahiyesinde Coşan Dağı, Zeytun Vadisi, Mertek Deresi, Hartlab Vadisi ve Demirlik Deresi ile çevrili araziyi her gün camide babası ve Peygamber'in ruhu için

⁸⁰⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 120.

⁸⁰⁷ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 120.

⁸⁰⁸ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 37.

⁸⁰⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 120.

Kur'an okumaları şartı ile Hızır Fakih oğlu İsa ve evlatlarına vakfetmiştir⁸¹⁰. 1563 972 yılında Maraş'ta ayrı ayrı yerlerde toplam 19 dükkân, iki arsa ve bağ ile cami yanında Uzun Oluk adlı değirmen, Pınarbaşı Aynü'l Arus Köyü, Camustil Nahiyesine bağlı Nar Ağacı, Armud Alanı Beglik Habur, Erüklüce, İlkadin On Ordu, Meydan, Kamalak Bay köy, Haslu, Mağaracık, Mescit Üstü mezarları aynı camiye vakıf kaydedilmiştir. Pınarbaşı Köyü 1563 de Kara Maraş Nahiyesine bağlı 23 vergi nüfuslu bir köy idi. Erüklüce Mezrası Tutluca Köyüne, Armud Alanı Mezrası Alaca Köyüne tabi olup Bozlu Cemaati ziraat ediyordu. İlkadin ve Meydan mezarları da yine Alaca Köyüne bağlı olup Resullü Cemaati ziraat ediyordu. Haslu, Mağaracık ve Mescit Üstü mezarları ise Hurman Nahiyesine bağlı bulunuyordu⁸¹¹. 590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Bey oğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Camiye ait vakıflar

16. *Sonra adı geçen vâkıf Mer'aş'te Koynuk Mahallesinde vaki Camii Atik'i tamir edip cediti Süleyman Bey bin Nasır Bin Zülkadirin ruhi için vakıf eyledi. Camiinin tamiri tamam olduğunda içinde Cuma ve beş vakit namazların kılınmasına izin verdi.*

XVII. *Mezkûr Camiinin imamı için Uzunoluk namı ile yâd olunan karyedeki bir değirmeni ve hâli araziyi vakıf eyledi.*

18. *Hatip ve müezzın ve kayyum ve ferraş ve sarrac ve hasır ve yayğı ve sair mesalihi için Pınarbaşı karyesinin levahikile ve bütünhukuki şeriyye ve rusumi örfiye ile vakfeyledi. Bu karyenin hududu Kuştan ile birlikte Mar'aş'ta Tavşan Tepesi sınırına ve Kandil ile birlikte Çaykaleye ve Kızıltepe ile birlikte Akdereye ve Beyhuburi mezarına müntehidir.*

19. *Yenice karyesi Pirce Gediği ile birlikte Emredalanı mezarası.*

20. *Kıfre'de Kibrierdil mezarındaki arâzi ve Mer'aş'ta Mısırdan'ın yarısı.*

21. *Mer'aş çarşısında on dokuz dükkân.*

22. *Mer'aş tevabiinde olup şöhretine mebni tahditten müstağni Ayaklıca olukta Ereğluca karyesi.*

⁸¹⁰Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 120.

⁸¹¹ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 37.

23. *Yenice Kale tevabiinden Enderola tâbi Musulalanı karyesi ve Başkomuşu mezrası ve Emallu ve Meydan ve Kamlak ve Bibercili nam mahaller olup Dari Ciran ile mahduttur.*

24. *Zeytun tevabiinde Ali Kayası mezarasının tamamı.*

Cami-i Kebir Ulu Caminin Vakfiyesi Hakkında:

Şehrimizde Dulkadiroğullarının inşa ettirdiği “Cami-i Kebir” Ulu Caminin vakfiyesinde bu husus şöyle açıklanmaktadır. “Her kim bu evkafın bozulmasına çalışırsa, değiştirirse, “Hizmetlerinde” kusur ederse Cenâb-ı Hak onun ne farzını, ne nafilesini, ne orucunu, ne namazını ne haç ne zekâtını ne ibadetini... Kabul buyurmasın. Cenâb-ı Hak’ın gazap ve hışmı onun üzerine olsun. Cenâb-ı Hak ona kâfidir ve Hazret-i Muhammet Aleyhi ve selem ona hasım olup muadat⁸¹² ve muatebe⁸¹³ eylesin⁸¹⁴. “Her kim değiştirirse Cenâb-ı Hak’ın ve meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun⁸¹⁵. Kim vakfin tahribine çalışır onu bozar, tamirine engel olur, onun vergilerine ve hududuna taarruz ederse Allah onu parça parça etsin”⁸¹⁶ denmektedir. Vakfin dinî kaidelere uygun olduğuna müçtehitler karar verdikten sonra sicile geçirilir ve mahkeme defterine yazılır⁸¹⁷. Deftere kayıt edilen vakfin tam anlamı ile yararlı olabilmesi ve faydalananların tüm ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan dinî müessesenin çevresine imaret mutfak, mahzen, müteaddit helâ, gezinti yeri, yük ve eşya

⁸¹² Muadat- karşılıklı düşmanlık.

⁸¹³ Muatebe- azarlama, paylama, çıkışma.

⁸¹⁴ T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü-990 Numaralı Vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105. sahife ve 98. sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle’ye ait 906 tarihli vakfiye, s. 12.

⁸¹⁵ T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü-990 Numaralı Vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105. sahife ve 98. sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle’ye ait 906 tarihli vakfiye, s. 2, madde-II.

Dulkadir Oğullarına ait vakfiyelerde bu hususta şunları tespit edebildik;

T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Müceddet Anadolu 22 adlı ve 608 numaralı defterin 273 sahife 299 sırasında kayıtlı Alâüddevle oğlu Şahrub Bey’e ait Evail-i Zilhicce/840 tarihli vakfiye -hülasa-i vakfiye 2846 kuyudu vakfiye numarası 32/2689, s. 3-“Hükmü cari ve şeraiti mezkûrun hilâfına amel eden zevai Cenab-ı Hak’ın kavli şerifine mazhar olarak Hallak’ı lemyezel hazretlerine isyan etmiş olur. ”

T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Md. Müceddet Anadolu 8. Adlı ve 594 numaralı defterin 206 sahife ve 149. sırasında kayıtlı Alâüddevle Han’a ait Evaili Rebi-ül evvel 887 tarihli vakfiye s. 2, “Vakfi mezburu tebdil ve tağyir ve tezvîr edüp kuyuduna muhalif amel ederler ise Hakta Alâ’nın rahmetinden mahrum ve merdud olalar. ”

⁸¹⁶ T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı 2142 Nolu Defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş’ta Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasirettin Vakfına ait 916 tarihli Arapça vakfiye, s. 6, (Bektutiye Medresesi)

⁸¹⁷ T. C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı 2142 Nolu Defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş’ta Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasirettin Vakfına ait 916 tarihli Arapça vakfiye, s. 6, (Bektutiye Medresesi), s. 27 “Bunun sahih ve şer’i surette açık ve muteber yolda müseccel bir vakıf yapıp” müseccel kelimesi “sicile geçirilmiş ve mahkeme defterine yazılmış” anlamını taşır.

depoları⁸¹⁸, dükkânlar⁸¹⁹, hamam, han, muvakkithane⁸²⁰ ve öğrencilerin barınması için hücreler inşa edilmiştir. Öğrencilere her ay belirli bir miktar harçlık verildiği gibi yaz günlerinde de ek bir ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu husus vakfiyede şöyle belirtilmiştir. “... Bunun geliri her aybaşında talebe arasında yüksek, orta, aşağı derece itibarıyla istihkakları nispetinde taksim edilir. Yine bu medresenin talebesine yaz günleri Zeytun Süleymanlıda ki “...Bağların Müslüman olmayan tebaadan alınan vergisini tahsis ettim. ”⁸²¹ Öğrencilere, yolculara misafir, yetimlere, miskinlere⁸²², fukaraya her öğün yemek verilmesi için de vakfiyeye şart konulduğunu görmekteyiz. Her şeyin dört başı mamur düşünüldüğü bu vakıflar halkın ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli müesseseleri de kurmuş ve gelirini de vakfa bağışlamıştır. Vakfiyelerde dikkatimizi çeken bir hususta vakfedilen yerlerin gelir getirebilecek her şeyinin kayıt edildiği görülmektedir. Meselâ; vakfiyede bu husus şu şekilde geçer “... Arazisinden elde edilen bütün ürün ve meyve ağaçlarının bedellerinin tamamı ve bu yerlere yakın olan yerlerin taşlarına varıncaya kadar vakfedilmiştir”⁸²³. Vakıf arazilerinde çalışanların durumlarının da göz önüne alındığı görmekteyiz. Mesela; “...Elbistan Nahiyesinde Güvercinlik Köyünü vakfeyledi ki bu köyde Vâkıf tarafından “... Kırk ev yapılarak

⁸¹⁸ S. 39; Yukarıda adı yazılı vakıf mezkûr camiin Kiblesinde matbah, mahzen, mütaaddid helâ, gezinti yeri, yük ve eşya menzili birlikte Seyyid Mazlum zaviyesini bina eyledi.

⁸¹⁹ 2142 Nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'ta (Sultan Alâüddeve bin Süleyman Nasrettin Vakfı)na ait 1235, Hicri-1837, Milâdi- 1837 tarihli vakfiye, s. 6 (dükkanlar)

⁸²⁰ Muvakkithane-Muvakkit'in bulunduğu oda; (ekseriye, muvakkit ile zamanı tayin eden âlet ve saatler büyük camilerin yanında bulunur.)

⁸²¹ Medreselerde okutulan öğrencilere her ay belirli bir miktar harçlık verildiği gibi yaz günlerinde ek bir ödeme yapıldığı görülmektedir. Bu husus vakfiyede şöyle belirtilmiştir.

“Bunun geliri her aybaşında talebe arasında Âlâ, orta, edna derece itibarıyla istihkakları nispetinde taksim edilir. Âlâ ve orta derecedekiler hissenin üç te ikisini, edna derecedekiler yarım hisse alırlar. Yine bu medresenin talebesine yaz günleri Zeytun (Süleymanlı) köyünde kâin iki zimmi bağlarının cizyesini vakf ile onlara tahsis ettim.”

“Adı geçen medresede sakin olan talebeye her sene Maraş tevabiinden Karahayik nahiyesinde vaki Maraş bezastanı hâsılât-ı hissesinden ulema sehiminden yirmi eşrefi tayin ettim”

2142 Nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'ta (Sultan Alâüddeve bin Süleyman Nasrettin Vakfına ait 916 tarihli Arapça vakfiye, s. 2 ve 4.

Madde-30-Nefsi Maraş'ta Kefsarçayan çarşısında on iki dükkan ki bu dükkanların kirası her aybaşında âlâ, evsa, edna itibar edilen talebe arasında taksim olunacaktır. (Şöyle ki) âlâ derece olan bir sehim, evsat derecede olan üçte bir sehim, edna derecede buluna yarım sehim alacaktır.

Madde-11- Mezkûr imaretin Şeyh'i gelip giden misafir ile yukarıda yazılı Maraş şehrinde vâkıfa nispet edilen mezkûr imaret ve medariste sakin ve ilim ile iştilgal eden fukaha ve talebeden ibaret olan ulemaya mezbur imaretin mütevellisi marifet ile sarf edilecektir. Bektutiye Medresesi, Maraş'ta Allah'ın inayetiyle halis malımdan temiz emlakimden bir bezastan bina ettim ve onların yarısını vakfederek kış günü bu medresede bulunan talebeye tahsis ve tayin eyledim.

⁸²² Miskin-âciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz.

⁸²³ Burada Vâkıfın “Taşlarına varıncaya kadar vakfetmesi çok önemli bir husustur. Müceddet Anadolu 22 adlı ve 608 numaralı defterin 273 sahife 299. sırasında kayıtlı Alâüddeve oğlu Şahruh Bey'e ait Evaili Zilhicce-840 tarihli vakfiye s. 1, “Mahallerin arazisinde hâsıl olan cemi-i mahsulât-ı hunubiyesi ve escar-ı müsmire siman bedalatının yekûnu ve mahalle karib olan mahallerinin taşlarına varıncaya kadar bu hudut dâhilinde bulunan mevakillerinin hâsılât-ı öşriyesi...”

ihya edilmiştir...”⁸²⁴. Vakfedilen yerlerde Çift sürmek üzere yüz adet sabanı onlara hibe ettim⁸²⁵. Kaydından da anlaşılacağı üzere vakıf arazinin verimli olabilmesi için her tedbire başvurulduğu görülmektedir. Vakıf dışında kalan fakat halkın ihtiyacı olan bazı işlerin de yapılması hususlarının da düşünüldüğünü görmekteyiz. “*İhtiyaç hâsıl olduğu zaman Sultan Kâlâsı ndaki akarsu ile terziler ve saraçlar çarşısındaki akarsuların ve Seyyiat Kalender Zaviyesinin yanında ki su oluşunun tamirleri için on guruş ayrılması eğer tamire ihtiyaçları yoksa ihtiyaç zamanları için saklanmasını şart eyledi*”⁸²⁶. İncelediğimiz vakfiyelerde dikkati çeken bir husus da bu medreselere tayin edilen müderrisler “Tefsir, Hadis, Şer’i ve akli” ilimler bilmesi yanında Hanefî mezhebinden İmam için de şart aynıdır olması “aklı yerinde, tabiatı doğru, anlatışı geniş, şarap içmekten ve uyuşturucu peşinde koşmaktan uzak, gözlerinden sakatlığı olmayan, tatlı sözlü, güzel ahlâklı olması şarttır”⁸²⁷. Vakfın şartlarından bir diğeri de vakfiyede şu şekilde kaydedilmiştir. “Bu vakıfları yaptıktan sonra şöyle şart ettim ki bina eyleyip vakfettiğim bu medresenin müderrisliği ol akdem üzere Maraş ulemasına aittir. Sonra Maraşlı olmayıp asıl ecnebi oldukları halde dedesi babası ve kendisi Maraş’ta oturan sonra babası ve kendisi sakin olan bu tertip üzerine medresede müderris olurlar. Sonra Maraş’a en yakın olan beldelerin ulemasına şart eylemiştir”⁸²⁸. Dulkadirli ülkesindeki vakfedilen arazinin ve vakıf eserlerin bölge halkına asırlardır faydası dokunmuş Osmanlı Cihan Devletinin umumi hayatında da bir iskân ve imar metodu olarak vakıflar önemli rol oynamıştır⁸²⁹.

⁸²⁴590 numaralı Vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105. sahife ve 98. numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle’ye ait 906 tarihli vakfiye, s. 4, Madde-34 “Mezkûr vâkıf Maraş’ta ceddi Nasruddin Mehmet Zülkadir’in Yeltonlu milleti arasında Kadı medresesi nam ile müsemma medreseyi tamir etti ve bu medrese için Elbistan nahiyesinde Güvercinlik karyesini vakfeyledi ki bu karye vakıf tarafından süknaya mahsus olmak üzere kırk ev yapılarak ihya edilmiştir”

⁸²⁵ 590 numaralı Vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105. Aynı kaynak, s. 5, “Maraş tevabiinden Urban nahiyesinde vaki Artıl ile birlikte haricinde ve dâhilinde çift sürmek üzere yüz adet sapan onlara hediye ettim.

⁸²⁶ 590 numaralı Vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105. Aynı kaynak, s. 6.

⁸²⁷ 2142 Nolu defterin 140. sahife 19. sırada kayıtlı Maraş’ta “Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasrettin Vakfı’na” ait 916 tarihli Arapça Vakfiye (Bektutiye Medresesi), s. 3.

⁸²⁸ 2142 Nolu defterin 140. sahife 19. sırada kayıtlı Maraş’ta “Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasrettin vakfı’na” ait 916 tarihli Arapça Vakfiye (Bektutiye Medresesi) s. 5, Vakıf 2142 Nolu defterin 140. sahife 19. sırada kayıtlı Maraş’ta “Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasrettin vakfı’na” ait 916 tarihli Arapça Vakfiye (Bektutiye Medresesi) s. 4. Şart etmiştir ki, adı geçen mescide müteverri (dini emirlere sınıksız bağlı olan), dindar, Salih (iyi ameller sahibi), sünneti bilir Hanefî mezhebinden olan bir imam nasb ve tayin olunur. Adı geçen medreseye tefsir, hadis, şer’i ve akli ulûmlardan tedrisi mutad olan ulûm-u nafiaayi (faydalı) okutmaya kadir Hanefî mezhebinden olan âlim bir müderris tayin olunur ki akli yerinde tabiatı doğru takriri geniş şarap içmekten ve mukeyyifat peşinde koşmaktan uzak gözlerinde sakatlığı olmayan, tatlı sözlü, güzel ahlâklı olması şarttır. Adeten tatil günleri olan Salı ve Cuma günlerinde derse devam eder.

⁸²⁹Ö. Lutfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve Temlikler”, S. II, s. 353.

Ulu Camii vakfına ait 1526-1527 tarihli tahrir defterlerinde 14071 akçe vakfedildiği görülmektedir. Vakıf gelirleri kaza dâhilinde bulunan köy, mezra, dükkân ve hamam gelirlerinden oluşmaktadır⁸³⁰. 1563 tarihli tahrir defterinde ise caminin vakıf gelirleri 22204 akçeye yükselmiştir. Bu tarihteki vakıf gelirleri de köy, mezra, asiya, dükkân, çiftlik, arsa ve bağ gelirlerinden oluşmaktadır⁸³¹. Ulu Camii vakfına 1526-1527 tarihli tahrir defterlerinde 14071 akçe vakfedildiği görülmektedir. Vakıf gelirleri kaza dâhilinde bulunan köy, mezra, dükkân ve hamam gelirlerinden oluşmaktadır⁸³². 1563 tarihli tahrir defterinde ise caminin vakıf gelirleri 22204 akçeye yükselmiştir. Bu tarihteki vakıf gelirleri de köy, mezra, asiya, dükkân, çiftlik, arsa ve bağ gelirlerinden oluşmaktadır⁸³³.

3.6.4. Alâüddevle Bey Camii Camii Kebir Mektebi, Veli Bey Muallimhanesi⁸³⁴

Alâüddevle Bey 1479-1515 tarafından yaptırılan Alâüddevle Bey Camii Muallimhanesi, Maraş Kazası'nda Alâüddevle İmaretinin yakınında bulunuyordu⁸³⁵. Alâüddevle Bey Camii Muallimhanesi, Cami-i Kebir Mektebi adıyla da belgelerde geçmektedir. Alâüddevle Bey Camii Muallimhanesi, Veli Bey tarafından muhtemelen XVII. yüzyılın ikinci yarısında tamir ettirilmiştir. Bu tamirattan sonra mektebin adı Veli Bey

⁸³⁰BA TD 998, s. 465-466.

⁸³¹Pınarbaşı, Maraş'ta dükkân, Uzunoluk Hamamı, Arazi, M. Armud alanı, Bezaziye, Kaleci Tepesi, Erüklüce ve Enar Ağaç, Bağ ve Çiftlik. Yıl-1526: Senelik Hâsılı-14071, Yıl-1563, Senelik Hâsılı-22204.

⁸³²BA TD 998, s. 465-466.

⁸³³Pınarbaşı, Maraş'ta dükkân, Uzunoluk Hamamı, Arazi, M. Armud alanı, Bezaziye, Kaleci Tepesi, Erüklüce ve Enar Ağaç, Bağ ve Çiftlik. Yıl-1526: Senelik Hâsılı-14071, Yıl 1563, Senelik Hâsılı-22204.

⁸³⁴ Kelime anlamı yazı yazmanın öğrenildiği yer olan mektep; Müslüman bir çocuğun ilk önce Kur'an öğrenmesi gerektiği düşüncesiyle, daha çok "Kur'an öğrenilen yer" manasına gelmektedir (Brunot, L, "Mektep", *İslâm Ansiklopedisi*, VII. , s. 653, İstanbul 1957.). Hz. Peygamber devrinden itibaren okuma-yazma ve Kur'an öğretilen kurumlara "küttab" denilmiştir. Abbasiler devrinde aynı şekilde "küttab" adıyla anılan mektepler, Karahanlılar ve Selçuklularda "sıbyan mektebi" adını almış, Osmanlı'da aynı ismin kullanılmasına devam edilmiştir. Zamanla mektepler "dârü'tta'lim, dârülilim, muallimhâne, mahalle mektebi, taş mektep" gibi isimlerle de anılmıştır (Brunot, L; "Mektep", *İslâm Ansiklopedisi*, VII. , İstanbul-1957, s. 653; Nebi Bozkurt, "Mektep" *DİA*. XXIX, s. 5-6, Ankara2004. İSAM. ; Baltacı, "Osmanlılarda Mektep", *DİA*. XXIX. , Ankara 2004, s. 6-7.). Sıbyan mekteplerine 4-7 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklar gitmekteydi. Mektepler, padişahlar, valide sultanlar, büyük devlet memurları ve hayır-sever kişiler tarafından yaptırılmaktaydı. Belli bir teşkilat ve ortak bir programa bağlı değillerdi. Vakıf gelirleri ile vakfın şartlarına göre idare edilirdi. çoğu cami ve mescit yanında olurdu (*Evliya Çelebi Seyahatname*, IX. , (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert dankoff), İstanbul 2005, YKY s. 175). Buralarda Kuran öğretimi ve ezberi, okuma-yazma eğitimleri yapılmaktaydı. Sıbyan mekteplerinin hocaları, medrese mezunu kişilerden olup, daha çok cami veya mescitlerde imamlık ve müezzinlik yapan kişilerdi. Bilindiği üzere, Osmanlıdan önce Maraş, Dulkadıroğulları Beyliği'nin merkezi idi. Bu nedenle bir başkent için gerekli eğitim kurumları inşa edilmişti. Başşehir olma özelliğini kaybettikten sonra eskiye göre imar faaliyetleri doğal olarak azalmıştır. Çünkü başkent halkının ihtiyaçları ile sıradan bir şehirde yaşayanların gereksinimlerinin aynı olmayacağı bir gerçektir. Evliya Çelebi XVII. yüzyıl sonlarında Maraş'ta kırk sıbyan mektebi bulunduğunu belirtir. XVIII. yüzyılda Hurufat'larda yedi mektebin adı geçmektedir.

⁸³⁵VAD. No: 1157, vr. 37a). Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri. No. 1157, varak. 37a.

Muallimhanesi olarak anılmıştır⁸³⁶. Alâüddeve Bey Muallimhanesi muallimlerinin maaşları Alâüddeve Bey'in vakıflarından olan İmaret-i Nebeviyye'den karşılanmaktaydı. Bu muallimhanede görev genelde babadan oğula geçiyordu, fakat çocuğu yok ise yerine bir başkası atanıyordu⁸³⁷.

3. 7. CAMİLER

Toplayan bir araya getiren anlamına gelen cami, Cuma namazı kılınan büyük mescitlerdi. İslâmiyetin ilk zamanlarından beri ibadet yeri olan cami, fethedilen yeni yerlerde şehir planında ilk inşa edilen yapılarıdır. İslâmın ilk yıllarında ibadet yapılan mekân olmasının haricinde devlet yönetimi, kamu yönetimi, adalet ve askeri konularla ilgili meseleler camilerde görüşülüp halledilmiştir⁸³⁸. Camiler ibadet yeri olma özelliği dışında buldukları mahallelerdeki mahalleye ait işlerin görüşülüp karara bağlandığı yerdir⁸³⁹. İslâm dünyasında zamanla hemen her yerde birçok cami inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde de cami yapımına önem verilmiş padişah, sadrazam gibi devlet yöneticilerinin yanı sıra hayır sahipleri tarafından da camiler yaptırılmıştır. Padişahlar tarafından inşa ettirilen büyük camilere “selâtin camileri”, vezirler tarafından yaptırılanlara cami, küçük olanlarına ise mescit denilmiştir. Osmanlı şehirlerinde çekirdek bölge olarak adlandırılan şehir merkezinde camiler bulunmaktadır. Bu çekirdek bölgenin çevresinde zanaatçı ve esnafın bulunduğu bedestenler yer almaktadır⁸⁴⁰. Evliya Çelebi, VII. yüzyıl Maraş'ında 39 cami bulunduğunu söylemiş, bu camilerden Ada Cami, Boğazkesen, Bektutiye, Hatuniye, İsa Divan, Hatibzade, Şâziye ve Kara Maraş camilerinin meşhur camiler olduğunu ifade etmiştir⁸⁴¹.

3. 7. 1. Arasa Timur Paşa. Çığcıği Camii

Kitabe Minarenin kaidesi ile cümle kapısının alındığında birer kitabe bulunmaktadır. Minare kaidesinin doğu kenarına yerleştirilen kitabe 0. 27 X 0. 78 m. Ölçülerindeki taş levha üzerine ta'lik hat ile üç beyit olarak yazılmış ve satırlar kartuş içerisine alınmıştır.

Bi. Hamidillah bina etti İmam el. Hac İsmail

⁸³⁶VAD. No: 1157, vr. 41a.

⁸³⁷VAD. No: 1135, vr. 23a.

⁸³⁸ Ahmet Önkâl-Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA VII*, s. 45-53.

⁸³⁹ Zeki Kazıcı, *İslâm Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1996, s. 245.

⁸⁴⁰ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 280.

⁸⁴¹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX, s. 175.

Dahî el. Hac Abdullah idüb ... tekmil

- 1- *Sema' ider şehir halkı sığar-ı kebir?
Okunsa medh Ahmet'le Mehmet nesl. i İsmail*
- 2- *... basub minareye dediler Şakiri tarih
Ayak basdı ayaklarla ferhile Hac İsmail
Sene 1119*

Kitabeye göre minare, İmam Hacı İsmail tarafından 1119 H. / 1707. 8 M. yılında yaptırılmış, kitabeyi ise Şakir adında hattat yazmıştır. Kitabede yer alan Arapça “1119” rakamı yakın zamanlarda tahrip edilmiştir. Cümle kapısının alınlığına, II. Abdülhamit Han'ın tuğrası ile kitabe yerleştirilmiştir.

İşbu Cami- i şerif külliye münhedim olmuş iken 'asr-ı hümayunları ihya. yı hayrat ve hasenat

- 1- *Cihetiyle de mağbut-ı a'sar olan zill-i zalil-i yezdan. ı ve dürr-i ikil-i Osmani fahru'l. hulefa*
- 2- *Şevketlü es. Sultan ibn es. Sultan el. Gazi Abdulhamid Han. ı sani efendimiz Hazretlerinin ahd. i hilafet.*
- 3- *Lerinde seniyye- i Mer'aş Mutasarrıfı el. Hac Mehmet Arifi Paşa delaletiyle ve erbab. ı hayrat ve hasenatın i' anetiyle Müceddet en yapılmıştır.*
- 4- *Sene hicri 1316*

Kitabeye göre tamamen yıkılmış olan cami, II. Abdülhamit

Bayezid Han zamanında Maraş Mutasarrıfı Mehmet Arifi Paşa'nın önderliğinde ve hayır sahiplerinin yardımıyla 1316 H. / 1898. 99 M. yılında yeniden yapılmıştır. Yapının günümüze gelmiş vakfiyesi yoktur. Fakat arşiv belgelerinde, caminin banisi Timur Paşa tarafından yapının giderlerini karşılamak için vakıf kurulduğu belirtilmektedir⁸⁴².

⁸⁴² B. O. A. C. EV. , Nu. :3254 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maarif Tasnifi, Nu. : 3254; (V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 591, s. 21-24, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arş. Defter Nu. : 591, s. 21-24. ; Mehmet Karataş, 234 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili (1322-1325 H. 1903-1907. M.) Değerlendirme ve Transkripsiyon, K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 1996, s. 182. 8 Rebi'ul Evvel 1324 H. / 2 Mayıs 1906 M. Tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili'nde, Cıgıcığ (Hayrullah) Mahallesi'ndeki boyacı ve kömbeci dükkanlarından elde edilen kiralardan Timur Paşa Camii'nin ihtiyaçları için harcanılması istenilmektedir.

3. 7. 1. 1. Bey Seyyit Mustafa Bey Camii

Kitabesine göre; Osmanlı döneminde Dulkadir Beyliği hanedanından Seyyit Mustafa Bey tarafından Hicrî. 1243, Milâdi. 1827. 1828 yılında yaptırılmıştır. Alemlî Mahallesinde bulunmaktaydı⁸⁴³. Caminin doğu tarafındaki haziresinde bulunan şahidelere göre, hazirede medfun bulunan kişilerin genelde Dulkadir hanedanına mensup oldukları anlaşılmaktadır⁸⁴⁴.

3. 7. 1. 2. Boğaz kesen Camii Ekmekçi Ali Ağa B. Abdullah Mescidi

İnşa edildiği yer; kale ile Abarabaşı tepelerinin arasında bulunduğu için Boğaz kesen adı ile tanınmıştır. Asli yapısını muhafaza ederek günümüze kadar gelen camilerden biridir. İki tepenin kesiştiği en dar bir noktada bulunması dolayısıyla Boğaz kesen adı ile tanınmıştır. Bulunduğu mahalleye de onun adı verilmiştir. Günümüzde bu mahalleye Ekmekçi Mahallesi denilmektedir. Cami, Alâüddevle Bey'in Ekmekçi başı Ali Ağa tarafından⁸⁴⁵ yaptırılmış ve adına vakıf kurulmuştur⁸⁴⁶. Ancak vakfiyesi tespit edilememiştir. 1247. 1831 tarihli bir kayda göre cami, hem Ekmekçi Camii, hem de Ali Mescidi adı ile bilinmekteydi⁸⁴⁷. Bu tarihte caminin vakfının da faal olduğu anlaşılmaktadır. Caminin ikisi iç kısmında mihrap ın üstünde, biri minarenin yerden tahminen 5. 6 metre yukarısında bulunan üç tamir kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabelerden mihrap ın Şâkir adında bir zat tarafından süslendiğini tarihi gösteren 1113-1701 yılına ait kitabe en eski olanıdır. Birinci kitabe "*Şakir yapınca mihrap a ziyet; oldu tarih-i cami cennet emsal*" mısrası okunmaktadır⁸⁴⁸. Ayrıca, aynı satırda mihrap ın tam üstünde dikdörtgen şeklindeki küçük bir pencerenin açılmasından söz edilmektedir. Bu küçük pencereden mihrap seccadesi üzerine gün ışığı düşmektedir. Ancak kitabede mihrap ın cennet misali süslendiği ifade ediliyor ise de, günümüzde bu süslemeden herhangi bir iz kalmamıştır.

Caminin diğer iki kitabesinden biri 1211- 1796 tarihini, diğeri ise 1213. 1798 tarihini taşımaktadır. Bu kitabelerin gösterdiği tamir tarihleri öncesinde Maraş'a gelen

⁸⁴³ VAD, No. 1145, s. 114.

⁸⁴⁴ Mevhibe Savaş, tarafından yerinde yapılan araştırma.

⁸⁴⁵ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 76, 40. "1563 yılı tahririnde yer alan ve Alâüddevle Bey'in ütekası Ali Ağa bin Abdullah tarafından mescidin geliri de Ali Ağa Tarafından vakfedilmiştir.

⁸⁴⁶ Maraş Şeriye Sicilleri, nr. 233, s. 23.

⁸⁴⁷ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 169.

⁸⁴⁸ Kitabenin üçüncü satırında, kitabe olarak yazılan dörtlüğün şairi Şâkir'in ismi zikredilmektedir.

Evliya Çelebi Boğaz kesen Camiini şehrin önemli camileri arasında göstermektedir⁸⁴⁹. 1563 yılı tahririnde yer alan ve Alâüddeve Bey'in utekası⁸⁵⁰, Ali Ağa bin Abdullah tarafından yaptırılan Mescidin geliri de Ali Ağa tarafından vakfedilmiştir⁸⁵¹. Mescide 500 akçelik bağ geliri yine aynı adla kaydedilen buk'a ile ortak şekilde vakfedilmiştir Bağ, Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 500, Ali Ağa buk'ası ile ortak. Ali Ağa Mescidinin bugün şehirde Boğazkesen Camisi olarak bilinen Evliya Çelebi'nin de Maraş'ı ziyareti sırasında görüp zikrettiği⁸⁵² yerdir.

3. 7. 1. 3. Duraklı Ali Bey Camii, Medresesi ve Buk'ası

Duraklı Mahallesi, Enver Paşa Sokakta bulunan Duraklı Ali Bey Medresesi, 1221 H. / 806. 7 M. Tarihinde Zülkadirzade Ali Bey tarafından yaptırılmıştır⁸⁵³. Medrese, Duraklı Ali Bey Caminin kuzeydoğu tarafına bitişik olarak yapılmış olup “Duraklı Medresesi” olarak bilinmektedir. Ayrıca yapı 1319 H. /1901 M tarihli Maarif Salnamesi'ne “At Oluğu Medresesi” ismiyle kaydedilmiştir; medresenin bulunduğu semt günümüzde de “At Oluğu” adıyla bilinir⁸⁵⁴. Duraklı Caminin kuzeydoğu köşesine bitişik olarak inşa edilen yapı, “Buk'a” diye isimlendirilen medrese öncesi eğitim veren, düşük dereceli okul yapılmıştır. Bu tip müesseseler “cami mektebi” olarak da adlandırılmaktadır. 1901 yılında medresede on iki öğrencinin eğitim gördüğü ve müderrisinin Darendeli Hacı Mehmet Hilmi Efendi olduğu kayıtlıdır⁸⁵⁵. 1920'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdüren yapı, bugün Kur'an Kursu olarak hizmet vermektedir.

3. 7. 1. 4. Hacı Veli Bey Camii

Zamanımıza kadar gelmiş olan bu caminin Dulkadirli Sarayı'na ait bir mescit⁸⁵⁶ olduğu söylenmektedir. Zülkadirzade Mustafa Paşa tarafından 1133 senesinde tamir ettirilmiştir. Tahrip edilmiş bir de mezarlığı bulunmaktadır.

⁸⁴⁹Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatname*, C.IX, s. 47. C. IX, s. 347.

⁸⁵⁰Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 76.

⁸⁵¹Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 40.

⁸⁵²Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 46-39.

⁸⁵³ Medresenin inşa kitabesi olmadığı için yapım yılını bilemiyoruz. Fakat yanındaki Duraklı Camii ile beraber Zülkadir zade Ali Bey tarafından 1221 H. /1806-7 M yılında inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

⁸⁵⁴ V. G. M. Arş. , Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu. : 167, Sıra Nu. :2611; 1319 Tarihli Maarif Salnamesi, 541; Kahramanmaraş Müftülüğü Arş. , Kod Sıra Nu. : 46. 00/811/032.

⁸⁵⁶Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 13.

3. 7. 1. 5. Haznedarlı Camii Ali Ağa Camii

Haznedarlı ya da Ali Ağa Camii, Alâüddevle Bey zamanında (1480-1515) yıllarında O'nu hazinedarı Ali⁸⁵⁷Ağa tarafından XVI. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır⁸⁵⁸. Hazinedarlı Camii Tahrir defterlerinde mescit olarak kayıtlıdır. Adına hiçbir gelir kaydı bulunmayan camiye Alâüddevle Bey'in hazinedarının yaptırdığı tahmin edilmektedir⁸⁵⁹. Şehre hâkim olan bir tepenin üzerinde inşa edilen Caminin yanında kayıtlara göre birde “buk'a” bulunduğu belirtilmekte ise de günümüze ulaşamamıştır⁸⁶⁰. Camii cemaatinden olan ihtiyarlar caminin ahşap kirişlemeli toprak dam ile örtülü olduğunu anlatmaktadırlar⁸⁶¹.

3. 8. KAYITLARDA KALAN CAMİLER

3. 8. 1. Muratız Köyü Camii

1501 tarihli vakfiyede Cem Nahiyesine tabi olarak kaydedilmişse de defterlerde böyle bir nahiyeye yoktur. Alâüddevle Bey Camiye Çiftlik ve Öküz Ögüd Mezralarını vakfetmiştir⁸⁶². Caminin 906 H. / 1500 M. Tarihli vakfiyeye göre, Alâüddevle Bey 148. 1515 tarafından yaptırılmıştır. Alâüddevle Bey tarafından camiye, Kemer Nahiyesi'ndeki Davküd isimli çiftliği vakfetmiştir⁸⁶³. Kayıtlarda kalmıştır⁸⁶⁴.

3. 8. 2. Süleyman Han Kale Camii

Maraş'a 1648'de gelen Evliya Çelebi bu camiden Süleyman Han Camii diye bahsetmektedir⁸⁶⁵. Kale ve kaledeki Camii, Kanunî Sultan Süleyman Han 1520. 1566 tarafından tamir ettirilmiştir.

3. 8. 3. Zülkadirzâde Seyyit Ali Bey Camii

Zülkadirzade Seyyit Ali Bey Camii, Duraklı Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Harap olan Camii Nalband Ebu Bekir tarafından tamir ettirilmiştir⁸⁶⁶.

⁸⁵⁷VAD. No: 1140, vr. 341.

⁸⁵⁸H. Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 35.

⁸⁵⁹Maraş İl Yıllığı, 1968, s. 119. Maraş İl Yıllığı, 1973, s. 155-156.

⁸⁶⁰Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 68-76.

⁸⁶¹Mahallinde yapılan söyleşi.

⁸⁶²Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 121.

⁸⁶³V. G. M. Arş. Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

⁸⁶⁴Refet Yinanç, *Ashab-ı Kehf Vakıfları*, s. 121.

⁸⁶⁵Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 197.

3. 9. MESCİTLER

Mescit, Arapça'da secde edilecek, namaz kılınacak yer manasına gelmekte olup, caminin küçüğüne verilen addır⁸⁶⁷.

3. 9. 1. Alâüddevle Bey Mescidi

Alâüddevle Bey tarafından yaptırılan Mescidin 1526 yılında kaydı görülmez iken, 1563'te ise hâsılı 750 akçe olan bazı dükkânların gelirinin Kadı medresesi ile ortak olmak üzere Mescide vakfedildiği görülmektedir⁸⁶⁸. Dükkânlar, Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 750, Kadı medresesi ile ortak. Alâüddevle Bey Mescidin yapılış amacını 916/1510 tarihli vakfiyesinde: "*Medresede tahsil gören talebenin ve mahalle ahalisinin beş vakit namazlarını kılmaları*"⁸⁶⁹ şeklinde açıklanmaktadır.

3. 9. 2. Gümüşin Kerler Mescidi

1526 yılı tahrir defterinde kaydı bulunan ve Şehriyar tarafından yaptırılan Mescidin yapılış tarihi belli değildir. Mescide vakıf olarak yaptıran kişi tarafından Gümüşin Köyü hâsılının rub'u olan 195 akçe vakfedilmiştir⁸⁷⁰. Gümüşin Köyü'nün ¼ hissesi.

3. 9. 3. İklima Hatun Üdürgücü. Ödereci Mescidi ve Türbesi⁸⁷¹

Osmanlı döneminde Dulkadir Beyliği hanedanı tarafından inşa ettirilmiştir. Hatuniye camisi yakınlarındaki külliye zamanımıza türbe ve Mescit kalmıştır⁸⁷². Yakın bir zamana kadar harap vaziyette olan külliye kısmen tamir edilmiştir. Bugünkü sahibi tarafından kasten kırılmış olan kitabesi Arifi tarafından şöyle kaydedilmiştir⁸⁷³. İklima Hatun Üdürgücü Mescidi yanında medfûn İklima Hatun türbesinin kapısı üzerinde bulunan kitabeğe göre mescit, Alâüddevle Bey'in oğlu Emir Şahruh'un kızı İklima Hatun tarafından 954. 1547 yılında yaptırılmıştır⁸⁷⁴. "Amere haza el-cami el

⁸⁶⁶ VSD; No. 561, s. 69.

⁸⁶⁷ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III. , s. 488.

⁸⁶⁸ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 39.

⁸⁶⁹ VA. D. 1966, s. 151.

⁸⁷⁰ BA TD 402, s. 924; BA TD 998, s. 466.

⁸⁷¹ İklima Hatun Mescidi diye bilinen bu mescide halk hâlen Üdürgücü demektedir. Bu lâkabı taşıyan bir aile bulunmaktadır. Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 121'de (Ödergicici) şeklinde yazmıştır.

⁸⁷² VAD. No. 1157. Vr. 53a.

⁸⁷³ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları Hükümeti", *T. O. E. M.*, C. VII, s. 38, s. 96.

⁸⁷⁴ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları Hükümeti", s. 102.

mübarek İklime Hatun binti... Bin Alâüddevle Bin Zülkadir... sene 954 / 1546" Külliye Alâüddevle tarafından kızı için cami olarak yaptırılmıştır. Son cemaat mahallinden Mescide, Mescidin sol tarafındaki duvarda bulunan kapıdan da türbeye girilir. Türbede sekiz mezar bulunmaktadır. Türbenin kible yönüne bakan ayrı bir kapısı daha vardır. "İklime Hatun, İklime Hatun Camii, Hatuniye Mahallesinde yer almaktadır"⁸⁷⁵. 1549'da Alâüddevle Bey'in kızı İklime Hatun adına yapılmıştır." diye kayıt edilmiştir⁸⁷⁶.

3. 9. 4. Taş Rad Medrese ve Mescidi

Taş Medrese, Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmış ve buraya vakıflar tahsis edilmiştir⁸⁷⁷. Dulkadir Beyliği döneminden günümüze kadar gelebilen tek medrese binasıdır. Günümüzde Ulu Camii olarak bilinen Köprübaşı mevkiindeki Alâüddevle Süleyman Bey Camii yakınındadır⁸⁷⁸. Taş Medrese'nin içinde bir de Mescit bölümü bulunuyordu⁸⁷⁹. Medrese yıkılmıştır. Mescidi hâlâ ayaktadır. Taş Medrese'ye dükkânlar, bedestenin yarısı, köy, mezra, nahiyeler ve nahiyelere bağlı mezarlar, değirmen, arazi, bağ gelirleri medresenin vakfına bağışlanmıştır⁸⁸⁰. Osmanlı döneminde vakfın yönetilmesi için mütevellî atamaları yapılmıştır⁸⁸¹. Alâüddevle Bey yaptırmış ve Mescidin yakınındaki Hatun değirmeninin gelirini imamına tahsis etmiştir⁸⁸². Mescidin içinde Alâüddevle Bey'in oğlu Mehmet'in mezarı vardır⁸⁸³. 2142 nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'ta "Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasırettin Vakfı"na ait 916 tarihli Taş Mescide ait vakfiye suretidir. Baştan medreseyi mescit⁸⁸⁴, ile birlikte ⁸⁸⁵ Taşdan ⁸⁸⁶ bina eyledim bunları en temiz malımdan Allah'ın rızasını dileyerek kurdum. Orada medrese talebesi ve mahalle ahalişi beş vakit namazlarını kılarlar Mescidin şark tarafından Mescidin imamı için birde değirmen bina

⁸⁷⁵ VAD, No: 1157, vr. 53a.

⁸⁷⁶ Pakize Yıldız, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2012, s. 125.

⁸⁷⁷ VAD, No: 1157, vr. 38b.

⁸⁷⁸ VAD, No: 1157, vr. 38b.

⁸⁷⁹ VAD, No: 1157, vr. 38b; BOA. C. MF. 114/5680.

⁸⁸⁰ Solak, XVI. *Asırda Maraş Kazası*, s. 212.

⁸⁸¹ VAD, No: 1119, vr. 192b.

⁸⁸² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 121.

⁸⁸³ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları Hükümeti", *T. O. E. M.*, C. VII, s. 95.

⁸⁸⁴ Mescid- secde edilecek namaz kılmacak yer, küçük câmi.

⁸⁸⁵ (Taş medrese), Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 128. "Taş Medrese; Alâüddevle Bey yaptırmıştır. Vakıfları: Medresenin doğusunda Hatun Değirmeni ve arsası, Zeytun'a (Süleymanlı) bağlı Venk köyünde bir değirmen, Aksu'dan ayrılan su kanalı (Kara Hait ve mezarlarının pirinç ziraatı için), Maraş Bezzazistanının yarısı Zeytun (Süleymanlı) nahiyesinde Venk köyüne bağlı Ayrıltı, Adaca, Sazcık, Kusedi Altı, Sultan Bağı ve Kulla mezarları".

⁸⁸⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 121. Taş Medrese Mescidi: Alâüddevle Bey yaptırmış ve Mescidin yakınında Hatun Değirmeni'nin gelirini imamına tahsis etmiştir.

ettim... Bunu sahih ⁸⁸⁷ ve şer'i suret te açık ve muteber yolda müseccel ⁸⁸⁸ bir vakıf yapıp onu imama tayin ve tahsis eyledim cizyesi ⁸⁸⁹ hububatının ⁸⁹⁰ öşrü ⁸⁹¹ bağlarının kirası, koyunlarının vergisi ve sair rüsumu ⁸⁹² toplanan köylerden bir Köyü müstakilen ⁸⁹³ bu medrese için vakıf etmiştir ki müderris ve mütevelliden ⁸⁹⁴ başka kimse ona karışamaz zikri geçen Köyün arazisinde yine medrese için bir değirmen vakıf ettim. Onu da medreseye vakf ve tayin eyledim. Yine medrese için Aksu'dan ayrılan küçük dereyi vakfettim ki onunla Karahait Nahiyesinde ⁸⁹⁵ ve oradaki mezra ile birlikte pirinç ekilir. Maraş'ta Allah'ın inayetiyle halis malımdan temiz emlâkimden bir bezestan ⁸⁹⁶ bina ettim ve onların yarısını vakfederek kış günü bu medresede bulunan talebeye tahsis ve tayin eyledim. Bunun geliri her aybaşında talebe arasında âlâ, orta, edna derece itibarıyla istihkakları nispetinde taksim edilir. Âlâ ve orta derecedekiler hissennin üçte ikisini, edna derecedekiler yarım hisse alırlar. Bunun diğer yarısını da vakfederek ulema ve fukara arasında müsavat üzere tayin eyledim. Yine bu medresenin talebesine yaz günleri Zeytin karyesinde kâin iki zimmî bağlarının cizyesini vakf ile onlara tahsis ettim. Yukarıda geçtiği üzere âlâ⁸⁹⁷, orta ⁸⁹⁸ ve edna ⁸⁹⁹ derece itibarıyla taksim olunur. Yine adı geçen bu medrese için zimmî köylerinden Yenice kale'yi, Pilankoz Köyünü Hasan Tepe mezarası ile birlikte bütün şer'i hukuk ve örfi rüsumu ⁹⁰⁰ ile vakıftır. Erdal Köyü'nün nısfı da vakıftır ⁹⁰¹.

3. 10. KAYITLARDA KALAN MESCİTLER

1526 yılı tahririnde bulunan mescitlerden Tüleklü, Muhammet Bey, Musa Süleyman, Kara Divan ve Çakmaklar mescitlerinin 1563 yılında kaydedilmediği görülmektedir.

⁸⁸⁷ Sahih- Gerçek, doğru, hâlis, kusursuz.

⁸⁸⁸ Müseccel- tescil edilmiş, sicile deftere geçirilmiş, mahkeme defterine geçirilmiş.

⁸⁸⁹ Cizye Müslüman olmayan tebaadan alınan vergi.

⁸⁹⁰ Hubûbât-Taneler, tohumlar, buğday, arpa, çavdar gibi taneli bitkiler, tahıl.

⁸⁹¹ Öşür- Öşür, onda bir, ondalık, onda biri alınan vergi (esas, şeriattan alınmıştır).

⁸⁹² Rüsûm- Vergiler, gümrük vergileri.

⁸⁹³ Müstakilen- Kendi başına, başlı başına olara, ancak, yalnız.

⁸⁹⁴ Mütevellî- Bir vakfın idaresi kendisine verilmiş olan kimse.

⁸⁹⁵ Nahıye-mülkî taksimatta kazadan küçük köyden büyük yurt parçası.

⁸⁹⁶ Bezz-istân-bedesten, bedesten.

⁸⁹⁷ Âlâ (üst).

⁸⁹⁸ Evsat (orta).

⁸⁹⁹ Ednâ (az, pek az).

⁹⁰⁰ Rüsûm (vergiler).

⁹⁰¹ 2142 nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'da "Sultan Alaaddevle bin Süleyman Nasırettin Vakfı"na ait 916 tarihli Taş mescide ait vakfiye suretidir.

3. 10. 1. Alâüddevle Bey Mescidi

Mescit, Arapça'da secde edilecek, namaz kılınacak yer manasına gelmekte olup, caminin küçüğüne verilen addır⁹⁰². Alâüddevle Bey tarafından yaptırılan Mescidin 1526 yılında kaydı görülmez iken, 1563'te ise hâsılı 750 akçe olan bazı dükkânların gelirinin Kadı medresesi ile ortak olmak üzere Mescide vakfedildiği görülmektedir⁹⁰³. Dükkânlar, Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 750, Kadı medresesi ile ortak. Alâüddevle Bey Mescidin yapılış amacını 916/1510 tarihli vakfiyesinde "*Medresede tahsil gören talebenin ve mahalle ahalisinin beş vakit namazlarını kılmaları*"⁹⁰⁴ şeklinde açıklanmaktadır⁹⁰⁵. Yukarıda isimleri ve gelirleri belirtilmeye çalışılan mescitlerin haricinde, vakıfları belirtilmeyen buldukları mahallelere isimlerini veren 1526 yılında yapılan Tahrirde kayıtlı olan mescitler:

3. 10. 2. Ali Paşa Mescidi

1563 tarihli Maraş Tahrir defterine göre Mescidin Zırhâne Fenniyesi veya Ali Paşa Mescidi olarak bilinen mahallede olduğu anlaşılmaktadır⁹⁰⁶.

3. 10. 3. Çakmaklar Mescidi

Mescidin adına 1526 yılına ait tahrir kayıtlarında rastlanılmaktadır⁹⁰⁷.

3. 10. 4. Gümüşin Kerler Mescidi

1526 yılı tahrir defterinde kaydı bulunan ve Şehriyar Gündüz tarafından yaptırılan Mescidin yapılış tarihi belli değildir. Mescide vakıf olarak yaptıran kişi tarafından Gümüşin Köyü hâsılının rub'u olan 195 akçe vakfedilmiştir⁹⁰⁸. Gümüşin Köyünün ¼ hissesi.

⁹⁰² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III., s. 488.

⁹⁰³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 39.

⁹⁰⁴ VA. D. 1966, s. 151.

⁹⁰⁵ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 169.

⁹⁰⁶ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1. s. 13.

⁹⁰⁷ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, s. 164.

⁹⁰⁸ BATD 402, s. 924; BA TD 998, s. 466. 34.

3. 10. 5. Hamza Nâib Mescidi

1526 yılına ait tahrir defterlerinde rastlanılmaktadır. 1563 tarihli tahrir defterinde, Hamza Nâib Mescidinîn Hamza Nâib Mahallesinde olduğu belirtilmektedir⁹⁰⁹.

3. 10. 6. Kara Divan Mescidi

Mescidin adına 1526 yılına ait tahrir kayıtlarında rastlanılmaktadır⁹¹⁰.

3. 10. 7. Kara Hasan Mescidi⁹¹¹

3. 10. 8. Kız Hasan Mescidi

1563 tarihli Maraş Tahrir Defterinde Mescidin, Camustilü oğlu veya Kız Hasan Mescidi olarak bilinen mahallede olduğu belirtilmektedir⁹¹².

3. 10. 9. Muhammet Bey Mescidi

Mescidin adına 1526 yılına ait tahrir kayıtlarında rastlanılmaktadır⁹¹³.

3. 10. 10. Musa Mescidi

Mescidin adına 1526 yılına ait tahrir kayıtlarında rastlanılmaktadır⁹¹⁴.

3. 10. 11. Musa Süleyman Mescidi

3. 10. 12. Pınar Çelebi Mescidi

1563 tarihli Maraş Tahrir Defterinde Mescidin kendi adıyla anılan Pınar Çelebi Mahallesi'nde olduğu kayıtlıdır⁹¹⁵.

3. 10. 13. Tanrı verdi Hacı Mescidi

1563 tarihli Maraş Tahrir Defterinde Tanrı verdi Hacı Mahallesi'nde Tanrı verdi Hacı Mescidi adıyla kayıtlıdır⁹¹⁶.

⁹⁰⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C.1, s. 164.

⁹¹⁰ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası(1526-1563)*, s. 164.

⁹¹¹ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası(1526-1563)*, s. 164.

⁹¹² Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C.1, s. 17.

⁹¹³ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, s. 164.

⁹¹⁴ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, s. 164.

⁹¹⁵ Yinanç ve Mesut Elibüyük *Maraş Tahrir Defteri*, C.1, s. 18.

3. 10. 14. Tülekli Mescidi

Mescidin kaydına 1526 yılına ait tahrir kayıtlarında rastlanmaktadır⁹¹⁷. 1526 yılı tahririnde bulunan mescitlerden Tülekli, Muhammet Bey, Musa Süleyman, Kara Divan ve Çakmaklar mescitlerinin 1563 yılında kaydedilmediği görülmektedir.

3. 11. MEDRESELER

Genel olarak İslâm ve Osmanlı memleketlerindeki tahsil müesseselerinin adı olarak tarif edilen medresenin sözlük anlamı "okumak, anlamak, bir metni öğretmek ve ezberlemek için tekrarlamak" olan medrese, ders kökünden gelen bir mekân adıdır⁹¹⁸. Kurum olarak ilköğretim kurumları seviyesi üstünde eğitim verilen müesseselerdir. Osmanlı döneminde bu kurumun üst düzeydeki kısımları üniversite düzeyinde eğitim vermiş ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Medreseye, İslâmi kimliğinden dolayı⁹¹⁹ sadece Müslümanlar devam etmiştir. Yüksek seviyede eğitim ve öğretimin gerçekleştiği medreseler, genellikle bir dershane ve etrafındaki talebe hücrelerinden oluşuyordu. Buna ilaveten, ekonomik güce göre imaret, kütüphane, hamam gibi yapılar da inşa edilirdi. Hükümdar ve diğer devlet adamları veya halktan hayırseverler tarafından yaptırılan medreselerin mutlaka bir vakfiyesi bulunmaktaydı. Vakfiyelerde medresenin işleyiş biçimi, görevliler ve bunların alacakları günlük maaşlar yer almaktaydı⁹²⁰. Medreselerde eğitimin belirli bir süresi yoktu. Daha çok talebenin başarısına bağlıydı. Ancak son basamak olan Sahn-ı Semaniye'ye geçmek için en az üç yıllık eğitim şartı vardı⁹²¹. Osmanlı ilmiye teşkilatı üyeleri bu medreselerde yetişmiş, memleketin eğitim elemanı ihtiyacını karşılamıştır. Genel olarak İslâm ve Osmanlı memleketlerindeki tahsil müesseselerinin adı olarak tarif edilen⁹²² medrese, Osmanlı Türk toplumunda siyasi idari sistemin dayattığı mecburi bir kültür değişmesinin vasıtası değil toplumun çeşitli katmanları tarafından kabul gören değerlerin güdümlendiği bir telif ve tedris kurumu halinde devlet desteğinde ve gönüllü yardımlaşma müessesesi olan vakıf medeniyeti çerçevesinde gelişen bir sosyal servistir⁹²³. Anadolu'da bu tür kurumlara

⁹¹⁶ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 13.

⁹¹⁷ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, s. 40-42-45-47-169.

⁹¹⁸ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, XXVIII, s. 323-327, Ankara 2003; İSAM, s. 323.

⁹¹⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, C. II, s 436.

⁹²⁰ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri*, s. 25.

⁹²¹ İber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, s. 234.

⁹²² Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, C. II, s. 214.

⁹²³ Hasan Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi Amaç-Yapı-İşleyiş*, s. 338.

daha çok Antep, Maraş, Suriye, Filistin ve Mısır taraflarında rastlanmaktadır. Maraş Kazası'nda bulunan medreseler şunlardır.

3. 11. 1. MARAŞTAKİ MEDRESELER

Maraş, Dulkadiroğulları zamanında o bölgenin bir kültür merkezi durumunda idi. 1515'te Osmanlı Devleti'nin burayı ilhakından sonra eski eğitim kurumları işlevini sürdürmeye devam etmiş; ayrıca yenileri yapılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre XVII. yüzyılın ikinci yarısında 11 medrese vardı. Müstakil medreselerin dışında, her cami ve mescitte "suhtevat hücreleri" mevcut idi ⁹²⁴. XVIII. yüzyılda da bazı cami ve mescitlerde medrese gibi eğitim veriliyordu⁹²⁵. Evliya Çelebi, Maraş'ta medreselerde şeyhülkurranın bulunduğunu belirtir. Maraş'ta XVIII. yüzyılda medreseler dışında mekteplerde de şeyhülkurra'lar görev yapıyorlardı. Alâüddevle İmaretî yakınında muallim hane de bir şeyhülkurra'nın bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır ⁹²⁶. XVIII. yüzyılda da bazı cami ve mescitlerde medrese gibi eğitim veriliyordu ⁹²⁷. Evliya Çelebi, Maraş'ta medreselerde şeyhülkurra'nın bulunduğunu belirtir. Maraş'ta XVIII. yüzyılda medreseler dışında mekteplerde de şeyhülkurra'nın görev yapıyorlardı. Alâüddevle İmaretî yakınında muallim hanede bir şeyhülkurra'nın bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır ⁹²⁸. Mescit, Arapça'da secde edilecek, namaz kılınacak yer manasına gelmekte olup, caminin küçüğüne verilen addır⁹²⁹. Mescit, Arapça'da secde edilecek, namaz kılınacak yer manasına gelmekte olup, caminin küçüğüne verilen addır ⁹³⁰.

3. 11. 1. 1. Bağdadiye Kebir Medresesi

Bağdadiye-i Kebir Medresesi, Kuyutul Mahallesi'nde Bu günkü Kurtuluş Mahallesi, Alâüddevle Caminin kuzey tarafında yer almaktadır. Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır⁹³¹. Medresenin yaptırıldığı yer Ulu Caminin kuzeyine düşmektedir⁹³². Medresenin adını nereden ve kimden aldığı hususunda kaynaklar da

⁹²⁴Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, IX, s. 175; YKY: VAD. No: 1091, vr. 157a.

⁹²⁵VAD. No: 1157, vr. SOB.

⁹²⁶VAD. No: 1157, vr. 37a.

⁹²⁷VAD. No: 1157, vr. SOB.

⁹²⁸VAD. No: 1157, vr. 37a.

⁹²⁹Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III. , s. 488.

⁹³⁰Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III. , s. 488.

⁹³¹BOA. C. MF. 33/1637b. "Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maarif,"VA. D. 1966, s. 151.

⁹³²Nazif Velikahyaoğlu, "906/1501 Tarihli Süleyman Bey Oğlu Alâüddevle Vakfiyesi", *Sütçü İmam Dergisi*, S. 6, Ankara 1993. s. 27-31.

açıklayıcı bilgi bulunmamakla birlikte⁹³³, Refet Yinanç hocamız, bu ismin bölgede konargöçer hayatı yaşayan Dulkadirli ulusuna bağlı Bağdatlu cemaatinden almış olabileceği ihtimalini ileri sürmektedir. Bağdadiye-i Kebir Medresesinin de her medresenin olduğu gibi vakfı mevcuttu⁹³⁴. Müderris tayinleri dışında medresenin vakfına müteveli atamaları yapılmış ve bu atamalarda da genellikle görev babadan oğula geçmiştir. Ancak bazen torununun da müteveli olduğu görülmüştür⁹³⁵.

3. 11. 1. 2. Divanlı Camii Medresesi

Medrese Kahramanmaraş, Merkez Divanlı Mahallesinde Divanlı Caddesi üzerindedir. "Yapının inşa kitabesi yoktur. Fakat 1319 H. /1901 M. Tarihli Maarif Salnamesinde Divanlı Medresesinin de Murtaza Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Dulkadiroğullarından Murtaza Paşa'nın oğlu Mustafa Bey,1243 H. /1827. 28 M. yılında Kahramanmaraş Bey Seyyit Mustafa Bey Camii inşa ettirmiştir. Divanlı Camii/tamir kitabesine göre depremde büyük zarar görünce 1211 H. /1796. 97 M. yılında yenilercesine tekrar yapılmıştır⁹³⁶.

3. 11. 1. 3. Nebeviyye İmaret Medresesi

Nebevviye veya diğer adıyla imAret Medresesinide Alâüddeve Bey yaptırmıştır⁹³⁷. 2142 nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'ta "Sultan Alâüddeve bin Süleyman Nasırettin Vakfı"na ait 916 tarihli Medreseyi Nebeviyye ait vakfiye suretidir. Maraş'ta Kutil⁹³⁸ mahallesinde vaki Camii şerifin şimalinde medrese-i Nebeviye ittisâlindekiler⁹³⁹ örfi rüsumu ile Elmalar Köyü Öküz alanı bütün hukuku ve rüsumu ile Geyik Sazı mezrası ve yarım hisse sahih ve şer'i suret de açık ve muteber yolda vakıf ve habs eyleyip cümlesi bütün hukuki ve örfi ve rüsumu ile fisebilillah vakıftır. Keza Höper karyesi bütün cizyesi ve hububatının öşrü bağlarının geliri ile şeran vakıftır. Şöyle şart eyledim ki orada her gün iki defa yemek pişirilip fukaraya yoksullara yetimlere ve yolculara kuşluk vakti ve ikindinden sonra olmak üzere iki nöbet yemek

⁹³³ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 171.

⁹³⁴ BOA. C. MF. 3311637b.

⁹³⁵ VAD. No: 563, vr. 11b.

⁹³⁶ *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri*: Maraş, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012, s. 105.

⁹³⁷ VA. D. 1966, s. 151.

⁹³⁸ Kutil- Kuytul Mahallesi olamaz mı?

⁹³⁹ İttisâl- Bitişme, kavuşma, ulaşma, birbirine dokunma, yakınlık.

verilir⁹⁴⁰. Nebeviyye veya diğer adıyla İmaret Medresesini de Alâüddevle Bey yaptırmıştır⁹⁴¹. Medresesi Alâüddevle Caminin kuzey tarafında imaret-i Nebeviye'nin bitişiğinde yer almaktaydı. Medrese, Kuytul mahallesinde⁹⁴², bugünkü Kurtuluş mahallesi civarı bulunmaktadır. Alâüddevle Beye ait vakfiyelerde Dulkadirli Beyliği döneminde medreseye vakfedilen gelirlerden bahs edilmektedir. 1526 yılında medreseye ait vakıflarla ilgili kayıt buk'a Nebeviyye şeklinde olup, buraya 3943 akçe vakfedilmiş, 1563'te ise kaza genelinde bulunan arazi, asiyab, mezra ve köy gelirlerinden 11703 akçe vakfedilmiştir Kara Ağaç Köyü, asiyab, arazi, Kösece köy mezrası, Taşlu Seki, Kara sevmez. Kayıtlarda kalmıştır⁹⁴³. Vakıfları: Höyük Tepesi mezrası, Üngüd Köyünde Erdoğan, Deliktaş ve Seki Kışlası adlı araziler, Aymalu diğer adı Ağaç Bükü Mezrası'nda Hatun Değirmeni, Maraş'ta Şakird oğlu Değirmeni, Kızıl Tepe Köyünün cizyesi, Ceyhan köprüsünde pirinç arkından hâsıl olan 120 Eşrefi, Armağan Burnu Hatun arkı, Zeyton Nahiyesine bağlı Kara Ağaç Köyünün yarısı Höyük Dere yakınında Döne Höyük arazisi⁹⁴⁴.

3. 11. 1. 4. Taş (Rad) Medrese

Kurtuluş Mahallesi, Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan Taş Rad Medrese, Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır. Alâüddevle Bey'in 906 H. /1500 M tarihinde tanzim ettirdiği vakfiyesinde; "... Mezkûr vakıf Alâüddevle Bey Maraş'ta içinde medrese talebesi ile mahalle ahalisinin namaz kılmaları için bir mescit ile birlikte Medrese-i Taş bina eyledi" şeklinde ifadeye yer verilerek, medreseye zengin vakıflarda bulunulmuştur. Yine Alâüddevle Bey'in 14 Muharrem 916/23 Nisan 1510 M tarihli vakfiyesinde, "... *baştan Taş Medreseyi Mescidi ile birlikte bina eyledim. Bunları en temiz malımdan Allah'ın rızasını dileyerek kurdum. Orada medrese talebesi ve mahalle ahalisi beş vakit namazlarını kılarlar. Mescidin doğu tarafında Mescidin imamı için bir de değirmen bina ettim.*"⁹⁴⁵. Vakfiyedeki bu bilgilerden medresenin, Alâüddevle Bey tarafından XV yüzyılın sonlarına doğru inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Alâüddevle Bey'in 906 H. /1500 M tarihinde tanzim ettirdiği vakfiyesinde; "... *Mezkûr vakıf*

⁹⁴⁰ 2142 nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'da "Sultan Alaaddevle bin Süleyman Nasrettin Vakfı"na ait 916 tarihli Medreseyi nebeviyye ait vakfiye suretidir.

⁹⁴¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 39.

⁹⁴² VA. D. 1966, s. 15.

⁹⁴³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C, I. s. 131.

⁹⁴⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C, I. s. 38, 51, 77.

⁹⁴⁵ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98; V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

Alâüddevle Bey Maraş'ta içinde medrese talebesi ile mahalle ahalisinin namaz kılmaları için bir Mescit ile birlikte Medrese-i Taş bina eyledi" şeklinde ifadeye yer verilerek, medreseye zengin vakıflarda bulunulmuştur. Yine Alâüddevle Bey'in 14 Muharrem 916 / 23 Nisan 1510 M tarihli vakfiyesinde, " ... Baştan Taş Medreseni Mescidi ile birlikte bina eyledim. Bunları en temiz malımdan Allah'ın rızasını dileyerek kurdum. Orada medrese talebesi ve mahalle ahalisi beş vakit namazlarını kılarlar. Mescidin doğu tarafında Mescidin imamı için bir de değirmen bina ettim ⁹⁴⁶. Vakfiyedeki bu bilgilerden medresenin, Alâüddevle Bey tarafından XV yüzyılın sonlarına doğru inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Taş Medrese diğer iki yapı ile birlikte Ulu Caminin kuzey tarafında yer almaktadır. Medrese Dulkadiroğlu Beyliği Döneminden günümüze kadar gelmiş şehrimizdeki tek medresedir. Medrese ve mescit üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Ancak kompleksin bir diğer yapısı olan türbenin giriş kapısı üzerinde bir kitabe yer almakta olup bu kitabe okunamayacak kadar tahrip edilmiştir. Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmış ⁹⁴⁷ ve buraya vakıflar tahsis edilmiştir⁹⁴⁸. Vakıfları Medrese'nin doğusunda Hatun Değirmeni ve arsası, Zeytun'a bağlı Venk Köyünde bir değirmen, Aksu'dan ayrılan su kanalı Kara Hait ve mezralarının pirinç ziraatı için, Maraş Bezzazistan'ının yarısı, Zeytun Nahiyesinde Venk Köyüne bağlı Ayrıltı, Adaca, Sazcık, Küsedü Altı, Sultan Bağ ve Kulla mezraları⁹⁴⁹ Alâüddevle tarafından iki medrese yapıldığı bilinmektedir⁹⁵⁰. Bunlardan birinin Bektutiye Bağdadiye Medresesinin köprübaşında bulunan büyük Taş Medrese olduğu anlaşılmaktadır⁹⁵¹. Alâüddevle Bey tarafından yaptırılan külliye'nin içerisinde yer alan medresenin yapımı vakfiyede şöyle belirtilmektedir. "*.. Medreseni mescit ile birlikte Taş'dan bina eyledim bunları en temiz malımdan Allah'ın rızasını dileyerek kurdum*"⁹⁵² demektedir. Maraş'ta bulunan medreselerin en meşhuru olan Taş Medrese, dört kargir odadan meydana gelmekte, odalardan birinde müderris, diğerlerinde ise talebeler oturmakta⁹⁵³. Plan bakımından ise Anadolu'da yaygın olan açık avlulu

⁹⁴⁶ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98; V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

⁹⁴⁸ VAD. No. 1157, vr. 38b.

⁹⁴⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 38, 271, 272.

⁹⁵⁰ Mükrimin Hâilil Yinanç, "Dulkadirliler" *İ. A. C.* 3, s. 661. ; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 128 "Bağdadiye Medresesi: Ulu Cami'nin kuzeyinde Alâüddevle Bey yaptırmıştır. Medrese adını Bağdatlı Cemaatinden almış olmalı", "Taş Medrese: Alâüddevle Bey yaptırmıştır.

⁹⁵¹ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, s. 560-561.

⁹⁵² VA. D. 1966, s. 151.

⁹⁵³ Atalay, *Maraş Tarih ve Coğrafyası*, s. 154.

medreseler grubuna girmektedir ⁹⁵⁴. Bir diğer adının da Rad olduğu bilinen ve 20. yüzyılın başına kadar eğitim faaliyetini sürdüren medrese günümüze kadar ulaşabilen tek Dulkadirli medresesi olup, bugün Ulu Caminin hemen kuzey batı yanında yer almakta ve halen Mescit olarak hizmetini sürdürmektedir. 1526 yılı tahririnde medreseye Maraş Kazası genelinde çeşitli köy, mezra, asiya ve bağ gelirlerinden toplam 20913 akçe gelir vakfedilirken, 1563'te ise cami önü buk'ası olarak belirtilen eğitim kurumunun yer itibariyle Taş Medrese olabileceği göz önüne alınarak buraya vakfedilen dükkânlardan 1600 akçe ve bunun haricinde 32967. 5 akçe hâsılı olan arz, asiya, bedesten, köy, mezra ve arasta gelirleri ile birlikte toplam 345675 akçe gelir medreseye vakfedilmiştir Venk Köyü, Çınarcık mezarası, Ayrıltı, Alaca, Sultan Bağı, Kulca ve Küredi Altı, nehri Armağan, Burnu, Bedesten, Arasta, Bağ, Arazi, asiya ve dükkânlar. Yıl. 1526. Senelik Hâsılatı. 20913, Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 345675.

590 numaralı vakfiye- i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Taş Medreseye ait vakıflar.

30. Mezkûr vâkıf Mer'aş'ta içinde medrese talebesiyle mahalle ehlisinin namaz kılmaları için bir mescitle birlikte medrese taş ve ra'd bina eyledi⁹⁵⁵.

31. Bu Mescidin imamına Mescidin şarkındaki değirmeni vakfeyleydi ve bu medrese için zimmî karyelerinden Venk karyesini hukuk ve rüsum-i örfiyesiyle serbest vech üzere vakıf eyledi.

32. Ve yine medrese için mezkûr bir değirmen vakıf eyledi ve bu medrese için Karahait Nahîyesindeki mezra ile birlikte pirinç ekilmeğe mahsus Aksu'dan ayrılmış su arkını tayin eyledi. Ve bu medresenin talebesine Mer'aş'taki bedestenin yarısını vakf-ü tayin eyledi şol haysiyetteki âlâ, evsat, edna olmak üzere üçe taksim edilecektir.

33. Burada yarım satır bir ibare mana anlaşılamayacak derecede karışık olduğundan tercümesinden sarfinazar edildi.

2142 nolu defterin 140. Sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'ta "Sultan Alâüddevle bin Süleyman Nasırettin Vakfı"na ait 916 tarihli Taş medrese ait vakfiye suretidir.

⁹⁵⁴ Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisini*, s. 45.

⁹⁵⁵ Ra'd kelimesinin buraya münasip manası anlaşılmadı ise de belki de medreseye yıldırım adı verilmiş olduğu muhtemeldir.

Taştan medreseyi Mescit ⁹⁵⁶ ile birlikte ⁹⁵⁷ Taşdan bina eyledim bunları en temiz malımdan Allah'ın rızasını dileyerek kurdum. Orada medrese talebesi ve mahalle ahalişi beş vakit namazlarını kılarlar Mescidin şark tarafından Mescidin imamı için birde değirmen bina ettim... Bunu Sahih ⁹⁵⁸ ve şer'i suret te açık ve muteber yolda müseccel ⁹⁵⁹ bir vakıf yapıp onu imama tayin ve tahsis eyledim cizyesi ⁹⁶⁰ hububatının ⁹⁶¹ öşrü ⁹⁶² bağlarının kirası, koyunlarının vergisi ve sair rüsumu ⁹⁶³ toplanan köylerden bir Köyü müstakillen ⁹⁶⁴ bu medrese için vakıf etmiştir ki müderris ve mütevelliden ⁹⁶⁵ başka kimse ona karışamaz zikri geçen Köyün arazisinde yine medrese için bir değirmen vakıf ettim. Onu da medreseye vakf ve tayin eyledim. Yine medrese için Aksu'dan ayrılan küçük dereyi vakfettim ki onunla Karahait Nahiyesinde ⁹⁶⁶ ve oradaki mezra ile birlikte pirinç ekilir. Maraş'ta Allah'ın inayetiyle halis malımdan temiz emlakimden bir bezestan ⁹⁶⁷ bina ettim ve onların yarısını vakfederek kış günü bu medresede bulunan talebeye tahsis ve tayin eyledim. Bunun geliri her aybaşında talebe arasında âlâ, orta, edna derece itibarıyla istihkakları nispetinde taksim edilir. Âlâ ve orta derecedekiler hissenin üçte ikisini, edna derecedekiler yarım hisse alırlar. Bunun diğer yarısını da vakfederek ulema ve fukara arasında müsavat üzere tayin eyledim. Yine bu medresenin talebesine yaz günleri Zeytin karyesinde kâin iki zimmî bağlarının cizyesini vakf ile onlara tahsis ettim. Yukarıda geçtiği üzere âlâ⁹⁶⁸, orta⁹⁶⁹, ve edna⁹⁷⁰, derece itibarıyla taksim olunur. Yine adı geçen bu medrese için zimmî köylerinden Yenice kale'yi, Pilankoz Köyünü Hasan Tepe mezarası ile birlikte bütün şer'i hukuk ve örfi rüsumu ⁹⁷¹

⁹⁵⁶ Mescid- secde edilecek namaz kılınacak yer, küçük cami.

⁹⁵⁷ (Taş medrese), Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 128. "Taş Medrese; Alâüddevele Bey yaptırmıştır. Vakıfları: Medresenin doğusunda Hatun Değirmeni ve arsası, Zeytin'a (Süleymanlı) bağlı Venk köyünde bir değirmen, Aksu'dan ayrılan su kanalı (Kara Hait ve mezarlarının pirinç ziraatı için), Maraş Bezzazistanının yarısı Zeytin (Süleymanlı) nahiyesinde Venk köyüne bağlı Ayrıltı, Adaca, Sazcık, Küsedî Altı, Sultan Bağı ve Kulla mezarları".

⁹⁵⁸ Sahih- Gerçek, doğru, hâlis, kusursuz.

⁹⁵⁹ Müseccel- tescil edilmiş, sicile deftere geçirilmiş, mahkeme defterine geçirilmiş.

⁹⁶⁰ Cizye- Müslüman olmayan tebaadan alınan vergi.

⁹⁶¹ Hubûbât- Taneler, tohumlar, buğday, arpa, çavdar gibi taneli bitkiler, tahıl.

⁹⁶² Öşr-Öşür, onda bir, ondalık, onda biri alınan vergi (esas, şeriattan alınmıştır).

⁹⁶³ Rüsûm-Vergiler, gümrük vergileri.

⁹⁶⁴ Müstakillen-Kendi başına, başlı başına olara, ancak, yalnız.

⁹⁶⁵ Mütevellî- Bir vakfın idaresine verilmiş olan kimse.

⁹⁶⁶ Nahiye (mülkî taksimatta kazadan küçük köyden büyük yurt parçası).

⁹⁶⁷ Bezz-istân-bedesten, bedesten.

⁹⁶⁸ Âlâ (üst).

⁹⁶⁹ Evsat (orta).

⁹⁷⁰ Ednâ (az, pek az).

⁹⁷¹ Rüsûm (vergiler).

ile vakıftır. Erdal Köyünün nısfı da vakıftır⁹⁷². Taş Mederese Vakfiyesi Sadeleştirilmiştir, Alâüddeve Bey, inşa ettirmiş olduğu Taş Medrese'ye oldukça zengin vakıflar yapmıştır. Alâüddeve Bey'in 906 H. /1500 M tarihinde tanzim ettirdiği vakfiyesine göre, Taş Medresesinin gelirleri şunlardır⁹⁷³. Medresedeki Mescidin imamına, Mescidin doğu tarafındaki değirmen Zımmi köylerinden Zeytin'e bağlı Venk Köyü. Venk Köyünde bir değirmen Karahait Nahiyesindeki mezra ile birlikte pirinç ekilmeye mahsus Aksu'da ayrılmış bir su arkı. Medresenin talebesine Maraş Eski Bedesteni'nin yarısını vakfederek, gelirini talebeler arasında a'la, evsat ve edna olmak üzere üçe ayrılarak taksim edilmesini şart koşmuştur. Buna göre; a'la 1, evsat 1/3 ve edna 1/2 oranındaki hisseyi her ay başında alacaktır. Maraş Bedesteni'nin gelirinin diğer yarısı da ulema, sâdat ve fakirler arasında eşit şekilde dağıtılacaktır. Alâüddeve Bey'in 14 Muharrem 916 H. / 24 Nisan 1510 M tarihinde tanzim ettirdiği diğer vakfiyesinde de, medrese için yukarıda zikrettiğimiz vakıflar aynen tekrarlanmış olup, bunlara aşağıdaki yeni vakıflar ilave edilmiştir⁹⁷⁴.

Medresedeki Mescidin imamına ev Medresenin talebesine Zeytin Köyü'ndeki 2 bağ vakfedilerek, talebelere ala, evsat ve edna dereceleriyle taksim edilmesi. Maraş'ın Yenice kale ve Pilankoz Köyleri ile Hasantepe mezarısı Erdal Köyü'nün yarısı. Vakfiyeler haricindeki diğer arşiv belgelerinde, Taş Medrese'nin vakıflarından bahsedilmiştir:1563 tarihli Maraş tahrir defterinde, Taş Medrese'nin vakfı olan Venk Köyü'nün cizye geliri 10. 600 akçe olup, diğer vergi gelirleri ise 13. 093 akçe olarak geçmektedir⁹⁷⁵. Maraş'ta Külahdar Pazarı'nda yıllık geliri 1. 500 akçe olan 10 adet dükkân⁹⁷⁶. Maraş'ta yıllık geliri 250 akçe olan 1 değirmen⁹⁷⁷. Hatun Değirmeni yanında bulunan bir arazinin yarı geliri. Bu arazinin 1515'teki geliri 710 akçe⁹⁷⁸. 1563 yılında ise 200 akçe olarak kaydedilmiştir⁹⁷⁹. Taş Medrese'nin doğu tarafında yer alan ve yıllık geliri 1. 250 akçe olan değirmen⁹⁸⁰. Medresede görev yapan müderris ile Mescidin imamına, medresenin üst tarafında bulunan iki ev⁹⁸¹1563 tarihli Maraş tahrir defterinde

⁹⁷²2142 nolu defterin 140. sahife 19. sırasında kayıtlı Maraş'da "Sultan Alâüddeve bin Süleyman Nasirettin Vakfı"na ait 916 tarihli Taş medrese ait vakfiye suretidir".

⁹⁷³ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98.

⁹⁷⁴ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 1669.

⁹⁷⁵ Yinanç ve Elibüyük, , *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 271

⁹⁷⁶ B. O. A. , T. T. D. , Nu. : 998, 466.

⁹⁷⁷ B. O. A. , T. T. D. , Nu. : 998, 466.

⁹⁷⁸ B. O. A. , T. T. D. , Nu. : 998, 466.

⁹⁷⁹Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 38.

⁹⁸⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 38.

⁹⁸¹ B. O. A. , T. T. D. , Nu. : 998, 466.

medrese vakfı olarak belirtilen Zeytun Nahiyesi'ne bağlı 6 mezranın yıllık gelirinin 2.640 akçe olduğu kayıtlıdır⁹⁸². Zeytun Nahiyesi'nde yıllık geliri 800 akçe olan 1 bağ.⁹⁸³Zeytun Nahiyesi'nde 1 arazi ile 2 bağ⁹⁸⁴. Arşiv kayıtlarında; Taş Medrese'nin 1105. 1106 H. /1694. 95 M tarihlerinde günlük giderinin 8 akçe⁹⁸⁵.

Alâüddeve Bey 14 Muharrem 916 H. / 24 Nisan 1510 M tarihli vakfiyesinde, medrese ile mescitte görev yapacak müderris ve imamın aşağıdaki vasıflara sahip olması gerektiğini belirtmiştir⁹⁸⁶. İmamın müteverri, dindar, salih, sünneti bilir ve Hanefi Mezhebi'nden olması; erkek ve kadın cemaate 5 vakit namaz kıldırması; sabah namazından sonra kuşluk vaktine kadar, ikindiden sonra güneş batıncaya kadar Kur'an okuması gerektiği kaydedilmiştir. Müderrisin tefsir, hadis, şer'i ve akli ilimlere sahip olup Hanefi Mezhebi'nden olması; akli yerinde, tabiatı doğru, takriri geniş, şarap içmekten ve keyif verici madde kullanmaktan uzak, gözlerinde sakatlığı olmayan, tatlı sözlü ve güzel ahlaklı olması; tatil günleri olan Salı ve Cuma haricindeki günlerde derse devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. 1090 H. / 1679 M. 1114 H. / 1702 M, 1204 H. / 1789 M., 1293 H. / 1876 M ve 1315 H. /1898 M tarihli arşiv belgelerinde, medrese görevlileri hakkında bilgiler bulunmaktadır⁹⁸⁷.

3. 12. KAYITLARDA KALAN MEDRESELER

3. 12. 1. Bağdadiye Medresesi

Alâüddeve Bey 906 H. /1500 M. Tarihli vakfiyesinde Ulu Caminin kuzey tarafına Bağdadiye Medresesi, Nebeviye Medresesi ve Nebeviye imaretini, Kuzeybatı tarafına Taş Rad Medreseyi, güney yönüne Seyyit Mazlum Zaviyesi'ni ve Maraş Çarşısına bitişik olarak Vakıf Hanı ile Hatuniye Hamamı'nı inşa ettirdiğini belirtmektedir⁹⁸⁸. Alâüddeve Bey, odak noktasını Ulu Caminin oluşturduğu bir külliye inşa ettirmiştir. Yine Alâüddeve Bey 14 Muharrem 916 H. / 23 Nisan 1510 M. Tarihli vakfiyesinde; "Ulu Camii Yanına Büyük Bağdadiye Medresesini inşa ettirdiğini ve medresenin avlusunda birbirine bitişik odalar yaptırdığını" ifade etmektedir⁹⁸⁹. 906 H. /

⁹⁸² Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C.1. , s. 272.

⁹⁸³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C.I. , s. 272.

⁹⁸⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C.1. , s. 287.

⁹⁸⁵ B. O. A. , M. A. D. , Nu. : 4983, 2.

⁹⁸⁶ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

⁹⁸⁷ B. O. A. , İ. e. , Nu. : 882; B. O. A. , C. Mf. , Nu. : 5678, 8717; Tekin (1996), 100.

⁹⁸⁸ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98.

⁹⁸⁹ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

1500 M. Tarihli vakfiyeye göre medresenin, Alâüddevele Bey tarafından XV. yüzyılın sonlarına doğru inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Atalay, şehirde bulunan beş medreseden önde geleninin Bağdadiye Medresesi olduğunu ifade etmekte ve medresenin XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar fonksiyonunu sürdürdüğünü Medresenin, 25 Muharrem 1332 H. /12 Nisan 1904 M. Tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili'ne "Bağdadiye Kübra Medresesi", 24 Recep 1324 H. /13 Eylül 1906 M. Tarihli Maraş şer'iyeye Sicili'ne "Bağdadiye Kebire Medresesi", Vakıfların Şahsiyet Kayıt Defteri'ne ise "Bağdadiye Kebir Medresesi" olarak kaydedilmiştir⁹⁹⁰.

3. 12. 2. Bektutiye Kadı Medresesi

Nasirettin Mehmet Bey (1399-1442) tarafından Bektutiye Fevzi Paşa Mahallesi'nde yaptırılmıştır. Alâüddevele Bey 906 H. / 1500 M. Tarihli Vakfiyesinde, dedesi Nasirettin Mehmet Bey'in yaptırdığı ve Bektutlu cemaati arasında "Kadı Medresesi" olarak bilinen medreseyi tamir ettirmiş ve vakıf yapmıştır⁹⁹¹. Yine Alâüddevele Bey'in 14 Muharrem 916 H. /23 Nisan 1510 M. Tarihli diğer vakfiyesinde, Bektutlu Mahallesi'nde Bektutiye Medresesini tamir ettirdiğini ve yanına bir de Mescit yaptırdığını zikretmektedir. Mescit günümüzde "Bektutiye Çınarlı Camii" olarak fonksiyonunu sürdürmektedir⁹⁹².

3. 12. 3. Nebeviye Medresesi

Alâüddevele Bey, 906 H. / 1500 M. Ve 14 Muharrem 916 H. / 23 Nisan 1510 M. Tarihli vakfiyelerinde; Ulu Camii'nin Medresesi ve Nebeviye İmareti'ni yaptırdığını belirtmektedir⁹⁹³. Vakfiyede medresenin, Nebeviye İmareti'ne bitişik olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı yapı bazı belgelerde, "Nebeviye Medresesi" ve İmareti-Nebeviye Medresesi" şeklinde geçmektedir. Bu belgelerde de Medresenin, Alâüddevele Bey'in vakfi olduğu belirtilmiştir⁹⁹⁴.

⁹⁹⁰ V. G. M. Arş. , Şahsiyet Kayıt Defteri Esas Nu. :167, Sıra Nu. : 2944; A. Akben, 234 Numaralı Şer'iyeye Sicili (1322-1325H. / 1904-1907 M.), -Değerlendirme ve Transkripsiyon, İnönü Üniv. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1996, s. 212; M. Kabacık, 230 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili (1320-1322 H. /1902-1904 M. ; 1337-1338 R. /1921-1922 M.), K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 1996, s. 67.

⁹⁹¹ V:G:M: Arş. , Defter Nu. :590, s. 106, Sıra Nu.. 98.

⁹⁹² V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

⁹⁹³ V. G. M. Arş. , Defter Nu. :590, s. 106, Sıra Nu. :98; V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. :166.

⁹⁹⁴ V. G. M. Arş. , Şahsiyet Kayıt Defteri, Esas Nu. : 167, Sıra Nu. :114; Yinanç-Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 38, 51, 77, 302.

3. 12. 4. Timur Paşa Medresesi

Medrese, Timur Paşa tarafından yaptırılmıştır⁹⁹⁵. Arasa Caminin yanında olduğu ve cami ile aynı tarihlerde yapıldığı anlaşılmaktadır.

3. 13. BUK'ALAR

İslâm Ülkelerinde zaviye, türbe ve özellikle eğitim amacıyla kullanılan müesseselere buk'a denilmekte⁹⁹⁶ ve buk'alar genellikle medrese ile sıbyan mektebi arasındaki bir eğitim kurumunu ifade etmektedir⁹⁹⁷. Anadolu'da bu tür kurumlara daha çok Antep, Maraş, Suriye, Filistin ve Mısır taraflarında rastlanmaktadır. İncelenen dönem içerisinde Maraş Kazası'nda 5 medrese, 4 buk'a bulunmaktadır. Bu eğitim kurumlarının hepsinin de kaza merkezinde bulunduğu görülmektedir. Maraş Kazası'nda bulunan ve tespit edilebilen buk'a'lar şunlardır;

3. 13. 1. Ali Ağa B. Abdullah Buk'ası

Ali Ağa Bin Abdullah tarafından yaptırılan buk'a 'ya aynı adla anılan mescitle birlikte 500 akçe ve sadece buk'a için 30 akçe olmak üzere toplam 530 akçe gelir vakfedilmiştir Bağ, asiyab. Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 530, gelirin 500 akçesi Ali Ağa Mescidi ile ortaktır. Şehirde olduğu bilinen buk'anın hangi mahallede olduğu belli değildir.

3. 13. 2. Ali Ağa B. Hazinedar Buk'ası

1526 tahririnde kaydı bulunmayan buk'a'yı Ali Bin Hazinedar yaptırmış olmalıdır. Haznedarlı Ali Ağa Buk'ası; Haznedarlı Camii avlusunda bulunmakta olduğu söylenilmektedir. Alâüddevle Bey'in 1480-1515 hazinedarı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır⁹⁹⁸. 1563'te 432 akçe asiyab ve arazi geliri vakfedilen buk'anın bağ, asiyab Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 432. Resul-ayn nam-ı diğer Pınarbaşı Köyü'nde olduğu

⁹⁹⁵ 319 *Tarihli Maarif Salnâmesi*, 540-542; A. Doğan, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1999, s. 229.

⁹⁹⁶ Buk'alar, Buk'a kelimesi "ülke, memleket, türbe, yatır" anlamlarında olup (belgelerde içinde birçok yapının bulunduğu tasavvuf eseri karşılığı olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle buk'ada; medrese ile sıbyan mektebi gibi eğitim kurumları da bulunuyordu. Ayrıca zaviye ve mescit bölümleri de mevcut idi. Maraş'taki buk'aların da genellikle yanlarında mescit ve camileri, mektepleri, medreseleri ve zaviyeleri ile büyük birer yapı oluşturmuşlardır. Aşağıda Maraş'ta bulunan buk'alar belgeler ışığında incelenmiştir.

⁹⁹⁷ Mehmet İpşirli, "Buk'a", *DİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 386-387.

⁹⁹⁸ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I, s. 68, 76.

tahrir defterindeki bilgilerden anlaşılmaktadır⁹⁹⁹. Pınarbaşı semt olarak bugün şehrin en çok ziyaret edilen piknik alanlarından.

3. 13. 3. Boğaz Kesen Ekmekçi Hacı Ali Ağa Medresesi ve Buk'ası

Alâüddevle Bey'in 1480-1515 Ekmekçi Hacı Ali Ağa Bin Abdullah tarafından Ekmekçi Mahallesi'ndeki Boğaz Kesen Caminin yanına camiyle beraber inşa ettirilmiştir. Yapı kaynaklarda buk'a ve medrese olarak geçmektedir¹⁰⁰⁰.

3. 13. 4. Haznedarlı Ali Ağa Buk'ası

Haznedarlı Camii avlusunda bulunmakta olduğu söylenilmektedir. Alâüddevle Bey'in (1480-1515) hazinedarı Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır¹⁰⁰¹.

3. 13. 5. Kadı Muslihuttin Buk'ası

Kadı Muslihuttin Buk'ası, Bektutiye Mahallesi'nde cami ile birlikte Kadı Muslihuttin tarafından yaptırılmıştır¹⁰⁰². Kadı Muslihuttin Buk'asında tedris şartıyla buk'adar tayin ediliyordu. Maraş'ta Bektutiye Mahallesi'nde Kadı Muslihuttin Buk'asında buk'adar talebesine ders verme şartıyla görevlendirilmiş iken hâlâ mutasarrıfı Mehmet'in ders verme gücü olmadığı, görevini aksattığı halde işine devam etmesi üzerine görevden alınmıştır. Yerine tedris gücüne sahip olan Ahmet'e Zilkade 1122/Aralık-Ocak 1710-1711'de berat verilmiştir¹⁰⁰³.

3. 13. 6. Musa B. Süleyman Buk'ası

Adından da anlaşılacağı gibi Musa Bin Süleyman tarafından yaptırılma ihtimali kuvvetli olan buk'a şehirde olup¹⁰⁰⁴ fakat şehrin neresinde olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. 1563 yılı tahrir defterinde kaydına rastlanan buk'a'ya hasılı 1100 akçe tutan arazi ve bostan gelirleri vakfedilmiştir. Arazi,

⁹⁹⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 42.

¹⁰⁰⁰ A. Doğan, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 229.

¹⁰⁰¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 68, 76.

¹⁰⁰² BOA. C. EV. 155/7680; VAD. No: 1157, vr. 39b.

¹⁰⁰³ VAD. No:1157, vr. 39b.

¹⁰⁰⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 40.

bostan ve meyve. Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 1100. 1563 Maraş Tahrir Defterinde kaydına rastlanan Buk'a Musa Bin Süleyman tarafında yaptırılmıştır¹⁰⁰⁵.

3. 13. 7. Şadi Bey Buk'ası

Alâüddevle Bey'in komutanlarından Şâzi Bey, yaptırdığı camiye ilaveten şehirdeki eğitim hizmetlerine katkıda bulunmak amacıyla bir de buk'a yaptırmıştır. 1563'te Maraş kazası genelinde muhtelif yerlerde bulunan dükkân, asiyab, bahçe, eşcar, arazi ve köy gelirlerinden oluşan ve hâsılı 6247 akçe tutan gelir cami ile birlikte buk'a'ya vakfedilmiştir Dükkân, asiyab, arazi, bahçe ve eşcar, Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 6247, Şâdi Bey Camisi ile ortak.

3. 14. TÜRBELER

3. 14. 1. Alâüddevle Aladan

Şehir halkınca Aladan diye bilinen ve şimdi Aladan Bahçeli evleri adı ile bir mahalle olan eski şehir mezarlığındaki bu merkad, eski mezarlık talan edilerek yerine gece kondular yapılırken Bülbül oğullardan Ebe Hatice Hatun tarafından basit bir türbe yapılarak korunmuştur. İnanışa göre; “Darda kalanlar, dar vakitte yanıma gelsinler” dediğinden türbe halen halk tarafından güneş doğmadan veya güneş aştıktan sonra kerahet vaktinde ziyaret edilmektedir. Ziyaretçileri bilhassa Allah'tan Celle Celâlühû evlat isteyenlerdir. Bu zatın yüzü suyu hürmetine istenen çocuk doğduğunda adı muhakkak Alâettin konulur. Tarihler, vesikalar, tarihçiler ne derse desin, Maraşlı Aladan'da Alâüddevle Bozkurt Bey'in yattığına inanmaktadır. Alâüddevle Bozkurt Bey, saltanatının ilk zamanlarında Memluk Sultanlığının tarafını tutarak, Hicrî. 895. Milâdi. 1498'de Şah Budak'ı tutsak edip, Mısır'a teslim etmiş ve Şahbudak orada idam edilmiştir. Bu hadiseden sonra Alâüddevle bir hayli müddet Osmanlılarla hoş geçinmiş hatta kızı Ayşe'yi İkinci Bayezid'e nişanlamış, bu evlilikten Selim Han ile bahtsız şehzade Korkut doğmuştur. Alâüddevle fütuhatını zamanla hayli genişletmiş Ankara, Diyarbakir, Tarsus Sis. Kozan Rum Kale bölgelerini ele geçirmiştir¹⁰⁰⁶. Alâüddevle'nin kızı Benlü Beğlu Hatunun güzelliği dillere destan olduğundan Şah İsmail'de dünür göndermiş, Alâüddevle mezhebi farklıdır diye kızı vermemiştir. Genç ve mağrur Şah, her yeri yıkan zelzeleli bir ordu ile apansız Osmanlı topraklarından geçerek, müdafaasız

¹⁰⁰⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 40.

¹⁰⁰⁶ J. H. Mordman- Mükremin Halil Yinanç, “Dulkadir”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, s. 654 v. d.

olan Zülkadriye arazisini talan ve istilâ edince, Alâüddevele dehşet içinde dağlara kaçmıştır. Hırsını alamayan Şah, Zülkadir hanedanının kabirlerini deşirip, kemiklerini çıkarmış, çeşitli hakaretlerden sonra yaktırmıştır. Yakaladığı Alâüddevele'nin oğlunu ve kızlarını kebab ettirerek gözleri dönmüş askerlerine yedirmiştir, derler. Hatta bazı kayıtlar askerlerin birbirlerinin elinden kapışarak yediğini rivayet ederler¹⁰⁰⁷. Memluk Sultanları ile iyi münasebetler kuran Alâüddevele'nin sonunda torunu Yavuz Sultan Selim Han ile araları açılmıştır. Sultan Selim Han, Osmanlı'ya sığınan Şahsuvaroğlu Ali Bey'e Kayseri sancağını tevcih etmiştir. Bu hadise Şahsuvaroğlu Ali Bey ile araları açık olan Alâüddevele ve oğlu Bozok hâkimi Süleyman Bey anlaşmazlıklarının büyümesine sebep olmuştur. Sultan Selim Han, İran üzerine yürürken Bozok Bey'inden bir miktar süvari istemiş, Süleyman Bey, süvari vermek bir tarafa Selim Han'ın askerinin ardına düşerek zahîre alaylarını vurmak gibi eşkıyalığa cesaret göstermiştir. Bunun üzerine Sultan Selim, Mısır Sultan'ı Kansu Gavri'ye bir mektup yazarak, "... Alâüddevele'yi zapt edin, askeri İslâm'ın yolu üzerinde haydutluk yapıyor. Hakkından geliniz, yoksa ben gelirim..." der. Kansu Gavri, mektubu okuduğu zaman çok kızar. "Hakkından gelmeğe kadirsen gel" diye cevap yazar. Gavri, bir mektup da Alâüddevele'ye yazarak Osmanlılara elden gelen zararı yapmasını tavsiye eder. Aşağıdaki kayda yalnız Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde rastladığımız için kaydetmeden geçemedik; "Birinci Sultan Selim İran Şahı Şah İsmail üzere sefere giderken Zülkadriye sahibi olan Alâüddevele Mısır Sultan'ı Gavri'nin kışkırtmasıyla Âli Osman askerinin ilerisini gerisini yağma ettikte Selim Han Sultan Gavri'ye nameler göndermiştir ki meali şudur; "Şu Alâüddevele'yi zapt edin. İslâm askeri yolu üzerinde yol kesicilik ediyor. Hakkından geliniz yoksa ben hakkından gelirim" Gavri mektubu okuyunca sıkılıp Selim Hana, "hakkından gelmeye kadir isen gel" diye mektuplar gönderdi. Ve bir mektup dahi Zülkadriye sahibi Sultan Alâüddevele'ye yazıp görevim seni Şah İsmail'e, elinden geldiği kadar imdat edesin diyerek kışkırtmağa kalkıştı.

Sultan Selim, Çıldır Sahasında Şah İsmail ile cenk ederken ne görsün. Yirmi bin kırmızı şalvarlı Cüdi Mısır silahşörüyle, yirmi bin Alâüddevele'nin, Zülkadriye pehlivanı ve elli bin Türkmen askeri ile Acem Şah'ı askeri birleşip Selim Han'ın askerini ortaya alıp kıra kıra bozmak niyetinde iken zafer rüzgârı Selim Han tarafına

¹⁰⁰⁷ Sunguroğlu, *Harput yollarında, Dulkadir Oğulları Devrinde Harput*, s. 121.

esip bütün Türkmen ve Mısırlıları kılıçtan geçirerek Şah İsmail ancak yetmiş kişilik maiyetiyle İran'a can atabildi" demektedir¹⁰⁰⁸.

Sefer dönüşü Sultan Selim Han, "Anlar bir taife-i bi hiref ve sınaat ve cemaat-i bi aklü bidat onlar meslek ve sanattan anlamayan, itaatsiz ve akılsız bir topluluktur" dediği Dulkadirli üzerine Rumeli Beylerbeyi Tavaşi İğdiş Sinan Paşa'nın emrindeki kuvvetleri ve bölgeyi çok iyi tanıyan Şahsuvaroğlu Ali Bey ile birlikte sevk etti¹⁰⁰⁹. "Sinan Paşa'nın maiyetinde 10. 000 süvari ve bir miktar Yeniçeri vardı" ¹⁰¹⁰. Bu kuvvetler 10. 000 süvari ve 3. 000 Yeniçeriden ibaretti¹⁰¹¹. "Sinan Paşa 15. 000 kişilik kuvvetle Dulkadir topraklarına girdi." Hammer, "Sinan Paşa'nın yanında 10. 000 Yeniçeri vardı." diye belirtirken, Uzunçarşılı, Sinan Paşa kuvvetleri 40. 000 kişiden ibarettir" ¹⁰¹² demektedir. Sinan Paşa'nın kuvvetleriyle Elbistan'a geldiğini duyan Alâüddevle her sıkıntıya düştüğünde yaptığı gibi çok sarp Turna Dağı'na çekildi. Ailesini ve hazinelerini buraya naklettirdi. Alâüddevle Bey, Haremmini ve hazinesini Turna Dağı'na yollayarak otuz bin kişilik ordusuyla Göksun ve Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde" Sinan Paşa kuvvetlerini karşıladı. 12 Nisan 1515'te savaş başladı.

Osmanlı tarihçilerinin dediğine göre, Şahsuvaroğlu Ali Bey cenk alanına atılarak Dulkadirli kuvvetlerine; "Kani benim pederim Şahsuvar devlet'inde nan-ü nimetten behrement Nerde, babam Şehsuvar Devleti'nin nimetlerinden nasibini alanlar ve nice in'amı ve ihsanı ile serbülend ve nice iyilikleri ile yücelenler. Hukuki nimete riayet edip mihru muhabbetten dem uran ahbab oldur ki, kavlinde sadıktır. Nimeti için aşk ve muhabbetten bahseden dostlar, sözüne sadıktır ve bu hinde bana ve pederime yar ve muvafıktır ve burada da bana ve pederime dost ve bağlıdır, bağlılıklarını göstermelidirler. Sancağımın dibine cem olsun ki can-ü baş ile emin olmaya sahibkıranı cihan Sultan Selim Han'dan rica edeyim.", "Bu kişiler sancağım altına toplansınlar ki canlarının ve başkalarının kurtuluşu için cihanın gerçek Sultanı Selim Han'dan ricada bulunayım" diye nida edince ¹⁰¹³ Dulkadir kuvvetlerinden bir kısmı Alâüddevle'yi terk ettiler. Bu yüzden kuvvetleri azalan Alâüddevle, yapılan savaşı kaybetti. Savaş meydanında Alâüddevle'nin oğlu Bozok hâkimi Süleyman Bey öldürüldü. Alâüddevle, 30. 000 kişilik askeri ile Turna dağı'nın sarp yerlerine çekildi. Yerini Şahsuvaroğlu Ali

¹⁰⁰⁸ Zuhuri Danışman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 347.

¹⁰⁰⁹ Bkz. Sa'duddin C. II, s. 294.

¹⁰¹⁰ Vakâyi Sultan Bayezid Han ve Selim Han, s. 86.

¹⁰¹¹ Münecim başı, Varak, 96-b.

¹⁰¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1983, C. II, s. 260.

¹⁰¹³ Vakâyi Sultan Bayezid ve Selim Han, s. 86.

Bey buldu. Üç saat süren savaş sonunda ağır bir darbe vurularak dört oğlu daha öldürüldü. Bozguna uğrayan Alâüddevle, Andırın taraflarına doğru kaçtı. Maiyetindeki askerlerden çoğu bu sarp ve fakir dağlarda açlık, hastalık ve sefaletten mahvoldu. Alâüddevle'ye; “Askerin ne oldu?” Diye sormuşlar, “Sır oldu” demiş derler. Bugün askerinin sır olduğu bu dağları halkımız Sır dağları diye anmaktadır. İki ağır mağlubiyet, beş oğlunun ölümü ve askerinin sır olması karşısında zaten piri fani olan Alâüddevle çok müteessir ve perişan olur. Bu felâketler karşısında ölümü kurtuluş olarak düşünen Alâüddevle, rastladığı bir çobana; “Beni şu tabanca ile vur” veya “Beni şu kılıçla öldür” demiş. Çobanın; “Ben seni öldürürsem beni de öldürürler” diyerek kaçması üzerine Alâüddevle yanındaki bir heybe altunu göstererek; “İşte bunlar senin olsun al, beni şu canımdan kurtar” diye yalvarınca çoban, Alâüddevle'yi öldürmeyi kabul eder ve ilk vuruşta canı çıkmayan Alâüddevle çobana beddua eder. Çoban ikinci bir darbe ile öldürmeyi başarır. Başka bir kayıta “çok kanlı bir çarpışmadan sonra, bir seyis doksanlık Alâüddevle'yi alt edip başını kesti ve Sinan paşaya gönderdi. Seyis Alâüddevle'yi hoşuna giden elbisesi için öldürmüş” diye anlatırlar.

Alâüddevle'nin cesedi Osmanlı'nın eline geçince başı gövdesinden ayrılır. Bazı rivayetlere göre başsız cesedi dört oğlunun cesedi ile beraber Gökçe bel dağının Çuhadarlı civarında Kale Kısığı nam mahalde yol kenarındaki asırlık kamalak ağaçlarının gölgeliğine defnedilmiş derler. O taraf ahalisi Alâüddevle'yi halen unutmamıştır. Alâüddevle, padişah zamanında şöyle olmuş, böyle gelmiş diye birçok şeyler naklederler. Bahis konusu olan kabirlere çok hürmet eden ahali bilhassa çocuğu olmayan kadınlar kurban adayarak naili meram olmaya uğraşırlar. Yağmur yağmadığı zamanlarda mezarının etrafına toplanıp dua ederler. Ölümüne Merg-i Hain alçakça ölüm deyimi ebcetle tarih düşürülmüştür. Alâüddevle'nin başı Göksun'da Yavuz'a sunuldu¹⁰¹⁴. “Alâüddevle ile bir oğlunun ve vezirinin kesik başlarını bozulmasın diye bal tenekelerine koyup Kahire'ye gönderdi” derler ise de, “Alâüddevle'nin kesilen kellesi bal doldurulmuş bir kıl torbanın içine yerleştirilir” diye anlatırlar da halen anlatırlar. Bazıları da Göksun'a gelmiş bulunan torunu Yavuz Sultan Selim Han'a sunulduğunu ve Sultan Selim Hanın Hasan Bey adındaki elçi ile fetihname ve Alâüddevle'nin kesik başını Memluk Sultanı'na gönderdiğini anlatırlar. Memlûk Sultanı Kansu Gavri, kesik başları görünce hayrete düşerek; “Bu başları bana niye göndermiş, bunlar Frenk başımı ki, muvaffakiyet eseri olarak bana gönderiyor diye teessüründen

¹⁰¹⁴ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1960, s. 106.

hastalanmıştı”¹⁰¹⁵. Bununla Kansu Gavriye, sanki “sıra sana geldi” mesajını gönderiyordu. Mukabil olarak elçi gönderen Kansu Gavri “Hiç olmazsa bir kısım Dulkadirli topraklarının Alâüddevle Bey’in oğullarına bırakılmasını ...” istediye de Selim; “Kılıçla aldığım yerleri ancak kılıçla teslim ederim...” cevabını verdi¹⁰¹⁶. Elimizdeki kayıtlar “Alâüddevle’nin hazinesinden ve Dulkadir topraklarının işgalinden dolayı ele geçen ganimet, Çaldıranınkinden de fazla idi” derler¹⁰¹⁷. Bazı rivayetler, Memluk Sultan’ı’na gönderilen Alâüddevle’nin başı geri Maraş’a gönderilmiş ve Ulu Camiin haziresine defnedilmiştir. Bazıları da Alâüddevle’nin Memluk Sultanlığından geri gelen başının Aladan’a,¹⁰¹⁸ defnedildiğini, hatta bazıları da Aladan’a Andırın’daki gövdesinin de getirildiğini, başı ile gövdesinin Aladan’da gömülü olduğunu söylerler. Bazıları da Dulkadir Beyliği’nin kurucusu Karaca Bey’in 11 Aralık 1353 tarihinde Kahire kalesinin eteğine götürülüp işkence ile idam edildiği ve cesedinin Züveyle kapısında teşhir edildikten sonra,¹⁰¹⁹ defnedildiği mezara Alâüddevle’nin başının da defnedildiğini anlatırlar. Alâüddevle’nin başsız cesedi Ulu Caminin güneyindeki hazirede metfun olduğu rivayeti de kuvvetlidir. İşte, bizim Aladan’da yatan Alâüddevle’nin başı mıdır, gövdesi midir, hem başı, hem gövdesi midir, yoksa başkası mıdır? Kimse bilemez... Alla hu âlem deyup bitiriverirler anlattıkları.

Gelelim Alâüddevle’yi katleden çobanın hal-i pür melâline: Derler ki ilk darbeye ölmeyince canı yanan Alâüddevle, o çobana beddua etmiştir. Güya Alâüddevle’nin inkisar-ı tesirinden olmak üzere o vakitten beri bu sülale “Çıngıllı Oğulları” denmekle maruftur. Tekin değillermiş. Her biri bir derde uğrarlarmış, kimi kör, kimi topal, kimi de deli olurmuş. Bunların hiç sağlam adamı bulunmazmış. Bu aile kabahatlerinin affi için bu mezarlara herkesten çok saygı, ziyade hürmet gösterirlermiş. Halk arasında bu ailenin itibarı yokmuş. Alâüddevle padişahın katili olan Çıngıllı oğulları şeametleriyle meşhurmuş diye anlatırlar¹⁰²⁰. Şimdi de Çıngıllıoğullarını dinleyelim;¹⁰²¹ “Ailenin büyüklerinden birinin yanında bulunan mühür bir kâğıt üzerine basılır. Gelen hastaya verilir. Hasta mühürlü kâğıdı aldıktan sonra Ashab-ı Kehf’in her birine birer Fatiha okur. Kıtırmir için de satın aldığı bir somun ekmeği köpeklere verir. Ayrıca mührü

¹⁰¹⁵ Arifi Paşa, Maraş ve Elbistan’da Zulkadiroğulları Hükümeti, *T. E. O. M.*, V-VI, İstanbul 1330 (1914) s. 550.

¹⁰¹⁶ *Elbistan İl Yıllığı*, 1971, s. 54.

¹⁰¹⁷ Müneccimbaş, *Tercüme-i Sahâifü’l-Ahbar*, III. İstanbul 1285–1868- 69, s. 458.

¹⁰¹⁸ Aladan- Kahramanmaraş şehir içinde bir yerleşim yerinin adıdır.

¹⁰¹⁹ J. H. Mordman- Mükremin Halil Yinanç, “Dulkadir” *İslâm Ansiklopedisi* İstanbul 1993, s. 654 v. D.

¹⁰²⁰ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 36.

¹⁰²¹ Çıngıl-Çıngıllı Oğulları ile yapılan söyleşilerden faydalanılmıştır.

basanın atasına da bir Fatıha okur. Ve para vermeden oradan ayrılır. Aile'nin büyüklerinden birinin yanında bulunan mühür ve bıçak birçok derde devadır. Mühür bir kâğıt üzerine basılır. Bıçağın üzerinde Ayet-i Kerimeler yazılıdır. Gece yakalanan bir yarasa bu bıçakla kesilir ise kör gözlere sürüldüğünde, gözlerin açıldığı rivayet edilir. Mührün ve bıçağın sahipleri, ikisinin de kaybolduğuna halen hayıflanmaktadırlar. Aileye ait bazı kerametler halen anlatılmaktadır. Mesela bu aileden birinin anası tarhana toplarken Hacca giden oğlu aklına gelir ve üzerinden geçen leyleklere; "Hacı leylekler, şu tarhanadan bir parça da oğluma götürün" der. Bunun üzerine bir leylek iner, bir parça tarhanadan alır ve havalanır. Hacdan dönen oğlu hacda iken önüne bir parça Maraş tarhanası düştüğünü anlatır...¹⁰²².

3.14. 2. Taş Medrese Türbesi

Kurtuluş Mahallesi, Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan Taş Medrese türbesi Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır. Medrese kendinden başka, mescit ve türbeden oluşan küçük külliye niteliğindeki kompleks içinde yer alır¹⁰²³. Taş Medrese diğer iki yapı ile birlikte Ulu Caminin kuzey tarafında yer almaktadır. Medrese Dulkadiroğlu Beyliği Döneminden günümüze kadar gelmiş şehrimizdeki tek medresedir. Medrese ve mescit üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Ancak kompleksin bir diğer yapısı olan türbenin giriş kapısı üzerinde bir kitabe yer almakta olup bu kitabe okunamayacak kadar tahrip edilmiştir. Türbe, Alâüddevle Bey 1480-1515 tarafından oğlu Âmâ Şahruh Mehmet Bey adına 1510 yılında inşa ettirilmiştir¹⁰²⁴. Besim Atalay, Türbenin kitabesi bundan 40 sene evvel seyyah ve cinci bir arap tarafından kırılmıştır, kitabe okunamamıştır. Yalnız büyük müşkülâta Semanin ve Semane mi'e okunuyor; bir de erb gibi bir kelime vardır, bunun da erba' olması muhtemeldir. Bu mezar, Zülkadiriye'ye ait

¹⁰²² Mevhibe Savaş, *Dulkadırlılar*, (Alâüddevle (Aladan), s. 107–112.

¹⁰²³ Farklı fonksiyonlar için inşa edilmiş yapı topluluğu.

¹⁰²⁴ Bu mezarlar Zulkadiriye'ye ait imiş. İçinde bir mezar var ki taşında "Haza merhum Mehmet Bey bini Alüddeve" (Halk arasında dolaşan rivayetler göre, bu mezarda yatan zatın, Yavuz Sultan Selim Han tarafından gözlerine mil çektirilen (Dayısı) Mehmet Bey olduğu söylenir; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1976, s. 560–561; Mükrimin Hâلیل Yınanç, "Dulkadırlılar" *İ. A. C. III*, s. 661 v. d. ; Yılmaz Öztuna *Türkiye Tarihi*, C. II, İstanbul, 1964, s. 220'de "Alâüddevle'nin torunu ve gözlerine mil çektirildiği için Kör Şahruh olarak bilinen oğlunun oğlu ve 1569'da Rumeli'de Beylerbeyi olan Mehmet Bey olduğu da düşünülebilir." yazılıdır. Başka mezarlar mahvedilmiş, taşları da kaldırılmıştır; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası 1332*, İstanbul, 1339, s. 54; Türbede bugün iki mezar bulunmaktadır. Bir tanesi Âmâ Mehmet Bey'e aittir. Kitabesi bunu göstermektedir. İkinci mezar Alâüddevle Bey'in kızlarından birine ait Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*, C. II, s. 168, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1972 olmalıdır. Türbenin içerisinde iç duvarına dayalı olarak duran yedi adet mezar taşı vardır. Bu mezar taşlarının Ulu Cami haziresinin kaldırılması esnasında buraya getirilmiş olması muhtemeldir (Mevhibe Savaş, *Dulkadıroğulları'na Ait Vakfiyeler Üzerinde Bir Çalışma*, Kahramanmaraş 2011, s. 113-114-115 bkz. (Mezar taşlarından birinde "Hacı Kenan oğlu şehit Mustafa Çavuş" yazılıdır.)

imiş. İçinde bir mezar vardır ki, taşında Heza merhum Mehmet Bey bin Alâüddevle yazılıdır” diyerek, türbeyi 884 H. / 1479 M yılına tarihlemeye çalışmıştır. Aynı şekilde Arifi Paşa, türbedeki mezar taşlarından birinin üzerinde “*Allahü'l baki heza merhum Mehmet bin Alâüddevle*” yazılı olduğunu ifade etmektedir ¹⁰²⁵.

Arifi Paşa; Mehmet Bey'in mezar taşının iç tarafında, “*Allahü'l. baki heza merhum Mehmet bin Alae'd. devleAllah bakidir, bu şahıs Alâüddevle'nin oğlu Mehmet'ti*”. Dış tarafında ise, “*Tabellahu serahu vece 'ale'l. cennete mesvahu*” Allah onun toprağını hoş etsin, mekânını da cennet eylesin Yazılı olduğun kaydetmiştir ¹⁰²⁶.

3. 14. 3. Yum Baba (dede) Türbesi

Kapalıçarşı'nın doğu tarafında yer alan Saatçiler Pasajı'nın içinde bulunan Yum Baba Dede Türbesi, XVI. yüzyılın ilk yarısında Dulkadir Beyliği döneminde inşa edilen Yum Dede Zaviyesi Mevlevi Dergâhı'nın bünyesinde yer alırken yıkılmış ve mevcut türbe 1985 yılında betonarme olarak yeniden yapılmıştır. Günümüze ulaşmayan ilk türbe Dulkadir Beyliği inşa edilmiştir. Alâüddevle Bey'in, 906 H. / 1500 M ve 14 Muharrem 916 H. / 23 Nisan 1510 M tarihli vakfiyelerinde, Yum Dede Zaviyesi Mevlevî Dergâhını inşa ettirdiğini belirterek, buraya vakıflarda bulunmuştur. Alâüddevle Bey zamanında 1500'lü yıllarda hayatta olduğu anlaşılan Yum Baba Dede'nin XVI. yüzyılın ilk yarısında öldüğünü ve ilk türbenin de bu dönemde yapıldığı bilinmektedir¹⁰²⁷. Mevlevi tekkeleri genellikle birkaç yapıdan oluşan külliye biçiminde yapılmış ve türbeler, dergâhın bir elemanı olarak inşa edilmiştir. Ayrıca Mevlevi tekkelerinde yer alan “semahane”nin bir kısmı genellikle türbe olarak düzenlenerek buraya dergâhın şeyhleri gömülmüş ve semahaneden parmaklıkla ayrılmıştır ¹⁰²⁸. Aynı şekilde Yum Baba (Dede) Türbesi, Mevlevi Dergâhı'nın bünyesinde inşa edilmiştir. 3 Recep 1315 H. / 28 Kasım 1897 tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili ile 1316 H. / 1900 M tarihli Halep Vilayeti Salnamesi'nde, Alâüddevle Bey'in inşa ettirdiği Yum Baba (Dede) Tekkesi'nin, Osmanlı padişahı II. Abdulhamit tarafından yenilenircesine tamir ettirdiği

¹⁰²⁵ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti”, Cüz:30-36, 38, 1330-1332, s. 358-377, 419, 431, 509-512, 535-552, 623-629, 692-697, 767-768, 89-96.) 7/38, 1332, s. 95; Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 55.

¹⁰²⁶ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir Dulkadir Oğulları Hükümeti”, s. 96.

¹⁰²⁷ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98; V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu: 166.

¹⁰²⁸ A. Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953, s. 334, 341-342.

kayıtlıdır¹⁰²⁹. Mevlevi Dergâhı 1937 yılında bakımsız bir durumda iken Vakıflar tarafından şahıslara satılmıştır. İlgili şahıslar dergâhı yıkarak önce köy garajı yapmışlar, 1965 yılında ise dükkânlar inşa ederek pasaj şekline dönüştürmüşlerdir. Türbe harabe bir halde bulunurken, 1985 yılında betonarme olarak basit tarzda iki katlı yapılmış ve binanın alt katı türbe, üst katı dükkân olarak düzenlenmiştir. Bugün Saatçiler Pasajı'nın güneybatı köşesinde yer alan türbeye, batı duvarında açılan dikdörtgen kesitli kapıdan girilir. Kapının üst kısmında 0. 25 X 0. 30 m ölçülerinde taş kitabe bulunmaktadır ve kitabeye “Hazreti Mevlâna Dergâhı” yazılmıştır. Çevredeki insanlar bu kitabenin, harabe haldeki türbenin içinde bulunduğunu ve türbe yapılırken buraya yerleştirildiğini ifade ettiler. Muhtemelen taş malzemeden yapılan sanduka, şimdiki türbe inşa edilirken betonla kaplanmıştır. Sandukanın baş Şahidesi sikke *Mevlâna* külâhı şeklinde sonlanmakta ve bu sikkeler ölen kişinin Mevlevi tarikatına mensup olduğunu simgelemektedir. Sandukanın üzerinde kitabe yoktur, fakat Mevlevi Dergâhı Yum Baba Dede Zaviyesi'nin kurucusu olan Yum Baba'ya ait olduğu kabul edilmektedir.

Kaynaklara göre Yum Baba'nın Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey 1480-1515 zamanında hayatta olduğu ve yörede sevilen ve sayılan bir Mevlevi şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Alâüddevle Bey'in vakfiyelerinde Yum Dede olarak zikredilmektedir. “Dede” sıfatı, Mevlevilikte belli bir mertebeye ulaşan dervişlere verilen unvandır. Bazı kaynaklarda bu şahıstan Yum Baba, Bum Dede ve Yemen Baba şeklinde de bahsedilmiştir. Ayrıca 1284 H. /1867 M tarihli Halep Vilayeti Salnamesi'nde, Maraş Kazası'nda Ashab-ı Kiram'dan önce makamlar sayılırken, Yemen Yum Baba'dan da bahsedilmektedir¹⁰³⁰.

3. 15. İMARETLER

İmaret, cami, mescit, medrese, tabhane, darülit'am, darüşşifa, aşevi, kervansaray, muvakkithane ve türbe gibi yapıların tamamı için kullanıldığı gibi, medrese talebelerine, fakirlere, gariplere, yolculara ve her isteyene bedava yemek dağıtılmak üzere yapılan hayır kurumlarına verilen isimdir¹⁰³¹. İmaretlerden yemek yiyenler öncelikle misafirler, külliye'deki görevliler ve öğrencilerdir. Bunların haricinde müderrisler, danışmendler,

¹⁰²⁹ 1318, Tarihli Halep Vilayeti Salnamesi, s. ? Resül Kesenceli, *231 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili*, (1315H. /1897-1898 M.) Değerlendirme ve Transkripsiyon-, K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996, s. 219.

¹⁰³⁰ 1284 tarihli Halep Vilayeti Salnamesi, s. 160-161.

¹⁰³¹ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Devletinde İmaret", *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, C. V. Ankara 1999, s. 44-48; Mitat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 161.

bevvâblar, imamlar, müezzinler, nöbetçi yeniçeriler, darüşşifada görevli hekimler, hastalar vb. insanlar bu tür hayır kurumlarından faydalanabilmektedirler¹⁰³². Bu müesseselerin gelir kaynakları, kimlerin yararlanacağı, çalışma genellikle vâkıflar tarafından belirlenmiştir¹⁰³³. Sosyal açıdan toplumun daha sağlıklı yetişmesine, kültürel yönden gelişmesine ve fertler arasında ahenkli bir düzenin sağlanmasına hizmet eden imaretler¹⁰³⁴ Osmanlı şehirlerinin birçoğunda bulunmakta ve halka hizmet etmektedir.

3. 15. 1. Nebeviyye İmaret

Alâüddevle Bey'in Hicrî. 906, Milâdi. 1500 tarihli vakfiyesinde şöyle denilmektedir; "Bu imareti başta Hazret-i Peygamber'in ruhu münevverine, sonra onun nesline, ashâbına, onların evlâtlarına ve zürriyetlerine bağışladım. Bundan dolayı da adını İmaret-i nebeviye olarak isimlendirdim¹⁰³⁵ diye bahsettiği Nebeviyye İmaretini, Alâüddevle Bey Vakfiyesi'ne göre Ulu Caminin kuzeyinde kurulmuştur. İmaretin XV. yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği düşünülmektedir. Ahır, hücreleri, odaları olan bu imaret, şehre gelen fakirler, ulema ve meşayihden kimselerin¹⁰³⁶ ve Nebeviyye Medresesinin talebelerinin ikametine tahsis edilmiştir¹⁰³⁷. Alâüddevle Bey'in yaptırdığı imaretin Ulu Caminin kuzeyinde, bugün abdestlik olarak kullanılan yerde bulunmaktadır¹⁰³⁸. Besim Atalay 1916 yılında imaretle ilgili gördüklerini aktarırken, imaretin harap olduğunu, sadece dış kapısının kemerinin kaldığını, ehil olmayan insanlar tarafından tamir edildiği için kitabelerin gelişi güzel konduğunu, bir kısmının kırıldığını ve kitabelerden birinde H. 917. M. 1511 tarihinin bulunduğunu belirtmektedir¹⁰³⁹. Mevhibe Savaş bahsedilen imaretin kitabesinin resmini neşretmiştir¹⁰⁴⁰. İmarete çeşitli gelir kalemlerinden vakıf olarak 1526 yılında 5800 akçe, 1563'te ise 10945 akçe gelir vakfedilmiştir Nebeviyye imareti, Köy, Hopur ve Kara Ağaç, Mahsul-i Hopurt,

¹⁰³²Zeynep Tarım Ertuğ, "İmaret", *DİA*: C. XXII İstanbul 2000, s. 220.

¹⁰³³Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, s. 16; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, s. 61.

¹⁰³⁴Kazıcı, "Osmanlı Devletinde İmaret", s. 44-48.

¹⁰³⁵Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakfiye Defterleri, nr. 590, s. 105.

¹⁰³⁶Nazif Velikahyaoğlu, "90. 611. 501 Tarihli Süleyman Bey Oğlu Alâüddevle Vakfiyesi", *Sütçü İmam Dergisi*, s. 6, Akid Yayıncılık, Ankara 1993, s. 28. ; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", *Vakıflar Dergisi*, S. VII, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1968, s. 162.

¹⁰³⁷Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. XXXVI.

¹⁰³⁸Mevhibe Savaş, *Dulkadiroğulları'na Ait Vakfiyeler Üzerinde Bir Çalışma*, s. 89'daki plan.

¹⁰³⁹Besim Atalay, *Maraş Tarihi*, s. 54.

¹⁰⁴⁰Mevhibe Savaş, *Dulkadiroğulları'na Ait Vakfiyeler*, s. 78.

bağ, zemin, arazi ve dükkânlar. Yıl. 1526, Senelik hâsılatı. 5800, Yıl. 1563, Senelik hâsılatı. 10945.

Maraş'ta XVII. yüzyılda iki imaret mevcut bulunmaktaydı. Nitekim Evliya Çelebinin, Maraş'ta İmaret-i Ulu Camii ve İmâret- i Kadriye olmak üzere iki imareten bahsetmektedir ¹⁰⁴¹. Aynı yerde zikredilen “Muhammmeti ve İmaret-i Ulu Camii” Hurufat belgelerinde “İmaret-i Nebeviye” olarak geçen yer olmalıdır. İmaret-i Nebeviye; Alâüddeve Bey tarafından XV. yüzyılın sonlarında, aynı adı taşıyan İmaret-i Nebeviye Medresesi ile birlikte Ulu Caminin yaptırılmıştır ¹⁰⁴². Bektutiye Medresesinin de yakınında olan imaretin medrese öğrencilerinin yeme içme ihtiyaçlarını karşıladığı anlaşılmaktadır. Bu imareti Alâüddeve Bey Maraş'ta aynı adı taşıyan medresesinin yanına inşa ettirmiştir. Aynı zamanda medrese talebelerinin ikametine tahsis edilmiştir. Vakıfları; Maraş'ta yaptırmış olduğu Hanın doğusunda bir arsa, Gencos adı ile bilinen Hopur Köyü, Kandil, Kınalı Burun, Hacınak, Yüzü Kanlu Depe, Yeni Pınar, Kızıl Çağıl mezraları, Kara Ağaç Köyünün yarısı, Geyik Sazı arazisi, Çomak Alanı, Zeytun Kalesi Köyü halkının cizyesinden 10 Eşrefi, Zeytun Kalesi bağları, Zeytun Kalesi Köyü doğusundaki Beybağı'nda 100 adet zeytun ağacı, Güvercinlik'te Niğbolu adı ile bilinen pirinç sulama kanalı, Kayseri'ye bağlı Palas Köyü ile Gökin mezarının yarısı, Kara Maraş'a bağlı Kösece köy Köprü Ağzı Taşlu Seki ve Ceyhan nehri üzerindeki köprü yakınındaki Kara Sevmez mezralarını ve çarşıda 6 dükkânı Alâüddeve Bey imarete vakfetmiştir ¹⁰⁴³ sadece kayıtlarda kalmıştır.

3. 16. HANLAR KERVANSARAYLAR

Han Farsça bir kelime olup, "kervansaray" ve "ribât" olarak da anılan hanlar, kervanların güvenliği ve konaklaması için anayol kenarında tesis edilen yapılarıdır. Hanlar mal yapımı ve ticaret işlerinin birlikte görüldüğü yerlerdi ve isimlerini de burada üretilen mallardan alıyorlardı. Şehirlerarasında ve genellikle yollar üzerinde yapılan bu yapılarda kervanlar geçici olarak konaklar, beraberinde getirdikleri malları pazarlar ve para işlemlerini takip ederlerdi. Hanlar, Anadolu'nun Selçuklu hâkimiyetine girmesinin ardından XIII. yüzyılın sonlarında milletlerarası ticaretin merkezi olmuştur.

¹⁰⁴¹Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9, s.175.

¹⁰⁴²Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 130.

¹⁰⁴³Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 38, 49, 115, 173, 278.

Ekonomi politikalarını ve fetihlerini milletlerarası ticaretin konumuna göre düzenleyen Selçuklu sultanları Anadolu'nun bir ucundan diğer ucuna, ana ticaret yollarından ara yollara kadar her alanda hanlar yaptırdığını bilmekteyiz¹⁰⁴⁴. Hanlar da imaret parçalarından biridir. Bu binaların imaret çevresinde veya biraz yakınında yapıldıklarını görmekteyiz. Eski hanlar oturmak ve yatmak için olduğu kadar alış verişe de yararları¹⁰⁴⁵. Genelde ticaretin yapıldığı arasta civarı tercih edilirdi. Maraş'ta Kâtip Büyük Bağdat Müftü Hanı buna güzel bir örnektir. Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddevle Bey tarafından XV. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır. Gelirini Seyyit Mazlum Zaviyesine vakfetmiştir. Şehre gelen tüccar ve yolcuların ihtiyacını karşılamak üzere yapılmıştır. Han ahşap ve kerpiç yapıdan oluşturulmuş, odalar yan yana, pencereleri güneş ışığını alacak şekilde yapılmıştır. Güneye bakan kısmında bir balkon vardır. Ayrıca birinci katta merdivenin yanında helası da bulunmaktadır¹⁰⁴⁶. Bu binayı genel olarak ele alacak olursak o zamanın şartlarına göre insan yaşamına uygunluğu halk sağlığı açısından değerlendirilebilir. Ayrıca aynı sokakta bir hamamın da bulunması, uzaktan gelip orada geçici barınanların beden temizliği açısından önemli olmaktadır. Türklerin seyahate, konaklamaya verdikleri öneme dayanarak her dönemde örnek bir konukseverlik ruhu gösterdikleri ve bugünkü anlayışa çok benzeyen bir konaklama sistemi geliştirdikleri söylenebilir. Bu sistem içinde yer alan ve seyahatlerde en fazla kullanılan konaklama tesisleri ise kervansaraylar olmuştur. Kervansaraylar vakıf olup kazanç müessesesi olarak görülmezdi. Kervansaraylarda, bu tesislerden yararlanma ve hizmet koşullarının yazılı olduğu vakıfnameler bulunurdu. Gelip geçen hür, köle, zengin, fakir, kadın, erkek her yolcuya hizmet verilmesi bu vakıfnamelerde yazılıydı. Ayrıca şehre gelen garip ve kimsesizleri üç gün misafir ederek yedirip içirdikleri gibi bindikleri hayvanları da üç gün beslemek ve barındırmak zorundaydılar. Sınıf ayrımı yapılmadığı gibi Müslüman ve Gayrimüslim ayrımı da yapılmadan her yolcuya aynı özen gösterilirdi. Hastalar iyileştirilir, ilaç verilir, yoksul yolcuların bazı ihtiyaçları karşılanırdı. Kervansaraylar yolcuların her tür gereksinimlerini karşılamak üzere tasarlanmıştı. Aşevi, mescit, hamam, nalbant, araba tamirhanesi, sağlık ocağının yanı sıra bazılarında kitaplık bile bulunmaktaydı. Selçuklu Maraş Emiri Nusretüttin Hasan Bey 1215 yılında Afşin'de Ashab'ül Kehf Külliyesi içinde yer alan kervansaray,

¹⁰⁴⁴ Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", *Belleten*, X/39, Ankara 1946, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 492.

¹⁰⁴⁵ Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s. 39.

¹⁰⁴⁶ Yerinde incelenmiştir

tekke ve zaviye, 1232'de bir cami yaptırarak vakıf tesis etmiştir¹⁰⁴⁷. Dulkadirliiler zamanında bunlara ilave tesisler yapılmış, Alâüddevle Bey tarafından vakıf geliri tahsis edilmiş ve böylece devamı sağlanmaya çalışılmıştır¹⁰⁴⁸. Maraş, eski bir ticaret merkezi idi.

XVII. yüzyılda çok sayıda şehir hanı mevcut idi. Evliya Çelebi, Maraş'ta altı hanın varlığından bahseder. Bunlardan, çarşı içinde Acem Hanı, Ulu Camii yakınında Müftü Hanı'nın adlarını vermektedir¹⁰⁴⁹.

3. 16. 1. Kâtip'in (Büyük Bağdat-Müftü veya Cumhuriyet) Hanı

Kahramanmaraş, Merkez Kurtuluş Mahallesi, Atatürk Bulvarının kuzeyindedir. 1400'lü yılların sonlarında Dulkadir Hükümdarı Alâüddevle Bey tarafından yapılmıştır. Alâüddevle Bey'in H. 906/M. 1500 tarihli vakfiyesinde Hanı Bağdadü'l Kebir Kâtip Hanı Seyyit Mazlum Zaviyesi'nin vakfidir. Alâüddevle Bey'in 960 H. /1500 M. tarihli vakfiyesine göre hanın doğu bölümünün Beylik Döneminde inşa edildiği, hanın batı bölümünün ise mimari teknik ve taş işçiliğine bakılarak XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarında yapıldığı sanılmaktadır¹⁰⁵⁰. Han bir dönem Kâtipler tarafından kullanılmış olmasından dolayı halk arasında Kâtip Han diye anılmaktadır. Hanın Cumhuriyet Han olarak anılması ise hanın ana giriş kapısı üzerinde yer alan cumhuriyeti simgelediği var sayılan ay yıldızlı motifin varlığından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. 1990 yıllara kadar kullanılan yapı günümüzde tamir edilmektedir. Han; Bağdat Hanı ya da Müftü Hanı¹⁰⁵¹ olarak da anılmaktadır. Yapının doğu bölümünün Beylik Döneminde yapıldığına ilişkin olarak Alâüddevle Bey'in 960 Hicri/1500 Miladi tarihli vakfiyesinde Ulu Caminin güneyinde Bağdat Hanı adında inşa edilen büyük handan da bahsedilmektedir. Bundan dolayı Han Bağdat Hanı olarak da anılmaktadır. XVII. yüzyıl ortalarında Maraş'a gelen Evliya Çelebi Seyahatnamesinde şehirde altı büyük hanın olduğunu, bunlardan birisinin de Müftü Hanı olduğunu belirtmiştir. Bu verilere dayanılarak hanın; ilk olarak Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde yapıldığını, bu

¹⁰⁴⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 123.

¹⁰⁴⁸ Yinanç, *Dulkadirli Beyliği*, s. 124.

¹⁰⁴⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s. 175.

¹⁰⁵⁰ Mimari özellik ve kullanılan malzeme bakımından incelendiğinde doğu bölümün batı bölümden daha önce yapıldığı görülmektedir.

¹⁰⁵¹ Müftü Hafız Ali Efendinin babası tarafından han olarak kullanıldığından dolayı "Müftü Hanı" diye anılmıştır. Mevhibe Savaş, (Derleyen), *Dulkadiroğulları'na Ait Vakfiyeler Üzerinde Bir Çalışma*, Kahramanmaraş 2011, s.103 "Merhum Hafız Ali Efendinin babası tarafından çalıştırılan, hana ve dolayısı ile bu aileye "hancı zâdeler", veya "Lelebici zâdeler" lâkabı verilmiştir.

hanın günümüzdeki hanın doğu bölümünü oluşturduğunu düşünülmektedir. İki bölümlü hanın doğu bölümünün ayakta kalan zemin kat üzerindeki mimari kalıntılara göre yapının iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ayakta olan bölümün zemin katının ahır, üst katının yolcuların konakladığı mekân olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁰⁵².

3. 16. 2. Taş Han

Kahramanmaraş, Merkez, Kurtuluş Mahallesi de, Belediye Caddesi ve Mazman Sokağın kesişimin de, yer almaktadır. Han doğuda Maraş Çarşısı Suk- 1 Maraş, batıda Kapalı Çarşı, güneyde Bakırcılar Çarşısı, kuzeyde Mazman Çarşısı ile çevrilidir. Hanın mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. Hanın batı giriş kapısı üzerinde bir kitabe yer almaktadır. Fakat bu kitabe okunmayacak kadar yıpranmıştır. Bundan dolayı hanın tam olarak ne zaman yapıldığı belli olmamakla birlikte bazı yazılı kaynaklarda hanın XVII. yüzyıl ortalarında yapıldığı belirtilmektedir. Ancak yapılan araştırmalara göre Osmanlı Devleti'nin Yükselme Döneminde kent ticareti için önemli olan hanlarda moloz taş kullanımı sık görülen bir özellik değildir. Bununla birlikte Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde de bu tür yapılarda moloz taş kullanılmasının yaygın olduğu görülmektedir. Bundan dolayı hanın Dulkadiroğulları Döneminde yapıldığı, olası deprem, yangın v. s. gibi sebeplerden dolayı tahrip olduğu ve hanın Osmanlı Döneminde de XVII. yüzyıl ortalarında yenilercesine onarıldığı tahmin edilmektedir. Han, Cumhuriyet Döneminde iki üç defa onarım görmüş en son onarımı 2002 yılında görmüştür. Han iki girişle doğudan Maraş Çarşısına, batıdan Kapalı Çarşıya bağlanmaktadır. Bu girişlerden doğu taraftaki giriş yuvarlak kemerli beşik tonozla örtülüdür. Zemin katta kuzeydoğuda, hanın ambarı olduğu düşünülen tonozlu uzun bir bölüm vardır¹⁰⁵³. Taş Han; ortada bir avlu etrafında iki katlı depo ve konaklama mekânlarından oluşan bir yapı şeklinde inşa edilmiştir. Bu düzenlemesi ile han mimarisi içinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubunda yer almaktadır. Taş Han doğu batı doğrultusunda hafif eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Han, yolcuların konaklama

¹⁰⁵²Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri, s. 17.

¹⁰⁵³Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri, s. 27.

yeri olarak inşa edilmiş olup çevresindeki çarşı kompleksiyle bir bütünlük oluşturmaktadır¹⁰⁵⁴.

3. 17. ÇARŞI VE PAZARLAR

Aşağı; bir şehrin veya kasabanın kalabalık yerlerine ve alışveriş merkezlerine denilmiştir. Çarşı ve pazardan daha farklı bir özelliği olan aşağı, çok yerde şehir ve kasabaların sahillinde, alçak yerlerinde bulunmakla birlikte, ticaretle ilgili yapılar da oralarda kurulmuştur. Şehrin yerleşim yerleri ile varoşlar daha yüksekte olduğu için "Yukarı" "Aşağı" tabirleri bundan halkın diline girmiştir. Halk ve ticaret ile uğraşanlar "aşağının malı" deyimlerini Batı şehirleri veya limanları anlamında kullanmışlardır¹⁰⁵⁵. Çarşı ve pazarlar; Farsça dört taraf anlamına gelen "çarsu" dan bozma bir kelime olan çarşı, üstü kapalı pazar alanlarına verilen isimdir¹⁰⁵⁶. Alım satım yerleri için pazar tabiri kullanırken, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren çarşı kelimesi ön plana çıkmıştır. Pazarlar ise kırsal kesimlerde mevsimlik oluşturulan alışveriş mekânları, köy ve kasabalarda, şehirlerin haftanın belli günlerinde kurulan açık alışveriş yerleri için kullanılmış bir kelimedir. Çarşı ile pazar işlev bakımından farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Maraş'ta XVIII. yüzyıllarda şehir merkezinde her daim açık olan çarşı, Ulu Caminin arkasındadır. Burada çeşitli meslek gruplarından oluşan birçok dükkân bulunmaktadır. Nitekim Evliya Çelebi, 1045 adet dükkânın varlığına işaret etmektedir¹⁰⁵⁷.

3. 18. DUA KUBBELERİ

Dua Kubbeleri Anadolu'da XIII. yüzyılda ortaya çıkan esnaf teşkilatı olan "Ahilik" geleneğine bağlı olarak inşa edilmiş yapılardır. Bu yapılar Anadolu'da Ahilik geleneğine bağlı olarak toplanan çarşı esnafı, her sabah bereket duası eder, dürüst çalışacağına, iyi mal üreteceğine ve ticaretle hile yapmayacağına ilişkin ant içtikleri mekânlardır. Anadolu'da Dua Kubbeleri ilk olarak beylikler döneminde çarşı mimarisi içinde karşımıza çıkmakta olup, dua kubbeleri içinde bulunduğu çarşılarla birlikte vakıf eseri olarak yapılmışlardır. Kahramanmaraş'taki Dua Kubbesi Taş Han'ın güneyinde Bakırcılar Çarşısının kuzey kanadının batı tarafında dükkânlar yer

¹⁰⁵⁴Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri, s. 29.

¹⁰⁵⁵Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III. , s. 96.

¹⁰⁵⁶Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 330.

¹⁰⁵⁷Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s. 175.

almaktadır. Yapının girişi güneyden Bakırcılar Çarşısından sağlanmaktadır. Üzerinde herhangi inşa kitabesi yoktur. Çarşı kompleksi gibi Dua Kubbesi'nin de XVI. yüzyıl başlarında Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde inşa edildiği son şeklini XVI. yüzyılın sonunda Osmanlı Döneminde aldığı sanılmaktadır. Yapı günümüzde şahıs mülkiyetinde olup özgün fonksiyonu kaybederek bakırcı dükkânı olarak kullanılmaktadır¹⁰⁵⁸.

Dua Kubbeleri Ahilik geleneğine bağlı olarak; çarşı esnafının dükkânlarını açmadan önce topluca dua ettikleri mekânlar olduğundan daha sonraki dönemlerde de esnafların toplantı yeri olarak kullanılmıştır.

3. 18. 1. Ahilik ve Maraş Çarşıları

Ahilik; Sosyo ekonomik ve coğrafi şartların zaruri bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Müslüman Türk esnafının hayat ve dünya görüşüne uygun olması nedeniyle, esnaflar ve meslek erbapları Ahi Evran Hazretlerinin önderliğinde Anadolu'dan Balkanlara, Orta Doğu ve Kafkaslara kadar örgütsel bir yapıyla yayılan bir sivil teşkilatlanmaya verilen adıdır. Bir yandan Ahiliğin erdem ve prensiplerini benimsemek ve savunmanın yanı sıra, bireylerin kişilik ve ahlaki yönünden de pekişmelerini hedefleyen bir sosyal kurumdur. Ahi Evran, üstatları olan Muhiyiddin İbn-i Arabi ve Evhadüddin Kirmani ile 1205 tarihinde Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Üstatlarıyla birlikte Anadolu'nun pek çok şehrini dolaşarak, vaazler vermiş, esnaflara dünya ve ahret işlerini düzene koymaları yönünde önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Ahi Evran Hazretleri, kaynaklara göre 32 değişik sanat kolunu teşkilatlandırarak Anadolu'nun dört bir yanına yaymıştır. Bu sebeptendir ki, esnaf ve sanatkârların piri olarak kabul görmüştür. Ahilik Teşkilatı'nın benimseyip uyguladığı birtakım ilkeleri vardır. Görüldüğü üzere "Ahilik Teşkilatı" dört başı mamur bir teşkilattır. Ahiliğin temel prensiplerinin yazılı olduğu Fütüvvetname'de, Ahilik Teşkilatı'na kimlerin alınıp, kimlerin alınmayacağı da kesin olarak belirtilmiştir¹⁰⁵⁹.

Maraşta Bakırcılar Çarşısında yer alan Ahi geleneğinin bir parçası olduğu düşünülen ve "Dua Kubbesi" olarak nitelendirilen yapının; Ahi geleneğinin ve bunun

¹⁰⁵⁸ Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri, s. 193.

¹⁰⁵⁹ Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri, s. 119.

devamı olarak değerlendirilen Lonca Teşkilatlarının aktif dönemde bir toplanma mekânı yahut bekçi kulübesi olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir¹⁰⁶⁰.

3. 18. 2. Bakırcılar Çarşısı

Bakırcılar Çarşısında herhangi bir inşa ya da onarım kitabesi yoktur. Ancak çarşının Mimari özellikleri ve yapı malzemesine göre Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde, XVI. yüzyıl başlarında yapıldığı, Beyliğin Osmanlı egemenliğine girdikten sonra ise son şeklini XVI. yüzyıl sonlarında aldığı tahmin edilmektedir. Bu dönemlerde Vakıf mülkiyetinde inşa edilen çarşıdaki dükkânlar, sonraları şahıs mülkiyetine geçmiş olup; günümüzde bu iki çarşıdaki dükkânların tamamı şahıs mülkiyetine aittir¹⁰⁶¹.

3. 18. 3. Belediye Çarşısı (Maraş Çarşısı, Suk-ı) Maraş

Alâüddevle Bey'in Hicrî. 906, Milâdi. 1500 tarihli vakfiyesinde Suk-ı Maraş Maraş Çarşısı adıyla kayıtlıdır. Maraş Çarşısı, belgelerde "suk"¹⁰⁶², "suk-ı sultaniye"¹⁰⁶³, "çarşı"¹⁰⁶⁴ olarak geçmektedir. Çarşının inşa tarihine ilişkin herhangi bir kitabe mevcut olmayıp; Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde 1337. 1522, Alâüddevle Bey'in 1500 Hicri. 906 tarihli vakfiyesine göre 1500'lü yıllarda Alâüddevle Bey tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Maraş Çarşısı Suk-ı Maraş ya da Belediye çarşısı, eski resimlerinden de anlaşıldığına göre Beylik dönemi mimarisini yansıtmakta olup Anadolu'da Beylikler döneminde inşa edilmiş en büyük çarşılardan biridir. Çarşı kentimizin en eski ticaret mekânlarından birisi olup vakfiyede ve eski kaynaklarda çarşının ismi "Suk-ı Maraş" Maraş Çarşısı olarak geçmektedir. Belediye Çarşısı adını daha sonra Cumhuriyet Döneminde almıştır. Maraş Çarşısı Dulkadiroğlu Beyliği ve Osmanlı Döneminde kentin en canlı ticaret bölgesi olmuş; günümüzde de bu özelliğini sürdürmektedir. Çarşının her iki tarafından belli noktalardan sokaklara yer verilerek diğer çarşılarla bağlantısı sağlanmıştır. Son şeklini Osmanlılar zamanında alan Maraş Çarşısı (Suk-ı Maraş) ortalama 6. 60 metre genişliğinde ve 240 metre uzunluğundaki sokağın iki tarafına sıralanan dükkânlardan oluşmaktadır¹⁰⁶⁵.

¹⁰⁶⁰ *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman Şehri*, s. 120.

¹⁰⁶¹ *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri*, s. 39.

¹⁰⁶² VAD. No: 1145, s. 89.

¹⁰⁶³ VAD. No: 1145, s. 104.

¹⁰⁶⁴ VAD. No: 1145, vr. 29a.

¹⁰⁶⁵ *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri*, s. 51.

3. 18. 4. Eski Yukarı Maraş Bedesteni

Bedestenin yapımına ilişkin; bugünkü ayakta kalan kısımlarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak yazılı kaynak; Alâüddevle Bey'in 910 H/ 1500 M ve 916 H / 1510 M tarihli vakfiyelerinde, Ulu Camii gelirleri arasında Maraş Bedesteninden elde edilen gelirlerde gösterilmektedir. Ayrıca 1058 hicri 1648 miladi yılında Maraş'a gelen Evliya Çelebi Maraş'ta 4'er kapılı iki bedestenin varlığından bahsetmektedir. Bu iki bedestenden birinin Eski Yukarı Maraş Bedesteni olduğu tahmin edilmektedir. Bu verilere dayanarak bedestenin Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde, XV. yüzyılın sonlarında Alâüddevle Bey tarafından inşa edildiği tahmin edilmektedir.¹⁰⁶⁶ 1400'lü yılların sonlarında Dulkadir Hükümdarı Alâüddevle Bey tarafından yapılmıştır. Alâüddevle Bey H. 906/M. 1500 tarihli vakfiyesinde Maraş Bedesteni inşa ettirdiğini belirtmektedir. Bedestenin Mimari yapısı tam olarak günümüze ulaşmasa da güney cephesindeki cümle kapısı ve dokuz dükkân hâlâ mevcuttur. Bedesten günümüzde kasaplar çarşısı olarak kullanılmaktadır. Alâüddevle Bey H. 906/1500 tarihli vakfiyesinde bedestendeki dükkânlardan yirmi ikisinin Maraş Bağdadiye Medresesine; H. 916/M. 1510 tarihli vakfiyesinde ise bedestendeki dükkânların yarısının Taş Medreseye diğer yarısındaki dükkânların da seyyitlere ve fakirlere vakfedildiğini belirtmiştir.

3. 18. 4. 1. Semerciler Çarşısı

Semerciler çarşısında her hangi bir inşa ya da onarım kitabesine rastlanmamıştır. Bu çarşının da Bakırcılar Çarşısında olduğu gibi benzer mimari özellikleri ve yapı malzemesinden dolayı Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde, XVI. yüzyıl başlarında yapıldığı, Beyliğin Osmanlı egemenliğine girdikten sonra ise son şeklini XVI. yüzyıl sonlarında aldığı tahmin edilmektedir¹⁰⁶⁷.

3. 18. 5. Kazazlar--Mazmanlar Çarşısı

Mazmanlar ve Kazazlar Çarşıları üzerinde her hangi bir inşa ve onarım kitabesi yoktur. Bundan dolayı bu çarşıların tam olarak ne zaman yapıldığı belli değildir. Ancak bu iki çarşının diğer çarşı grupları içindeki konumları ve özgün olan dükkânlardaki Mimari özelliklerine göre Dulkadiroğlu Beyliğinin son döneminde inşa edildiği, son

¹⁰⁶⁶ *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri*, s. 116.

¹⁰⁶⁷ *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri*, s. 87.

şeklini ise Osmanlı Döneminde yani XVI. yüzyıl sonlarında aldığı sanılmaktadır. Kentlerde geleneksel çarşı çeşitliliğinin çok olması o kentte ticari kültür zenginliğini göstermektedir. Kentimizde çarşı çeşitliliği oldukça fazladır. Mazman ve Kazzazlar Çarşıları önemli örneklerdendir. Mazman ve Kazzazlar Çarşısı, Kapalı Çarşı'nın doğusunda, Taş Hamın kuzeyinde ve Maraş Çarşısı Sûk-ı Maraş Belediye Çarşısının da batı tarafında yer alır¹⁰⁶⁸. Çarşılar içinde bir başka çarşı da Kazzazlar Çarşısıdır. Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi bölgemizde de ipeğe verilen önemden dolayı ipekli kumaş ve ipekli giyim ürünlerinin satıldığı çarşılar kurulmuş olup bu çarşı kentimizde de kurularak Kazzazlar Çarşısı adını almıştır. Anadolu'nun diğer kentleri gibi; bugün hızlı sanayileşme ve bunun getirdiği ekonomik ve toplumsal değişiklikler sonucu geleneksel çarşılar giderek etkinliğini yitirmektedir. İşte Mazmanlar ve Kazzazlar Çarşısında bu değişimlerden nasibini almıştır. Her iki çarşı özgün fonksiyonlarını yitirmiştir¹⁰⁶⁹.

3. 19. HAMAMLAR

Isıtmak, sıcak olmak anlamındaki Arapça "hamm hammam " kökünden Türkçe'ye hamam olarak geçmiştir. Hamamlar, suyun ısıtılarak insanların temizlenip, yıkanmaları için yapılan tesislerdir. Tarihte en eski dönemden itibaren hamam binaları yapılmış, daha çok Roma döneminde yaygınlaşmıştır. İslam dininin temellerinden sayılan temizlik, Müslümanların da ayrıca önem verdiği bir konu olmuş; herkesin istifade edebileceği hamamlar inşa edilmiştir. Mimarisine de önem verilen bu yapıların İslâm ülkelerinde ilkçağ mimarisinin plan sistemi kullanılmışken, Türk hamamlarında dört eyvan şekli ön plana çıkarılmıştır. Arap ülkelerinde çifte hamam pek yokken, Türkler birbirine bitişik erkek ve kadınlar için, iki binadan oluşan çifte hamamlar yapmıştır¹⁰⁷⁰. Hamamlar, Anadolu şehirlerinde külliyelerin bir parçasını teşkil etmiş veya müstakil olarak inşa edilmiştir¹⁰⁷¹. Temizliğe insanlığın ve dinin gereği olarak dikkat eden Türk toplumunun yaşadığı her yerde hamamlar mutlaka yerleşme düzeni içerisinde yer

¹⁰⁶⁸ Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri, s. 89.

¹⁰⁶⁹ Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri, s. 90.

¹⁰⁷⁰ Semavi Eyice, "Hamam", DİA. , XV. , İstanbul 1997, İSAM, s. 402-430.

¹⁰⁷¹ Yılmaz Önge, XI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Anadolu Su Mimarisinde Çeşme, Sebil ve Şadırvanlar, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları. Ankara 1997, TTK, s. 139.

almıştır. Hamamlar Anadolu Selçuklularından sonra asıl Osmanlı döneminde gelişmiş; devletin sınırlarının ulaştığı her yerde irili ufaklı birçok hamam yapılmıştır ¹⁰⁷².

Mimari bakımdan Osmanlı döneminde yapılan hamamların sanatsal bir zevkle inşa edildiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde, Maraş'ın şehir merkezinde de çeşitli mahallerde hamamlar bulunmakta idi. XVI. yüzyılın sonlarında Evliya Çelebi, beş hamam olduğunu yazmakta ancak bunlardan sadece Çarsı Hamamı, Çukur Hamam ve Boğazkesen Hamamı'nın adlarını vermektedir ¹⁰⁷³. İncelenen Hurufat kayıtlarına göre Evliya Çelebi'nin ismini verdiği hamamlardan yalnız Boğazkesen Hamamı'nın XVIII. yüzyıl'da varlığını hâlâ koruyabildiği anlaşılmaktadır. Ancak belgede nedense geçmeyen Çukur Hamamı da günümüzde hâlâ hizmet vermektedir.

Günümüze kadar gelen bir rivayete göre; Camilerin inşası sırasında inşaatta çalışanların İslâmi usullere göre çalışabilmesi için Camii inşa sına başlamadan evvel inşaat sahasına önce hamam inşa edilir. İnşaatta çalışan işçiler inşaat sahasına hamamın ön kapısında gire ve çalışmaya başlar, akşam yine hamamdan sabah girdiği kapıdan çıkar¹⁰⁷⁴. Türklerde yıkanma eskiden beri yaygın bir adetti. Bunun için hamamlar yapılırdı. Orduda bile seyyar hamamlar vardı. Bu usul Selçuklulardan Bizanslılara da geçmiştir¹⁰⁷⁵. Türkler, tarihi asaletleri ile temiz bir millettir. İslâmiyet'i kabul etmeleri ve İslâmiyet'in temizliğe ait hükümlerini büyük bir titizlikle uygulamaları neticesinde devletin dört bir yanında yüzlerce hamam yapmışlardır.

Türklerde İslâmiyet'in emirlerinin gereği olarak her evde, zorunlu hallerde su dökünmek için yıkanma yerleri yapılmıştır. Kahramanmaraş'ta evlerdeki bu küçük hamamlara câ çağ, Câ, yer, mekân, mevki, ¹⁰⁷⁶adı verilmiştir. Camilerin gusülhaneleri ve umumi hamamlar beden temizliği için kullanılmıştır. Bu dönemde hamamlar, yazın

¹⁰⁷² Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997, Karapınar Belediyesi Yayınları. s. 46.

¹⁰⁷³ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s.175.

¹⁰⁷⁴ Yağcı Özalp'ın ders notlarından, Müslümanların asırlar önce cami inşa edilecek alana önce "Hamam" inşa ediliyor. İşçiler iş yerine geldiklerinde hamamın ön kapısında inşaat alanına girdiğinden gerekliyse yıkamıyor. İş yerinden çıkarken de hamamın arka kapısından hamama girerek iş yerini terk ediyor. İnşaat girerken de çıkarken de temizlik ön plana alınıyor. İnşaat alanında hamamdan sonra "İmaret" yapılmaktadır. Temizlenmiş çalışanların karınları da doyurulmuş oluyor. Sonra inşaat alanına "Muvakkithane" daha sonra "Medrese" inşa ediliyor. Külliye'nin tamamlanması için "Camii" inşaatına başlanıyor. Cami inşaatını bitinceye kadar, medresede okuyanlardan camide görevlendirilecek görevliler ve camii cemaati yetiştirilmiş oluyor. Tunçer Baykara, E.. Posta; baykaratuncer@hotmail.com.

¹⁰⁷⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Ortak Dersler Türk Tarihi I, Kültür ve Medeniyet*, Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, s. 222.

¹⁰⁷⁶ *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. III, Türk Dil Kurumu, Ankara 1968.

ve özellikle de kış aylarında halk tarafından tercih edilmiştir. Türkmen Beyliklerinde çok sayıda hamamın varlığı bilinmektedir. Bunların bir kısmı Osmanlılara ulaşmış, yenileri ilave edilmiştir. Hamamlar sonraki yüzyıllarda da görevlerini aktif olarak sürdürüp bir kısmı günümüze kadar gelmiştir¹⁰⁷⁷. Yahudilerin çokça bulunduğu bazı mahallelerdeki hamamlarda, Yahudilerin kendi inançlarına göre temiz olabilmeleri için, yıkandıktan sonra içine dalıp çıktıkları havuzlu bir mekân bulunmaktadır. Mahalli bir tabir olarak tumba *kulleytin* adı da verilmektedir. *Paşa, Tüfekçi, Kuyucak* hamamlarında bu özellik bulunmaktadır. Yahudilerin havuza girip çıkmaları, Müslümanların guslü mukabilinde bir işlemdir. İç mekânın aydınlığı kubbede açılan ışık gözleriyle sağlanmıştır.

Bu mekânlar, Türklerin engin hoşgörülerini mimarı eserlerine de yansıtmaları bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Hamamlar soyunmalık, sıcaklık, soğukluk, rüzgârlık, ılıkılık, sıcaklığa bitişik su deposu gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bazı hamamların kapılarının hemen yanında çeşmeler de yaptırılmıştır. Türklerin yaşamında hamamlar sadece bir yıkanma yeri değil, daha ötesi sağlık, sosyal ve kültürel etkinliklerin yaşandığı merkezler olmuştur. İnsanoğlunun yaşamsal gereksinimlerinden biri olan suyun sağlık amacıyla kullanımı, hamam ve kaplıca gibi su mekânlarının inşasına yol açmıştır. Bu yapı türlerinden biri olan hamamlar, insanların özellikle yıkanma ve temizlenme ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Cildi ve bedeni temizlemek, toksinden arındırmak, kan dolaşımını arttırmak, bağışıklık sistemini uyarmak, fiziksel ve mental zindeliği desteklemek için gerekli bir metot olarak düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, hamamlar her dönemde toplumların dinî inançları doğrultusunda mimari şekillenme göstermiş ve sosyal yaşantılarının bir parçası olmuştur. Dulkadiroğullarından günümüze ulaşabilmiş ve halen kullanılmakta olan hamamlar şunlardır.

¹⁰⁷⁷ Evliya Çelebi, XVII. asırda Maraş'ta 5 hamam olduğunu, bunlardan Çarşı, Çukur ve Boğazkesen hamamlarının isimlerini kaydetmiştir. Hamam sayısı ve 1898'de 11 adet, 1900 yılında 13 adet, Besim Atalay ise 1910'lu yıllarda hamam sayısını 30 adet olarak bildirmiştir. 1619 tarihinde Paşa Hamamı, Pazar Hamamı ve Tekkenişin Hamamının ismi geçmektedir. Ayrıca, Mayıs 1837 tarihli Bayezidoğlu Süleyman Paşa vakfiyesinde, Cığcıği Mahallesi'nde (Hayrullah Mahallesi) Çay Hamamı'nı inşa ettirdiğini belirtmektedir.

3. 19. 1. Boğaz Kesen Hamamı

Boğaz Kesen Hamamı Maraş'ta XVII. yüzyılda mevcut idi. Evliya Çelebi'nin eserine aldığı Boğaz Kesen Hamamı ¹⁰⁷⁸, Boğaz Kesen Mahallesinde Boğazkesen Camii yakınında bulunmaktaydı ¹⁰⁷⁹. Dulkadirli hükümdar Alâüddeve'nin Ekmekçi başı Hacı Ali Ağa bin Abdullah tarafından cami ile birlikte 1480-1515 yılları arası yaptırılmıştır. Maraş'ta Boğaz Kesen Hamamına dair tek belge, Boğaz Kesen Mahallesi'nde hamama bitişik olan mescittir. Padişah izniyle camiye çevrildiği ve hatipliğine fahri olarak Şaban 1138/Nisan Mayıs 1726'da Mahmut Halife'nin tayin edildiğine dair kayıttır ¹⁰⁸⁰. Cami'nin doğu tarafındaki haziresinde bulunan şahidelere göre, hazirede medfun bulunan kişilerin genelde Dulkadir hanedanına mensup oldukları anlaşılmaktadır ¹⁰⁸¹.

3. 19. 2. Çukur Hamam

Çukur Hamam Kahramanmaraş Kalesi'nin güney eteğinde Merkez, Ekmekçi Mahallesi, Şekerdere Caddesi üzerinde, yer almaktadır. Hamam günümüze kadar birçok onarım görmüş olmasına rağmen özgünlüğünü önemli ölçüde korumaktadır. Hamamın tam olarak ne zaman yapıldığı belli olmamakla birlikte yazılı kaynaklara göre XV. yüzyılın ikinci yarısında Dulkadiroğlu Beyliği Döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Hamamın duvarı kabayonu ve moloz taştan üst örtüsü tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Hamamın zemini blok kesme taş ve mermerle kaplıdır ¹⁰⁸². XV. yüzyılın ikinci yarısında Dulkadir Beyliği tarafından yapılmıştır. Yol seviyesinin altında kaldığı için bu isim verilmiştir. Evliya Çelebi, 1648 yılında Çukur Hamamının varlığından bahsettiğine göre hamam bu tarihten önce yapılmıştır ¹⁰⁸³.

3. 19. 3. Marmara Hatuniye Pazar Hamamı

XV. yüzyıl sonlarında Alâüddeve Bey tarafından inşa ettirilmiştir ¹⁰⁸⁴. Tahrir defterlerinde “Hatuniye Hamamı” ismiyle geçen yapının, ticari bir bölgede yer almasından dolayı “Pazar Hamamı” diye anılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Maraş’a Hicrî. 1058, Milâdi. 1648 yılında gelen Evliya Çelebi, şehirde beş hamam olduğunu

¹⁰⁷⁸Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s.175.

¹⁰⁷⁹VAD. No: 1148, vr. 28a.

¹⁰⁸⁰VAD. No: 1091, vr. 157a.

¹⁰⁸¹ Mevhibe Savaş, Tarafından yerinde yapılan araştırmalar.

¹⁰⁸²*Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı değerlerin Kahraman şehri*, Maraş, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012, s. 51.

¹⁰⁸³ Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 447.

¹⁰⁸⁴Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 198.

zikrederek, bunlardan birinin Çarşı Hamamı olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebinin zikrettiği hamamın “Pazar Hamamı” olması ihtimali kuvvetlidir. Polonyalı Simeon’un da seyahatnamesinde “Pazar Hamamı” olarak geçmektedir ¹⁰⁸⁵. Alâüddeve Bey’in, Hicrî. 906, Milâdi. 1500 tarihli vakfiyesinde “Caminin hemen yakınındaki Hatuniye Hamamı’nın yarısını ve hamama bitişik sekiz dükkân ile çarşıdaki diğer altı dükkânı Şems Hatun Mahallesi’ndeki medreseye vakf eylediği belirtilmektedir. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defter’inde ise Maraş Bazarı yakınındaki “Hatun Hamamı” ile hamamın yakınındaki on dört dükkânın, Alâüddeve Bey’in hanımı Şems Hatun’un cami ve medresesinin vakfı olduğu belirtilmektedir ¹⁰⁸⁶. 1957 yılında büyük bir tadilat geçiren hamamın üstüne Hatuniye Marmara Pazar Hamamı XV. yüzyıl sonlarında Alâüddeve Bey tarafından inşa ettirilmiştir ¹⁰⁸⁷. Tahrir defterlerinde “Hatuniye Hamamı” ismiyle geçen yapının, ticari bir bölgede yer almasından dolayı “Pazar Hamamı” diye anılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Maraş’a Hicrî. 1058, Milâdi. 1648 yılında gelen Evliya Çelebi, şehirde beş hamam olduğunu zikrederek, bunlardan birinin Çarşı Hamamı olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebinin zikrettiği hamamın “Pazar Hamamı” olması ihtimali kuvvetlidir. Polonyalı Simeon’un da seyahatnamesinde “Pazar Hamamı” olarak geçmektedir ¹⁰⁸⁸.

3. 19. 4. Tekyenişin Hamamı

Tekyenişin Hamamı, Salihyye Cami ¹⁰⁸⁹ yakınında olup, Hoca Durdu Mahallesi’nde yer almakta idi ¹⁰⁹⁰. Adından yola çıkarak bu hamamın bir tekkeye ait olduğu tahmin edilebilir. Belki de Evliya Çelebi’nin zikrettiği Kadiriye İmaretini ile birlikte bulunuyordu.

3. 20. ÇEŞMELER

Farsça göz manasındaki çeşmeden dilimize gelmiş olan çeşme; su çıkan kaynak, pınar ve gözlerin akıtıldığı küçük yapılara verilen addır. İnsanlar için temel yaşam kaynaklarından biri olan suya İslâmiyet’te ayrı bir önem verilmiştir. Su sağlamanın

¹⁰⁸⁵G. H. Andreasson, *Polonyalı Simeon’un Seyahatnamesi* (1608-1619), İ. Ü. E. F. Yayınları, No. 1073, İstanbul 1964, s. 157.

¹⁰⁸⁶Yinan ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. , s. 38.

¹⁰⁸⁷Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9, s. 198.

¹⁰⁸⁸G. H. Andreasson, *Polonyalı Simeon’un Seyahatnamesi*, s. 157.

¹⁰⁸⁹Salihyye Camii yıkılarak yerine park yapılmıştır. Arasa Camii yakınlarında demek daha isabetli olur.

¹⁰⁹⁰VAD. No: 1; Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 47. ;145, s. 97; VAD. No: 1145, s. 86.

sevabı çok olan hayır işlerinden biridir. Hz. Peygamber, sadaka olarak su temininin en faziletli iş olduğunu söylemiş ve bu konuda teşvik edici birçok hadis nakledilmiştir. Bu sebeple inançlı insanlar su getirtip çeşmeler yaptırmış ve bunlara vakıflar tahsis etmişlerdir. Hayır sahipleri tarafından yapılarak halkın hizmetine sunulan çeşmeler, yaptırılanların ismini almış veya buldukları yerin ismiyle anılmıştır. Türklerin hayrat olarak yaptırdığı çeşmeler sadece şehir, kasaba, köy gibi yerleşim yerlerinde yaptırılmamış; ana yolların kenarlarında, açıklık, kırlık yerlerde de inşa edilmiştir. Yollarda bulunan menzil çeşmeleri, açık arazide çoban çeşmeleri bulunmaktaydı ¹⁰⁹¹.

Anadolu Selçuklu döneminde ana yola yakın ön cephelerde, cümle kapısına yakın eyvan içinde yapıldığı gibi, müstakil olarak yapılanlar da mevcuttu. Osmanlı devrinde daha çok meydan çeşmeleri yapılmıştır. Su mimarisinde dönemin teknolojisi ve malzemesinden faydalanılmış, bunun sonucu daha zarif ve çeşitli nitelikte su yapıları ortaya çıkmıştır ¹⁰⁹². Osmanlı döneminde hepsi de hayrat olan çeşmeler şadırvan, sütun, meydan, iskele ve duvar çeşmeleri olarak ayrılmaktadır. İki veya üç cepheli çeşmelere çatal çeşme denilmekte olup, bunlar duvar ve meydan çeşmelerinin bir çeşidini oluşturmaktadır ¹⁰⁹³. Maraş'ta eskiden beri çeşmeleriyle ün yapmış bir Anadolu kenti'dir. Nitekim Evliya Çelebi, şehir merkezinde yetmiş çeşme bulunduğunu ve hepsininde saf, berrak ve tatlı su aktığını yazmaktadır Seyahatname, 2005: 175. Ancak Hurufat kayıtlarında Maraş şehir merkezinde iki çeşmenin adı geçmektedir.

3. 20. 1. Bey Çeşmesi

İsa Divanlı Mahallesi, Elmas Sokak'ta bulunan çeşmenin inşa kitabesi okunamayacak derecede tahrip edildiği için yapım tarihini bilemiyoruz¹⁰⁹⁴. Fakat çeşmenin güney tarafında yer alan Bey Çeşmesi Seyyit Mustafa Bey Camii ile beraber 1243 H. /1827. 28 M yılında inşa edildiğini düşünölmektedir¹⁰⁹⁵.

¹⁰⁹¹ Semavi Eyice, "Çeşme", *DİA*. VIII. s. 276-278, İstanbul 1993. İSAM.

¹⁰⁹² Yılmaz Önge, "*XI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Anadolu Su Mimarisinde Çeşme, Sebil ve Şadırvanlar*", *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, s. 11-18.

¹⁰⁹³ Eyice, "Çeşme", *DİA*. VIII. s. 279,

¹⁰⁹⁴ Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş*, 46, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXVII. Dizi-Sayı 11., Ankara 2007, s. 492.

¹⁰⁹⁵ Mevhibe Savaş, yerinde yapılan araştırmalar.

3. 20.2. Şems Hatun Çesmesi

Şems Hatun Çeşmesi, çarşı içindeki Hatuniye Mahallesi'nde idi ¹⁰⁹⁶. Şems Hatun Çeşmesi adına tek berat kaydı mevcut olup, buraya görevli ataması yapılmıştır. Hatuniye Mahallesi'nde Şems Hatun Çeşmeleri'nde kennas Veli vefat etmiş, yerine Muharrem 1123/Şubat-Mart 1711'de Abdullah tayin edilmiştir ¹⁰⁹⁷.

3. 21. KASTEL

Kastel; yer altı kanalları ile gelen suya ulaşmak için kısmen veya tamamen yer altında yapılan 10. 40 basamaklı merdivenle inilen büyük su tesisleridir. Kasteller çeşme kadar kullanışlı olmamakla birlikte bazı ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmıştır. Kastel için jeolojik yapının tünel açmaya müsait olması gerekmektedir. Çünkü kastellere su şehir dışındaki kaynaklardan kanallarla yeryüzüne çıkarılmadan dağıtılmıştır. Su kastele ulaşmadan iki kola ayrılmıştır. Biri içme suyu olarak havuzlara gelmiş, diğeri yıkanma ve tuvaletler için kullanıma elverişli hale gelmesi için 1. 20 m derinliğinde kaya içine oyulan yeterli genişlikte olan "çimeceklik"ten geçmiştir. Sade yapılan kastellerin evlere içme suyu gelene kadar önemini korumuştur. Kastellerin şehir dışından getirilen ve evlerin altından geçen suyunun sağlıklı olduğu söylenemez. O dönemde suyun borular yerine tebeşir kayalar içinde akıtılmasından dolayı kirli sular temiz suya karışabiliyordu. Maraş'ta yukarıdaki açıklamaya uygun olarak bir adet kastel tespit edilmiştir. Aşağıda Maraş'ta bulunan Çatal Kastel incelenecektir.

3. 21. 1. Çatal Kastel/Çifte Çeşmeler

Maraş'taki Çatal Kastel/Çift Çeşmeler'in yerin altında bulunduğu dair şimdilik bir kayda rastlanmamıştır. Maraş'ta sadece bir çeşmeye bu adın verilmesinden dolayı bulunan kastel özelliği taşıyan bir yapısı olduğu söylenebilir. Maraş'ta Çatal Kastel demekle bilinen Çifte Çeşmeler'e vesair eski çeşmelerden akan su vakfının bir akçe ile mütevellisi olan Hacı Ahmet'in vefat etmesi üzerine boş kalan yerine Ahmet'in oğlu Mehmet'e Recep 1139/Şubat-Mart 1727'de berat verilmiştir ¹⁰⁹⁸.

¹⁰⁹⁶VAD. No: 1159, vr. 43b

¹⁰⁹⁷VAD. No: 1157, vr. 40a.

¹⁰⁹⁸VAD. No: 1128, vr. 9a.

3. 22. DEĞİRMENLER

Değirmenler, buğday ve bunun gibi benzer tahıl ürünlerini öğütmeye yarayan makineye verilen addır. Hurufat'ta kayıtlı belgelere göre, Maraş'ta aşağıdaki değirmenler tespit edilmiştir.

3. 22. 1. Hatun Değirmeni

Hatun Değirmeni Taş Mescidin yanında ki değirmen ¹⁰⁹⁹.

3. 22. 2. Uzunoluk Değirmeni

Nebeviyye medresesinin vakfıdır.

3. 22. 3. Şakirtoğlu Değirmeni

3. 23. DİNK

Bulgurluk pişmiş ve kurutulmuş tahılı kabuğundan ayırmaya yarayan bir çeşit değirmene dink adı verilmektedir. Çanak şeklinde genişçe oyulmuş bir taş ile bunun içinde dönecek şekildeki yuvarlak taştan meydana geliyordu. Pişirilip kurutulmuş ve tekrar ıslatılmış bulgurluk buğday, taşın içinde 360 derece döndüğü yalağa koyulurdu. Buğdayın kabuğu soyuluncaya kadar taş aynı yönde döndürülürdü. Daha çok külliye ve imaretlerde dink inşa edilmiştir¹¹⁰⁰. Buğday ürünlerinden özellikle bulgur, Maraş mutfağının halen temel besin kaynağıdır.

3. 23. 1. Tekkenişin Dingi

Tekkenişin Dingi Hoca Durdu Mahallesi'nde yer almakta idi. Dingin bir gözü Tekyenişin Hacı Musa ve Hacı Mehmet tarafından vakfedilmiştir. Hoca Durdu Mahallesi'nde bulunan Tekyenişin Hamamı, yirmi buçuk olan dükkânların tamamı, Koyunlu Mahallesi'nde bir göz dink ve değirmenin de yarısı Tekyenişin Hacı Musa ve Hacı Mehmet'in vakfi olup mütevellisi olan Bosnevi Şeyh Mehmet'in vefat etmesi üzerine Abdulmuttalib'e Rebiülevvel 1157/Nisan 1802'de yerine berat verilmiştir¹¹⁰¹.

¹⁰⁹⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 121.

¹¹⁰⁰ Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Karapınar Belediyesi Yayınları, s. 78. Konya 1997.

¹¹⁰¹ VAD. No: 1148, vr. 29b.

3. 24. DULKADİR BEYLİĞİ SARAYI

Varlığı kaynaklarda tespit edilen Dulkadirli Beyliğine ait saray günümüze gelmemiştir. Sarayın yeri hakkında Arifi Paşa şu bilgileri vermektedir: "*Kuyucak ve Alaybeyi ve Şekerli mahallelerinin önünde ve garb cihetine nazır bir tepede ve şimdi Sarayaltı Camii denilen Camiişerifin üst başında idi*" Sarayın arsası bugün mahalle halindedir. Kaynaklarda bu saraydan Büyük Paşa Sarayı adıyla bahsedilmiş ve sarayın Dulkadirli Beyliği'ne ait olduğunu belirtilmiştir. Sarayın kapısı üzerinde bulunan mermer levhada şunların yazıldığı kaydedilmiştir:

1. Zulkadirzade Halil Bey ömrün olsun müstedan
2. Bu saray-ı dilkeşi kıldın muammer bittemam
3. Bilhurufi mu' ceminden hanesinin tarihin
4. Hoş müfrerah menzil olmuş bu sarayı babı gam'

Kitabeye göre, sarayın Dulkadir Bey'i Halil Bey 1353-1386 tarafından güzel bir şekilde inşa edildiği belirtilmektedir.

3. 25. MERKEZ İLÇEYE BAĞLI KASABA VE KÖYLERDEKİ YAPILAR

3. 25. 1 KÖPRÜLER

3. 25. 1. 1. Ceyhan Köprüsü

Kahramanmaraş, Kayseri yolu Kılavuzlu Köyü'nün sınırları içerisinde olup şehre 11 km uzaklıktadır. Ceyhan Köprüsü, Hamidiye Köprüsü adı ile anılmaktadır. Köprü fonksiyonunu kaybetmiştir. Köprünün inşa kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Ceyhan Köprüsü'nün adına ilk defa 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde rastlamaktayız. Burada yapının adı, "Cisr-i Ceyhun" Ceyhan Köprüsü ve "Cisr-i ab-ı Ceyhun" Ceyhan Suyu Köprüsü şeklinde geçmekte ve köprünün yakınındaki bazı köylerin Dulkadir Beyliği hükümdarı merhum Alâüddevle Bey tarafından Maraş'ta yaptırılan Nebeviyye Medresesinin vakfı olduğu belirtilmektedir. Bu bilgiler ışığında köprünün 1563 yılından önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Maraş ve Elbistan, Dulkadir Beyliği'nin 1337-1522 en önemli merkeziydi ve bu beylik döneminde çevrede oldukça önemli mimari eserler inşa edilmiştir. Ceyhan Köprüsü, Maraş-Göksun-Elbistan yol

güzergâhı üzerinde bulunmaktadır ve oldukça stratejik bir konuma sahiptir ¹¹⁰². Bazı yayınlarda ise köprünün birkaç satırla bahsedilerek, Anadolu Selçuklu veya XVI- XVII yüzyıllar arasında yapılabileceği ileri sürülmüştür ¹¹⁰³. Şehir ticaret yolları üzerinde olduğundan yol ve köprülerden “Cisr-i Ab-ı Ceyhan”¹¹⁰⁴ geçit vergisi denilen ve tüccarlardan alınan bacı- 1 rah- 1 Ceyhan'dan elde edilen vergiler bulunmaktadır¹¹⁰⁵. Bu da Ceyhan üzerinden elde edilen vergilere işaret etmektedir. Ceyhan Nehri üzerinde doğubatu doğrultusunda ve 158. 00 metre uzunluğundaki köprü, batıya doğru kavis yapmakta ve batı tarafı kayalık bir zemin üzerine oturmaktadır. Şehir ticaret yolları üzerinde olduğundan yol ve köprülerden “Cisr-i Ab-ı Ceyhan” ¹¹⁰⁶ geçit vergisi denilen ve tüccarlardan alınan bacı- 1 rah- 1 Ceyhan'dan elde edilen vergiler bulunmaktadır ¹¹⁰⁷. Bu da Ceyhan Köprüsü üzerinden elde edilen vergilere işaret etmektedir. Ceyhan Nehri üzerinde doğubatu doğrultusunda ve 158. 00 metre uzunluğundaki köprü, batıya doğru kavis yapmakta ve batı tarafı kayalık bir zemin üzerine oturmaktadır. Ayrıca Osmanlılar döneminde köprünün adı “Hamidiye Köprüsü” olarak geçmektedir.

Osmanlı Devleti’ne XIX yüzyılda isyan eden Zeytun Ermenileri’nin Ceyhan Köprüsü’ne zarar vermemesi için, Maraş Mutasarrıfı Abdülvahap Paşa köprüye asker yerleştirmiştir ¹¹⁰⁸. Köprünün günümüze gelmiş vakfiyesi yoktur. Fakat 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri’nde, Ceyhan Köprüsü’nden geçen kışlaktan yaylaya, yayladan kışlağa giden Yörüklerden, Türkmenlerin keçi ve koyunlarından bâc- 1 râh yol vergisi alınmayıp sadece tüccar ve celepkeşandan bâc-1 râh alındığı ve köprünün gelirinin 15. 000 akçe olduğu kayıtlıdır¹¹⁰⁹. Bu bilgiler, köprünün yakınında görevlilerin ikamet etmesi için mekânların yapıldığını da göstermektedir. Fakat günümüze bu hacimler gelmemiştir.

¹¹⁰² Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 37, 77, 279.

¹¹⁰³ Cumhuriyet’in 50. Yılında Kahramanmaraş İl Yıllığı (1973), s. 168; C. Çulpan, *Köprüleri-Ortaçağdan Osmanlı Devleti Sonuna Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1975. s. 152; Pars Tuğlacı, “Maraş” mad. Osmanlı Şehirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s. 237; Hülya Diker, “Kahramanmaraş’ın Kültür ve Turizm Degerleri”, *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, X (1993), s. 59-60.

¹¹⁰⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 77.

¹¹⁰⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 37, 77, 279.

¹¹⁰⁶ Yinanç ve Elibüyük; *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 77.

¹¹⁰⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 37, 77, 279.

¹¹⁰⁸ Yalçın Özalp, *Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 41.

¹¹⁰⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 37.

3. 25. 1. 2. Süleymanlı Zeytun Köyü (Kanlı Köprü)

Kahramanmaraş'a 70 km uzaklıktaki Süleymanlı Zeytun Köyü'nde yer alır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Dulkadir Beyliği döneminde yapıldığı bilinmektedir. Anadolu Selçukluları zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Doğu batı doğrultusunda yerleştirilen köprü 1700 metre uzunluğunda ve 4. 20 metre genişliğindedir. Anadolu Selçukluları zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir¹¹¹⁰. Yerleşim yerinin güneyinde bulunan köprü tahminen 35. 40 yüksekliğindeki kayalık dar bir vadi üzerinde doğu-batı doğrultusunda 4 metre genişliğinde ve 10. 80 metre uzunluğundadır.

Bugün Köyün alt güney tarafında yer alan köprü, derin bir vadinin içinden akan Zeytun Çayı'nın üzerine inşa edilmiştir. Köy, dar bir vadi içindeki Zeytun Çayı üzerinde kurulmuştur. Bölgenin yüzeyi, suyu bol ve şiddetli akışa sahip dereler ile kesildiği için çok girintili ve çıkıntılı bir haldedir. Bu sebeple evler, dik yamaçlara yaslanmış ve düzensiz bir şekilde sıralanmıştır. Bölgenin coğrafi yapısından dolayı köyde çok sayıda köprü inşa edilmiştir¹¹¹¹. Anadolu Selçukluları zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Yerleşim yerinin güneyinde bulunan köprü tahminen 35. 40 yüksekliğindeki kayalık dar bir vadi üzerinde doğu batı doğrultusunda 4 metre genişliğinde ve 10. 80 metre uzunluğundadır. 1324 H. /1906 M tarihli Halep Vilayet Salnamesinde, köydeki çaylar üzerine inşa edilen dört köprünün olduğu belirtilmiştir¹¹¹². Bunlardan üçü günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Süleymanlı Zeytun Köyü, Maraş'tan Kayseri ve Malatya'ya giden kervan yolunun üzerinde bulunduğu için bu köprüler oldukça büyük bir öneme sahiptir.

3. 25. 1. 3. Süleymanlı Zeytun Köyü. Zeytun Köprü

Kahramanmaraş'a 70 km uzaklıktaki Süleymanlı Zeytun Köyü'nde yer alır. Köprü, Köyün içinden akan Zeytun Çayı'nın üzerine yapılmıştır. 1324 H. /1906 M tarihli Halep Vilayet Salnamesi'nde, köydeki çaylar üzerine inşa edilen dört köprünün olduğu belirtilmiştir¹¹¹³. Kahramanmaraş'a 70 km uzaklıktaki Süleymanlı Zeytun Köyü'nde yer alır. Elbistan Köprüsü, Dulkadir Beyliği 1337. 1522 döneminde, Alâüddeve Bey'in 906 H. /1500 tarihli vakfiyesinde, "Karye-i Kala-i Zeytun" Zeytun

¹¹¹¹ Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş*, 46, s. 570.

¹¹¹² 1324 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 481.

¹¹¹³ 1324 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 481.

Kalesi Köyü olarak geçmektedir. 1525 ve 1563 tarihli Maraş tahrir defterlerine ise “Nahiye” olarak kaydedilmiş olup nüfusunun önemli ölçüde arttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Zeytun, Maraş’tan Kayseri ve Malatya’ya giden önemli kervan yolunun üzerinde bulunmaktaydı; parke şeklinde yassı kalker taşıyla döşeli geniş yolun bir kısmı günümüze gelmiştir¹¹¹⁴. Köyün üst kuzey tarafında yer alan köprü, Zeytun Çayı’nın üzerine yapılmıştır.

Anadolu Selçuklular zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Dere yatağı üzerinde doğu-batı doğrultusunda 15 metre uzunluğunda ve 3. 70 metre genişliğindedir. Köprünün ortasında sivri kemerli, tek açıklık, 6. 90 metre genişliğinde tek açıklık bulunmaktadır. Günümüze onarımlar gören gelen yapı, fonksiyonunu sürdürmektedir. Son onarımda köprünün üstü betonla kaplanarak, telden korkuluk yapılmıştır. Yapı, Süleymanlı Köyü’nden Elbistan’a giden kervan yolunun üzerinde bulunduğu için “Elbistan Köprüsü” ismini almıştır. Parke şeklinde yassı kalker taşıyla döşeli geniş yolun bir kısmı günümüze gelmiştir. 1324 H. /1906 M tarihli Halep Vilayet Salnamesi’nde, köydeki çaylar üzerine inşa edilen dört köprünün olduğu belirtilmiştir. Elbistan Köprüsü de bunlardan biridir¹¹¹⁵.

3. 26. AFŞİN’E BAĞLI KASABA VE KÖYLERDEKİ YAPILAR

3. 26. 1. CAMİLER

3. 26. 1. 1. Ashabü’l Khef Camii

Afşin’in 10 km. kadar batısında bulunan Ashabü’l Khef Bizans devrindeki kutsiyet ve mevkiini Selçuklular zamanında da devam ettirmiş tarihi bir yerdir. Selçuklu ümerasından Maraş Emiri Nasurettin Hasan 1215 yılında buraya bir kervansaray, ribat ve zaviye, 1232’de de bir cami yaptırarak vakıf tesis etmiştir¹¹¹⁶. Dulkadirli zamanında bunlara ilave tesisler yapılmış fakat ribatın batısına bitişik olan bu kısım vadiye doğru uçmuştur. Adana Müzesine kaldırılan kitabelerden biri Alâüddeve Bey ile

¹¹¹⁴ V. G. M. Arş. , Defter Nu: 590, s. 106, Sıra Nu: 98; Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara 1950, s. 492.

I. Nalbandian, *The Armenian Revolutionary Movement: The Development of Armenian Political Parties through the Nineteenth Century*, Berkeley and Los Angeles, 1967, s. 68; C. J. Walker, *Armenia: The Survival of a Nation*, London, 1980, s. 101; N. Göyünç, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul, 1983, s. 32, 56, 95; Erdal İter, *Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytun isyanları (1780-1880)*, Ankara, 1980, s. 68.

¹¹¹⁵ 1324 Tarihli Halep Vilayeti Salnamesi, s.481.

¹¹¹⁶ M. Halil Yinanç, “Maraş Emirleri”, *TTEM*. Nr. 7, s. 91-93.

amcası Rüstem Bey'in kızı Şems Hatun'un adlarını ve 905 1499 tarihini ihtiva eder. İkinci kitabe Şehsuvar Oğlu Ali Bey'in veziri Minnet Çelebi'ye ait olup, 937 1530 tarihini ve Kanuni Sultan Süleyman'ın adını taşımaktadır ¹¹¹⁷. Alâüddevle Bey burada bulunan babası Süleyman Bey'in buk'asını ihya ettikten sonra Ashabü'l Kefh külliyesini oluşturan Cami, zaviye ve medreseye vakıf geliri tahsis etmiştir ¹¹¹⁸. Caminin vakıfları ayrı olarak belirtilmediği için zaviye vakıfları ile almış bulunuyoruz. Selçuklulardan sonra kurulmuş olan Dulkadiroğulları eski tesisleri tamir ettirmiş ve bu tesislere yenilerini ilave etmişlerdir. Dulkadir Bey'i Süleyman Bey Ashab-ı Kefh de bir buk'a yaptırmış, oğlu Alâüddevle Bey bu binayı tamir ettirmekle kalmamış ayrıca birde medrese yaptırmıştır. Rüstem Bey'in kızı olan eşi Şems Hatun da bir mescit yaptırmıştır ¹¹¹⁹. Ribat'ın batısında bulunan bu tesisler vadiye doğru yıkılmıştır. Adana müzesinde bulunduğu söylenen kitabelerden birinde Alâüddevle ve eşi Şems Hatun'un adları da kayıtlıdır.

3. 27. MEDRESELER

3. 27. 1. Eshab-ı Kefh Medresesi

Alâüddevle Bey tarafından 1480-1492 yılları arasında yaptırılmıştır ¹¹²⁰. Ashab-ı Kefh külliyesindeki ribatın üst katında, tuğladan inşa edilen ve günümüzde "Misafirhane" olarak bilinen bu kısmın "Medrese" olarak yapıldığı tahmin edilmektedir. 1324 tarihli Halep Vilâyeti salnamesine göre de faaliyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır ¹¹²¹. Alâüddevle Bey'in medresesi, külliyenin bulunduğu alanın yetersiz olması ve arazinin topografik yapısından faydalanarak, ribatın üstüne yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ribat taş, medrese ise tuğladan inşa edilerek, ribatın üzerine binen ağırlık hafifletilmeye çalışılmıştır. Vakıfları: Pınarbaşı Köyü, Nişanid Köyü, Büyük ve Küçük Sevin Köyleri, Çanağu Avşar Mezrası ve orada bir çiftlik, Efsus Afşin Köyünün yarısı ile pazarının bacı, Kayseri'de Barsama Köyü malikânesinin yarısı, Naib Hasan Mezrasının 3/4 ü, Âşık ilisesi Köyü, Çoban Pınarı Köyü, Kışlacık Köyü, Kara Kuyu, Arap Vurdu ve

¹¹¹⁷ Arifi; "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti" *T.E.O. M.*, 38. Cüz. (Dipnot) s. 95. C. VII, S. 38, s. 96. Mükrimin Halil Yinanç; *İ. A.*, "Elbistan", C. IV.

¹¹¹⁸ Refet Yinanç, "Eshab-ı Kefh Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, XX' inci sayı ayrı basım, Ankara 1988, s. 312.

¹¹¹⁹ Yinanç, "Eshab-ı Kefh Vakıfları", S. XX. s. 29.

¹¹²⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 123; VGM. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 107, sıra Nu. : 98; VGM. Arş. , defter Nu. : 594, s. 207, Sıra Nu. : 151; C. II, 632, 633, 834, 835.

¹¹²¹ 1324 Tarihli Halep Vilâyeti Salnamesi s. 925.

Ovacık Ardı mezraları ¹¹²². 594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterinin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevlü Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Ashab-ı Kehf Medresesine ait vakfiye suretidir.

4. *Kayseriye kazası tevabiinden ve şöhretine binaen tahditten müstağni Barhma Köyü malikânesinin nisf hissai şayiasının tamamı olup buranın nisf mahsulünü Ashab-ı Kehf'deki medresenin mesalihine tahsis ile müderrisine yevmi on beş dirhem, talebesiyle bevhabına yevmi on dirhem verilmesini şart kıldı* ¹¹²³.

3. 27. 2. Ashab-ı Kehf'deki Süleyman Bey Nasrüttin'nin Medresesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevlü'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ashab-ı Kehf'de ki Süleyman Bey bin Nasrüttin'in medresesine ait vakıflar: 64. *Mezkûr vâkıf Ashab- ı Kehf mezarındaki babası Süleyman Bey bin Nasrüttin'in buk'asını mezarını mescit ve medresesi ile birlikte ihya edüp bu buk'a için Pınarbaşı ve Nesait ve Sevin Sağır ve Sevin Kebir karyelerini ve Çanakçı Avşar ve cemaat-i Cerid ve Boynu Kınalı ve Ebuleylâ mezralarını serbest vech üzere hukuki şer'iyye ve rüsumi örfiyesile Efsus karyesinin yarısını ve Ashab-ı Kehf bac pazarını vakfeyledi.*

594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterinin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevlü Bey Bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Ashab-ı Kehf medresesine ait vakfiye suretidir.

Efsus Köyünün diğer yarısını bütün hukuk ve rusumu ile Ashab-ı Kehf medresesine ¹¹²⁴ vakfeyledim. Naşanut Köyünü ve Ceridi bütün hukuk ve rusumu ile koyun vergileri ile vakıf eyledim ve Boynu Yoğunluda bütün şer'i hukuk ve rusumu ile koyun vergileri ile vakıf eyledim ve Boynu Yoğunluda bütün şer'i hukuk ve örfi rusumu ile ve adet. i ağnam ile serbestiyet üzere vakıfdır keza Kaya Pınar, Resul Hacılar, Sevin

¹¹²² Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, s, XX. s. 311-319.

¹¹²³ 594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterinin 207. S. 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevlü Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Ashab-ı Kehf Medresesine ait vakfiye suretidir.

¹¹²⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 129. "Eshâbü'l Kehf Medresesi: Vakıfları: Pınarbaşı Köyü, Nişanid köyü, Büyük ve küçük Sevin köyleri, Çanağı Avşar mezramsı ve orada bir çiftlik, Efsus (Afşin) köyünün yarısı ile pazarının bacı, Kayseri'de Barsama Köyü Malikânesi'nin yarısı, Naib Hasan Mezraası'nın ³/₄ ü, Aşık Kilisesi Köyü, Çoban Pınarı Köyü, Kışlacık Köyü, Kara Kuyu, Arap Yurdu ve Ovacık Ardı Mezraları."

Sağır ¹¹²⁵ ve Sevin Kebir ¹¹²⁶ ve Çanakçı'da Ashab-ı Kehf medresesine ¹¹²⁷ vakıftır. Bunlar sahîh ve şer'i surette açık ve muteber yolda münkem ve müseccel ¹¹²⁸ vakıftırlar. Bunların cümlesini mütevelliyeye teslim ederek İmamı Âzam Hazretleri kavline göre sıhhat lüzumuna hüküm edilmiştir. Erbabı vukuftan ve Bac pazar Ashab-ı Kehf'den maada kimse onlara müdahale edemez çünkü sahîh şer'i suret de muhkem müseccel vakıftırlar. Bu vakıfları yaptıktan sonra şöyle şart ettim ki bina eyleyip vakfettiğim bu medresenin müderrisliği el akdem üzere Maraşlı ülâmaya aittir sonra Maraşlı olmayıp asıl ecnebi oldukları halde dedesi babası ve kendisi Maraş da oturan sonra babası ve kendisi sakin olan sonra kendisi sakin olan bu tertip üzere medresede müderris olurlar sonra Maraş'a en yakın olan köylerin ulemasının yakınından uzağa doğruya sonra Maraş'a en yakın olan beldelerin ulemasına şart eylemiştir bunların cümlesinde istihkaktır aklî ve naklî ilimlerden talim ve istihraca muktedir olmak akli selim tabi müstakim geniş takrir sahibi, şarap içmekten ve mukayyetfat ¹¹²⁹ kullanmaktan uzak bulunmak lâzımdır gözlerinde hastalık olmayacak tatlı sözlü güzel ahlâklı derse devamlı olmak gerektir ancak sükkam ve âyan indinde Maraş kadısı izni ile tatili icap eder bir şer'i özür bulunursa devam etmeye bilir. Yine şart ettim ki tevliyet evlâdına, evlâdı evlâdına aşağıya doğru nesil boyunca onlara aittir sonra kardeşlerime, sonra kardeşlerimin evlâdına aşağıya doğru aittir, sonra kızlarımın evlâdına sonra kızların evlâdına aşağıya doğru aittir sonra tevliyet kime münasip ise ona ait olacaktır. Bunların cümlesi zükurdan olacaktır. Ümeradan olsun başkalarından olsun her lâyük olan müteveli olabilir. Az veya çok miktarda muayyen vakıf tahsis etmiş olduğum her medresenin vakfı o medresenin müderrisine aittir.

Evkafta tasarruf etmek murat eden her müderris evkafta tasarruf külfetine katlanmaktan aciz değilse idare eder ve tevliyetin öşrünü el ile mütevelliyeye verir eğer tasarruftan taciz ise o takdirde müteveli tasarruf eder ve tevliyetin öşrünü alır kalanını müderrise verir eğer medrese rakabeye muhtaç ise o zaman müteveli tevliyetinin öşrünü evvela medresenin rakabesine sarf eder şayet kâfi gelirse eğer kâfi gelmezse o zaman müderristen rakabeye kâfi gelecek miktarda bir meblağ alır onu rakabeye sarf eyer böylelikle rakabe tamamlanır. Vasiyetim şudur ki müderris, talebe, imam, hatib, müezzin, ferraş, kayyım, şeyh, fazıl ve eşraftan olsun ayan ve ileri takımdan bulunsun

¹¹²⁵ Sevin Sağır (küçük).

¹¹²⁶ Sevin Kebir (büyük).

¹¹²⁷ Medreseler-Eskiden içinde dinî dersler okutulan ve öğrencilerin yattığı yer.

¹¹²⁸ Müseccel-Tescil edilmiş, sicile, deftere geçirilmiş, mahkeme defterine geçirilmiş.

¹¹²⁹ Mükeyyifat-Uyuşturucu.

küçük ve sübyanda olsun akraba veya uzak olsun bu evkafla ilgisi olan beni hayır duadan unutmasınlar ders ve namaz sonlarında bana dua etsinler benim son dileğim budur masrafları tayin ettim evkafın tahsisatını ayırdım böylece tamam oldu her kim ki yazılanı tağyir eder ve bu yazılanlara muhalif bir temessük ibras ederse o iftiracı ve yalancıdır her kim ki benim ölümünden sonra bu nameyi değıştirmeğıe kalkışır onun şartlarını bozmak isterse; Emir, Kadı, Muhafız, Vali olsun amil aşığı tabakadan ayan ve ahrardan olsun uşak zalim ihtiyar genç hangi sınıftan olursa olsun bunu yaparsa çok büyük zulüm işlemiştir olur en sıkıntılı gününde Allahın laneti o gibi zalimlerin üzerine olsun her kim ki bu vakfın tamirine onun devamına şartlarının tenfiz ve ifasına kayıtlarının icra ve sübutuna ahkâmın terivicine alâmet ve hudutlarının muhafazasına çalışırsa ahret gününde büyük tanrının rızasına nail olur ashap yemin ile beraber sidri mahdud de haşr olunur Allah-ı teala bu vakfın tahribine çalışır onu bozar tamirine engel olursa onun rüsum ve hududuna taarruz ederse Allah onu parça parça etsin. Bunun böylece yazılıp üzerine şahit ikama edilmesi Hicretin 916 yılı Muharrem ayının on dördüncü günü cereyan etmiştir ¹¹³⁰.

3. 27. 3. Çardak Mescidi

Ali Paşa Çardağı ya da Çardak adı ile bilinen tesis Eshab-ı Kehf Caminin doğusunda ve cami avlusunun bitişiğinde bulunan yapıdan ibarettir¹¹³¹. Dulkadirli sultanlarından Alâüddeve Bozkurt Bey'in eşi Şems Hatun tarafından yaptırılmış bir zaviyedir. Halk tarafından "Ali Paşa Çardağı" yahut sadece "Çardak" diye anılmaktadır. Bu esere Ali Paşa Çardağı denilmesi onun son Dulkadirli Emiri Şehsuvar oğlu Ali Bey tarafından tamir ettirildiğinin sanılmasıdır¹¹³². Kitabesinden anlaşılacağı gibi Minnet Çelebi İbn Kaba Naib adıyla meşhurdur. Bundan dolayı halk arasında bir zamanlar Kaba Naib Mescidi adıyla da bilinen mescit, Kanunî Sultan Süleyman zamanında 937 1531 de Şehsuvar oğlu Ali Bey'in veziri Minnet Çelebi tarafından yaptırılmıştır ¹¹³³. Boyutları farklı kesme taşlardan yapılmış olup, iki katlıdır. Her katta üç oda bulunmaktadır ¹¹³⁴. Zamanla mağarayı ziyaret edenlerin sayısı artıp,

¹¹³⁰ 594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. s. 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddeve Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Ashab-ı Kehf medresesine ait vakfiye suretidir.

¹¹³¹ Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İ. A.*, İstanbul 1988, C. IV, s. 227; Faruk Sümer, *Eshabu'l Kehf*, İstanbul, s. 49.

¹¹³² Maraş İl Yıllığı, 1968, s. 119.

¹¹³³ Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. XX. s. 312.

¹¹³⁴ Faruk Sümer, *Eshabü'l Kehf "Yedi Uyurlar"*, İstanbul 1989, s. 49-31.

mevcut cami ihtiyaca cevap vermeyince, caminin doğu tarafına bu Mescidin yapıldığı anlaşılmaktadır. 1324 H. /1906 M. Halep Vilâyeti Salnamesi'nde yapıdan hem Mescit, hem de dış Camii olarak bahsedilmektedir ¹¹³⁵.

Çardak Kitabesi,

1. Büniye ve ummire hâze'l. Mescide'l. cedîd ma'ahucurâti's. selâseti İletî tahtehû li. rûhil'l. mağfûri'l. merhûm Minnet Çelebi

2. el. müşteher bi. ibn. i Kaba Nâib ellezî hüve a'zamu vüzerâi Ali Bey bin Şehsuvar Bey Zü'l. kâdirî

3. ve zâlikel'l-binâu vaka'a ve teme fî eyyâmi Suştâni'l. a'zam Sultân t

4. min-âli Osmân fî âhiri Zilkâdeti'l-mübârek min seneti seb'a ve selâse ve tis'a mi'e

Çardak kitabesinin tercümesi; Bu yeni mescit, altındaki üç hücre ile birlikte Dulkadirli Şehsuvar, Bey'in oğlu Ali Bey'in en büyük veziri olan Kaba Nâib adıyla meşhur, mağfur ve merhum Minnet çelebi'nin ruhu için inşa ve imar edildi. Bu yapı, Osmanoğulları'ndan Sultan Selim Han'ın oğlu büyük hükümdar Sultan Süleyman zamanında 937 senesi Zilkâde ayının sonunda tamamlandı. İnşâ kitabesine göre yapı, Dulkadirli Ali Bey'in veziri olan Kaba Nâib adıyla tanınan merhum Minnet Çelebi adına yaptırılmış olup yapımı Kanuni Sultan Süleyman zamanında 15 Temmuz 1531 tarihinde tamamlanmıştır ¹¹³⁶.

3. 28. MESCİTLER

3. 28. 1. Eshab-ı Kehf'deki Süleyman Bey Nasrüttin'nin Mescidi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ashab-ı Kehf'deki Süleyman Bey Bin Nasrüttinin Mescidine ait vakıflar:

64. Mezkûr vâkıf Ashab-ı Kehf mezarındaki babası Süleyman Bey bin Nasrüttinîn buk'asını mezarını mescit ve medresesi ile birlikte ihya edüp bu buk'a için Pınarbaşı ve

¹¹³⁵ 1324 Tarihli Halep Vilâyeti Salnamesi, s. 494.

¹¹³⁶ Mehmet Özkarcı, "Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin Türk Mimaresindeki Yeri Ve Önemi", *Türkiye Cumhuriyeti Kahramanmaraş Valiliği, Uluslar arası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu*, 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş, Orka Matbaacılık, 2013, s. 48.

Nesait ve Sevin Sağır ve Sevin Kebir karyelerini ve Çanakçı Avşar ve cemaat-i Cerid ve Boynu Kınalı ve Ebuleylâ mezralarını serbest vech üzere hukuki şer'iyye ve rüsumi örfiyesile Efsus karyesinin yarısını ve Ashab-ı Kehf bac pazarını vakfeyledi.

3. 28. 2. Afşin Eshab-ı Kehf Kadınlar Mescidi

Alâüddeve Bey'in eşi Şems Hatun tarafından 1500 yılında yaptırılmıştır¹¹³⁷. Mescit Eshab-ı Kehf Caminin güney batı tarafında bulunmakta ve arazinin meybinden dolayı caminin üst tarafına yerleştirilmiştir. Yol seviyesinden oldukça yüksekte yer alan Mescide, taş basamaklı bir merdivenle çıkılır. Mescidin doğu duvarında ve zemin seviyesinde olan pencere aynı zamanda caminin mihrap önü kubbesinin batı tarafındaki pencere olup, Mescit ile cami arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Böylece Mescide namaz kılan kadınların, camideki imam ve müezzinin seslerini duymaları temin edilmiştir. Mescidin inşa kitabesi günümüze gelmemiştir. Fakat kitabe M. H. Yinanç tarafından kaydedilmiş ve bu kayıt Refet Yinanç tarafından neşredilmiştir¹¹³⁸.

1. *Ammeret Hâze'l. kubbete'ş. şerîfete seyyidetü'l. havâtîn Şems Hatun bintü Rüstem fi eyyâmi devleti'l. melikil. âdil Alâüddeve bin Süleyman...*

2. *Dulkadir 'azze nasruhû Ramazân sene hamse ve tis'a mi'e.*

Bu Mescit; Dulkadirli Süleyman Bey'in oğlu adaletli Alâüddeve'nin Allah onun zaferini yüceltsin. Zamanında, Rüstem Bey'in kızı, hatunların ileri geleni Şems Hatun tarafından Ramazan 905 tarihinde yaptırıldı. Kitabeye göre Mescit, Alâüddeve Bey'in hanımı ve Rüstem Bey'in kızı Şems Hatun tarafından Ramazan 905 H. /Mart 1500 M. tarihinde inşa ettirilmiştir¹¹³⁹.

¹¹³⁷ Kadınlar Mescid'inin inşâ kitabesi günümüze ulaşmamıştır. M. Halil Yinanç bu kitabeyi okuyarak kaydetmiş ve daha sora bu kayıt, Refet Yinanç tarafından yayımlanmıştır. Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", Vakıflar Dergisi, S. XX. s. 312.

¹¹³⁸ Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", S. XX. s. 311-319.

¹¹³⁹ Mehmet Özkarcı, "Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin Türk Mimaresindeki Yeri ve Önemi", *Türkiye Cumhuriyeti Kahramanmaraş Valiliği, Uluslar arası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu*, 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş, Orka Matbaacılık, 2013, s. 44.

3. 29. BUK'A

3. 29.1. Ashab-ı Kehf Mezarındaki Süleyman Bey Nasrüttin'nin Buk'ası ve Mezarı

590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ashab- ı Kehf mezarındaki babası Süleyman Bey bin Nasrüttinin buk'asını mezarını ait vakıflar:

64. *Mezkûr vâkıf Ashab-ı Kehf mezarındaki babası Süleyman Bey Bin Nasrüttinîn buk'asını arını mescit ve medresesi ile birlikte ihya edüp bu buk'a için Pınarbaşı ve Nesait ve Sevin Sağır ve Sevin Kebir karyelerini ve Çanakçı Avşar ve cemaat-i Cerid ve Boynu Kınalı ve Ebuleylâ mezralarını serbest vech üzere hukuki şer'iyye ve rüsumi örfiyesile Efsus karyesinin yarısını ve Ashab-ı Kehf bac pazarını vakfeyledi* ¹¹⁴⁰.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de vâkıf babası Süleyman Bey'in ruhu için cüz okuyacak olan kimseye ait vakıflar:

84. Vâkıf babası Süleyman Bey'in ruhu için cüz okuyacak olan kimseye Kızıl viran karyesinin tamamını ve Samanto kalesine tabi Karaca Viran mezarının tamamını Çormışk'e tabi Bıçkır zaviyesi için Güvercinlik mezarının tamamını ve Şeyh İlyas çiftliğinin tamamı ile birlikte mezkûr karyenin dörtte birini vakfetti. Ve Azdivan Zaviyesi için Hanziri'ye tabi Solak kurbunda Diyadin Mezarı ile birlikte mezkûr karyenin yarısını vakfetti ¹¹⁴¹.

3. 29. 2. Afşin Dede (Deve Baba) Türbesi

3. 30. ANDIRIN'DAKİ YAPILAR

3. 31. ÇAĞLAYAN CERİT'TEKİ YAPILAR

¹¹⁴⁰590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ashab-ı Kehf mezarındaki babası Süleyman Bey bin Nasrüttinin buk'asını (mezarını) ait vakıflar.

¹¹⁴¹590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Vâkıf babası Süleyman Bey'in ruhu için cüz okuyacak olan kimseye ait vakıflar.

3. 31. 1. CAMİ

3. 31. 1. 1. Göynük Köyü Murat Bey Camii

3. 32. ELBİSTAN'DAKİ YAPILAR

3. 32. 1. CAMİLER

3. 32. 1. 1. Alâüddevle Bey Camii (Camii Atik)

XVI. yüzyılda Elbistan mahallelerinden birinin adı Alâüddevle Bey Camii adını taşıyordu ¹¹⁴². Bugün Elbistan'da Alâüddevle Bey'in adını taşıyan veya ona izafe edilen bir cami mevcut değildir. Ancak Alâüddevle Bey'in 906 1501 tarihli vakfiyesinde Elbistan'da adı geçen Cami-i Kebir'i inşa ve imar ettiği, ayrıca bir bezzazistan yaptırdığı, aşağıda görüleceği gibi bazı köy ve mezralardan başka çok sayıda dükkânın gelirini bu camiye vakfettiği kaydedilmiştir. Diğer taraftan Dulkadirli fethinden sonra yapılan ilk tahrirde kaydedilen bazı dükkânların da Alâüddevle Bey Camii Mahallesi'nde olduğu belirtilmiştir. Tahrir defterinin bu kaydından ve vakfiyenin ifadesinden Caminin çarşı içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Alâüddevle Bey Camii olarak kaydedilen bu cami bugün Çarşı Camii adıyla bilinen camiden başkası olmasa gerek. Doğusundan Dulkadir Caddesi geçen caminin etrafı bugün de dükkânlarla çevrilidir.

Cami-i Atik IV. Mehmet zamanında tamir edilmiş, 1886 yılında yeni bir tamir daha görmüştür ¹¹⁴³. Alâüddevle Bey Camii, zannedildiği gibi Şah İsmail tarafından da yıktırılmış olamaz ¹¹⁴⁴. Çünkü 1563 yılında yapılan tahrirde dahi Alâüddevle Bey Camii ve vakıfları kaydedilmiştir. Alâüddevle Bey Camii, Camii Atik değilse, ya 1240'ta yaptırılmış ve daha sonra onarılmış olan Ulu Camii veya bugün hal civarında tarihi çeşmenin yanında yıkılmış bir cami olmalı. Alâüddevle Bey, cami yakınındaki dükkânları, Elbistan Çarşısında 55 dükkân, Elbistan'da Cuma günleri kurulan pazar için tahsis edilen Basta Yeri adıyla bilinen araziye, Hatun Köyü'nde Âşık Ömer Oğlu Mehmet adıyla bilinen mezrayı, Ahi mezrasını, Bekir Fakih adıyla tanınan araziye vakfetmiştir ¹¹⁴⁵. Tahrir Defteri ve vakfiyesinden anlaşıldığına göre Alâüddevle Bey

¹¹⁴² Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 474.

¹¹⁴³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 122.

¹¹⁴⁴ Mükrimin Halil Yinanç, *İ. A.*, "Elbistan Maddesi", C. IV, s. 226.

¹¹⁴⁵ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 118- 670.

Camii olarak kaydedilen bu eserin bugün Çarşı Camii adıyla bilinen camiden başkası olmaması gerekir. Elbistan'ın en eski camisi olduğu için Cami-i Atik'de denen bu cami Danişmendliler zamanında yaptırılmış olmalıdır. Halk arasında kiliseden bozma olduğu söylenir. Zamanla yıkılan ve harap olan cami Alâüddevle Bey tarafından yeniden inşa ve tamir ettirilmiştir. Sultan IV. Mehmet zamanında ve 1886 yılında da tamir edilmiştir. Alâüddevle Bey Camii, Cami-i Atik değilse; ya 1240'ta yaptırılmış ve daha sonra onarılmış olan Ulu Camii veya bugünkü Hal civarında bulunan tarihî çeşmenin yanındaki yıkılmış olan Camii olmalıdır ¹¹⁴⁶.

3. 32. 1. 2. Cami- i Kebir (Ulu Camii)

El. Mescitu'l. Camiil. Kebir, Cami-i ¹¹⁴⁷ Cami-i Alâüddevle Bey, Mescit- i Kebir, Cami ¹¹⁴⁸, Mescitu'l. Camiil. Kebir ve Mescitu'l-Kebir adları, cami için kullanılan adlardır ve Cumhuriyet devrinde de Ulu Camii adı ile bilinen eser, Dulkadir Bey'i Alâüddevle Bey tarafından imar ve inşa edilmiştir ¹¹⁴⁹. Cami Kanuni ve IV. Mehmet zamanında ve 131/1816 tarihinde onarılmıştır. Caminin son cemaat yeri cephe duvarının kuzey doğu tarafında ki kitabede ki şu mısralar; “Düşürdü Vehbi Habibi Dedi tarih güzel oldu bu tamiri mübarek Allah” ebced hesabıyla 1816'da yapılan tamirin tarihini göstermektedir ¹¹⁵⁰. Alâüddevle Bey'e ait Cami-i Kebir'in ya da bu günkü adı ile Ulu Caminin son cemaat mahallinde ki portalin üzerinde bulunan dört satırlık sülüs hatlı “Muharrem 637/Ağustos 1239 tarihli kitabede Sultan Gıyasettin Keyhüsrev zamanında Elbistan Emiri, Mübarizü'ttin Çavlı tarafından yaptırıldığına” dair kitabeden anlaşıldığına göre harap olan bu camiyi Alâüddevle Bey imar ettirmiştir ¹¹⁵¹.

925/1519 tarihli Darende Evkaf Kayıt defter'ine göre, Alâüddevle Bey, 1492'de Gürün Köyü'nün malikâne hissesinin yarısı, Elbistan Çarşısı içinde, Cami- i Kebir'in yakınında bulunan dükkânları, çarşı içinde 55 dükkânı, Cuma günleri kurulan Pazar için tahsis edilmiş olan Basta yeri adı ile bilinen araziye, Aşık Ömer oğlu Mehmet adı ile bilinen Hatun Mezrası'ndaki araziye, Aynularus Nahiyesi'ne bağlı Melik Köyündeki değirmenleri, Caminin ihtiyaçlarına harcanmak üzere ve Bekir Fakih arazisini de

¹¹⁴⁶ Refet Yinanç, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S. XX. s. 121.

¹¹⁴⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Vakfiye Defterleri*, nr. 590, s. 107.

¹¹⁴⁸ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. , II. s. 474.

¹¹⁴⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Vakfiye Defterleri*, nr. 590, s. 107.

¹¹⁵⁰ Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 23-24.

¹¹⁵¹ Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 24.

camide cüz okuyacak olana vakfetmiş ve bu vakıflara zarar verenlere beddua etmiştir ¹¹⁵².

3. 32. 1. 3. Ali Bey Bin Şehsuvar Bey Zülkadir'in Camii ve Buk'ası

Caminin kitabesi yoktur. Cami ve buk'a, Osmanlılar tarafından Dulkadirli Beyliği başına getirilen Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey tarafından 1512-1522 yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır ¹¹⁵³. Dulkadir Beylikler döneminde yapılan caminin kendinden sonra inşa edilecek olan Osmanlı camilerinin gelişimine önemli katkılarda bulunması bakımından Türk sanatında müstesna bir yeri vardır. 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ali Bey bin Şahsuvar Bey Camiine ait vakıflar:

72. Nefs-i Elbistandaki Cami ile beraber Ali Bey bin Şehsuvar Bey Zülkadir'in buk'ası için bütün hukuk ve rüsum-i örfiye ve cizyesi ile Yenice Karyesi ve Onrik Karyesinde bir değirmeni ve Til Karyesinde bir değirmeni ve Elbistan tevabiinden İshak Nehri namındaki ziraata elverişli araziye vakfeyleydi.

73. Yukarda adı geçen vâkıf Hazran karyesinde Seyyit Selahattin ruhi için yapılan mescitle beraber Babası Süleyman Bey'in Hazran Köyündeki zaviyesine Harzanulvi, Gice, Tahtafuvade karyelerinin tamamını ve Haziri Karyesinin dörtte birini ve Günein Mezrasını ve Samanto tevabiinden Öngör mezrasını vakfeyledi ¹¹⁵⁴. Pınarbaşı Köyünde, Kayıtlarda kalmıştır ¹¹⁵⁵.

3. 32. 1. 4. Ümmet (Himmed Baba) Camii

Elbistan'da Ümmet baba adına Camii, medrese ve zaviyeden oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Daha sonra Ümmet Baba adına bir türbe de yapılmıştır. Bu külliye günümüze Camii ve türbe gelebilmiş, zaviyenin bazı duvarları sağlam kalmış ise de medrese tamamen yıkılmıştır. Ceyhan Mahallesi'nde bulunan bu camiyi 1500 yılında

¹¹⁵² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakfiye Defterleri, nr. 590, s. 107.

¹¹⁵³ Bahsedilen Cami ve Bu'ka'nın Aâüddeve Bey zamanında ve Şehsuvar oğlu Ali Bey'in Alâüddeve Bey'in yanında bulunduğu 1500'den önceki yıllarda bu eserini ve diğer eserlerini yaptırmış olduğu anlaşılmaktadır. Alâüddeve Bey ise Şehsuvar oğlu Ali Bey'in yaptırmış olduğu bu eserleri tamir ettirmiş ve bunlara vakıf gelirleri tahsis etmiştir.

¹¹⁵⁴ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ali Bey bin Şahsuvar Bey Camiine ait vakıflar.

¹¹⁵⁵ Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan, İstanbul 1973, s. 76.

Alâüddevle Bey yaptırmıştır¹¹⁵⁶. Ümmet Baba Alâüddevle Bey zamanında yaşamış bir azizdir. Maraş'ta Çamlu Bel Köyünde zaviyesi bulunan Ümmet Dede ile bir yakınlığı olsa gerek. Alâüddevle Bey Ümmet Baba için bir de zaviye yaptırmış, XVI. yüzyılda cami ve zaviye etrafında teşekkül eden mahalleye onun adı verilmiştir. 1525 de mahallede 50 vergi nüfusu bulunuyordu¹¹⁵⁷. Mahalleye daha sonra Hatib Camii adı da verilmiştir. Alâüddevle Bey Caminin hatib, müezzin ve ferraşı için Ozan Öyüğü Köyünden arazi ile Çoğulhan cizyesinden 1000 dirhem ve Elbistan Bezzazistanı'ndan gelir tahsis etmiştir¹¹⁵⁸. Caminin tahta minaresi yıkıldığından 1955 yılında Hacı Mehmet Köksal tarafından Kızı Necla hayrına yaptırılmıştır.

1500 yılında Alâüddevle Bey tarafından yaptırılan¹¹⁵⁹ camiye Himmed Baba isminin verilmesinin sebebi şöyle izah edilmektedir: Dulkadirli devrinde üç beyden çok bahsedilir ki bunlar halk tabiri ile Candar Gazi Bey, Dede asıl isminin ne olduğu tespit edilememiştir ve Himmet Baba'dır. Bu beyler tarikat ehli olduklarından ve halkı iyi idare ettiklerinden dolayı vefatlarından sonra kahramanlıkları anlatılarak nesilden nesile geçmiş ve efsaneleşmiştir. Himmed Baba'nın türbesiyle beraber bu cami inşa edilerek Himmed Baba cami ismini almıştır¹¹⁶⁰. Ümmet baba, Alâüddevle Bey'in zamanında yaşamış bir din âlimi idi. Kendisi hatipti. Kendisi adına yapılan cami ve zaviyede görev yapmaktaydı. Yaşadığı devrede Elbistan ve çevre illerde oldukça sevilen ve tanınan bir kimse olduğu, onun adına birçok yerde zaviye, cami ve benzeri vakıfların kurulmasından anlaşılmaktadır. Kendisi, halen kendi adını taşıyan caminin güneyinde bitişik olan türbesinde metfundur.

3. 32. 1. 5. Kızılcaoba Camii

Alâüddevle zamanında yaptırılmıştır. Hicrî 1304 yılında tamir görmüştür¹¹⁶¹.

3. 32. 1. 6. Ali Bey Bin Şehsuvar Bey (Pınarbaşı) Zulkadir Camii

Buk'a, Dulkadirli Beyi Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. Hicrî. 906, Milâdi. 1500 tarihli Alâüddevle Bey Vakfiyesine göre, Elbistan'ın merkezinde bulunan Ali Bey Buk'ası ve Camii için Pınarbaşı Yenice Mezra Köyünün cizye ve vergi geliri ile Özik ve

¹¹⁵⁶Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 122.

¹¹⁵⁷Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 402.

¹¹⁵⁸Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 479, 486, 524.

¹¹⁵⁹Refet Yinanç, "Eshab-ı Khef Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. XX. s. 122.

¹¹⁶⁰Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan, İstanbul 1973, s. 76.

¹¹⁶¹Yinanç, "Eshab-ı Khef Vakıfları", s. 77.

Til Akbayır köylerinde bir değirmen ve Elbistan'a bağlı İshak Nehr adı ile bilinen mezra vakfedilmiştir¹¹⁶². Tahrir defterlerinde Elbistan'ın yakın köylerinden biri olarak kaydedilen Pınarbaşı'nın XVI. yüzyılda bir adı da Yenice Mezra idi. Köyde 1525'de 42 vergi nüfusu yaşıyordu. Bugün Elbistan'da ne Pınarbaşı ve ne de Yenice Mezra adıyla bir köy mevcut değildir. Ancak Elbistan'a çok yakın olan ve bugün şehrin hudutları içine girmiş bulunan Ceyhan Nehri'nin kaynağına Pınarbaşı denmektedir. Belki de Pınarbaşı diğer adıyla Yenice Mezra Köyü bu mevkide bulunuyordu. Ali Bey burada bir cami ve bir buk'a yaptırmış, buraya aynı köyden bağ, bahçe ve arazi ile Elbistan'daki Derb kapısında bir değirmen, İldölek bugünkü Eldelek Köyünden ve Ahsendere mezarından değirmenler vakfetmiştir¹¹⁶³. Kayıtlarda kalmıştır.

3. 32. 1. 7. Ali Bey B. Şehsuvar Bey Zulkadir Hoca Pınarbaşı Bağ Buk'ası

Elbistan'ın merkezinde kurulmuş olan bu buk'adan bu güne kadar herhangi bir iz kalmamıştır. 590 numaralı vakfiye- i Anadolu Rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ali Bey Bin Şahsuvar Bey buk'asına ait vakıflar:

72. Nefsii Eblastindeki cami ile beraber Ali Bey bin Şehsuvar Bey Zülkadir'in buk'ası için bütün hukuk ve rüsum- i örfiye ve cizyesi ile Yenice karyesi ve Onrik Karyesinde bir değirmeni ve Til Karyesinde bir değirmeni ve Eblastin tevabiinden İshak Nehri namındaki ziraata elverişli araziyi vakfeyledi.

73. Yukarda adı geçen vâkıf Hazran karyesinde Seyyit Selahattin ruhi için yapılan mescitle beraber Babası Süleyman Bey'in Hazran Köyündeki zaviyesine Harzanulvi, Gice, Tahtafuvade Karyelerinin tamamını ve Haziri Karyesinin dörtte birini ve Günein mezarını ve Samanto tevabiinden Öngör mezarını vakfeyledi.

3. 33. TÜRBELER

3. 33. 1. Dede (DeveBaba)Türbesi

Dede Baba Mahallesi, Atatürk Caddesi üzerinde bulunan Dede Deve Baba Türbesi, Alâüddevle Bey 1480-1515, tarafından yaptırılmıştır. 906 H. /1500 M. tarihli

¹¹⁶² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakfiye Defterleri, nr. 590, s. 107.

¹¹⁶³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 479, 485.

vakfiyesinde, Efsus Afşin Köyü'nün yarısını, Dede Baba Zaviyesine vakfelediğini belirtmektedir, Yine Alâüddevle Bey 14 Muharrem 916 H. / 23 Nisan 1510 M. tarihli diğer vakfiyesinde de, Efsus Afşin'daki Dede Baba Zaviyesi'ni yaptırdığı ve Efsus Afşin Köyü'nün yarısını bu zaviyeye vakfettiğini belirtmektedir. Belgelere göre zaviyenin, Dede Baba için Alâüddevle Bey tarafından 1480-1500 yılları arasında inşa ettirildiğini anlaşılmaktadır. Günümüze gelemeyen zaviyenin, türbenin yakınında olmalıdır. Alâüddevle Bey'in vakfiyelerinde zaviyenin adı "Dede Baba" olarak geçerken, 1527 tarihli tahrir kayıtları ile daha sonra arşiv belgelerine "Deve Baba" şeklinde kaydedilmiş ve tahrir kayıtlarında mahallenin ismi de "Deve Baba" olarak kaydedilmiştir. 1527 yılına ait tahrir kayıtlarında, Dede Babanın bu tarihten önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. (1164)

Türbe günümüzde hasta insanlar tarafından şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmekte ve türbede yatak yorgan olup, hasta olan kişiler geceyi burada geçirmektedir.

3.34.OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRDİKTEN SONRA DULKADİRLİ ÜLKESİNDE DULKADİRLİLER TARAFINDAN YAPTIRILAN CAMİLER

3. 34. 1. ELBİSTAN'DA YAPILAN CAMİLER

3. 34. 1. 1. Şehsuvar Oğlu Ali Bey Camii

Caminin 906/1500 tarihli vakfiyesinde Alâüddevle Bey'in Elbistan'da bulunan Ali Bey Camii ve Buk'asına vakıflar tahsis ettiğine dair kayıtlar göz önüne alınırsa Ali Bey'in Alâüddevle Bey zamanında ve onun yanında bulunduğu yıllarda bu ve diğer eserlerini yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ali Bey Camii ve Buka'sının Vakfiye ve tahrir kayıtları ile daha sonraki belgelerde Elbistan'da bulunduğu anlaşılmaktadır ¹¹⁶⁵. Ali Bey Camii ve Buka'sının yeri 1527 yılı tahririnde Ali Bey Zaviye'sinin Pınarbaşı Yenice Mezra Köyü'nde olduğu kaydedilmiştir ¹¹⁶⁶.

¹²⁵⁷ V. G. M. Arş. Defter Nu: 590, s. 107, Sıra Nu: 98; V. G. M. Arş. Defter Nu: 1966, s. 150, Sıra Nu: 166; B. O. A, TT. D, Nu: 419, 317. Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük II(1988), (631633).

¹¹⁶⁵ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II, s. 477, 486, 488; BOA., e., nr. 6900, BOA, C. Ev. Nr. 7755.

¹¹⁶⁶ BOA, TTD. Nr. 419, s. 60. , İbrahim ve evladı. 537, 555.

3. 34. 1. 2. Bab-ı Derb (Köprübaşı Mahallesi) Camii

XVI. yüzyıl Tahrir defterlerinde, Bab-ı Derb Kale Kapısı adı ile bilinen mahallede inşa edilmiştir. Bu gün aynı adı taşıyan mahallede bahsedilen eser bulunmamaktadır.

3. 35. MESCİTLER

3. 35. 1. Ekmekçi Mescidi

Buraya Abdurrahman Kethüda arazisi vakf edilmiştir ¹¹⁶⁷. Bugün bu adı taşıyan bir cami mevcut değildir. Kayıtlarda kalmıştır ¹¹⁶⁸.

3. 35. 1. 1. Ergeni Köyü Mescidi

Ergeni Güvercinlik Nahiyesine tabi olup Yassıca Pınar Köyü ile çınarcık Köyüne bağlı Yukarı pınar mezarasını Alâüddevle Bey vakfetmiştir. Kayıtlarda kalmıştır ¹¹⁶⁹.

3. 35. 1. 2. Kelâmin Mescidi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kelâmin Mescidine ait vakıflar:

75. Vâkıf Kelâmin karyesinde babası Süleyman Bey'in ruhu için bir mescit ve bir zaviye inşa edip bu mescit için Samanto kalesi tevabiinden Dinkistan mezarası ile birlikte mezkûr karyeyi Kelâmin ve mezkûr Kelamin karyesinde bir bağı vakıf ve mezkûr bağı imar için altı nefer kimseyi bu altı neferin köle olması muhtemeldir vakfeyledi ve anları divaniye ve tekâlif-i örf iyeden muaf kılup gelirini zaviyeye gelenlerle mezkûr Mescidin imamına şart eyledi ¹¹⁷⁰.

¹¹⁶⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maras Tahrir Defteri*, C. I. s. 479.

¹¹⁶⁸ Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan, İstanbul 1973, s. 76.

¹¹⁶⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maras Tahrir Defteri*, C. I. s. 324-349.

¹¹⁷⁰ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kelâmin Mescidine ait vakıflar.

3. 35. 1. 3. Seyyit Selâhattin Mescidi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra arasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Seyyit Selahattin Mescidine ait vakıflar:

72. Nefs-i Eblistindeki cami ile beraber Ali Bey bin Şehsuvar Bey Zülkadir'in buk'ası için bütün hukuk ve rüsum-i örfiye ve cizyesi ile Yenice Karyesi ve Onrik Karyesinde bir değirmeni ve Til Karyesinde bir değirmeni ve Eblistin tevabiinden İshak Nehri namındaki ziraata elverişli araziye vakfeyleydi.

73. Yukarda adı geçen vakıf Hazran karyesinde Seyyit Selahattin ruhi için yapılan mescitle beraber Babası Süleyman Bey'in Hazran Köyündeki zaviyesine Harzanulvi, Gice, Tahtafuvade karyelerinin tamamını ve Haziri karyesinin dörtte birini ve Günein mezrasını ve Samanto tevabiinden Öngör Mezrasını vakfeyledi.

3. 36. OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRDİKTEN SONRA DULKADİRLİ ÜLKESİNDE DULKADİRLİLER TARAFINDAN YAPTIRILAN MESCİTLER

3. 36. 1. Ekmekçi Boyacı Mescidi

Hamza Habbâz ya da Boyacı Hamza adı ile bilinen bir zat tarafından kurulmuştur. Mescit, kurucusunun lakabına binaen Ekmekçi veya Boyacı Mescidi adı ile anılmıştır. Mescidin bulunduğu mahalle de aynı adla, yani Boyacı, Boyahane ya da Hamza Habbâz adları ile tanınmıştır ¹¹⁷¹. Bu gün aynı adı taşıyan bir mescit ve mahalle yoktur ¹¹⁷².

3. 36. 2. Ekmekçi Boyacı Mescidi

Hamza Habbâz ya da Boyacı Hamza adı ile bilinen bir zat tarafından kurulmuştur. Mescit, kurucusunun lakabına binaen Ekmekçi veya Boyacı Mescidi adı ile anılmıştır. Mescidin bulunduğu mahalle de aynı adla, yani Boyacı, Boyahane ya da Hamza Habbâz adları ile tanınmıştır ¹¹⁷³. Bu gün aynı adı taşıyan bir mescit ve mahalle yoktur ¹¹⁷⁴.

¹¹⁷¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 479.

¹¹⁷² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 123.

¹¹⁷³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 479.

¹¹⁷⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 123.

3. 36. 3. Hacı İbrahim Mescidi

Elbistan'ın Osmanlıların fethinden hemen sonra Elbistan'ın 1525 yılında yapılan ilk tahrir defterinde bir Mescide adını veren Hacı İbrahim ve evladı ile ilgili kayıtlar dikkat çekmektedir¹¹⁷⁵. 1527 yılı tahririnde Elbistan'da bulunan Hacı İbrahim Mescidi'nin vakıfları kaydedilmiştir¹¹⁷⁶.

3. 37. OSMANLI HÂKİMİYETİNE GİRDİKTEN SONRA DULKADİRLİ ÜLKESİNDE DULKADİRLİLER TARAFINDAN YAPTIRILAN YERLERİNİ TESPİT EDEMEDİĞİMİZ MESCİTLER

Hacı Mehmet Mescidi, Kablanlu Mahallesi Mescidi, Kızılca Oba Mahallesi Mescidi, Marabacı Mescidi, Tabbağhane Mescidi, Tabbağhane Mescidi, Hacı Mehmet Mescidi, Kablanlu Mahallesi Mescidi, Tabbağhane Mescidi.

3. 37. 1. MEDRESLER

3. 37. 1. 1. Alâüddevle Bey Medresesi

Alâüddevle Bey tarafından Elbistan'ın merkezinde inşa ettirilmiştir¹¹⁷⁷. Alâüddevle Bey bu medrese için 1492'de Gürün Köyünün malikâne hissesinin yarısını Tatar bin El. Hac Ali'den satın almış, bu hissenin 2/3'nü medreseye vakfetmiştir. Hicrî. 906/Milâdi. 1500 tarihli vakfiyede Alâüddevle Bey, Ozan Öyüğü mezrasının yarısını, Derb Köprübaşında bir değirmeni ve Gürün Köyü malikâne hissesinden medreseye tahsis edilen kısmını buranın müderrisine, Çoğulhan Köyündeki 4 değirmeni de müderris yardımcısına vakfetmiştir¹¹⁷⁸.

3. 37. 1. 2. Cenderiye Hatuniye (Sa'diye) Alâüddevle Bey Medresesi

Selçuklu Emiri Seyfeddin Ebubekir Cadar'ın Türbesinin bulunduğu mahalde bulunan medrese tamir edilerek buraya müderris ve vakıflar tahsis edilmiştir. Burada kurulan medrese "Cenderiye" diye anılmıştır. Medresenin Alâüddevle Bey tarafından hanımı Şems Hatun adına inşa edildiğinden Hatuniye diye tanınmıştır¹¹⁷⁹. Cenderiye Medresesi de denen bu medreseyi Kızılca Oba mahallesinde Alâüddevle Bey inşa

¹¹⁷⁵ BA. TTD. Nr. 998, s. 537, 555.

¹¹⁷⁶ BA, TTD, nr. 419, s. 26.

¹¹⁷⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, nr. 419, s. 26.

¹¹⁷⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakfiye Defterleri, nr. 590, s. 107.

¹¹⁷⁹ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 53.

ettirmiştir. Kayıtlarda kalmıştır. Vakıfları: Aba Mahallesiinde Derb kapısı köprüsünde Köprübaşı bir değirmen, Pınarbaşı'nda Yenice Mezra Köyünde Şeyhcuğaz mezarının yarısı, Ağce Alan yanında Zillihan mezrasal, Ozan Öyüğü Köyü hububatının yarısı, Sarsab Köyünde iki değirmen ve Gürün Köyü malikânesinin yarısı ¹¹⁸⁰ dır.

3. 37. 2. TÜRBELELER

3. 37. 2. 1. Ümmet Baba (Himmet Baba)

Türbenin inşa kitabesi kaybolmuştur. Türbe caminin güney cephesine bitişik olarak yapılmış olup müstakil kapısı olmayan türbeye Caminin içinden geçilmektedir.

3. 37. 2. 2. Çandar Gazi Türbesi

Selçuklu Emiri Seyfeddin Ebubekir Cadar'ın Türbesinin Kızılca Oba mahallesiinde bulunmaktaydı. Günümüzde hiçbir izi kalmamıştır.

3. 37. 3. BUK'ALAR

3. 37. 3. 1. Cenderiye Hatuniye

Sa'diye Buk'ası Kendi adı ile anılan medresenin yanında kurulmuştur. 1500 yılından önceki yıllarda Alâüddevle Bey tarafından buraya vakıflar tahsis edilmiştir. Alâüddevle Bey Kızılca Oba Arazisi ile mezarları buk'anın müderrisine tahsis edilmiş ve Şeyhcuğaz Mezrası ve Derb Kapı Mahallesiindeki değirmenler de buk'aya vakfedilmiştir ¹¹⁸¹.

3. 38. GÖKSUN'DAKİ YAPILAR

3. 39. PAZARCIK'TAKİ YAPILAR

1877 yılında Bağdin-i Sağir diye bilinen yerde kurulmuştur. Nahiye-i Pazarcık El. Kasım Mine Sümün Nahiye-i Pazarcık der. Uva-i Maraş ¹¹⁸².

¹¹⁸⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 511, 477, 538, 543.

¹¹⁸¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II., s. 479.

¹¹⁸² Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 197.

3. 40. 1. CAMİLER

3. 40. 1. 1. Göynük Murat Bey Camii

Göynük Nahiye'sine bağlı ve aynı isimde zikredilen köyde bulunan cami Dülkadirli Beylerinden Rüstem Bey'in oğlu Murat Bey tarafından yaptırılmıştır. Camiye 1563 yılında gelir olarak hasılı 612 akçe olan bir arazi ve bir bağ vakf edilmiştir¹¹⁸³. Yaşlı köylüler burada daha önce bir Camiin var olduğunu dedelerinden duydukları, Camii dere yatağı içinde kaldığı için seller ve ihmalkârlık sebebiyle yıkıldığını ve zamanla yok olduğunu ve Köyün yaşlılarınca bu yeni Caminin imamı camide iki sancak bulduğunu ve Köyün yaşlılarınca bu sancakların eski Camie ait olduğunu söyledi. Göynük Köyünde Murat Bey Camii Rüstem Bey'in oğlu Murat Bey Dülkadirli Hükümdarı Süleyman Bey'in torunudur. Nefsi Göynükteki Camii ve zaviye için aradaki bir bağı ve mahallinde komşularca hududu malum araziye ve nefsi Göynükte bir değirmeni vakf eyledi. 'Göynük Maraş'ın güneyinde bir köydür. Alâüddeve Bey Köyün cami ve zaviyesi için bir değirmen, bir bağ ve bir arazi vakfetmiştir¹¹⁸⁴.

590 numaralı vakfiye- i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Göynük Camiine ait vakıflar:

50. Nefs-i Göynük'teki cami ve zaviye için oradaki bir bağı ve mahallinde komşularca hududu malûm araziye ve nefs-i Göynük'te bir değirmeni vakıf eyledi¹¹⁸⁵. Rüstem Bey'in oğlu Murat Bey tarafından yaptırılan camiye 1563 yılında gelir olarak hâsılı 612 akçe olan bir arazi ve bir bağ vakfedilmiştir¹¹⁸⁶. Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 612. Rüstem Bey'in oğlu olan Murat Bey Dulkadirli Hükümdarı Süleyman Bey'in torunudur¹¹⁸⁷. Göynük'te yaptığımız araştırmalar esnasında dedelerinden duyduklarına göre "Murat Bey camisinin dere yatağı içinde kaldığı; seller ve ihmalkârlık yüzünden

¹¹⁸³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 243.

¹¹⁸⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 242-243.

¹¹⁸⁵ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Göynük Camii'ne ait vakıflar.

¹¹⁸⁶ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 23.

¹¹⁸⁷ Faruk Sümer, *Dulkadırlılara Ait Mimari Eserler*, s.16, "Göynük köyünde ve daha bazı köylerde mescitler yaptırdığı" kaydıyla (Mescit) olduğu anlaşılıyor.

yıkıldığını" anlattılar ¹¹⁸⁸ Yıkılan eski camiden yeni camiye nakledilen sancakları gösterdiler ¹¹⁸⁹.

3. 40. 1. 2. Mihriban Mezrası Camii

1563 yılında Pazarcık Nahiyesine bağlı Küredi Kuyusu Köyü'nün yanında bulunan Pazarcık'a bağlı Mihriban mezrasında bulunan cami. Alâüddevle Bey tarafından yaptırmıştır ¹¹⁹⁰. Cami atik ile birlikte mihrap ın zaviyesi için Pazarcık Nahiyesindeki mihrap ın mezrasını vakfetti. Mihriban 1501 tarihli vakfiyede Pazarcık'a bağlı bir köy olarak kaydedilmiştir ¹¹⁹¹. 1563 yılında Pazarcık Nahiyesi'ne bağlı küredi Kuyusu Köyü'nün yanında bulunan Mihriban Mezrasında cami bulunmaktadır. Buradaki cami ve zaviyeye mezranın hububat gelirinin tamamı olan 1000 akçe vakfedilmiştir Yıl. 1563, Senelik Hâsılatı. 1000, Kadı medresesi ile ortak 1526 tarihli mufassal defterde cami ve zaviye ile ilgili bilgi bulunmaz iken, 1501 tarihli Alâüddevle Bey vakfiyesinde Mihriban'ın köy olduğu görülmektedir ¹¹⁹². Kayıtlarda kalmıştır ¹¹⁹³.

3. 41. KAYSERİ'DE DULKADİRLİLERE AİT MİMARİ ESERLER

Kayseri, 1243 yılında Moğol istilasına uğramış, 1335 yılına dek, önceleri kısmen Selçuklulara tabi olmakla birlikte esasen Moğol-İlhanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Moğollar bu tarihler arasında Anadolu'da büyük katliamlar yaparak bölgeyi yağmalamışlardır. 1330'lu yıllardan itibaren, Eretnaoğulları Beyliği'nin daha sonra Kadı Burhanettin Devletinin önemli bir merkezi olan Kayseri, XV. yüzyıl başlarından itibaren Karamanoğullarının idaresi altına girmiş ve Karamanoğulları, Dulkadiroğulları arasında pek çok kez el değiştirmiştir ¹¹⁹⁴. Dulkadiroğulları döneminde başta Kahramanmaraş ve Elbistan'da olmak üzere köylere varıncaya kadar beyliğin kurulduğu coğrafi alanda Cami, Mescit, Medrese, Türbe, Zaviye, Köprü ve Kale gibi dinî, sosyal

¹¹⁸⁸ Mahallinde Mevhibe Savaş tarafından yapılan araştırma.

¹¹⁸⁹ Bahsedilen bu sancakların her ikisinin resimleri, Mevhibe Savaş, Dulkadırlılar, Kahramanmaraş 1997 isimli eserinin ön kapak resmi olarak neşredilmiştir. (Mahallinde yapılan araştırma Mevhibe Savaş tarafından yapılmıştır.)

¹¹⁹⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 121, dn. 13.

¹¹⁹¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 121.

¹¹⁹² Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 121.

¹¹⁹³ Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", S. XX., s. 121.

¹¹⁹⁴ Halil Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, 1993, s. 219.

ve askeri amaçlı yapılar inşa edilmiştir. Bunların birçoğu günümüze ulaşamamıştır¹¹⁹⁵. Özellikle Dulkadiroğulları hükümdarlarından Alâüddevle Bozkurt Bey tarafından birçok vakıf kurularak zaviyeler çoğunlukta olmak üzere yapılar inşa edilmiştir¹¹⁹⁶. Dulkadiroğullarının Kayseri'yi hâkimiyetleri altına almaları 1419 yıllarında olmuştur. Yaklaşık olarak 180 yıl devam eden Dulkadiroğulları Beyliği, Osmanlıların Anadolu'da kendilerine kattıkları son beyliktir. Dulkadiroğulları Beyliği; Kırşehir-Bozok-Kayseri-Pınarbaşı, Elbistan, Harput-Maraş-Kadirli-Antep gibi geniş bir alanda hâkimiyet sürmüştü. Yavuz Sultan Selim 1514 yılında Çaldıran zaferini kazanınca Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmak için harekete geçti. Kayseri sancak beyliğine getirilen Şehsuvaroğlu Ali Bey'e, Dulkadir toprakları alındığı takdirde kendisine verileceğini taahhüt etti. 1515 yılında Ali Bey ve Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa, Alâüddevle Bey üzerine gönderildi. 13 Haziran 1515'de Göksun yakınlarında Turna Dağı'nda Osmanlılar ile Dulkadirliiler arasında yapılan savaşta Alâüddevle Bey yenilerek dört oğlu ile birlikte idam edildi. Böylece Dulkadiroğulları Beyliği fiilen sona ermiş oldu.

3. 41. 1. Kayseri Kalesi

Dulkadiroğullarının Bey'i Nasirettin Mehmet Bey'in oğlu Hasan Bey Kayseri üzerine 1411 yılında bir seferde bulunarak Karamanlılardan ilk defa Kayseri'yi alıp kaleyi tamir ettirdiğine dair bir kitabe koydurmuştur¹¹⁹⁷. Bu kitabe Kayseri İç Kalesi'nin doğu kapısının iç yüzünde (Kapının kalenin iç kısmına bakan yüzü üzerinde) bulunan 50X50 ebadındaki beyaz mermer üzerinde üç satırlık şehri alıp kaleyi tamir ettirttiğine dair bir kitabe bulunmaktadır. Dulkadirliilere ait en eski tarihli olan bu kitabede; Transkripsiyon: *Yersemü emir el kebir el Hüsami Hasan bin Nasirettin Muhammet bin Dulkadir Bişareti... Hamdihi el med... sene erbaa aşer semane mie (H. 814)* ibaresi yazmaktadır. Anlamı: Dulkadiroğlu Nasirettin Muhammet'in oğlu Büyük Emir Hüsami Hasan tarafın sekiz yüz on dört (1411-1412.) senesinde yapıldı. Halil Erkiletlioğlu,¹¹⁹⁸ kitabenin orijinal yerinin bugünkü bulunduğu yer mi olduğu hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Fakat Dulkadirli beyi Emir Hüsami Hasan tarafından yapılan bu onarımın

¹¹⁹⁵ Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, (Çev. Ahmet Akif Tütenk), Ankara 1954, Albert Gabriel *Monuments Turcs D' Anatolie*, 1 Paris, 1931.

¹¹⁹⁶ Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar" *D. T. C. F. Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı*, Ankara, Halil Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, s. 309-350.

¹¹⁹⁷ Kayseri Kalesinin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Çeşitli tarihlerde bakım ve onarımlar geçirmiştir. Kayseri Kalesi iç ve dış kale olmak üzere iki ayrı bölüm olarak tasarlanmıştır. İç kalesinin Ahmedek'i yoktur.

¹¹⁹⁸ Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. Ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" *Vakıflar Dergisi*, S. XIII, Ankara 1981, s. 532.

kalenin genelini kapsadığını söylemek mümkündür. Bu vesikaya göre şehir bahsedilen tarihte Karamanoğulları'ndan Dulkadıroğulları'na geçmiş ve Dulkadıroğlu Nasirettin Mehmet Bey Kayseri'yi oğlu Hüsami Hasan Bey'e vermiştir. Kayseri daha sonra tekrar Karamanlıların elin geçtiğini Kayseri iç kalesinin güney kapısı yakınında bulunan Karamanlıların yeniden Kayseri valisi olan Şeyh Çelebi'nin kitabesinden anlıyoruz¹¹⁹⁹.

1419 yılında Memluk kuvvetlerinin desteklediği Nasirettin Mehmet Bey'in Dulkadirli müşterek kuvvetleri Kayseri üzerine yürümüşler. Karamanlı valisi Şeyh Çelebi'nin kaçması üzerine şehri yeniden ele geçirmişlerdir. Bu fetihle şehirde 1435 yılına kadar devam edecek olan en uzun Dulkadirli dönemi başlamış oluyordu¹²⁰⁰.

3. 42. BÜNYAN

3. 42. 1. CAMİLER

3. 42. 1. 1. Büyük Bürüngüz Alâüddevle Camii

Kayseri ili, Bünyan ilçesi, Büyük Bürüngüz Kasabasında, Mırık Mahallesinde bulunmaktadır, günümüzde sağlam ve ibadete açıktır. Cami; Sultan Alaettin ve Alâüddevle isimleri ile anılmaktadır. Büyük Bürüngüz Osmanlı Döneminde Ulu Bürüngüz olarak anılmakta ve 1520 ve 1522 yıllarında 90-92 hanenin yaşadığı ifade edilmektedir¹²⁰¹. Dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilen cami tek mekânlıdır. Üst örtüsü beşik tonozdur. Camiye kuzey cephenin ortasına yerleştirilen taç kapıdan

¹¹⁹⁹Dulkadıroğullarını Kitabede “El-Etrak ed dallün “yani delaletteki Türkler ibaresinden Karamanlıların Dulkadırlıları itham ettikleri anlaşılmaktadır. Karamanoğulları kendileri öz be öz Türk oldukları halde Dulkadırlılar'a Türk diyerek hakaret etmektedirler. Devrin Osmanlı kaynaklarında da Dulkadırlılar “Türkmen tabiri ile anılmakta, Dulkadılı hâkimiyetinden “Türkmen idaresi” olarak bahsedilmektedir. Kaynaklardan diğer hiçbir Türk Beyliği hakkında bu tabiri kullanmamışlardır. ” (Bir müddet sonra Karamanlıların Kayseri'yi tekrar Dulkadırlılardan geri aldıklarını, Kayseri İç Kalesi'nin güney kapısı yakınında bulunan Karamanlıların yeniden Kayseri Valisi olan Şeyh Çelebi'nin kitabesinden anlamaktayız. Yarısı kırılmış ve kaybolmuş olan bu kitabede şunlar yazılıdır.

1) *El-mâsitevli el-Etrak ed-dallun alâ Medine-i Kayseriye ve bi-hamdi 'n-nas ve...*

2) *Fi tahribetü 'l-Kâbetü 'ş-Şerife fe-haracü 'l-Emirü 'l-kebir Şeyh Çelebi bin Dâvud...*

3) *El-Kâzimin ül-gayz ve 'l-âfin inn 'en-nas fe-ammere fi eyyâm...*

4) *Halled'Allahû mülkehu kane el-bâb ül-vefa Sevinç Temir bin aziz Şeyh Çelebi...*

Tercümesi:

Delâlette bulunan Türkler Kâbe'nin tahribi gibi Kayseri şehrini ve halkını istila ettiler. Davud'un oğlu büyük emir Şeyh Çelebi çıktı “İnsanların hatalarını affeden ve kinini kusturan“ (Kur'an III-134). (Karamanoğlu Mehmet Bey) zamanında tamir oldu. Allah mülkünü devamlı eylesin. Aziz Şeyh Çelebi'nin oğlu Sevinç demir (de bu hadisede önemli görev yaptı. Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. Ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" *Vakıflar Dergisi*, s. 533.

¹²⁰⁰ Arif Paşa, “Elbistan ve Maraş'ta Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti, s. 373.

¹²⁰¹ Mehmet İnbaşı, *XVI. Yüzyılın Başlarında Kayseri Şehri*, Kayseri 1992, s. 86.

girilmektedir. Taç kapı beden duvarından 32 cm. çıkıntı yapmaktadır. Saçak kısmına kadar yükselen taç kapı, bezemesiz düz profilli bir silmeyle çerçevelemiştir. Taç kapı nişi köşelerde kompozit başlıklara oturan sütüncelerle sınırlanmıştır. Sütünceler başlıklarının yüzeyi, birbirleriyle geçmeli örgüler oluşturan saplar üzerine işlenmiş palmetlerden oluşan bitkisel kompozisyonla süslenmiştir. Taçkapı nişi dört sıra mukamastan oluşan kavsarayla örtülmüştür. Kavsaranın altındaki kapının kemer kilit taşında sekiz kollu yıldız tasarımından çıkarılmış geometrik bezemeli dairese madalyon bulunmaktadır. Kemer kilit taşı ile diğer iki yan taşın aralarına şemse benzeri siyah taşlar kemeri kenetleyecek şekilde yerleştirilmiştir. Taç kapı alınlığında üç adet taş kabara yer almaktadır. Bunlardan ikisi tahrip olmuş olmakla birlikte batısındaki kabaranın yüzeyi altı kollu yıldız ve yıldız kollarının arasına işlenmiş palmet motiflerinden meydana gelen bezemeyle süslenmiştir. Caminin saçak kısımları bütün cephelerde basit profilli silme kuşaklarıyla hareketlendirilmiştir. Cami harimi 8. 60x6. 00 m. ölçülerindedir. Dikdörtgen biçimli harim mekânı doğu batı doğrultuda atılan beş adet kemerle takviye edilmiş beş tonozla örtülmüştür. Harimin doğu cephesinin güney köşesinde bir, kuzey cephesine taç kapının iki yanına birer pencere açılmıştır. Caminin güney ve batı cephelerinde herhangi bir açıklık yoktur. Güney cephenin ortasındaki mihrap duvardan 7 cm. çıkıntı yapmaktadır. 50 cm. derinliğindeki mihrap nişinin kavsarası üç sıra mukarnasla doldurulmuştur. Mihrap ın iki yanında birer niş bulunmaktadır. Caminin doğu ve batı cephelerinde de ikişer adet küçük niş yer almaktadır. Vaiz kürsüsü ve minberi yoktur. Yapının taç kapısındaki çeşitli kabara ve sütun başlıklarındaki geometrik ve bitkisel bezemeler süsleme adına kaydedilebilecek unsurlardır. Düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda yer alan kitabe H. 999-M. 1590 yılını vermektedir. Kitabenin okunuşu: /...

2. *'Bu Mescidi ihya etti gaffarallahu Teâlâ'*

3. *'el-fakir Seyyit Mahmut sene 999'*

Bu kitabe bir onarım kitabesi olup, yapının yukarıda bahsedilen senede Mahmut adlı bir kişi tarafında onarılmış olduğunu göstermektedir. 1590 tarihli onarım kitabesi vardır ancak yapının XV. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olduğu söylenebilir. Çeşitli arşiv kaynakları XV. yüzyıl içinde Ulu (Büyük) Bürüngüz Köyündeki bir Mescidin varlığından bahsetmektedirler. Yapının mimari özellikleri ve isminden dolayı (Alâüddevele bir Dulkadirli Bey'idir) eserin yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş

olduğunu söylemek mümkündür. Üzerinde durulması gereken husus; yapının Dulkadirli Beyi Alâüddevle'nin ismini almış olması, yapılan çalışmalarda yapıdan bahsedilmemesidir.

3. 43. PINARBAŞI

3. 43. 1. Dıraz Köyü Camii

1501 tarihli vakfiyenin kaydına göre Alâüddevle Bey yaptırmıştır. Alâüddevle Bey Köyün zaviyesi ve camisi için Dıraz Köyü ile mezralarının gelirini vakfetmiş, bu gelirden senelik 2520 Osmanlı dirhemi caminin imam ve hatibine 600 dirhem müezzine, 600 dirhem cami ve zaviyenin müstahdemine ve 600 dirhem de cami ve zaviyenin hasır ve yağına tahsis etmiştir ¹²⁰².

3. 43. 2. Gümüşin Köyü Camii

Pınarbaşı ilçesi, Gümüşin Köyündedir.

3. 43. 3. Melik Arslan Camisi

Muncusun Köyündedir.

3. 43. 4. Süleyman Bey (Camii) Mescidi

(Hazran Köyünde) Pınarbaşı kazasına bağlı Hazaran Köyündedir. Aynı köydeki zaviyenin Mescidi olup, ¹²⁰³ Dulkadiroğlu Süleyman Bey tarafından 1442-1454 yıllarında yaptırılmıştır. Seyyit Selahattin adına yaptırıldığı ifade edilen bu camiye oğlu Alâüddevle Bey tarafından da vakıf gelirleri sağlanmıştır ¹²⁰⁴.

3. 43. 5. Şehsuvar Bey Camii

Bu cami Şehsuvar Bey tarafından yaptırılmıştır. Pınarbaşı yakınındaki Gümüşgün mezrası camiye vakfedilmiştir ¹²⁰⁵.

¹²⁰²Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 377.

¹²⁰³Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 124.

¹²⁰⁴Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 124.

¹²⁰⁵Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 743.

3. 43. 6. Zamantu Kalesi Camii

Palas Köyünün 1/4 ünü, Karaca Viran, Hınzırı Köyü cizyesi ve Tuz Hisar'ın gelirleri, Palas Köyü yakınında Göl-in mezrasının 1/3, ü Kayseri'ye tabi Gökin Köyünde iki değirmen, Zamantu'ya bağlı Yoğun Sirker Köyü, Palas Köyünün gelirinden (iki yardımcı için) 1080 Osmanlı dirhemi, Keşur, Hazi Viranı, Kızıl Ağu, Zaviyecik, Bostan Viranı ve Gökçe Viran mezarları cami ve Mescide vakfedilmiştir. İmam ve hatib için Şolak Köyünün yarısı, müezzin için Hordana Köyünün yarısı, Orta Körin Köyü gelirinin yarısı ile cizyesinin yarısı imam, müezzin ve ferraş için tahsis edilmiştir ¹²⁰⁶.

3. 44. MESCİTLER

3. 44. 1. Melik Gazi Mescidi (Aşidin Köyünde)

Zamantu Kalesi yakınında bulunan Aşidin Köyünde 1563'te 73 vergi nüfusu yaşıyordu¹²⁰⁷. Mescit ve zaviye Melik Gazi Türbesi yakınına yaptırılmıştır. Alâüddeve Bey'e ait 906 tarihli vakfiyenin ve tahrir defterinin kaydına göre Halil Bey'in Türbesi de burada bulunuyordu ¹²⁰⁸.

3. 44. 2. Ergani Köyü Mescidi

Ergeni Güvercinlik nahiyesine tabi olup Yassıca Pınar Köyü ile Çınarcık Köyüne bağlı Yukarı Pınar mezrasını Alâüddeve Bey vakfetmiştir¹²⁰⁹.

3. 44. 3. Kelemin Köyü Mescidi

1501 tarihli Alâüddeve Bey vakfiyesinde adı geçen bu köye tahrir defterlerinde rastlayamadık. Vakıfları zaviyesi ile birlikte verilmiştir.

3. 44. 4. Süleyman Bey (Camii) Mescidi

Pınarbaşı kazasına bağlı Hazran Köyünde dir. Aynı köydeki zaviyenin Mescidi olup Dulkadiroğlu Süleyman Bey tarafından 1442-1454 yıllarında yaptırılmıştır. Seyyit

¹²⁰⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 124.

¹²⁰⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 684.

¹²⁰⁸ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 687, 689.

¹²⁰⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I., s. 324, 329.

Selahattin adına yaptırıldığı ifade edilen bu camiye oğlu Alâüddevele Bey tarafından da vakıf gelirleri sağlanmıştır.

3. 44. 5. Süleyman Bey Mescidi

Zamantı Kalesi yakınında bulunan bu Mescide Savran mezarının yarısı vakfedilmiştir.

3. 44. 6. Zamantu Kalesi Mescidi

Palas Köyünün 1/4 ünü, Karaca Viran, Hınzırı Köyü cizyesi ve Tuz Hisar'ın gelirleri, Palas Köyü yakınında Göl-in mezarının 1/3, ü Kayseri'ye tabi Gökin Köyünde iki değirmen, Zamantu'ya bağlı Yoğun Sirker Köyü, Palas Köyünün gelirinden (iki yardımcı için) 1080 Osmanlı dirhemi, Keşur, Hazi Viranı, Kızıl Ağı, Zaviyecik, Bostan Viranı ve Gökçe Viran mezarları cami ve Mescide vakfedilmiştir. İmam ve hatib için Şolak Köyünün yarısı, müezzin için Hordana Köyünün yarısı, Orta Körin Köyü gelirinin yarısı ile cizyesinin yarısı imam, müezzin ve ferraş için tahsis edilmiştir¹²¹⁰. Zamantı Kalesi yanındadır. Bu Mescide Savran mezarının yarısı vakfedilmiştir¹²¹¹.

3. 45. MEDRESELER

3. 45. 1. Nasırıye (Hatuniye) Medresesi

Kayseri ili, Melikgazi ilçesi, Cami-i Kebir Mahallesinde bulunmaktadır. Medrese, tek katlı, açık avlulu ve iki eyvanlı olarak tasarlanmıştır. Eseri Dulkadiroğulları'ndan Nasırettin Mehmet Bey eşi Hatice (Mısır) Hatun adına, herhalde depremde yıkılmış bir Danişmentli Medresesini, 1432 yılında yeniden yaptırmış gibi onartmıştır¹²¹². Dulkadirlilerin bu sırada Memlukler taraftarı olmaları yüzünden, Memluklülere ait olan Suriye'den dolayı "Şamiler" olarak anılmaları sebebi ile medrese "Şamiler Medresesi"

¹²¹⁰Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 124.

¹²¹¹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 130.

¹²¹²Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" *Vakıflar Dergisi*, s. 534. "Medresenin toprak zemininden bir metre yüksekliğe kadar mükemmel yapısından, duvarlara sonradan rastgele kullanılmış ilk yapıya ait ince işçilik arzeden geometrik motifli taşlardan ve içteki revaklarda Danişmendli veya erken Selçuklu döneminde çevreden bulunabilecek devşirme Roma sütun başlıklarından binanın ilk yapılışını Danişmendli dönemine, yani XII. Yüzyılın ilk yarısına tarihlıyoruz. Medresenin yakınında bulunan ve aynı durumda olan Danişmendli ailesinden Melik Mehmet Gazi'nin 1134-1143 yılları arasında yaptırmış olduğu Camii Kebir (Ulu Cami) de herhalde depremden büyük hasar görmesi üzerine bu şekilde 1205 yılında Selçuklu hizmetine girmiş bulunan yeğeni Muzaffereddin Mahmud tarafından onarılmıştır. Hatuniye Medresesine Nasırettin Mehmet Bey Kayseri'de İpsile (Başakpınar), Küçük Bürüngüz köylerini, Gesi'de bir değirmeni ve şehir içinde iki araziyi vakfetmiştir."

olarak da anılmıştır. Medreseye ismini veren Hatice veya Mısır Hatun Kayseri’de eşi adına valilik yapıyor. Memlûklülere esir düşmüş olan oğlu Feyyaz’ı kurtarmak için tek başına Mısır’a elçi olarak gidiyor ve orada Kayseri’nin anahtarlarını Sultan Baybars’a takdim ediyor ve bu arada Kudüs’e bir vakıf Medrese de inşa ettiriyordu¹²¹³. Medresenin Taç kapısı üzerinde bulunan orijinal kitabe kırılmış, sonradan bugünkü Latin harfli kitabe yerleştirilmiştir.

Bugün müze deposunda bulunan iki satır Arapça yazılı kitabenin Türkçesi şöyledir: “Bu medrese büyük emir, hayır ve hasenat sahibi, Arap ve Acem’in sultanlar sultanı, dünyada emirler sultanı, dünya ve dinin yardımcısı, saadetli Emir Zeynittin oğlu, Merhum Halil oğlu Mehmet Allah iktidar günlerini daim eylesin sevabını umarak ilim öğrenmekle uğraşacak bilgin ve öğrenciler için, büyük şevval 835 (Haziran 1432) de yaptırdı. Allah ondan lütuf ve ihsanıyla kabul buyursun”¹²¹⁴. Kitabesinden hareketle eserin 1432 yılında inşa edilmiş olduğu ileri sürülebilir. Medresenin vakfları; Koramaz nahiyesine bağlı Espiliye Köyü malikânesinin yarısı ile Kızılmezra Malikânesi, Küçük Bürüngüz Köyü Malikâneleri de bağlanmıştır¹²¹⁵.

3. 45. 2. Şamlular (Hatuniye) Medresesi Halil Ethem

Şamlular (Hatuniye Medresesi) hakkında şunları yazmaktadır. “Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası Külliyyatı, Halil Ethem, Kayseri Şehri, İstanbul-1334, Matbaâ Orhaniye, “Zülkadir Oğulları Devri -24-“ s. 124. ”¹²¹⁶. Şamlular namı diğer Hatuniye Medresesi sene 835, Nasırettin Mehmet Bey zamanında yapılmıştır. Kapusu bâlasında bulunan kitabesi “*amera ve bena hazihül medresetül emir-ül kebir sahib-ül hayrat vel hasenat melikü melikül Arabî vel Acem sultanül ümera-i fil âlem nasredd’ünya ved din Muhammet ibnül merhum Halil bin emiri said Abdul Reşid Haldallahü taalâ eyyamı dövlete ve med te allahül müslüminbî tul beğa-ül ülema-i ved talebe tül müstağlîn bi thsisül ulûm taleben lis sevabî tegabbel Allahü minhü bi fadlihi ve ihsane hu fi şehri şevvallül muazzam senetü hams ve selasine ve sema nemayetü*”

¹²¹³ Yımanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 48-49.

¹²¹⁴ Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV-XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" , s. 534.

¹²¹⁵ Şaban Hacıpaşaoğlu, *Her Yönüyle Bünyan*, Ankara 1993, s. 23.

¹²¹⁶ Bu medreseyi bizzat göremediğimizden nasıl bir bina olduğunu ve ne halde bulunduğunu bilemiyoruz. Kapusu bâlasında bulunan kitabenin bir sureini Kayserili Nazîf Efendi merhum vermiş idi. Hal ve kıratinde bazı cihetler meskuk kalmagla beraber ehemmiyeti tarihiyesine binaen buraya aynen derç ediyoruz.

İş bu kitabe metninin muhteviyatına nazaran medreseyi Zülkadir oğulların Mehmet bin Halil 835 senesi şevvalinde inşa ettirmişdir. Halil'in babasının ismi Zeynettin Karaca olduğundan burada görülen Abdul Reşid ismi bir istinsah sehvi olmak lâzım gelir. (Vestalebetül müstaglin) yerine (vedtalebetül müttegin- ehliyetli) olması muhtemeldir.

Maraş ve Elbistan'da 740 tarihinden itibaren hükümet iden Zulkadir oğulları gerek Mısır hükümeti gerek devleti Osmaniye ile münasebeti daimede bulunmuş olduklarından her iki tarafın müverrihleri bunlardan birçok bahsederler. Bilhassa Maraş mutasarrıflığında bulunmuş olan Ârifî Paşa merhumun ve bu müverrihlerin mazbutatından başka vakfiye name ve kitabelere ve mahallinde elde ettiği vesâiki saireye müsteniden cem edüp ahiren neşredilen makalatı Zulkadiroğulları tarihini daha ziyade tenvire hizmet etmiştir. Binanaleyh merhum müşarınaleyhin namı burada hayır ile yâd edilmeye sezadır.

3. 45. 3. Zamantu Medresesi

Pazarören'de Zamantı Kalesi Medresesi; Alâüddeve tarafından Zamantı Kalesi'ne yaptırılan bu medreseye, Büyük Poğasın Köyü vakfedilmiştir.

3. 46. TÜRBELER

3. 46. 1. Sancaktar Emir Halil Türbesi

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine bağlı Melikgazi Köyünde, köy dışında eski mezarlık alanında, Melik Gazi Türbesinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Türbe farklı zamanlarda yapılan onarımlar neticesinde asli durumunu kaybetmiştir. Yapının 1964 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarıldığı bilinmektedir. Hali hazır durumuyla yapı; dikdörtgen planlı ve kubbe örtülü, taştan yapılmıştır. Türbeye güney cephenin batı ucuna yakın yerde bulunan basık kemerli kapı açıklığı ile girilmektedir. İçteki dikdörtgen planlı mekân ahşap kirişlerin çapraz olarak yerleştirilmesiyle, kırılgaç örtü şeklinde yapılan uygulama ile sekizgene dönüştürülerek kubbeye geçiş sağlanmıştır. Kubbenin kapladığı alan dışındaki bölümlerin üzeri düz çatı ile örtülmüştür. Zemini taşla kaplı eserin güney cephesinde bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Ayrıca içeride iki adet ahşap sanduka ve mahiyeti anlaşılamayan mezar taşları bulunmaktadır. Herhangi bir süslemesi bulunmayan eser, plan ve işçilik

bakımından sade bir yapıdır. Türbenin giriş kapısı üzerinde yapı ile ilgisi olmayan, sonradan buraya yerleştirildiği anlaşılan Arapça bir kitabe bulunmaktadır.

Beş satırlık Kitabede; *Fi eyyamı sultanü'l-azam *Gıyas ed-dünya ve'd din Ebu'l Feth Keyhüsrev bin Keykubat *Kasım emirü'l-mü'minin hazihi 'l- imareti. Ömer b. Hasan Engüri fi Sene tis'a selasin sitte-mie yazılıdır.* Anlamı: Keykubad'ın oğlu, büyük sultan, müminlerin emirinin (halifenin) yardımcısı, fethin babası, Gıyasettin Keyhüsrev'in günlerinde, bu bina, Ankaralı Hasan oğlu Ömer tarafından 639 (1241/42) senesinde yaptırıldı. Bu kitabede adı geçen yapının Gıyasettin Keyhüsrev zamanında inşa edildiği anlaşılmaktadır ¹²¹⁷. Halil Bey (Emir Halil) Türbesi, Alâüddeve Bozkurt Bey'in babası Emir Halil adına yaptırılmıştır ¹²¹⁸.

3. 46. 2. Süleyman Bey Türbesi (Öksüz veya Garip Türbe)

Kayseri-Malatya yolu üzerinde, Pınarbaşı ilçesine bağlı Pazar ören Nahiyesi'nin kuzeyindeki Köşker (Köşkerli) Dağı'nın eteğinde ve Melikgazi Köyünün 6 km güneybatısında, Koççağız denilen mevkidedir. Yapı harap bir halde iken yakın geçmişte Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Dörtkenarı da yaklaşık eşit ölçülerde kare bir alana oturan türbe altta cenazelik ve üstte Mescit kısmından oluşmaktadır ¹²¹⁹. Alt kattaki cenazelik ve üst kattaki Mescidin giriş kapıları kuzey cephede altlı üstlüdür. Zemin seviyesindeki mumyalık kısmı, içten çapraz tonozla örtülü kapalı bir mekân halindedir. Buraya geçit veren kuzeydeki kapı, dört iri lento taşından meydana gelmiştir. Üstteki Mescit kısmına, cenazelik kapısı üzerinden, sekiz sıra basamakla çıkılmaktadır. Mescidin basık kemerli giriş kapısı, beyaz ve gri renkteki taşların dönüşümlü olarak örülmesiyle yapılmıştır. Kemerin üstünde üst kısmında beyaz mermer kitabe yer almaktadır. Kitabe yukarıdan sivri kemerli bir nişle çerçevelenmiştir Tüm kapı çerçevesi, dıştan birkaç sıra silmeye sınırlandırılmıştır. Kapının hemen önünde küçük bir sahanlık bulunmaktadır.

Mescidin üst örtüsü içten, köşelerde pandantifler üzerine oturan bir kubbe, dıştan sekiz yüzlü piramidal bir külah ile kapatılmıştır. Mescidin cepheleri değişik genişlikte pencereleri dışa açılmaktadır. Mescit kısmının en önemli özelliği, doğuya üçlü kemer

¹²¹⁷ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s. 347-349.

¹²¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devleti*, Ankara 1969, s. 172; Dulkadiroğulları Beylerinden Halil Bey'in hayatı ve adına türbe yapılması ile ilgili olarak bkz: Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" , s. 537.

¹²¹⁹ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetler-3, (Beylikler ve Osmanlı Dönemi)*, Ankara 1992, s. 49-52.

sistemiyle açılan bir balkonun bulunmasıdır. İçten yüzeysel bir kemerin üç sivri kemere ve ortadan da iki sütunla bölünmesiyle beliren form, dıştan daha derin bir sivri kemer içerisinde üç sivri kemer şeklini almasıyla değişik bir görünüm kazanmıştır. Ortadaki iki sütun, mermer olup başlıklar devşirme malzemedendir. Üçlü kemerden ortadaki daha geniş ve yüksek, yanlardakiler daha küçük ve kısadır. Mescit, güney cepheye de aynı büyüklükte, iki pencereyle açılmaktadır: Pencereleler, hemen mihrap ın iki yanında, zemin seviyesinden iri taş lentolu sövelerle, sade biçimde dışarı açılırlar Pencerelelerin arasında kalan mihrap nişi, mescit için ölçülü büyüklükte lup mukarnas taklidi yapan üç katlı dilimlerle süslü bir kavsaraya sahiptir. Etrafı, birkaç sıralı silmeyle çerçevlenmiştir. Batı yüzde yer alan pencerenin içten dışa doğru genişleyen üç silmeden oluşan bir çerçevesi vardır. Pencerenin üzerinde de kitabe boşluğuna benzer kemerli bir boşluk bırakılmıştır. Türbenin mescit kısmını kuzeydoğu köşesinde üst örtüye çıkışı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven, yukarıda adeta bir teras gibi düşünülmüş olan kül ah çevresiyle, yapı üst kenarları arasındaki gezinti yerine götürmektedir. Mescit kısmının üç kemerli balkona benzer çıkıntısı ve üstte teras olarak değerlendirilen bu gezinti yeri, her halde manzarayı seyir amacıyla yapılmış olmalıdır. Çatıya geçişte, düz yüzeylerde genişleyen iki kademeli bir korniş bulunmaktadır ¹²²⁰. Külaha geçişte de iki kademeli silmelerden meydana gelen çatı komişi, düzgün, temiz bir kesme taş işçiliği göstermektedir. Türbenin kuzey girişi üzerinde, Kayseri'ye uzun müddet ellerinde tutan Dulkadirli Halil Bey'in oğlu Nasirettin Mehmet'in son yıllarında oğlu Süleyman Bey tarafından 844/1440 tarihinde yaptırıldığını gösteren kitabe bulunmaktadır. Üst orta kısmı bombeli ve iki satın bombeli kısma yerleştirilmiş kitabede şunlar yazılıdır.

AllahBina-i haza el-imarete

El-emir el -kebir el-muazzamSeyyitel-selam ve

el-müslimin Süleyman bin Dul kadır eazze

Allah ensarehu tarih rebiülevvel senete

erbaa ve erbain ve semane miete min hicrete (844/1440)

¹²²⁰Arık Oluş, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu, S. XI.* , Ankara 1981, s. 75- 90.

Kitabede verilen H. 844 M. 1440. tarihinden iki yıl sonra, Süleyman Bey'in babası Nasırettin Mehmet ölmüştür, Kendisi de 858/1454 tarihinde ölmüş ve muhtemelen bu türbeye konulmuştur. Her ne kadar kitabede yapıya imaret denilmekte ise de, bunun alt kısmının türbe, üst kısmının de mescit olarak yaptırıldığı anlaşılmaktadır¹²²¹.

3. 47. KÖPRÜLER

3. 47. 1. Karaoğlan-Karaözü Şahruk (Şahruh Bey) Köprüsü

Kayseri ili, Sarıoğlan ilçesi, Karaözü Kasabasında, Kızılırmak üzerinde bulunmaktadır. Köprü günümüzde kullanılmaktadır. Uzunluğu 155 metre, en büyük kemer açıklığı 12 metre olan köprü 8 gözlü olarak tasarlanmıştır. Köprü kemerleri düzgün kesme taşla örülmüş olup sivri formdadırlar. Kemerlerin kilit taşı dışa taşırılmıştır. Kemer kornişlerinin üzerinde düzgün kesme taştan yapılmış korkuluk yer alır. Büyük kemerden itibaren köprü iki yana eğimlendirilmiştir. Suyun geliş yönünde yani memba tarafında üçgen biçiminde tasarlanmış sel yaranlar, gidiş yönünde yani mansıp tarafında ise çokgen ayaklar görülmektedir. Suyun güçlü aktığı yerlerde batıdan doğuya doğru üçüncü kemer daha geniş, 1. 2. 4. 5'inci kemerlerin açıklıkları birbirine yakın ve sivri biçimdedirler. Yapıda kayda değer süsleme yoktur, düzgün kesme taşla yapılmıştır. Köprüde var olduğu belirtilen aslan ve üzüm kabartması günümüzde yoktur. Ayrıca 1328-1329/M. 1910yılı onarım kitabeleri de günümüze ulaşmamıştır. Sivas müzesinde bulunduğu ifade edilen, yapıya ait üç satır halinde ve sülüslü bir çerçeve içerisindeki 84 X 67 cm. ölçülerindeki mermer kitabede Şahruh'un oğlu Mehmet Han'ın ismi geçmektedir. İlk yapıdan sonra Mehmet Han tarafından köprünün onarıldığı anlaşılmaktadır¹²²². Kitabede: *Bismillahirrahmanirrahim. Arnere haza el-cisr Mehmet Han bin Şahsuvar Bin Alâüddevler Zülkadiri es-Sasani senete hams ve erbain ve tis'a miete bieydi abdehu Behrarn, 945/1538 yazılıdır*¹²²³.

¹²²¹Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", s. 537; Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 62.

¹²²²Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 72, "80 X 67 cm. Ölçülerindeki mermer kitabede Şahruh oğlu Mehmet Han'ın ismi geçmektedir ilk yapıdan sonra Mehmet Han tarafından köprünün onarıldığı anlaşılmaktadır.

¹²²³Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", *D. T. C. F. Cumhuriyetin 50. Yılım Anma Kitabı*, s. 341; Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 64-65; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 46.

H. 897-M. 1492 tarihli bir vakfiyesi vardır. Dolayısıyla 1492 yılında inşa edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 594 numaralı defterin 206. sayfasında 150 sıra numarasıyla kayıtlı bulunan, Zülkadir soyundan Süleymanoğlu Alâüddevle oğlu Şahrüh Bey tarafından 897 yılında yazıldığı belirtilen vakfiyede " Karaözü Köyünün tamamı olup bunu bütün hudut ve hukuk ile vakfin yaptırdığı köprünün mesalihine vakfetti" denilmektedir. Ayrıca aynı defterin 207. sayfasında bulunan 151 sıra numaralı H. 897 tarihli Şahrüh Bey tarafından yazılan bir başka vakfiyede "Liva oğulları mezarası ve Ağçekışla ile birlikte Karaözü Köyünün tamamı olup buranın cizye vs. hâsılâtının yarısı buradaki zaviyeye gelip gidenlere geri kalan yarısı da köprünün tamirine tayin" edildiği belirtilmektedir¹²²⁴. Dolayısıyla köprü 1492 yılından önce inşa ettirilmiştir. Sivas Müzesinde bulunan kitabelerden köprünün 1538 ve 1750 yıllarında onarılmış olduğu anlaşılmaktadır.

3. 48. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN YAPILAR CAMİLER ¹²²⁵

3. 48. 1. Dıraz Köyü Camii

Pınarbaşı'nda Alâüddevle tarafından yaptırılmıştır.

3. 48. 1. 1. Gümüşin Camii

Pınarbaşı ilçesi, Gümüşin Köyündedir.

3. 48. 1. 2. Melik Arslan Camii

Muncusun Köyündedir.

3. 48. 1. 3. Şehsuvar Camii

Pınarbaşı Kazası'nda bulunan bu Mescide Gümüşgün Köyü arazisi vakfedilmiştir.

3. 48. 1. 4. Zamantı Kalesi Camii ve Mescidi

Birçok vakfi bulunmaktadır.

¹²²⁴ Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV.ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", s. 542.

¹²²⁵ Refet Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 124-125.

3. 48. 2. MESCİTLER

3. 48. 2. 1. Melik Gazi Mescidi

Dulkadır hükümdarı Halil Bey'in türbesi ile beraber Melik gazi Türbesi yakınındaki Aşidin Köyü'ndedir.

3. 48. 2. 2. Kalemin Köyü Mescidi

Alâüddevle vakfiyesinde adı geçmektedir.

3. 48. 2. 3. Süleyman Bey Mescidi

Pınarbaşı ilçesi bağlı Hazaran Köyündedir. Dulkadıroğlu Süleyman Bey tarafından 1442-1454 yıllarında yaptırılmıştır. Seyyit Selahattin adına yaptırıldığı ifade edilen bu camiye oğlu Alâüddevle Bey tarafından da önemli vakıf gelirleri sağlanmıştır¹²²⁶.

3. 48. 3. MEDRESELER

3. 48. 3. 1. Zamantı Kalesi Medresesi

Alâüddevle tarafından Zamantı Kalesi'ne yaptırılan bu medreseye Büyük Poğasın Köyü vakfedilmiştir.

3. 49. KIRŞEHİR'DEKİ ESERLER

3. 49. 1. CAMİLER

3. 49. 1. 1. Halifeli (Ağce Meşhed) Köyü Camii

Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmış ve Boyalı Viran ve Erencik mezra alanı camiye vakfedilmiştir¹²²⁷.

¹²²⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 124.

¹²²⁷ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

3. 49. 1. 2. Hacılar Köyü Camii

Alâüddevle Bey yaptırmış ve köye bağlı Yanık Bey ve Gökçe Öyük Mezralarını camiye vakfetmiştir. İğdecik Köyü Süleymanlı kazasının Çiçek Dağı Nahiyesine bağlı olup vakıf mezraları Sarı (Sarım) Beyli Cemaati ziraat ediyordu ¹²²⁸.

3. 49. 1. 3. Kara Yusuf Köyü Camii

Alâüddevle Bey yaptırmış ve Köyün malikânesini camiye vakfetmiştir ¹²²⁹.

3. 49. 1. 4. Kara Yusuf İni Köyü Camii

Kayıtlarda kalmıştır.

3. 49. 1. 5. İğdecik Köyü Camii

Kayıtlarda kalmıştır.

3. 49. 1. 6. Hacılar Köyü Camii

Kayıtlarda kalmıştır.

3. 50. SİVAS'TAKİ ESERLER

3. 51. GEMEREK

3. 51. 1. CAMİLER

3. 51. 1. 1. Gemerek Köyü Camii

594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Gemerek Köyü Camiine ait vakfiye suretidir. *1-Bozok kazasında Çıbık Nahiyesinde vakı mahallindeki şöhretine binaen tahditden müstağni Ağçe Ağıl ve Hamzalı mezraları ile birlikte Gemerek karyesinin cizye ve rusumiyle beraber hukuku şayianın tamamı olup bu Köyün hâsılatından buradaki Camiin hatip ve imamına her gün üç dirhem müezzine ve ferraşına her gün birer dirhem, bu Camiin mum ve hasırına her gün bir dirhem, her cüz'hana birer dirhem verilmek üzere Kur'anı*

¹²²⁸ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

¹²²⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

*Kerimden sekiz cüz'ün masarif ve mesalihine sekiz dirhem tayin etti ve bu cüz hanların her gün sabah namazından sonra mezkûr camide toplanıp vâkıfın ruhu için okumalarını şart kıldı*¹²³⁰.

3. 51. 2. MESCİTLER

3. 51. 2. 1. Gemerek Şahruh Bey Mescidi

Gemerek Şahruh Bey Mescidi, 897 Recep Ayında Çıbık Nahiyesine tabi Hamzalı ve Agel Ağıl Mezraları'nın gelirlerinden günde üç dirhem imama, bir dirhem müezzine, bir dirhem ferraşa, bir dirhem mum ve hasır için, sekiz dirhem de sekiz cüzhan için tahsis etmiştir. Erzurum Beylerbeyi Dulkadirli Mehmet Han'ın müracaat etmesi üzerine daha önce Gemerek Köyü'nün vakıftan kesilen "Rüsum" ve "Cizyesi" yeniden vakfa tahsis edilmiştir¹²³¹.

3. 51. 2. 2. Şahruh Bey Mescidi

Şahruh Bey, hüküm sürdüğü Bozok havalisindeki mescit ve zaviyeleri aynı tarihlerde bina ettiği görülmektedir. Arşiv kayıtları bu düşüncemizi teyit etmektedir. Zira mezkûr mescitlerin hepsi aynı tarihlerde inşa ettirilmiştir. Şahruh Bey, 897 Recep ayında Çıbık Nahiyesine tâbi Hamzalı ve Agel Ağıl mezralarının gelirlerinden günde 3 dirhem imam ve hatibe müezzine, 1 dirhem ferraşa, 1 dirhem mum ve hasır için, 8 dirhem 8 cüzhana tahsis etmiştir. Erzurum Beylerbeyi Dulkadirli Mehmet Han'ın müracaatı üzerine Gemerek Köyünün vakıftan kesilen rüsum ve cizyesi yeniden vakfa tahsis edilmiştir. Mescit 1163 (1750) yılında Çandır Mescidi gibi Ahmet Bey, 1238 (1822-1823) yılında da Çapanoğlu tarafından tamir edilmiştir¹²³². Kayıtlarda kalmıştır.

¹²³⁰ 594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddeve Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Gemerek Köyü Camiine ait vakfiye suretidir.

¹²³¹ Ali Rafet Özkan, "Dulkadirlielerin Bozok-Çandır'daki izleri ve Eserleri", *Uluslar arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. 1, s. 147.

¹²³² Faruk Sümer, *Bozok Tarihine Dair Araştırmalar*, Anna Kitabı, s. 342.

3. 52. PAZARÖREN

3. 52. 1. MESCİTLER

3. 52. 1. 1. Zamantu Kalesi Medresesi

Alâüddevle Bey yaptırmıştır. Vakıfları: Zamantu Nahiyesine bağlı Büyük Pogasın Köyüdür¹²³³.

3. 52. 1. 2. Gemerek Şahruh Bey Mescidi

Şahruh Bey, hüküm sürdüğü Bozok havalisindeki mescit ve zaviyeleri aynı tarihlerde bina ettiği görülmektedir. Arşiv kayıtları bu düşüncemizi teyit etmektedir. Zira mezkûr mescitlerin hepsi aynı tarihlerde inşa ettirilmiştir. Gemerek Şahruh Bey Mescidi, 897 Recep Ayında Çıbık Nahiyesine tabi Hamzalı ve Agel Ağıl Mezraları'nın gelirlerinden günde üç dirhem imama, bir dirhem müezzine, bir dirhem ferraşa, bir dirhem mum ve hasır için, sekiz dirhem de sekiz cüzhan için tahsis etmiştir. Erzurum Beylerbeyi Dulkadirli Mehmet Han'ın müracaatı üzerine Gemerek Köyü'nün vakıftan kesilen "Rüsum" ve "Cizyesi" yeniden vakfa tahsis edilmiştir¹²³⁴.

3. 52. 2. TÜRBELELER

3. 52. 2. 1. Aziziye Kazasında Melik Gazi Türbesi

3. 52. 2. 2. Halil Bey Kabri

Aziziye Kazasında Melik Gazi Türbesinde Mısır Sultanı Berkük'ün emri ile katledilen Halil Bey'in kabri.

3. 52. 3. KÖPRÜLER

Gemerek, Çepni kasabasındaki Şahruh köprüsüne ait vakfiye Müceddet¹²³⁵ Anadolu 22 adlı ve 608 numaralı defterin 273 sahife 299 sırasında kayıtlı Alâüddevle oğlu Şah Ruh Beye ait Evâil-i¹²³⁶ Zilhicce/840 tarihli vakfiyenin¹²³⁷ aynen örneğidir.

¹²³³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 670.

¹²³⁴ Rafet Özkan, "Dulkadirlielerin Bozok-Çandır'daki izleri ve Eserleri", C. 1, s. 147.

¹²³⁵ Mücedded-tecdîd olunmuş, yenilendirilmiş, yeni, yepyeni.

¹²³⁶ Evâil-önce, başlangıç.

¹²³⁷ Vakfiye Bir vakfın şartlarını bildiren resmî senet.

Hulâsai ¹²³⁸ vakfiye: Kuyudu ¹²³⁹ vakfiye numarası 32–2689–2846 Şahruh bey vakfiyesidir. İş bu sureti vakfiye şurayı ¹²⁴⁰ evkafın ¹²⁴¹ 6-Haziran–332 tarihli kararına ¹²⁴² müsteniden ¹²⁴³ 14. Şevval ¹²⁴⁴ 334 tarihinde sudur ¹²⁴⁵ eden irade-i âliye ¹²⁴⁶ mucibince ¹²⁴⁷ kayd ¹²⁴⁸ olundu. Sivas Naib-i ¹²⁴⁹ Ali Rıza ¹²⁵⁰ Elhamdülillâhil melikil

¹²³⁸ Hülâsa-bir şeyin, bir sözün özü, (özet) Hulasa-i Vakfiye- Vakfiyenin özü, özet

¹²³⁹ Kuyûd-Kayıtlar, bağlar, deftere geçirmeler.

¹²⁴⁰ Şûrâ-konuşmak için toplanma, konuşma yeri.

¹²⁴¹ Evkaf-Camii medrese, imaret gibi hayratın idaresine ayrılan arazi, bina ve saire, Vakıflar Umum Müdürlüğü.

¹²⁴² Kârar-devamlılık, süreklilik, durma, rahat, tam ölçü, ne az, ne çok.

¹²⁴³ Müsteniden-İstinat ederek, dayanarak (dayanmak), yaslanarak (yaslanmak), güvenerek, bir delil, şahid (tanık) göstererek.

¹²⁴⁴ Şevval- Arabî ayların onuncusu olup, ilk üç günü şeker bayramıdır.

¹²⁴⁵ Sudûr- Sâdır olma, meydana çıkma.

¹²⁴⁶ İrade-i âliye- Sadrazam buyruğu.

¹²⁴⁷ Mucib-icâb eden, lâzım gelen, gereken gerektiren.

¹²⁴⁸ Kayd-Bir kâğıda yazılı olan şeyin, hülâsasını, tarihini, numarasını geçirme; böylece geçirilen hülâsa; yazma, yazılma.

¹²⁴⁹ Kadılar davalarını neye göre halledecekler ve ne gibi işlere bakacaklar; İslâm hukukunun dört ana kaynağı vardır.

Kur'an-ı Kerîm (En büyük şari Allah'tır).

Hadis ve sünnet (Peygamberimizin sözler, hareketleri).

İcma-i Ümmet.

Kıyas. Dört delil ve dört asil dendi mi bunlar anlaşılır. İcma-kelimesi cem kelimesinden gelir ve ittifak demektir. İcma dendiğinde hukukî olarak İslâm müctehidlerinin bir meselede (bir asır zarfında şer'î bir hüküm üzerinde ittifaklarına denir.) (Müctehid-doktrin sahibi yani kendine bir yol çizmiş insan, muayyen bir kaziyede –meselede- şahsi bir kanaat izhar eden kimse. Halkın bir mesele üzerindeki ittifakı icma sayılmaz. İcma, şer'î olan bir mesele üzerinde olur. İçma'larda (ittifakta) sünnetlerin, Kur'an Âyetleri'nin manası araştırılır. Hz. Muhammed'in (S. A. S.) söyleyip söylemediği araştırılır ve şer'î bir delile dayandırılır. İcma yalnız ibadete ait hususlarda kabul edilir. Yoksa esasa taalluk eden, yani itikada ait meselelerde icma kabul edilmez.

Kıyas: Takdir manasına gelir. Hukukî bir tabir olarak, belirli bir hadise hakkında verilen hükmün benzeri olan diğer bir hadisede kullanılıp bir ictihata varma yoluna kıyas denir. Kıyas yoluyla ictihata varmaya Rey diyoruz. Kıyas bir metottur. Yani bir kaynak değildir. İslâm hukukunun dördüncü kaynağı olarak Kıyastan bahsedilir. Bazı yazarlar kıyası dördüncü bir hukuk kaynağı olarak mutelâ ederler. (yani kaynak derler) Alman yazarı Prince'nin fikrine göre Kıyas bir kaynak değil, bir metottur. Rahmetli Tayyib Gökbilgin'de aynı kanaattedir. Birde istihzan yolu vardır. Bunu Hanefi mezhebi mensupları kullanır.

İstihzan: Bir meselede eğer kıyas yoluyla aşikâr bir karara varılamıyorsa o zaman Nas'ın kullandığı usul esas olarak kabul edilir. Buna istihzan yolu denir. Bazı fakihler kitap varken, içma ve kıyas varken istihzana cevaz yoktur demişlerdir. Kıyasın iki türlü vardır.

1-Açık kıyas.

2- Gizli kıyas.

Açık kıyas: Kıyasın sebebine birden bire nüfuz edilirse o açık kıyastır. Kapalı kıyas: Kıyasın sebebi müctehid tarafından birden bire anlaşılmayıp incelemeye ihtiyaç görülürse buna gizli kıyas denir. Müctehidden icthad-cehd-iştihad: muayyen bir kaziyede veya kanuna ait bir hükmü alâkadar eden meselede şahsi bir kanaat elde etmek için gösterilen gayrete içtihad, gösterene de müctehit denir.

Kimler Müctehit olabilir: Fıkıhın kaynaklarını bilecek bunların hem lügat hem şer'î bakımdan kitap ve sünnet arasında açık olan beyan tarzlarını bilecek, hadisleri ve bütün bunların nakil yollarını bilecek, Kıyas yollarını bilecek, içma yolunu bilecektir. Müctehid-i mutlak adı verilir. Müctehitler Kur'an-ı Kerim ve sünnete aykırı hareket etmezler. Hata yapacakları kabul edilir. Müctehid içtihadından geri dönebilir. Bir icthad diğer bir icthadla bozulamaz. Bir meselede bir hâkimin hükmü diğer bir hâkimin hükmü ile bozulmaz, değiştirilemez. Müctehidler üç türlü olur.

Şeriatda müctehit. (İmam müctehid) iffed.

Müctehid fil mezhep (Aynı mezhep de müctehid) İmam Ebu Yusuf.

Müctehid fil mesele (bir meselede müctehid) Serahsi. Müctehid fil mezhep. Büyük imamlardan birinin mezhebinde bulunup onların verdiklerini (vaaz ettiklerini) mesnet kabul edip hüküm çıkaran kimse.

müteal elvâkıfı alâ külli hâl elmuttali ve ahfafül hiyal vessâlatü vesselâmü alâ resulil mükâmilil efdal elmebusi ilâ kâffetinnasi bibeynail harami velhalâl seyyidil en biya Muhammetenil Mustafal hisal sallallahü aleyhi ve alâ cemiil ashabi vel âl. Emma Badü; hazihi hüccettün sahihatün şer'iyetün ve vesikatün sarihatün mer'iyetün mazmunihâ ve yektebü meknunihâ izzihu kerema ennel emirel ümerailkerim velkebiril küberail fiham elkadri velihtiram elmuhtassı biinayetil melikil allâm eshabil hayrati velhasenat beynel âyan ve fahrül akran Şah Ruh Bey ibni Alâiddinî Veddevele vaktaki Şah Ruh Bey yakinen bildi ki bu âlemi berzah olan dünyayı deniyye faniye âlemi mihnet ve meşakkat ve insanı daima aldatmakta ve ahiret ise bakı ve darı rahat ve sürur olduğuna bina en merhumu müşarünileyh nevverallahü merkadehu Şah Ruh Bey Cenabı Hallâk'ın havfi haşyetinden ve azabı ikabından havfü tehaşi ve rızayı şerifi talibi calib ve bu nazmı celilin muktezasına temessüken Eüzübillâh yevme lâyenfeu malün velâ benune illâ manetallahe bikalbin selim fermanı âlisi hükmüne tevfikan halisaten liveçhillâh safiyeten biemrillah vâkıfı merhumun ziyri idaretinde ve vakfın vâkıftan sudur vaktine kadar tahtı tasarrufunda ve kabzı icraatında mevcut olan Bozok kazası dâhilinde Emlâk nahiyesine tabi Karaözü karyesi ve Bacak Aşşarı kışlaları ile Bakar Deresi demekle maruf mahallin arazisinden hâsıl olan cemii mahsulâtı hububiyesi ve eşcarı müsmirenin simar bedelâtının yekûnu ve bu mahalle karib olan mahallerinin taşlarına varıncaya kadar bu hudut dâhilinde bulunan mevakilerinin hasılâtı öşriyyesi cemii şurutu vakfi havi şurutu müfsideden beri indel fukahâ biecmatihim kâffeı sıhhati şer'iyeyi haiz olduğu halde mevakii mevkufun tadadının şuru' ehem ve elzem olduğuna binaen vakfi mezkûrenin hudutları Tavbe ve Göltarla ve Hasanaptal Ardıcı ve Dikiliburun ve Çayıbumbüçik ve Cebelisürur Balıkburnu ve Dikilitaş ve Tirmikpınarı ve Kızılserik ve Nevruz deresi ve Sarıkaya ve nehri Sivas bu mahallelerinin kâffeı hukuku... ye ve hukuku hariciyesi isim tesmiye olunsun ister tesmiye olunmasın zikrolunsun ister zikrolunmasın vâkıfı merhumun bina ve ihya eylediği zaviyenin it'amı taamiyesine hasbeten lillâh vakf edüp zaviye-i mezkûrda postnişini meşihat hizmetin eda ve ifasına ve derununda ikâmet etmeğe kibarı evliyayı kiramdan zühdü takva ve ahlâkı hamide ile mevsuf Şeyh İbrahim Çelebi bini Şeyh Hacı Himmet ibni kutbil ârifin gavsil vasilin mutasavvıfa izamdan saliki tarikil ehille şeyh İbrahim'i Horasani kuddiserirruhül aziz

---

Müçtehid fil mesele: Mezhep sahibi bir imamdan rivayet edilmeyen bir meselede o imama muhalefet etmeden ona tâbi olarak o mesele hakkında yeni bir karar çıkaran müçtehitir. Yalçın Özalp, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 1994–1995 Ders yılı Yüksek Lisans Tarih Bölümü Merkez Teşkilâtı ders notlarından faydalanılmıştır.

¹²⁵⁰ Nâib- Kadı şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim.

hazretlerinin batnen bade batnin karnen bade karnin vazifei mucayyenei evlâdı zükûruna şart kılup neuzibillâhi tealâ ekber evlâdı zükûr inkıraz eder ise batnen bade batnin karnen bade karnin vazife ve hizmeti mezkûr kız evlâtlarına intikal edüp hizmeti mezkûra kız evlâtları tarafından ifa olunacaktır. Neuzibillâh kız evlâtları külliyyen inkıraz bulur ise zaviyedarlık reyi hâkim ile tertip üzere hulefanın aslah evlâtlarına tevcih olunup idare olmak lâzımdır. Vâkıfı merhumun nehri Sivas üzerine inşa ve bünyad eylediği Şeyh Ruh Bey köprüsü demekle maruf cısr-i kebirin tamiri hin-i ihtiyaçta arazi-i mevkufunun hâsılatından köprünün tamirine sarf olunacaktır. Bu sarfiyat dahi şeraiti vakfındandır zaviye-i mezkûrunun meşihat hizmetinde müstakim olan zat tarafından arazi-i mevkufun hâsılatından ahzolunan it'amı taamiyye meşruta olan vazife-i muayeneden leylen ve niharen her vakit için gelen misafirine itamı taam ettirmek şeraiti vakıftan olduğu zaviye darının meskûn olduğu karyede mukim fukarayı muhtacın ile ve salifüzzikir karyeye civar olan kura ahali ile gelen züvvarına ve sülehai ümmetin kâffesine dahi itam ettirmek vâkıfı merhumun meşrutatındandır ziya şartülvâkıf kennassişşari olup yani Cenabıhak tarafı ilâhiyesinden varid lan evamiri ilâhiye imtisâl ve riayet olunmak nasıl lâzım ise vâkıf tarafından olan şeraite dahi böyle riayet lâzımdır misafirine ve sulahai züvvarin ile karyede mukim fukara-i muhtacın ve civar kura ahaliyelerinin kâffesinin kemali derece şanlarına itina olunarak it'amı taam ettirdikten sonra salifüzzikir vazife-i muayeneden mütebaki kalan fazlayı zaviyedar olan zat hizmeti mukabilinde kendi evlâdı ayaline infak edeceği salifül beyan şeraiti vakıftandır macunun ve muhtellişşuur olanlarının Beyi şiraları şeran sahih olmadığı gibi vakfı dahi sahih olmadığına binaen vâkıfı merhum hali hayatında ve kemali sıhhatinde iken arazili mevkufe-i vakfı sahihi şeriyle vakf edüp bu vakfiye mütevellî muvacehesinde tasdik olunduğu halde müşarüniyleh şeyhin evlâdı aslahına teslim olunup bundan sonra vâkıfı merhum imamı âzam ve hümamı eſham reisil mezahib siracil milleti veddin Ebu Hanife Numan ibni Sabitilkûfi nevverallahü merkadehu ve nalallahü şafaatehü rahmeten vasia indinde akaratın vakfiyyeti sahih olmadığı cihetle vâkıf kavlinden rücu edüp mütevellî ile beynehümalarında münazaa ve mürâfa zuhur eyledi ise de lâkin kurbde asrühüma ve vahidi dehrihüma bahril ulûmil müştahir beynel meşarik vermeğarib imameynil hümameyn ebi Yusuf ve Muhammetişşeybani rahmetullahi tealâ rahmeten vasia indlerinde akaratın vakfiyyeti sahih olduğuna binaen tüzükir karyenin şer'an hudutları vakf olduğu hakimüşşeri indlerinde tebeyyün ve tahakkuk edüp bu vakfiye elden ele teslim olunarak kadının sicillât defterinde kayıt olunup mucibince amel ve meriyyil hüküm olarak ilâ inkırazil eyyam mamulünbiha

olduğu halde hükmü cari ve şerait mezkûrunun hilafına amel eden zevat Cenâb-ı Hakkın kavli şerifine mazhar olarak hallâkı lemyezel hazretlerine isyan etmiş olur. Femen beddelehu badema semiahu feinnema ismihu alellezine yübeddilûnehu innallahe semiun âlim vakfı şerifin hamisi Cenâb-ı Hak'tır icrası cenabı celili zülcelâla mufavvazdır. İntiha Hurrire fi evaili zilhicce sene erbain ve semane mietin badel hicretin nebeviye. Şahidün biha-Kılınç Bey ibni Süleyman, Şahidün biha-Mehmet Ali, Şahidün biha-Süleyman, Şahidün biha-Şeyh Bey ibni Süleyman, Şahidün biha-Mercan ibni Selim Bey, Şahidün biha-Ali Naib ibni İzzet, Şahidün biha-Şad bini Ali, Şahidün biha-Çelebi Bey ibni Çakmak ve gayrühüm¹²⁵¹.

3. 53. OSMANİYE'DEKİ ESERLER

3. 54. BAHÇE

3. 54. 1. Ağca Bey Camii

Ağca Bey Camii 1908 yılında tamamen yenilenmiştir. İlk yapının Dulkadirli Alâüddevle Bey tarafından 1489-1490 yıllarında yaptırmış olabileceği kabul edilmektedir¹²⁵². Ağca Bey Camii'nin minaresi, Kahramanmaraş'ta Dulkadirli tarafından yaptırılmış cami minareleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Kahramanmaraş Ulu Camii ve Hatuniye Camii minarelerinde olduğu gibi sonradan eklenen son cemaat yerine hafif çarpık biçimde yerleştirilmiş olan Ağca Bey Camii minaresi, düzgün kesme taştan yüksek bir kaide üzerinde yükselen iki bölümlü gövde ile dikkati çeker. Doğudan girişi bulunan minarenin köşeleri pahlanarak kısa bir pabuçluktan on ikigen kesitli gövde alt bölümüne geçilir. Çok sade şekilde ele alınmış gövde alt bölümünde hiç süsleme unsuru bulunmaz. İri bir silme ile geçilen gövde üst bölümünde helenozik yivli çubuk silmelerden oluşan süs unsuru dikkat çeker. Daha yukarıda Kahramanmaraş Hatuniye minaresinde görülen çift katlı silme, onun üzerinde kabalar ve mihrap nişi biçiminde kırık hatlı kemerlerden oluşan şerefe altı süslemeleri ile mukarnas dolgular burada da tekrarlanmıştır. Üst kısmı yenilenmiş olan şerefe korkulukları, çepeçevre ahşap direkler üzerine oturan köşk kısmı ile dikkati çeker¹²⁵³.

¹²⁵¹ T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü; Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü; Aslı ile mukabele olundu: İşbu suretin kütükteki aslının aynı olduğu tasdik kılındı. (Vakfiyenin sureti Mevhibe Savaş arşivindedir.)

¹²⁵² H. Atalay, *Adım Adım Çukurova*, Adana 1965, s. 7-48.

¹²⁵³ S. Erken, *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler (VG. M. yayını)*, Ankara 1972, C. I, s. 48-49.

3. 55. KADIRLI

3. 55. 1. MESCİTLER

3. 55. 1. 1. Ala Mescit (Camii)

Alâüddevle Bey'in Oğlu Kasım Bey (Saru Kaplan) tarafından yaptırılmıştır¹²⁵⁴. Tahrir defterinde Şamî yeri mezrası Şahbudak Bey'in vakfı olarak kaydedilmiştir. Alâüddevle Bey daha sonra aynı mezranın yarısı ile Şeyh Cam mezrasını camiye tahsis etmiştir¹²⁵⁵. Kadirli ilçe merkezinde Roma, Bizans ve Türk sanatlarını ihtiva eden ilginç bir yapı olarak Ala Camii görülmektedir¹²⁵⁶. Buradaki eski Roma tapınağının içinde bir Bizans kilisesi bulunmaktadır. Daha sonra yapıya, Dulkadiroğulları kuzey-batı köşesine bir minare ilave etmişlerdir. Bu camiye Ala Camii adı verilmiştir¹²⁵⁷. 590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ala Mescit Camiine ait vakıflar:89- Bundan sonra mezkûr vâkıf, Mer'aş'a tâbi Kars kazasında Şeyhham mezrasını nefsi-i Kars'taki Ala mescit Camiine ve o camide cüz okuyan maane tâbi Şamiyeri mezrasının yarısını vakfeyleti¹²⁵⁸.

3. 56. HARUNİYE

3. 56. 1. CAMİLER

3. 56. 1. 1. Haruniye (Düziçi) Camii

Alâüddevle Bey yaptırmıştır. Vakıfları zaviyesi ile birlikte verilmiştir¹²⁵⁹.

3. 56. 1. 2. Haruniye Harabesi Camii

Harabe-i Haruniye Köyü'nde içinde Cuma namazının kılındığı bir Mescit bulunmaktadır¹²⁶⁰. Alâüddevle Bey yaptırmıştır. Vakıfları zaviyesi ile birlikte

¹²⁵⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

¹²⁵⁵ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

¹²⁵⁶ Adana İl Yıllığı, Yıl 1991, s. 76. "Kadirli merkezde bulunan camii ilk olarak Romalılar dönminde ikinci asrın başlarında manastır olarak inşa edildi. Bizans döneminde kilise haline getirilen yapı, Dulkadiroğlu bozkurt Bey'in oğlu saru kaplan namıyla anılan Kasım Bey, bu kiliseyi babası adına camiye çevirerek Alâüddevle Mescidi) adını verdi."

¹²⁵⁷ Adana İl Yıllığı, Yıl 1991, s. 76.

¹²⁵⁸ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ala mescid camiine ait vakıflar.

¹²⁵⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

verilmiştir¹²⁶¹. 590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Haruniye Harabesi Camii'ne ait vakıflar:

91- Vâkif-ı mumaileyh Haruniye Harabesinde bir Cami ve bir zaviye bina eyledi ve bunlar için Bostan Bükü mezrasını ve Haruniye'ye tabi Ötlük mezrasının tamamını ve Karacaviran mezrasının dörtte birini vakfeyletti. Ve Obruk zaviyesi için Köstere'ye tâbi Enderun tevabiinden Yebercehebu ve Komadink mezrasını ve Elencik mezrasının yarısı ile birlikte mezkûr karyeyi ve Köstere'ye tâbi Meltek zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını ve yine Fırandinte, Lif zaviyesi için yine mezkûr karyenin yarısını vakfeyletti¹²⁶². Harabe-i Haruniye Köyü Camii'' Haruniye Nahiyesi'ne bağlı Harabe-i Haruniye Köyü'nde içinde Cuma namazının kılındığı bir Mescit bulunmaktadır¹²⁶³. Mescidi kimin ne zaman yaptırdığı belli değildir. Mescide 1526 yılında nahiyede bulunan Örtlak Mezrası'nın 896 akçelik geliri vakfedilmiştir¹²⁶⁴. (Örtlak Mezrası Yıl-1526, Senelik Hâsılatı-896.)

3. 57. KOZAN

3. 57. 1. Kozan Köyündeki Camii

594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterinin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Kozan Köyündeki camiye ait vakfiye suretidir.

3-Bozok kazası tevabiinden ve her biri mahallindeki şöhretleri binaen tahditden müstağni Çandır ve Köhne demekle meşhur Yortan ve İstal Çay Köylerinin; Domalan ve Kuyucuk ve Torluhan ve Gözü büyüklü mezraları ile birlikte temamları olup bunların cizye ve sair hukukları hâsılatından nısfını Çandır Köyündeki zaviyenin mesalihine Şehvar kızı; zevcesi Şah Sultan merhumenin ruhu için tahsis etti. Ve nısfı değerinden Kozan Köyündeki Camiin hatip ve imamına yevmi üç dirhem, müezziniyle ferraşına yevmi birer dirhem, mum ve hasırına yevmi bir dirhem ve İlisu Köyündeki Camiin hatip

¹²⁶⁰ BA TD 402, s. 940.

¹²⁶¹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 127.

¹²⁶² 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Haruniye Harabesi Camii'ne ait vakıflar.

¹²⁶³ BA TD 402, s. 940.

¹²⁶⁴ BA TD 402, s. 948.

ve imamına yevmi üç dirhem ve ferraşına bir dirhem, hasırına bir dirhem, müezzinine bir dirhem tahsis etti ¹²⁶⁵.

3. 57. 2. MESCİTLER

3. 57. 2. 1. Kozan Köyü'nde Şahrüh Bey Mescidi

Kozan XVI. yüzyılda Akdağ Nahiyesine bağlı Şahrüh Bey Kışlası adıyla da tanınan bir köydü. Şahrüh Bey'in 897 (1492) tarihli vakfiye sureti kaydından, Kozan Köyünde bir Mescit yaptırarak buraya aynı köyden iki değirmen ile Çandır Köyünün yarısını ve Aynelüce (diğer adı Köpek Pınarı) köy ve mezralarından gelir tahsis ettiği tespit edilmektedir ¹²⁶⁶.

3. 57. 3. VAKFİYELER

Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman Zülkadirin Kozan Köyünde yaptırdığı Camii, zaviye ve köprüye ait vakfiye 594 numaralı vakfiyeyi sâmin ¹²⁶⁷ Anadolu defterinin 206. sayfa 150. sıra numarasında mukayyet ¹²⁶⁸ Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman Zülkadirin 897 tarihli Arapça vakfiyesinin dibace ¹²⁶⁹ ve dua cümleleri ile Âyet ¹²⁷⁰ ve Hadis ¹²⁷¹ hariç ¹²⁷² olarak tercümesidir ¹²⁷³. Birçok hayrat sahibi olan emir-ul ümera Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman dünya varlığını hiçe sayıp ahret varlığına daha ziyade kıymet verdiği için bervechi âti akaratin fi sebilillâh vakıf ve habseyledi. Vakıf akaratı şunlardır:

1-Bozok kazası tevabiinden Akdağ Nahiyesinde vaki Kible tarafı bu tepesi ile oradan bir ucu şarka bakan dere, oradan Kalecik Tepesi ve Keşiş Sarayı ve Derecik ve Gümük Pınar ve Veranluca mahalleri ile ve dere boyunca dere taşına kadar gelen yol ile ve Teknecik kum yığınlarına gelinceye kadar yeni Teknecikle ve Yassı Belen ve Ağçe Tepe ve Gökçe Tepe ve kum yığınlarının arkasından geçen yola kadar Çulha Tepesi ile

¹²⁶⁵ 594 numaralı vakfiye-i samın Anadolu defterin 207. s. 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Kozan köyündeki camiye ait vakfiye suretidir.

¹²⁶⁶ Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 126.

¹²⁶⁷ Sâmin- sekizinci.

¹²⁶⁸ Mukayyed- Kayıtlı, bağlı, bağlanmış, kayda alınmış, deftere geçmiş.

¹²⁶⁹ Dibâce- başlangıç, ön söz, mukaddeme- başlangıç, giriş.

¹²⁷⁰ Âyât-Âyet- Kur'ân'ın cümleleri.

¹²⁷¹ Hâdis- Peygamberimizin (S.A.V.) sözleri.

¹²⁷² Hâriç- Dış, dışarı.

¹²⁷³ T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü, Bu tercüme tarafından yapılmıştır. 18 Temmuz 940; Mütercim, Abdullah Tanrı kulu; Bu tercüme tarafımızdan tetkik edildi. Defterine kaydı uygundur. (Vakfiye sureti Mevhibe Savaş arşivindedir.)

ve bu da Gökçe Burun Denizler Öbeği'ne bu da vadiye varıncaya kadar Taş Köprü'ye ve Yassı Alana ve Taşluca Tepe'ye ve Beş Tepesine ve Gözü Büyük denilen Etlüce Mezresasına ve Keşiş Sarayı'na varıncaya kadar Tarluhan namile maruf Gömük Pınar Mezrasına muttasıl olup bu hudut ile mahdut Candar Köyü nısfının tamamıdır.

2-Kozan Köyünde vaki mahallince meşhur olduğu için tahdidden ¹²⁷⁴ müstağni iki değirmenin tamamı.

3-Mezkûr köyde vaki mahallindeki şöhretine binaen tahdidden müstağni bahçenin tamamı. Vâkıf bunları bütün hudut ve hukuklar ile vâkıfın Kozan Köyünde yaptırdığı Camiin mesalihine vakfetti. Ve Candar Köyündeki dört parça tarlaya bu cami hatibinin tasarruf etmesini şart kıldı.

4-Mezkûr Candar Köyünün bütün hudut ile diğer nısfının tamamı.

5-Pircik dağı ile oradan başlayarak şark cihetinden Delubaş değirmeni yanındaki kavağa, oradan başlayarak şimal tarafından Bozburuna ve Koremir viranına bitişen dağa oradan Piricik dağına varıncaya kadar Taşlı Tepe'ye oradan Hop Gazi ve Haçlı Kaya'ya dayanan hudut ile mahdut Köhne namı alan Yahtub Delibaş Köyünün nısfının tamamı.

6-Yine bu Köyün rüsumu.

7-Ve yine Aşan Çay nam mahallin tamamı olup hududundan Kible tarafından Nevbeti Dede'ye oradan Gerizluceye oradan İnce Kiriş ve Havya Kozuna ve Mali Tekne kayasına, oradan Terken Kayaya oradan Ada Tepeye oradan Manastor Sorsi, oradan Ak Meşhede ve Burak Özü deresine giden yola, oradan Terken Taşa, oradan garb tarafı Göbek Tozuna, oradan Göbek Tozunun üstündeki tepeye, oradan Bozburuna ve Göz Tepesine, oradan Tenluce Virana ve Yoğun Pelide ve Belâk Kışla mezrasına ve Hanefi Mezrasına ve Ali Fakih kışlasına ve Domalan ve Kuyucuk ve Hazma Kethüda kışlasına ve Mededveresek ve Dede kışlasına ve Kuyucuk ve Beş Kız Gediği ve Tekne Taşa ve Sarı Kayaya oradan Garice Ardiç ve Hayal Tepe ve Görmenli ve Nevbeti Dede'ye dayanır. Vâkıf bunların kâffesini bütün hudut ve hukuku ile Candar Köyünde yaptırdığı zaviyenin mesalihine vakfetti ve Candar Köyündeki kâfirlerin cizyelerini de bu zaviyeye vakıf olarak şart kıldı.

¹²⁷⁴ Tahdidden müstağni-(hudut tayin etmenin gerekli olmadığı).

8-Delubaş Köyünün diğer nısfı olup vâkıf bunu emercinin ruhu için vakfetti.

9-Şark tarafı Ada Tepe ile şimal tarafı Ebülhayır değirmeni ile batı tarafı Kızıl Pınar ve Kuzgun kayası ile Kible tarafı Sivas nehri namı ile maruf çay ile mahdut Karaözü Köyünün tamamı olup bunu bütün hudut ve hukuk ile vâkıfın yaptırdığı köprünün mesalihine vakfetti. Ve mevkufatın hâsılâtının ve miktarı şerden ne ziyade ve ne de eksik olmamak şartı ile vâkıfın tasarrufu zamanındaki her hangi bir cizyenin ve sairenin vakıf olmasını şart kıldı ve mevkufatın mahsulünden sülüsünü tevliyete tahsis etti. Vakfın tevliyeti ile meşihatını evlâdına ve neslen bade neslin ve karnen bade karnin üreyecek olan evlâdı evlâdına ve elakreb felakreb kaidesince gerek erkek ve gerek kadın olsun bu evlat meyanında fakir olanın tevliyet ve meşihat işlerini idare etmesini ve vakfın hâsılâtından evvelâ köprünün tamirine sarf edilmesini ve rakabenin tamirinden sonra kalanı da mütevellinin tasarruf etmesini ve Camiin ve zaviyenin hademesinin tayini mütevellî marifeti ile olup bunların işlerinin mütevellîye müfevvez bulunmasını şart eyledi. Vâkıfın nesli inkırâza uğradığında tevliyetin mezkûr kazada hâkim olan zata ait olduğunu şayet bu cami ve zaviye ve köprü tamamen harap olup imar ve ihyası mümkün olmadığında bunlara ait gallenin fukaraya ve mesakine vakf olduğunu beyan eyledi. Vâkıf bunları müebbet bir suret de vakfı sahihi şer'i ile vakfetti ki fimaba'd bunlarda hiçbir veçhle pey hibe, irs cereyan etmeyecektir. Bu hadisenin cereyan ve tahriren tespiti sekiz yüz doksan yedi sene-i Hicriyesinden Recep ayının evvellerinde vaki oldu ¹²⁷⁵.

3. 58. KADIRLI

3. 58. 1. MEDRESELER

3. 58. 1. 1. Kadirli Kasım Bey Medresesi

Alâüddevle Bey'in oğlu Kasım Bey yaptırmış ve Şeyh Can mezrasını medreseye vakfetmiştir ¹²⁷⁶.

¹²⁷⁵Şahruh Bey Bin Alâüddevle Bey Bin Süleyman Zülkadirin Kozan Köyünde Yaptırdığı Camii, Zaviye ve Köprüye ait Vakfiye; 594 numaralı vakfiyeyi sâmin (sekizinci) Anadolu defterinin 206. S. 150. sıra numarasında mukayyet (Kayıtlı, bağlı, bağlanmış, kayda alınmış, deftere geçmiş) Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman Zülkadirin 897 tarihli Arapça vakfiyesinin dibace (başlangıç, ön söz, mukaddeme- başlangıç, giriş.) ve dua cümleleri ile Âyet (Kur'ânın cümleleri.) ve Hadis (Peygamberimizin (S.A.S.) sözleri.) hariç (dış, dışarı) olarak tercümesidir.

¹²⁷⁶ Refet Yınanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1., s. 670.

3. 59. ÇANDIR (YOZGAT)'DAKİ ESERLER

3. 59. 1. CAMİLER

3. 59. 1. 1. Boğaz Bendi (Mescit'ül İnal) Köyü Camii

Alâüddevele Bey yaptırmıştır ¹²⁷⁷.

3. 59. 1. 2. Iısu Köyündeki Camii

594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterinin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevele Bey Bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Iısu Köyündeki Camiiye ait vakfiye suretidir.

3-Bozok kazası tevabiinden ve her biri mahallindeki şöhretleri binaen tahditden müstağni Çandır ve Köhne demekle meşhur Yortan ve İstal Çay Köylerinin; Domalan ve Kuyucuk ve Torluhan ve Gözü büyüklü mezraları ile birlikte temamları olup bunların cizye ve sair hukukları hâsılatından nısfını Çandır Köyündeki zaviyenin mesalihine Şehvar kızı; zevcesi Şah Sultan merhumenin ruhu için tahsis etti. Ve nısfı değerinden Kozan Köyündeki Camiin hatip ve imamına yevmi üç dirhem, müezziniyle ferraşına yevmi birer dirhem, mum ve hasırına yevmi bir dirhem ve İlisu Köyündeki Camiin hatip ve imamına yevmi üç dirhem ve ferraşına bir dirhem, hasırına bir dirhem, müezzinine bir dirhem tahsis etti.

3. 59. 2. MESCİTLER

3. 59. 2. 1. Akdağ (Yozgat)'da Şahrüh Bey Mescidi

Kozan Köyünde (?) ¹²⁷⁸ Bulduğuna dair kayıtlara rastlanılmıştır.

3. 59. 2. 2. Kozan Köyü Şahrüh Bey Mescidi

Kozan XVI. yüzyılda Akdağ Nahiyesi'ne bağlı diğer adıyla Şahrüh Bey Kışlası olarak da bilinen bir köy idi. Bu köy günümüzde Çandır İlçesi'nin merkez köylerinden biridir. Şahrüh Bey tıpkı Çandır ve İlisu Köyleri'nde olduğu gibi Kozan Köyü'nde de 1492 tarihinde bir mescit yaptırmıştır. Bu Mescide aynı köyden iki değirmen ile Çandır

¹²⁷⁷ Refet Yinanç, “Eshab-ı Khef Vakıfları”, s. 126.

¹²⁷⁸ Yinanç, “Eshab-ı Khef Vakıfları”, s. 126.

Köyünün yarısını ve Aynelüce oğullarından (diğer adı Köpek Pınarı) köy ve mezralarından da gelir tahsis ettiği kayıtlarda yer almaktadır ¹²⁷⁹.

3. 59. 2. 3. İhsu Köyü Şahruh Bey Mescidi

Şahruh Bey, 1492 yılında bu köye bir mescit yaptırarak, Kazan Mescidi'ne tahsis ettiği vakıf gelirlerinden bir kısmını da bu Mescide ayırmıştır ¹²⁸⁰.

3. 59. 2. 4. Çandır Şahruh Bey Mescidi

Mescit, boyuna dikdörtgen planlı üç sahınlı idi. Orta sahn geniş ve yüksek tutulmuştu. İki minaresi vardı. Batıdaki minare ayakta durmaktadır. Minare kare kaideli yuvarlak gövdelidir. Kaideden minareye çıkış kapısının olduğu yer yıkılmıştır. Eski Mescidin giriş kapısı üzerinde bir tamir kitabesi yer almaktaydı.

1-Sahibü'l- hayrat merhum Şahruh Beğ ibni

2- Alâü'd-devle Beğ el- cami'i şerif, bi - ta'miri el- müteve-

3- Hi Ahmet Beğ bin Arslan Paşa, sene seb'a hamsin mi'e elf (1157)

Kitabeye göre; Mescidin H. 1157-M. 1744-1745 yılında Arslan Paşa oğlu Ahmet Bey tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır. Şahruh Bey, eşi Şahsultan Hatun adına yerini bilmediğimiz, Çandır'da bir zaviye yaptırdığını ve bunun da H. 1 Receb 897-M. 29 Nisan 1492 tarihli bir vakfiyesinin olduğunu biliyoruz. Tahrir defterinde ise, hem zaviye hem de mescitten bahsedilir. Buna göre Şahruh Bey'in bu Mescidi hüccetin tanzim tarihinden sonra yaptırdığına hükmedilebilir ¹²⁸¹. Çandır ilçesinin tam ortasında yer alır. Mescidin giriş kapısı üzerinde bulunan tamir kitabesine göre, Şahruh Beyoğlu Arslan Mehmet Paşa oğlu Ahmet Bey tarafından Hicrî 1157, Milâdi 44 yılında tamir ettirilmiştir ¹²⁸². Mescit kırma çatılı iki minareli ve moloz taş bir yapıdır ¹²⁸³. Buraya Alâüddevle Bey'in oğlu Şahruh Bey Hicrî 837, Milâdi 1492 tarihinde bir zaviye yaptırmış ve daha sonra

¹²⁷⁹ Özkan, "Dulkadirliilerin Bozok-Çandır'daki izleri ve Eserleri", C. 1, s. 147.

¹²⁸⁰ Özkan, "Dulkadirliilerin Bozok-Çandır'daki izleri ve Eserleri", C. 1, s. 147.

¹²⁸¹ Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar, 1" *Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümü Anma Kitabı*, s. 340.

¹²⁸² Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar, 1", s.340.

¹²⁸³ Yozgat İl Yıllığı, 1991, s. 202.

muhtemelen XVI. yüzyılda bir de mescit inşa ettirerek vakıflarını tanzim etmiştir ¹²⁸⁴. Mescit, boyuna dikdörtgen planlı üç sahnalı idi. Orta sahnın geniş ve yüksek tutulmuştu. İki minaresi vardı. Batıdaki minare ayakta durmaktadır. Minare kare kaideli yuvarlak gövdelidir. Kaideden minareye çıkış kapısının olduğu yer yıkılmıştır. Mescit, ilçe merkezinde çarşı içinde yer almaktayken 1995 yılında minaresi hariç yıkılarak yerine yeni bir cami yapılmıştır.

3. 59. 2. 5. İlsu Köyü Şahruh Bey Mescidi

Şahruh Bey, 1492 yılında bu köye bir mescit yaptırarak, Kozan Köyünün Mescidi'ne tahsis ettiği vakıf gelirlerinden bir kısmını da bu Mescide ayırmıştır.

3. 59. 3. TÜRBE

3. 59. 3. 1. Çandır Şah Sultan Hatun Türbesi

Çandır ilçesindeki Şah Sultan Hatun türbesi, Dulkadirli Şehsuvar Bey (1467-1473)'in kızı ve Dulkadir hükümdarı Alâüddevle Şahruh Bey'in eşi idi. Kocası Şahruh Bey, aynı zamanda amcasının oğlu idi ve oldukça maceralı bir hayat yaşamıştı ¹²⁸⁵. Bu Hatun için yapılmış olan türbe bulunmaktadır ¹²⁸⁶.

3. 59. 4. MESCİTLER

3. 59. 4. 1. Çandır'ki Şahruk Bey Mescidi

Çandır bugün Yozgat'ın Çayır Alan ilçesine bağlı bir nahiye merkezidir. Burası XVI. yüzyılda Akdağ nahiyesine bağlı bir köy idi. Alâüddevle Bey'in oğlu Şahruh Bey 897 (1492) tarihinde bir zaviye yaptırmış, ¹²⁸⁷ daha sonra muhtemelen XVI. yüzyılda başlarında burada bir Mescit inşa ettirerek Çandır ile Aynelüce (diğer adı (Gözübüyük), Tozlu Han adıyla tanınan Köpek pınarı, Gayıblü (diğer adı Büyük-in) köyleri gelirlerinin yarısını Mescide ve zaviyeye tahsis etmiştir. Tahrir defterinde Çandır Köyünün iki baştan (mâlikâne ve divâni olarak) vakfa tahsis edildiği dolayısıyla köyün cizyesinin de vakfa ayrıldığı kaydedilir. XVI. yüzyılda köyde Müslüman nüfusla birlikte

¹²⁸⁴ Yinanç, "Eshab-ı Kef Vakıfları", s. 126.

¹²⁸⁵ Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, s. 18-19.

¹²⁸⁶ Özkan, "Dulkadirliilerin Bozok-Çandır'daki izleri ve Eserleri", C. 1, s. 140-146.

¹²⁸⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 125.

yaşayan Hristiyan nüfus Şahruh Bey tarafından getirilerek yerleştirilmiştir ¹²⁸⁸. Mescit, 1157 (1744-1745) yılında Şahruh Beyoğlu Arslan Mehmet Paşa oğlu Ahmet Bey tarafından tamir edilmiştir.

3. 59. 4. 2. Kozan Köyü Şahruh Bey Mescidi

Kozan XVI. yüzyılda Akdağ Nahiyesi'ne bağlı diğer adıyla Şahruh Bey Kışlası olarak bilinen bir köy idi. Şahruh Bey Kozan Köyü'nde 1492 yılında bir mescit yaptırmıştır. Bu Mescide aynı köyden iki değirmen ile Çandır Köyünün yarısını ve Aynelüce (diğer adı Köpek Pınarı) köy ve mezralarından da gelir tahsis etmiştir ¹²⁸⁹.

3. 59. 4. 3. İlisu Köyünde Şahruh Bey Mescidi

İlisu XVI. yüzyılda Boğazlıyan Nahiyesine bağlı bir köydü. Şahruh Bey 1492 yılında bu köye bir Mescit yaptırarak Kozan Mescidine tahsis ettiği vakıf gelirlerinden bir kısmını da bu Mescide ayırmıştır ¹²⁹⁰.

3. 59. 4. 4. Bozok (Yozgat) Sancağına Ait Bir Vakfiye

Müceddet ¹²⁹¹ Anadolu 8 adlı ve 594 numaralı defterin 206 sahife ve 149 sırasında kayıtlı Alâüddeve Han'a ait Evâil-i ¹²⁹² Rebî-ül-evvel ¹²⁹³/ 887 tarihli vakfiyenin aynen örneğidir ¹²⁹⁴. *Bu dahi şükrü sipas ve senai pasâs ve hamdi bikıyas ol halıkı cinmi vennas ve Rezzakı esnafı ecnas lâyık ve seza vardır ki enamili efdalı zül aklâm tahriri taklil ve safı rububiyetinde rengi sergerdan ve akvamı efhâmı serirevan sakameyan divanı azametinde âciz ve kasır ve hayrattan sanii eltafi bîhilâf ile (elem nahlûkküm min main mehin fecealnahü fi kararın mekin) müstedasınca bir katra abi meni' bunca eşkâl ve suret tezyin ve terkib ve tertib eyledi fetebarekallahü ahsenül-Hakikin sahibi makamı Mahmut ve şefii ruzi mev'ud ve mahub olan Muhammet*

¹²⁸⁸ Karye-i mezbure, defter-i atik-i hâkânide iki başı ile vakfa kayd olunup ve cizye-i gebraniyye dahi vakfiyyet üzere mutasarrıflar iken cizyeye müsteab temessük taleb olundukta zikr olan keferi diyar-ı şarktan emsaliler ile getirülmüşdür, kadimü'l-eyyamdan emr-i gâh-ı muallaya arz eylediklerinden cümle-i rüsûmât ve cizye-i gebran ve öşr-i galat ve bad-i hava malikâne vakfiyyet üzere tasarruflarında olmasına ferman-ı şerif sâdir olmağın defter-i atikte mukayyed olmağın defter-i cedide kayd olundu. Bozok tahrir defteri, Nr. 30, s. 47-48.

¹²⁸⁹ VGMA, Mücedded Anadolu 8 (594), s. 206, 207, 208.

¹²⁹⁰ VGMA, Mücedded Anadolu 8 (594), s. 207.

¹²⁹¹ Mücedded (tecdid olunmuş, yenilendirilmiş, yeni, yepyeni).

¹²⁹² Evâil-i önceler, başlangıç.

¹²⁹³ Rebî-ül-evvel İlkbahar, Arabî ayların yedincisi ve kutsal sayılan üç aylardan biri.

¹²⁹⁴ T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü; Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü; S. Aslıle mukabele olundu: İşbu suretin kütükteki aslının aynı olduğu tasdik kılındı. (Vakfiyenin kopyası Mevhibe Savaş arşivindedir.)

Resulullah Hazretlerinin ruhu mutahhara ve ravza münevvere ve türbei muattaralarında olsun ki turabı cemilâni zelilan safayı buyi hava kemal ile gülşeni çeşmei azizan nur ve sürur ruşen oldu ve sallallahü aleyhi veselleme ve eshabını ki her biri rafii rayatı dinî mübin ve Camii âyatı şer' i metindir. Rıdvamullahi tealâ aleyhim ecmain. Çünkü Hazret-i Rabbil izzet cellet kudretühu (veinteuddü nimetallahi lâtuhsuha) muktezasınca insana ihsan eylediği mevahib ve atayayı celilenin şükrii umumen efradı insandan her ferde lâzım ve labüd olup fani dünyayı menzili rihlet ve makamı beyt ve tecrube mihnet ve hatırı âfet olup naibi melal dahi itlâf ve ifnâsı emri mukarreri düğün bilüp işbu tahriri kitabı şeriati behcet şiar ve hitabı lâtifî meserret disar es sultan bini sultan Alâüddevele han elma tufü biavatifil melikil mennan lâzale Mahmuten ve mesuden ilâ yeymil ciran hazretleri liveşhillâhil-kerim ve hereben min azabin elim lâyenfeu malün velâbemune illâ menetallehe bikalbin selim mucebince tahtı tasarrufunda olan emlaklerinden Zülkadir ¹²⁹⁵ Seyyitİbrahim vilâyetinde Bozok sancağında Çadırardıç nam karyeyi vakf edüp hududu ki şimal tarafı Akcasıvakulak ve Hayat Emrut ve Yelliburun ve Şeytan Sekisi ve garb tarafı Sarı Baba ve Kabak Tepe ve Tuz ve Kaya ve Butraklıya varınca bu hudud ile mahdut olan arazinin mahsulâtını vakıf ve şart eylediği tevliyet mademki vâkıfı mezbur kendi hali hayatta kendi müteveli olup kendinden sonra zükûrumun aslahı ola badehu evlâdı evlâdı ve evlâdı evlâdı evlâdı ola evlâdı münkariz olacak ZülkadirSeyyitİbrahim neslinden aslahı kim ise ol ola ve evlâdı mezbur karyeyi mezbureyi vakf edüp teslim edüp müteveli ettikten sonra âdemi lüzuluna binaen kavlınden rücu' kâsd ettikte müteveli eimmei müctehidin Mücceret vakf eyledim demekle vâkıf sahih olduğuna binaen muaraza ve dava ettikten sonra sami vakt ve muvakkül kitap vakıf ve hüküm edüp ketb olundu bir mümini Müslim ve âlim ve cahil vakfı mezburu tebdil ve tağyir ve tezvîr edüp kuyuduna muhalif amel eyliyeler eğer ederler ise Haktâlânın rahmetinden mahrum ve mehcür ve merdud olalar kema

¹²⁹⁵ Zülkadir-Dulkadir kelimesi için bakınız, Mevhibe Savaş, Dulkadırlılar, Kahramanmaraş 1997, s. 115–118. (Mevhibe Savaş'ın Dulkadir kelimesinin hakkındaki araştırması için faydalanılan kaynaklar aşağıda belirtilmiştir.)

* Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 43'deki 43 nolu dip not.

*Besim Atalay, *Türk Büyükleri ve Türk Adları*, s. 39.

*Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir)" Oğulları Hükümeti," *T. O. E. M. C. V*, s. 361.

*Şikâri, *Karaman Oğulları Tarihi*, Yayınlayan: Mesud Koman, Konya 1946, s. 41.

*Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, İstanbul 1334, s. 124. v. d.

* Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğallar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, -1- 1969, Ankara 1970, s. 103.

*Besim Atalay, *Türk Büyükleri ve Türk Adları*, s. 68.

*İbrahim Kafesoğlu, Göktürk Hakanlığı, 1964–65 Ders yılı İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Ders Notları (*Teksir*), s. 24.

*Zü-l-kadr (Arapça-birleşik-sıfat) itibar, şeref, haysiyet sahibi, Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1978, s. (ilave), 118.

kalâllahü tealâ men badelehu badema semiahu feinnema ismihu aellezine yübeddilûnehu innallahe semiuñ âlim. Hurrîre fî evaili şehri Rebiulevvel-sene seb' a ve semanine ve semane mie. Şuhudülhâl... Sevündük Fakıh ibni Davut. Seydi Veli ibni şeyh Yakup Veled bini Evrak. Kara Fakıh ibni Sefer. Devlethan Fakıh ibni Mansur ¹²⁹⁶.

3. 60. KUDÜS'TEKİ ESERLER

3. 60. 1. Kudüs Gadiyiye (Kadiyiye) Mederesi

Mescitü'l-Aksa'nın kuzey tarafında Nasirettin Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır. Eşi Hatice Hatun (Mısrî) 836 (1432-3) yılında tamir ettirmiştir. Vakıfları: Zeytun Nahiyesine bağlı Kara Ağaç Köyünün yarısıdır ¹²⁹⁷.

Dulkadirliilere Ait Mimari Eserler Listesi

Adıyaman'daki Mimari Eser

Cami; 1

Antakya'daki Mimari Eser

Çeşme

Elazığ Harput Mimari Eser

Kale

Gaziantep'teki Mimari Eserler

Cami; 3

Medrese; 3

Hanlar; 2

Su Haznesi; 1

Malatya Darende'deki Eser

Cami; 3

Kahramanmaraş'taki Mimari Eserler

Küllîye; 5

Cami; 12

Mescit; 14

Hanlar; 2

¹²⁹⁶ Bozak (Yozgat) sancağına ait bir vakfiye; Mücedded Anadolu 8 adlı ve 594 numaralı defterin 206 sahife ve 149 sırasında kayıtlı Alâüddeve Han'a ait Evâil-i Rebi-ül-evvel/887 tarihli vakfiyenin aynen örneğidir.

¹³⁸⁰ Halil Ethem, "Anadoluda İslami Kitabeler", *TOEM*, Cilt 5, İstanbul 1334, s. 456.

Medrese; 6

Muallimhane; 1

Çeşme; 5

Türbe; 1

Buk'a Lar; 15

Çarşılar; 5

Dua Kubbesi; 1

Değirmen; 3

Köprü; 3

Bedesten; 1

Hamamlar

Kastel

Dink

Saraylar; 2

Osmanlı Hâkimiyetine Girdikten Sonra Dulkadirli Ülkesinde Dulkadir Tarafından
Yaptırılan Yerini Tespit Edemediğimiz Mescit; 12

Kayseri'de Dulkadirli Ait Mimari Eserler

Hastahane; (Meczumîn-(Cüzzamlılar); 1

Kayseri Kalesi

Bünyan

Cami; 1

Pınarbaşı

Cami; 11

Mescit; 9

Medrese; 5

Türbe; 2

Kırşehir'deki Eser

Cami; 7

Sivas'taki Eserler

Gemerek

Cami; 1

Mescit; 2

Köprü; 1

Pazarören

Mescit; 2
Medrese; 1
Türbe; 2
Köprü; 1
Osmaniye'deki Eserler
Bahçe
Cami; 1
Kadirli
Cami; 1
Haruniye
Cami; 2
Kozan
Cami; 1
Mescit; 1
Kadirli
Medrese; 1
Yozgat Çandır'daki Eserler
Cami; 2
Mescit; 5
Türbe; 1
Kudüs'teki Eser, Medrese; 1

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XIII VE XIV YÜZYILDAKİ DULKADİROĞULLARINA AİT KÜLTÜREL UNSURLAR VE ZAVİYELER

Orta Asya'dan gelen ve Oğuzların Bozok-Bayat Türkmen boylarından olan Dulkadirli halkı, törelerine sıkı sıkıya bağlı olup geçmişten günümüze öz kültürünü, gelenek ve göreneklerini yaşatmış ve bunları gelecek nesillere aktararak, sürekliliğini sağlamışlardır.

Anadolu'nun en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapan Maraş'ta, bölgeye Dulkadiroğulları'nın yerleşmesinden sonra, bölgenin kültür yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. İnanç, giyim, el sanatları ve mimari gibi birtakım kültürel özellikler, Maraş'ı kültürel açıdan çok zenginleştirmiştir.

4. HATTATLAR

4. 1. Hattat Hayruddin El- Maraşî'nin Hocası Şeyh Hamdullah

Hat alanında büyük mesafeler kat eden Amasya, Osmanlıda hat ve hattatlığın mektebi oldu. Hacı Şadgeldi Paşa'nın sır kâtibi ve Anadolu Hattatlarının piri kabul edilen Yahya-yı Rumi etrafında güzel yazı meraklıları toplandı. Yıldırım Bayezid zamanında Yahya-yı Rumi'nin talebesi, Amasya kadısı Muslihiddin Abdurrahman Çelebi' de meşhur hattatlar arasında yer aldı¹²⁹⁸.

Amasya valisi hattat II. Murat'ın nişancısı Abdullah Çelebi Bağdâdizâde, II Murat ve Fatih'in Reisülküttabı Ahmet Çelebi'nin ve I. Sultan Mehmet'in Divan-ı Hümayun hocalarından Sinanüddin Yusuf Çelebi'nin hat sanatının Amasya Sancağında yayılmasında önemli hizmetleri oldu. Daha sonra Sinanüddin Yusuf Çelebi veya Yahya-

---

¹²⁹⁸ Abdizade Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C. III , İstanbul 1917, s. 117.

*yı Rûmi'nin talebesi kabul edilen Amasya'da Şehzade Alâeddin'e divan kâtibi Hayrettin Halil Çelebi'nin etrafında geniş bir hat muhiti doğdu*¹²⁹⁹.

4. 1. 1. Osmanlı Hat Sanatında Üslûp Anlayışı Amasya'da Başladı

Osmanlı hat sanatında üslûp anlayışı ve ilk teceddüt hareketleri Fatih Sultan Mehmet devrinde ve II. Bayezid'in 26 yıl süren Amasya valiliği esnasında başladı. Bu hattatları arasında Şeyh Hamdullah kendi üslûbu ve sanatı ile İslâm hat Sanatında yeni bir ekol açmıştır. II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in nişancısı Amasyalı Tacî Bey zade Cafer Çelebi Osmanlıların resmi lisanında ve divan kitabetinde bir çığır açmış, tuğra ve divani yazıyı güzelleştirerek ıslah etmiştir. Bu hattatların arasında Şeyh Hamdullah kendi üslûbu ve sanatı ile İslâm Hat sanatında yeni bir ekol açmıştır.

*Şeyh Hamdullah, Amasya'da Sarı Kadı zadelerden Şeyh Müslühittin Mustafa Dede'nin oğludur. Annesi Hâfize Hatundur. Amasya'nın Eslem Hatun Bugün ki Dere Mahallesi'nde dünyaya geldi. Kesin doğum tarihi bilinmemekle beraber tarihçiler Hicri 840 M. 1426-29 olabileceğini kaydetmektedirler. 1526 yılında 80 yaşlarında İstanbül'da vefat etti*¹³⁰⁰.

Şeyh Hamdullah, halk arasında Hızır'a dost, bir ulu kişi olarak bilinmiş, güzel sohbetlerini dinleyene, güzel yazılarını okuyanlara manevi haz ve huzur vermiştir. “Şeyhin babası Mustafa Dede Amasya'da evlenme çağına gelince, kendisine Allah'ın sevgili kullarından bir veli "Ey Dede, evleneceğin filan mahalledeki fakir, kimsesiz bir hanımın kızıdır. Hemen onu al, sakın tereddüt etme. " diyerek tavsiyede bulunur. Bu manevi işaret üzerine Mustafa Dede, yetim kızla evlenir. Bir müddet sonra da o muhterem zatla tekrar karşılaşınca, bu hareketin hikmetini sorar. Bunun üzerine nurlu ihtiyar ellerini kaldırarak "Mübarek hanımum yetimini, vasiyyetün tutup aldın. Allah-ü Teâlâ bundan sonra sana hayırlı bir evlat vere ki, O'nun ilmi, irfanı ve güzellikleri bütün şehirlerde meşhur, her asırda onun adı ile anılsın, kıyamete kadar canlı kalsın ve ismi Hamdullah olsun" diye dua eder.

Bu samimi alçakgönüllü mana erinin hayır duasından bir müddet sonra Hamdullah Çelebi dünyaya gelir. Hamdullah Çelebi, dinî ilimleri ve edebi bilgileri

¹²⁹⁹ Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah-Hayati,, Talebeleri, Eserleri*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1992, s. 15.

¹³⁰⁰Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah-Hayati, Talebeleri, Eserler*, s. 163.

devrinin meşhur âlimi Şehzade II. Bayezid ve Ahmet'in hocası Hatip Kasım Efendi'den tahsil etti. İyi seviyede Arapça öğrendi. Hat sanatında yüz yılların üzerine ışık tutacak olan bu ezeli istibdadı, sanat meşalesini uyandıran ilk hat hocası Sûfi Yahya Çelebi-zade Ali Çelebi olmuştur. Onun Fatih Sultan Mehmet Han'a kâtip olması üzerine Amasya'da Hayrettin Halil Çelebi'ye devam ederek yazı tahsilini tamamlamıştır. Şeyh Hamdullah, asıl gelişmesini Yakut Mustasîmi ve Abdullah Sayrafî'nin yazılan üzerinde yaptığı uzun çalışmalar neticesinde elde etmiştir. Yakut-u Mustasîmi'nin yazılarından ilham alarak daha güzel bir üslûp ve kaidelerini geliştirmeye muvaffak olmuştur.

Şeyh Hamdullah yazdığı yazı ve kendine has üslûbu ile "*Kıbletül Küttab*" diye anılmıştır. Yazı onun elinde o derece gelişip güzelleşmiştir ki zamanındaki ve daha sonraki hattatlar ona benzemeye çalışmışlarsa da sanatına yaklaşabilen çok az olmuştur. II. Bayezid, şehzadelîği ve Amasya valilîği sırasında Şeyh Hamdullah ile yakından ilgilenmiş, hatta Hamdullah'ın yazı hokkasını kendi elinde tutarak üstada hizmette bulunmuştur. Davetlerde de en yakınında oturtur, diğer misafirlerden ayrı tutardı.

Şeyh Hamdullah İstanbul'da

1481 de Fatih Sultan Mehmet Han'ın vefatı üzerine tahta davet edilen Şehzade Bayezid, Amasya'dan ayrılırken hocası Şeyh Hamdullah'ı İstanbul'a davet etmiştir. Bayezid Han'ın saltanat tahtına çıkmasından bir müddet sonra Hamdullah İstanbul'a gitmiş, Üsküdar'da Kazasker Hamamı yakınında oturan ve Amasya'da iken arkadaşlık yaptığı Hattat Abdullah ve Hattat Cemalettin Amasî'nin evine misafir oldu.

Hocasının İstanbul'a geldiğini işiten Sultan Bayezid saray kapıcılarından birini gönderdi. Görevli, Şeyh'e arz-ı hal yazdırıp padişaha takdim etmesi üzerine II. Bayezid yazıyı görünce Şeyh'e ait olduğunu anlar ve hemen saraya getirilmesi için emir buyurur. Şeyh'e olan muhabbetinden, ona yakın olmak ve sohbetinde bulunmak için sarayın harem dairesi civarında oda tahsis eder. Daha sonra Şeyh Hamdullah, saraya kâtip ve saray hüddamlığına muallim tayin edilir.

Padişahın İstanbul'da Şeyh Hamdullah'a gösterdiği ilgi ulema arasında dedi kodu ya sebep olmuş, hatta bir gün; Âlimler, Bayezid'in yanına davet olundular. Çağrılanların arasında Şeyh Hamdullah Efendide vardı. Şeyh Hamdullah Efendiye âlimlerin en başında yer gösterilmiş ve oraya buyur edilmişti. Âlimler her nedense bundan müteessir oldular. Bayezid bunu hissedince, Şeyhin yazdığı Kur'an-ı Kerimi getirip, herkese

gösterdi. Yazıyı çok beğendiler. Bayezid o zaman; “-Eski sultanlardan hiçbir kimse, böyle bir hattat’a nail olmamıştır. ” dedi. Ulema bu sözü tasdik etti. Sonra âlimlerin yazdıkları kitaplardan, orada bulunanlar ortaya kondu.

Bayezid şu suali sordu. “Şu gördüğünüz Kur’an-ı Kerimi, şurada bulunan ve kıymetlerine paha olmayan ilmî eserlerin üstüne mi, yoksa altına mı koymak caizdir?”

Ulema namına dendi ki, “Kur’an-ı Kerim üstüne kitap ve bir gayri şey koymak caiz değildir. ” Bayezid; “O halde, Kur’an-ı Kerim yazısını bu derece güzelleştirerek ihya etmiş bir şahsiyeti sizin altınıza nasıl oturtabilirdim?” diyerek, orada bulunanlara, Şeyh’i tevkirinin sebeplerini bu misalle zarif bir surette izah etti.

“İslam yazı sanatının bugüne kadar Şeyh Hamdullah’ın verdiği eserlerin bir eşi daha yapılamadı. İslâm sanatlarının en güzellerinden birisi olarak kabul edilen yazı, Şeyh Hamdullah’ın elinde en güzel örneklerini vermiş, fonksiyonel ve dekoratif bir sanat olarak en yüksek mertebeye ulaşmıştır. Şeyh Hamdullah İstanbul’da Yakut’un ve daha başka hattatların eserlerini incelemiş ve kendine has çığırını açmıştır. Hamdullah “Şeşkalem” denilen altı çeşit yazıda birbirinden güzel eserler meydana getirmiştir¹³⁰¹.

4. 1. 2. Hattat Hayruddin El-Maraşî

Hayrettin El-MaraşîDulkadir Beyliği Döneminde Maraş’ta doğmuştur. Kayıtlardaki olan bilgilere göre Dulkadir Beylerinden Sadaka Bey 1395-1399 veya Nasırettin Mehmet Bey 1399-1442 dönemlerinde, 1395 ile 1405 yılları arasında doğmuş olma ihtimali vardır¹³⁰².

Lakab-ı meşhûrları Hayreddi ve ism-i aslîleri Hızır’dır. Maraş’tan zuhûr etmiştir. Pederlerinin ismi Hatib’dır. Evâl-i hâllerinde hattât-ı şehir Abdullah es-Sayrafi-i Şirazî’den taallüm-i dekâyık-ı hutût eylemiştir¹³⁰³.

¹³⁰¹Yalçın Özalp, (Derleyen), *Adım Adım Amasya*, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, S. 1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya. 6 Nisan 1963 tarihinde başlayan makale “Adım Adım Amasya” başlık altında 141 sayı devam etmiştir.

¹³⁰²Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1992, s. 17, Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, Türk tarih Encümeni Yay. Devlet Matbaası (Neşir. Mahmud Kemal İnal) İstanbul 1928, s. 199; Abdizade Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C. III, s. 499.

¹³⁰³ Arifi Paşa, “Maraş ve Elbistan’da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Beşinci Sene-33, 1. Nisan. 1331, s. 420-431, 35. İnci nüshadan mabad 30. Cüz, İstanbul 1330 (1913), s. 358-377, s. 90.

Babası bazı kaynaklarda, Hasan Bin Ali ¹³⁰⁴ bazı kaynaklarda Hatip ¹³⁰⁵ olarak geçmektedir. Hayrettin Maraşî'nin farklı yerlerde ve kaynaklarda görülen imza, lakap ve isimleri şunlardır; Hızır, ¹³⁰⁶ Hayrettin , ¹³⁰⁷ Hayrettin Hızır El Meraşî, ¹³⁰⁸ Hattatı Meşhur Hayruddin El Maraşî, ¹³⁰⁹ Hayr-i Din, ¹³¹⁰ Halil Bin Hasan Çelebi, ¹³¹¹ Hayrettin Halil Maraşî, Hayrettin Halil Çelebi, Maraşlı Muhammet Hayrettin, Hayrettin Meraşî olarak anılmaktadır. Doğumundan gençlik yıllarına kadar Maraş'ta yaşayan Hayrettin Maraşî'nin bu zamanı Dulkadir Beylerinden Nasırettin Mehmet Bey 1399-1442 dönemine rastlar.

Hayrettin El-Maraşî eğitim görmek amacıyla Maraş'tan Amasya'ya Dulkadir Beylerinden Nasırettin Mehmet Bey döneminde tahmini olarak 1420'li yıllarda gönderilmiştir. Osmanlılar açısından Hayrettin El-Maraşî'nin Amasya'ya gönderilme zamanı, ya Çelebi Mehmet'in hükümdarlığının son yılına 1421, ya da II. Murat'ın padişah olmasının başlangıcına 1422 tekabül etmektedir. Hayrettin El-Maraşî için, Osmanlılarda şehzade yetiştirilen kent Amasya'nın eğitim görülecek yer olarak tercih edilme sebepleri arasında, bu şehrin o dönem Anadolu'sunda en iyi ilim, sanat ve kültür kurumlarını bünyesinde barındırıyor olması yatmaktadır. Ayrıca o dönemin güçlü iktidarları Osmanlı Devleti, Timur Devleti, Memlûklüler v. b. çevrelerinde bulunan potansiyel sanat ve kültür etkinliklerini, kendi potalarında toplamak amacındaydılar.

Amasya günleri

Eğitim için 1420'li yıllarda Amasya'ya gelmiş olması gereken Hayrettin El-Maraşî, bu Osmanlı kentinde geniş bir hat sanatı çevresi ile karşılaşmıştır. Önce Hattat Sufi Yahya Çelebi ile Hattat Sinanüttin Yusuf Çelebi'den hat sanatının çeşitlerini hutut-ı mütenevvia öğrenmiştir ¹³¹². Daha sonra Amasya'da o dönemin en güçlü hattatı olan Edirneli Yahya Sufi (? - 1477'den “aklam-ı sitte” de denilen en önemli altı yazı çeşidini Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhanî, Tevkii, Rikaa çalışarak meşkederek diploma icazet almıştır. XVIII. yüzyılda Osmanlı Döneminin önemli ilim adamlarından

¹³⁰⁴ Arifi, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti”, s. 91.

¹³⁰⁵ Arifi, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti”, s. 91.

¹³⁰⁶ Arifi, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti”, s. 91.

¹³⁰⁷ Arifi, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti”, s. 92.

¹³⁰⁸ Arifi, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükûmeti”, s. 92.

¹³⁰⁹ Çemil Çiftçi, *Maraş'lı Şairler Yazarlar Alimler*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 132.

¹³¹⁰ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, s. 57.

¹³¹¹ Şevret Rado, *Türk Hattatları*, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 282.

¹³¹² Muhittin Serin, *TDVİA*, TDV Yayını, C. 17, İstanbul 1998, s. 57.

Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi 1718-1788'nin Osmanlı Dönemi Türk, İranlı, Arap hat sanatçılarının 1787 yılına kadar gelmiş olanların biyografilerini yazdığı 'Tuhfe-i Hattatin' isimli kitabında Abdullah Sayrafi (? – 1345) 'yi Hayrettin El-Maraşî'nin hocası olarak göstermiştir. Fakat 1345'li yıllarda öldüğü bilinen Abdullah Sayrafi'nin 1400'lü yıllar civarında doğan Hayrettin El-Maraşî'ye hat sanatı hocalığı yapmasının mümkün olmadığı¹³¹³ anlaşılmaktadır.

Hayrettin El-Maraşî hat sanatında eğitimini tamamlamış, diplomalı bir hattat olarak Amasya'da divan kâtipliği ve hat sanatı hocalığı yapmıştır. Osmanlı padişahı II. Murat'ın oğullarından biri olan Şehzade Alâettin Ali 1442 ile 1443 yılları arasında kısa bir süre Amasya Valiliği yapmıştır. Hayrettin El-Maraşî ise bu dönemde Şehzade Alâettin Ali'nin Divan Kâtibi olarak görev yapmıştır¹³¹⁴. II. Murat'ın padişahlığı sırasında çıkan satanat kavgası uğruna, Amasya valisi olan Şehzade Alâettin Ali'nin 1443 yılının 6. ayında öldürülmesi sonrasında¹³¹⁵ Hayrettin El-Maraşî'nin divan kâtipliği görevi de sona ermiştir. Maraş'tan Amasya'ya geliş zamanına ve buradaki eğitim sürecine bakıldığında, Hayrettin El-Maraşî'nin bu divan kâtipliği işini 40'lı yaşlarda yaptığı anlaşılmaktadır.

Hattat Hayrettin El-Maraşî 1443'ten 1471 yılındaki ölümüne kadar hat sanatı hocalığı yapmıştır¹³¹⁶. Amasya'da yaklaşık olarak 30 yıl hat sanatı eğitimi veren Hayrettin El-Maraşî'nin en önemli öğrencisi, Osmanlı hat sanatı geleneğine çok önemli yenilikler getiren, kendisi yazı yazarken, Osmanlı padişahı II. Bayezid'in divitini hokka tuttuğu Hattat Şeyh Hamdullah 1429-1519'tır. Diğer önemli öğrencileri ise Hattat Muhyittin Köse (? – 1505), Hattat Mir Taci¹³¹⁷ ? -1485 ve Hattat Seyyit İbrahim¹³¹⁸ 1440-1529'dir. Hayredin El-Maraşî Amasya'ya gelmeden önce bu ilim kentinde, hat sanatı geleneğine ilk kez “Türk” damgasını vuran Yakut Mustasımi (? – 1298) ekolu ve sonraki yıllarda Abdullah Sayrafi ? - 1345 ile devam eden, hat sanatı ortamı zaten vardı. Hayrettin El-Maraşî Amasya'da böyle bir ortama geldikten sonra, kendi öğrencileri ve özellikle en önemli öğrencisi Şeyh Hamdullah'ın yetiştirdiği hattatlarla; hat, sadece yazı olmaktan çıkarılmış ve akabinde “Sanat” haline dönüşmesi sağlanmıştır. Bu yüzden

¹³¹³ Rado, *Türk Hattatları*, s. 282.

¹³¹⁴ Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, s. 17.

¹³¹⁵ Anthony Dalphin Aldersan, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, (Çev. Şerafettin Severcan), İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 64.

¹³¹⁶ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, s. 17

¹³¹⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953, s. 49

¹³¹⁸ Muhittin Serin, *Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı*, İstanbul 1982, s. 23.

sonraki yıllarda, “Kur'an Mekke'de indi, Kahire'de okundu ve İstanbul'da yazıldı, ”¹³¹⁹ sözü söylenmeye başlamıştır. Amasya'daki bu oluşum döneminde, aynı zamanda Şeyh Hamdullah'ın dayısı olan Celaleddin Amasi, Hayrettin El-Maraşî ile birlikte Hattat Sufi Yahya Çelebi'den hat sanatı dersi almıştır¹³²⁰. Yine bu zamanda Amasya'da Hayrettin El-Maraşî'nin çağdaşları olarak, Şeyh Hamdullah'ın babası Mustafa Dede, Bağdadizade Abdullah Çelebi (? – 14345), Esedullah Kirmani ve Ali Bin Yahya¹³²¹ isimleri görülmektedir.

Uzun yıllar Amasya'da yaşayan ve öğrenci yetiştiren Hayrettin El-Maraşî'nin sanat bağlamında kendi akraba çevresini de etkilediği görülmektedir. Buna göre Hayrettin Maraşî'nin, yaş olarak kendisinden küçük olduğu anlaşılan müzehhip tezhip sanatçısı bir kardeşi ile hattat bir oğlu vardır. Mehmet Arifi Paşa'nın, 1913 yılında, “Elbistan ve Maraş'ta Dulkadiroğulları” başlıklı yazısı içinde, Diyarbakirli Ali Emiri Efendi 1857-1924'den aktardığı Hayrettin Maraşî ile ilgili bölümünde, söz konusu bu akraba sanatçılardan bahsedilmektedir. Yazılanlara göre, Dulkadirli Beylerinden Alâüddevle Bey 1479-1515, 1494 yılında Maraş'ta bulunan Ulu Camii'nin kütüphanesine el yazması bir Kur'anı Kerim vakfetmiştir. 1488 yılında hazırlanan bu kitabın hattatı “Şemsüttin Muhammet Bin Evliya Bin Süleyman Dulkadiri”, müzehhibi ise Hayrettin El-Maraşî'nin kardeşi “Halil bin Hatip El Maraşî” olarak belirtilmektedir. Yazıya ve yazarın yaşadığı döneme bakılarak Ali Emiri Efendi'nin bu kitabı Maraş'ta - 1900 ile 1920 yılları arasında görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yazar bu kitap için, hüsnü hat ve tezhip sanatı açısından “çok enfes bir eser” kaydını düşmektedir. Yine bu yazıya göre, Ali Emiri Efendi, Hayrettin El-Maraşî'nin oğullarından “Yusuf” adında bir kişinin 1544 tarihli bir kitabını gördüğünü anlatmaktadır ki; bunu İstanbul kütüphanelerinden birinde görmüş olmalıdır. Verilen bilgilere göre de bu kitabın künyesinde ketebe Hayrettin El-Maraşî'nin hattat olan oğlunun adı şu şekilde geçmektedir; “Yusuf Bin Kâtip Bin Hatip El Amasi”. Bu ifadeler bağlamında, Dulkadiroğulları'ndan olduğu anlaşılan 'Muhammet Şemsüttin' adlı bir hattatla da karşılaşmaktayız. Şu halde Hayrettin El-Maraşî'nin bu sanatı öğrencilerinin yanı sıra, kendi akrabalarına da yansıttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Amasya'da yaşamasına rağmen Maraş'la ve Dulkadirli'lerle olan bağlantısını koparmamıştır. Çünkü müzehhip kardeşi

¹³¹⁹ Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bank. Kültür Yay., Ankara 1987, s. 327.

¹³²⁰ Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, s. 17.

¹³²¹ Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, s. 313.

Halil bin Hatip El Maraşî, Dulkadirli'lerden olduğu anlaşılan bir hattatla birlikte, yıllar sonra Dulkadirli Beyi Alâüddevle için, Kur'an kitabı hazırlamıştır.

Hocalığı ve Sanatı

Hayrettin El-Maraşî'nin Maraş Dulkadirli ve Amasya Osmanlı süreçlerini anlattıktan sonra hocalığını ve bu sanata olan katkılarının hangi safhâlârda gerçekleştiğini belirlemeye çalışalım. Her şeyden önce hat sanatını öğrendiği ve öğrettiği yer olan Amasya'nın Anadolu Selçuklu Dönemi ve sonrasında Beylikler ve Osmanlı Türk sanat ve kültürünün gelişmesine katkı yapan en önemli merkezlerden biri olduğu kaydedilmelidir. Güzel yazı Hat sanatı öğrenme zevk ve geleneğinin Amasya'da yayılmasında ilk fetih yıllarında ve daha sonra Türkistan ve diğer kültür merkezlerinden Amasya'ya gelerek yerleşen hattatların önemli rolleri olmuştur. Amasya'ya gelen bu hattatlara, aynı zamanda Hayrettin El-Maraşî'nin hocası, Edirne'den gelen Edirneli Yahya Sufi, Bağdat'tan gelen Bağdadizade Abdullah Çelebi, Maraş'tan gelen Hayrettin El-Maraşî ve Buhara kökenli Şeyh Hamdullah örnek olarak gösterilebilir.

Hattat Hayrettin El-Maraşî Amasya'da yetişen hattatlar arasında, bazı kaynaklara göre Anadolu'nun yedi büyük ustası Esatize-i Rum arasında gösterilmektedir. Buna göre hat sanatında Anadolu'nun yedi büyük hocası şunlardır; 1- Hayrettin El-Maraşî, 2- Celalettin Amasî, Hattat Şeyh Hamdullah, 4- Abdullah Amasi, 5- Muhyittin Amasi, 6-- Celalettin Amasi, 7- Mustafa Dede. Bu grup içerisinde yer alan Hayrettin El-Maraşî ve Celalettin Amasî kendi etraflarında okul oluşturarak hattatlar yetiştirdiler. Bu iki hat ustası etrafında toplanan hattatlar Osmanlı Hat Ekolünün doğuşunda çok önemli rol oynadılar. Celalettin Amasi'nin kendine ait çok özel bir anlayışı vardı, ancak Hayrettin El-Maraşî'nin okulundan yetişen Hattat Şeyh Hamdullah ve onun öğrencileri Türk Hat sanatının hâkim gücü oldular ¹³²². Ekrem Hakkı Ayverdi 1899-1984, 'Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı' adlı kitabında Hattat Şeyh Hamdullah'ı anlatırken, Hayrettin El-Maraşî ile ilgili olarak şu önemli tespitleri yapmıştır; "Bütün membalar Şeyhin ilk ustasının Hayrettin El-Meraşî olduğunda müttefiktirler. Son asırlarda yazısını görmediğimiz, müzelerde bir yazısını bulamadığımız bu üstadın Şeyh üzerindeki tesirini ölçmeye imkân yoktur. Şu muhakkak ki Cenâb-ı Hakkın verdiği deha hazinesi tecelli âleminde de bir kıvılcıma muhtaçtı. Hayrettin El-Meraşî'de herhalde tutuşturmasını

¹³²² Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, s. 17.

bilenlerdendi; menkulat nakledilenler da bu merkezdedir¹³²³. Hayrettin El Maraşî iyi bir hat hocasıdır, ancak öğrencisi Şeyh Hamdullah ise kendi alanında adeta, Leonardo da Vinci 1452-1519 konumundadır. Şeyh Hamdullah 1429-1519 kendi zamanında yaşayan bu dahi İtalyan Rönesans ressamının “Ustasını geçemeyen çırağın Allah belasını versin” sözünü sanki duymuş gibidir.

Mehmet Arifi Paşa'nın 1913 yılında, 'Elbistan ve Maraş'ta Dulkadiroğulları' başlıklı yazısında. Diyarbakırlı Ali Emiri Efendi'den aktardığı Hayrettin Maraşî ile ilgili bölümünde, onun hocalığı konusunda da önemli bir vurgu yapmıştır. Bu ifadelerde, Hayrettin El-Maraşî den önce yaşamış, Amasyalı bir hattat olan Abdullah Sayrafi (? - 1345) İran hat sanatı geleneğinin; öğrencisi Şeyh Hamdullah ise Anadolu Rum hat sanatı geleneğinin iki şanlı hocası olarak anlatıldıktan sonra, bu iki büyük hattat arasındaki bağlantıyı -sanatsal başkalaşım anlamında- sağlayan kişinin, hocaların hocası ustazı esatize unvanına sahip Hayrettin Maraşî olduğu anlatılmıştır. Türk hat sanatı geleneğinde, 1442 yılından itibaren öğrencilere verilmeye başlanan hat icazetnamelerinde, Yakut Mustasımi' den başlayarak devam eden hattatlar silsilesi yazılırken, Hayrettin El-Maraşî Şeyh Hamdullah'ın hocası olarak; “... Ve pirimiz Hamdullah el maruf bi ibni şeyhil Amasiyyü hazretlerinden anlar dahi Hayrettin El-Maraşî' den...”¹³²⁴ şeklinde zikr olunmuştur.

Hayrettin El-Maraşî'nin sanatı konusunda ne yazık ki şu ana kadar herhangi bir yazı örneğine ulaşamadığı için, değerlendirme yapmak zordur. Bu konuda ancak, kendi hocaları veya çağdaşlarından, özellikle yazı örneği bulunanlardan yararlanarak bir değerlendirme yapmak mümkündür. Ayrıca burada, Hayrettin El-Maraşî'nin şu ana kadar bazı ilim adamları ve araştırmacılar tarafından “görülen” yazılarını belirtmek durumundayız. Bu bağlamda 18. yüzyılın Osmanlı Dönemi ilim adamlarından Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, 1780'li yıllarda yazdığı anlaşılan 'Tuhfe-i Hattatin' adlı kitabında Hayrettin El-Maraşî'nin 1470 tarihli bir yazısını gördüğünü kaydetmiştir¹³²⁵. Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, 'Silsiletül Hattatin' adlı risalesinde de eserlerini görmüş olduğu hattatları, diğerlerinden ayırmak için ayrı bir rakam silsilesi kullanarak Hayrettin El-Maraşî'yi 33 otuz üç'te göstermiştir. Bu bilgiler Osmanlı dönemi ilim adamlarından, aslen İran kökenli, Mirza Habib Efendi'nin 1835-

¹³²³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih devri Hattatları ve Hat Sanatı*, s. 27.

¹³²⁴ Arifî Paşa, “Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadir) Oğulları Hükûmet”, s. 92.

¹³²⁵ Muhittin Serin, *TDVİA, TDV Yayını*, s. 57.

1894 İstanbul'da 1888 yılında yayınladığı 'Hat ve Hattatan' adlı kitabında anlatılmıştır. Ayrıca Mirza Habib Efendi bu kitabında, Hayrettin El-Maraşî hakkında kısa bilgi verirken, “ma'ruflur” tabirini kullanarak, onun bilinen ve tanınan bir hattat olduğunu vurgulamıştır. Amasyalı tarihçi Abdizade Hüseyin Hüsamettin Yasar 1869-1939 Hayrettin El-Maraşî'ye ait “Halil Bin Hasan” ve “Hayrettin Halil Maraşî” imzalı yazılarını gördüğünü belirtmiştir¹³²⁶. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver 1898-1986 ise Ekrem Hakkı Ayverdi'ye verdiği bilgiye göre; 1951 yılının Şubat ayında Mısır'a yaptığı gezi esnasında, burada bulunan Şerif Sabri Paşa Sarayı Müzesi'nde 'Hayrettin El-Maraşî' imzalı bir kıta gördüğünü bildirmiştir¹³²⁷.

4. 2. EVLER

Eski Türkler yazın zaruri olarak yaylaklarda, kışın ise barınmak için yaptıkları evlerde oturmuşlardır. Türk hükümdarlarının biri yaylaklar da, öteki vadilerde, su kenarlarında olmak üzere iki merkezleri bulunmaktaydı. Evlerin daha ziyade kerpiç ve ahşap olması tercih edilirdi. Taş pek az kullanılırdı, surlar bile kalın ağaç kütüklerinden yapılmaktaydı¹³²⁸.

Dulkadirliiler döneminde de eski Türklerdeki gibi yazlak ve kışlakları görmekteyiz. Elbistan yazlak, Maraş kışlak olarak kullanılmıştır. Elbistan 1505 yılında Şah İsmail tarafından tahrip edilince beylik merkezi Alâüddeve tarafından Maraş'a taşınmıştır. Şehir bu dönemde vakıflar kanalıyla büyük imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Evin büyük aile için planlanmış olması ısıtma ve bakım harcamalarında önemli tasarruflar sağlıyordu. Genelde evler kerpiç ve ahşaptan yapılmıştır¹³²⁹.

¹³²⁶ Serin, *TDVİA*, C. XVII, s. 57.

¹³²⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih devri Hattatları ve Hat Sanatı*, s. 27.

¹³²⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Ortak Dersler Türk Tarihi I: Kültür ve Medeniyet*, s. 222.

¹³²⁹ Besim Atalay'ın, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339, s. 156'da ki eserinde Maraş'ta alekser çoğunlukla evler kerpiçten yapılır, üzerleri topraktır. Yağmurlu zamanlarda damlar üzerinde bir faaliyetir başlar, çoluk çocuk ellerine birer tahta parçası alarak damların kenarlarına (süvük-suyuk) vurmaya koyulurlar. Bunların çıkardığı şeda afakî (ufukları) doldurur. Bu ameliye bittikten sonra tahminen seksen ile seksen beş kilo ağırlığında bulunan ve yerlilerce (lov) denilen üstüvani (silindir) bir taşın yuvarlanması başlar. Yağmur altında bir saat kadar damlarda yuvarlanmazsa evde oturmak kabil değildir. Havalara açık olduğu zamanlarda çocukların en iyi oyun yeri dam üzerleridir. Bazen ezkaza (kazara) taşı damdan yuvarlayarak aşağıya düşürürler ve müessif kazalara sebebiyet verirler. Bir takım evlerde vardır ki, birinin avlusu önündeki bir başka evin damını teşkil eder. Maraş, Ahır dağının güney eteklerinde uzanan engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Evlerin ve sokakların her yönden ayrı bir görünüşü vardır. Evlerin birbiri züerine yapılmış gibi yamaçlara sırtlara kurulmuş olması ve çok defa aynı duvara iki evin sahip olması nedeni ile bahçeleri çoğunlukla çok dar ya da hiç yoktur. Zahire durumu nedeni ile bu evlerin üzeri toprak damla kapatılmış, hatta yedi sekiz evin damları birleştirilerek geniş düzlükler elde edilmiştir. Bu damların yan ve arka duvarları yarım metre kadar dışarı uzatılmış, ön duvar üzerine tahtalarla durna denen revak misali sundurmalar yapılmıştır. Umumiyetle bir kemerle açılan kapıları,

Dulkadirliiler döneminde, sağlıklı barınma için evlerin yönleri güneye bakacak şekilde konuşlandırılmış, ancak şehir dere yataklarının aşındırdığı bir coğrafya üzerine kurulmasından dolayı evlerin bir kısmı dere yataklarına bakacak şekilde yapılmıştır. Dulkadirliiler döneminde halk, genelde yerleşim yeri olarak sosyal kurumların bulunduğu Ulu Camii ve etrafını tercih etmişlerdir¹³³⁰.

Maraş'ta ki evlerin yapısı zamanının ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır. Evin önünde avlu bulunur. Dış giriş kapısı avludadır. Dış kapının özelliği iç içe iki kapıdan oluşmasıdır. Büyük kapının içindeki küçük kapı insanların kullandığı kapı, büyük kapı ise binek hayvanları ve diğer büyükbaş hayvanların giriş ve çıkışında kullanılan kapıdır. Bu kapılara enikli kapı denir. Avlu içinde büyük bir havuz bulunur. Havuz evdeki hayvanların sulanmasında ve evin temizlik işlerinde kullanılır.

Evler genellikle iki katlıdır. Evin alt katı ahır, odunluk, evde hayvan besleniyorsa samanlık ve sürekli kullanılmayan eşyaların konulduğu bölümler bulunur. Ayrıca evin alt katında gizli bir bölüm vardır. Bu bölüme mahzen denir. Mahzende kış ayları için hazırlanmış yiyecek maddeleri muhafaza edilir. Savaş zamanlarında sığınak olarak da kullanılır. Mahzene mutfaktan veya diğer odalardan bir kapı ile girilir. Evin temeli taştan duvar ile yapılır. Taş temel üzerine kerpiç duvarlar örülür. Kerpiç; toprak, saman su ile karıştırılarak hazırlanan çamurun kalıplara dökülmesiyle hazırlanır. Dış duvarlar kalın olarak örüldüğünden yazın evin içi serin kışında sıcak olur. Duvarların kalın ve dayanıklı olması için çift örgü yapılır. Bir sıra düz bir sıra ters örülerek yapıldığından duvar sağlam olur. Eski evler yapılırken bir ma iki ma diye maa olarak yapılır. Yani evin mekânları önceden ayrı ayrı yapılmaz, büyükçe iki bölüm yapılır. Daha sonra

---

büyük bir kanat içerisine açılmış bulunan küçük bir kanatla ikili düzene sahip bulunmaktadır. Bu kapılara enikli kapı denilmektedir. Sokakların durumuda oldukça ilgi çekmektedir. Umumiyetle sokaklar dar olarak düşünülmüş bazı hallerde bunların üzeri bir evle kapatılarak örtme tabir edilen kapalı sokaklar meydana gelmiştir. Bütün bunlardan sonra Maraş'ta yapılan eski Türk evlerine tesir eden faktörlerin şu şekilde sıralayabiliriz:

a-Arazi ve iklim, b-Sosyal ve dini gelenekler, c-Ekonomik zaruretlere; Alt kâgir, üst katlar ise kerpiç ve bagdadi denilen ahşap bir yapı tarzı ile yapılmıştır. Üç katlı bu yapı ahşap çatı üzerine çekilen çinko ile kapatılmıştır. Enikli kapıdan bir avluya buradanda ayrı ayrı haremlik, selamlık kısımlarına geçilmektedir. Alt katta odunluk ve sanmalıkları yer almıştır. İkinci ve üçüncü kat aynı plana sahip olup her iki kattada önü açık bir sofa bulunmaktadır. Yazın sığağa karşı iklimin müsait olması nedeniyle herhangi bir tedbir alınmamıştır. Yalnız bu dofanın önünü bir metre yüksekliğinde demir korkulukla çevrilmiştir. Bu sofanın etrafında doğrudan doğruya bu sofaya açılan odalar yer almıştır. Üst katlarla ahşap bir bölme ile ayrılan bu sofalarda Bursa kemerinin ahşap işçiliğe geçen örnekleri görülmektedir. Yapının üst katları dışarıya doğru zikzak vari çıkıntı yapmakta bunlar eli böğründe denilen ahşap destekler üzerine oturmuştur. Enikli kapıya sahip olup alt katı kâgir üst kat ahşap olarak inşa edilmiştir. Üst kat odalarının sığağa bakanları dışarıya doğru bir çıkıntı yapmış olup bunlar ahşap eli böğründe denilen destekler üzerine oturmuştur.

¹³³⁰ A. Süheyl Ünver, *Anadolu Selçuklularında Sağlık Hizmetleri*, s. 15.

maalar odalara ayrılır. İki maa arası çardak yapılır. Evin mekânlarının hepsine çardaktan girip çıkılır. Çardağın ön kısmına sufa yapılır Sufa da oturulur, yaz aylarında yatılır, evin günlük işleri yapılabilir.

Evin alt katı ahır olduğundan evin üst katında oturulur. Üst kata çıkmak için çardağın altında bir merdiven bulunur. Merdivenle sofaya çıkmak, evin diğer odalarına rahatlıkla ulaşılabilir. Abdesthane genellikle evin dışına yapılır. Avluda uygun bir yer varsa avluya yapılır. Abdesthane kerpiçten veya tahtadan yapılır. Abdesthanenin lağımı ya bir kuyuya verilir ya da yakınlarda dere veya bir su akıntısı varsa oraya verilir. Eski evlerde ocak iki tane olurdu. Büyük ocaklık ve küçük ocaklık şeklindeydi. Büyük ocaklıkta çamaşır yıkama, ekmek ve bayramlarda kömbe pişirme gibi işlerde kullanılır. Küçük ocaklık ise günlük işlerde genellikle yemek yapımı ve ısınma da kullanılır. Küçük ocaklığın ateşi hiç söndürülmez. Evin bazı bölmeleri yapılırken kerpiç veya taş yerine çit duvarı yapılır. Evin her hangi bir bölümündeki büyük mekânları küçük mekânlara ayırırken yapılan duvar herhangi bir yük taşımayacağından çit duvarı yapılacak yere belirli mesafelerde ince dikmeler yerleştirilir. Daha sonra yaş çubuk ile asma çubuğu direkler arasına örülür ve üzeri çamurla sıvanır.

Evin döşemesinin yükünü duvarlar ve açıkta kalan kısımlarının yükünü de direkler taşımaktadır. Yani binanın düşey yüklerini duvarlar ve direkler taşımaktadır. Evin tablasının yükünü mertekler taşımakta mertekler tabladan aldıkları yükü duvarları ve kirişlere aktarmaktadır. Mertekler ve kirişler yatay yük taşıyıcı elamanlardır. Eski evlerde pencereler küçük yapırlardı. Çünkü binayı duvarlar taşıdığı ve bina yığma yapı olduğu için pencere açıklığı ne kadar fazla olursa duvarların taşıyacağı yük o kadar fazla olacaktır.

Eski evlerde odalara ve evin bazı yerlerine taa denilen gömme dolap şeklinde yapılan bölmeler bulunmaktadır. Taa duvar örülürken duvar genişliğine göre gerekli görülen yerlere bırakılmış duvar içi bölmeleridir. Taa evde günlük kullanılan aletlerin muhafaza edildiği yerlerdir. Eski evlerde odaların hepsinde abdest ve gusledecek caa adı verilen yerler bulunurdu. Odanın uygun bir köşesine fazla geniş olmayan, evin dışına doğru bir eyimle suyu dışarı akıtacak şekilde yerden az yükseklikte yapılmış yerlerdir

1331

¹³³¹ Mevhib Savaş, “Kahramanmaraş’taki Eski Evler”; *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, 12 Şubat 2009, Yıl-85, S. 17, s. 45.

4. 3. GİYİM-KUŞAM¹³³²

Maraş ve yöresi giyim kuşamında Anadolu etkileşimi, bilhassa da kadın kıyafetlerinde "barak" etkisi egemendir. Kadınlarda bol dökümlü hafif giysiler görülmektedir. Geleneksel erkek giyiminde en belirgin özellik, üst giysilerde görülmekte, "Maraş Abası" ve "Sako" denen kısa paltolar yakın zamana kadar yaygındır. Abanın altına aynı renk işlemeli şalvar giyilir, bunlara da "çuha" denilirdi. Her gün giyilen şalvar siyahtır. Başa poşu bağlanır, zıbın üstüne simli mintan, kuşak ve yemeni bu giyim tamamlayıcısıdır. Yemeniler, sahtiyandan Sahtiyân Tabaklanmış ve cilalanmış deri. Çizme ve postal türü ayakkabılar yapılmaktadır¹³³³.

Arifi Paşa TOEM'deki makalesinde Dulkadirliilerin kendi el işleriyle giyindiklerini, dokudukları şeylerin de, aba, kebe, börk, şal, yazma alaca, edik, çedik, postal, pabuç, yemeni, çevre, peşkir olduğunu, Maraş'ta nefaset ve sürümünü muhafaza eden demircilik, sirmakeşlik, debbağlık ve alacacılık ve saraçlık ve abacılık sanatlarını Türklerin Asya'yı baladan birlikte Maraş'a getirdiklerini" yazmaktadır¹³³⁴. O günün şartlarına göre kendi yaptıkları, kendi dokudukları kumaşlardan dikilen kıyafetleri giymeleri, ayaklarına altı deri olan çoraplar ve deriden yapılmış yemeni, dış kıyafet olarak soğuktan koruyan aba, börk gibi kıyafetler giymeleri,

4. 3. 1. Kahramanmaraş'ta Erkek Giysileri

Kahramanmaraş'ta 1920 ve öncesine uzanan tarihlerde yani Osmanlı dönemi dediğimiz yıllarda giyilen Kahramanmaraş'ta "çete kıyafeti" diye tabir edilen halkın da giydiği "erkek giysilerini" dört ana başlık altında incelemeliyiz¹³³⁵.

Başta Giyilenler ve Özellikleri

Poşu ve Avaneler 1. Keçe külâh, 2. İblik külâh, 3. Takke, 4. Fes, 5. Sarık

Üst Giysileri ve Özellikleri

¹³³² Meryem Savaş, Kahramanmaraş Yöresi Geleneksel Erkek Kıyafetleri, Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi Bölümü, Konya 1996, s. 12-13.

¹³³³ Meryem Savaş, Kahramanmaraş Yöresi Geleneksel Erkek Kıyafetleri, Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, s. 13.

¹³³⁴ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadirli Hükümeti", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, C. VII-38, İstanbul 1915, s. 90.

¹³³⁵ Mevhibe Savaş, "Kahramanmaraş'ta Erkek Giysileri", *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, S. 16, Lazer Ofset, Ankara 2004, s. 106-109.

1. Abalar a-Sırmalı aba, b- Simli aba, c- Kırmızı aba, d- Boz aba,
2. Gömlek, 3. Mavrum, 4. Kuşak

Alt Giysileri ve Özellikleri

Şalvar: a- Yün şalvar, b- Çuha şalvar, c- Frenk ipi şalvar, d- Siyah şayak şalvar,
e- Adi ip şalvar

Ayağa Giyilenler ve Özellikleri

Çarık: a-Bağlı çarık, b-Bağsız çarık,

2. Yemeni, 3. Edik, 4. Çoraplar

Başta Giyilenler ve Özellikleri

Keçe külâh: Temiz ve kaliteli yünden keçeciler tarafından "pişirme" diye tabir edilen iyi bir ameliye ve işlemden sonra konik olarak 35-45 cm boyunda, siyah, beyaz ve kahverengi olmak üzere üç değişik renkte yapılırlar. Makbul olan renk beyaz olanıdır. Üzerine "poşu" denen sırmalı ve püsküllü değirmi yani 75x75 cm ebatlı değişik renklerden oluşmuş ipek kumaş sarılır.

İplik külâh: Bu başlık ise ince ve çok kıvrak olarak elde eğrilmiş yün veya pamuk ipliklerden oya milleri ile değişik model ve süsleme şekilleri ile örülür. Üst kısmı konik olarak büzme yapılır, ortasında küçük bir püskül bulunur. En makbul olanı tabii boylarla kökboyası-ceviz kabuğu-soğan kabuğundan elde edilen boyalar boyanarak elde edilenleridir. Üzerine püskülsüz küçük poşu veya avane denilen sarı hakmalı veya floşlu kumaşlar bağlanır. Bu başlık orta gelirli, daha ziyade yaşlı ve kâmil mücahitlerin giysisidir.

Takke: Elde yün ipinden örülür. Üzerine sargı sarıldığı da olur. Yaşlı mücahitlerin giydiği, kullandığıdır. Yine takkede beyazdan ziyade renkli olanlar tercih edilir.

Fes: Daha önce mavi renklisi Yunan giysisi iken vişne rengi olarak Osmanlı giysisi diye kabullenilmiştir. İki şekildedir Püsküllü dal fes ve püsküllü avane sarıklı fesdir. *Püsküllü Dal Fes* Üzerine herhangi bir sarık veya benzeri sarılmadan giyilir. Daha ziyade gençlerin giydiği başlıktır. *Püsküllü Avane Sarıklı Fes* Avaniyeli fes, yaşlı

mücahitler tarafından giyilir. Büyük ve belli başlı eşraf, hocalar ve komutan durumundaki zevatlarca giyilen başlık fes ise sarıklı festir. Ayrıca fesin üzerindeki püskül boyu 18-20 cm dir. Püskül siyah renkli ipektendir. Yine bir başka özellik, tüm feslerin altına fes içinin ve kenarlarının yağlanmasını önlemek için ter çeken pamuklu bez terlik giyilir.

Sarık Fesin üzerine sarılan, normal ölçüsü en ve boygelişi-güzel olmayıp en ince tülbent bezden, giyen şahsa bir kefen olacak ölçüde olmalıdır. Böylece savaş anında şehidin kefeni başının üstünde hazırdır. Büyük hocanın sarık rengi yeşil, daha altındaki hocanın sarık rengi beyaz, komutan durumundaki zevatin sarığı tuğlu sarıktır.

Üst Giysiler ve Özellikleri

Aba Saf yün ipliğinden, sırma ve sim ile Maraş ustaları tarafında el tezgâhlarında dokunur. Aba kısa kolludur. Sırmalı aba En makbul ve değerli olanı sırmalı abadır. Kirmanla eğilmiş yün ipliğinden, arasına sırma denilen saf altun teli konularak çeşitli motif ve desende, el tezgâhlarında ustalarınca dokunan en değerli abadır Simli aba Sırmalı aba gibi yün ipliğinden dokunur, ama farkı motif ve desenin sırma değil de sim gümüş teli ile işlenmesidir. Sırmalı abadan sonra gelen en değerli abadır. Kırmızı aba Sim ve sırmasız olup, kırmızı renge boyanmış yün ipliğinden dokunmuştur, Kırsal kesimlerde giyilen en yaygın aba şeklidir.

Boz aba Yine kırsal kesimdeki, orta yaş ve üzerindeki giydiği, yünün kendi tabii rengiyle dokunan abadır.

Alt Giysileri ve Özellikleri şalvarlar

Yün şalvarlar saf yün ipliğinden yapılmış olup, renkler siyah ve kahverengi olarak koyudur. El dokuması yün şalvarlar sonbahar ve kış içindir. Hali-vakti yerinde olan kesime hitap eder, çok makbul şalvardır. Koyu kahverengi olanı en sıhhisidir.

Çuha şalvar Çuha denen iyi ve kaliteli kumaşlardan yapılmış olup genç, dinamik şahısların giydiği şalvardır. Frenk ipi şalvar siyah renkte olup, her kesimce makbul olan şalvardır. Adi ip şalvar dar gelirli şahıs ve kesimlerinin giydiği şalvardır Siyah şafak şalvar şafak kumaştan yapılan şalvarlardır. Her kesimden şahsın giydiği şalvar şeklidir. Hepimizin de bildiği gibi şalvarlarla, her iki yanlarda derin ve geniş büyük cepler olur. Arkalı-önlü giyilmesi için ön ve arkada 10'ar santimlik yırtmaçlar bulunur uçkur bağı

altında. Bunun sebebi iktisattır; yani şalvardan uzun süre yararlanmaktır. Fistanın üzerine mutlaka bel kuşak bağlanır. Fistanın altında ise âşık kemiğinden bağlamalı mavrumdan¹³³⁶ dokunmuş kırmalı ve uçurlu uzun tuman denilen don giyilir. Aba ile şalvarın uçkur bağı üzerine tam kemer kısmına şal kuşak bağlanır. En makbul olanı Acem şalıdır. Yaşlı ve ehl-i kâmil kişiler ise şal kuşak yerine ince ve zarif yün kuşak bağlarlar. Kuşağın üzerine ise yaşlılar hariç, genç ve orta yaşlı mücahitler palaska denen, deriden bir nevi kütüklük takarlar.

Bunların kapaklı olanı 3 bölümden oluşur. Her bölmeye ayrı ayrı çakmak, çakmaktaşı ve bozuk para konur. Bu arada bel ile palaska arasında kama ve tabanca mevcuttur. Kama ve tabancanın yanında mücahidin üzerinde gümüş zincirli köstek saat ve dürbün, nihayet barutluk mevcuttur.

Abanın Yapılışı: Özel ustaları tarafından siyah tura iplik denen vurma iplikle zikzak yapılarak dikilir. Önünde düğme ve ilik olmaz. Abalar kısa kollu olur, koltuk altı dikilmez. Açık olan sağ ve sol koltuk altlarına tütün kesesi ve takmalı mendil sokulur. Abada kesinlikle cep olmaz. Ayrıca bazı abaların omuz başları veya sırtın tam ortasına 7 delikli mavi göz boncuğu ve etrafına iğde dikilmek suretiyle süs de yapılır.

Ayağa giyilenler ve Özellikleri

Çarık: *Bağlı çarık* Tokalı çarıklardır. Malzemesi yine göndür.

Yemeni: dana derisinden ve teke sahtiyanından yapılır. Daha narin ve özel boyalarla boyanmış olanına "Gülşeftali" ismi verilir. Tabanı camız¹³³⁷ gönüdür.

Edik: Meşin gön den yapılmış, altı camız köselesi, üst kısmı dana derisinden yapılmış postal türü çizmelerdir.

Alt topuk kısmına nalça çakılır. Daha önce altına sarı katran sürülmesi ihmal edilmez.

Çoraplar el örmesi yün ve kıldan yapılır.

Bu arada; konu başlığıyla dolaylı yönden de olsa ilgisi olduğuna inandığım el işleme sanatlarımıza da kısaca değinmek istiyorum. Geleneksel el sanatlarımız içinde

¹³³⁶ El tezgahından dokunan yün kumaş.

¹³³⁷ Camız-Manda

işleme sanatlarının ayrı bir yeri vardır. Özellikle de sırma işleri başlı başına bir güzellik, göz kamaştıran bir maharet, seyrine doyulmayan bir bezeme şeklidir.

Türk işleme sanatı, Türk toplumunun ruh zenginliğini, güç ve yeteneklerini en üst düzeyde yansıttığı bir koldur. Bu gün Türkiye müzelerinde bulunan işlemeli örnekler dört yüz, beş yüz yıllık geçmiş kuşakların süsleme niteliklerini gösterdikleri gibi, yedi bin yıllık bir geçmişi olan Türk bezemeciliğinin de geçirmiş olduğu devrelerin gelişmesini, süsleme zevkini ve eriştiği klasik düzeyini gösterir. İşleme bez, kumaş ve deri üzerine beyaz ve renkli iplik, ipek ya da sırma ile yapılan bezemeye denir. Türk işlemlerinin ilk örnekleri Orta Asya Türklerinde karşımıza çıkar. Altay bölgesinde Pazarcık'ta Rus arkeologlarının yaptıkları araştırmalarda Hun mezarlarında madeni eserlerin yanında yün ve kumaşlar da bulunmuştur. İşlemeli kumaşların kullanım sonucu kolay yıpranması, doğa koşullarının bu kumaşları korumaya her vakit elverişli olmayışı örneklerin günümüze az ulaşmasına neden olmuştur. Sırma işinin vatanı Kahraman Maraş olarak söylenir. Bu nedenle de "Maraş işi" olarak tanınır. Bu orijinal Türk işleminin tarihi, Hun'lara kadar uzanmaktadır. Sırma işleri çok ince olmak şartıyla bütün kumaşlar üzerine hatta deri üzerine işlenebilir. Saraçlar tarafından at başlıkları, dizginleri, eğerlerin altına konan belleme keçeler, yastık ve perdeler üzerine işlenirdi. Özel bir sanat dalı halinde gelişmesinden sonra geniş ölçüde kadın giyim eşyaları ve gelin eşyaları çeyizleri arasında som sırma işleme, fes kadife üzerine işlenmiş yaka ve kolluklar, bindallı kadın elbiseleri Kahramanmaraş bindallısı sabahlık, gece mantoları maşlah, çantalar, kadın ayakkabıları, terlikler, bohçalar, seccadeler, sedir örtüleri, yastıklar, masa örtüleri perdeler, para keseleri, Kur'an-ı Kerimleri muhafaza kapları ve yatak takımları bulunmaktadır. Erkek giyimleri arasında Kahramanmaraş abası, palaska, şalvar, yağlık ve çevre mendil ve bazen zıbınların uygun yerlerine işlendiği görülmektedir.

Desen Özelliği: Maraş işinde kullanılan desenler genellikle doğadan yararlanılarak çizilmiştir. Bazı sembolik konulara da rastlanmaktadır. Geometrik bezemeye pek rastlanılmaz. Yazı kullanılmıştır. Desen oyularak çıkarıldığı için desen birimleri birbirine bağlıdır. Örneğin; genellikle yapraklarla sapsar, sapsarla çiçekler

birleşik dizilir. Desende sarmalar dışında tırtıl, pul vb. ile yapılacak süslemelere de yer verilir ¹³³⁸.

4. 4. SİMSIRMA İŞİ

Türk işleme sanatı, Türk toplumunun ruh zenginliğini güç ve yeteneklerini en üst düzeyde yansıtan bir sanattır. Bu el sanatının tarihi Selçuklulara kadar uzanmaktadır. Sırmacılık sanatı önceleri saraçlar tarafından kullanılmıştır ¹³³⁹. Saraçlar Osmanlı ordusunu Viyana kapılarına kadar götüren süvarilerin atlarını donatırlarken sim ve sırma işini at başlıklarında, dizginlerde, eğerlerin altına konan keçelerin üzerinde kullanmışlardır.

Geleneksel el sanatlarımız içinde işleme sanatlarının ayrı bir yeri vardır. Özellikle de sırma işleri başlı başına bir güzellik, göz kamaştırıcı bir maharet, seyrine doyumlanmayan bir bezeme şeklidir. Türk işleme sanatı, Türk toplumunun ruh zenginliğini, güç ve yeteneklerini en üst düzeyde yansıttığı bir koldur. Bu gün Türkiye müzelerinde bulunan işlemeli örneklerle yüzlerce yıllık geçmiş kuşakların süsleme niteliklerini gösterdikleri gibi, yedi bin yıllık bir geçmişi olan Türk bezemeciliğinin de geçirmiş olduğu devrelerin gelişmesini, süsleme zevkini ve eriştiği klasik düzeyini gösterir. “Türklerin güzel sanatlar düzeyine çıkarmış olduğu Türk işlemeciliği yerli yabancı ülkelerin müzelerinde, koleksiyonlarında yer almaktadır”. Türk hanımlarının ustalık ve hayal gücünü yansıtan işlemeler, giyecek ve kullanılan eşyalardan askeri malzemelere kadar yaygın uygulama alanlarında kullanılmıştır.

İşleme bez, kumaş ve deri üzerine beyaz ve renkli iplik, ipek ya da sırma ile yapılan bezemeye denir. Türk işlemelerinin ilk örnekleri Orta Asya Türklerinde karşımıza çıkar. Altay bölgesinde Pazırık'ta Rus arkeologlarının yaptıkları araştırmalarda Hun mezarlarında madeni eserlerin yanında yün ve kumaşlar da bulunmuştur. İşlemeli kumaşların kullanım sonucu kolay yıpranması, doğa koşullarının bu kumaşları korumaya her vakit elverişli olmayışı örneklerin günümüze az ulaşmasına

¹³³⁸ Kahramanmaraş Belediyesi Başkan Yardımcısı; Vedat Büyükdereli; - Kahramanmaraş Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla ilişkiler Müdürü; Cahit Küçükönder; -Kahramanmaraş Müzesi Müdürü; Hadi Bozkurt; Kahramanmaraş Halk Eğitim Merkezi Müdür Yardımcısı; Mansur Pehlivan; Kahramanmaraş yemeni ve çarık ustalarına teşekkürü borç bilirim.

¹³³⁹ Lütfiye Özkömeç, *Kahramanmaraş El Sanatlarından Sırma-Sim İşlemeciliği*, Edik-Kahramanmaraş Okutma ve Yardım Derneği Yıllık Yayını, İstanbul 2004, S. 48, s. 36-37.

neden olmuştur ¹³⁴⁰. Büyük bir el emeğinin ürünü olan, ince ince işlenen ve anavatani Kahramanmaraş olan Sımsırma işi Kahramanmaraşa özgü bir el sanatıdır. Bu nakış türü Maraş'ta yoğun bir şekilde yapıldığından “Maraş İşi” adını almıştır. “Dival işi, Sımsırma işi, mukavva işi, bastırma” gibi isimlerle de anılır. Maraş işi tersi ile yüzü farklı görüntüde olan tek yüzlü bir işlemedir. Desen işleme ve kabartma kartonları çiriş ile hazırlanan deseni, kartondan özel bucağı ile oyulan ve kumaşa yapıştırılan daha sonra kartona gerilerek “cülde” adı verilen özel tezgâhta üstten çok katlı sim ya da sırma ile alttan mumlanmış iplikle tutturularak yapılan bir işleme tekniğidir.

Kâbe örtüsünden genç kızların çeyizine, gelinliğine kadar bin bir emek ve göz nuru ile yapılan işlemenin adı “Maraş İşi” dir. Maraş işi Mushaf kılıfı, cüz kesesi, terlik, papuç, yatak örtüleri, seccade, abiye kıyafetleri, gecelik ve giyim aksesuarlarında kullanılmaktadır ¹³⁴¹. Sırmanın tarihi Orta Asya'ya kadar uzanır, genç kızların çeyizlerinin vazgeçilmezi olarak o nadide yerini korumaktadır. Maraş şehri ve çevresinde hüküm süren Dulkadiroğullarını kızlarından Emine Hatun ve Sitti Mükrim Hatun, Osmanlı Sarayı'na çeyizlerinde Maraş'ın sırma işinden yapılan çeyizleri yatak örtüleri, bohçalar, seccadeler, şaseler, sabahlıklar, Kur'an-ı Kerim muhafaza kapları, bindallı modelinde düğün ve nişan kıyafetleri gibi kullanmışlardır. Osmanlı Sarayı'na gelin giden Dulkadiroğlu Beyi'nin kızı Çelebi'yi den çeyizleri arasında bulunan sırma işleri saray çevresinin dikkatini çekmiş ve çok beğenilmiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet'e gelin giden Dulkadir Bey'in kızı Sitti Mükrim Hatun'un 40 katır yükü çeyizleri arasında çeşitli sırma işlerinin olması Kahramanmaraşa has el sanatının Rumeli'ye geçmesine yolaçmıştır. Hatta Rumeli giysilerinde Maraş sırma işi çizgileri görülür.

Yavuz Sultan Selim'in de Mısır'ın fethinden sonra, Maraş bölgesinden geçerken saraya Sımsırma işi götürdüğü bilinir. Bu tarihten sonra Osmanlı Türk sanatında önemli bir yer tutan ve büyük bir ilgi gören bu sırma işlemeciliğinin özel bir sanat dalı olması ve bu sanatın zarafetinin günümüze kadar gelmesi de ayrı bir güzOsmanlı Sarayı'na gelin veren Kahramanmaraş'ın saray gelinlerinin vazgeçilmez çeyizlerinden olan ve büyük bir maharetin ürünü olarak ortaya çıkan geleneksel el sanatlarından olan Sımsırma günümüzde de tüm hızıyla devam etmektedir. Aile kızlarının Sımsırma ile

¹³⁴⁰ Müesser Ünlü (COAT, Türkiye Halkla İlişkiler, Nakış Uzmanı); “İşleme Sanatı”, *Kahramanmaraş Önem Aktüel Dergisi*, Kahramanmaraş 2006, S. 2, s. 13.

¹³⁴¹ Mevhibe Savaş, Kahramanmaraş'ta yapılan araştırmalar.

yapılmış elişleri, çeyizlerinde başköşeyi tutmuştur. Böylece milli bir değer olan Sımsırmayı, sarayın bu güzel çeyizlerini, günlük hayatta kullanılan her türlü aksesuarda da görme imkânı olmakta ve Sımsırma, Kahramanmaraş ekonomisine de katkıda bulunmaktadır. Maraş'a işine çeşitli kaynaklarda "Dival" işi de denilmektedir. Dival kelimesi Maraşlılar tarafından "altı mukavva ile bezenmiş üstü sırma işleme şeklinde veya kadife üzerine sırma ve simle yapılan kabartma işi diye tanımlanmaktadır¹³⁴².

Maraş işi günümüz tasarımlarına göre seçilen motifler deri üzerine çizilmektedir. Motifler deri üzerinden keserek çıkarılır, işlenecek kumaş üzerine tutturulur yapıştırılır motifin yapıştırıldığı kumaşın alt kısmı kartonla beslenerek motifin özelliğine göre üç dört kat veya daha fazla kat yapılarak işlenir. Sırma işleri çok ince olmak şartıyla bütün kumaşlar üzerine hatta deri üzerine işlenebilir. Saraçlar tarafından at başlıkları, dizginleri, eğerlerin altına konan belleme keçeler, yastık ve perdeler üzerine işlenirdi. Özel bir sanat dalı halinde gelişmesinden sonra geniş ölçüde kadın giyim eşyaları ve gelin eşyaları çeyizleri arasında som sırma işleme, fes kadife üzerine işlenmiş yaka ve kolluklar, bindallı kadın elbiseleri Kahramanmaraş bindallısı sabahlık, gece mantoları maşlah, çantaları kadın ayakkabıları, terlikler, bohçalar, seccadeler, sedir örtüleri, yastıklar, masa örtüleri perdeler, para keseleri, Kur'an-ı Kerim kapları ve yatak takımları bulunmaktadır. Erkek giyimleri arasında Kahramanmaraş abası, palaska, şalvar, yağlık ve çevre mendil ve bazen zıbınların uygun yerlerine işlendiği görülmektedir.

Desen Özelliği

Maraş işinde kullanılan desenler genellikle doğadan yararlanılarak çizilmiştir. Bazı sembolik konulara da rastlanmaktadır. Geometrik bezemeye pek rastlanılmaz. Yazı kullanılmıştır. Desen oyularak çıkarıldığı için desen birimleri birbirine bağlıdır. Örneğin; genellikle yapraklarla sapsar, sapsarla çiçekler birleşik çizilir. Desende sarmalar dışında tırtıl, pul vb. ile yapılacak süslemelerde yer verilir.

"Maraş İşi" Hat sanatının bezemelerinde de önemli bir yer almıştır. İşleme sanatı, Maraş işi Sımsırma işinden başka; Maraş filesi, Aplike ve filtre ikilisi, Gergefle işlenen delik işi, Türk işi, Çin iğnesi, Hesap işi, Minyatür hesap işi, Tel kırma, Gölge işi, Beyaz iş isimlerini taşıyan işlemler yapılmaktadır. Bu işlemlerde kullanılan kumaşlar, İpek ve keten dokuma kumaşlar, çok çeşitli mongol kumaşlar, Krep demorlar, Koton

¹³⁴² 1312 (1895) doğumlu Duran Kazancı Hatun ile yapılan söyleşi.

kadifeler, Santuk ipekler, Hindistan menşeli el dokuması ipek kumaşlar, Ödemiş yöresinin ipek ve keten dokuma kumaşları kullanılmaktadır ¹³⁴³.

4. 5. BESLENME

Hunlar, Göktürkler, Uygurlar buğday, darı vb. ekip biçtiklerini, tarıma elverişli topraklarda çiftçilikle uğraştıklarını, Göktürklerde her ailenin ekip-biçtiği, suladığı arazisi olduğunu, Bunların Altay bölgesinde sulama kanalları açtıklarını, Göktürkler döneminde açılan başka kanalların da olduğu çeşitli kaynaklarda yazılmaktadır ¹³⁴⁴. Türkler, Moğol istilasından sonra Anadolu'ya göç ettiklerinde bu kültürlerini de sürdürmüşlerdir. Dulkadirli döneminde Maraş'ta oturan yerleşim yeri dışındaki Maraş altı dediğimiz ekip biçmeye uygun bazı vakıf arazileri halkın kullanımına açılarak toprağın işlenmesi sağlanmıştır. Buralardan elde edilen gelirin bir kısmı vergi olarak alınmış vakıf geliri olarak halkın yararına kullanılmıştır. Tarımın gelişmesi için de sulama kanalları, su arkları yapmışlardır. Arifi Paşa, Dulkadirli ürettikleri gıdalar hakkında şunlara dikkat çekmektedir ¹³⁴⁵. Zulkadirli o vakit ki hayât-ı ictimâiyesi pek sâde ve ihtiyâcât-ı hâriciyeden âzâde idi. Kendi ekinlerinin mahsûluyla geçinirdi. Kendi unlarından, kozlarından ceviz, kendi ballarından yaptıkları bir baklava şekerin verdiği çaşni çeşni kadar bir lezzet olmasa bile yine meydana gelen bu yiyintiyi ekşi ve tatlı yine kendi bağlarının kuruğu bulunurdu. Hulâsa kazançları kendi illerinde, ellerinde kalıyor idi.

Mahsulleri ise envâ-yı hubâbât ile peynir ve yağ ve bal; yağ ve kuru sebze ve meyve ve misk gibi dana ve koyun etinden yapılmış kavurma ve basdırma ve dürme ¹³⁴⁶ve sucuk, tarhana ve bulgur ve erişte ve şa 'riye gibi şeyler idi. O çağdaki ekinleri arpa, buğday, küncü, susam, piriç, mercimek, darı, nohut, küşne filik, pamuk, çavdar, peygamber darısı, mısır, kendir gibi mevad idi.

¹³⁴³ Ünlü (COAT, Türkiye Halkla İlişkiler, Nakış Uzmanı), "İşleme Sanatı", s. 13.

¹³⁴⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Ortak Dersler Türk Tarihi I: Kültür ve Medeniyet*, s. 223. (Bu makalenin hazırlanmasında faydalanılan kaynaklar; Kahraman Maraş Belediyesi Başkan Yardımcısı; Vedat Büyükdereli; Kahraman Maraş Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü; Cahit Küçükönder. -Kahramanmaraş Müzesi Müdürü, Hadi Bozkurt, Tamamlayıcı bilgilerinden dolayı, ayrıca -Kahraman Maraş Halk Eğitim Merkezi Müdür Yardımcısı; Mahsur Pehlivan; Kahraman Maraş yemeni ve çarık ustalarına teşekkürü borç bilirim)

¹³⁴⁵ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadirli Hükümeti Tarih-i", s. 89-90.

¹³⁴⁶ Dürme: Güneşte kurutulduktan sonra kıyma yapılan ve kışın, kullanılan çiğ et, Büyükyapalak *Elbistan, Maraba, Senir, Türkçayın, Hunu *Afşin -Maraş. Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1969. C. 4.

Dulkadirliiler bağcılıkta ve bahçıvanlıkta mahir olduklarından pekmezin âlâsı ve üzümün her türlü şiresi ¹³⁴⁷, yani tatlısı Maraş 'ta yapılır idi " ¹³⁴⁸Bazı vakfiyelerde meyve bahçeleri, üzüm bağları, zeytinlik, pirinç, buğday, arpa, darı, susam, mercimek gibi zirai ürünlerden ve gelirlerinden bahsedilmektedir. Arifi Paşa'nın tespitlerinden de anlaşıldığı üzere kendi ürettikleri doğal gıdalarla beslenmeye çalışmışlardır. Yörede çeltik pirinç, çeşitli hububat ekimi, bağcılık ve bahçecilik günümüzde de devam etmektedir. Daha düne kadar şehrin merkezi yerlerinde sebze bahçelerini görmek mümkündü. Ayrıca, sosyal vakıflarda gelen giden misafirlere, ulemaya, fukaraya, medresenin ve imaretin talebelerine, fakirlere yetimlere yolculara sabah akşam olmak üzere iki öğün yemek verilmesi halkın beslenme ihtiyacının giderilmesi bakımından önem arz etmektedir. Buna en güzel örnek İmaret-i Nebeviyye vakfidir.

4. 5. 1. Yemek kültürü

Kahramanmaraş, yüzyıllardır değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış. Her medeniyetten ona kalan en önemli miras ise mutfağına giren farklı tatlar olmuştur. Ancak Kahramanmaraş'ın yöresel yemeklerini diğer yöresel yemeklerden ayıran en önemli özelliği, Osmanlı Saraylarında gelen yemek kültürünü hâlâ devam ettiriyor olmasıdır. Özellikle Dulkadiroğulları Beyliği zamanında Kahramanmaraşlı genç kızlar, Kahramanmaraş mutfağının eşsiz lezzetlerini de saraya taşımıştır.

Bey ve şehzadelerle evlenerek saraylara gelin olarak giden Kahramanmaraşlı sultanlar, Yıldırım Beyazid Han ile Devlet Hatun. Çelebi Mehmet ile Dulkadirli Mehmet Bey'in kızı Emine Hatun, II. Murat ile Âlime Hatun, II. Beyazid ile Dulkadirli Bozkurt Bey'in kız Gülbahar Sultan, Fatih Sultan Mehmet Han ile Sitti Hatun gelenekse mutfak ve yemek kültürlerini sarayda da devam ettirmişlerdir. Ekşili çorbadan tarhana çorbasına, dolmadan sarmaya, içli köfteden sömelek köfteye, ekşili aya sulusundan et kabağı sulusuna, keşkek aşından bulgur aşına kadar birbirinden farklı yemekler. Harmanda baklavasından kırmaya, samsadan, hapısaya, çullamadan pestile farklı tatlılar, Revanda şerbeti, meyan şerbeti, urmududu suyu gibi özel içecekler... Sultan sofralarına layık lezzetleri ile ortaya çıkan uzun bir liste... Geleneksel yemeklerden olan ve Dulkadir Beyliğinden beri yapıldığı bilinen, Kahramanmaraşa ait tarhananın da ayrı

¹³⁴⁷Şire: Farsî bir kelime ise de Anadolu'da ve Maraş Türkleri bu kelimeyi üzüm suyundan yapılan samsa, basdık, kırma, kesme, sucuk gibi tatlıların umûnuna şamil bir ism-i amm olarak isti'mâl ederler.

¹³⁴⁸Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadirli Hükümeti Tarih-i", s. 90.

bir özelliği vardır. Tarhana, Dulkadir Beyliği zamanında yapılıyordu. Yavuz'un Mısır seferine giderken tarhanayı ikmal maddesi olarak bulundurduğu rivayet edilmektedir¹³⁴⁹.

4. 6. HASTALIKLAR VE TEDAVİSİ

İnsan sağlığının aile ve toplumların ayakta kalabilmeleri için ne kadar önemli olduğunu bilen Türkler, bu konuya büyük önem vermişlerdir. Beylikler devrinde yazılan tıp kitaplarında yeni bulgular, tedavi yolları ve ilaçlar yerine, daha çok eskiden yapılmış olan çalışmalar ön plana çıkmıştır. Bu dönemdeki Türk tıbbının kendini toparlamaya ve gelişmek için zemin hazırlamaya çalıştığını söylememiz mümkündür. Çünkü Moğol istilası sonucu Anadolu'daki kültürel birikimin önemli bir kısmı, şehirlerin talan edilmeleri, yakılıp, yıkılmaları sonucu yok olmuştu. Özellikle, yüzyılların birikimi olan bilgilerin saklandığı, kitapları sinesinde barındıran kütüphaneler büyük zarar gördüler. Tıp bilimi de bundan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Beylikler döneminde eski bilgilerin ayakta kalması, onların gelecek kuşaklara aktarılması yeni yetişecek hekimler için kaynak oluşturması için çaba sarf edilmiştir. Bu çalışmalar Osmanlı hekimliğinin temellerinin atılmasına neden olmuştur¹³⁵⁰.

Selçuklu ve Beylikler döneminde kurulan darüşşifalar, gereksel Osmanlı devletinin yaptığı darüşşifalar XIX. yüzyıla kadar Anadolu'nun temel sağlık kurumları olarak hizmet vermiştir. Anadolu'nun çoğu kentlerinde darüşşifa, bimaristan, bimarhane, tımarhane, şifahane gibi sağlık kuruluşlarının inşa edildiği ve bunların vakıflarla desteklenerek topluma ücretsiz sağlık hizmeti verdiği görülür¹³⁵¹. Kaynaklara göre Maraş'ta da bir "darüşşifa" mevcuttur. Elbistan Darüşşifası, XIII. yüzyıl Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiş, 1940'lı yıllarda harabe halde bulunan yapı daha sonra tamamen yıkılmıştır. Selçuklular döneminde yaptırılan bu eserin Dulkadirliiler döneminde de kullanıldığını düşünebiliriz.

Eskiden toplumdan dışlanan cüzzam hastalarının tedavileri için Anadolu'da hastaneler yapılmıştır. XIV. asırda Kayseri'de Dulkadiroğulları tarafından bir cüzzam

¹³⁴⁹<http://www.kentmaras.net/Kahramanmaras-taniti/21-kahramanmaras-tarhanasi.html>.

¹³⁵⁰Hüseyin Kayhan, *Beylikler Devrinde Tıp Bilimi ve Hekimler*, Medical Science in Anatolia during the Age of Principalities, History Studies Volume 2/32010, s. 226.

¹³⁵¹Osmanlı Döneminde Tıp, <http://www.aamedya.com/Haber-!00230Osman!%C4%BI-D%C3%B...> (14. 04. 2011).

hastanesi kurulmuştur ¹³⁵². Bu hastanenin kesin yeri belli değildir. Buraya Nasırettin Mehmet Bey'in oğlu Hasan Bey tarafından Kayseri'de bir çiftlik vakfedilmiştir. Dulkadir Beyliği'nin bu tür deri hastalıklarına karşı gerekli önlemleri aldıkları anlaşılmaktadır. Uyuz, cüzzam gibi deri hastalığı olanların yıkanması için Dulkadir Beyliğinin bugün yerinde olmayan Sarayı'na yakın bir yerde bir çeşme mevcuttur.

4. 6. 1. Tatyus Resul ve Uyuz Pınarı

İsa Divanlı Mahallesi, Portakal Sokak'ta bulunan "Uyuz Pınarı" uyuz ve cüzzam gibi deri hastalıklarına sahip hastaların yıkanması için, Dulkadir Beyliği döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Aynı şekilde Dulkadir Beyliği (1337-1522) tarafından Kayseri'de "Meczumîn Zaviyesi" (Cüzzamlılar Zaviyesi) adı verilen bir cüzzamhane kurulmuş ve buraya Nasırettin Mehmet Bey'in oğlu Hasan Bey tarafından Kayseri'de bir çiftlik vakfedilmiştir. Dulkadir Beyliği'nin bu tür deri hastalıklarına karşı gerekli önlemleri aldıkları anlaşılmaktadır ¹³⁵³. Ayrıca mahalli bir yayında çeşmenin mimari durumuna temas edilmeden kısaca tanıtımı yapılmış ve hiçbir belgeye dayanmadan Selçuklu yapısı olduğu, yakınında yer alan Mescidin de yıkıldığı belirtilmiştir. Özalp'tan öğrendiğimize göre ¹³⁵⁴ pınar, Romalılar Dönemi'nden beri kullanılmaktadır. Rivayete göre Hz. İsa'nın havarilerinden Tatyus (Taddeus-Yuhada), Maraş'ı ziyaret eder. Maraş'ta vaaz ederek, aynı zamanda şehirde bulunan uyuz ve cüzzam gibi deri hastalıklarına sahip insanları bugün "Uyuz Pınarı" denilen kaynak suda yıkayarak tedavi edermiş ¹³⁵⁵. Günümüzde de yapı aynı maksatla kullanılmakta ve bu tür deri hastalıkları olan insanlar buraya gelerek yıkanmakta ve yıkanma işlemi, kutsiyetine inanılan Çarşamba ve Cuma günleri yapılmaktadır. Çeşmenin suyu içmek amacıyla kullanılmamaktadır¹³⁵⁶.

Besim Atalay; H. 1332 M. 1916 tarihinde yazdığı Maraş Tarihi ve Coğrafya isimli ve İstanbul-Matbaai Amire'de H. 1339 M. 1923, s. 78.

"Meraşın şimali şarki kuzey-doğu cihetinde yön vaki ve her bir Meraşlıya malûm olan Taksarakol Tatyus Arakil- Osman Dede ziyaretine verilen isim yani Tatyus Resul

¹³⁵²A. Süheyl Ünver, *Anadolu Selçuklularında Sağlık Hizmetleri*, s. 15.

¹³⁵³M. Z. Palalı, "Cüzzam" mad. T. D. V. İ. A. , *VIII, İstanbul* 1993, 152.

¹³⁵⁴Yalçın Özalp "Uyuz Pınarı" *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi* , V, Ankara1989, s. 23.

¹³⁵⁵Özalp "Uyuz Pınarı", s. 24.

¹³⁵⁶Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 78.

*Tepesi, rivayeten Tatyus Resulün, Meraş'ı ziyaretinde meydana geldiği beyan olunur*¹³⁵⁷.

Uyuz Pınarı dıştan görünüşü.

Rivayet ise şundan ibarettir Tatyus Resul bu tarafları dolaşırken Meraş'ı dahi ziyaret eder. Meraşta vaız edip aynı zamanda şehirde bulunan Cüzzamlı ve diğer nevi hastalıkları tedavi eder. Bu gün Uyuz Pınarı denilen yerde yıkarmış. Fakat yerli ahali Tatyus Resule zulmederler. Öldürmeğe kalkışırılar. Bu tehdit üzerine Tatyus Resul geceleyin kaçıp beyan edilen tepede vaki bir ağacın altında geceler, ertesi gün şehri bırakır gider. Bazılarına göre ise bu günkü “Osman Baba” tepesinden göğe uruç eylemiştir¹³⁵⁸.

O günden itibaren bu tepeye, Tatyus Arakil tesmiye olunmuş. Bu Tatyus Resul, Hazreti İsa'nın resullerinden biri idi. Yukarıdaki malumattan anlaşıldığına göre Uyuz Pınarı'nı da cüzzamlı ve diğer hastaların tedavisi yapılmış. Tarihi safahata bakıldığında Romalılar, Bizanslılar zamanında kullanılan bu Pınar, Müslüman-Türklerin eline geçtiğinde de aynı maksada matuf kullanılmıştır. Şu andaki Uyuz Pınarı'nın binası Selçukî yapısıdır. Ne yazık ki kitabesi çimento ile örtülmüş ve harabiyete terk edilmiştir.

¹³⁵⁷ Özalp, “Uyuz Pınarı, s. 23-24.

¹³⁵⁸ Göğe uruç eylemek: Göğe çekilmek.

Tarih boyunca, hatta zamanımızda bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan bu pınarın ihya edilmesi, suyunun kimyevi analizi yapılarak terki binde neler bulunduğ u eve ne gibi hassaları olduğ u yetkililerce incelenirse önce şehrimiz sonra insanlık için yararlı olacağı kanaatindeyiz. Vakfının yıkıldığı, mescit kısmının yola gittiğ i ve binası yolun ortasında kalmış bulunan Uyuz Pınarı'nın suyunun bakteriyolojik muayenesinde içilmesi ve kullanılması sakıncalı olması olduğ unun tespit edilmiş olması kanalizasyon sularının karıştığı nın delilidir. Pınar suyunun bir kısmı İsa Divanlı Camiin diğ er kısmı da birkaç eve verilmiş durumdadır. Bu ecdat yadigârı pınarın korunmaya alınarak gereken ilmî araştırmaların yapılması ve haRabityetten kurtarılmasını yetkililerden, bekliyoruz.

Uyuz Pınarının mütevellisi olan ve bu gün Baktur soyadı ile bilinen ailenin elinde bulunan ve hastaların Uyuz Pınarının suyu ile yıkandığı bir tas bulunmaktadır. Bu tasın üzerinde aşağıdaki yazılar bulunmaktadır.

Tasın üst Kenarında;

Bismillâhirrahmanirrahıym

Yasin. Velkurânihakiym. İnneke leminelmürseliyn. Âlâ sıratın müstekıym
Tenziylel'aziyzirrahıym. Litünzire kavmen mâ ünzire âbâühüm fehüm gaâfilün. Lekad
hakkalkavlü âlâ ekserihim...

Tasın iç ilk satırında; Bismillâhirrahmanirrahıym

Allâhü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyum. Lâ te'huzuhu sinetüne ve lâ nevm. Lehu mâ
fisse mâvâti ve mâfil'ardı menzellezî yeşfeû indehü illâ bi iznih. Ya'lemu ma beyne
eydîhim ve mâ halfehüm ve lâ yuhitüne bişey'in min ilmihî illâ bimâ-şâ'vesia
kürsiyyühüssemâvâti vel'arda. Ve lâ yeüdühü hıfzihü-mâ ve hüvel aliyyül'azıym.

Tasın iç ikinci satırında;

Bismillâhirrahmanirrahıym

Kul hüvallahü ehad. Ya Mennan

Lem yelid velem yûled. Ya Deyyan

Velem yekün lehü küfüven ehad.

Ya Burhan

Tasın iç üçüncü satırında;

Bismillâhirrahmanirrahıym

Elhamdü lillâhi rabbil'âlemiyn. Errahmâirrahıym. Mâliki yevmiddiyn. İyyâke nâ'büdü veıyyâkenesta'ıyn. İhdinassırâtalmüstakıym. Sırâtallezine en'amte aleyhim. Gayrilmağdübi aleyhim veleddâliyn.

Taban ve ma Aleyna... Okunamadı.

Tasın göbeğindeki Şifa Âyet'i.

Tasın dış yüzü: Birinci Satır Kâfirûn suresi.

Diğer satır: Bismillâhirrahmanirrahıym, Kul eûzü birabbinnâsi İlâhinnâsi Ya Vafi, Min şerril'vesvâsil'hannâsi Ya Kafî, Ellezi yüvesvisü fı sudûrinnâsi Ya Şafî, Minel'cinneti vennâs. Ya Muafî.

Tasın diğer satırları; Bismillâhirrahmanirrahıym, , Kul eûzu birabbilfelakı. Min şerri mâ hâlâka. Ve minşerri gâsıkın izâ ve kabe ve min şerrin neffasati fil'ukadı ve min şerri izâ hased. Bu yörede sık rastlanılan hastalıklardan birisi de sıtmadır. Sıtmanın bu yörelerde sık görülme nedenini bataklık ve sulak tarım arazilerinin bulunmasına ve bilhassa da Maraş altı arazilerinin çeltik ekiminde kullanılmasına bağlayabiliriz. Türkoğlu ilçesine bağlı Kırmakaya Şavklı Köyünde "Sıtma Pınarı" bulunmaktadır.

Sıtma hastalığına iyi geldiği söylenen Sıtma Suyu Pınarı, sıtma hastalığına yakalanan insanların bu pınarda yıkanarak hastalıktan kurtuldukları rivayet edilmektedir. Beylikler döneminde kaplıca ve ılıca tedavilerinin de oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Tedavi olmak için çok uzak yerlerden bile gelen hastalar bu binalarda kaplıca sularına girmekte, hemen o civarda yapılmış olan zaviyede konaklayarak üç gün boyunca misafir edilmekteydiler. Selçuklular devrinde kullanılan çok sayıda kaplıca ve ılıca, beylikler devrinde binaları yenilenmek suretiyle görevini devam ettirmiştir. Buna örnek olarak Hasan Kale kaplıcasını gösterebiliriz. Hasan Kale

kaplıca ve Ilıcası 1361 yılında Dulkadiroğlu Şah Bey tarafından eski binanın tadilatından geçirilmesiyle halkın kullanımına açılmıştır.

Maraş'ta antik dönemden beri kullanıla gelen Süleymanlı Zeytun Kaplıcası tarih boyunca çeşitli uygarlıklara hizmet vermiştir. Bu bölgenin Bizans döneminde Mezopotamya'yı, Orta Anadolu ve İstanbul'a bağlayan yol üzerinde olması gelişimini hızlandırmıştır. Bunun yanında Roma dönemine ait ve şu anda kullanılan üç gözlü bir meydan çeşmesi bulunmaktadır. Kükürtlü sıcak suyu deri hastalıklarına iyi geldiği gibi eklem ve romatizma hastalıklarının iyileştirilmesinde kullanılmaktadır. Ilıca özellikle yaz mevsiminde Maraş halkı ve çevre illerden yoğun talep görmektedir. Buranın gelirini Alâüddeve Bey 1510 tarihli vakfiyesi ile Nebeviyye Medresesine vakfetmiştir.

4. 7. EL SANATLARI

Kahramanmaraş ahalisi, köylerde ve kırsalda öteden beri genel olarak çiftçilik, hayvancılıkla geçimini çıkarır. Şehir merkezlerinde ise ticaret ve el sanatları halkın başlıca geçim kaynağıdır. Bunların en gelişmişleri arasında kuyumculuk, ayakkabıcılık, ahşap oymacılığı, abacılık, sim-sırma işçiliği, nakış işçiliği, gergef işlemeciliği sayılabilir. Bunlardan birçoğunun örneklerine ancak müzede rastlanabilmektedir. Burada başlıca yemenicilik, kuyumculuk ve oymacılık üzerinde durulacaktır.

4. 7. 1. Yemenicilik

Deri işlemeciliğine yöremizde yöremiz de “Köşkerlik”, deri ustalarına da “Köşker” denilmektedir. Dabakların işledikleri derileri kökboyalı ile boyayıp köşker ustalarının elleriyle kesip diktikleri pabuçlara ayakkabılara yemeni denilmektedir.

Yemeniciliğin tarihi Orta Asya kültürüne kadar uzandığı, Oğuz destanlarında ayakkabının isimlerinden birinin “Edik” diğerinin “Sokman” olduğu görülmektedir. Dulkadirli ülkesinde de bu gün halen erkekler için “Yemeni” kadınlar için “Edik” imâl edilmektedir. Osmanlılarda ise 35 farklı çeşit yemeni olduğu bilinmektedir. Yemeniyi yöremizde halk oyunları ekiplerinin yanı sıra mantar hastalıklarından ve pişikten yakınlar tercih etmektedir. Yapısında kimyasal madde bulunmayan, ayağın rahatlıkla hava almasını sağlayan yemeninin alt tabanı ile üst tabanı arasındaki kil, insan

vücudunda biriken elektriği toprağa vererek insanı rahatlatmaktadır. Ayrıca gözenekli derilerden yapıldığı için teri dışarı atarak ayakta koku oluşturmazlar ¹³⁵⁹.

4. 7. 2. Ahşap oymacılığı

Anadolu Selçuklularında gelişen ve bu devirde en seçkin örneklerini veren ahşap sanatı, güzel işçiliği ve gelişmiş süsleme özellikleriyle karşımıza çıkar. Tekniklerde çeşitlilik görülmele birlikte yaygın olarak kullanılan “kündekâri” tekniğidir. Kündekâri işinde tahtalar suları, damarları birine zıt durumda konulduğundan, biri diğerinin nem ve ıstıdan çarpılmasına engel oluyor ve bu sebeple yüzyıllar boyunca muntazam görünümünü koruyabiliyor. Dayanıklılığı artırmak için geçmelerin arkasında, yine ahşaptan yapılmış bir iskelet kullanılır. Birleşme yerlerindeki kanallarda bırakılan hava payları sayesinde, ahşap işçiliğinde zamanla ortaya çıkan çatlak ve şişmeler önlenir.

Beylikler devrinde büyük ölçüde Selçuklu ahşap teknikleri ve gelenekleri sürdürülmüşse de Dulkadiroğulları Beyliği döneminde ahşap işçiliğine yeni teknikler ilave edilerek ahşap üzerine sedef, bağa, fildişi gibi maddelerin kakılması ve oyma teknikleri kullanılmıştır. Ahşap, cami minberlerin de, Kur'an muhafazalarında, sanduka ve rahleler de kullanıldığı gibi ibadet yerlerinin sütun, tavan ve konsollarında da geniş uygulama alanı bulmuştur. Anadolu'da özellikle ceviz, şimşir, ıhlamur, meşe, sedir, abanoz ve gül ağacı tercih edilmiştir ¹³⁶⁰.

4. 7. 3. Kuyumculuk

Kahramanmaraş'ın en önemli el sanatlarından birisi de kuyumculuktur. Kuyumculuk Osmanlı dönemi ve daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Tarihten bu zamana kadar devam ederek ve kendini geliştirerek yeni modelleri ile piyasadaki yerini her zaman muhafaza etmiştir. Zülkadiroğlu Beyliği zamanında işlenmekte olan ve günümüze kadar yapıla gelen Maraş burması Kahramanmaraş'a özgü kreasyonları yansıtmaktadır.

¹³⁵⁹Ayten Narlıoğlu, “Kahramanmaraş'ta Tarım ve Yaşam”, Sayı-1, Yıl-2014, Nisan-Mayıs-Haziran, s. 84-85.

¹³⁶⁰Maraşlı oymacılardan Sır Köyünden 1346 doğumlu Karpuzoğlu Hakkı Efendi ile yapılan söyleşi.

4. 8. HALK AĞZINDAN DERLEMELER KAFİYELİ SÖZLER

Ko desinler Şah Budak'ın
 Üzümü yok yaprağı var dalı var
 Öbek öbek arıları vızıldar
 Ne kovanı ne petekte balı var ¹³⁶¹.
 Çağırsalar da gitmesem,
 Çağırmasalar da sitem etsem.
 Yalnız git yoldaş olma yolsuza,
 Komşu olma namussuza arsız.
 Abdestini tutma
 Balgamını yutma
 İkinma, sıkınma, dıkınma
 Yahşilige yahşilik her kişinin işidir,
 Yamanlığa yahşilik er kişinin işidir.
 Dah demeden yürüyen at
 Buyurmadan tutan evlat
 Birde iyi çıktımı avrat
 Ne edeceksin düğünü
 Ne edeceksin bayramı
 Gir oyna çık oyna.
 Ha babam ha yürümez at,
 Bir kaşık su vermez evlat
 Birde dirliksiz avrat
 Ne edeceksin ölümü
 Gir ağla çık ağla.
 Avrat gerek beğ doğura

¹³⁶¹ Atalay, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, s. 39. "Budak: Şah Budak, Maraş ile Elbistan yörelerinde beylik sürmüş olan –Dulkadirîlilerden yedinci beydir. Kardeşi Arslan Bey'in öldürülmesinde eli vardır. (H. 870) yılında bey oldu. Kimse kendisine ısınmamıştı. Budak Bey'i istemediler, (Fatih)'e başvurdular. Fatih iki süvari alayı ile Budak Bey'in kardeşi (Şehsuvar) Bey, Dulkadirli ülkesine saldırdı. Budak Bey Mısır'a kaçtı. Bir kaç çala ¹³⁶¹ Mısırlılar Budak Bey'le ordu gönderdilerse de bir iş göremediler. En sonra Mısırlıların Fatih'e verdikleri bir kazanç üzerine, Şehsuvar'ı Fatih korumadı; Mısırlılar Şehsuvar'ı yakalayarak Mısırda astılar. Budak Bey yine beyliğe geldi. Fatih bu kez Şehsuvar Bey'in kardeşi Alâüddevl'e saldırdı. Budak Mısır'a kaçtı. Oradan Fatih'e sığındı, bir kavgada tutularak kardeşi Alâüddevl tarafında Mısırlılara verildi, Mısır da asıldı. Fatih'in suçlarından birisi de Şehsuvar Bey'i önce koruması sonra yalnız bırakmasıdır. "Şah Budak'ın bağı var, üzümü yok yaprağı var." diye yaşayan Atalar sözü buradan kalmış olsa gerek."

Kısrak gerek tay doğura,
 Geline etme kızından bulursun
 Üveye etme özünden bulursun.
 Kadın; Doyurmalı, Doğurmalı, Dokumalı.
 Yüzerliksin hevasın¹³⁶²
 Yüz bin derde devasın
 Yüzerlik olduğunu bilem ki
 Pis nefesi bozasın,
 Ağ göz mov göz
 Yar gözü yaramaz gözü
 Hazara buzara
 Göz edenleri gözleri bozara
 Elemtere fiş kem gözlere şiş
 Altmış yetmiş
 Gözleri bezleri çıkmış getmiş.
 Ar gitti Mısıra
 Namus da ardı sıra.
 Ne kadar şâyi olsa da şânın
 Akibeti iki taştır nişanın.
 Şeriatta şu senindir bu benim,
 Hakikatta ne senindir ne benim.
 Şeriatta seninki senin, benimki benim.
 Tarikatta seninki benim, benimki senin.
 Hakikatte ne seninki senin ne benimki benim.
 Ne keser gibi ol, hep bana hep bana.
 Ne rende gibi ol, hep sana hep sana,
 Olursan testere gibi ol, bir sana bir bana.
 Eşik
 Beşik
 Keşik
 Doğru söylerim halk razı değil,
 Eğri söylerim Hak razı değil.¹³⁶³

¹³⁶² Yüzerlik; kurutulduktan sonra ufalanıp nazardan korunmak amacıyla ateşe atılan otsu bir bitki. Bu toz halindeki bitki ataşe atılırken söylenen tekerleme (Meliha Hatun)

4. 9. MARAŞ'TA DULKADIROGULLARI DÖNEMİNE AİT ZAVİYELER

Zaviye; Kelime olarak "hücre, küçük oda" anlamına gelen zaviye; ibadetle meşgul olmak üzere kenara çekinilen تنها yerdir¹³⁶⁴. Tekkenin küçüğü olan zaviyeler; şehir, kasaba ve köylerle, ticari önemi olmayan yollar üzerinde hayırsever kişiler tarafından kurulmuşlardır. İçinde belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin yaşadığı ve gelip geçen yabancıların misafir edildikleri yerlerdir¹³⁶⁵. Zaviye'ye vakfedilen gelirlerle, yolcuların yeme ve barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılanırdı. Tekkeden farkı ise; yapı olarak daha küçük ve bundan dolayı dervişlerin sürekli kalabilecek yerler olmamasıydı¹³⁶⁶. Evliya Çelebi seyahatnamesinin "Maraş Ziyaretgâhı" bölümünde Deli Fakih Sultan, Omuzlu Küçi Dede, Derdimend Baba vardır. Derdimend Baba'nın altında Çomaklı Sultan¹³⁶⁷. Malik Üştür, Hazret-i Peygamberin silahşoru idi. Hazret-i Ali kemerini bağlamıştır. Karlı Baba, Çeşmi Çerez Baba, Hazret-i Ukkaş'dır. Hazret-i Ukkaş, Sofu Dağında yatar. Burada bir kuyu vardır. Hafakan derdine devadır. Yakınının da Hazret-i Peygamberin aşçısı Şeyh Cümcemettin yatar. Bu Sultanlar hep Hazret-i Ömer zamanında bu kale altında şehit olmuşlardır. Kâfir Dağı (*Evliya Çelebi'nin Kâfir Dağı diye bahsettiği dağın daha sonra Gâvur Dağları denilen ve zamanımızda "Nur Dağları" diye anılan dağlar olması gerekir*¹³⁶⁸) dibinde İbrahim Dede, Sadedin Taftâni zade ve Manav Ali Bin Bâli Efendi, Alâüddevele camiinde yatan Sadettin Taftânizade'nin vefatı 792'dir¹³⁶⁹.

Evliya Çelebinin seyahatnamesinde "Maraş Ziyaretgâhı" adı altında bahsettiklerinin pek çoğunun tekke ve zaviye olduğunu görmekteyiz. Bu zaviyelerden kalanlardan hakkında bilgi bulabildiklerimiz şunlardır; İslâm âleminde mutasavvıflar için tahsis edilen binalara tekke veya zaviye denirdi. Tekkeler kurulduğu yer ile işlevleri bakımından zaviyeden farklı olup, şehir veya kasaba merkezlerinde bulunur; hangi tarikata tahsis edilmişse o tarikata mensup şeyh ve dervişler sürekli olarak buralarda kalırlardı. Zaviyeler ise, şehir ve kasabaların dış kısımları ile köylerde ve hanların bulunmadığı تنها yollar üzerinde kurulurdu. Buralarda dervişler sürekli olarak

¹³⁶³ Yalçın Özalp, "Kafiyeli Sözler", *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, 68. Yıl, Özel Sayı. 5, Ankara 1888, s. 67.

¹³⁶⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III. , s. 648.

¹³⁶⁵ A. Yaşar Ocak, *Zaviyeler*, *Vakıflar Dergisi*, S. XII, Ankara 1973, s. 247-269.

¹³⁶⁶ Yusuf Küçükdağ, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, Çizgi Kitabevi. 2005, s. 367.

¹³⁶⁷ Mevhibe Savaş, (Derleyen), *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, 2006, Kahramanmaraş Belediyesi, s. 185. "Halen merkadi halk tarafından ziyaret edilmektedir."

¹³⁶⁸ Mevhibe Savaş, (Derleyen), *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, s. IXXXVII.

¹³⁶⁹ Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1971, C. 9, s. 347.

kalmazlar; zaviyedar adı verilen şeyhin denetiminde gelip geçen yolculara hizmet verirdi.

Maraş, Dulkadiroğulları döneminde zaviyeleriyle meşhur bir kentti. Zaviyeler genellikle en küçük tekke yapısıdır. Şeyh'in çevresine müritlerini toplayarak çekildiği yerdir. Buralarda her isteyen konaklayabilirdi. İmaret ise daha çok civarında türbe bulunan şartlı olarak herkesin barınabileceği, yiyip içeceği sosyal bir müesseseler topluluğudur. Hicrî. 906, Milâdi-1500 tarihli Alâüddevle Vakfiyesi'ne göre, Maraş genelinde 57 adet zaviye olduğu tespit edilmiştir. Bu zaviyelerden yedi tanesi şehir merkezinde tespit edilmişti¹³⁷⁰. Faruk Sümer, Alâüddevle için, "İslâm tarihinde hiçbir sultan hiçbir devirde ve hiçbir yerde onun yaptırdığı zaviyenin yarısı kadar zaviye yaptırmamıştır demektir¹³⁷¹.

4. 9. 1. ZAVİYELER

4. 10. KAHRAMANMARAŞ

4. 10. 1. Alâüddevle Şeyh Haydar Zaviyesi

İsminden Alâüddevle Bey tarafından Şeyh Haydar adına yaptırıldığı anlaşılan zaviyenin Maraş'ta hangi mahallede bulunduğu dair şimdilik bilgi bulunamamıştır. Alâüddevle Şeyh Haydar Zaviyesi'ne atamalar bulunmaktadır¹³⁷².

---

¹³⁷⁰ Maraş'ta tespit edilebildiği kadarıyla Osmanlı dönemindeki tarikat yapılanmasına uygun tasavvufî hayatın mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bektaşilik, Mevlevilik, Melamilik Maraş'taki belli başlı tarikatlardı. Aşağıda zaviyeler incelenirken bunların hangi tarikatın tekkesi olduğuna da değinilecektir. Kelime olarak "hücre, küçük oda" anlamına gelen zaviye; ibadetle meşgul olmak üzere kenara çekinilen tenha yerdir. Tekkenin küçüğü olan zaviyeler; şehir, kasaba ve köylerle, ticari önemi olmayan yollar üzerinde hayırsever kişiler tarafından kurulmuşlardır. Zaviyeye vakfedilen gelirlerle, yolcuların yeme ve barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılanırdı. Tekkeden farkı ise; yapı olarak daha küçük ve bundan dolayı dervişlerin sürekli kalabilecek yerler olmamasıydı. Evliya Çelebi, kadim bir şehir olan Maraş'ın evliyasının çok olduğunu belirtir. Veli Fakih Sultan, Omuzu Güçlü Dede, Derdimend Baba, Çomaklı Sultan, Malik Eşter, Karlı Baba, Çem Çerez Baba ve Ukkâşe, Sadettin Teftezânî ve Manav Ali bin Balı Efendi eserinde ismini andığı kimselerdir. Bu kişilerden bazılarının adına zaviye bulunmaktadır. Ancak diğerlerinin adına kurulan zaviye veya türbelere, incelenen arşiv kayıtlarında şimdilik bir bilgiye rastlanmamıştır. Osmanlı'da bir çeşit halk eğitim merkezleri olan zaviyelerin daha çok Maraş merkezinde olduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin de vurguladığı gibi, tasavvufî anlayış, Maraş halkının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Hurufat Defterleri'nde Maraş merkezinde XVII-XIX. yüzyılda 24 adet zaviyenin bulunduğu tespit edilmiştir.

¹³⁷¹ Yalçın Özalp, *Faruk Sümer ile yapılan söyleşiler*, Neşredilmemiş çalışmalarından.

4. 10. 2. Bum (Yum- Yem) Dede (Baba) Zaviyesi

Maraş Bedesteni yakınında Alâüddevle tarafından inşa ettirilen ve Osmanlı belgelerinde "*Bum Baba*" olarak geçen halk tarafından Bum Dede Zaviyesi olarak bilinen zaviyede günde iki öğün yemek yapıp fakirlere dağıtırdı¹³⁷³. Maraş Bedesteni'nin doğusunda¹³⁷⁴ yani Kuytul Mahallesi'nde yer almaktaydı. Aynı yerde türbesi de bulunan Bum Baba'nın Alâüddevle Bey dönemi (1480-1515) mutasavvıflarından olduğu tahmin edilmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mevlevi Tekkesi haline getirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Mevlevihane, II. Abdülhamit tarafından 1315/1897 tarihinde tamir ettirilmiştir. Yapı 1937'de bakımsız halde Vakıflar İdaresi tarafından özel mülkiyete devredilmiştir. Mevlevihane yıkılarak önce yerine köy garajı yapılmış, 1965'te ise dükkânlar inşa edilmiş ve Saatçiler Pasaj adını almıştır.

Alâüddevle Bey, 806. H. /1500 M. ve 14 Muharrem 916 H. /23 Nisan 1510 M. tarihli vakfiyelerinde, Maraş Bedesteni'nin yakınında Yum Dede Zaviyesi'ni inşa ettirerek vakıflarda bulunmuştur¹³⁷⁵.

Yum Dede Zaviyesi günümüze gelemeyen "Mevlevî Dergâhı" olduğu anlaşılmaktadır¹³⁷⁶. Yum Baba'ya atfedilen baş şahidesi sikke (Mevlivi Külâhı) biçimindedir. Vakfiyelerde Yum Dede şeklinde zikredilen "Yum Dede" ni dede sıfatı Mevlevilerde belli bir mertebeye ulaşan dervişlere verilen unvandır. Bazı kaynaklarda bu şahıstan Yum Baba, Yum Dede ve yemen Baba şeklinde de bahsedilmektedir¹³⁷⁷. Ayrıca 1284 H. / 1867 M. Halep Salnamesi'nde, "Maraş Kazası'nda Ashâb-ı Kiram'dan önemli makamlar sayılırken, Yemen (Yum) Baba'dan da bahsedilmektedir¹³⁷⁸.

Mevlevî Dergâhı; 7 Rebû'l-âhir 1305 H. /23 Aralık 1887 M. tarihli vakfiye¹³⁷⁹ ile 3 Recep 1315 H. / 28 Kasım 1897 M. tarihli Maraş Şer'iyeye Sicili'nde "Yemen Baba

¹³⁷³ BOA. C. EV. 566/28571.

¹³⁷⁴ Solak, XVI. Asırda Maraş Kazası, s. 217.

¹³⁷⁵ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98: V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

¹³⁷⁶ 1318 Tarihli Halep Salnamesi, s. 341; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339, s. 136; Resül Kesenceli, 231 Numaralı Maraş Şer'iyeye Sicili (1315 H. / (1897-1898) M. , -Değerlendirme ve Transkripsiyon, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996, s. 219-220.

¹³⁷⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹³⁷⁸ 1284 Tarihli Halep Vilâyeti Salnamesi s. 160-161.

¹³⁷⁹ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 588, s. 173, Sıra Nu. : 157.

Tekkesi “¹³⁸⁰ 5 Muharrem 1324 H. /1 Mart 1906 M. tarihli Maraş Şer’iye Sicili’nde “Memiş Baba Tekkesi”,¹³⁸¹ 7 Kânun-ı Evvel 1327. H. /30 Kasım 1911 tarihli belgede “Maraş Mevlevî hanesi”¹³⁸² Besim Atalay’da ise “Çarşı Tekkesi”¹³⁸³ isimleriyle kaydedilmiştir. Bu kaynaklarda Mevlevî Dergâhı olduğu belirtilen dergâhın Alâüddevle Bey’in vakfi olduğu belirtilmiştir.

3 Recep 1315 H. /28 Kasım 1897 M. tarihli Maraş Şer’iye Sicili’nde, harap vaziyette olan Mevlevî Dergâhı’nın II. Abdulhamit tarafından yenilenircesine tamir ettirildiği ve bu tamir için 150 lira harcandığı belirtilmiştir¹³⁸⁴. Yapılan tamirattan Halep Vilâyeti Salnamesinde de bahsedilmektedir¹³⁸⁵. Arşiv belgelerine göre Mevlevî Dergâhı’nın 1915 yılında fonksiyonunu sürdürdüğü görülmektedir. Dergâh şeyhinin Selim Dede olduğu kayıtlıdır. I. Dünya Savaşı’nda İstanbul Meşâyihî’nin öncülüğünde Şam cephesine gitmek üzere “Mücâhidin-i Mevleviyye Alayı” kurulduğunda, bu alaya Maraş Mevlevî hanesi postnişini Selim Efendi 13 kişilik maiyetiyle katılmıştır¹³⁸⁶. Dergâh Fransızlar tarafından 1 Şubat 1920 günü yakılmıştır¹³⁸⁷. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra harabe olmaya başlamıştır. Dergâhtan günümüze sadece “Yüm Baba (Dede) Türbesi” gelmiştir.

Mevlevî tekkeleri “âstane” ve “zaviye” olarak iki kısma ayrılır. , âstâne, zaviyeden büyüktür, Maraş’taki Mevlevî Dergâhı, zaviye tipinde yapılmıştır¹³⁸⁸.

Alâüddevle Bey 906 H. /1500. M. tarihli vakfiyesinde, Zaviyeye şu vakıfları yapmıştır¹³⁸⁹.

¹³⁸⁰ Restül Kesenceli, 231 Numaralı Maraş Şer’iye Sicili (1315 H(1897-1898 M.), Değerlendirme ve Transkripsiyon, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996, s. 219-220.

¹³⁸¹ M. Karataş, 234 Numaralı Maraş Şer’iye Sicili (1322-1325 H. /1903-1907 M.), Değerlendirme ve Transkripsiyon, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996, s. 120.

¹³⁸² Erol VII (1994), 57.

¹³⁸³ Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 136-137.

¹³⁸⁴ Restül Kesenceli, 231 Numaralı Maraş Şer’iye Sicili (1315 H(1897-1898 M.), Değerlendirme ve Transkripsiyon, K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996, s. 219-220.

¹³⁸⁵ 1318 Tarihli Halep Vilâyeti Salnamesi. S. 341.

¹³⁸⁶ N. Restül Kesenceli, 231 Numaralı Maraş Şer’iye Sicili (1315 H(1897-1898 M.), Değerlendirme ve Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 1996, s. 219-220; N. “Köstüklü, “Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevihaneler”, XII. Türk Tarih Kongresi (12-16 Eylül 1994 , Ankara), III, Ankara 1999, 1133-1143; A. Doğan, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş*, Selçuk Üniv. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1999, s. 226; A. K. Ürün, “Günümüz Arap Dünyasında Mevlâna”, Konya’dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevilik, Karatay Belediyesi Yay. , İstanbul 2002, s. 304.

¹³⁸⁷ Yalçın Özalp, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadelenin İlk Zaferi*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1984, s. 189.

¹³⁸⁸ A. Gölpınarlı, *Mevlâna’dan sonra Mevlevilik*, s. 334, 342.

1-Maraş Bedesteni'nin doğu tarafındaki 15 dükkân

2-Yum Dede Zaviyesi'nin etrafındaki arazi

3-Seki Çınarı Mezrası

4-Artıl Nahiyesi'ndeki 1. Değirmen

Alâüddevle Bey'in 14 Muharrem 916 H. / 23 Nisan 1510 M. tarihli vakfiyesinde de, Yum Dede Zaviye'sine yukarıdaki vakfiyede “Maraş Bedesteni'nin doğu tarafındaki 15 dükkân” vakfetmiş olmasına rağmen bu vakfiyede dükkân sayısı 10 olarak belirtilmiştir ¹³⁹⁰.

1563 tarihli Maraş tahrir defterinde, Şehsuvar Bey'in Maraş (Belediye) Çarşısındaki 13 dükkânın Yum Dede Zaviyesi'ne vakfettiği ve yıllık gelirinin 600 akçe olduğu kaydedilmiştir ¹³⁹¹.

Bum Baba Zaviyesi'nden günümüze sadece türbesi gelmiştir. Ancak 1985'te yıkılan türbenin yerine yeniden betonarme bir türbe inşa edilmiştir. Buraya zaviyedar atamaları bulunmaktadır ¹³⁹².

*Maraş Tahrir Defteri'nde; Dekâkin der sük-ı Maraş vakf-ı Zaviye-i Bum Dede li-merhum Şehsuvar Beğ Bâb 13; 600; Arz hali nezd-i Zaviye-i mezbûr. Kıt'a, 30*¹³⁹³. Bum Dede'ye ait olduğu sanılan türbe dışında zaviyeden herhangi bir eser kalmamıştır. Bum Dede Zaviyesi, ¹³⁹⁴ Kuytul Mahallesi'nde yer almaktaydı. Aynı yerde türbesi de bulunan Bum Baba'nın Alâüddevle Bey dönemi mutasavvıflarından olduğu tahmin edilmektedir.

Bu zaviye Maraş Bezzazistanı'nın doğusunda bulunuyordu. Şehsuvar Bey zaviyeye Maraş çarşısında 13 dükkân ile zaviye yanında bir arsa vakfetmiştir¹³⁹⁵. Alâüddevle Bey'e ait vakfiyelerde ayrıca Seki Çınar mezrası ile Artıl'da bir değirmenin

¹³⁸⁹ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 590, s. 106, Sıra Nu. : 98.

¹³⁹⁰ V. G. M. Arş. , Defter Nu. : 1996, s. 150, Sıra Nu. : 166.

¹³⁹¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹³⁹² BOA. C. EV. 5 Resül Kesenceli, 231 Numaralı Maraş Şer'îye Sicili (1315 H(1897-1898 M.), Değerlendirme ve Transkripsiyon, K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 1996, s. 219-220. 66/2857 I.

¹³⁹³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹³⁹⁴ BOA. C. Ev. 566/28571.

¹³⁹⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

vakfedildiği kaydedilmiştir ¹³⁹⁶. Alâüddevle Bey her gün iki defa yemek pişirilip çevresinde bulunan fakirlere dağıtılmasını şart kılmıştır¹³⁹⁷. 1563'te 630 akçe gelir vakfedilmiştir¹³⁹⁸. (Dükkân ve arazi, Yıl-1563, Senelik Hâsılatı-630) ¹³⁹⁹.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Yum Dede Zaviyesine ait vakıflar:

43- Yukarda adı geçen vâkîf Mer'aş'ta Bedestenin şark canibinde zaviyeye bitişik on beş dükkânı ve etrafındaki araziye ve Sekicinarlu mezrasını ve Ertal Nahiyesinde bir değirmeni Mer'aş'ta Yum Dede zaviyesine vakfeyleti.

594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Yem Dede zaviyesine ait vakfiye suretidir.

Maraş'ta Maraş Bezestanı şark cihetinde Yem Dede Zaviyesini ¹⁴⁰⁰ bina etim ona da on adet dükkân muhkem surette vakf eyledim ve şöyle şart kıldım ki her gün orada iki defa yemek pişirilip onun bitişiğinde olan fakirlere sarf oluna keza Maraş tevabiinden Artıl Nahiyesinde kâin değirmende ona vakıftır. Bunlarda sahih ve şer'i surette açık ve muteber yolda vakıftır. Mütevellie teslim olunarak lüzum ve sıhhatine hüküm verilmiştir. Onun ittisalinde zaviyenin etrafındaki hâli arazi, Seki Çınar mezrası da vakıftır ¹⁴⁰¹.

¹³⁹⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 131.

¹³⁹⁷ VA. D. 1966, s. 152.

¹³⁹⁸ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹³⁹⁹ Türbe kapısı üzerinde "Mevlâna Dergâhı" kitabesi bulunmasına rağmen "Bum Dede" levhası konulmuştur. Araştırılması gerekmektedir.

¹⁴⁰⁰ Yem (Bum) Dede Zaviyesini; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 131. "Bum Dede Zaviyesi: Bu zaviye Maraş Bezzazistan'ın doğusunda bulunuyordu. Şehsuvar Bey zaviyeye Maraş çarşısında 13 dükkân ile zaviye yanında bir arsa vakfetmiştir. Alâüddevle Bey'e ait vakfiyelerde ayrıca Seki Çınar mezrası ile Artıl'da bir değirmenin vakfedildiği kaydedilmiştir.

¹⁴⁰¹ 594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahrüh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Yem Dede zaviyesine ait vakfiye suretidir.

4. 10. 3. Çamlu Bel Köyünde Ümmet Dede Zaviyesi

Çamlubel XVI. yüzyılda Maraş'ın Kara Hait Nahiyesine bağlı bulunuyordu. Alâüddevle Bey Karahayt'e tâbi Ayn Bellud ve Bülbül Sazı Köylerini zaviyeye tahsis etmiştir¹⁴⁰². Bu köyleri eken cemaat Ümmet Dedelü adını taşıyordu¹⁴⁰³.

4. 10. 4. Çomaklı-Çomak Baba Zaviyesi

Zaviye, 906 H. / 1500 M. tarihli vakfiyeye göre Alâüddevle Bey tarafından inşa ettirilmiştir. ¹⁴⁰⁴ Şehrin Sakarya Mahallesi, 21. Sokak'ta Çomak Baba'nın mezarı bulunmakta ve günümüze gelmeyen zaviyenin de burada bulunduğu anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi, Çomaklı Sultan olarak bir evliyadan bahsetmektedir ¹⁴⁰⁵. Çomaklı diğer adıyla Çomak Baba Zaviyesi de Dulkadir Bey'i Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde Sakarya Mahallesi olarak bilinen mahalde Çomak Baba'nın mezarı bulunmaktadır ve zaviyenin de aynı civarda olduğu tahmin edilmektedir ¹⁴⁰⁶.

Çomaklı Sultan (Baba) Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde zikredilmesine ¹⁴⁰⁷ ve halen merkadinin ziyaret edilmesine rağmen hakkında hiçbir bilgiye ulaşamadı ¹⁴⁰⁸. Evliya Çelebi'nin Çomaklı Sultan olarak bahsettiği Çomaklı Sultan Zaviyesi Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır.

Çomak Baba zaviyesi Maraş'taki Hacı Bektaş Veli Asitanesi'ne bağlı ¹⁴⁰⁹ Bektaşî tekkelerinden biri idi. Evliya Çelebi'nin Çomaklı Sultan olarak bahsettiği Çomaklı Sultan Zaviyesi Alâüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır. Çomak Baba Zaviyesi Maraş'taki Hacı Bektaş Veli Asitanesi'ne bağlı ¹⁴¹⁰ Bektaşî tekkelerinden biri idi.

¹⁴⁰² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 132.

¹⁴⁰³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 169-170.

¹⁴⁰⁴ V. G. M, Arş. , Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

¹⁴⁰⁵ Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatname*, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankof) İstanbul 1935, IX, s. 176.

¹⁴⁰⁶ Bayezidiye Zaviyesi; Bayezidiye Zaviyesi'nin bulunduğu mahalle belgelerde açık olarak gösterilmemiştir. Ancak, Çomak Baba Zaviyesi'yle birlikte iki zaviye için zaviyedar tayininden (VAD. 1159, vr. 44a.), Bayezidiye Zaviyesi'nin Çomak Baba Zaviyesi'nin yakınında olduğu ve dolayısıyla Çomaklı Mahallesi'nde yer aldığı tahmin edilebilir. Bayezidiye Zaviyesi'nde mektep gibi ders de verilirdi. Bunun için zaviyedar "ders dimek" şartıyla atanıyordu (VAD. No. 1145, vr. 28b; No. 1156, vr. 7a.)

¹⁴⁰⁷ Savaş, *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, s. 184.

¹⁴⁰⁸ Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, s. 347.

¹⁴⁰⁹ BOA. C. Ev. 621/31349.

¹⁴¹⁰ BOA. C. Ev. 621/31349.

Çomak Baba Zaviyesi de Maraş'taki Hacı Bektaş Veli Asitanesi'ne bağlı ¹⁴¹¹ Bektaşi tekkelerinden biri idi. Muharrem 1191 senesi Şubat-Mart 1777'de Hacı Bektaş Veli Asitanesi'nde seccadenişin olan Şeyh Abdullatif Efendi ve Maraş kadısı Seyyit Mehmet Said Efendi'nin arzlarıyla Ahmet Halife'ye berat verilmiştir ¹⁴¹².

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Çomak Baba Zaviyesi'ne ait vakıflar:

55- Yukarda adı yazılı vâkıf Mer'aş'taki Çomak Baba Zaviyesi için Me'raş karyesinde Arslanlu namı ile müsemma bir değirmeni ve mezkûr zaviyeye bitişik bir bağı ve zaviyenin kurbundaki arazi-i hâliyeyi vakfeyledi.

Çomak Baba Zaviyesi, 1500 tarihli vakfiyeye göre Alâüddevle Bey tarafından inşa ettirilmiştir¹⁴¹³. Ancak *Maraş Tahrir Defterin'de* ¹⁴¹⁴Şehsuvaroğlu Ali Bey'in buraya vakıflar tahsis ettiği kaydı bulunmaktadır. Bahçe nezd-i Zaviye-i Çomak Baba vakf-ı Zaviye-i mezbûr li-merhûm Ali Beğ: 250; Arzı hai nezd-i Zaviye-i mezbûr vakf-ı Zaviye-i mezbur li-merhûm Ali Beğ, 250. Alâüddevle Bey Zaviye yanında bir bağ ve bir arazi ile Kemer Köyü'nde bir değirmeni zaviyeye vakfetmiştir¹⁴¹⁵. Osmanlı döneminde Çomaklı Sultan Zaviyesi olarak da zikredilmektedir.

Bu gün Sakarya Mahallesi, civan sokakta bulunan ve halk arasında “Çomak Dede Türbesi” diye anılan ¹⁴¹⁶ zaviyeye, 1563 yılında 560 akçe gelir vakfedilmiştir ¹⁴¹⁷. (Bahçe, arazi, asiyab, Yıl-1563, Senelik Hâsılatı-560.)

4. 10. 5. Derdimend Dede (Baba)

Besim Atalay'ın eserinde ise; Evliya Çelebi Seyahatnamesinde: Derdimend Baba vardır. Bu Derdimend Baba, Uzun Hasan'ın Fatih ile cengi sırasında buyurur ki (-Uzun Hasan, Sultan Mehmet seni kırar ha, ama cebine koyar ha) diye keşfetmiştir. Bu keşif ebced hesabı ile tarihini belirtmektedir. (Bu Otluk Beli harbinin tarihi Keydül Hain'in olmuştur.) diye kayıtlıdır. Halk arasında ki inanışa göre; Bu zatın Nasirettin Hoca'nın

¹⁴¹¹ BOA. C. EV. 621/31349.

¹⁴¹² BOA. C. EV. 621/31349.

¹⁴¹³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 132.

¹⁴¹⁴ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹⁴¹⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39-41.

¹⁴¹⁶ Mevhibe Savaş, *Dulkadıroğulları'na Ait Vakfiyeler*, s. 126.

¹⁴¹⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

hocası olduğu rivayeti bölgede yaygındır. (Sayın Hilmi Vakkasoğlu, rahmetli Sandaloğlu Hocanın Derdimend Dede'nin Nasirettin Hocanın, hocası olduğunu söylediğini söylemekte ve şu rivayeti nakletmektedir.) Derdimend Dede'nin talebeleri ve bir de kuzusu varmış. Her hafta başında kuzuyu keser, talebeleriyle yerlermiş, karınları doyduktan sonra, kuzunun kemiklerini postuna doldurur, Derdimend Dede dua eder talebeleri âmin der ve kuzusu yeniden canlanırmış. Bir gün Hoca yokken talebeleri kuzuyu keserler, etini yedikten sonra kemiklerini derisine doldurup dua ettikleri halde kuzu bir türlü canlanmaz.

Derdimend Dede geldiğinde kuzuyu kimin kestiğini sorar, “Ben kestim” diyene “Sen kesilesin”, “Ben yüzdüm” diyene, “Sen yüzülesin, “Ben parçaladım” diyene, “Sen parçalanasın” diye beddua eder. Nasirettin Molla'ya “Ya sen ne yaptın?” Der. O da “Heç, güldüm” der. Ona da “Öyle ise sana da kıyamete kadar gülsünler” diye beddua eder. Derdimend Dede'nin aslı Mısır'dan gelmiş olup ismi Mustafa Efendi'dir derler. Derdimend Dede'nin türbesine şafak vakti gidilip iki rekât namaz kıldıktan sonra bir istekte bulunursa muhakkak yerine geleceğine inanılır.

Derdimend Dede'nin yeni yaptırılan türbesinde şu rivayeti bulduk; Derdimend Dede Hazretleri doğum ve vefat tarihinin tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş veya Osmanlı zamanında yaşayan evliyayı kiramdan olduğu bilinmektedir. Zamanında yöre halkının ve uzak yakın her yerden dertlilerin deva hastaların şifa aradığı mübarek bir zat olduğu ve Allah'ı Azimüşşanın kendisine verilen ilmi ledün ile hangi bitkinin hangi hastalığa şifa olduğunu bilip kim olursa olsun şifa dağıttığı bilinmektedir. Bu yüzden halk tarafından çok sevilip sayılan büyük bir zattır. Ayrıca dertlilerin kendisinden dertlerine deva olmaları için dua da talep ettikleri de bilinmektedir. Asıl ismi bilinmemektedir, bu isimle anılmıştır. Türbenin bulunduğu bu alanda kendi zamanında bir mescit, tekke (Dergâh) müritlerinin ve misafirlerin ağırlandığı imarethane mevcuttur. Daha sonraları çıkan bir yangın nedeniyle bu saydıklarımız ve yazılı eser ve belgeleri yanmıştır. Derdimend Dede (Hazretleri) yaşadığı zamanın zahir ve manevi doktoruydu. Günümüzde derdi olan hasta olanlar tarafından kabri ziyaret edilmekte dua edilip feyiz ve bereketlenilmektedir. Allah'hu Azimüşşan Habibinin ve bu mübarek zatın şefaatine nail eylesin¹⁴¹⁸.

¹⁴¹⁸Mevhibe Savaş, *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, s. 197.

4. 10. 6. İsa Baba Zaviyesi

Maraş şehir merkezinde bulunan bir diğer zaviye, İsa Baba Zaviyesi idi. 906 H. / 1500 M. tarihli vakfiyeye göre Alâüddevle Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüze gelmeyen zaviyenin nerede bulunduğu tespit edilememiştir.

Alâüddevle Bey zaviyeye; ziraata elverişli arazi, meyve ağaçlarına sahip 2 bağ ve 1 bahçe vakfetmiştir¹⁴¹⁹. 1563 tarihli Maraş tahrir defterinde; 2 bağın yıllık gelirin 850 akçe olduğu kayıtlıdır¹⁴²⁰.

Maraş Tahrir Defterin'de Eşcâr esmâr-ı muhtelif, vakf-ı zaviye-i İsa Baba der nefis-i Maraş li-merhûm Alâüddevle Beğ: 500; Başğ maa eşcar ve esmâr-ı muhtelif, vakf-ı zaviye-i mezbûr nezd-i zaviye-i mezbûr li-merhûm Alâüddevle Beğ. Kıt'a: 500; Bağ-ı diğer, nezd-i bağ-ı Hâssa, vakf-ı zaviye-i İsa Baba el-mezbûr der nefis-i Maraş limerhum Alâüddevle beğ. Kıt'a: 350; Arz becihet-i zirâat nezd-i bağçe-i Hassa, vakf-ı zaviye-i İsa Baba el-mezbûr li-merhûm Alâüddevle Beğ. Kıt'a: 128.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de İsa Baba Zaviyesi'ne ait vakıflar:

53- Mer'aş'ta İsa Baba zaviyesi için Ra'te arzını ve muhtelif meyveli ağaçlarla karışık bir bağ vakıf eyledi.

1526 yılı tahrir kayıtlarında rastlanmayan zaviye'ye 1563'te 1478 akçelik gelir vakfedilmiştir¹⁴²¹. (İsa Baba, Arazi, bağ ve eşcar. Yıl-1563, Senelik hâsılatı-1478). Bugün şehirde zaviye binasının yeri ile ilgili herhangi bir iz bulunmamaktadır.

4. 10. 7. Mahmut Dede Zaviyesi

Alâüddevle Bey tarafından yaptırılan Mahmut Dede Zaviyesi adına bir berat kaydı mevcuttur. Zaviyenin Maraş'ta bulunduğu yer şimdilik bilinmemektedir. Alâüddevle vakıflarından atananlara ücret verildiğine bakılırsa XV. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir. Alâüddevle vakfından ücret alan Mahmut Dede Zaviyesi zaviyedarları Hacı Hüseyin ve Ali'nin işine son verilmiş ve yerlerine Maraş kadısının arzı ve

¹⁴¹⁹ V. G. M., Arş. , Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

¹⁴²⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹⁴²¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39

merkezin beratını göndermesiyle Safer 1134/Kasım-Aralık 1721' de Hüseyin atanmıştır¹⁴²².

4. 10. 8. Mahruz Zaviyesi

Yeri belli olmayan Mahruz Zaviyesi de Alâüddevle Bey tarafından XV. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir. Buraya merkez tarafından zaviyedar tayini yapılmıştır. Alaüüddevle Bey vakıflarından Mahruz Zaviyesi'nin zaviyedarları Ali ile Hasan ortak çalışan görevlilerken Ali vefat etmiş, hissesi oğlu Hüseyin Halife'ye geçmiştir. Hüseyin Halife ve babasının ortağı Hasan Cemaziyelahir 1169/Mart-Nisan 1756' da eski beratla yeniden tayin edilmişlerdir¹⁴²³.

4. 10. 9. Merdani Zaviyesi

Merdani Zaviyesi, Maraş merkezinde yer alan zaviyelerden biri olup, şehrin neresinde olduğuna dair bilgi mevcut değildir. Alâüddevle Bey tarafından yaptırıldığına bakılırsa XV. yüzyıl sonlarında inşa edilen Merdani Zaviyesi'ne Recep 1133 Nisan-Mayıs 1721 'de zaviyedar tayin edilmiştir¹⁴²⁴.

4. 10. 10. Omuzu Güçlü (Omuzu Keçeli) Zaviyesi

Maraş'ın ziyaret yerlerindedir. Nitekim Evliya Çelebi de Omuzu Güçlü Zaviyesi'nden ziyaret yeri olarak bahsetmiş, adını Omuzu Küçi Dede olarak söylemiştir¹⁴²⁵. Ancak Hurufat kayıtlarında Omuzu Güçlü olarak geçmektedir¹⁴²⁶.

Alâüddevle Bey tarafından muhtemelen XV. yüzyıl sonlarında yaptırılmış olan Omuzu Güçlü Zaviyesi'ne değişik görevlere atamalar mevcuttur. Omuzu Güçlü Zaviyesi'ne mutasarrıf olan Seyyit Mustafa'dan alıp adları belirtilmeyen kişiler kendi üzerlerine aldığı anlaşılması neticesinde Seyyit Mustafa Maraş naibinin arzıyla Muharrem 1136/Ekim 1723'te merkezce yeniden göreve getirilmiştir¹⁴²⁷. Omuzu Güçlü Zaviyesi'nin

¹⁴²²VAD. No:1157, vr. 51 b.

¹⁴²³VAD. No:1135, vr. 13 b.

¹⁴²⁴VAD. No:1157, vr. 50b.

¹⁴²⁵Zuhuri Danışman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9, s. 176.

¹⁴²⁶VAD. No:1157, vr. 54a.

¹⁴²⁷VAD. No: 1157, vr. 54a; No:1119, vr. 191a.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında önemli denebilecek vakıf geliri vardı. 1563 yılında 820 akçelik gelire sahiptir ¹⁴²⁸.

Maraş Tahrir Defteri'nde, Dükkân nezd-i dükkân-ı Hoca Hekim der nefsi-i Maraş vakf-ı Zaviye-i Omuzu Güçlü, li-merhûm Alâüddevle Beğ. Bâb: 320; Haneha nezd-i Zaviye-i Omuzu Güçlü, maa arz hâliyâ vakf-ı Zaviye-i mezbûr li-merhûm Alâüddevle Beğ. Kıt'a 6. 500 ¹⁴²⁹. Alâüddevle Bey zaviye yakınındaki Han ile bazı dükkânları ve bir arazinin gelirini vakfetmiştir ¹⁴³⁰. 590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Omuzu Keçeli Zaviyesi'ne ait vakıflar:

54- Yine Mer'aş'ta Omuzu Keçeli zaviyesi için zaviyenin kurbunda vaki hanını ve hududu malûm araziye ve Hoca Hâkim dükkânlarını vakfeyleti.

Şehir merkezinde bulunan zaviye'ye 1563 yılında 820 akçe gelir vakfedilmiştir ¹⁴³¹. (Dükkân. Yıl-1563, Senelik Hâsılatı-820.) Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Omuzu Külçi dede diye kayıtlıdır. Bu gün halk arasında Omuzu Keçeli diye anılmaktadır ¹⁴³².

Bazı eserlerde yerinin tespitinin yapılamadığı belirtilir ise de, bu gün Tekke Tepesinde bulunan mezarında yatmaktadır ¹⁴³³.

Omuzu Güçlü hazretleri hakkında halk arasında dolaşan rivayetlere göre; Omuzu Gürzlü Hazretleri'nin hanımı günlerden bir gün hamama gider. O zamanlar her kurnanın başında bir kaç aile yıkandığından hamam çok kalabalıktır. Başına kına yakmış olan, hocanın hanımı yanındaki kadına; “Şimdi hoca gelir, müsaade edin de şu başımı yıkayayım, hemen gideyim” der. Natır da kadıncağızı azarlayarak; “Hoca seni çok seviyorsa, ya hamama salmasın ya sana hamam yaptırın” der. Bu söz üzerine Gürzlü Hazretlerinin karısı başını yıkamadan evine gelir. Kocasına; “Bana bir hamam yaptır. Ancak hamam yapıldığında başımı yıkayacağım” der. Bunun üzerine Gürzlü Hazretleri, Maraş'ta bugün Eski Hal diye bilinen yerin batı tarafında bulunan narlık bahçesine hamam yaptırmaya karar verir. Kimi Şam'dan, kimi Halep'ten, kimileri de İstanbul'dan mimarlar getirttiğini söyler. Gelen mimarlar planları çizerler. Gürzlü Hazretlerine;

¹⁴²⁸ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 217.

¹⁴²⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹⁴³⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹⁴³¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39

¹⁴³² Mevhibe Savaş, *Dulkadiroğulları'na Ait Vakfiyeler*, s. 126.

¹⁴³³ Mevhibe Savaş, (Derleyen), *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, s. 234.

“Efendim, bu istediğiniz hamam çok pahalıya mal olur” derler. Gürzlü Hazretleri, mimarlara; “Gelin yanıma, yumun gözlerinizi” der.

Mimarlar gözlerini yumar yummaz hazineler gözlerinin önüne serilir. “Yaptırırsınız efendim, yaptırırsınız” diyerek gözlerini açarlar. Hamam yapılır, yalnız yapılırken hamamın gün gelip yıkılacağını düşünen Omuzu Gürzlü Hazretleri, hamamın ana sütunlarından birinin dibine, hamamı yıktırıp yeniden yaptıracak miktarda altın koyar.

Hamam inşaatı biter ve hanım başını yıkar. Hamamın bacasından çıkan duman nereye kadar ulaşıyorsa oraya kadar hamama vakfedilir ve o arazide oturanlar bedava yıkanır. Bir gün kızı; “Baba, duman Hacı Ömer Efendi gile kadar varıyor, oraya kadar vakıf olur mu?” Der. Kızının bu sözüne kızarak, hamamın hepsini vakfeder. Yine derler ki, hamamın dört ana sütunu üzerinde “Ya şundadır ya bunda” diye yazıyormuş. Maraş mutasarrıflarından biri bu yazıların hamamın yıkılacağına sebep olacağını düşündüğünden dolayı kazıtmıştır. Ne yazık ki şimdi bu hamam yıkılmış, yeri Tekkeşinler’in eline geçmiştir. Omuzu Gürzlü Hazretlerinin bu aileden olduğu rivayet edilir. Hatta şöyle bir de efsane anlatırlar: Vakıf edilen hamamın tapusu olmadığından, hamamın sahibinin kim olduğu hükümetçe aranınca, hamamın taşlarından birinin dile gelerek şahitlik ettiği anlatılır. Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinde “Omuzlu Küçi Dede” şekliyle kaydedilen zatın omuzu Gürzlü hazretleri olması muhtemeldir ¹⁴³⁴.

1563 tarihli Maraş tahrir defterinde; zaviyenin yanında 6 adet hânenin yıllık gelirinin 500 akçe, Hoca Hekim dükkânlarının yıllık gelirinin ise 320 akçe olduğu kayıtlıdır ¹⁴³⁵. Ayrıca arşiv belgelerine göre zaviyenin 1105-1106 H. /1693-1694 M. yıllarında günlük 4 akçe ve 6 aylık 720 akçe harcamasının olduğu belirtilmektedir ¹⁴³⁶.

4. 10. 11. Sa’dü’l-Aziz Zaviyesi

Zaviye, 906 H. / 1500 M. tarihli vakfiyeye göre Alâüddevle Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Alâüddevle Bey zaviyeye aşağıdaki vakıfları yapmıştır ¹⁴³⁷.

1-Zaviyenin yanındaki arazi

¹⁴³⁴ Savaş, *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, s. 261.

¹⁴³⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹⁴³⁶ B. O. A. , mad., Nu. : 4983, s. 2; B. O. A. , MAD., Nu. : 1878, 3.

¹⁴³⁷ V. G. M., Arş. , Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

2-Zaviyenin yanında meyveli ağaçlarla beraber 1 bağ

3-Kemer Nahiyesi'nde 1 değirmen ve arazi. V. G. M, Arş. , Defter Nu. : 590, Sahife: 107, Sıra Nu. : 98

4. 10. 12.Seyyit Mazlum Zaviyesi

Alâüddevle Camii'nin güney tarafında yer alan Seyyit Mazlum Zaviyesi ¹⁴³⁸, caminin bir parçasını oluşturmaktaydı. Bu durumda Seyyit Mazlum, Alâüddevle zamanında yani XV. yüzyılda yaşamış bir âlim idi. Seyyit Mazlum Zaviyesi'nin mutfağı, mahzeni, misafir hücreleri, kileri ve ayrı yerde bulunan tuvaletleri ile büyük bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. 1913'te işlevini kaybeden zaviyenin vakıf gelirleri bazı büyük camilere verilmiştir.

Seyyit Mazlum Zaviyesi'ne Osmanlı döneminde genellikle zaviyedar atamaları bulunmaktadır. Bu iş için atanan kişilerin vefat etmesi durumunda yerlerine oğulları geçmekteydi. Ancak çocuğu bulunmayan kişilerin memuriyetleri kardeşlerine kalabiliyordu ¹⁴³⁹.

Seyyit Mazlum Zaviyesi, Maraş Ulu Camii-i olarak bilinen Alâüddevle Camii'nin imaret kısmında bulunmaktaydı. “*Karbansaray der sûk-ı Maraş vakf-ı zaviye-i Seyyit Mazlumli-Merhum Alâüddevle Bey: 250*”, ¹⁴⁴⁰ Alâüddevle Bey vakfiyesinde (1501) ismi geçmekte Seyyit Mazlum Zaviyesi, XIX. yüzyıla kadar ayakta kalmıştır. Bu zaviye Maraş'ta Süleyman Bey Camisinin güneyinde bulunuyordu. Alâüddevle Bey 906 (1501) yılında buraya Beglik Dağı'ndan Ayvacık, Hıyarcık, Yedi Oluk, Duş Budak, Dokuz Çağırtan ve Almacık mezralarını, Camustil'e tâbi Hartlab Köyü'nü, Sarı Murtulu ve Bademlüce mezralarını, Maraş civarındaki Kervansarayı ve bu Kervansaray ile Maraş bedestenini arasında bir araziye vakfetmiştir. Vakfiyede hudutları belirtilen Beglik Dağı güneyden Akçe Han'dan Arslanlu Dağı'na kuzeyden Hutu Dağı'ndan geçip Haruniye harabesine giden yol, doğudan Dokuz Çağırtan Gediği, batıdan da Dülbend yakası ile çevrili bulunuyordu ¹⁴⁴¹. Tahrir defterinde ise sadece Camustil'e tâbi Bademlü, Çağlayık ve Merdeki mezraları ile Hartlab'ta Seyir Dağ'ında Hopur mezrası

¹⁴³⁸ Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 216.

¹⁴³⁹ BOA. C. EV. 122/6067; 327/16641.

¹⁴⁴⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39.

¹⁴⁴¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 131.

mahsullerinin bu zaviyeye vakıf kaydedildiği görülür¹⁴⁴². 1563 'te ise zaviye'ye kaza dahilindeki çeşitli gelir kalemlerinden 2250 akçe vakfedilmiştir¹⁴⁴³. (Seyyit Mazlum, mahsul-i Hopur ve kervansaray. Yıl-1563, Senelik hâsılatı-2250.)

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Seyyit Mazlum Zaviyesine ait vakıflar:

39- Şemse Hatunun ruhuna cüz okuyan kimseye Nebik tevabiinden Çole Bekmez karyesinin yarısını vakfeyleti. Yukarıda adı yazılı vakıf mezkûr camiin kıblesinde matbah, mahzen, müteaddit helâ, gezinti yeri, yük ve eşya menzili ile birlikte Seyyit Mazlum zaviyesini bina eyledi.

40- Bu zaviye için Eycak ve Hıyarcık ve Yedi Oluk ve Boğaz Oluk ve Dişbudak ve Tıkız çağırdan ve Elmacık mezralarını vakfeyleti. Bunların cümlesi Belki kuşağı dağındadır. Bu dağın hududundan kıblesi Akçahan'dan Arslanlu dağına giden tarik-i âmm, şimali Hoto dağından Haruniye harabesine giden yine tarik-i âmm, şarki Tıkızçağırdan gediği, garbi Dülbend Kayası ile mahduttur. Bu dört hudut arasındaki mezra ve dağlar bu zaviyenin vakfidir.

41- Sarı Masteki ve Bademluca mezraları ve Camustel tevabiinden Sartlap Karyesini (bu zaviyeye vakfeyleti)

42-Mer'aş arsası civarındaki Kerbansüvari (Kervansaray) ve kerbansüvari ile Mer'aşta'ki Bedesten arasındaki hâli araziyi zaviye için vakfeyleti. Zaviyede yemek pişirilip kuşluk ve ikinci vakitlerinden sonra mütevellî marifetile miskinlere ve yetimlere ve yolculara sarf edilmesini şart eyledi.

Ulu Caminin güneyinde bulunan Seyyit Mazlum Zaviyesi mutfağı, mahzeni, misafir hücreleri, kileri ve ayrı yerde bulunan tuvaletleri ile muazzam bir müessese olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁴⁴.

¹⁴⁴² Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39, 104.

¹⁴⁴³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39, 104.

¹⁴⁴⁴ BOA. C. Ev. 122/6067.

4. 10. 13. Yeni Çınar Zaviyesi

Alâüddevle Bey'in yaptırdığı Yeni Çınar Zaviyesine vakıflar tahsis etmiştir. *Tapu Tahrir Defterleri'nde* “bağ-ı eşcar-ı esmâr nezd-i Zaviye-i Yeni çınar vakf-ı Zaviye-i mezbûr li-Alâüddevle Beğ: 320; *Arz muttasıla-ı Zaviye-i Yeni çınar vakf-ı Zaviye-i mezbur li-Alâüddevle Beg.* 256, anlaşılan, Yeni Çınar Zaviyesi de Maraş şehir merkezinde bulunuyordu. XV. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olmalıdır. Maraş'ın içinde yaptırılmış olan bu zaviyeye Alâüddevle Bey bir arsa ve Sonkuzor Köyünde bir değirmen vakfetmiştir ¹⁴⁴⁵.

Şehir merkezinde olan zaviyenin yeri belli değildir. Zaviye'ye 1563 yılında 1504 akçe gelir vakfedilmiştir ¹⁴⁴⁶. (Bağ, arazi, asiya. Yıl-1563, Senelik Hâsılatı-1504.)

4. 11. AFŞİN (KAHRAMANMARAŞ)

4. 11. 1. Ashabü'l Kehf Zaviyesi

XIII. yüzyıldan beri mevcut olan zaviye Dulkadir Beyliği zamanında da kullanılmış XVIII. yüzyıl ortalarında vakıf geliri zaviyedarlar ile müderrisler arasında ihtilaf konusu olmuştur ¹⁴⁴⁷.

4. 11. 2. Dede (Deve) Baba Zaviyesi

Günümüze gelmeyen zaviyenin, Dede (Deve) Baba Türbesinin yakınında olduğu anlaşılmaktadır. Alâüddevle Bey 906 H. / 1500 M. ve 14 Muharrem 916 H. /23 Nisan 1510 M. tarihli vakfiyelerinde, Afşin'de Dede Baba Zaviyesi'ni yaptırdığını ve Zaviyeye Efsus (Afşin) Köyünün yarısını vakfettiğini belirtmektedir ¹⁴⁴⁸.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Dede Baba Zaviyesi'ne ait vakıflar:

65- Kapaklarla birlikte Efsus karyesinin diğer yarısını matbah ve mahzeni (müştemil) oradaki Dede Baba zaviyesine vakfeyleti. Madeni gümüş paradan müderrise üç bin ile

¹⁴⁴⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39, 104.

¹⁴⁴⁶ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 39. 124.

¹⁴⁴⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁴⁴⁸ V. G. M., Arş. , Defter Nu. : 590, s. 108, Sıra Nu. : 98; V. G. M., Arş. , Defter Nu. : 1966, s. 150, Sıra Nu. : 166.

sekiz ölçek buğday ve talebeye mezbur madenden her sene (talebeye verilen miktar yazılı değildir) sonra darphane müderrisine her sene dört bin dirhem ile gurabitye eminden sekiz ölçek mahsul ve gurabitye eminden talebeye bin dirhem tayin eyledi.

Efsus (Afşin) Köyünün yarısı ile Kabaklar cemaatinin vergileri Alâüddevle Bey tarafından zaviyeye vakfedilmiştir¹⁴⁴⁹.

1527, 1548, 1563, 1734, 1793 ve 1802 tarihli arşiv belgelerinde ilgili bilgiler bulunmaktadır. Zaviye Bektaşî tarikatına bağlı olup Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyundan gelenler tarafından idare edilmekteydi.

594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Deve Baba zaviyesine ait vakfiye suretidir.

Deve Baba zaviyesini¹⁴⁵⁰ mutfağı ile beraber bina ettim Elbistan muzafatından Efsus karyesinde yarısı bütün hukuku ve rüsumu ile vakfettim buda halis malımdan olup ahrette azlık olsun diye Allah-ı Zulcelâl Hazretlerinin inayetele vakfeyledim bunu da İmam-ı Âzam kavline göre vakf kıldım¹⁴⁵¹.

4. 12. ANDIRIN (KAHRAMANMARAŞ)

4. 12. 1. Alâüddevle Bey Zaviyesi

Mahmut Şeyhlü Cemaatinin ziraat ettiği Andırın Köyü zaviyeye vakfedilmiştir. 1564'de Andırın Kars (Kadirli) in Köstire Nahiyesine bağlı 56 vergi nüfuslu bir köy idi¹⁴⁵².

4. 12. 2. Ayvacık Köyü Zaviyesi

Belgelere göre zaviye Alâüddevle Bey tarafından tarafında yaptırılmıştır¹⁴⁵³.

¹⁴⁴⁹Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. , II. s. 631-632-633-634-640.

¹⁴⁵⁰Deve Baba zaviyesi; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134 "Afşin'de Deve Baba Zaviyesi: Efsus (Afşin) yarısı ile Kabaklar cemaatinin vergileri Alâüddevle Bey tarafından Zaviyeye vakfedilmiştir."

¹⁴⁵¹594 numaralı vakfiye-i samini Anadolu defterin 207. S. 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Deve Baba zaviyesine ait vakfiye suretidir.

¹⁴⁵²Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 139.

¹⁴⁵³Baş, II. (2005) 506.

4. 12. 3. Kurd Bey Zaviyesi

Andırın Nahiyesi'ne bağlı Kurd Bey Mezrası'nda kurulan zaviyenin şeyhliğine Turan Abdal tayin olunmuş, vakfedilen gelirden buradan gelip geçen fukaraya harcanması istenmiştir. 1526 yılında zaviye'ye 700 akçe gelir vakfedilmiştir¹⁴⁵⁴. (M. Kurd Bey. Yıl-1526, Senelik Hâsılı-700.)

4. 12.4 Elen Köyü Zaviyesi

Belgelere göre zaviye Alâüddevle Bey tarafından tarafında yaptırılmıştır¹⁴⁵⁵.

4. 12. 5 Obruk Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Andırın'a tabi Pirçe Habu, Komedinek mezraları ile Alıncek mezrasının yarısını zaviyeye vakfetmiştir¹⁴⁵⁶.

Yukarıda gösterilmeye çalışılan vakıf eserlerinin haricinde 1526 yılında İlkadın, Meydan, Kamalak ve Sofu Alan mezralarının 972 akçelik geliri¹⁴⁵⁷ ve 1563'te ise İlkadın, Meydan, Kamalak mezralarının 929 akçelik geliri¹⁴⁵⁸ Süleyman B. Dulkadir Bey'in ruhuna Kuran okunması için Mevlâna Ahmet B. Begdiz nâm Azize ve sulbü evladına ve evlad evladına tayin edilmek kaydıyla Alâüddevle Bey tarafından vakfedilmiştir.

4. 13. ÇAĞLAYAN ÇERİT (KAHRAMAN MARAŞ)

4. 13. 1. Göynük Köyü Ali Bey (Şehsuvaroğlu) Zaviyesi

906 H. / 1500 M. tarihli vakfiyeye göre Alâüddevle tarafından XV. yüzyılın sonlarında ettirilmiştir. Alâüddevle Bey'in Göynük Köyü'nde yaptırdığı Zaviye ve camiye, aynı köyde bulunan 1 bağ, 1 değirmen ve 1 araziyi vakfetmiştir¹⁴⁵⁹.

1563 tarihli Maraş tahrir defterinde ise yapının adı, Ali Bey (Şehsuvaroğlu) Zaviyesi olarak geçmektedir. Tahrir defterinde arazinin geliri 300 akçe, değirmenin geliri de 30 akçe olarak kaydedilmiştir¹⁴⁶⁰.

¹⁴⁵⁴ BA TD 402, s. 983. ; B. O. A. , T. T. D. , Nu. : 402, 983.

¹⁴⁵⁵ Baş, II. (2005) 506.

¹⁴⁵⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

¹⁴⁵⁷ BA TD 998, s. 467.

¹⁴⁵⁸ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 302.

¹⁴⁵⁹ V. G. M., Arş. : Defter Nu. : 590, s. , 107: 107, Sıra Nu. : 98.

4. 14. ELBİSTAN (KAHRAMANMARAŞ)

4. 14. 1. Babaiyye (Elbistan Ümmet Baba-Himmet Baba) Zaviyesi

Zaviye Alâüddevle Bey tarafından Hicrî-901, Milâdi-1496, yılında yaptırılmıştır ¹⁴⁶¹. Zaviye, külliye'nin güneydoğusundadır bu “tekke” adıyla bilinen zaviye bulunduğu sokağa adını vermiştir.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Babaiyye zaviyesine ait vakıflar:

60- Babaiyye zaviyesinin şeyhi için cizye ve rüsumu ve meşru hukuk-i vacibesi ve Hatun karyesi mezrasında bir değirmen ile birlikte Hatun karyesinin tamamı ve bütün rüsum ve meşru hukuk-i malûmesile beraber Ketir karyesinin yarısını ve Dereb nam mahaldeki diğer iki değirmeni vakfeyletti. Akarlardan her ne nasıl olursa mezkûr evkafın mütevellisi marifetile mezbur şeyh gelip giden misafir ve ulema ve fukaha ile vakfiyet-i vâkıfa mensup Eblistin şehrinde kâin medariste sakin ilim ile iştil eden talebeye sarf edecektir. Mezbur zaviyenin vakfindan bazısı da mezkûr zaviyenin kurbunda kâin mahallindeki şöhretine mebni tavsif ve tahsitten müstağni yukarda adı geçen vâkıf namile maruf arazinin tamamıdır ¹⁴⁶².

61- Mezbur Elbistin çarşısında kâin elli beş dükkânın tamamını.

4. 14. 2. Cenderiye Zaviyesi

Alâüddevle Bey (1480-1515) tarafından Elbistan'ın Kızılcaoba Mahallesi'nde yaptırılan Hatuniye (Alâüddevle-Cenderiye) Medresesi'nin yanında bulunmaktaydı. Alâüddevle Bey'in 906 H. / 1500 M. vakfiyesinde, Hatuniye Medresesinden bahsedilirken, zaviyenin adı geçmektedir ¹⁴⁶³. 11 Muharrem 1089 H. / 5 Mart V. G. M., Arş. : Defter Nu. : 590, Sahife, : 107, Sıra Nu. : 98 1678 M. tarihli arşiv belgesinde, Cenderiye Zaviyesi'nde zaviyedarlık yapan görevli hakkında bilgi bulunmaktadır ¹⁴⁶⁴.

¹⁴⁶⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 243.

¹⁴⁶¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 133.

¹⁴⁶² 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Sad'ül Aziz Zaviyesi'ne ait vakıflar.

¹⁴⁶³ V. G. M., Arş. : Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

¹⁴⁶⁴ B. O. A. , İr. Ev. , Nu. :598.

4. 14. 3. Ebecik Köyünde Ahmet Bey Zaviyesi

Alâüddevle Bey'in 906 H. / 1500 M. tarihli vakfiyesinde, Ebecik Zaviyesi ismiyle geçmektedir. XV. yüzyıl sonlarına doğru inşa edildiği anlaşılan zaviyeye Elbistan'a bağlı Hatun Köyü'ndeki 1 değirmen ile araziyi ve Elbistan Çarşısında bulunan 10 dükkânı vakfetmiştir¹⁴⁶⁵.

1563 tarihli tahrir defterinde zaviyeye hem Ebecik Zaviyesi, hem de Ahmet Zaviyesi isimleriyle kaydedilmiş ve zaviyenin Alâüddevle Bey'in vakfi olduğu belirtilmiştir¹⁴⁶⁶.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ebecik Zaviyesi'ne ait vakıflar:

69- Yukarda adı geçen vâkıf Ebecik zaviyesi için Eblistin tevabiinden Hatun karyesinde bir değirmen ile hudut maruf ve meşhur ziraata elverişli araziyi ve Eblistin çarşısında on dükkânı vakfeyleti.

70- Peygamber Aleyhisselamin ruh-i şerifi için cüz okuyan kimseye Harman tevabiinden Sars kurbundaki Sazcık mezrasının dörtte birini ve Sarsan tevabiinden Göl Çukuru ve sair mezra ile birlikte İsmail Pınarının tamamını vakfeyleti¹⁴⁶⁷.

Alâüddevle Bey vakfiyesinde ise ayrıca Hurman nahiyesine tâbi Sarız Köyü yakınında Sazcık ile Sarsab Köyünde İsmail Pınarı ve Göl Çukuru mezraları zaviyenin vakıfları olarak görülmektedir¹⁴⁶⁸.

29 Eylül 1913 tarihli bir irade ile Ebecik Zaviyesi ile birlikte Maraş Sancağı'nda bulunan 15 Zaviyenin harap olması, vakfiyelerindeki şartlara uyulmaması ve yeniden imar edilmelerinin mümkün olmaması sebebiyle gelirleri Maraş'taki bazı camilere tahsis edilmiştir¹⁴⁶⁹.

¹⁴⁶⁵ V. G. M., Arş. : Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

¹⁴⁶⁶ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II, s. 487.

¹⁴⁶⁷ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ebecik Zaviyesi'ne ait vakıflar.

¹⁴⁶⁸ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁴⁶⁹ B. O. A. , İr. Ev. , Nu. : 7.

4. 14. 4. Kelâmin Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kelâmin Zaviyesi'ne ait vakıflar:

5- Vâkıf Kelâmin karyesinde babası Süleyman Bey'in ruhu için bir mescit ve bir zaviye inşa edip bu mescit için Samanto kalesi tevabiinden Dinkistan mezrası ile birlikte mezkûr karyeyi (Kelâmin)ve mezkûr Kelamin Karyesinde bir bağı vakıf ve mezkûr bağı imar için altı nefer kimseyi (bu altı neferin köle olması muhtemeldir) vakfeyledi ve anları divaniye ve tekâlif-i örf iyeden muaf kılup gelirini zaviyeye gelenlerle mezkûr Mescidin imamına şart eyledi¹⁴⁷⁰.

4. 14. 5.Seyyit Selman Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ali Bey Bin Seyyit Selman Zaviyesine ait vakıflar:

72- Nefs-i Eblistindeki cami ile beraber Ali Bey Bin Şehsuvar Bey Zülkadir'in buk'ası için bütün hukuk ve rüsum-i örfiye ve cizyesi ile Yenice karyesi ve Onrik Karyesinde bir değirmeni ve Til Karyesinde bir değirmeni ve Eblistan tevabiinden İshak Nehri namındaki ziraata elverişi araziye vakfeyleydi.

73- Yukarda adı geçen vakıf Hazran Karyesinde Seyyit Selahattin ruhi için yapılan mescitle beraber Babası Süleyman Bey'in Hazran Köyündeki zaviyesine Harzanulvi, Gice, Tahtafuvade Karyelerinin tamamını ve Haziri Karyesinin dörtte birini ve Günein mezrasını ve Samanto tevabiinden Öngör mezrasını vakfeyledi.

4. 14. 6. Ümmed Baba (Dede) Zaviyesi

Elbistan'da aynı adı taşıyan cami yakınında bulunan zaviyeden günümüze sadece temel duvarları kalmıştır. Kitabesinde tahminen okunan 901 (1496) yılında Ümmed Baba tarafından yaptırıldığı kaydedilmekle beraber¹⁴⁷¹ 906 (1501) tarihli vakfiyede

¹⁴⁷⁰590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kelâmin Zaviyesi'ne ait vakıflar.

¹⁴⁷¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 133.

zaviye ve caminin Alâüddevle Bey tarafından inşa edildiği ve mezkûr tarihten önce tan-
zım edilen vakfiyesinde (kaybolmuştur) vakıflarının zikredilmiş olduğu ifade
edilmektedir. Bu ifade tahminen okunmuş olan tarihi yani 901 (1496) yılını
doğrulamaktadır. Bugün Tekke adıyla tanınan zaviyeye Alâüddevle Bey binanın
yanındaki araziyi ikisi Derb Kapı (Bab-ı Derb ki Köprübaşı olduğunu zannediyoruz) da
biri Hatun Mezrasında olmak üzere iki değirmeni ve Hatun ile Kitiz köylerinin
gelirlerini vakfetmiştir¹⁴⁷². Zaviye günümüzde Tekke adıyla bilinmektedir.

4. 14. 7. Ümmet Dede Zaviyesi

1526 yılı tahrir defterine göre Maraş Nahiyesi'ne bağlı Kızıl Viran Mezrası'nda
olan zaviyenin sakinleri, hizmetkârları Ümmet Dedelü olarak bilinmektedir¹⁴⁷³. Ümmet
Dedelüler buranın haricinde aynı nahiye'ye bağlı Begmiş¹⁴⁷⁴ ve Til Beşar¹⁴⁷⁵
mezralarının da ziraatını yapmaktadırlar. Buldukları mezra ve ziraat ettikleri
mezraların toplam geliri 10599 akçedir. Bunların haricinde Pazarcık Nahiyesi'ne bağlı
Bağdın-ı Kebir¹⁴⁷⁶ Köyü'nde bulunan kervansarayın 250 akçelik geliri de Ümmet Dede
Zaviyesi'ne vakfedilmiştir. 1526 yılında zaviye'nin toplam geliri 10849 akçe iken,
1563'te bu rakamın 2580 akçeye düştüğü görülmektedir¹⁴⁷⁷. (M. Kızıl Viran, Beğdemiş
ve Til Beşar, K. Bağdın-ı Kebir Kervansarayı, K. Til Beşar'ın 1/3 hububatı, K. Ayn
Bellud'un galesi.)

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci
sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de
Ümmet Dede Zaviyesine ait vakıflar:

44- Yine vakıf Mer'aş'a tâbi Camlu Bel'deki Ümmet Dede zaviyesine Karahait
tevabiinden Aynibulut Karyesini ve Yeşilsaz'ın üçte birini vakfeyledi¹⁴⁷⁸.

¹⁴⁷² Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 461-474-479-486.

¹⁴⁷³ BA TD 402, s. 814.

¹⁴⁷⁴ BA TD 402, s. 832.

¹⁴⁷⁵ BA TD 402, s. 833.

¹⁴⁷⁶ BA TD 402, s. 879, TD 998, s. 467.

¹⁴⁷⁷ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 169-170.

¹⁴⁷⁸ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında
kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Ümmet Dede Zaviyesine ait vakıflar.

4. 15. GÖKSUN (KAHRAMANMARAŞ)

4. 15. 1. Kanlıkavak Köyü Şehsuvar Oğlu Ali Bey

4. 15. 2. (Dede Garkın) Zaviyesi

Kanlu Kavak Göksun Nahiyesine bağlı Kanlu Kavak Cemaatinin meskûn olduğu 129 vergi nüfuslu ayrıca 33 hane Şeyh Selman Halife dervişlerinin bulunduğu bir köy idi. Göksun ise Göksunlu cemaatinin ziraat ettiği 72 vergi nüfuslu bir köydü¹⁴⁷⁹.

XVI. yüzyılda Göksun'un Kanlıkavak Köyünde “Şehsuvar oğlu Ali Bey Zaviyesi”, ya da "Dede Garkın Zaviyesi" olarak kaydedilen bir zaviye bulunuyordu. Bu zaviyeyi Şehsuvar oğlu Ali Bey yaptırmış ve vakıflar tahsis etmiştir. Faaliyetleri itibariyle yolcular için bir konaklama merkezi, sosyal ve dinî bir tesis ve imaret merkezi idi.

Kaynaklarda zaviyenin Kanlıkavak Zaviyesi, Kanlıkavak Köyü Zaviyesi, Ali Bey bin Şehsuvar Bey Zaviyesi gibi farklı isimleri bulunmaktadır. XVII-XVIII. yüzyıl vakıf kayıtlarında Şehsuvar oğlu Ali Bey Zaviyesi ve Mezrası, Dede Garkın Zaviyesi ile birlikte kaydedilmiştir. Günümüzde yaptığımız araştırmalarda Kanlıkavak Köyünde zaviyeye ilişkin ne bir kalıntı ne de köylülerin bildiği bir bilgiye ulaşamamıştır. Sadece zaviyenin yeri tespit edilebilmektedir. Zaviyesinin bulunduğu Kanlıkavak Köyü, Kanlıkavak cemaatinin meskûn olduğu köydü. Köyün 1527 yılında 65 hane 12 Mücceret (bekâr) vergi nüfusu vardı. Toplam nüfus tahmini olarak 417'ye balığ oluyordu. Köyün vergi geliri 4132 akçe idi. Ancak bu gelir vakfa ait değildi. Vergi nüfusu dışında bir kethüda, bir zaviyedar (Selman Halife) ve buna bağlı olarak zaviyede görev yapan 14 derviş de köyde ikâmet etmekteydi. 1563 tarihinde ise Kanlıkavak Köyünde 33 derviş bulunuyordu. Bunların 7'si bennak, 14'ü Mücceret ve 11'i nimçiftten meydana geliyordu. Bennak, Mücceret ve nimçift gibi tanımlamalar o devrin vergi sistemi içinde vergi mükellefi kişileri anlatıyordu. Farklı miktarlarda vergi verirdi. Dervişlerden biri ise Selman Halife'nin oğlu Ali olarak kayıtlıdır¹⁴⁸⁰.

¹⁴⁷⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 139.

¹⁴⁸⁰ Kuyûd-ı Kadime Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, m. 168, s. 232. Kuyûd-ı Kadime Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, m. 168, s. 232.

Şehsuvar oğlu Ali Bey, zaviyenin idaresinin, Çelebi Halifenin makbul halifesi (vekili) Selman Halife'de olmasını, onun ölümünden sonra da evladının elinde olmasını şart koşmuştu¹⁴⁸¹. Selman Halife ve zaviyedeki dervişler gelip gidenlere hizmet etmek ve zaviyenin diğer işlerini yapmak karşılığında avarız-ı divaniye denilen olağanüstü durumlar için tahsil edilen vergiden muaf tutulmuşlardır¹⁴⁸². 1527 tarihli tahrir defterinde bu konuda şöyle denilmektedir:

Karye-i Kanlıkavak tabi'-i Göksun el-mezbur. Hane 65, Mücceret 12, Derviş 1, Kethüda 1.

Dervişan-ı Salman Halife an-hulefa-i merhum Çelebi Halife sakinan der karye-i mezbure neferan 14. Hâsıl 4132.

Mezkûr dervişler kutbu'l-meşâyih Çelebî Halife kaddasellahu sırrehu el-aziz hazretlerinin makbul dervişlerinden olup müşârunileyh Salman Halife makbul hulâsından olup karye-i mezbûrede vaki' olan zaviyeye hizmet edegelüb ve âyende ve revendeye dahi hizmet edüb bu karyeden gayri Nahiye-i Göksun'da kış mevsiminde şenlik olunub gelüb gidenler zaviye-i mezbûre konub hizmetleri olduğu için ümerâ-ı Dulkadriye'ye riâyet edüb avâriz-ı divâniyeden muâf kılınub selâtin-i Osmaniye'den merhûm Sultan Selim Han hazretlerinden hükm-i hümayunları olmağın mucibiyle âlâ mâkân kayd olundu¹⁴⁸³. Kanlıkavak Köyü 1525 yılında 65 hane 12 Mücceret (bekâr) vergi nüfusu vardı. Köyün vergi geliri 4132 akçe iken 1857 yılında vakfın geliri 380 kuruş'a düşmüştür. Bu duruma göre XIX. yüzyılın ortalarına doğru Kanlıkavak Köyü iyice boşalmış ve bu arada Göksun göç almıştır.

Zaviyenin giderlerini finanse edebilmek için vakfi bulunuyordu. Zaviyeye, 1527'de 300, ¹⁴⁸⁴ 1563'te ise 360 akçe gelir vakfedilmiştir¹⁴⁸⁵. Zaviyeye, Kanlıkavak Köyündeki asiyab (değirmen) gelirinden 1527 yılında 200, Osman Sofu'nun oğlu Ahmet'in çiftliğinden 100 olmak üzere toplam 300 akçe vakfedilmiştir¹⁴⁸⁶. 1563'de ise değirmen gelirinden zaviyeye daha fazla pay ayrılmıştır. Bu tarihte Kanlıkavak Köyü

¹⁴⁸¹BA, TTD, m. 998, s. 527-539.

¹⁴⁸²BA, TTD, m. 998, s. 527.

¹⁴⁸³BA, *Tapu Tahrir Defteri*, m. 998, s. 527· BA, *Tapu Tahrir Defteri*, m. 998, s. 527.

¹⁴⁸⁴BA TD 998, s. 527.

¹⁴⁸⁵TK 168, s. 232.

¹⁴⁸⁶BA TD 998, s. 527· BA TD 998, s. 527.

değirmen gelirinin 360 akçesi zaviyeye vakfedilmiştir.¹⁴⁸⁷ Zaviyenin vakfi olan değirmen, 1563 yılında iki adet olarak kaydedilmiş ancak gelir miktarı belirtilmemiştir¹⁴⁸⁸. 1689 tarihinde bu zaviyenin vakfına yıllık 1440 akçe gelir kaydedilmiştir¹⁴⁸⁹. 1694 ve 1695'de ise zaviyenin vakfının aylık geliri 2880 akçe idi¹⁴⁹⁰. 1855 ve 1856 yılında Kanlıkavak Köyü vakıf olarak kaydedilmiş, iki yıllık toplam geliri Sünbül-zade Reşid ve Turan Efendilere maaş olarak ödenmiştir¹⁴⁹¹. 1857'de vakfın geliri 380 kuruşa çıkmıştır. Bu tarihte Kanlıkavak Köyü mezra olarak kayıtlıdır¹⁴⁹². Kanlıkavak Zaviyesi 1860'da ise Ahmet Efendi'nin tasarrufunda olup 700 kuruş geliri vardı¹⁴⁹³. 1863 yılına ait bir kayıta zaviyenin yarı tevliyet hissesinin karşılığı olarak Kanlı kavak Mezrası vakıf gelirinin yarı hissesine Ahmet Reşid Efendi'nin sahip olduğu görülmektedir¹⁴⁹⁴. 27 Şevval 1331 / 2 Eylül 1913 tarihli bir irade ile Alâüddevle Bey'in vakfi olarak gösterilen Kanlıkavak mezrasının aşar geliri olan 735 kuruş 27 para, Maraş'taki camilere tahsis edilmiştir¹⁴⁹⁵. Bu bilgiden hareketle Kanlıkavak Köyünün Alâüddevle Bey tarafından zaviyeye vakfedilmiş olduğu söylenebilir.

Kanlıkavak Köyünde adına zaviye yapılan Dede Garkın kimdir? Dede Garkın hakkında kaynaklarda kısmi bilgilere ulaşılmıştır. Dede Garkın, XIII. yüzyılda Horasandan gelerek Elbistan taraflarına yerleşen ve zamanla çevrede büyük bir şöhret kazanan ve Hacı Bektaş-ı Veli ile de ilişkisi olan önemli bir Türkmen babasıdır. Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi'nde geçen Dede Garkın büyük ihtimalle aynı şahıs olmalıdır. Onun bir Yesevi şeyhi olabileceği de düşünülmektedir. Devrin sultam bu zatın meziyetlerini görerek onunla dostluk kurmuş ve bunun sonucu kendisine 17 Köyü vakıf olarak vermişti¹⁴⁹⁶.

Dede Garkın ismi bize Oğuz boylarından bir boy olan Karkınları çağrıştırmaktadır. ReşidüTTin, Tarihi'nde Karkınlara Yıldız Han'ın oğulları arasında yer verir ve Karkın kelimesinin "*çok ve doyurucu aş*" anlamına geldiğini belirtir. Yirmi dört Oğuz

¹⁴⁸⁷TK 168, s. 232.

¹⁴⁸⁸Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 512.

¹⁴⁸⁹BA, EV. HMH, nr. 554, s. 10.

¹⁴⁹⁰BA, MAD, m. 4983, s. 3; BA, MAD, m. 1878, s. 2. BA, MAD, m. 4983, s. 3; BA, MAD, m. 1878, s. 2.

¹⁴⁹¹BA, EV, nr. 15511, s. 2.

¹⁴⁹²BA, EV, m. 15721, s. 47.

¹⁴⁹³BA, EV, nr. 17024.

¹⁴⁹⁴BA, EV, nr. 18286, s. 1.

¹⁴⁹⁵BA, İrade Evkaf, nr. 7.

¹⁴⁹⁶Reşidüddin, Camiu't-Tevarih'den, Faruk Sümer, Karkın, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXN, s. 498; Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 235; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul 1980, s. 90-91, 98-101.

boyu arasında beşinci sırada yer alan Karkınlar, diğer boylar gibi Anadolu'nun fetih ve iskânında önemli rol oynamışlardır¹⁴⁹⁷. Türkiye'nin doğusundan batısına yayılan Karkınlar, XII-XIV. yüzyıllarda gruplar halinde yerleşmişlerdir. XVI. yüzyıl da Karkın boyuna mensup Karkın oymağı Antep yöresinde yurt tutmuşlardır. Kaynaklarda, Karkın, Kargın, Dede Karkın, Karkın Türkman, Karkınlı, Taklı veya Tağlı gibi adlarla anılan bu oymaklar, Rakka, Halep, Rumkale, Antep, Maraş ve Malatya yörelerini yaylak ve kışlak olarak kullanmışlardır¹⁴⁹⁸.

XVI. yüzyılda Anadolu'da bu boya ait 62 yer adı tespit edilmiştir ki, bunlar ile Karkın boyu beşinci sırada yer almıştır¹⁴⁹⁹. Bugün Maraş ve çevresinde Karkın adıyla mevcut bir yerleşim yeri bulunmamakla birlikte, Dulkadirli Türkmen oymakları arasında bunların önemli bir yer tuttıkları göz önüne alınırsa, bölgede Karkınlar'a mensup yerleşmelerin olduğu düşünülebilir. Nitekim Dulkadirli elinin en tanınmış boylarından Dokuz'un (diğer adı Bişanlı, şimdiki adı Beşenli) bir obası Karkınlar'ın en büyük kollarından biriydi. Dulkadirli ulusu içinde yer alan bu gurup "İfrâz-ı Zulkadriyye" oymakları içerisinde, diğer bir kolu ise "Dede Garkın" adlı bir şeyhin Göksun'da bulunan zaviyesine hizmet etmekteydi. Bu durumda Göksun'da zaviyesi bulunan "Dede Garkın" ın Karkın boyuna mensup olduğu söylenebilir¹⁵⁰⁰. Faruk Sümer'e göre ünlü Türk velisinin mezarı da büyük ihtimalle Göksun'daki zaviyesindedir¹⁵⁰¹. Karkın Oğuz boylarından olan bir Türk boyudur. Garkın, Karkun ve Kargun şeklinde yazılmaktadır. Karkın oymağı Halep Türkmenleri arasında Dulkadirli döneminde kalabalık bir yer işgal etmektedir. Dulkadirli içinde Karkın oymağının bir kolu da Dede Karkın adındaki bir Şeyhin Göksun'da bulunan zaviyesinde hizmet etmektedir. Bu Dede Karkın'ın XVIII. yüzyılda yaşaması mümkündür¹⁵⁰². Göksun Nahiyesi Tecirli ve Bozdoğan aşiretlerinin yaylası olarak istifade edilmiştir¹⁵⁰³.

¹⁴⁹⁷Reşidüddin, Camiu't- Tevarih'den Faruk Sümer, Karkın, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIV, s. 498.

¹⁴⁹⁸Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, s. 33-313-491-492-617-709.

¹⁴⁹⁹Faruk Sümer, (Türkmenler) *Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, s. 313.

¹⁵⁰⁰Sümer, (Türkmenler) *Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, s. 313.

¹⁵⁰¹Faruk Sümer, "Karkın", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIV, s. 498.

¹⁵⁰²Faruk Sümer, (Türkmenler) *Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, s. 235.

¹⁵⁰³1322, *Haleb salnamesinde Maraş sancağı*, s. 235.

4. 16. PAZARCIK (KAHRAMANMARAŞ)

4. 16. 1. Dibek Öyüğük Öyünde Osman Dede Zaviyesi

Dibek Öyüğü 1563'te Pazarcık'a tabi 96 vergi nüfuslu bir köy idi. Bu nüfusun 25'i Osman Dede evladından idi. Osman Dedelü cemaatinin adı buradan gelmektedir. Alâüddevle Bey adı geçen Köyü ve arkını bu zaviyeye tahsis etmiştir¹⁵⁰⁴.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Osman Dede Zaviyesine ait vakıflar:

45- Yine Dibek Öyüğü Karyesindeki Osman Dede zaviyesine mezkûr karye ile Dibek Öyüğü nehrini ve Kızılbük zaviyesine mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti ve gaileleri zaviyeye gelenlere sarf edilmesi şart kıldı. Karahait Nahiyesindeki İncirli Zaviyesine mezkûr karye varidatının sarf edilmesini şart eyledi¹⁵⁰⁵.

4. 16. 2. Göynük Köyü Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Göynük Zaviyesi'ne ait vakıflar:

50- Nefs-i Göynük'teki cami ve zaviye için oradaki bir bağ ve mahallinde komşularca hududu malûm araziye ve nefsi-i Göynük'te bir değirmeni vakıf eyledi.

Zaviye'yi Şehsuvar oğlu Ali Bey yaptırmıştır. Zaviyenin sakinleri Şeyh Çoban evladından olup 1526 yılında nüfus 13 nefer iken 1563'te 7 nefere düşmüştür¹⁵⁰⁶. 1526 yılında zaviyenin geliri ile ilgili kayıt bulunmaz iken, 1563'te 970 akçe gelir vakfedilmiştir¹⁵⁰⁷. (Arazi, bağ, asiya. Yıl-1563, Senelik Hâsılı-970.) Ali Bey, buraya köyden bir değirmen, bir arazi ve bir bağ tahsis etmiştir¹⁵⁰⁸. Bugün Göynük Köyü'nde zaviyenin yeri ile ilgili herhangi bir iz bulunmamaktadır.

¹⁵⁰⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 132.

¹⁵⁰⁵ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Osman Dede Zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁰⁶ BA TD 402, 5. 908; Yinanç-Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 243.

¹⁵⁰⁷ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 243.

¹⁵⁰⁸ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 243.

4. 16. 3. İncirli Köyü Kara Dede Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de İncirli Zaviyesine ait vakıflar:

45- Yine Dibek Öyüğü Karyesindeki Osman Dede zaviyesine mezkûr karye ile Dibek Öyüğü Nehrini ve Kızılbük Zaviyesine mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti ve gaileleri zaviyeye gelenlere sarf edilmesi şart kıldı. Karahait Nahiyesindeki İncirli zaviyesine mezkûr karye varidatının sarf edilmesini şart eyledi.

4. 16. 4. Kızıl Bük Köyü Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kızıl Bük Zaviyesine ait vakıflar:

45- Yine Dibek Öyüğü karyesindeki Osman Dede zaviyesine mezkûr karye ile Dibek Öyüğü nehrini ve Kızılbük zaviyesine mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti ve gaileleri zaviyeye gelenlere sarf edilmesi şart kıldı. Karahait Nahiyesindeki İncirli zaviyesine mezkûr karye varidatının sarf edilmesini şart eyledi.

4. 16. 5. Kalandaz Köyü İrlaüan Hacı Dede ZAViyesi

Alâüddevle Bey (1480-1515) tarafından yaptırılmıştır¹⁵⁰⁹.

4. 16. 6. Mihriban Mezrası Zaviyesi

Alâüddevle Bey'in 906 H. / 1500 M. tarihli vakfiyesinde Alâüddevle Bey Pazarcık Nahiyesi'ne bağlı Mihriban Mezrası'nı, zaviye ve Cami-i Atik'e vakfetmiştir¹⁵¹⁰.

Mihriban XVI. yüzyılda Pazarcık Nahiyesinde Kürdi Kuyusu Köyüne tabî bir mezra idi. Mezranın hububatı Alâüddevle Bey tarafından zaviyeye tahsis edilmiştir¹⁵¹¹.

¹⁵⁰⁹ Yaşar Baş, "Maraş ve Çevresinde Dulkadirli ve Osmanlı Vakıfları" *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş)*, II, İstanbul 2005, s. 565-571.

¹⁵¹⁰ V. G. M., Arş. , Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

¹⁵¹¹ Yınanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. 1, s. 199.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Mihriban mezrası zaviyesine.

47- Cami-i Atik ile birlikte Mihriban zaviyesi için Pazarcık Nahiyesindeki Mihriban mezrasını vakfetti¹⁵¹².

Pazarcık Nahiyesi'ne bağlı Mihriban Mezrası'nda bulunan zaviyenin şeyhi, hatibi ve imamı Hacı Haydar v. Ali Fakih olup, mezrada bir cami ve eğitim için buk'anın da bulunduğu görülmektedir¹⁵¹³. Zaviyede şeyhle birlikte 11 nefer bulunmakta, bunlardan birinin müderris, ikisinin muhassıl Ye birinin de hatib olduğu anlaşılmaktadır. Zaviyenin geliri 1563 yılında 1000 akçedir (M. Mihriban'ın hububat geliri, YıI-1563, Senelik Hâsılı-1000, Mezradaki cami ile ortak).

4. 16. 7. Osman Dede (Dibek Öyüğü) Zaviyesi

Alâüddevle Bey'in 906 H. /1500 M. tarihli vakfiyesinde Dibek Öyüğü (Osman Dede) Köyü'nde Osman Dede Zaviyesini yaptırdığını ve Zaviyeye, Dibek Öyüğü Köyü'ile Dibek Öyüğü Nehrinin yarısını vakfettiği belirtilmiştir¹⁵¹⁴.

Pazarcık Nahiyesi'ne bağlı Dibek Öyük (Dibek Öyük) Köyü'nde bulunan zaviye'ye Osman Dedelü hizmet ettiği için bu isim verilmiştir¹⁵¹⁵. 1526' da 35 hane, 3 Mücceret bulunan zaviyede, 1563'te ise 25 nefer bulunmaktadır. Bu durum zaviyenin nüfusunun yarıya düştüğünü göstermektedir. Nüfus düşüşüne sebep olarak zaviyede nüfusun fazla olmasından dolayı zaviyedarların bir kısmının görevleri gereği başka yerlere gidebileceği gösterilebilir.

1526 yılında Osman Dedelü cemaati Dil Öyük Köyüne ilaveten Pazarcık Nahiyesi'ne bağlı Kara İbrahim ve Kara Soku mezralarının da ziraatını yapmaktadırlar¹⁵¹⁶. Bu tarihte zaviyenin geliri 2933 akçe iken, 1563'te buraya vakfedilen gelirin 11122 akçeye çıktığı görülmektedir (K.Dibek Öyük, Nehri Dibek Öyük M. Kara Soku ve Kara İbrahim) zaviyenin yeri ve bulunduğu köy bugün bilinmemektedir.

¹⁵¹²590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Mihriban Zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵¹³ Yinanç ve Elibüyük, *Maras Tahrir Defteri*, C. 1, s. 199.

¹⁵¹⁴ V. G. M., Arş. , Defter Nu. : 590, s. 107, Sıra Nu. : 98.

¹⁵¹⁵BA TD 402, s. 887; Yinanç ve Elibüyük, *Maras Tahrir Defteri*, C. 1, s. 218-219.

¹⁵¹⁶BA TD 402, s. 890.

4. 17. KAYSERİ

4. 17. 1. ZAVİYELER

4. 17. 1. 1. Dıraz Köyü Zaviyesi

Dıraz Köyü zaviyesi, Kesra'ya tâbi idi. Alâüddevle Bey Dıraz Köyü ve mezralarının mahsul ve vergilerini zaviye ve Mescidine vakfetmiştir. Cami ve zaviyeyi Alâüddevle Bey inşa etmiştir. Zaviye şeyhi için yıllık 800 Osmanlı dirhemi, Cami ve zaviyenin huddamı için 600 dirhem, yağ ve hasırı için 600, fazlası ise gelen gidenlere tahsis edilmiştir ¹⁵¹⁷.

4. 17. 1. 2. Güllice Viran (Güllüviran) Köyü Zaviyesi

Güllüce Viran 1563'te Pınarbaşı'na bağlı 38 vergi nüfuslu bir köydü. Alâüddevle Bey Köyün yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵¹⁸. 590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Güllü Viran ait vakıflar:

83-Ve yine Güllü Viran Zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını ve Tahtalason Zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti ¹⁵¹⁹.

4. 17. 1. 3. Gümüşgün Köyünde Dede Abdal (Dünabdal) Zaviyesi¹⁵²⁰

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Dünabdal zaviyesi'ne ait vakıflar:

85- Gümüşgün Pınarbaşı'na tâbidir. XVI. yüzyılda köy Dede Abdal cemaatinin ekinliği idi ¹⁵²¹. Alâüddevle Bey Gümüşgün Köyünün yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵²².

¹⁵¹⁷ ¹⁵¹⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 138.

¹⁵¹⁸ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 760.

¹⁵¹⁹ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Güllü Viran ait vakıflar.

¹⁵²⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵²¹ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 696.

¹⁵²² ¹⁵²² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 136.

4. 17. 1. 4. Günüce Viran Köyü Zaviyesi ¹⁵²³

4. 17. 1. 5. Safhan. (Safan) Mezrası Zaviyesi

Alâüddevle inşa etmiştir. Safan Zamantu'ya tabi idi. Alâüddevle Bey mezranın gelirini zaviyeye tahsis etmiştir ¹⁵²⁴.

4. 17. 1. 6. Kalemin Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey bu zaviye ve Mescidini babası Süleyman Bey'in ruhu için yaptırarak ¹⁵²⁵ Kelamin Köyü ile bağını ve Zamantu kalesine tabi Dengistan Mezrasını vakfetmiş ve bağın bakımıyla görevli altı kişiyi de vergiden muaf tutmuştur ¹⁵²⁶.

4. 17. 1. 7. Karaca Venk Köyünde Melik Arslan Zaviyesi

Karaca Venk XVI. yüzyılda Pınarbaşı'na tabi 49 vergi nüfuslu bir köy idi. Alâüddevle Bey bu Köyün yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵²⁷.

4. 17. 1. 8. Kızancık Köyünde Seyyit Selahattin Zaviyesi ¹⁵²⁸

Kızancık Köyü Pınarbaşı'na tabi idi. XVI. yüzyılda köyde Seyyit Selahattin evlatları meskûndü. Alâüddevle Bey Köyün yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵²⁹. “Bozok Tahrir Defteri'nde Akdağ'ın Gedik Nahiyesine bağlı Nukaloğlu Köyü ile Obruca mezrası da zaviyeye vakıf kaydedilmiştir ¹⁵³⁰.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Seyyit Selahattin Zaviyesi ait vakıflar:

79- Yukarda adı geçen vakıf Çormışık tevabiinden Tacin karyesindeki şeyh Selahattin zaviyesi için mezkûr karyeyi vakfeyledi.

¹⁵²³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵²⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 138.

¹⁵²⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵²⁶ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 679.

¹⁵²⁷ ¹⁵²⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

¹⁵²⁸ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134'de Kızancık Köyü, Selahattin Zaviyesi, olarak kaydedilmiştir. (Seyyid kaydı bulunmamaktadır.)

¹⁵²⁹ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 746.

¹⁵³⁰ Nr. 30, s. 160 b, 161 a.

80- Seyyit Selahattin zaviyesi için Pınarbaşı'ya tâbi Kazancık karyesinin yarısını vakfeyleydi¹⁵³¹.

4. 17. 1. 9. Melik Gazi Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Melik Gazi Zaviyesi'ne ait vakıflar:

74- Yukarda adı geçen vakıf Melik Gazi kubbesinin kurbunda bir mescit ve bir zaviye vakfeyleydi¹⁵³². Bu mescit ve zaviye için Eşidin ve Park Taşı mezrasının tamamı ile tevabi ve vahiki bulunan Vaslın ve İnek Çayırı ve Elivirani ve Fakih Ekinliği, İğdecik ve Eski Tekye ve Buzağı Çayırı ve Kızılca Mescit mezzaları ile birlikte ve mezkûr kubbenin kurbundaki bütün araziye bütün hukuki ve rüsum-i örfiye ve cizyesiyle merhum Melik Gazinin ruhu için ve cedd-i said, şehit, emir Hâlil ibn-i Zeynüddin ibn-i Zulkadirin ruhu için vakfeyleydi. Vakıf gaile ve varidatı zaviyenin vekiline ve Mescidin imamına ve orada vaki iki aziz türbesinin tamirine sarf edilmesini şart eyledi¹⁵³³.

4. 17. 1. 10. Pınarbaşı Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Pınarbaşı Zaviyesi'ne ait vakıflar: 1- Pınarbaşı Zaviyesi için zaviyenin yanındaki ziraata elverişli araziye ve ana muttasıl bir bağı vakfeyleydi¹⁵³⁴.

4. 17. 1. 11. Süleyman Bey Zaviyesi

Pınarbaşı Nahiyesine bağlı Teknelü (Tekneli) Köyü ile Kaya Pınar ve Taşlık Köyleri zaviyeye vakfedilmiştir¹⁵³⁵.

¹⁵³¹590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Seyyid Selahaddin zaviyesi ait vakıflar.

¹⁵³²Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵³³590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Melik Gazi Zaviyesi'ne ait vakıflar.

¹⁵³⁴590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Pınarbaşı Zaviyesi'ne ait vakıflar.

¹⁵³⁵Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 758.

4. 17. 1. 12. Süleyman Bey Zaviyesi (Alâüddevle) Süleyman Bey Zaviyesi

Hazran Köyünde, ¹⁵³⁶ Zamantı Kalesi yakınında bulunan bu Mescide Savran mezzasının yarısı vakfedilmiştir.

4. 17. 1. 13. Şehsuvar Bey Zaviyesi (Pınabaşı)

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Şehsuvar Bey zaviyesine ait vakıflar.

86- Pınarbaşı karyesindeki Şahsuvar Bey'in zaviye ve camii için mezkûr karyedeki çiftlik ve Gümüşgün mezzası ile birlikte ziraata elverişli araziyi vakfeyleti ¹⁵³⁷.

Zaviye yakınında bir arazi ile aynı köyden bir çiftliğin geliri zaviye ve Mescide tahsis edilmiştir¹⁵³⁸. Alâüddevle Bey Şehsuvar Bey'in yaptırmış olduğu zaviye ve Mescide ¹⁵³⁹ ayrıca Gümüşgün Mezzasını tahsis etmiştir¹⁵⁴⁰.

4. 17. 1. 14. Tahtalasun Köyü Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Güllü Viran ait vakıflar:

83-Alâüddevle Bey Tahtalasun Köyünün yarısı ¹⁵⁴¹ ile Zamantu'ya tâbi Kızıl Viran Köyü ¹⁵⁴² ve Karaca Viran mezzasını zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁴³.

¹⁵³⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵³⁷ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Şehsuvar Bey zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵³⁸ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵³⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵⁴⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 693.

¹⁵⁴¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 134.

¹⁵⁴² 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Güllü Viran ait vakıflar.

¹⁵⁴³ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 784.

4. 18. SİVAS (GEMEREK)

4. 18. 1. Hamamcık Köyünde Murat Bey Zaviyesi

Aynı köyde Murat Bey Bahçesi, Karamanlı Yakası'nda bir değirmen ile Çoğlu'ya tâbi Takım Gemerek Köyünün yarısı ve Musal mezrası zaviyeye tahsis edilmiştir. Zaviyeyi Alâüddevle Bey'in torunu, Kasım Beyoğlu Murat Bey yaptırmıştı¹⁵⁴⁴.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Murat Bey zaviyesine ait vakıflar:

90- Karamanlı kayasına tâbi Hamamciki Karyesindeki Murat Bey zaviyesi için o karyedeki Murat Bey'in büyük bahçesini ve orada bir değirmeni ve Çoğluya tâbi Takım Gümrük karyesinin yarısını ve Mosal mezrasını vakfeyleti¹⁵⁴⁵.

4. 18. 2. Kara Özü Köyü Zaviyesi

Kara Özü bugün Sivas'ın Gemerek ilçesine bağlı bir köydür. Zaviyeyi Şeyh İbrahim için Şahrüh Bey tesis etmiş ve Kara Özü Köyü ile Anbarlu ve Ağca Kışla Mezraları gelirlerinin yarısını bu zaviyeye tahsis etmiştir. Vakfiye suretinin tarihi doğru ise zaviye 897 (1492) tarihinde inşa edilmiş olmalıdır¹⁵⁴⁶.

4. 19. OSMANİYE

4. 19. 1. (Haruniye) Osmaniye

Haruniye'deki cami ve zaviyeyi Alâüddevle Bey yaptırmış ve Haruniye'ye tâbi Bostan Bükü ve Ötlek mezraları ile Karaca Viran Mezrasının dörtte birini cami ve zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁴⁷.

¹⁵⁴⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

¹⁵⁴⁵ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Murat Bey zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁴⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 138.

¹⁵⁴⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

4. 19. 2. Haruniye Harabesi Zaviye

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Haruniye'de bir zaviyeye ait vakıflar:

91- Vakıf-1 mumaileyh Haruniye Harabesinde bir camii ve bir zaviye bina eyledi ve bunlar için Bostan Bükü Mezrasını ve Haruniye'ye tabi Ötlük Mezrasının tamamını ve Karacaviran Mezrasının dörtte birini vakfeyleti. Ve Obruk zaviyesi için Köstere'ye tâbi Enderun tevabiinden Yebercehebu ve Komadink Mezrasını ve Elencik Mezrasının yarısı ile birlikte mezkûr karyeyi ve Köstere'ye tâbi Meltek zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını ve yine Fırandinte, Lif zaviyesi için yine mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti¹⁵⁴⁸.

4. 19. 3. Lif Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Lif Zaviyesine ait vakıflar:

91- Vakıf-1 mumaileyh Haruniye harabesinde bir cami ve bir zaviye bina eyledi ve bunlar için Bostan Bükü mezrasını ve Haruniye'ye tabi Ötlük Mezrasının tamamını ve Karacaviran mezrasının dörtte birini vakfeyleti. Ve Obruk Zaviyesi için Köstere'ye tâbi Enderun tevabiinden Yebercehebu ve Komadink Mezrasını ve Elencik Mezrasının yarısı ile birlikte mezkûr karyeyi ve Köstere'ye tâbi Meltek Zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını ve yine Fırandinte, Lif Zaviyesi için yine mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti¹⁵⁴⁹.

4. 19. 4. Meltek Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Meltek zaviyesine ait vakıflar:

---

¹⁵⁴⁸590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Haruniye'de bir zaviyeye ait vakıflar.

¹⁵⁴⁹590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Haruniye'de bir zaviyeye ait vakıflar.

91- Vakıf-1 mumaileyh Haruniye harabesinde bir cami ve bir zaviye bina eyledi ve bunlar için Bostan Bükü mezarını ve Haruniye'ye tabi Ötlük Mezrasının tamamını ve Karacaviran mezarının dörtte birini vakfeyletti. Ve Obruk Zaviyesi için Köstere'ye tâbi Enderun tevabiinden Yebercehebu ve Komadink Mezrasını ve Elencik Mezrasının yarısı ile birlikte mezkûr karyeyi ve Köstere'ye tâbi Meltek Zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını ve yine Fırandinte, Lif Zaviyesi için yine mezkûr karyenin yarısını vakfeyletti¹⁵⁵⁰.

4. 20. YOZGAT

4. 20. 1. Akdağ (Yozgat)

4. 20. 1. 2. Pirce Pınar Köyü Zaviyesi

Akdağ'ın Kanak Nahiyesine bağlı Pirçe Köyü Zaviyesini Alâüddevle Bey yaptırmış ve Söklenlü cemaatinin meskûn olduğu köyü zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁵¹.

4. 20. 1. 3. Boğazlayan (Yozgat)

4. 20. 1. 4. Terli Köyünde Sırçalı Zaviyesi

Terli Köyü Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesine bağlı olmalı. Şaban 897 (Mayıs 1494) tarihli vakfiyede zaviyeyi Şahruh Bey'in yaptırdığı yazılıdır. Bu vakfiyeye göre Şahruh Bey Sırçalı zaviyesine Boğazlıyan'a tabi Çakmaklı adıyla tanınmış Tuğcu Köyü'nün yarısı ile Alacalar mezarının yarısını, Yukarı Kanak Nahiyesinde Taş Pınar Köyünün yarısı ile Yaraşlı Cemaatinin ziraat ettiği Salu ve Yarık Arslan Mezarlarını, Boğazlıyan'a tabi Kuzucu Köyünün yarısı ile Toprak Pınar'ı vakfetmiştir¹⁵⁵².

4. 20. 1. 5. (Çayıralan) Çandır Köyü Zaviyesi

Çandır Yozgat'ın Çayır Alan ilçesine bağlı nahiye merkezidir. Bu Köyün zaviyesini vakfiye suretinin tarihine göre 897 (1492) yılında Şahruh Bey eşi Şah Sultan için yaptırmıştır. Onun tarafından Çandır ve Köhne adıyla tanınan Delü Baş köylerinin yarısı ile Aşan Çay, Yanü, Arslan, Kuyucak, Tozlu Han ve Gözü Büyüklü mezarları

¹⁵⁵⁰590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Meltek zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁵¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 139.

¹⁵⁵² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 139.

gelirlerinin yarısı zaviyeye tahsis edilmiştir¹⁵⁵³. Aynı tarihli diğer bir vakfiyede gelirlerinin yarısı zaviyeye tahsis edilen Çandır, Delü Baş (Köhne) ve Aşan çay köylerinin hudutları belirtilmiştir. Çandır Köyünün yarısı daha önce bahsettiğimiz Kozan Köyü Mescidine, Delü Baş Köyünün yarısı da Emirci ruhu için vakfedilmiştir. Tahrir defterinde ise Çandır, Aynelüce (Gözü büyük), Köpek Pınarı (Tozlu Han) Gayıblu (Büyükin) Karı Deresi (Ebecik), Anbarlu köyleri ile Boğazlıyan'a bağlı Seklen, Korucu, Toprak Pınar, Tuğcu (Çakmaklu), Tenbel Köyleri ile Alacalar, Dönmüş, Köprülü ve Ağçe Kışla mezraları zaviyeye vakıf, kaydedilmiştir¹⁵⁵⁴.

594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Çandır Köyü Zaviyesine ait vakfiye suretidir.

2-Mezkûr nahiyede vaki mahallindeki şöhretine binaen tahdidten müstağni Liva oğulları mezrası Ağçe kışla ile birlikte Karaözü Köyünün tamamı olup buranın cizye vesair hukukundan nısf hâsılatını buradan zaviyeye gelüp gidenlere, diğer nısfını da Kızılırmak nehrinin üzerindeki köprünün hini hacetde tamirine tayin etti.

3- Bozok kazası tevabiinden ve her biri mahallindeki şöhretleri binaen tahdidten müstağni Çandır ve Köhne demekle meşhur Yortan ve İstal Çay köylerinin; Domalan ve Kuyucuk ve Torluhan ve Gözü büyüklü Mezraları ile birlikte temamları olup bunların cizye ve sair hukukları hâsılatından nısfını Çandır Köyündeki zaviyenin mesalihine Şehvar kızı; zevcesi Şah Sultan merhumenin ruhu için tahsis etti. Ve nısfı değerinden Kozan Köyündeki camiin hatip ve imamına yevmi üç dirhem, müezziniyle ferraşına yevmi birer dirhem, mum ve hasırına yevmi bir dirhem ve İlisu Köyündeki camiin hatip ve imamına yevmi üç dirhem ve ferraşına bir dirhem, hasırına bir dirhem, müezzinine bir dirhem tahsis etti¹⁵⁵⁵.

¹⁵⁵³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 138.

¹⁵⁵⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 138.

¹⁵⁵⁵ 594 numaralı vakfiye-i samin Anadolu defterin 207. sayfa 151. sıra numarasında mukayyet Şahruh Bey bin Alâüddevle Bey bin Süleyman'ın sekiz yüz doksan yedi tarihli Çandır köyü zaviyesine ait vakfiye suretidir.

4. 20. 1. 6. Yozgat (Şah-Ruh) Şahruh Bey Zaviyesi

Kayıtlarda kalmıştır¹⁵⁵⁶.

4. 21. YERLERİNİ TESPİT EDEMEDİĞİMİZ ZAVİYLER

4. 21. 1. Ahi Divan Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Hınzırı'ye tâbi Ahi Divan Köyü ile bu Köyün Şolak Köyü yakınındaki Diyadin Viran mezarını zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁵⁷.

4. 21. 2. Akarca Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Hınzırı'ye tabi Akarca Köyü'nün yarısını zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁵⁸.

4. 21. 3. Ayrılğan Hacı Dede Zaviyesi

Maraş Nahiyesi'ne bağlı Kalandur Köyü'nde bulunan zaviyenin Şeyhi Mevlâna Murat olup, zaviyede 4 nefer ve 1 Mücceret bulunmaktadır¹⁵⁵⁹. Zaviye'ye 1526 yılında 400 akçe gelir vakfedilmişken, 1563'te ise 1942 akçe vakfedilmiştir¹⁵⁶⁰. (K. Hacı Bükü'nün hububat ve asiyabı. Yıl-1526, Senelik Hâsılı-400, Yıl-1563, Senelik Hâsıl-1942.) Bugün zaviyenin bulunduğu köy ve yeri belli değildir.

4. 21. 4. Dede Baba Zaviyesi

1526 yılında 36 hane 3 Müccerete sahip Kabaklar cemaatinin hizmet ettiği zaviyenin nerede olduğu belli değildir. Bu tarihte zaviye'ye 1345 akçe gelir vakfedilmiştir¹⁵⁶¹. (C. Kabaklar. Yıl-1526, senelik Hâsılı-1345.)

¹⁵⁵⁶ Mevhibe Savaş, *Duladiroğulları'na Ait Vakfiyeler Üzerinde Bir Çalışma*, s. 127.

¹⁵⁵⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 136.

¹⁵⁵⁸ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 135.

¹⁵⁵⁹ BA TD 402, s. 814; BA TD 998, s. 467.

¹⁵⁶⁰ BA TD 402, s. 814; BA TD 998, s. 467; Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. I. s. 166.

¹⁵⁶¹ BA TD 998, s. 467.

4. 21. 5. Direkli Viran Köyü Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Direkli Viran Zaviyesi ait vakıflar:

82- Çormışk tevabiinden Hormışk namile maruf Direkluvirani Zaviyesi için Çormışk mezzasını ve Sacivirani mezzasının yarısını nısfı ile birlikte Direluvirani karyesinin yarısını vakfetti. Ve Çormışk tevabiinden Saldırık ve Havandı mezzası ile birlikte mezkûr karyenin tamamını zaviye için vakfeyledi (hangi zaviyeye olduğu belli değildir.) ¹⁵⁶².

Derikli, Çormışek nahiyesine tabi 35 vergi nüfuslu köydü ¹⁵⁶³. Direkli Viran Köyünün yarısı Çormüşek Viranı mezzası Alâüddevle Bey tarafından zaviyeye vakfedilmiştir. 103 Tahrir defterinde olmayan Çormüşek'e bağlı Sac Viranı'nın yarısı, Saldirek ve Hondi mezzaları da vakfedilmiştir.

4. 21. 6. Çok Viran Köyü Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Çok Viran Köyü zaviyesine ait vakıflar:

81- Çokvirani zaviyesi için Hanziri'ye tâbi Savancık ve Fakih Pınarı mezzası ile birlikte mezkûr karyeyi ve anın kurbundaki Çarşuvirani mezzasını vakfeyledi.

Alâüddevle Bey Hanziri'ye tabi Çok Viranı Köyü ve mezzası Soyancık ile Fakih Pınarı Köyü ve akınındaki Çarşu Viranı mezzasının yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵⁶⁴.

4. 21. 7. Dönercik Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabbit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Dönercik zaviyesine ait vakıflar:

¹⁵⁶²590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Direkli Viran Zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁶³Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 753.

¹⁵⁶⁴Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 135.

76- Dönrencik zaviyesi için Keçilik Virani ve Gediklu ile birlikte Özencik Karyesinin tamamını vakfeyledi ¹⁵⁶⁵.

4. 21. 8. Firakdin Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Köyün yarısını zaviyeye tahsis etmiştir ¹⁵⁶⁶.

4. 21. 9. Gaçkar Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Gaçkar Köyünün dörtte birini Güvercinlik mezarası ile Şeyh İlyas Çiftliğini zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵⁶⁷.

4. 21. 10. Hacı Dede Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Hacı Dede Zaviyesi'ne ait vakıflar:

52- Kılандaz Karyesinde Erleğan Hacı Dede zaviyesi için Karahait tevabiinden Ağcesu kurbunda Hacı Bükü Karyesini ve Ağcesu'dan ayrılan bir değirmeni vakıf eyledi.

4. 21. 11. Hazran Köyünde Süleyman Bey Zaviyesi

Süleyman Bey'in Seyyit Selahattin ruhu için yaptırmış olduğu bu zaviye ve Mescidine Zamantu Nahiyesine tâbi Hazran, Tahtı fevâde ve Hınzırı köyleri ile Güncin ve Öngör mezarları vakfedilmiştir ¹⁵⁶⁸.

4. 21. 12. İncirli Köyünde Kara Dede Zaviyesi

İncirli 1565'te Karahait Nahiyesine bağlı bulunuyor ve burada 28 vergi nüfusu yaşıyordu. Köy Bozyarlu Cemaatinin ekinliği idi. Zaviye, Ali Bey Zaviyesi adıyla da tanınıyordu. Alâüddevle Bey Köyün gelirini zaviyeye tahsis etmiştir ¹⁵⁶⁹.

¹⁵⁶⁵590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Dönencik zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁶⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

¹⁵⁶⁷ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. II. S. 797.

¹⁵⁶⁸ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. II. S. 814.

¹⁵⁶⁹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. I. s. 195.

4. 21. 13. İsa Baba Zaviyesi

Alâüddevle Bey zaviye yanında bir arazi, bir bahçe ve iki bağı vakfetmiştir¹⁵⁷⁰.

4. 21. 14. Kalendir Köyünde Ayrılgan Hacı Dede Zaviyesi

Süleyman Bey zaviyeye Karahait Nahiyesine tâbi Agce Su yakınındaki Hacı Bükü Köyü ile mezarası Eymirlice'yi ve buradaki değirmeni vakfetmiştir¹⁵⁷¹.

4. 21. 15. Kara Dede Zaviyesi

1526 yılında Karahait Nahiyesi'ne bağlı Kayapa Köyü'nde¹⁵⁷² bulunan zaviyenin yeri 1563 tahririnde aynı nahiyenin İncirli Köyü'nde¹⁵⁷³ gözükmektedir. Bulunduğu Köyün gelirinin zaviye'ye vakfedildiğine dair tahrir defterlerinde herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte zaviye'ye her iki tarihte de 735 akçe gelir vakfedilmiştir (Arazi. Yıl-1526, senelik Hâsılı-735, Yıl-1563, Senelik Hâsılı-735). Zaviyenin yeri bugün belli değildir.

4. 21. 16. Karakırokeş Viranı (Karakır “Seksan Viran”) Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kırakırokeş viranı zaviyesine ait vakıflar:

87- Çormiş tevabiinden Karakırokeş viranı zaviyesi için Mihalviran Mezarası¹⁵⁷⁴ ve Tekyeli Karyesinin yarısı ile birlikte mezkûr Köyün yarısını vakfeyleti¹⁵⁷⁵.

4. 21. 17. Kapuluca Köyünde Alâüddevle Bey Zaviyesi

Köyün Güvercinlik Mezarası zaviyeye vakfedilmiştir¹⁵⁷⁶.

¹⁵⁷⁰ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. I. s. 39.

¹⁵⁷¹ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. I. s. 166.

¹⁵⁷² BA TD 402, sah. 855; BA TD 998, s. 467.

¹⁵⁷³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. I. s. 195.

¹⁵⁷⁴ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kırakırokeş viranı zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁷⁵ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir defteri*, C. II. s. 793.

¹⁵⁷⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 139.

4. 21. 18. Keremüttin Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Keremüttin Zaviyesi ait vakıflar:

77- Hanziri tevabiinden Şolak Karyesinde Keremüttin Zaviyesi için mezkûr karye (solak) nin dörtte birini ve içindeki bir değirmeni ve Donamız Dönkesi ve Hanziriye tâbi Sarı oğlan kurbunda çiftlik ile beraber sair maruf mezraları vakfeyledi ¹⁵⁷⁷.

4. 21. 19. Kesik (Kesek) Viran Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kesik Viran zaviyesi ait vakıflar:

78- Alâüddevle Bey Hanziri'ye tabi Kesik Viranı Köyünün tamamı, Fakihler ve Fakih Denlü Köylerinin yarısı ile Söğütlüce ve Divane Şeyh Gölü mezralarının yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵⁷⁸. Bunlar hepsi Hanziri tevabiinden olup mezkûr Karyenin yarısını Akarca Zaviyesine vakfeyledi ¹⁵⁷⁹.

4. 21. 20. Kızıl Bük Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey aynı Köyün yarısını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵⁸⁰.

4. 21. 21. Köstere (Köstire) Kalesi Zaviyesi

Alâüddevle Bey Köstire (Köstire) Kalesi mezrasının yarısını aynı köyde bir değirmen ve araziyi, Köstire'ye tabi Kilise Mezrasının malikânesini, Lülüce mezrasının malikâne ve divanisini, Kızıl Kilise ve Zaviyecik Mezralarını zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵⁸¹.

¹⁵⁷⁷ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Keremüddin zaviyesi ait vakıflar.

¹⁵⁷⁸ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 135.

¹⁵⁷⁹ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Kesik Viran zaviyesi ait vakıflar.

¹⁵⁸⁰ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 132.

¹⁵⁸¹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Köstere Kalesi Zaviyesine ait vakıflar:

92- Yukarda adı geçen vakıf Köstere Kalesi Zaviyesi'ni vakfedip (o zaviye için Köstere Kalesi mezrasının yarısını tayin eyledi.) ve yanındaki arazi ile birlikte bir değirmen ve kilise Mezrası mâlikhânesinin ve Lülece divanî Mezrası ve malikânesini ve keza zaviyecik kurbunda Kızıl Kilise Mezrasını ve Köstere'ye tabi zaviyecik mezrasını vakfeyleti ¹⁵⁸².

4. 21. 22. Mamasa Köyünde Alâüddevle Bey Zaviyesi

Mamasa Köyü ile Duşri Mezrası zaviyeye vakfedilmiştir ¹⁵⁸³.

4. 21. 23. Mancıklar Köyünde Alâüddevle Bey Zaviyesi

Mancıklar Köyünün 1/4 ü zaviyeye vakfedilmiştir. Köyde XVI. yüzyılda Karatay evladı mütemekkindi ¹⁵⁸⁴.

4. 21. 24. Melenk Köyü Zaviyesi

Melenk Köyü Köstere'ye tâbi idi. Alâüddevle Bey Köyün yarısını zaviyeye tahsis etmiştir. Zaviyeyi Şehsuvar Bey yaptırmıştır ¹⁵⁸⁵.

4. 21. 25. Melik Arslan Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Melik Arslan Zaviyesine ait vakıflar:

88- Ve yine Çormışk tevabiinden Kırcavenk Karyesindeki Melik Arslan Zaviyesi için mezkûr karyenin yarısını vakfeyleti ¹⁵⁸⁶.

¹⁵⁸²590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Köstere Kalesi Zaviyesine ait vakıflar.

¹⁵⁸³ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 769.

¹⁵⁸⁴ Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 763.

¹⁵⁸⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 137.

¹⁵⁸⁶590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Melik Arslan zaviyesine ait vakıflar.

4. 21. 26. Melik Gazi Zaviyesi

Burada Süleyman Bey'in kızı Mısır Hatun ile Halil Bey'in türbeleri bulunmaktadır. Türbeler Pazarören'in 8 kilometre kuzey doğusunda zamantu kalesi dibindedir. Alâüddevle Bey Melik Gazi zaviye ve Mescidi ile türbelerin tamiri için Aşidin, Yarık Taş, Vasilin, İnek Çayırı, İli Viran, fakih Ekinliği, İüdecik, Eski Tekye, Buzağı Çayırı, Kızılca Mescit Mezraları ile türbeler yakınındaki arazileri vakfetmiştir¹⁵⁸⁷.

4. 21. 27. Meradiz Köyü Camii

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Meradiz Köyündeki Cami ait vakıflar:

48- Meradiz karyesindeki cami için Kemer Nahiyesinde vaki Davküd isimli çiftliği vakfetti.

49- Kebir Bağdat hanının tamirine orada vaki ve Çiftlik namı ile maruf araziye... Ve rüsumu ile vakfetti¹⁵⁸⁸.

4. 21. 28. Özencik Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Özencik Köyü ile Gecelik Viranı ve Gedüklü Mezralarını zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁸⁹.

4. 21. 29. Sa'dül Aziz Zaviyesi

590 numaralı vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Sad'ül Aziz Zaviyesi'ne ait vakıflar:

56- Mer'aş kurbunda Sadül'aziz zaviyesi için mezkûr zaviyeden ayrılan araziye ve araziye bitişik meyveli ağaçlarla beraber bir bağı ve Kemer Nahiyesinde bir değirmeni ve değirmen kurbundaki araziye vakfeyletti. Bundan sonra cenab-i emir-i kebir evvelki

¹⁵⁸⁷ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 676-681-684-685-687-688-731.

¹⁵⁸⁸ 590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddevle'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Meradiz Köyündeki Cami ait vakıflar.

¹⁵⁸⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 135.

vakfiyesinde zikrolunduğu üzere Eblastin (Elbistan) şehrinde Mescidi Cami-i Kebiri tamir ve bedesteni ve dükkânları bina ve Babaiyye zaviyesini ve Mescidi ve üzerindikilerle kubbeyi (Medrese olması muhtemeldir) inşa eyledi ve bunlara müderris ve imam ve şeyh nasb ve tayin eyledi¹⁵⁹⁰. Alâüddeve Bey zaviye yanında bir bağ ve bir arazi ile Kemer Köyünde bir değirmeni zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁹¹.

4. 21. 30. Serhor Köyünde Kara Tanı Zaviyesi

Alâüddeve Bey Köyün gelirini Kara Tanı'nın ruhu için onun zaviyesine vakfetmiştir¹⁵⁹².

4. 21. 31. Şolak Köy'ünde Seyyit Keremüttin Zaviyesi

Alâüddeve Bey Şolak Köyü gelirinin dörtte birini, bu köyden bir değirmeni ve Tunamış Dökmesi Mezrası ile Hınzırı'ye tâbi Sarıoğlan Mezrasında bir çiftliği zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁹³.

4. 21. 32. Tac-İn Köyünde Şeyh Selahattin Zaviyesi

Alâüddeve Bey Çörmüşek'e tâbi Tac-İn Köyünü Zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁹⁴.

4. 21. 33. Tut Alanı Köyü Zaviyesi

Tutalanı Köyü XVI. yüzyılda Güvercinlik Nahiyesine tabi idi. 1563'te Divane İsalu Cemaatinin ekinliği olan köyde 26 vergi nüfusu bulunuyordu. Alâüddeve Bey Köyün yarısı ile Kara Tanıl, Ali Pınarı, Soba ve Bel Ferhad Mezralarını zaviyeye vakfetmiştir¹⁵⁹⁵ Güvercinlik Nahiyesi'ne bağlı Tut Alanı Köyü'nde bulunan zaviyenin geliri 1526 yılında 1425 akçedir¹⁵⁹⁶. (K. Tut Alanı. Yıl-1526, Senelik Hâsılı-1525.)

¹⁵⁹⁰590 numaralı vakfiye-i Anadolu rabi adlı vakfiye defterinin 105'inci sahife ve 98'inci sıra numarasında kayıtlı Süleyman Beyoğlu Alâüddeve'ye ait 906 tarihli vakfiye'de Sad'ül Aziz Zaviyesi'ne ait vakıflar.

¹⁵⁹¹Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 139.

¹⁵⁹²Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 138.

¹⁵⁹³Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 135.

¹⁵⁹⁴Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 761.

¹⁵⁹⁵Yinanç ve Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, C. II. s. 345-349.

¹⁵⁹⁶BATD 402, sah. 896; BA TD 998, s. 432.

4. 21. 34. Yassı Pınar Köyü Zaviyesi

Alâüddevle Bey Hınzırı'ye tâbi Yassı Pınar Köyünü zaviyeye vakfetmiştir ¹⁵⁹⁷.

4. 22. BAZI ZAVİYELERE AİT VAKFİYE SURETLERİ

T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Müceddet Anadolu 8 adlı ve 594 numaralı defterin 206 sahife ve 149 sırasında kayıtlı Alâüddevle Han'a ait Evaili Rebiülevvel-887 tarihli zaviyelere ait bazı vakfiyelerin vakfiye suretleridir. Bu dahi; Bişükrü sipas ve senai pasâs ve hamdi bikıyas ol halıki cinmi vennas ve rezzakı esnafı ecnas lâyıık ve sezavardırki enamili efdalı zülaklâm tahriri taklil ve safi rububiyetinde rengi sergerdan ve akvamı efhamı serirevan sakameyan divanı azametinde acz ve kasır ve hayrattan sanii eltafi bîhilâf ile (elem nahlûkküm min main mehin fecealnahü fi kararın mekin) müstedasınca bir katra abi meni' bunca eşkâl ve suret tezyin ve terkip ve tertib eyledi fetebarekallahü ahsenül-halikin sahibi makamı Mahmut ve şefii ruzi mev'ud ve mahub olan Muhammet Resulullah hazretlerinin ruhu mutahhara ve ravzaı münevvere ve türbei muattaralarında olsun ki turabı cemilânı zelilan safayı buyi hava kemal ile gülşeni çeşmei azizan nur ve sürur ruşen oldu ve sallallahü aleyhi veselleme ve eshabıhi ki her biri rafii rayatı dinî mübin ve camii âyatı şer'i metindir. Rıdvanullahi tealâ aleyhim ecmain. Çün hazreti Rabbil izzet cellet kudretühu (veinteuddü nimetallahi lâtuhsuha) muktezasınca insana ihsan eylediği mevahib ve atayayı celilenin şükrü umumen efradı insandan her ferde lâzım ve labüd olup fani dünyayı menzili rihlet ve makamı beyt ve tecrube mihnet ve hatiri âfet olup naibi melal dahi itlâf ve ifnası emri mukarreri düğün bilüp işbu tahriri kitabı şeriatı behcet şiar ve hitabı lâtifî meserret dışar essultan binis sultan Alâüddevle han elma' tufü biavatifil melikil mennan lâzale Mahmuten ve mesuden ilâ yevmil ciran hazretleri liveşhillâhil-kerim ve hereben min azabın elim lâyenfeu malün velâbenune illâ menetallehe bikalbin selim mucebince tahtı tasarrufunda olan emlaklerinden zülkadir Seyyit İbrahim vilâyetinde Bozok sancağında Çadırardıç nam karyeyi vakf edüp hududu ki şimal tarafı Akcasıvakulak ve hayat emrut ve yelliburun ve Şeytan Sekisi ve garb tarafı Sarı Baba ve Kabak Tepe ve Tuz ve Kaya ve Butraklıya varınca bu hudud ile mahdut olan arazinin mahsulâtını vakıf ve şart eylediği tevliyet mademki vakıfı mezbur kendi hali hayatta kendi mütevellî olup kendinden sonra zükûrunun aslahı ola badehu

¹⁵⁹⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 136.

evlâdı evlâdı ve evlâdı evlâdı evlâdı ola evlâdı münkariz olicez zülkadırSeyyitİbrahim neslinden aslahı kim ise ol ola ve evlâdı mezbur karye-i mezbureyi vakf edüp teslim edüp mütevellî ettikten sonra ademi lüzumuna binaen kavlınden rücu' kasd ettikte mütevellî eimmei müctehidin Mücceret vakf eyledim demekle vakıf sahih olduğuna binaen muaraza ve dava ettikten sonra sami vakt ve muvakkıl kitab vakıf ve hüküm edüp ketb olundu birmü'mini Müslim ve âlim ve cahil vakfı mezburu tebdil ve tağyir ve tezvîr edüp kuyuduna muhalif amel eyliyeler eğer ederler ise hak taalânın rahmetinden mahrum ve mehcür ve merdud olalar kema kalâllahü tealâ men bedelehu badema semiahu feinnema ismihu alellezine yübeddilûnehu innallahe semiun-alim. Hurrîre fi evaili şehri Rebiülevvel sene seb'a ve semanine ve semane mie.

ŞUHUDÜLHÂL

Sevündük Fakıh ibni Davut.

Seydi Veli ibni şeyh Yakup.

Veled bini Evrak.

Kara Fakıh ibni Sefe

Devlethan Fakıh ibni Mansur ¹⁵⁹⁸.

Dulkadıroğulları Devleti, bulunduğu konum itibariyle mutasavvıfların ilgisini çekmiş; bu sebeple özellikle Türkistan'dan Anadolu'ya göçen şeyhler, çevreleriyle birlikte bir süre burada ikamet etmişlerdir. Türkistan orijinli tarikatların şeyhleri Ahmet Yesevi'ye bağlı olup Moğol istilası yüzünden Anadolu'ya göçmek zorunda kalmış; başlangıçta bunlar bağımsız hareket etmeyi ve kendi adları ile anılan tarikatlar kurmayı tercih etmişlerdir. Dede Garkın, Baba İlyas-ı Horasani, Hacı Bektaş-i Veli gibi ünlü Türk asıllı mutasavvıflar, Maraş ve çevresi başta olmak üzere Türkistan'da o zamanlar yaşanmakta olan Anadolu'ya Türk tasavvuf kültürünü taşımışlar; bu topraklara milli bir karakter kazandırmışlardır. Yukarıda adları zikredilen şeyhler, dönemin Türkiye Selçuklu hükümdarı 1. Alâettin Keykubat'tan ilgi görmüşlerdir. Gıyasettin Keyhüsrev'in aldığı yanlış haberler doğrultusunda Baba İlyas-ı Horasani'nin müritleriyle meydana gelen çatışmalar sonucunda Anadolu' da beklenmedik acılar yaşanmıştır.

¹⁵⁹⁸ T. C. Vakıflar Umum Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Mücedded Anadolu 8 adlı ve 594 numaralı defterin 206 sahife ve 149 sırasında kayıtlı Alâüddeve Han'a ait Evaili Rebiülevvel-887 tarihli zaviyelere ait bazı vakfiyelerin vakfiye suretleridir.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş aşamasında Osman Gazi ile Orhan ve Murat Beyler, yukarıda zikredilen manevi potansiyeli değerlendirme yönüne gitmişler; önde gelen Babailer ve onların çocuklarıyla Bektaşiler bu beylerin yanında yer alarak onlara Osmanlı Beyliği'ni devlet olarak örgütlenmede danışmanlık yapmışlardır. Babailer'in tarikat silsileleri Hz. Ali 'ye kadar götürüldüğü ve en önemlisi Türkiye Selçuklularına muğber oldukları için olsa gerek Sünnilik dışı bir hareket olarak algılanmış, bu yüzden kendilerine haksızlık yapılmıştır. Osmanlı'nın kuruluş yıllarında Beylerin yanında yer alanların muteber insanlar olarak addedildiğine bakılırsa Babailerin Sünni olmaları dışında bir ihtimal kalmamaktadır.

Maraş ve çevresi başta olmak üzere Anadolu'da gayri süniliğin ortaya çıkıp yayılması, XV. yüzyıl sonlarında vuku bulmuştur. Şah İsmail şeyhi bulunduğu Safevî liği önce Dulkadir Ülkesinde yaymaya çalışmış. 1501'de tarikat devlete dönüşüncü öncelikle bazı Dulkadirli topraklarını sınırları içine katmıştır. Şah İsmail Alâüddevle Bey'i korkutma yönüne gitmiş; onun Osmanlı ile güç birliğine gitmesini engellemiştir. Alâüddevle Bey'in izlediği denge politikası kendi sonunu hazırlamış; Çaldıran'da Şah İsmail'i yenen Yavuz Sultan Selim, arkasından Dulkadıroğulları topraklarını Osmanlı sınırları içine almıştır.

Türk tasavvuf kültürü, Dulkadirli toplumunun şekillenmesinde etkin rol oynamış, ancak Dulkadirliğin birlik beraberliği de bu yolla bozulmuştur. Osmanlı ve Dulkadirliğin ayrı dünya görüşüne sahip olan Safevî müridi çok sayıda Dulkadirli Türkmen kendi vatanlarını terk ederek Şah İsmail'in yanına göç edip gitmiş; şeyhleri tarafından yeni kurulan Safevî Devleti'ne hizmet etmişlerdir. Dulkadirli Eyaleti'nde güvenlik Osmanlılar tarafından da tam olarak sağlanamamış; Safevî müritleri Celâli adıyla teşkilatlanarak Anadolu'da uzun süre karışıklık çıkarmışlardır. Alâüddevle Bey, Safevî yapılanmasını engellemek için büyük çabalar harcamış; bu çerçevede, başta Maraş şehir merkezinde olmak üzere Maraş' a bağlı köylerde çok sayıda zaviye inşa ettirip buralara zengin vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca toplumuna yön vermek için Bektaşilik, Halvetilik, Gülşenilik, Bayramilik gibi Safevî liğe o zamanlar karşı olduğu bilinen tarikatların mensuplarını korumaya ve ülkesinde bunların ikametlerine alt yapı oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Şah İsmail'in daileri aracılığıyla yaptığı propagandalar sonunda halkının hatırı sayılır bir kısmı Safevî Tarikatı'na mürit olmuşlardır.

XIV VE XVI. YÜZYILDA ANADOLU VE DULKADİROĞULLARI ÜLKESİNDEKİ TEKKE VE ZAVİYE

Tekke

Ümmet Himmet Baba Camii, Türbesi ve Tekkesi; 1

Maraş'ta Dulkadiroğulları'na Ait Zaviye; 13

Afşin Zaviye; 8

Çağlayan Çerit; 1

Elbistan Zaviye; 7

Göksun Zaviye; 1

Pazarcık Zaviye; 7

Kayseri Zaviye; 15

Sivas (Gemerek) Zaviye; 2

Osmaniye (Haruniye) Zaviye; 3

Yozgat (Akdağ) Zaviye; 4

Yerini Tespit Edemedigimiz Zaviye; 31

Dulkadirli Ait Mimari Eser'in Toplamı (Tespit Edilebilen)

Bedesten; 1

Buk'alar; 15

Cami; 45

Çarşı; 5

Çeşme; 6

Değirmen; 3

Dink; 1

Dua Kubbesi; 1

Hamam; 4

Han; 2

Hanlar; 2

Hastahane; 1

Kale; 5

Kastel; 1

Köprü; 5

Külliyeye; 5

Medrese; 17

Mescit; 45

Muallimhane; 1

Saraylar; 2

Su Hazinesi; 1

Tekke; 1

Türbe; 6

Zaviye; 78

SONUÇ

XIV- XVI. yüzyıldaki Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurulduğu coğrafyada ilk olarak kayıtlarda rastladığımız medeniyet Hititliler ait eserlerdir. Hititlerden günümüze Maraş'ta daha sonra Dulkadiroğulları ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamir ettirilerek içine de cami inşa edilen kale kalmıştır. Bu durumu belgeleyen pek çok eser şehir müzesinde sergilenmekle birlikte Maraş aslanı olarak bilinen ve çivi yazılı Aslan heykeli İstanbul arkeoloji müzesinden 2014 yılında Kahramanmaraşa getirilmiştir. Maraş ilinin tarihi Prehistorik Devre kadar uzanmaktadır. Prehistoryanın en son bölümü olan Neolitik Çağ'da Hititler MÖ 2000 Yılında Anadolu'da hüküm sürmekteydiler. Bu tarihten itibaren Maraş ilinde bir Hitit şehrinin kurulduğu bilinmektedir. Hitit Şehrinin tarihinin dördüncü bölümü olan bu küçük şehir devletinin adının Kurgun olduğu arkeoloji literatürüne Maraş aslanı adıyla bilinen aslan üzerindeki Hitit yazından anlaşılmaktadır. Maraş ismi markasî şeklinde geçmektedir. Hititlerden sonra Maraş MÖ 711 yılında Asurlular tarafından istilâ edildi. Bu sırada Maraş adı Margasî olarak telâffuz edilmeye başlandı.

MÖ 333 tarihinden sonra Makedonya kralı Büyük İskender'in doğu seferine Maraş üzerinden gitmiş ve bu uygarlığa ait birçok eser bugün şehir müzesinde sergilenmektedir. Maraş, Göksun ve Elbistan Ovaları'nın da içinde bulunduğu Kapadokya krallığı MS XVII. yılında Roma devletinin bir eyaleti haline getirildi. Roma imparatorluğu döneminde Toroslar'dan başlayarak, Orta Anadolu'ya ve Kuzey Suriye arasındaki yol güzergâhı üzerinde bulunan Maraş, Bizanslılar döneminde de oldukça önemli bir yer olduğu bilinmektedir. Roma imparatorluğu ikiye ayrılmasıyla Bizans'ın başına geçen Bizans imparatorluğu I. Justinianus'un çatışmalarına sahne olmuştur. (605-611) yılları arasında şehir Sasaniler'in eline geçti ve tekrar Bizanslılar şehri Sasaniler'den geri aldı. Roma imparatorluğu parçalanmasına kadar bu devletin egemenliği altında kalan Anadolu daha sonra Doğu Roma imparatorluğu sınırları içinde kalmıştır.

Maraş, Romalılardan sonra Müslümanlığın yayılması ile Arapların saldırısına uğrayarak Araplar ile Romalılar arasında el değiştirmiştir. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan

sonra Doğu Anadolu'dan Bizans hâkimiyetinin çökmesi üzerine, Ermeniler güneye doğru göç etmiş Fırat boylarında, Toroslarda, Çukurova, Maraş ve Urfa bölgelerinde küçük prenslikler kurmuşlardır. İmparator Romanes Diogenes'in doğu illerinin valiliğine tayin ettiği Ermeni asıllı komutan Philaretos, Maraş'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Bizans imparatorluğu Mikail Andırın Göksun, Elbistan, Araban, Tarsus, Misis, Antakya ve Urfa şehir ve kasabalarını ele geçirerek bir prenslik kurmuştur. X. yüzyılın sonlarına doğru Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya ilerlerken Ermeniler bu bölgelerde tutunamayıp çekilmeye başlamışlardır. Maraş sık sık Müslüman Araplar ile Bizans arasında el değiştirmiştir. Her defasında Bizanslılar tarafından harabe haline getirilen Maraş'ı Müslümanlar yeniden imar etmiştir. MS VII yüzyılın ortalarından X. yüzyıl ortalarına kadar Müslümanların idaresinde kalan Maraş, Türkler tarafından fethedilinceye kadar Bizans imparatorluğunun eline geçti. Bizans İmparatorluğunun III. Leon'un Maraş doğumlu olması nedeniyle şehre krallar şehri adı da verilmiştir.

Emeviler döneminde muaviye (661-680) Bizans'a karşı sınır şehirleri inşa edilirken fethinden beri harabe halinde bulunan Maraş'la asker ve ahali göndererek kalesi tamir ettirilmiş ve Anadolu'ya gaza eden mücahitlerin hareket üssü haline getirilmiştir. II. Mervan'ın halifeliğinin son zamanlarından Maraş yeniden ele geçirildi. Abbasiler zamanında Maraş'ta İslam-Bizans çatışması devam etti. Abbasiler döneminde İslam orduları Maraş bölgesinde iki önemli üs edindi. Abbasi halifesi Harun Reşit zamanında bu bölgede birçok mücadeleler gerçekleşti. Avazım şehirleri kurularak bu şehirlerde garnizonlar oluşturuldu. Müslümanlar her yıl iki defa Anadolu içlerine kadar gaza akınlarından da bulunmaya başladı. Özellikle Maraş şehri bu akınların geçiş noktası olması sebebiyle önem kazanmaktaydı. Kasım 1114'te şehir büyük bir deprem sonunda yıkıldı. 1124'te Danişmentli Muhammet b. Emir Gazi, Maraş yakınlarına kadar geldi. II. Kılıç Arslan Maraş bölgesini rahatsız eden Ermeni Toros'un üzerine yürüdü. Elbistan üzeri Maraş'a inerek Sultan Kılıç Arslan hudut vilayetlerine yurtluk ve ocaklık olarak Türkmen beylerine bıraktı.

Sultan İzzettin Keykavus Maraş emiri Hasan Bey'in isteği üzerine Halep hükümdarının da yardımıyla Ermeniler üzerine sefer yaptı. Sultan Alâettin tahta çıktıktan sonra Anadolu'daki asilzadeleri tek tek ortadan kaldırdı. Anadolu'ya yerleşmek üzere çaba gösteren, Selçuklular yıkıldıktan sonra yerine Anadolu Selçuklu kurmuştur. Bu dönemde Maraş, Müslüman Araplar arasında sık sık el değiştirmiş ama genel olarak Selçukluların elinde kalmıştır. Maraş, birçok şehrin olduğu gibi gerek

Büyük Selçuklu ve gerekse Anadolu Selçukluları zamanında Avrupa ülkelerinin birleşik Haçlı ordularının güzergâhı olmuştur. Haçlılar bütün çabalarına rağmen Türkleri Anadolu'dan atamamışlardır. Ayrıca da bu bölgelere de kesin hâkimiyet sağlayamamıştır. Selçuklu döneminde Anadolu'da Türkler, Bâtîni fikirler, Şamanizm'den kalma yaşantılar Hristiyanlık ve daha değişik inançlarla muhatap olmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde Türk tarihinin en karışık dönemlerini yaşadılar. Bu karışıklık döneminin en iyi şekilde üstesinden gelen Selçuklular, Osmanlılarda meyvesini verecek olan bu bahar fırtınasını, alınlarının akıyla savuşturdular. Tasavvuf erbabının büyük bir kısmı kendi ülkesini terk etmeyip Moğollara karşı mücadelelere girişmiştir. Diğerleri Anadolu'nun batısına doğru ilerleyerek daha sonraki fütuhatin manevi yönünü ve mayasını oluşturmuşlardır. Oradan da Moğol etkinliğinin zayıf olduğu Batıda kalan uç bölgelerine, kitlelere dinî heyecanı aşıl原因an, elinde kılıçla harbeden gözü pek unsurlar olarak göç edip Serhatlara dağılmışlardır. Bölgelere dağılan sufi gruplar eski yurtlarının örf, adet, dinî adâb ve erkânını da taşımışlardır ve aynı zamanda fütuhattan önderlik görevini de icrâ etmişlerdir. Moğol istilasının önünden, Önasyanın batısına ve kuzeyine doğru, Anadolu topraklarına gelen Türkler, daha önceden buralara yerleşmiş olan Türklerle aynı inanç ve "Türk Cihan Hâkimiyeti" mefkûresini taşıyanların soy aile üyeliği gibi yakınlıkları da bölgenin fethinde etken olmuştur. Burada, şu hususa işaret etmek gerekir ki Moğol istilasından önce Suriye, İran, Horasan, Irak gibi İslâm ülkelerinde yaşayan çeşitli sufiler, Anadolu topraklarına gelip buralarda kuvvetli tasavvuf cereyanları oluşturmakta başarılı olmuşlardır. Bunlar arasında Mevleviliği tesis eden Mevlâna Celaleddin Rumi'nin yetiştiği XIII. yüzyıl, Anadolu Selçuklusunun en bunalımlı devri olmuştur. Gıyasettin Keyhusrev devri kargaşalıklarla ve savaşlarla geçmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi üzerine, meydana gelen boşlukta kurulan beylikler arasında kardeş kavgaları başladı. Haçlı seferlerine karşı duran ve yorulan Türk milleti, bu defa da kardeş kavgaları ile yorulmaya devam etti. Moğol istilası da bu dönemde büyük yıkımlara sebep oldu. Bu kargaşa sırasında Dulkadiroğulları Beyliğinin tarih sahnesine çıktığını görmekteyiz. Dulkadiroğulları Beyliği, Bozokların Günhanoğulları kolundan, Bayat boyuna mensup olan boylardan biridir. Bu Beyliğin kurucusu Zeynettın Karaca Bey olup babasının adına izafeten Dulkadiroğlu dendiği için bu beylik de bu adla anılmıştır.

Dulkadiroğulları Beyliği, 1337 tarihinde kurulmuş ve 1522 yılında Sultan Selim'in bu beyliği topraklarına katmasına kadar yaklaşık 185 yıl yaşamıştır. Dulkadiroğulları Beyliği, en geniş zamanında bugünkü adlarıyla, Kahramanmaraş ve Elbistan merkez olmak üzere Adıyaman, Malatya, Kayseri, Hatay, Gaziantep topraklarının önemli bir kısmında ve Konya'ya sınır olacak kadar oldukça geniş bir coğrafya üzerinde hâkimiyet kurmuştur.

Zeynettn Ahmet Karaca Bey, Garsüttin Halil Bey, Şaban Süli (Sevli) Bey Sadaka Bey, Nasirettin Mehmet Bey, Süleyman Bey, Melik Arslan Bey, Şahbudak Bey, Şehsuvar Bey, Şahbudak Bey - İkinci defa- Alâüddeve Bozkurt Bey ve Ali Bey olmak üzere hanedandan on iki bey, bu beyliği yönetmiştir.

Dulkadiroğulları; bu coğrafyada güneyde Mısır Memluklu devleti, doğuda Akkoyunlular, batıda Karamanoğulları ile Sivas'ta kurulan Danişmendlilerle komşu oldu. Gerek Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasından ve gerekse Osmanlının fetret devri ve sonrasında Dulkadiroğulları, çeşitli sebeplerle, komşularıyla savaşmak zorunda kaldı. Değişik zamanlarda savaştığı bu beyliklerle ve Osmanlı Devleti ile bazen ittifak kurdu bazen de çetin savaşlar yaptı.

Dulkadiroğulları, gerek gördüğünde komşu ülkeleriyle akrabalık bağları oluşturmak için evlilik müessesesinden faydalanmıştır. Gerek başka hanedanlardan aldıkları kızlar ve gerekse başka hanedanlara gelin olarak gönderilen kızların tamamının ismi bilinmemektedir. Bunlardan çoğu zaman "Bey'in eşi veya Bey'in hanımı" olarak söz edilmiştir. Bu durumun o zamana ait bir kültürel durum olduğu düşünülmektedir. İsmi bilinenlerden Benlü (Beglu) Hatun, önce Şah İsmail'e söz verilmiş ise de sonradan mezhep farklılığı dolayısıyla verilen sözden vaz geçilmesi ile araları açılmış Şah İsmail'in Osmanlının da tasvibini de alarak Dulkadirli Beyliği Elbistan'ı basarak tahrip ettiği gibi, hanedanın mezarlarını dahi tarumar ettirmiştir.

Dulkadiroğulları Beyliğinden başka hanedanlara gelin giden Dulkadirli kızları, çevrelerine büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bu gelinlerin adlarına Camiler, hanlar, hamamlar, çeşmeler yaptırıldılar. Dulkadirli hanedanından bilhassa Osmanlı'ya gelin giden kızlar bugün bile ayakta duran çok sayıda ve çeşitli eserler yapılmasını sağladılar ve vakfiyeler kurdular. Bu gelinlerden bazıları sultan eşi, bazıları da sultan annesi oldu.

Dulkadirli Beyliği, toplumun düzenini sağlamak, ekonomisini düzeltmek ve vergi işlerini düzenlemek üzere “Maraş Kanunnamesi” adı altında bir kanun çıkartmıştır. Osmanlı devletinden önce “Kanunu Dulkadiye” diye yürürlükte olan Dulkadir kanunlarında; kabilelerden halka, gayr-ı Müslimlere, tüccarlardan, hastalardan, herkesten alınacak vergiler ile tımar sahiplerinden alınması gereken vergiler belirtilmiştir. Ayrıca bostandan, bağdan alınacak vergiler ile yörüklerin sahilden yaylaya, yayladan sahile giderken gümrük vergisi alınan yerlere ödenmesi gereken aynî veya nakdi vergilerin miktarları gösterilmiştir.

Vergisini vermeyenlere ve suç işleyenlere verilecek cezalar da bu kanunnamelerde ayrı ayrı belirtilmiştir. Örneğin hırsızlığı saklayana on akça para cezası verilmesi gibi. Bu suçu kâfir işlerse müslümandan alınanının yarısı alınacaktır. Biri birinin saçını sakalını yolsa yirmi akça, fakir ise on akça ceza alınacaktır. Bir kimse, kaz, tavuk, ördek çalsa bir akça; at çalarsa elin kesilmesi veya 200 akça ceza verilmesi gibi. Dulkadirlielerin Maraş Kanunnamesi Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonrada kullanılmıştır.

Dulkadiroğulları Beyliği’nde bilhassa Alâüddeve döneminde yapılan ve günümüze kadar gelen ve aktivitesini halen sürdüren mimari eseler bulunmaktadır. Bu mimari eserlerden tespit edebildiklerimizden günümüze ulaşan ve ulaşamayanların listesi aşağıda gösterilmiştir.

Dulkadirlielere Ait Mimari Eserler Listesi

Adıyaman’da 1 Cami; Antakya’da 1 Çeşme; Elazığ Harput’ da 1 Kale; Gaziantep’te 3 Cami, 3 Medrese, 2 Han, 1 Su Haznesi; Malatya Darende’de 3 Cami; Kahramanmaraş’ta 5 Külliye, 12 Cami, 14 Mescit, 2 Han, 6 Medrese, 1 Muallimhane, 5 Çeşme, 1 Türbe, 15 Buk’a, 5 Çarşı, 1 Dua Kubbesi, 3 Değirmen, 3 Köprü, 1 Bedesten, 4 Hamam, 1 Kastel, 1 Dink, 2 Saray, Osmanlı Hâkimiyetine Girdikten Sonra Dulkadirli Ülkesinde Dulkadirli Tarafından Yaptırılan Yerini Tespit Edemediğimiz 12 Mescit; Kayseri’de 1 Hastahane (Meczumîn-Cüzzamlılar), 1 Kayseri Kalesi, 1 Bünyan, 1 Cami, 1 Pınarbaşı, 11 Cami, 9 Mescit, 5 Medrese, 2 Türbe, Kırşehir’de 7 Cami; Sivas’ta 1 Gemerek, 1 Cami, 2 Mescit, 1 Köprü, 1 Pazarören, 2 Mescit, 1 Medrese, 2 Türbe, 1 Köprü; Osmaniye’de 1 Bahçe, 1 Cami, 1 Kadirli, 1 Cami, 1 Haruniye, 1 Cami, 1 Kozan,

1 Cami, 1 Mescit, 1 Kadirli, 1 Medrese; Yozgat Çandır'da 2 Cami, 5 Mescit, 1 Türbe; Kudüs'te 1 Medrese.

XIII.- XIV. Yüzyılda Anadolu'da Dulkadiroğulları Ülkesindeki Tekke ve Zaviyeler

1 Tekke; 1 Ümmet Himmet Baba Camii, Türbesi ve Tekkesi; Maraş'ta Dulkadiroğullarına Ait 13 Zaviye; 8 Afşin Zaviye; 1 Çağlayan Çerit; 7 Elbistan Zaviye; 1 Göksun Zaviye; 7 Pazarcık Zaviye; 15 Kayseri Zaviye; 2 Sivas (Gemerek) Zaviye; 3 Osmaniye (Haruniye) Zaviye; 4 Yozgat (Akdağ) Zaviye; 31 yerini tespit edemediğimiz Zaviye.

Dulkadirli'lere Ait Mimari Eser'in Toplamı (Tespit Edilebilen); 1 Bedesten; 15 Buk'alar; 45 Cami; 5 Çarşı; 6 Çeşme; 3 Değirmen; 1 Dink; 1 Dua Kubbesi; 4 Hamam; 2 Han; 2 Hanlar; 1 Hastahane; 5 Kale; 1 Kastel; 5 Köprü; 5 Külliye; 17 Medrese; 45 Mescit; 1 Muallimhane; 2 Saraylar; 1 Su Hazinesi; 1 Tekke; 6 Türbe; 78 Zaviye.

Dulkadiroğulları döneminde büyük hattatlar yetişmiş, kuyumculuk, keçecilik, özel giyim modelleri, ayakkabıcılık, dokumacılık, bakırcılık, nakış-dikiş, simsırma, ağaç oymacılığı gibi el sanatlarında oldukça önemli eserler ortaya konulmuştur. Özellikle dikiş-nakış ile simsırma işlerinde mahallî özelliği olan eserler dikkati çekmektedir.

Sağlıkla da ilgilenilmiş, bilhassa Cüzzam hastalığının yaygın olduğu bu dönemde Kayseride bir Cüzzam hastanesi bulunan zaviyeye büyük bir vakıf yapıldığı gibi kahramanmaraşta halen "Uyuz Pınarı" diye bilinen ve halkın faydalandığı pınara da vakıflar verilmiştir. (EK-9 Bu pınara ait resim belirtilmiştir).

Beslenme ile ilgili olarak mahallî yemekleri oldukça meşhurdur. Osmanlı saraylarına gönderilen Dulkadirli Kızları Maraş'ın yöresel yemeklerini beraberlerinde götürmüşlerdir.

Dulkadiroğulları Beyliği, döneminde kurulan beyliklerden en uzun ömürlü olanıdır. Uzun ömürlü bir beylik kurulmasının ve yaşatılmasının en önemli sebepleri arasında hem komşularıyla ve hem de daha güçlenen Osmanlılarla olabildiğince iyi münasebetler tesis etmesi ve birtakım hatalar yapılmış olsa da kararlı bir siyasi görüşe sahip olması gösterilebilir.

Özetle bu çalışmamız neticesinde XIV- XVI. yüzyıldaki Anadolu'da kurulan Türk Beyliklerinden en uzun ömürlü Dulkadiroğulları Beyliği'nin Türk tarihindeki önemini ve yerini anlatırken, bu bölgelerde ve komşu devletlerle olan münasebetlerini ve bu münasebetler esnasında kültürel alışverişleri incelemeye çalıştık. Hâkimiyet sahalarındaki inanç manzumesindeki aktiviteleri ve yaptıkları mimari eserler gelenekleri, âdet ve örflerinin günümüz kadar ulaştığının tespitine çalışılmıştır. Çalışmamızın bu konudaki her şeyi yeteri kadar aydınlattığı iddiasında değiliz. Bu konuda yeni çalışmalar yapacaklara bir nebze de olsa katkıda bulunabilmek temmenimizdir.

KAYNAKÇA

YAZMA ESERLER

- Avu'l- Abbas Ahmet B. Yusuf Ed- Dımışkî, 1001 de Telif Ettiği Ahbarü'd- Düvel ve Asarü'l- Evvel Nuri Osmaniye Kütüphanesinde Yazma numro, 3042, Selim-i Evvel İçinde.
- Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi Nr. 1970 Vr. 52a97b.
- Cenabi, Nuri Osmaniye Kütüphanesinde Yazma C. II, numro 3100, Varak 353.
- Hadikatü'l Cevami, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247. Yine aynı Nüşhada Sah. 14 ve Sultan Selim Evveli.
- Kemaleddin, Taşköprülüzade, *Tarih Saf Yahud Tuhfetü'l- İcab*, İstanbul Tabı 1287, Cüzü Evvel.
- Mustafa Vazı Efendi, *El Belabülü'r-Rasiye Fi Mesail-İ Riyasiye Amasya*, El Yazması Aslından Halit Öcalan Tarafından İstinsah edilmiş olan Nüsha (Aslı Arşivimizdedir.)
- Şahin, Mustafayev, *Vostoçnaya Anatoliya: Ot Akkoyunlu Osmanskoy İmperii*. Moskova, Vostlit, 1994.

ARŞİV VE VAKFİYELER

- Anadolu Vakfiye Defteri 1200 ile 1267.
- Başbakanlık Arş. Evkaf-ı Hümayun Defterleri Tasnifi (EV), nr. 15511, s. 2.
- Başbakanlık Arşivi (BA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr. 1878, s. 2.
- Başbakanlık Arşivi Evkaf-ı Hümayun Defterleri Tasnifi (EV), m. 15721, s. 47.
- Başbakanlık Arşivi Evkaf-ı Hümayun Defterleri Tasnifi (EV), nr. 17024.
- Başbakanlık Arşivi Evkaf-ı Hümayun Defterleri Tasnifi (EV), nr. 18286, s. 1.
- Başbakanlık Arşivi Evkaf-ı Hümayun Defterleri Tasnifi (EV).
- Başbakanlık Arşivi İrade Evkaf, nr. 7.
- Başbakanlık Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr. 1878, s. 2.
- Başbakanlık Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr. 4983, s. 3.
- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defteri (BA TD) 402, s. 896.

- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defteri (BA TD) 998, s. 432.
- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defteri (BA TD), 402, 5. 908.
- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defteri (BA TD), 402, s. 814-890
- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defteri (BA TD), 998, s. 467.
- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defterleri (BA TD) 402, s. 983.
- Başbakanlık Arşivi Tahrir Defterleri (BA TD) 998, s. 527.
- Başbakanlık Arşivi Tapu Tahrir Defteri (TTD), nr. 998, s. 527-539.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mufassal Tahrir Defteri, no. 402.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Cevdet Evkaf (BOA. C. Ev). 122/6067.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Cevdet Evkaf (BOA. C. Ev). 566/28571.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Cevdet Evkaf (BOA. C. Ev). 621/31349.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Evkaf, nr. 25163.
- Evkaf Defterleri Tasnifi (HMH), nr. 554, s. 10.
- Gölpınarlı Abdulbâki; Menâkıb-ı Vilâyet-nâme, Haz. , İstanbul (tarihsiz).
- Kadime Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, m. 168, s. 232.
- Kanunname-i İhtisab-ı Bursa, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara 1998.
- Kuyûd-ı Kadime Arşivi, Tapu Tahrir Defteri, m. 168, s. 232.
- Vakıflar Arşivi (VA), Defter (D). 1159, vr. 44a.
- Vakıflar Arşivi (VA), Defter (D). 1966, s. 152.
- Vakıflar Arşivi (VA), Defter (D). No. 1135, vr. 13b.
- Vakıflar Arşivi (VA), Defter (D). No. 1157, vr. 50b.
- Vakıflar Genel Müd. Arşivi (VA). Vakfiye Defterleri (VKD). nr. 590, s. 105-107,
- Vakıflar Umum Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Müceddet Anadolu 8 adlı ve 594 numaralı defterin 206 sahife ve 149 sırasında kayıtlı Alâüddevle Han'a ait Evaili Rebiül evvel 887 tarihli Zaviyelere ait bazı vakfiyelerin vakfiye suretleridir. 928/1522 yılından düzenlenen ve 81 sayfadan oluşan Maraş Tımar Tevcih Defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, 124 numarada kayıtlıdır.
- Kahramanmaraş Müftülüğü Arş, Kod Sıra Nu.: 46. 00/811/032.

TAHRİR DEFTERLERİ

- Başbakanlık Arşivi, İcmal Tahrir Defteri, No. 998.
- Başbakanlık Arşivi, Tahrir Defteri, No. 402.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri (=TD) 124, s. 1 vd. ; TD 402, s. 1 vd; TD 998.

Severcan, Şefaettin, Kemal Paşa-Zade, *Tevarih-i Al-i Osman X Defter*, Ankara 1996, Tapu Kadastro Kuyüd-ı Kadime Arşivi, Tahrir Defteri, No. 101, Vrk, I.

Td 142 S. 56, 147; Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi M. 1969 Vr. 120b-121 A, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi M. 1970, Vr. 5 1 B-55b.

Veliyüddin Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, 1970 Vr. 79a3b

Veliyüddin Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, 1970 Vr. 52a

Veliyüddin Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı Nr. 1970, Vr. 55b-56b; Td 402'nin 414. Sahifesinde Sonradan Düşüldüğü Yazı Şeklinden Anlaşılan H. 938/M. 1531 Tarihli Kayıt.

Veliyüddin Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Nr. 1970 Vr. 52a97b.

Veliyüddin Efendi, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Nr. 1970 Vr. 56b.

DULKADRIYE DEFTERLERİ VE VAKFIYELERİ

2142 Nolu Defterin 140. Sahife 19. Sırasında Kayıtlı Maraş'ta "Sultan Alâüddevle Bin Süleyman Nasirettin Vakfı'na" 916 Tarihli Arapça Vakfiye. (Savaş, Mevhibe; Dulkadiroğulları'na ait vakfiyeler üzerinde bir çalışma, Kahramanmaraş 2011)

590 Numaralı Vakfiye-i Anadolu Rabit adlı vakfiye defterinin 105. Sahife ve 98. sıra numarasında kayıtlı Süleyman Bey Oğlu Alâüddevle'ye ait 906 Tarihli Vakfiye.

594 Numaralı Vakfiye-i Samim Adlı Defterin 205. Sayfa 148. Sıra Numarasında Mukayyed Şahruh Bey Bin Alâüddevle Bey'in Sekiz Yüz Doksan Dokuz Tarihli Arapça Vakfiye.

998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekir ve Arab ve Zü'l-Kadriyye Defteri (937/1530) Iı, Şam, Gazze, Safed, Salt- Adun, Halep, Hama-Humus, Trablus, Ayntab, Birecik, Adana, Üzeyir, Tarsus, Sis, Mar'aş ve Bozok Livaları, Tıpkı Basım, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Alâüddevle Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müd. Arşivi, Defter No. 594.

Alâüddevle Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müd. Arşivi, Defter No. 608.

Alâüddevle Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müd. Arşivi, Defter No. 1966.

Alâüddevle Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müd. Arşivi, Defter No. 590.

Anadolu Vakfiye Defteri 1200 İle 1267, (Ankara, 1992).

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Maraş Tımar Tevcih Defteri 928/1522 Yılından Düzenlenen ve 81 Sayfadan Oluşan 124 numarada kayıtlıdır.

Bozok Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, No. 30-31.

Halep Evkaf Defteri, Tapu ve Kadastro Gen. Müd. Arş. No. 556.

Kahramanmaraş Müftülüğü Arş. Kod Sıra Nu. 46. 00/811/032.

Kars-I Maraş Tahrir Defteri, Tapu Ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, No. 168.

Kayseri Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, No. 136.

Kırşehir Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, No. 139.

Konya Evkaf Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, No. 565. 584.

Malatya Tahrir Defteri, Başbakanlık Arşivi, No. 408.

Malatya Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi, No. 142. Yay. R. Yinanç - M. Elibüyük, Ankara 1983.

Maraş Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müd. Arşivi,

Müceddet Anadolu 22 adlı ve 608 numaralı defterin 273 Sahife 299. sırasında kayıtlı Alüddin-üd Devle Oğlu Şahruh Bey'e Ait Evail-İ Zilhicce/840 Tarihli Vakfiye, Hulasa-i Vakfiye: 2846, Kuyudu ve Vakfiye Numarası. 32/2689

Müceddet Anadolu 8 Adlı ve 594 Numaralı Defterin 206. Sahife ve 149 Sırasında Kayıtlı Alâüddeve Han'a ait Evaili Rebiül Evvel/887 Tarihli Vakfiye.

Sivas (Vilayet-İ Rum) İcmal Defteri, Başbakanlık Arşivi, No. I5.

Şahruh Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müd. Arşivi, No. 594,

Şahruh Bey, Vakıflar Genel Müd. Arşivi, Defter No. 594, S. 205.

MARAŞ TAHRİR DEFTERLERİ

Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde de Maraş'a ait bir Mufassal Defter (1563 yılına ait olan bu Mufassal Defter Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük tarafından 1988 yılında yayınlanmıştır.) (101, 108 numaralı) ve iki İcmal Defter (268, 329 Numaralı) vardır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci Tasnifi 315 numarada kayıtlı defter Sipahi Yoklama Defteridir. "Defter-i Yoklama-i Mevcuddı-ı Sipahiyan Liva-i Maraş" Kamil Kepeci. 315, Sah. I.) H. 987-M. 1579 Tarihli Defter Toplam 70 sayfa olup 1-31. Sayfalar Maraş Kazası'na ait Nahiyelerde bulunan Sipahileri ve bunların Dirliklerini İhtiva etmektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri Tasnifi'nde çalışma konusu ile ilgili olarak bir Mufassal Defter (402 numaralı), bir İcmal Defter (998 Numaralı) ve dört adet Tımar Tevcih Defteri (124, 142, 219 Ve 331 Numaralı) bulunmaktadır. Bunların haricinde Muhtelif numaralarda kayıtlı Tımar Ruznamçe Defterleri de vardır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifin de 142 numarada kayıtlı bulunan defter, 934/1527 tarihli ve tamamı 503 sayfadır. Defter, Maraş Elbistan, Kars, Hısn-ı Mansur, Zamantı ve Göstere'de bulunan Karaman Beylerbeyi ve Sancak Beyleri Hasları ile Zeamet ve Tımar Kayıtlarını İhtiva eden Tımar Tevcih Defteri'dir. Dulkadirli Beyliği'nin Osmanlı Topraklarına katılmasından sonra, buradaki Dulkadirli Dirlikleri Lağvedilerek Padişah Hassına katılır. Bunun üzerine bölgede çıkan Kalenderoğlu İsyanına Dulkadirli Türkmenleri büyük destek verirler. Çıkan bu isyanı bastırmak isteyen Osmanlı Devleti, Dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirli Sipahilerine Dirliklerinin iade edileceği sözünü verir, İsyanı katılan Dulkadirli'ler bunun üzerine isyandan vazgeçerler ve Kalenderoğlu İsyanı bastırılır. 142 Numaralı Defterin Tarihi itibariyle Bu isyandan sonra düzenlenme ihtimali yüksektir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifi'nde 124 numarada kayıtlı olan bu Tımar Tevcih Defteri, Maraş ve civarı hakkında bilgi veren en eski defterdir. 81 sayfa olan defterin 1-36 sayfaları arası Liva-i Elbistan'a ait Tımar Tevcihlerini, 40-48. sayfalar arası Kayseri Livası'na bağlı Zamantı Nahiyesi'nin Tımar Tevcihlerini ve 50-81. sayfalar arası Maraş'a ait Tımar Tevcihlerini içermektedir. Tahrir Defteri 124'ün tarzı stilinden, tertibinden daha da önemlisi içerisinde yer alan farklı tarihlerden, birkaç defterin birleştirilerek tek defter haline getirilmiş olması muhtemeldir. Defterdeki En Eski Tespit Edilen Hicrî. 13 Zilkade 928/Milâdi. 10 Ekim 1522 Tarihi ("Tımar-I Yusuf Karye-İ Çam Özü Tâbi-İ Elbistan Hasil Halepî 98442, Osmanî 4221, Hisse-İ Mezkûr: 3500, Hükm-İ Şerif İrâd Etmeğin Tevcih Olundu Fî13 Zilkdde Sene 928 ", Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defteri, 124, S. 35. ") Burasının Şehsuvar Oğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra tahririne başlandığını gösterir. Çünkü Ali Bey, H. Şaban 928/M. Haziran 1522(Hadîdî, S. 437; Hoca Sadettin, 1v, S. 348; Lütfî Paşa, S. 307; Feridun Bey, Münşeat, II, S. 530; Solakzade, S. 440; Peçevî, I, S. 77; Anonim (N. Azamat), S. 141.) tarihinde öldürülmüştür. Defterde kayıtlı H. 27 Cemaziyyelahir 931/M. 3 Mart 1525

İskender Veledi... ? Hükümü Hümayun İrâd etmesi üzerine verilen imar kaydı Fi 27.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defteri, 124, S. 68. (Tarihi Tahririn bu tarihte bitirilmiş olabileceğini gösterir. Bu tahrirdeki kayıtlardan, Şehsuvar Oğlu Ali Bey zamanında Dirlik sahibi olan Sipahilere, Bunu ispatladıkları takdirde Tımar Tevcihi yapılmıştır. 124, S. 50/2, 52, 57, 60 ve Muhtelif Sahifeler.) Sene 931,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifi'nde 331 numarada kayıtlı bulunan defter, Maraş Sancağı ve bağlı kazalardaki Padişah, Beylerbeyi Hasları ile Zeamet ve Tımar Tevcihlerini ihtiva etmektedir. Defterin yazımına muhtemelen 9 Rebiülevvel 965'te (12 Aralık 1557) başlanıp, 24 Ramazan 968'de (6 Haziran 1561) tamamlanmıştır. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri 331, Sah. 75 Ve 164.) Defterin başında Maraş Sancağı'na bağlı beş kaza ve bu kazalara bağlı Nahiyelerin adları, ardından da Padişah Hasları, Beylerbeyi Hasları, Zeametler ve Tımar Tevcihleri verilmiştir. Toplam 559 sayfa olan defterin 1-200. sayfaları arasında Maraş Kazası'na ait Dirlikler, Takip eden sayfalarda ise sırasıyla Gügercinlik, Elbistan, Zamantı ve Hısn-ı Mansur Kazaları'na ait dirlikler bulunmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifi'nde 402 numarada kayıtlı bulunan defter, Bölgede yaşayan konargöçer Dulkadirli Türkmenleri ile Maraş ve Elbistan Kazaları'na ait bilgileri ihtiva etmektedir. Tamamı 1193 sayfa olan defterin başında Dulkadirli Türkmenlerinin Fihristi ve Alaüddeve Bey Kanunnamesi bulunmaktadır. Kanunnamede Tarih ve Tahrir Görevlileri Hakkında bilgi verilmemekle birlikte, Defterin içindeki bazı tarihler bölgenin 1524-25 yıllarında kapsamlı olarak Tahrir edildiğini göstermektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defteri, 402, S. 81-82. Bu defter bölgenin tespit edilebilen ilk Mufassal Defteridir. 1-732. Sayfalar Dulkadirli Türkmenlerini ve bunların yayıldıkları, tasarruf ettikleri bölgeleri, 739-1035. Sayfalar Maraş Kazası'na ve 1036-1193. Sayfalar Elbistan Kazası'na ait bilgileri içerir. Sayfa numaralarının sonradan verildiği anlaşılan Defter, Büyük oranda çürük ve eksiktir. Bu da defterin içindeki bazı kayıtların okunmasında zorluklar çıkarabilmekte, Defterdeki çürükler yüzünden bazen bir Köyün ismi, Raiyyeti veya Vergi Kalemleri hakkında

hiçbir bilgi elde edilememektedir. Çalışmada Defterin tarihi 1526 olarak kullanılmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifi'nde 998 numarada kayıtlı olan defterin ihtiva ettiği bilgilerden 402 Numaralı Mufassal defterin icmalı olduğu anlaşılmaktadır. Defterin 408-580. sayfaları Maraş Sancağı'na ve bağlı kazalara ayrılmıştır. Başta Zülkâdiriyye Vilayeti'nin Muhasebe İcmali verildikten sonra 402 Numaralı Mufassal Defterde bulunan Alaüddevle Bey Kanunnamesi yazılmıştır. Dulkadirli Türkmenlerine ait bilgiler de yine defter içerisinde görülmektedir. Bu Defter Osmanlı Devletinin Genel Tahriri olarak Diyar-ı Bekr, Arab ve Zülkadiriyye Vilayetlerine bağlı sancak, Kaza ve Nahiyeleri içine alan bir icmal defteridir. Defterin tarihi konusunda bugüne kadar araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mithat Sertoğlu 1525, (Sertoğlu, Mithat; "Ashab-ı Kehf (Mağara Yâraanı) Vakıflarına dair orijinal bir Belge", *Vakıflar Dergisi*, S. X, Ankara1973, ss. 234-250, s. 131.) Nejat Göyünç 1526, (Göyünç, Nejat; XVI. yüzyılda Mardin Sancağı, Ankara 1991. s. 36. Dn. 2.) Suraiya Faraqhi ve Mehmet Ali Ünal 1522-23¹ (Q S. Faraqhi "Suraiya, "A Map Of Anatolian Friday Mosques (1520-1535)", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, ss. 161-173, s. 162. Dn. 4; Ünal, M. Al, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566). (Ankara 1989), s. 5. Tarihlerini kullanırken, Yılmaz Kurt ise defterin tarihini 1530 (Kurt, Yılmaz, XVI. Yüzyıl Adana Tarihi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi,) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara1992), ss. 4-5 olarak vermektedir. Ancak bu İcmal Defter'inde yer alan Maraş'la ilgili bilgilerin 402 numaralı Mufassaldaki bilgilerle aynı olması Defterin tarihinin 1527 olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. 402 Numaralı Mufassal Defter içinde yer alan tarihler de bu fikri desteklemektedir. Diğer taraftan Maraş ve civarının Osmanlı topraklarına katılmasından sonra Dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirli Sipahilerinin Büyük Çoğunluğu, 1527 yılında bölgede çıkan Kalender Oğlu İsyanına katılırlar. İsyanı katılan Dulkadirli'lere, Osmanlı İdarecileri tarafından Tımarlarının iade olunacağı sözü verilir. Bunun üzerine Dulkadirli Sipahileri isyandan vazgeçerler. Bu İsyanın tarihi, 998 Numaralı İcma Defterinin tarihinin 1527 olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu isyandan hemen sonra aşağıda tanıtımı yapılacak olan 1527 Tarihli Tahrir Defteri 142 hazırlanır.

Defterin Muhtelif sayfalarına düşülen Derkenarlardan Osmanlı Devletinin son dönemlerine kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Defter, 1988 yılında Refet Yınanç ve Yrd. Doç. Dr. Mesut Elibüyük tarafından yayınlanmıştır.

Kamil Kepeci 315 .

Tahrir Defteri 101 ve 108.

Tahrir Defteri 124.

Tahrir Defteri 142.

Tahrir Defteri 268-329.

Tahrir Defteri 331.

Tahrir Defteri 402.

Tahrir Defteri 998.

Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadîme Arşivi 101 ve 108 numaralarda kayıtlı olan defter, Maraş Sancağı'na ait ikinci Mufassal Defterdir. Tahrir emniğine Aksaray Sancak Beyi Mahmut Bin Sinan Kâtipliğine de Hazine-i Âmire Kâtiplerinden Hacı Behram Bin Abdullah atanmışlar ve Tahrir işlemini Hicrî, Rebî'ül-Evvel 971/ Milâdi, Ekim 1563 Yılı'nı Tamamlamışlardır. Yınanç, Refet-Elibüyük, Mesut, *Maraş Tahrir Defteri(1563)*, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No; 1 Ankara Üniversitesi Basım Evi Ankara 1988, C. L, s. 5, Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1994, C. S. 172. Defter 1563 Tarihli ve İki cilt olup, Maraş, Gügercinlik, Hısn-ı Mansur, Elbistan ve Zamantı Kazaları'na ait kayıtları ihtiva etmektedir. Defterin başında bulunan Kanunnamede bölgede bir takım Bid'atlerin, olduğu Reâya tarafından Padişaha arz olunmakta kendilerine Osmanlı Umumi Kanunnamesi'nin uygulanması istenmektedir. Bunun üzerine Vilayet halkına Rûm Kanunu'nun uygulanması emredilir. (Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1994, C. VII, S. 172.

Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi 268 ve 329 numaralarda kayıtlı bulunan Tımar Defteri iki ciltten oluşmaktadır. Tarihi ve İhtiva ettiği bilgiler bakımından tahrir defteri 331 numaralı defterin Kuyûd-ı Kadîmede bulunan ikinci bir nüshası olması kuvvetle muhtemeldir.

T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, , 7 Numaralı Mühimme Defteri, "Tıpkı basım", "Özet ve İndeks", Ankara 1997.

- T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 12 Numaralı Mühimme Defteri, "Tıpkıbasım", "Özet ve İndeks", Ankara 1996.
- T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 3 Numaralı Mühimme Defteri, "Tıpkıbasım", "Özet ve İndeks", Ankara 1993.
- T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), "Dizin ve Tıpkıbasım", Ankara-1996.
- T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 6 Numaralı Mühimme Defteri, "Tıpkıbasım", "Özet ve İndeks", Ankara 1995.
- T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (937/1530) Iı, "Dizin ve Tıpkıbasım", Ankara 1999.

KAYNAK ESERLER

- (Asbdu). Anadolu Selçuklukları ve Beylikleri Dönemi Uygarlığı, Kültür Bakanlığı, C.1.
- Abdi-Zade Hüseyin Hüsamettin (Yasar), *Amasya Tarihi*, C. 3., İstanbul 1917.
- Abdi-Zade Hüseyin Hüsamettin, *Amasya Tarihi (Mukaddime)*, (Sad. Yılmaz Mehmet Akkuş), C. I, S. 134, (Ankara 1986), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Nu. 1.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-ı Hulefa*, İstanbul 1972.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'ruzat (Haz. Yusuf Halaçoğlu)*, İstanbul 1980.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir*, 25-39 (Yay. Cavit Baysun), Ankara 1991.
- Ahmet Mustafa, *Tefsiru'l-Meraği*, C. XV, Beyrut 1974.
- Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1930.
- Ahmet, Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1989.
- Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celâli İsyamları)*, Ankara 1995.
- Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâli İsyamları*, İstanbul 1975.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II*, Ankara 1979.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı'da Harem*, Osov Yayınevi, İstanbul 1995.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kamunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 4-5-7-8, İstanbul 1994.
- Akgündüz, Ahmet, *Heyet, Şeriye Sicilleri*, C. I-II, İstanbul 1988.

- Akgündüz, Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. VIII, İstanbul 1994.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, I-IX, İstanbul 1990-1996.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri*, C. VII. İstanbul 1994.
- Aktepe, M. Münir, *Şem'dânî Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'î't-Tevârih*, II. A. İstanbul Üniversitesi Edb. Fak. Yayınları No. 2366, İstanbul Ed. Fak. Matbaası 1978.
- Akurgal, Ekrem, *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey*, İstanbul 1978.
- Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması I- V*, İstanbul 1981.
- Aldersan, Anthany Dalphin, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, (Çev. Şerafettin Severcan), İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Alican Mustafa, Mehmet Ersan, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Andreasyoni G. H. *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi (1608-1619)*, İ. Ü. E. F. Yayınları, No. 1073, İstanbul 1964.
- Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Neş. F. Giese, (Haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992.
- Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, C. II. MEB. İstanbul 1973.
- Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, I-II, Ankara 1990.
- Aşıkpaşazade, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, (Yay. N. Atsız), MEB Yay. İstanbul 1992.
- Âşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul 1332.
- Atalay, Besim, *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, İstanbul 1939.
- Atalay, H. , *Adım Adım Çukurova*, Adana 1965.
- Atalay, Besim, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, 1340, (Çev. Vedat Atila), I. Baskı, (1340-1924) 2. Baskı, 1991 İstanbul.
- Atalay, Besim, *Maraş Tarih ve Coğrafyası 1332*, İstanbul 1339.
- Atâyî, *Şakayık Zeyi*, İstanbul 1268.
- Atsız, H. Nihal, (Haz.), *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar. 604, 1000 Temel Eser Dizisi: 110. Ankara 1985.
- Avu'l-Abbas Ahmet B. Yusuf Ed- Dımaşki, 1001 De Telif Ettiği Ahbarü'd- Düvel ve Asarü'l- Evvel Nuri Osmaniye Kütüphanesinde Yazma Numro, 3042, Selim-i Evvel İçinde.

- Ayan, Ergin, (Haz.), *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143-1163)*, Karadeniz Dergisi Yayınları No. 2, Ankara 2009.
- Ayn Ali Efendi, *Kavanin-i Al-i Osman Der Hulasa-i Mezamin-i Defter-i Divan* (Önsöz, M. Tayyib Gökbilgin), İstanbul 1979.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.
- Aziz Bin Erdeşir'i Ester Abadî, *Bezm-u Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, S. 317; Y. Yücel, *Kadı Burhanettin Ahmet ve Devleti (1344 1388)*, Ankara 1983.
- Baltacı, Cahid, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İFAV.
- Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
- Bardakçı, Cemal, (Eski Konya Valisi), *Alevilik Ahilik Bektaşılık*, Postiga Yayınları, İstanbul 2012.
- Barkan Ö. Lütfü, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuk ve Mali Esasları, 1. , Kanunlar*, İstanbul 1943.
- Barkan Ö. Lütfü -Ekrem Hakkı Ayverdi, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri, I*, Ankara 1988.
- Barkan Ö. Lütfü, Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri, 953 (1546) Tarihli*, İstanbul 1970.
- Baron Joeseph Von Hamner Urgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi, C. II*, (Terc. Melned Ata, Yay. Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Ankara 1992.
- Bayat, Ali Haydar, *Turkish Medical History Of The Seljuk Era, Fstc Limitet*, 2004.
- Baykara, Tuncer, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990.
- Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2004.
- Bayur, Hikmet, *Hindistan Tarihi, C. 1*. Ankara 1946.
- Beldiceanu, Nicoara, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletimde Tımar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1985.
- Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserler Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tabirler*, Ankara.
- Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984.
- Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuki İslâmi'ye ve İstılahatı Fıkhiye Kamusu, C. I-VIII*, İstanbul 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul 2005.

- Cahen, Clude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Yıldız Moran), İstanbul 1979.
- Can, Şefik, *Klâsik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 1970.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 16, Ankara 1973.
- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Celalzade, Mustafa, *Sultan Selim-Name*, (Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), İstanbul 1997.
- Celalzâde, Mustafa, *Tabakâtü 'L-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, (Neş. Petra Kappert), Wiesbaden 1981, Vr. 161a.
- Celalzâde, Tabakât, Vr. 162b; Sümer, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992.
- Cevdet Paşa, *Kıtas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefe*, C. II, İstanbul 1972.
- Çağatay, Neşat, *Makaleler ve İncelemeler*, Konya 1983.
- Çağatay, Uluçay M, *Padişahları Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011.
- Çam, Nusret, *Kültür Vakıfları Envanteri Gaziantep 27*, Ankara 2008.
- Çavuş, Remzi, *Selçuklu Süvarileri*, Genç Tarih Serisi-4, İstanbul 2008.
- Çelebi Ahmet, *İslâm'da Eğitim ve Öğretim Tarihi*, (Çev. Ali Yardım), İstanbul 1976, (Damla Yayınevi).
- Çiftçi, Cemil, *Maraşlı Şairler Yazarlar Âlimler*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000.
- Çubukçu, İbrahim Agâh, *İslâm Düşünürleri*, (AÜİF Yayınları) Ankara 1983.
- Çubukçu, İbrahim Agâh, *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, (AÜİF Yayınları), Ankara 1986.
- Danışman, Zuhuri, *Evliye Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1971, C. 9.
- Danışmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, İstanbul 1971.
- Danışmend, İsmail Hami, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul (1947-1955).
- Danışmend, İsmail Hami, *Türk Tiyatrosunun İlk Piyesi, Türklük 11/8*, İstanbul 1939.
- Demirci, Mustafa, *Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik*, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, İstanbul 1974.
- Divitcioğlu, Sencer, *Oğuzdan Selçukluya*, İstanbul 1994.
- Doğan, Işık, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları: Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1977.

- Doğru, Halime, *XVI. Yüzyılda Sultan önü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, (Ahilik Kültürünü Araştırma Yarışması Birincisi), Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 149, Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi: 9. Ankara 1991.
- Doğrul, Ö. Rıza (Çev.), *Herodot Tarihi*, C. 2, İstanbul 1943.
- Dönemi, Han, *Hamam ve Medreseleri, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri: Maraş*, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012.
- Düzdag, M. Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussud Efendi Fetvaları*, İstanbul 1983.
- Ebu Hüseyin, Müslim, *Sahih-i Müslim*, C. 3, Beyrut 1375 (1955).
- Ebu'l-Hasen, Ali B. İbrahim, *El-Kârî El-Bagdâdî; Muhyittin İbn Arabî'nin Menkabeleri*, (Çev. Abdülkadir Şener, M. Rami Ayas), Ankara 1972.
- Ekinci, Yusuf, *Ahilik*, 2008.
- Ener, Kasım, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, İstanbul 1964.
- Ergin, Osman, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.
- Erhat, A, Kadir, Homeros, *İlyada, Bölüm I-VI*, (Türkçesi: A. Erhat, A. Kadir), İstanbul 1958.
- Erken S. , *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler* (VG. M. Yayını), Ankara 1972.
- Erkiletlioğu, Halil, *Kayseri Tarihi*, 1993.
- Evliva Çelebi, *Seyahatname*, C. 3-9-10, (Haz. Temel kuran-Necati Aktaş), İstanbul 1996.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname III.*, (Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), İstanbul 1999.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname, IX.* , (Haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), İstanbul 2000.
- Farokghi, Suraiya, *Anadoluda Bektaşilik*, (Çev. Nasuh Barın), İstanbul 2003.
- Firikçi, Ahmet, *Afşin'in Kuruluşu ve Gelişmesi*, Ankara 1994.
- Gabriel, Albert, *Kayseri Türk Anıtları*, (Çev. Ahmet Akif Tütenk), Ankara 1954.
- Gordlevski, V, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Onur Yayınları, Ankara 1988.
- Göde, Kemal, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK. , Ankara 1994.
- Gökbilgin, M. Tayyip, *XV-XVI. Asır'da Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar, Mülkler, Mukatalar*, İstanbul 1952.
- Gökhan İlyas – E. Kasım Bal Osmanlı Devleti Maraş'ın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler “1700-1850” İstanbul 2013.

- Gölpınarlı, Abdûlbâki, *Pir Sultan Abdal, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Milliyet, Varlık Yayınları A. Ş. 1995.
- Gölpınarlı, Abdûlbâki, *Mevlâna Celâlettin*, İstanbul 1985.
- Gölpınarlı, Abdûlbaki, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953.
- Gölpınarlı, Abdûlbâki, *Türkiye 'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk, *Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları*, 2110.
- Göyünç Nejat, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul 1983.
- Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara 1991.
- Grant, M. (Çev. Z. İlkgelen), *Roma'dan Bizans'a*, İstanbul 2000.
- Grousset, Rene, *Başlangıçtan 1071'e Ermenilerin Tarihi*, Aras Yay. , İstanbul 2005.
- Gül, A. Vehbi, *Anadolu'nun İslâmlaştırılması ve Türkleştirilmesi*, İstanbul 1972.
- Gündoğdu, Hamza, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986.
- Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984.
- Gündüz, İrfan, *Türkmenler Üzerine Makaleler Bozkırın Efendileri*, İstanbul 2012.
- Gündüz, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, İstanbul 2010.
- Hadidî, *Tevarih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.
- Haininer, Baron Joeseph Von Urgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, (Terc. Mehmet Ata), Yay. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Hayat*, Ankara 1995.
- Halaçoğlu Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi* (3. Baskı) Ankara 1997.
- Halil Ethem, *Kayseri Şehri, Kültür ve Turizm Bakanlığı*, Ankara 1982, Cüz: 12.
- Halil Ethem, *Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri*, Matbaa-İ Amire, İstanbul 1926.
- Hâlil Ethem, *Kayseri Şehri*, İstanbul 1334.
- Hammer, Joseph Von, *Osmanlı Tarihi*, (Çev. Mehmet Ata, Yeniden Yazan. Abdulkadir Karahan), C. I, İstanbul 1991.
- Hammer, *Osmanlı Tarihi*, C. 4. , İstanbul 1984.
- Hoca Sadedin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, II, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. II, (Haz. İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. III, (Haz. İ. Parmaksızoğlu,) Kültür Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1992.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, (Haz. İ. Parmaksızoğlu,) Kültür Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1992.
- Kırpık, Cevdet, *Haremin Son Yüzyılı, Sultanlar ve Damatlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih* C. I- II- III-IV-V. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1999.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie* (Selçukname), (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara 1996.
- İbn Kemal, *Tevarih-i Âl-i Osman VIII. Defter*, (Haz. Ahmet Uğur), Ankara 1997.
- İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, VII Defter. (Haz. Ahmet Uğur), Ankara 1997).
- İbni Batuta, *Tuhfetu'n Nuzzâr Fî Garâibi'l-Emsar ve Acâibi'l-Esfâr*, (Çev. Mehmet Şerif Çavdaroğlu), C. I., İstanbul 1333/1914-1915-1916.
- İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz* 1981, İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1982.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, C. II, Yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş, Betav Yay. , Ankara Tarihsiz.
- İdris-İ Bitlisi, *Selim Şah-Name*, (Terc. Hicabi Kırlangıç), Ankara 2001.
- İlter, Erdal, *Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytin İsyancıları (1780-1915)*, Ankara 1995.
- İlter, Erdal, *Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytin İsyancıları (1780-1880)*, Ankara 1980.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, C.1, İstanbul 1988.
- İnalcık, Halil *Osmanlı Fetih Yöntemleri*", (Çev. Hamdi Can Tuncer), Cogito-Osmanlılar Özel Sayısı, S. 19, İstanbul 1999.
- İnalcık, Hâtil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954.
- İnalcık, Halil, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1987.
- İnalcık, Halil, *Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul 2003.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı Fetih Yöntemleri, Söğüt'ten İstanbul'a*, (Derleyenler: Oktay Özel-Mehmet Öz), Ankara 2000.
- İnan Abdülkadir, *Sibirya'da İslâmiyyetin Yayılışı*, Necati Lügâl Armağanı, Ankara 1968.

- İnan Ahmet Çelebi, *İslâm'da Eğitim ve Öğretim Tarihi*, Ç. Ali Yardım, (Damla Yayınevi), İstanbul 1976.
- İnan, Abdülkadir, *Sibirya'da İslâmiyet'in Yayılışı*, Necati Lügal Armağanı, Ankara 1968.
- İsen, Mustafa, *Sehî Bey-Tezkire Heşt Behişt*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- İshak, Sunguroğlu, *Dulkadiroğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, İstanbul 1958.
- İz, Mahir, (Neşre Hazırlayan, M. Ertuğrul Düzbağ), *Tasavvuf Mâhiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 1990.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *İslâm Mütefekkirleri İle Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese* (Sad. Süleyman Hayri Bolay), Ayyıldız Matbaası. A. Ş. Ankara 1973.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Ortak Dersler Türk Tarihi I Kültür ve Medeniyet*, Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, Ankara 1977-1978.
- Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Çarşıları, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri, Kahramanmaraş Belediyesi, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012.
- Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, Saklı Değerlerin Kahraman Şehri: Maraş, Kristal Reklam Matbaacılık, Ankara 2012.
- Kâmil Paşa, (*Sadr-ı Âzam*), *Tarih-i Siyasî*, C. I.
- Kâmil, Mustafa, *Evkâf Nedir?* İstanbul 1339.
- Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
- Kara, Mustafa, *Din ve Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh, İstanbul 1980.
- Kars, Mustafa, *Tasavvufî Hayat*, İstanbul 1985.
- Kayhan, Hüseyin, *Beylikler Devrinde Tıp Bilimi ve Hekimler*, Medical Science İn Anatolia During The Age Of Principalties, History Studies Volume 2/32010,
- Kazıcı, Zeki, *İslâm Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1996.
- Kazıcı, Ziya, *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 1991.
- Kazıcı, Ziya, *İslami ve Sosyal Açısından Vakıflar*, İstanbul 1985.
- Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, (Haz. Şefaettin Severcan), Ankara 1996.
- Keskinoğlu, Osman, *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara 1985.
- Keşfi Mehmet Çelebi, *Sultan Selim-Name*, (Haz. Şerafettin Severcan, Kayseri 1995.

- Koca, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan, Ankara 2011.
- Koca, Salim, *Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar*, Genel Türk Tarihi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Komisyon, *Tarihi İstanbul*, Yeni İstanbul Matbaası, Tarihsiz.
- Konur, Hikmet, *İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.
- Koprıman, K. Yaşar, *Mısır Memlukleri Tarihi*, Ankara 1983.
- Kozak, İ. Eral, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, İstanbul 1985.
- Köprülü, Fuat, *İslâm ve Türk Hukuk Araştırmaları ve Vakıf Müesseseler*, Sultan Baybars'a isnad edilen bir vakfiye, İstanbul 1943.
- Köprülü, Fuat, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İkinci Basım(Başnur Matbaası) Ankara 1972.
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1980.
- Köprülü, M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1986.
- Kunt, Metin, *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978.
- Kur'ân-ı Kerim, *Taha Suresi*, 63, 104, *Cinn Suresi*, 11, 16.
- Kuşoğlu, Sevinç, *Osmanlı'nın Valide Sultanları Hüznün ve İhtişamın Anneleri*, Bişge Kültür Sanat, İstanbul 2012.
- Küçük, Hasan, *Türk İslâm Sosyal Düşünce Yapısı*, İstanbul 1980.
- Küçükdağ, Yusuf, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Karapınar Belediyesi Yayınları, Konya 1997.
- Küçükdağ, Yusuf, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Konya 2010.
- Küçükdağ, Yusuf, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.
- Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 149, *Gelenek-Görenek ve İnançlar*, Dizisi: 9. Ankara 1991.
- Langlois, V. *Eski Kilikya*, Mersin 1947.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), Ankara 1970.
- Lindler, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu'sun da Göçebeler ve Osmanlılar*, İstanbul 2000.
- Lugal, Necati Adnan Erzi, *Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası*, İstanbul 1956.
- Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul 1341.
- M. Grant, (Çev. Z. İlkgelen), *Roma'dan Bizans'a*, İstanbul 2000.
- M. N, Paşa, *Netayic ül- Vukuat*, CII, (Sad. Neşet Çağatay), Ankara 1992.

- Mateos, Urfalı, *Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigorun Zeyli* (Tercüme. Hrant D. Andreasyan), Ankara 1987.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, İstanbul Tarihsiz.
- Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannüma-Neşri Tarihi*, II (Yay. F. Reşit Unat - M. Altan Köymen), Ankara 1995.
- Menâkıb-ı Vilâyet-Nâme, (Haz. Abdulbâki Gölpnarlı), İstanbul Tarihsiz.
- Miroğlu, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara 1990.
- Muallim Sapançalı Hüsnü, *Karamanoğulları Hayat ve Vekâyi-i Tarihiyyeleri*, (Haz. Nevzat Topal, Köymen), 2010.
- Muhyî-yi Gülşenî, *Menâkıb-i İbrâhîm-i Gülşenî ve Şemeleli Zâde Ahmet Efendi Şîve- i Tarikat-i Gülşenîye*, (Yay. Tahsin Yazıcı), TTK Basımevi, Ankara 1982.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, (Sad. Neşet Çağatay), Ankara 1992.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayicu'l- Vukuat C. I-LI*, (Sad. Neşet Çağatay), Ankara 1987.
- Müneccimbaşı, *Tercüme-i Sahâifü'l-Ahbar*, III. İstanbul 1285–1868–69.
- Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, *Tuhfei Hattatin*, Türk Tarih Encümeni Yay. Devlet Matbaası (Neşir. Mahmut Kemal İnal) İstanbul 1928.
- Nalbandian, I. *The Ermenian Revolutionary Movement: The Development Of Armenian Political Parties Through The Nineteenth Century*, Berkeley And Los Angeles 1967.
- Neşri Mehmet, *Kitâb-ı Cihannümâ- Neşrî Tarihi*, (Yay.F.Reşit Unat-M. Altan Köymen), Ankara 1995.
- Neşrî, *Cihannümâ*, C. 2. Faik Reşit Unat, M. Altan Köymen, Ankara 1957.
- Neşri, Mehmet, *Cihannümâ*, (Haz. Necdet Öztürk), Çamlıca, İstanbul 2008.
- Nicoara, Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletimde Tımar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1985.
- Nişancı Mehmet Paşa, *Hadisât*, (Sad. Enver Yaşakaş), İstanbul 1983.
- Nur, Rıza, *Türk Tarihi*, C. 3.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyamı*, İstanbul 1980.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Bazı Menakıpnamelere Göre XIII--XV. Yüzyillardaki İhtidâlarda Heterodoks Şeyhve Dervişlerin Rolü, Osmanlı Araştırmaları*, C. II. , İstanbul 1981.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları), Ankara 1984.
- Orhunlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul 1967.

- Orhunlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü (1691-1695)*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1963.
- Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Ankara 2008, Cedid Neşriyat.
- Oruç Beğ, *Oruç Bey Tarihi*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008.
- Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, (Yay. N. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972.
- Ögel, Bahaettin, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1984.
- Ömer Hilmi, *It Haf'ül-Ahlâf Fi Ahkâmi'l-Evkâf*, İstanbul 1307.
- Ömer, Hilmi, *Riyazü 'es Salihin*, Ankara 1972.
- Önge, Yılmaz, , *XI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Anadolu Su Mimarisinde Çeşme, Sebil ve Şadırvanlar"*, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapılar*,. TTK, Ankara 1997.
- Öngören, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Önkal, Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996.
- Özalp Yalçın, *Millet-i Sadıka Patırtısı ve Maraş (Kahramanmaraş'ta Ermeniler), Tarihsiz, İstanbul*.
- Özalp Yalçın, *Mustafa Kemal ve Millî Mücadelenin İlk Zaferi*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1984.
- Özbaş, Mehmet Yusuf, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Dizer Konca Matbaası, İstanbul 1973.
- Özkarıcı, Mehmet, *Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin Türk Mimaresindeki Yeri ve Önem*, Türkiye Cumhuriyeti Kahramanmaraş Valiliği, Uluslar Arası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu, 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş, Orka Matbaacılık, 2013.
- Özkarıcı, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş, 46*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVII. Dizi-Sayı 11. Ankara 2007.
- Öztuna, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, C. 2, İstanbul 1964.
- Öztürk, İ. F. , *Darende Tarihi*, İstanbul 1962.
- Öztürk, Nafiz, *Menşe 'i ve Tarihi Gelişme Açısından Vakıflar*, Ankara 1983.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Büyük Tarikatlar*, Hürriyet Ofset, Matbaacık ve Gazetecilik A. Ş. Nisan 1992.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C. I-II-III*. İstanbul 1993.

- Parlatır, İsmail, *Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye*, TÜTAV.
- Pazan, İbrahim, *Padişahın Anneleri Valideleriyle Valide Sultanlar*, İstanbul 2007.
- Peçevî, İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi I*, Ankara 1999.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984,
- Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1939.
- Refik, Ahmet, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)* İstanbul 1930.
- Rene Grousset, *Başlangıçtan 1071'e Ermenilerin Tarihi*, Aras Yay. , İstanbul 2005.
- Sakin, Orhan, 16. Yy. *Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Anadoluda Türkmenler ve Yörükler, Boylar-Kabileler-Cemaatler*, İstanbul 2010.
- Salih Ahmet Dede, *Mecmuatü't-Tevârihü'l-Mevleviyye/Mevlevilerin Tarihi*, (Haz. Cem Zorlu), İstanbul 2003.
- Salih-i Buhari, *Muhtasarı ve Tecrid-İ Sarih Tercümesi*, I-XIII, (Ter. Ahmet Naim-Kamil Miras), Ankara 1983.
- Savaş, Mevhibe, *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, Kahramanmaraş Belediyesi, Kahramanmaraş 2006.
- Savaş, Mevhibe, *Duladiroğulları'na Ait Vakfiyeler Üzerinde Bir Çalışma*, Kahramanmaraş 2011.
- Savaş, Mevhibe, *Dulkadirliolar*, Kahramanmaraş 1977, Yiğitoğlu Ofset Matbaacılık.
- Selçuk, İlhan, Şaylan, Gencay, Kalkan; Şenay, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Hasat Yayınları, İstanbul 1991.
- Serin, Muhittin, *Hat Sanatımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982,
- Serin, Muhittin, *Hattat Şeyh Hamdullah-Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1992.
- Sertoglu, Mithat, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, Ankara 1955.
- Sertoglu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986.
- Sertoglu, Mithat, *Sofyalı Ali Çavuş Kamunnamesi*, İstanbul 1992.
- Sevim Ali, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983.
- Sevim, Ali *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 1993.
- Sevük, İsmail Habib, *Yurttan Yazılar-Üç Bölge*, İstanbul 1943.
- Sofyall Ali Çavuş, *Sofyalı Ali Çavuş Kamunnamesi*, (Haz. Midhat Sertoğlu), İstanbul 1992.
- Solak, İbrahim, *XVI. yüzyılda Maraş Kazası (1526- 1563)*, Akçağ Yayınları/558, Ankara 2004.

- Solakzâde, Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, C. I-II, (Haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989.
- Solakzade, Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solakzade Tarihi*, Mahmut Beğ Matbaası 1298.
- Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, İstanbul 1297.
- Sûdi, Mustafa, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid)*, (Haz. M. A. Ünal), Isparta 1996.
- Sunguroğlu, İshak, *Dulkadiroğulları Devrinde Harput, Harput Yollarında*, İstanbul 1958.
- Suraiya, Farokghi, *Anadolu 'da Bektaşilik*, (Çev. Nasuh Barın), İstanbul 2003.
- Sümer, Faruk, *Bozok Tarihine Dair Araştırmalar I* D. T. C. F. Cumhuriyeti 50. Yılına Anma Kitabı, Ankara 1973.
- Sümer, Faruk, *Eshabu'l Kehf*, İstanbul Tarihsiz.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Ankara 1972.
- Sümer, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992.
- Sümer, Faruk, *Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları Oğuzlar (Türkmenler)*, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.
- Süreyya, Mehmet, *Sicil-i Osmânî*, C. I-II, İstanbul 1308.
- Ş. Sami, *Kamusül-E'lâm*, İstanbul.
- Şahin, Ali, *Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar*, Doğuş Ltd. Matbaası, Ankara 1962.
- Şerafettin Deniz, Hasan Asadi, *Kızılbaşlığın Tarihi (Târih-i Kızılbaşîyye)*, Bilge Kültür Sanat, Tercüme, Notlar ve Tıpkıbasım, İstanbul 2015.
- Şikâri, *Karamanoğulları Tarihi*, (Yay. Mesut Kodaman), Konya 1946.
- Şimşirgil, Ahmet, *Valide Sultanlar ve Harem, Osmanlının Sır Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul 1914.
- Tansel, Selahattin, *Sultan Selim*, Ankara 1960.
- Tansel, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul 1971.
- Tarihi İstanbul*, (Heyet Tarafından Hazırlanmıştır.) Yeni İstanbul Matbaası, Tarihsiz.
- Taşköprülüzade, Kemaleddin, *Tarih Saf Yahud Tuhfetü'l- İcab*, Cüzü Evvel, S. 60, İstanbul Tabı 1287.
- Tekindağ, Şahabeddin, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, İstanbul 1963.

- Toğan, Ahmet Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- Toğan, Zeki Velidi, *Oğuz Destanı, Residüddin Oğuz-Namesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul 1992.*
- Tuncer, Hadiye, *Osmanlı İmparatorluğu Arazi Kamunları*, Ankara 1963.
- Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kümbetler-3, (Beyliler ve Osmanlı Dönemi)*, Ankara 1992.
- Turan, Osman, *Selçuklu Türkiye'si Din Tarihine Ait Bir Kaynak*, Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul 1953.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1971.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi, İstanbul.
- Turan, Şerafettin, *XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdari Taksimatı, (H. 1041/M. 1631-32 Tarihli Bir İdari Taksimat Defteri)*, Atatürk Üniversitesi Yıllığı, Erzurum 1961.
- Türkay, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, (İstanbul 2005). Talat, Orhon Teki, Yazıtları, İstanbul 1955.
- Ubcımı, M. A, *Türkiye 1850* (Çev. Cemal Karaağaçlı), İstanbul Tarihsiz.
- Uçman, Abdullah, *XVI. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klâsikleri*, 4. Cilt, Ötüken-Söğüt Yayıncılık, İstanbul 1986.
- Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993.
- Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara 1950.
- Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (Türkçeye Çeviren: Hırant D. Andreasyan-Notlar Ekleyenler: Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç), TTK, Ankara 1987.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 2003.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1969.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1983.

- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi, C. II, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, T. T. K. Basımevi, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, T. T. K. Ankara 1983.
- Ülker, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bank. Kültür Yay. Ankara 1987.
- Ünal, M. Ali, *Mühimme Defteri 44*, İzmir 1995.
- Ünver, A. Süheyl, *Anadolu Selçuklularında Sağlık Hizmetleri, Malazgirt Armağanı*, TTK, Ankara 1972.
- Ürün, A. K. *Günümüz Arap Dünyasında Mevlâna, Konya'dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevilik*, Karatay Belediyesi Yay. İstanbul 2002.
- Velikahyaoğlu, Nazif, *Sümbülye Tarikatı ve Koca Mustafa paşa Külliyesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.
- W. M. Ramsay, (Çev. Mihri Pektaş), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1939.
- Walker, Armenia, *The Survival Of A Nation*, London 1980.
- Witteck, Paul, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev. Fatmagül Berktaş), Ankara 1985.
- Yalman, Ali Rıza, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I-II, İstanbul 1993.
- Yazıcızade, Ali, *Tevarih-i Âl-i Selçuk*, İstanbul 2009.
- Yazlır, Muhammet Hamdi, *Hak Dinî Kur'an Dili*, C. I-X, İstanbul 1982.
- Yerasimos, Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, (Türkçesi: Babür Kuzucu), İstanbul 1980.
- Yılmaz A. , *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara 1948.
- Yılmaz, A. Yılmaz, *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara 1948.
- Yılmaz, Ali, *XVI. Yüzyılda Rum kale*, TDA, S. 124, 2000/1, İstanbul 2001.
- Yinanç, M. Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul 1944.
- Yinanç Refet -Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No. 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, C. 1. , Ankara 1988.
- Yinanç, M. Halil, *Maraş Emirler TTEM*, No. 5 (83), İstanbul 1340.
- Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- Yinanç, Refet, Elibüyük, Mesut, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, Ankara 1988.
- Yörük, N Y. Ziya, *Müslümanlık*, (Diyanet İ. Bşk. Yayını)
- Yurtaydın, Hüseyin Gazi, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara 1982.

Yücel, Yaşar, *Eretna Devleti*, TTK Yay. VII. Dizi, Ankara 1989.

Yücel, Yaşar, *Kadı Burhanettin Ahmet ve Devleti (1344-1398) Mutahharten ve Erzincan Emîrliği*, Sevinç Matbabsı, Ankara 1983.

Yücel, Yaşar, Sevim, Ali, *Klasik Dönemin Üç Hükümdar Fatih-Yavuz-Kanuni*, Ankara 1991.

SALNAMELER

Devlet Salnamesi 1266.

Halep Salnamesinde Maraş Sancağı, 1322, (18 Mart 1904-7 Mart 1905).

Halep Vilayeti Salnamelerinde Maraş Sancağı; 1324, 1326, 1285, 1288, 1293, 1307, 1318, 1309, 1310, 1312.

Tarihli Maarif Salnamesi, 1319.

MAKALELER

Akok, Mahmut- Tahsin Özgüç, "Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Heyeti" *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, S. II. (1958), ss. 77-92.

Aköz, Alaaddin, "Dulkadirli Eyaletine Ait Bir Kanunname Sureti (1533-1546)", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, (2004), ss. 9-29.

Aköz, Alaaddin, "XVI. Yüzyıl Sonunda Karaman" *Osmanlı Araştırmaları*, S. X, İstanbul 1989, ss. 331-345.

Aköz, Alaaddin, Solak, İbrahim, "Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devletine İlhakı ve sonrasında Çıkan İsyenlar", *Türk Diinyası Araştırmaları*, S. 153, (İstanbul 2004), ss. 41-50.

Aligarh, Akmal Eyyubi, "Aligarh", *İTED, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, III, (1959-19609), ss. 205-210.

Altundag, Şinasi, "Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", *AÜDTCFD VIII*, (Ankara 1947), ss. 187-197.

Arık, Feda Şamil, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Meydana Gelen Depremler, ", *ADTCFTBAD, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*, C. 16, ss. 27-32.

Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş da Zülkadir Oğulları Hükümeti", Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası, No. 30-31-32-33-34-35, İstanbul 1331.

- Arifi Paşa, “Elbistan ve Maraş’ta Zülkadiroğulları Hükümeti”, *T.O.E.M. V-VII.* (İstanbul 1330) (1914), 35. Nüshadan mabad, ss. 358-357.
- Arifi, “Maraş ve Elbistan’da (Zülkadir) Dulkadir Oğulları Hükümeti”, *Tarih-i Osmanî Encümenî* Mecmuası, Beşinci Sene-33, (1. Nisan. 1331), 35. İnci Nüshadan Mabad 30. Cüz, İstanbul 1330 (1913), ss. 420-431.
- Baltacı, Cahit, “İslâm Medeniyeti Tarihi”, *İFAV*, s. 234-237.
- Barkan, Ö. Lütfi, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İÜİFM*, C. 2, S. L, 1940-41, (İstanbul 1940), ss. 28-29.
- Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. II, (Ankara 1942), ss. 209-304.
- Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İÜİFM*, C. 15, 1953-54, (İstanbul 1954), ss. 209- 237.
- Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Vakıflarının İdarî-Malî Muhtariyeti Meselesi", *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, C. I, 1941-42, (Ankara 1944) ss. 323-331.
- Barkan, Ö. Lütfi, “Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", Vd, S. II. Ankara 1942. ss. 1-42.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Kolonizatör Türk Dervişleri” *Vakıflar Dergisi*, S. II. , (İstanbul 1974), ss. 284-296.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizatör Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, İstila Devirlerinin Konlonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, II, İstanbul 1941, ss. 290-299.
- Bayburtluoglu, M. Zafer, "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı", *Vakıflar Dergisi*, C. X, (Ankara 1973), ss. 234-250.
- Baykal, Bekir Sıtkı, ”Uzun Hasan’ın Osmanlılara Karşı Kat’i Mücadeleye Hazırlıkları” *Bellekten*, XXI/82, T. T. K. Ankara 1957. ss. 266-268.
- Baykara, Tuncer, “Ulucami” *Bellekten Lx/227*, (Ankara 1996), ss. 33- 57.
- Canatar, Mehmet, "Osmanlılarda Bitkisel Boya Sanayii ve Boyahaneler", *Osmanlı Araştırmaları*, S. XVIII, (İstanbul 1998), ss. 89-105.
- Çağatay, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 5, (Ankara 1947), ss. 483-511.

- Çakar, Enver, "Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğunun İdari Taksimati", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, (Elazığ 2002).
- Çavuş, Remzi, "Selçuklu Süvarileri" *Genç Tarih Serisi-4*, İstanbul 2008. ss. 35-38.
- Çayırdağ, Mehmet, "Kayseri'de Kitabelerinden XV. ve XVI. Yüzyılda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" *Vakıflar Dergisi*, S. 17, Ankara 1981, ss. 534-542.
- Darkot, Besim, "Kayseri", *İA. C. VII*, (İstanbul 1993), ss. 311-316.
- Diker, Hülya, "Kahramanmaraş'ın Kültür ve Turizm Değerleri", *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, X (1993), ss. 59- 60.
- Durukan, Aynur, "Elbistan Ulu Camii" *Kültür ve Sanat Dergisi*, Kahramanmaraş Özel Sayısı. (Haziran 1991). 36-39.
- Ecer, Ahmet Vehbi, "Ahmet Yesevî Dervişi Ahi Evren ve Kayseri'de Ahilik", *EÜSBED, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, ss. 12-21.
- Erdoğan, Muzaffer, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri" *Vakıflar Dergisi* S. VII, (İstanbul 1968) ss. 159-167.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, (İstanbul 1984), ss. 69- 78.
- Eröz, M, "Eski Türk Dinî ve Alevilik Bektaşılık", *Türk Dün. Araştırma Vakfı*, (İstanbul 1992).
- Ethem, Halil, "Anadolu'da İslâmî Kitabeler" *Tarihi Osman-i Encümeni Mecmuası*, C 5. İstanbul – 1334, ss. 453-458.
- EÜSBED, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 11.
- Eyice, Semavi, "Kırşehir'de Karakari Kalender Baba Ilıcası", *İÜEFTE*, S. 2, (İstanbul 1971), ss. 229-254.
- Eyice, Semavi, "Varna ile Balçık Arasında Akyazılı Sultan Tekkes'i", *Bellekten*, XXX/124, (Ankara 1967), ss. 551-592.
- Faroqhi, Suraiya, "XVI. yüzyıl da Batı ve Güney Sancaklarında belirli aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Merneş)". *ODTÜ Gelişme Dergisi* 1978 Özel Sayısı, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar, Ankara 1979, ss. 39-85.
- Gökbilgin, M. T, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerası" *TM, C. IX*, ss. 46-52.

- Güngör, Erol, "Anadolu Türk Birliği ve Tarikatlar", *Türk Edebiyatı Dergisi* (Mart, 1974).
- Halaçoğlu, Yusuf, "Tapu Tahrir Defterlerine göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis (Kozan) Sancağı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XXXII, (İstanbul 1979).
- Halil Ethem, "Karamanoğulları Hakkında vesai ki Mahkûka", *TOEM*, Cüz. 12 (1 Şubat 1327), ss. 756-781.
- Halil Ethem, "Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. Sene, Numro-48, (1 Şubat 1334), ss. 339-334.
- Halil Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, ss. 309-350.
- Ilıca, Ali, "Çorum'da Tarihi Bir Yapı: Veliyüddin Paşa Hanı ve Vakfiyesi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, C. 9, ss. 200-206.
- İnalcık, Halil, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu" *Bellekten*, XXIII, S. 92, (Ankara 1959), ss. 575-610.
- İnalcık, Halil, "Rice Cultivation ant the Çeltükci-Re'aya System in the Ottoman Empire", *TURCICA*, S. 14, Paris 1982 ss. 69-141.
- Kayaoglu, İsmet, "Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler", *VD*, S. XI, (Ankara 1976), ss.
- Kazıcı, Ziya, "Osmanlı Devletinde İmaret", *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, C. V., Ankara 1999, ss. 44-48.
- Köprülü, Fuat, "Vakıf Meselesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, (İstanbul 1983), ss. 1-32
- Köprülü, Fuat, "Vakıf Müessesesi", *VD*, S. 1, (Ankara 1938).
- Köprülü, Fuat, "Anadolu'da İslâmiyet" *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, IV, VI. (İstanbul 1338-1339), ss. 290-297.
- Köprülü, Fuat, "Vakfa Ait Tarihi İstılahlar Meselesi", *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1983.
- Köprülü, Fuat, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, S. 2, (Ankara 1942).
- Kunter, Halim Baki, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri", *VD*, S. I, (Ankara 1938). ss. 42-49.
- Kunter, Halim Baki, "Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi", *VD*, S. III, (Ankara 1956).
- Lugal, N. - A. Erzi, *Fatih Devrine Ait Münşeat Mecmuası*, XXXIII, S. 44.

- M. Kiel, "Bulgaristan'da Eski Osmanlı Mimarisinin Bir Yapıtı" *Belleten* XXXV/137, (Ankara 1971), ss. 45-52.
- Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, 72. Yıl. Özel Sayı, Yıl. 9, ss. 9-13, (Ankara 1992)
- Mauguin, "Mevlevi Müziği Teksif Müziği", *Türk Yurdu Dergisi*, C. 3, (Tem. 1964), Mevlâna Özel Sayısı, ss. 10-15.
- Müderrişoğlu, M. Fatih, "Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Hanı", *İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi Kahramanmaraş Özel Sayısı*, S. X, (Haziran 1991)
- Narlıoğlu, Ayten, "Kahramanmaraş'ta Tarım ve Yaşam", Sayı-1, Yıl-2014, Nisan-Mayıs-Haziran, ss. 84-85.
- Ocak, A. Yaşar, "Anadolu Sümiğinde Ahmet-i Yesevi ve Yesevilik", *Türk Dili*, ss. 501-508, (Aralık 1993).
- Ocak, A. Yaşar, "Sarı Saltuk ve Saltukname" *Türk Kültürü* 197. İstanbul 1979, s. 10-19.
- Ocak, A. Yaşar, "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. XII. (Ankara 1978), ss. 247-269.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Türk Heterodoksi Tarihinde Zındık, Harici, Raâfizi Mülhid ve Ehl-İ Bid'at Terimlerine Dair Bazı Düşünceler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, S. XII, Sene: 1981-1982, (İstanbul 1982). ss. 513.
- Oluş, Arık, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu*, S. XI.
- Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", *Belleten*, X/39, Ankara 1946, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 487-495.
- Özalp, Yalçın, "Kafiyeli Sözler", *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, 68. Yıl, Özel Sayı. 5, Ankara 1888, ss. 67-68.
- Özalp, Yalçın, "Kahramanmaraşa Ait Bazı Vakfiyeler", *Tarihi Uzunluk Dergisi*, Sayı 8, (Kahramanmaraş 1996). ss. 12-14.
- Özalp, Yalçın, "Uyuz Pınarı" *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi V*, Ankara 1989, ss. 23-26.
- Özalp, Yalçın, "Adım Adım Amasya", *Emel, Günlük, Siyasi, Gazete*, 6 Nisan 1963, Yıl-45, S. -1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya. 6 Nisan 1963 tarihinde Başlayan Makale "Adım Adım Amasya" Başlık Altında 141 Sayı devam Etmiştir.
- Özer, Mustafa, "Sitti Şah Sultan'ın Edirne'deki Eserleri ve Mezarına Ait Taşlar", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C V 8, (2004) –ss. 180-192.

- Özgüç, Tahsin-Akkök, Mehmet, "Afşin Yakınlarındaki Ashab-ı Kehf Külliyesi", *İlahiyat Fakltesi Yıllık Araştırmaları Dergisi (İYAD)* (Ankara 1957), ss. 77-92.
- Özkömeç, Lütfiye, "Kahramanmaraş El Sanatlarından Sırma-Sim İşlemeciliği, Edik"-
Kahramanmaraş Okutma ve Yardım Derneği Yıllık Yayını, (İstanbul 2004), S. 48, ss. 36-37.
- Parlatır, İsmail, "Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye", *TÜTAV*, ss. 39-61.
- Rado, Şevket, "Türk Hattatları", *Yayın Matbaacılık*, İstanbul 1984, ss. 276-285.
S. 2, (İstanbul 1971).
- Sahillioğlu, Halil, "Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukata'aları" *İÜİFM XIII7I-2*, İstanbul, 1963 ss. 145-218.
- Savaş, "Meryem Kahramanmaraş Yöresi Geleneksel Erkek Kıyafetleri, Lisans Tezi",
Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi Bölümü, (Konya 1996), ss. 12-13.
- Savaş, Mevhibe, "Kahramanmaraş'ta Erkek Giysileri", *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, S. 16, (12 Şubat 2004), ss. 106-109.
- Savaş, Mevhibe, "Kahramanmaraş'taki Eski Evler" *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, (12 Şubat 2009), S. XVII, ss. 45.
- Savaş, Mevhibe, "Nadir Baba", *Edem Dergisi*, (Kahramanmaraş 1998) ss. 14-16.
- Sertoğlu, Mithat, Ashab-ı Kehf (Mağara yaranı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge"
VD, S. X, Ankara 1973, ss. 234-250.
- Solak, İbrahim "XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 12, (2002), ss. 109-154.
- Sunguroglu, İshak, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmalar Dergisi*, S. 1, 1969, (Ankara 1979)
- Sümer, Faruk, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", *Bellekten*, XXIV, (1960), ss. 567-594.
- Sümer, Faruk, "Dulkadirililere Ait Mimari Eserler Hakkında", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl, S. 2, (İstanbul 1978), ss. 12-16.
- Sümer, Faruk, "Dulkadir Elini Meydana Getiren Oymaklar," *Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu* (10-11 Şubat 1986), (Ankara 1987), ss. 43- 48.
- Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar" *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları -1-* 1969, (Ankara 1970), ss. 1-147.
- Sümer, Faruk, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar" *D. T. C. F. Cumhuriyetin 50. Yılına Anma Kitabı*, Ankara,

- Sümer, Faruk, "Ağaç-Eriler", *Bellekten*, C. 26, Türk Tarih Kurumu, (Ankara 1962), ss. 522-528.
- Sümer, Faruk, Ali Bey (Beğ), Son Dulkadır Beyi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 95 (Nisan 1995), ss. 76-81.
- Tankut, Gönül, "Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekânsal Dağılımı" *VII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler II, Ankara 1973, ss. 773-779.
- Tekindağ, Şehabettin, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi" *Bellekten*, C.XXXI, S.123, Temmuz 1967, ss.345-375.
- Tekindağ, Şahabettin, "Son Osmanlı Karaman Münasebetleri", *Tarih Dergisi* XIII, S. XVII, (İstanbul 1963), ss. 349-353.
- Tekindağ, Şehabettin, "Fatih ile Çağdaş Bir Memluklu Sultanı", *Tarih Dergisi*, S. 23, ss. 71-86.
- Uğur, Ahmet "Bilâd-ı Türkmâniyenin Yeğeni Olan Büyük Devlet Adamı Yavuz Sultan Selim" (Ayrı Basım) *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4. (Kayseri 1990), ss. 187-198.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Bellekten*, XXI, (Ankara 1957), ss. 185-188
- Ülken, H. Ziya, "Anadolu'da Şehirlerin Gelişimi" (Çev. Abdulkadir Yuvalı), *Milli Kültür Dergisi*, S. 77, (Ekim 1990). ss46-49.
- Ünlü, Müesser, İşleme Sanatı, *Kahramanmaraş Önem Aktüel Dergisi*, (Kahramanmaraş-Şubat 2006), S. 2, ss. 13-14.
- Veli kahyaoglu, Nazif, "906/1501 Tarihli Süleyman Bey Oğlu Alâüddevle Vakfiyesi", *Sütçü İmam Dergisi*, S. 6, (Ankara 1993), ss. 27-31.
- Velikahyaoğlu, Nazif, "906/1501 Tarihli Süleyman Bey Oğlu Alâüddevle Vakfiyesi", *Sütçü İmam Dergisi*, S. 6, Ankara 1993. ss. 27-31.
- Venzke, Margaret L, "The Case Of A Dulgadır-Mamluk Iqta: A Re-Assesment Of The Dulgadır Princpality and Its Position Within The Ottoman-Mamluk Rivalry" *Jesho* 43, (2000), ss. 399- 474.
- Venzke, Margaret L, "The Ottoman Tahrır Defterleri and Agricultural Productivity", *Osmanlı Araştırmaları*, S. XVII, (İstanbul 1997), ss. L- 61.
- Yalçın, Özalp, "Saraylara Gönderdiğimiz Maraşlı Gelinler", *Dünyada Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, Yıl 2, S. 2, (Ankara 1985), ss. 80-82.

- Yediyıldız, Bahaettin , "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, (Ankara 1988)
- Yediyıldız, Bahaettin , "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800", *Osmanlı Araştırmaları*, S. LII, (İstanbul 1982), ss. 334-339.
- Yediyıldız, Bahaettin , "Vakıf İstılahları Lügatçesi", *VD*, S. XVII, (Ankara 1983)
- Yediyıldız, Bahaettin , "Vakıf", *İA*, C. XIII, (İstanbul 1988), ss. 153-172.
- Yediyıldız, Bahaettin , "XVIII. Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", *VD*, S. XV, (Ankara 1982), ss. 23-53.
- Yınanç, Halil Mükrimin, "Elbistan", *İA*, C. IV, (İstanbul 1988), ss. 223-230.
- Yınanç, Halil Mükrimin, "VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri, (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancak, Beylerbeyi), *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1 Eylül 1340 (1Eylül 1924), ss. 283-299.
- 1 Mart 1341(1 Mart 195), ss. 85-100. Türk Tarih Encümeni Mecmuası'nın, 82, 83 ve 85 sayılarının da ve daha sonrada matbaa-i amire, İstanbul-1341/1925 yılınca bir bütün halinde yayınlanmıştır.
- 1 Teşrin-i sani 1340 (1Kasım 1924), ss. 340-352.
- Yınanç, Refet, "Ashab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi* C. XX, (Ankara 1988), ss. 77-122.
- Yınanç, Refet, "Dulkadiroğulları", *DİA*, C. IX, (İstanbul 1994), ss. 553-557.
- Yınanç, Refet, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", *VD*, S. XV, (Ankara 1982),
- Yuvalı Abdülkadir "Milli Hâkimiyet Anlayışımızın Dayandığı Temeller" Milli Kültür, ss. 46-49.
- Yücel, Yaşar, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Âdem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, C. XXXVIII S. 152, (Ankara 1974) ss. 657-708.
- Yücel, Yaşar, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları", *TTK Yayınları* XXIV. Dizi, Sayı. 6, (Ankara 1989). ss. 201-209.
- Yücel, Yaşar, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İdari Yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Düşünceler", *Belleten* XLI/163, (Ankara 1977), ss. 495- 506.

ANSİKLOPEDİLER

- Afyoncu, Erhan, "Defterhane, " *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul 1991, ss. 98-104.
- Altun, Ara, "Alâüddevle Camii", *DİA*, İstanbul 1989, C. ss. 344-345.

- Babailik", *DİA*, IV, İstanbul 1991, ss. 371-375.
- Baltacı, Cahid, "Osmanlılarda Mektep", *DİA*. XXIX. Ankara 2004, ss. 6-11.
- Barkan, Ö. Lütfi, "Öşür", *İAC*. 9, İstanbul 1993, ss. 37-41.
- Barkan, Ö. Lütfi, "Tımar" *İ A*, C. 12/1, İstanbul 1993.
- Bayramoğlu, Fuat-Azamat, Nihat, "Bayramiyye", *DİA*, C. V, İstanbul 1992, ss. 269-273.
- Bozkurt, Nebi "Medrese", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, İSAM, ss. 323-327.
- Bozkurt, Nebi "Mektep" *DİA*. XXIX, Ankara 2004. İSAM, ss. 5-6.
- Brunot, L, "Mektep", İslâm Ansiklopedisi, VII, İstanbul 1957, ss. 649-659.
- Darkot, Besim; "Maraş" *İ A*, C. 7, İstanbul 1993, ss. 311-316.
- Emecen, M. Feridun, "Ağnam Resmi", *Dİ A*, C. I, İstanbul 1988, ss. 471-481,
- Emecen, M. Feridun, "Bennâk", *Dİ A*, C. 5, İstanbul 1992.
- Ergin, Osman, "Bedesten", *İA*, C. II, ss. 440-441.
- Ertug, Zeynep Tarım, "İmâret", *Dİ A*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 219-223.
- Eyice, Semavi (1997), "Hamam", *DİA*. XV. . ss. 402-430, İstanbul1997, İsam.
- Eyice, Semavi "Çeşme", *DİA*. VIII. İstanbul1993. İSAM, ss. 276-278.
- Eyice, Semavi, "Bedesten", *Dİ A*, C. 5, İstanbul 1992, ss. 296-307.
- Faruki Süreyya - Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviye" *İ. A*, ss. 239-251
- Genç, Mehmet, "İtitizam", *Dİ A*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 154-158.
- Georges, Marçais, "Ribat", *İ A*, İstanbul 1993, C. IX, ss. 734-738.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Süleyman I", *İ A*, C. X, Eskişehir 1997, ss. 107-110.
- Gölpınarlı, Abdülbaki "Kızılbaş" *İ A*, C. VI, ss. 789-795.
- Gündüz, Tufan, "Kahramanmaraş", *DİA* C. 24, İstanbul 2001, ss. 192-196.
- Gündüz, Tufan, "Safevî ler", *Dİ A*, XXXV, ss. 451-457.
- Gündüz, Tufan, "Şah İsmail", *Dİ A*, C. XXXVIII, ss. 253-255.
- Gündüz, Tufan, "Şah" *Dİ A*, C. XXXVIII, ss. 248-280.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Aşiret" *Dİ A* C. 4, İstanbul 1991, ss. 9-10.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Derbend" *Dİ A*, C. 9, İstanbul 1994.
- Heffening, "Vilayet" *İ A*, C. XIII. İstanbul 1993.
- İbşirli, Mehmet, "Buk'a", *Dİ A*, C. VI. İstanbul 1992, ss. 69-74.
- İnalcık, Halil, Mehmet II, *İ A*, C. VII, Eskişehir 1997. ss. 504-509.
- İnalcık, Halil, "Cizye (Osmanlılarda Cizyer) *Dİ A*, C. 8, İstanbul 1993, ss. 45-48.
- İnalcık, Halil, "Eyalet" *Dİ A*, C. 11, İstanbul 1995, ss. 548-550.
- Kara, Mustafa, "Gülşeniyye". *Dİ A*, İstanbul 1996, ss. 256-259.

- Koprıman, K. Yaşar, "Baybars", *DİA*, V (1992), ss. 84-85.
- Köprülü, Fuad, M, "Bâc", *İA*, C. 2, İstanbul 1993.
- Köprülü, Fuat, "Baba" Mad. *İ. A.* ss. 290-297.
- Marçais, Georges, "Rıbat", *İA*, C. IX, İstanbul 1993, ss. 734-736.
- Mardtman, J. H. "Dulkadiriler", (Eklemeler: M. H. Yınanç), *İA*, C. III. , Eskişehir 1997, ss. 651-662.
- Massignon, Louis; "Tasavvuf", *İslâm Ansiklopedisi*, XII. İstanbul-1974, Millî Eğitim Basımevi. ss. 26-31.
- Meydan Larousse C. 3. İstanbul 1987, ss. 901-912.
- Meydan Larousse, "Gülşenî Mad". *Sabah Gazetesi Yayınları*, 8. C, İstanbul 1992, ss. 219-228.
- Meydan Larousse 8. C, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, ss. 302-306.
- Meydan Larousse, "Vakıf Maddesi", C. 12.
- Mordman, J. H. -Yınanç, Mükremin Halil, "Dulkadir", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, ss. 659-665.
- Mordtmann, J. H. "Dulkadiriler", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. III. İstanbul 1963, ss. 660-656.
- Ocak A. Yaşar, S. Faroghi, "Zaviye", *İA*, C. XIII, Eskişehir 2001, ss. 468-472.
- Ocak, A. Yaşar, "Baba İlyas" *DİA*, CA, İstanbul 1991.
- Ö. Lütfi Barkan, "Çiftlik", *İA*. C. 3, İstanbul 1993, ss. 392-396.
- Öngören, Reşat, "Safevî yye" *DİA* XXXV/460, ss. 101-109.
- Önkal Ahmet, Nebi Bozkurt, "Cami". *DİA* VII, ss. 45-59.
- Özcan, "Kurçı", *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002. ss. 439-443.
- Özervarlı, M. S. "El-Emâli" Mad. , *T. D. V. İ. A.* , XI, İstanbul 1995, ss. 73-78.
- Palalı, M. Z. , "Cüzzam"Mad. *T. D. V. İA.* , VIII, İstanbul 1993, ss. 150-154.
- Reşidüddin, Camiu't- Tevarih'den, Faruk Sümer, Karkın, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXN, ss. 495-499.
- Soberndim, "Kansu Mad." *İ. A.* , C. VI. , ss. 16-19.
- Sümer, Faruk Reşidüddin, Camiu't- Tevarih'den Karkın, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXI. ss. 491-499.
- Şahin, İlhan; "Dulkadir Eyaleti", *DİA*, C. IX, İstanbul 1993, ss. 552-553.
- Şener, Mehmet, "Cami", *DİA*, C.. VII, İstanbul 1993.
- Taşdemir, Mehmet, "Elbistan", *İslâm Ansiklopedisi Diyanet Vakfı Yayınları*, C. XI. İstanbul 1995, C. XI.

- Tekin, Zeki, "Deri" (Türklerde Dericilik), *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, ss. 176-177
- Tekindağ, Şehabettin, "Karamanlılar", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, s. 322-326.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin, "Mehmet Paşa, Karamani" Karamani" Mad. *İ. A.*
- Togan, Zeki Velidi, "Azerbaycan", *İA*, I/91-N8.
- Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye", *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, ss. 393-394.
- Üzüm, İlyas, "Kızılbaş" *DİA XXVI/546-557*.
- Yinanç, "Dulkadiroğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9,

LÜGAT VE SÖZLÜKLER

- Amlid, Hasan, Ferheng-İ Fârsî, Tahran 1379.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ankara 1998.
- Devellioğlu, Ferit (Hazırlayan), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Yeni ve Eski Harflerle (8. Ofset Baskı), Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1978.
- Dogan, D. Mehmet, Temel Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul 1994. Muallim, Naci, Lugat-ı Nâcî, İstanbul 1978.
- Mu'în, Muhammet, Ferheng-i Fârisî, C. 2, Tahran 1992.
- Pakalln, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-II-III, İstanbul 1993.
- Samî, Şemseddin, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul 1317
- Sertoglu, Midhat, Osmanlı Tarih Lügatı, İstanbul 1986.
- Tarama Sözlüğü, C. -III. Ankara 1967.
- Tarama Sözlüğü, C. V. Ankara 1971.
- Türk Dil Kurumu, Tarama Sözlüğü, C. I-II-III-IV, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1969. C. 4.

TEZLER

- Doğan, A. , XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş, *Selçuk Üniv. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Konya 1999.
- Hurç, Ramazan, "233 Nolu Şer'iyeye Siciline Göre Kahramanmaraş'ın Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1292-1295 H. / 1876-1878 M.)", *Erciyes Üniv, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Kayseri 1995.

- Kanlıdere, Ahmet "XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri, " *İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yeniçağ Tarihi Kürsüsü Mezuniyet Tezi*, İstanbul 1982.
- Karataş, Mehmet, "234 Numaralı Maraş Şer'ıye Sicili (1322-1325 H. 1903-1907. M.) Değerlendirme ve Transkripsiyon", *K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş 1996.
- Kesenceli, Resül, "231 Numaralı Maraş Şer'ıye Sicili (1315 H. / (1897-1898) M. , Değerlendirme ve Transkripsiyon", *K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş 1996.
- Pala, Ayhan, Ankara 1997, (Basılmamış Yüksek Lisans Tez).
- Ramazanoğlu, Ökkeş 234 Numaralı Maraş Şer'ıye Sicili (1322-1325h. / 1904-1907 M. , Değerlendirme ve Transkripsiyon, K. S. Ü. , Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 1996.
- Savaş, Meryem, "Kahramanmaraş Yöresi Geleneksel Erkek Kıyafetleri", *Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi Bölümü, Konya 1996, ss. 12-13.
- Savaş, Mevhibe, Osmanlı İmparatorluğundan Önce Anadolu'da Kurulan Vakıflar, T. C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medeniyet ve Müesseseler Tarihi Anabilim Dalı.
- Tekin, Rahmi, 'Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Maraş Vakıfları', *Harran Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Şanlıurfa 1996.

YAZARI BİLİNMEYEN ESER

Osmanlı Tarihleri-1-, Türkiye Yayınevi Yayınlarından (İstanbul 1949).

SEMPOZYUMLAR VE KONGRELER

- Acar, Abdurrahman, "Memlukler ile Dulkadirliilerin Maraş Üzerindeki Nüfuz Mücadeleleri (Karaca Bey (1337-1353) Zamanı)", *1. Kahramanmaraş Sempozyumu* C. III, 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2004, ss. 375-383.
- Aşan, M.Beşir, "Dulkadiroğulları Döneminde Harput" *Uluslar Arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kahramanmaraş 2012, ss.305-311.

- Arıkan, Zeki, “XV-XVI. yüzyıllarda Anadolu’da XV-XVI. yüzyıllarda Anadolu’da Çeltik Üretimi”, *V. Milletlerarası Türkiye S V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri*, (İstanbul 21-25 Ağustos 1989), Ankara 1990, ss. 477-481.
- Barkan, Ö. Lütfi, , “Tahrir Defterlerinin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma”, *IV. Türk Tarihi Kongresi* (10-14 Kasım 1948), Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1952.
- Baş, Yaşar, ’Maraş ve Çevresinde Dulkadirli ve Osmanlı Vakıfları” *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (6-8 Mayıs 2004-Kahramanmaraş), C. II, İstanbul 2005.
- Gündüz, Tufan, “Dulkadirli Türkmenleri, I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004)”, *Maraş’da Yayınları*, İstanbul 2005, ss. 451-456.
- Kanlıdere, Ahmet, “XVI. Asır Başında Dulkadirli Türkmenleri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Maraş’ın İlk Mufassal Tahrir Defter”i, *Uluslar arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu C. I*, Kahramanmaraş 2012, s. 79-92.
- Melikof, İrene, "Ahmet Yesevi ve Türk’lerde İslamiyet", *Milletlerarası Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri* (26-27 Eylül 1991 Ankara), Ankara 1992, Kültür Bakanlığı Yayınları. (Ma Ysb.)
- Mevlevîhâneler ve Çelebi’nin Şeyhlere Resmî Hitap Şekilleri” *VII. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğler)* (3-4 Mayıs 1993) .
- Milletler arası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu (26-29 Mayıs 1993), Erciyes Üniv, Kayseri 1993.
- Milletlerarası Ahmet Yesevi Sempozyumu (Ankara 26-27 Eylül 1991) Bildirileri, Ankara 1992, Kültür Bak. Yay.
- Namiq, Musali, “Anonim Bir Safevî Müellifinin Gözüyle Dulkadir Beyliğinin Sonu”, 20 Yıllık Tarihine Bakış, ” *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi, 2012.
- Özkan, Ali Rafet, “Dulkadirliilerin Bozok-Çandır’daki İzleri ve Eserleri”, *Uluslar Arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. 1. ss. 140-147.
- Özkarıcı, Mehmet, “Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi’nin Türk Mimaresindeki Yeri Ve Önem”, Türkiye Cumhuriyeti Kahramanmaraş Valiliği, *Uluslar arası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu*, 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş, Orka Matbaacılık, 2013, ss. 45-52.
- Sahîh Ahmet Dede, "Mecmuatü't-Tevârîhü'l-Mevleviyye/Mevlevilerin Tarihi”, (Haz. Cem Zorlu) İstanbul 2003.

- Sümer, Faruk, 1. Kurtuluş Sempozyumu, Düzenleyen; Kahramanmaraş Belediyesi; İkinci Oturum, Konuşma Metni Banntan alınmıştır.
- Ünal, Tahsin, Karamanoğulları Tarihi, S. S. Karaman Esnaf Kefalet Kooperatifi Yayını, Arı Basımevi, Konya 1986.
- Yinanç, Refet “XVI. Yüzyılda Maraş Sancağı'nın Nüfus Yapısı”, *Kahramanmaraş, Kurtuluş Sempozyumu*, Düzenleyen, Kahramanmaraş Belediyesi (10–11 Şubat 1986), ss. 20-27.
- Yör-Türk Vakfı, “Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler”*Sempozyumu Bildirileri*, (Yör-Türk Vakfı 14 Mayıs 2000 Tarsus), Ankara 2000.

YILLIKLAR

- Adana İl Yıllığı.
- Cumhuriyet'in 50. Yılında Elbistan, , 1973.
- Elbistan İl Yıllığı–1971.
- Gaziantep İl Yıllığı, 1968.
- Maraş İl Yıllığı, 1967.
- Maraş İl Yıllığı, 1968.
- Sivas İl Yıllığı-1967.
- Yozgat İl Yıllığı-1991.

GAZETELER

Alâüddevlle hakkındaki yaptığımız derlemeler, Kahraman Kent (Mahallî Gazete) Yıl–17, Sayı–4371, 5 Mart 1988 tarihinde başlayan ve 14 Haziran 1988 tarihine kadar devam eden nüshâlârında 8 Mart 1988 Tarih, Yıl–4, Sayı–202 Andırın Postası (Mahalli Gazete) Nüshasında Alâüddevlle (Aladan) adı altında neşredilmiştir. Kahramanmaraş Doğuş (Mahalli Gazete) 17 Temmuz 1995 – 31 Temmuz 1995 tarihleri arasında neşredilen “Evliya Menkıbeleri- Alâüddevlle- (Aladan) adı altında Aksu (Mahalli Gazete) Yıl–11, Sayı- 454, 04 Mart 1997 tarihinde neşrine başlanmıştır. Aynı konu Dulkadirli, Kahramanmaraş–1997 eserimizde'de neşredilmiştir. Kahramanmaraş Akdeniz (Mahalli Gazete) Yıl–2, Sayı–363, 05 Şubat 2005 tarihinde başlamıştır.

Halka ve olaylara tercüman, 10 Eylül 1982 tarihli gazete.

Özalp, Yalçın (Derleyen), Adım Adım Amasya, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, Sayı-1179, dizildiği ve basıldığı yer, Emel Matbaası, Amasya. 6 Nisan 1963 tarihinde başlayan makale “Adım Adım Amasya” başlık altında 141 sayı devam etmiştir.

Savaş, Mevhibe, Kahramanmaraş tarihine dair (İslâmlar İdaresinde Maraş), Memleket (Günlük, Siyasi, Yerel Gazete), 10 Mayıs 2012, Sayı. 14. 769, Memleket (Günlük, Siyasi, Yerel Gazete), 10 Mayıs 2012, Sayı. 14. 758, Memleket (Günlük, Siyasi, Yerel Gazete), 16 Mayıs 2012, Sayı. 14. 769, tarihleri arasında neşredilmiştir.

Demirtaş, Funda, Erciyes Ün. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, E-Posta; Funda@Erciyes.Edu.Tr.

Fatih Kütüphanesi. , Nr. 3866’da.

Kayhan, Hüseyin Beylikler Devrinde Tıp Bilimi ve Hekimler, Medical Science In Anatolia During The Age Of Principality, History Studies Volume 2/32010, S. 226.

Okkar, Remziye, E-Posta; Remziyeokkar@hotmail.com Osman Osmanlı Döneminde Tıp.

DERS NOTLARI

Gökbilgin, M. Tayyib, Osmanlı Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi 1964–1966 Ders Yılı, Ders Notları, (Teksir), İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

Kafesoğlu, İbrahim, Göktürk Hakanlığı, 1964–1965 Ders Yılı- İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Ders Notları.

Özalp, Yalçın, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 1994–1995 Ders Yılı Yüksek Lisans Tarih Bölümü Merkez Teşkilâtı” Ders Notları.

SÖYLEŞİLER

Çingil Oğulları ile Yapılan Röportajlardan Faydalanılmıştır.

Karpuzoğlu Hakkı Efendi ile Yapılan Söyleşi. Maraşlı Oymacılar Sır Köyünden 1346 Doğumlu

Kazancı, Duran Hatun 1312 1895 Doğumlu ile Yapılan Söyleşi.

Meliha Hatun ile Yapılan Söyleşi.

Özalp, Yalçın, Faruk Sümer ile Yapılan Söyleşiler, Neşredilmemiş Çalışmalardan.

Ünlü, Müesser, Coa Türkiye Halkla İlişkiler, Nakış Uzmanı, İşleme Sanat, A. G. M.,
Şöyleşiden.

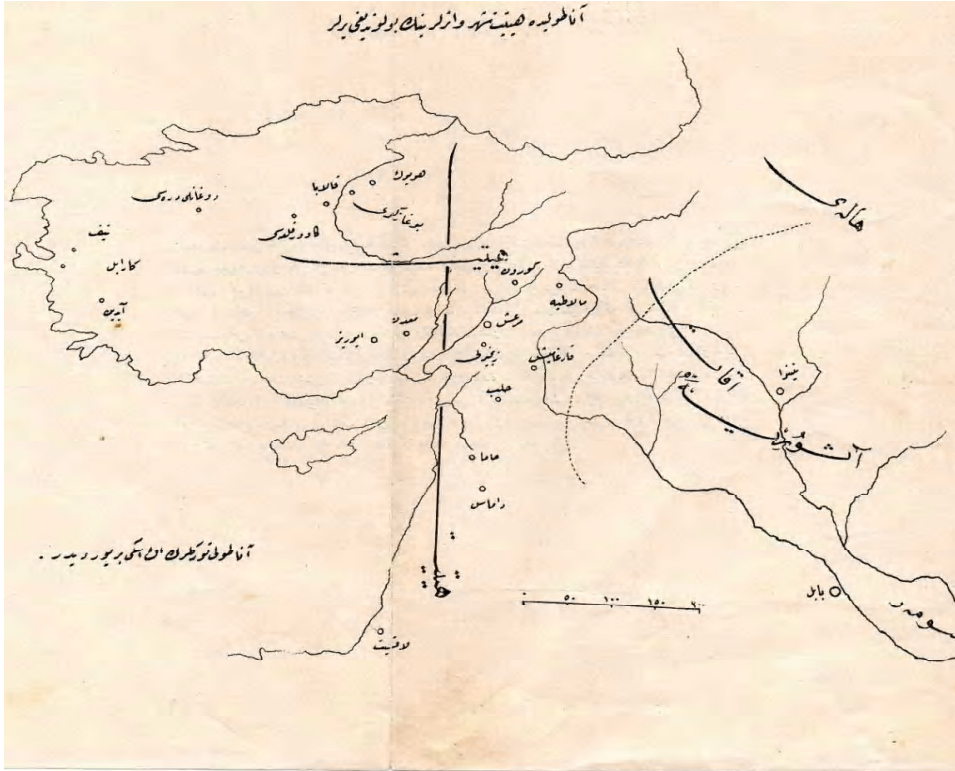
Vakkasoğlu, Vakkas, Ulu Camii Hakkında Söyleyişi.

EKLER

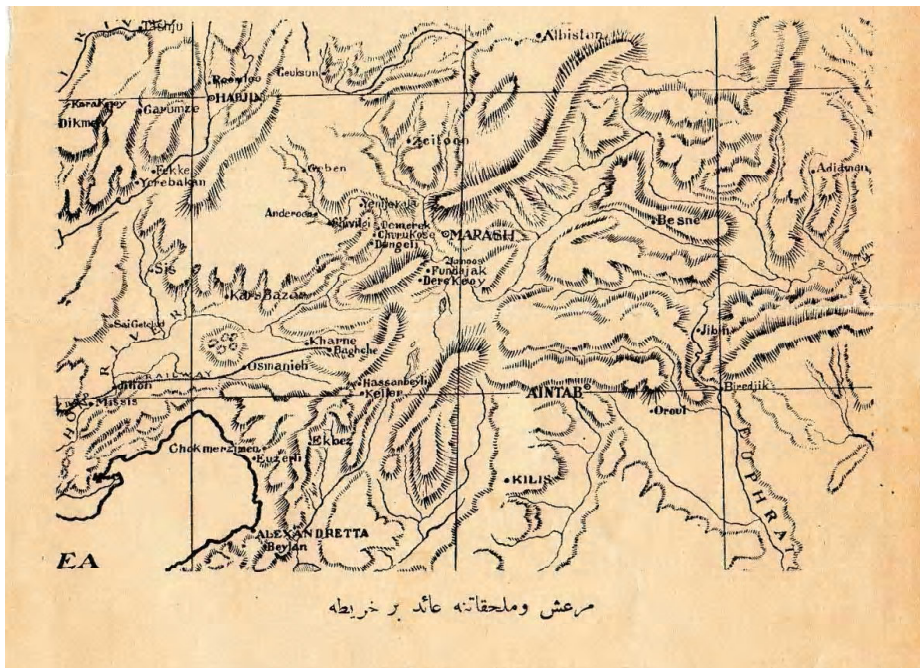
EK-1 (HARİTALAR)

Besim ATALAY, Maraş Tarihi ve Coğrafyası

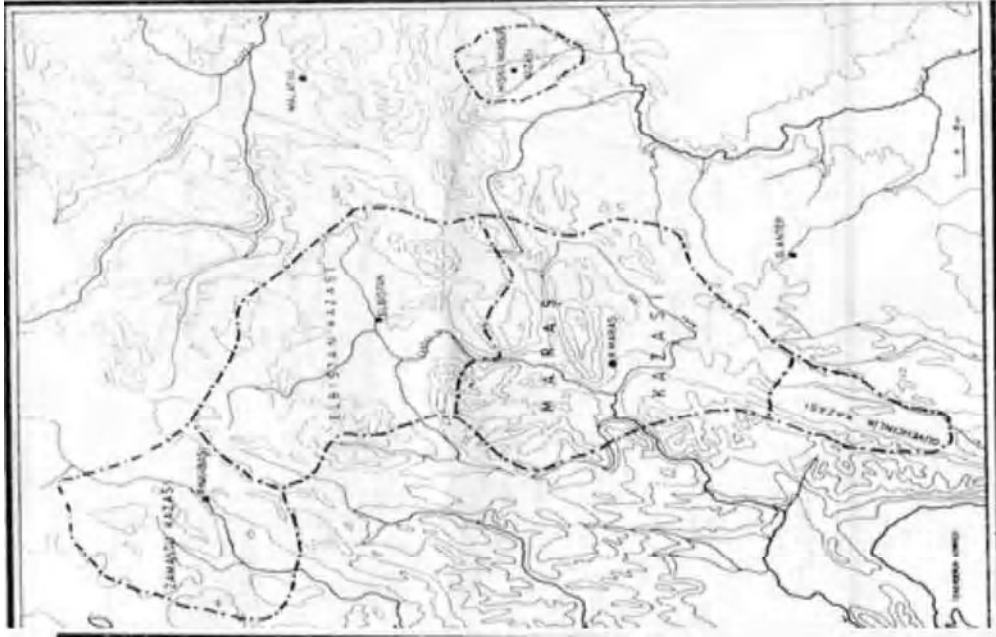
EK-2. MARAŞ VİLAYETİNE AİT BİR HARİTA

Besim ATALAY, Maraş Tarihi ve Coğrafyası

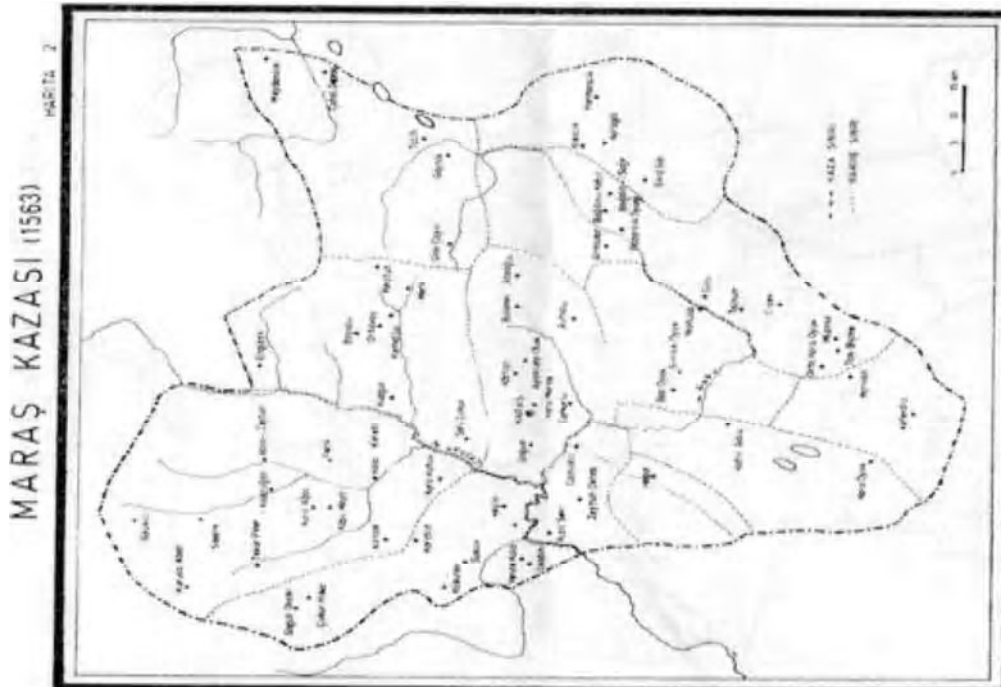

EK-3. MARAŞ KAZASI

Mevhibe SAVAŞ Arşivi

EK-4. Prof. Dr. Refet YINANÇ, Yrd. Doç, Dr. Mesut ELİBÜYÜK; Maraş Tahrir Defteri 1563 Cilt 1

EK-5. ESKİ MARAŞ'A AİT FOTOĞRAFLAR
Besim ATALAY, Maraş Tarihi ve Coğrafyası

EK-6. MARMARA HAMAMI(MARAŞ'TA)
Mevhibe Savaş Arşivi

EK-7. MARAŞ MEVLEVİHANE ŞEYHİ SELİM DEDE

EK-8. Kahramanmaraş' ta Bugün (Mahalli Gazete) 17 Mart 2015 Tarihli nüshasından alındı.

MARAŞ' A ÖZGÜ GELENEKSEL ERKEK KIYAFETLERİ
Besim ATALAY, Maraş Tarihi ve Coğrafyası

EK-9. UYUZ PINARI(MARAŞ'TA)

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-10. PAZARCIK GAYMAK MURAT BEY CAMİİ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-11. PAZARCİK GAYMAK MURAT BEY CAMİİ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-12. ÇUKUR HAMAMI(MARAŞ'TA)

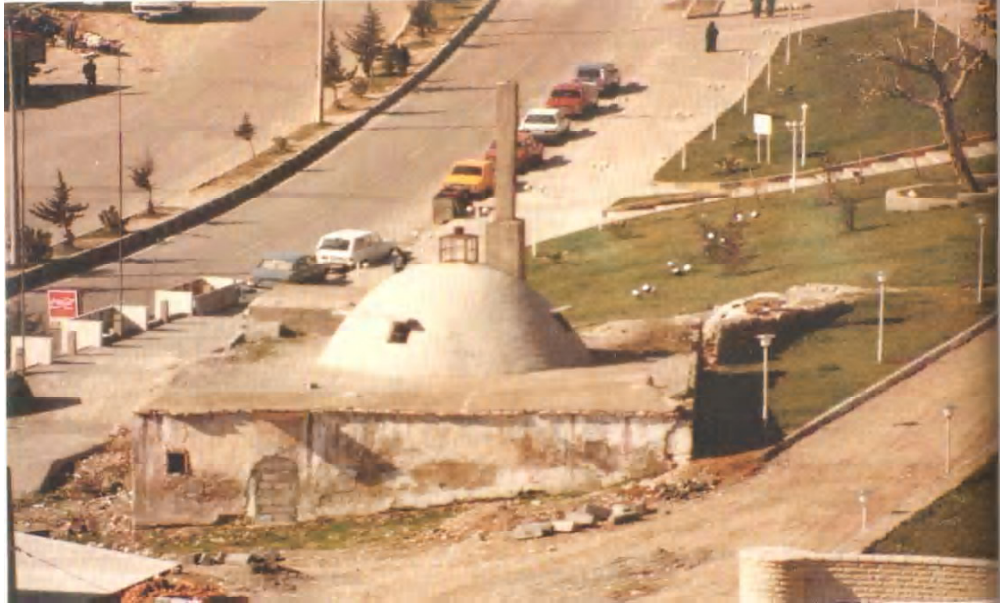
Mevhibe Savaş Arşivi

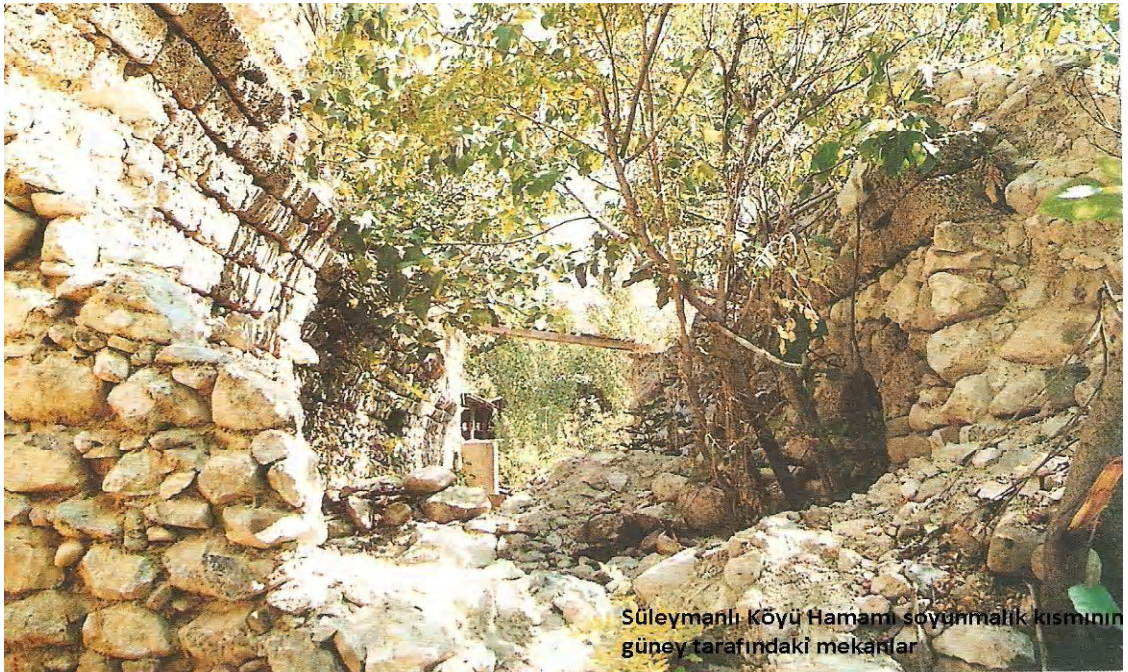
EK-13. ÇUKUR HAMAMI (MARAŞ'TA)

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-14. SÜLEYMANLI KÖYÜ HAMAMI SOYUNMALIK KISMININ GÜNEY TARAFINDAKİ MEKANLAR

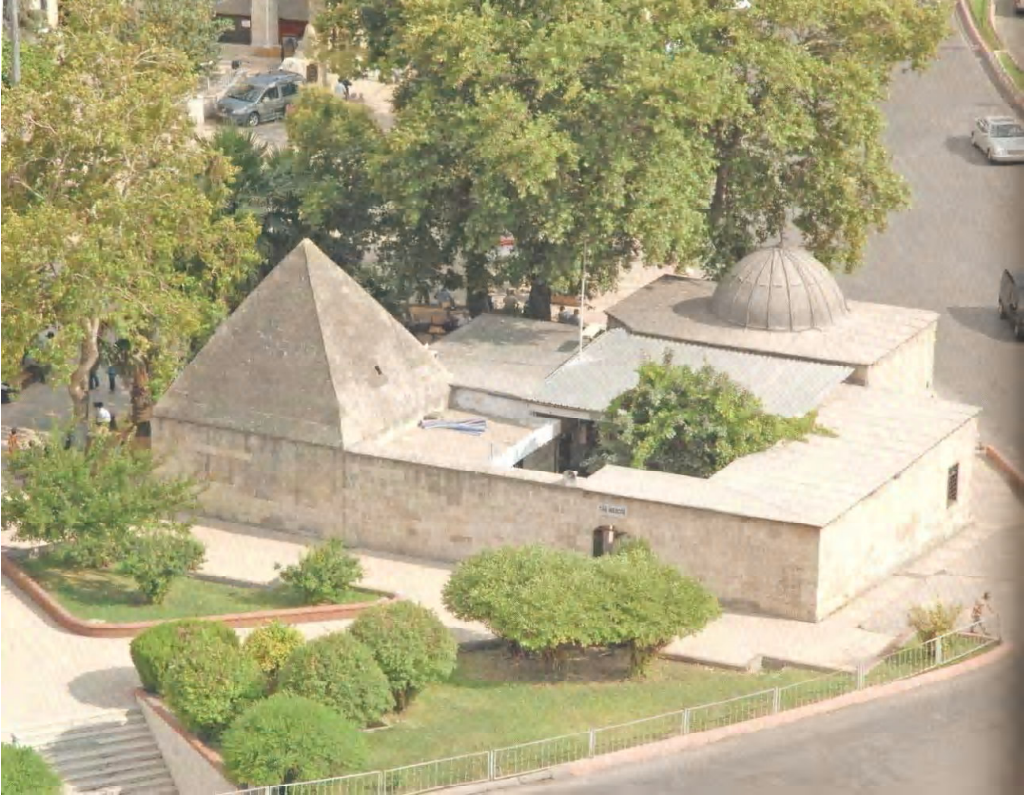
Prof. Dr. Mehmet Özkarçı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri, Kahramanmaraş 46

Süleymanlı Köyü Hamamı soyunmalık kısmının güney tarafındaki mekanlar

EK-15. TAŞ MEDRESE (MARAŞ'TA) Mevhibe Savaş Arşivi

EK-16. TAŞ MEDRESE TÜRBESİ GENEL GÖRÜNÜM (MARAŞ) Mevhibe Savaş Arşivi

EK-17. KAPALI ÇARŞI (MARAŞ) Mevhibe Savaş Arşivi**EK-18. ALÂÜDDEVLE BOZKURT CAMİİ**

Uluslar arası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012 Cilt III

Alaüddeve Bozkurt Camii

EK-19. ŐIRVAN CAMİİ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012 Doç. Dr. Bilgehan Pamuk, Dulkadir Beyliği zamanında Ayntab Cilt. III

Şirvani Camii

EK-20. MELİK ARSLAN BEY CAMİİ (MANCUSUN KÖYÜ)

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012 Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

Melik Arslan Bey Camii/Mancusun Köyü

EK-21. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

Melik Arslan Bey Camii/Mancusun Köyü

EK-22. SÜLEYMAN ŞAH TÜRBEŞİ (GARİP TÜRBE)

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

Süleyman Şah Türbesi/Garip Türbe

EK-23. Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

Süleyman Bey Türbesi/Garip Türbe

EK-24. HATUNIYE MEDRESESİ (KAYSERİ)

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

Hatuniye Medresesi/Kayseri

EK-25. ALÂÜDDEVLE CAMİİ (BÜRÜNGÜZ KÖYÜ)

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

EK-26. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

Hatuniye Medresesi

EK-27. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

EK-28. EMİR HALİL TÜRBESİ (MELİKGAZİ KÖYÜ)

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

EK-29. BÜYÜK BÜRÜNGÜZ ALÂÜDDEVLE CAMİİ

Uluslararası, 2012 Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

EK-30. MELİKGAZİ KÖYÜNDEKİ TÜRBELER

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012 Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

EK-31. MELİKGAZİ KÖYÜNDEKİ EMİRE GAZİ TÜRBELER VE ZAMANTI KALESİ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

EK-32. KÂTİBİN HANI GENEL BİR GÖRÜNÜŞ(MARAŞ) Prof. Dr. Mehmet Özkarcı, DulkadirBeyliği Mimarisine Bir Bakış Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi

EK-33. KÂTİBİN HANI GENEL BİR GÖRÜNÜŞ (MARAŞ)

Mevhibe Savaş Arşivi

Ek-34. ULU CAMİİ (ELBİSTAN)

Mehmet Özkarcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

EK-35. Mehmet Özkarcı, Türk Kùltür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

EK-36. BAYEZİDLİ CAMİİ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-37. KUYUCAK HAMAMI (MARAŞ) Mevhibe Savaş Arşivi

EK-38. BOGAZKESEN CAMİİ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-39. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012
Dulkadirli Devletinde Zamantı Bölgesinin Önemi, Seyit Burhanettin Akbaş, Cilt III

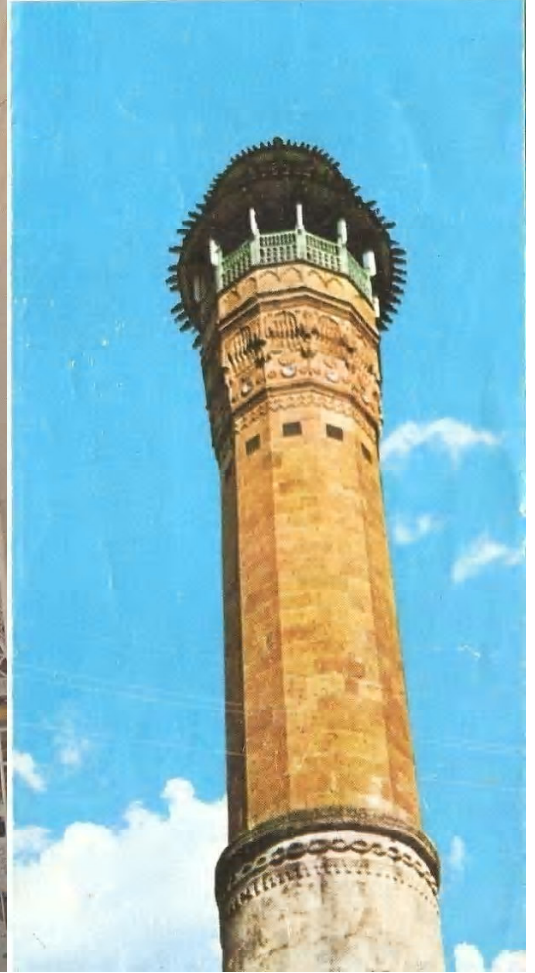
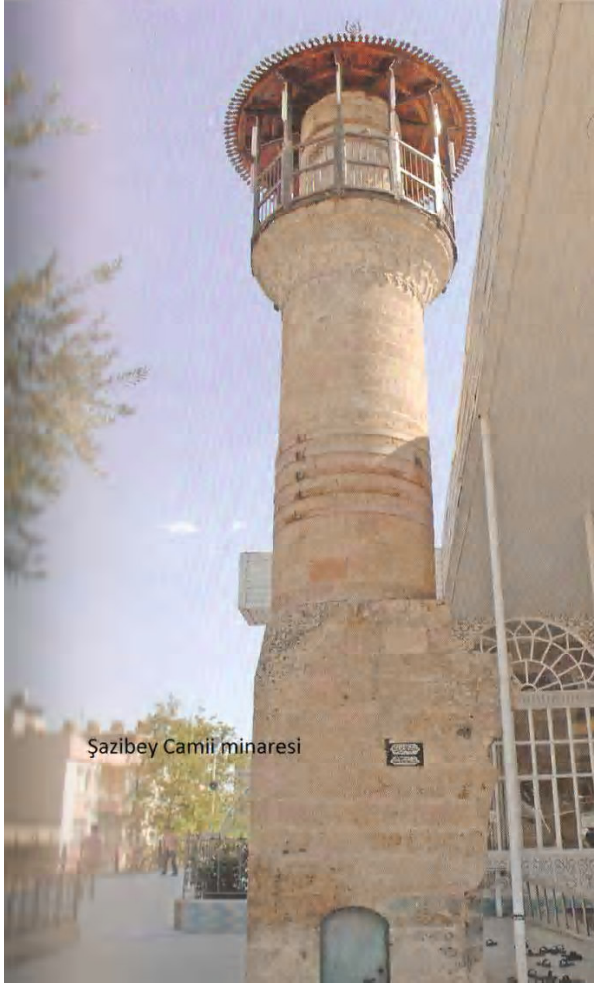
EK-40. DURAKLI CAMİİ MİNARESİ **EK-41 BEKTUTİYE CAMİİ MİNARESİ**
Mevhibe Savaş Arşivi

EK-42. ŐAZİBEY CAMİİ MİNARESİ**EK-43. ULU CAMİİ MEDRESESİ**

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-44. DİVANLI CAMİİ MİNARESİ**EK-45. BAYEZİDLİ CAMİİ MİNARESİ**

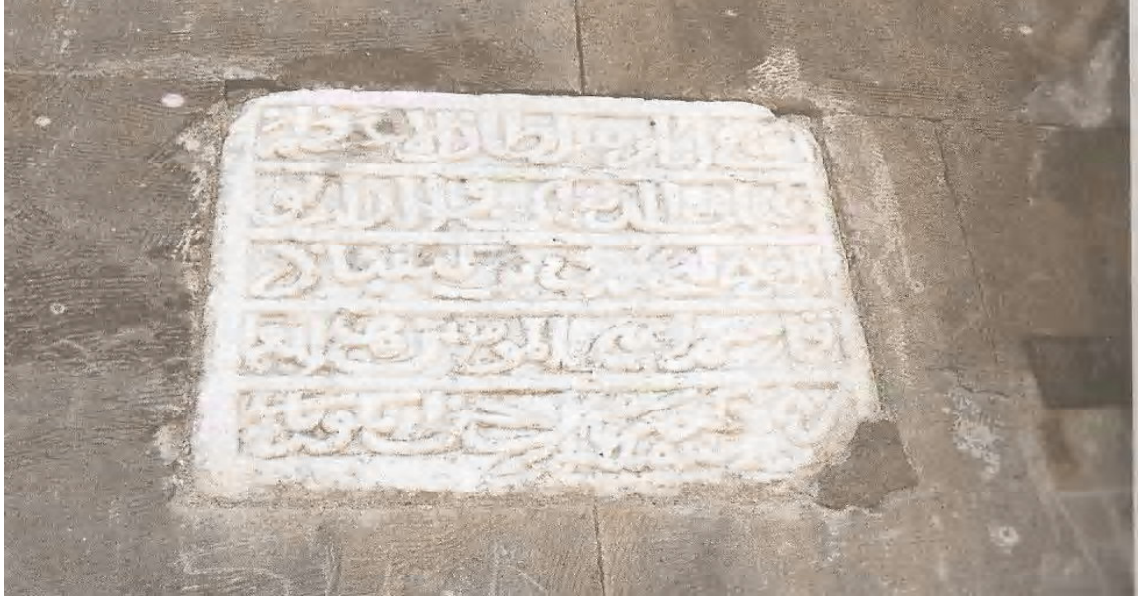
Mevhibe Savaş Arşivi

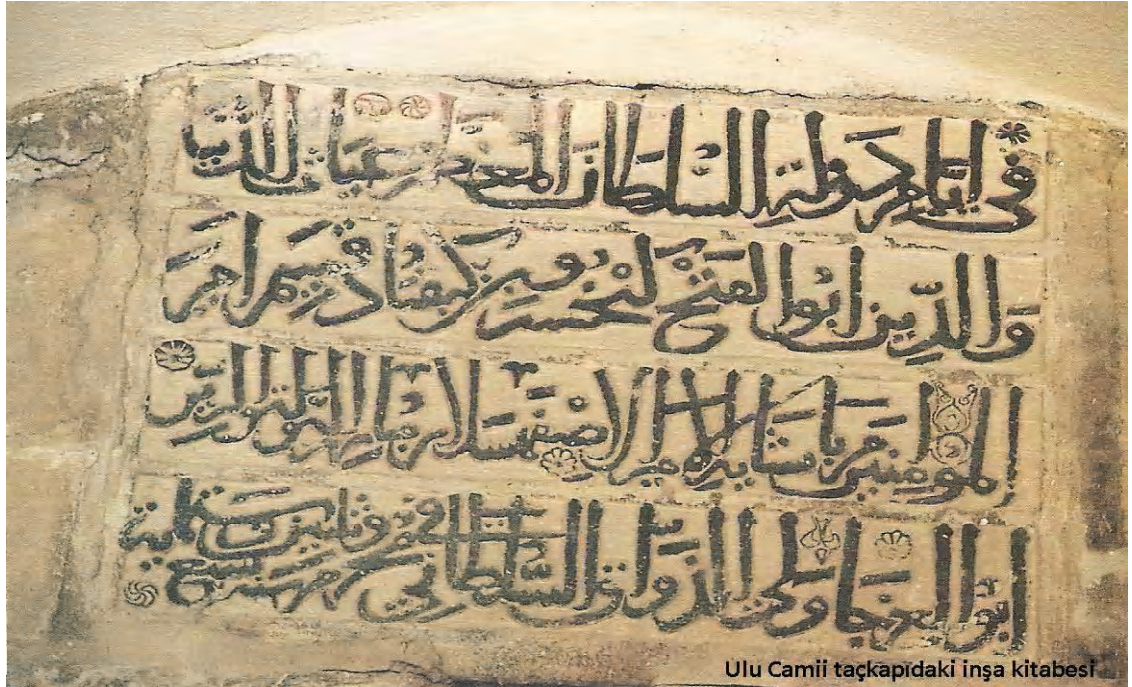

EK-46. PINARBAŞI SANCAKTAR EMİR HALİL TÜRBESİ KİTABESİ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

EK-47. ULU CAMİİ TAÇ KAPIDAKİ İNŞA KİTABESİ

Mehmet Özkarcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

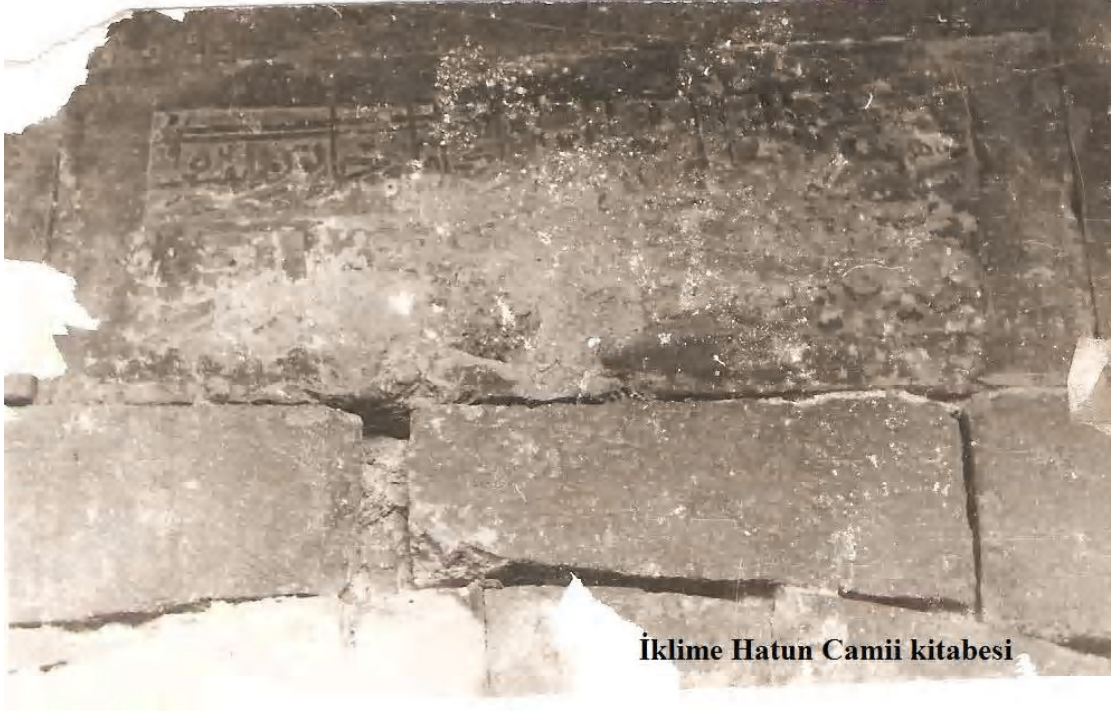

Ulu Camii taçkapıdaki inşa kitabesi

EK-48. İKLİME HATUN CAMİİ KİTABESİ

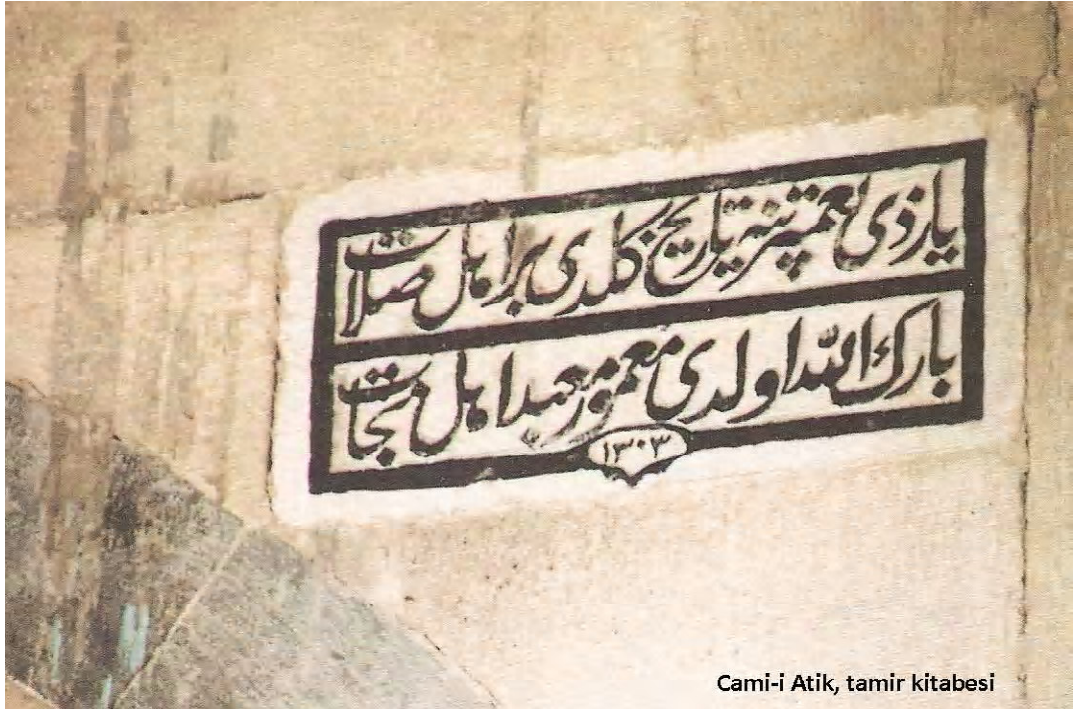
Mevhibe Savaş Arşivi

İklim Hatun Camii kitabesi

EK-49. CAMİ-İ ATİK, TAMİR KİTABESİ

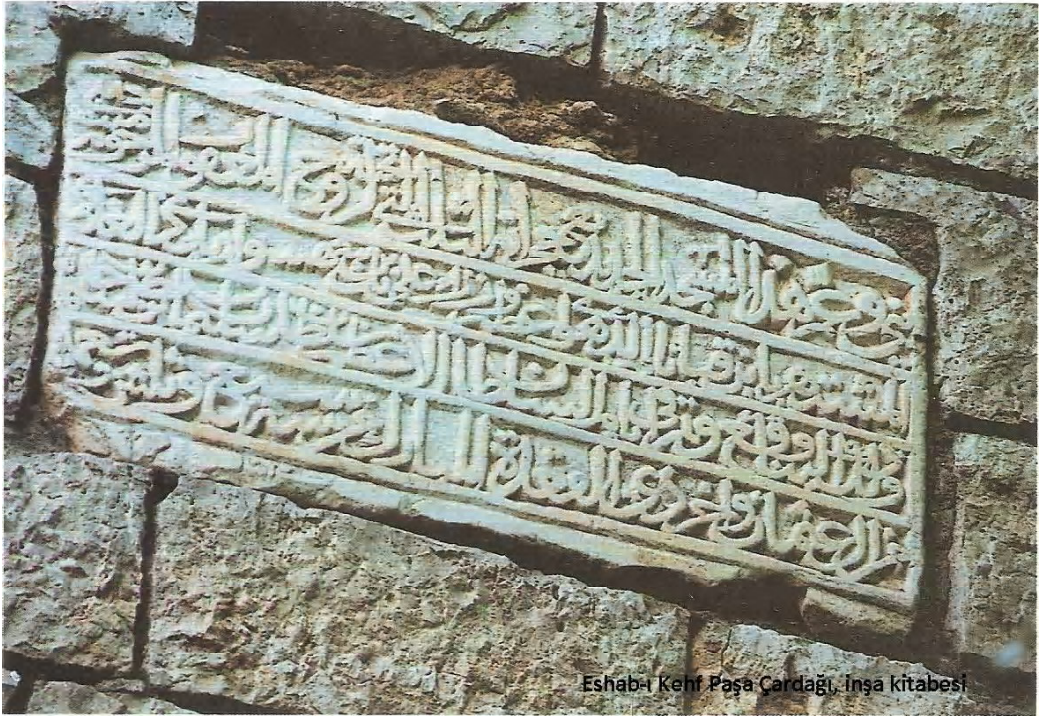
Mehmet Özkarcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

Cami-i Atik, tamir kitabesi

EK-50. Mehmet Özkarıcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

EK-51. Mehmet Özkarıcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

EK-52. Mehmet Özkarıcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

EK-53. KÖRSULU KÖPRÜSÜ İNŞA KİTABESİ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-54. Şadi Bey Camii İnşa Kitabesi
Mevhibe Savaş Arşivi

EK-55. Bektutiye Camii. Hela Girişindeki Tamir Kitabesi
Mevhibe Savaş Arşivi

EK-56. Bektutiye Camii Minaredeki Tamir Kitabesi

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-57. Mehmet Özkarıcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46 Ulu Camii. Son Cemaat Yerindeki Tamir Kitabesi

EK-58. DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİNE AİT MEZARLAR (MARAŞ'TA)

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-59. DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİNE AİT MEZARLAR (MARAŞ'TA)

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-60. ŞAHRUZ KÖPRÜSÜ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-61. KÖRSULU KÖPRÜSÜ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-62. KÖRSULU KÖPRÜSÜ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-63. CEYHAN KÖPRÜSÜ

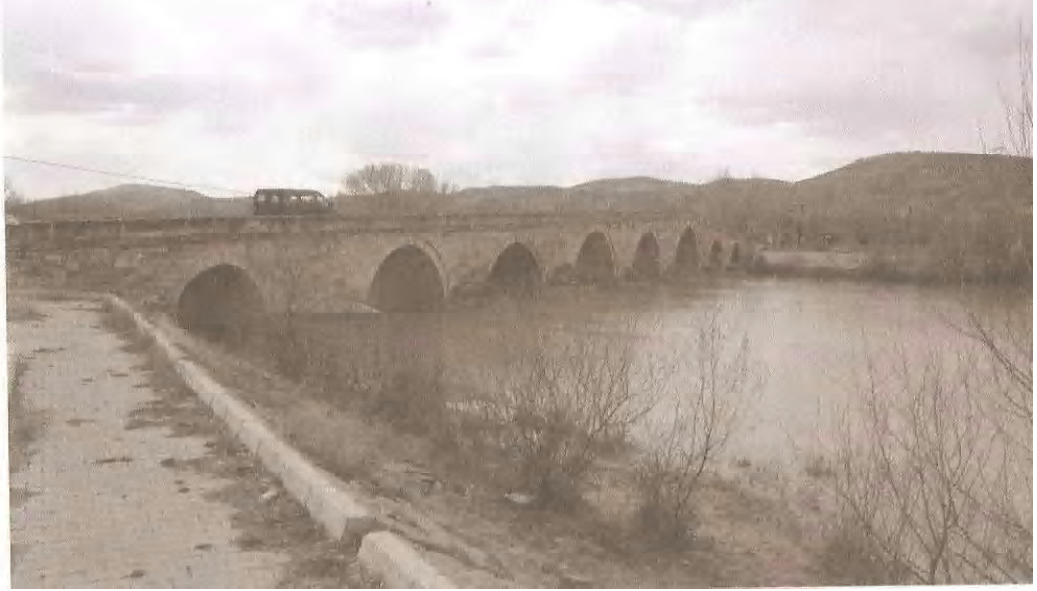
Mevhibe Savaş Arşivi

EK-64. SARIOĞLAN-KARAÖZÜ-ŞAHRUH BEY KÖPRÜSÜ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-65. SÜLEYMANLI KANLI KÖPRÜ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-66. GENE KÖPRÜSÜ Kahramanmaraş

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-67. CAMİ-İ ATİK GÜNEYDOĞU TARAFTAN GÖRÜNÜŞ Elbistan

Mehmet Özkarcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş 46

EK-68. İKLİME HATUN MESCİDİNDEN FARKLI GÖRÜNTÜLER

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-69. PINARBAŞI SANCAKTAR EMİR HALİL TÜRBESİ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

EK-70. AFŞİN DEDE DEVE BABA TÜRBEŞİ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

EK-71. ARASA-CIĞCIĞICAMIİ

Mevhibe Savaş Arşivi

EK-72. KAYSERİ KALESİ DIŞ GENEL GÖRÜNÜŞ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

EK-73. KAYSERİ KALESİ DIŞ GÖRÜNÜŞ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

EK-74. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

EK-75. KAYSERİ NASİRİYYE MEDRESESİ GİRİŞ CEPHESİ

Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu Kahramanmaraş Belediyesi, 2012

İNDEKS

A

Adet-i Ağnam, 210

Adet-i Salgun-ı Sultani, 213

ADİYAMAN'DAKİ MİMARİ ESERLER, 220

Afşin Eshab.I Khef Kadınlar Mescidi, 316

Ağaçeriler, 46, 50, 483

Ağca Bey Camii, 349

Ağca Koyunlu, 49

Ahi Divan Köyü Zaviyesi, 431

Ahî Evran, 163, 296

Ahilik, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 164, 165, 166,

168, 169, 177, 186, 198, 461, 462, 463, 476

Ahmed Yesevi, 197, 486

ağşap oymacılığı, 27, 390

Akarcaköyü Zaviyesi, 431

Akça koyunlu, 49

Akdağ (Yozgat), 355, 429

Akdağ (Yozgat)'da Şahruh Bey Mescidi, 355

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, 5, 70, 107

Akkoyunlu şehzadesi Göde Ahmed oğlu, 107

Akkoyunlu Şehzadesi Murad, 75

Akkoyunlu Türkmenler, 6, 109

Ala Dana, 75, 108

Ala Mescid, 350

Alâüddevle (Bozkurt) Bey, 72

Alâüddevle Aladan, 282

Alâüddevle Bey Alidola Camii, 222

Alâüddevle Bey Camii, 259, 318

Alâüddevle Bey kanunnâmesi ve Dulkadirli ceza

hukuku, 31

Alâüddevle Bey Medresesi, 223, 326

Alâüddevle Maslakı, 225

Alâüddevle Şeyh Haydar Zaviyesi, 11, 395

Alâüddevle'nin Aladan'daki Merkadi, 78

Ali Ağa B. Abdullah Buk'ası, 280

Ali Ağa B. Hazinesdar Buk'ası, 280

Ali Bey, 11, 12, 28, 54, 73, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 85,

86, 87, 92, 99, 101, 103, 124, 125, 185, 195, 204,

263, 264, 283, 284, 314, 315, 320, 321, 322, 323,

325, 330, 401, 411, 414, 416, 417, 420, 433, 447,

455, 456, 480

Ali Paşa Mescidi, 268

Amasya, 8, 10, 11, 19, 70, 71, 84, 97, 108, 113, 114,

119, 120, 121, 123, 124, 136, 161, 184, 185, 201,

363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 451, 459,

478, 481, 488

Amere, 240, 265

Ammi Hanı, 225

Anadolu, vii, 1, 2, 3, 4, 5, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19,

22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 42,

43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57,

58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 75, 82, 84, 88,

89, 93, 95, 98, 100, 101, 103, 104, 106, 107,

109, 113, 114, 116, 119, 120, 121, 127, 128, 132,

133, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 145, 151, 153,

154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163,

164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174,

175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185,

186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196,

197, 198, 199, 200, 201, 202, 208, 217, 221, 222,

223, 224, 227, 228, 229, 230, 233, 234, 239, 240,

241, 250, 252, 255, 256, 257, 258, 270, 274, 275,

280, 287, 290, 291, 295, 296, 297, 299, 304, 308,

309, 310, 312, 314, 315, 317, 320, 322, 324, 325,

328, 329, 338, 339, 340, 343, 344, 345, 350, 351,

352, 354, 355, 358, 359, 360, 363, 367, 370, 373,

375, 383, 384, 385, 386, 390, 391, 399, 401, 403,

405, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 419, 420,

421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430,

432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441,

444, 445, 446, 447, 450, 451, 452, 453, 454, 459,

460, 461, 462, 463, 464, 467, 468, 469, 470, 471,

472, 473, 474, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 485,

486, 487, 488

Anadolu Selçuklu Devleti, 17, 172, 176, 178, 463

ANDIRIN (KAHRAMANMARAŞ), 410

Antakya, 3, 15, 38, 40, 41, 42, 43, 62, 86, 221, 360,

445, 448

Antep, 11, 12, 14, 40, 59, 61, 63, 64, 65, 68, 70, 84,
90, 91, 110, 124, 125, 222, 224, 250, 271, 280,
330, 419
Arasa Timur Paşa, 260
Asesiye, 218
Ashab.ı Kehf medresesine, 312
*Ashab.ı Kehf mezarındaki babası Süleyman Bey bin
Nasrüddinin buk'asını mezarını mescit, 312*
Ashabü'l Kehf Camii, 310
Ashabü'l Kehf Zaviyesi, 409
âstane, 397
Avcı ve Gündeşli oymakları, 49
Avşar, 49, 50, 111, 311, 312, 316, 317
Ayaklıca oluk, 255
Aynal Acrud, 6, 67, 68, 111
Ayntab, 224, 225, 499
Aynul Aruse, 233
Ayrılğan Hacı Dede Zaviyesi, 431, 434
Ayşe (Gülbahar) Hatun, 10, 119, 120
Ayvack Köyü Zâviyesi, 410

B

Baba İlyas, 16, 127, 170, 181, 184, 197, 201, 202,
440, 483
Baba İlyas-ı Horasani, 127
Baba İshak, 184, 196, 201
Babailik, 189, 190, 201, 482
Bac-ı rah, 218
Bağdadiye Kebire Medresesi, 279
Bahçe, 1, 15, 205, 231, 362, 401, 448
Başhane, 217
Bektutiye Külliyesi, 226
Bennak, 211, 212, 416
Bezm-ü Rezm, 6, 109
Bilâd-ı Türkmâniyyan, 10, 119
Boğazkesen Camii, 302
Boğazkesen Hamamı, 300, 302
Bozlu Cemaati, 253
Bozok (Yozgat), 69, 76, 358
Bozok Sancağı, 88, 213
Bozok-Bayat Türkmen boyları, 18, 363
Bozulus, 2, 50, 52

Buk'alar, 15, 280, 442, 449
Bünyan, 331, 336, 361, 448
Büyük Selçuklu, 44, 153, 161, 166, 446, 462
Büyük Selçuklu Devleti, 153, 166

C

Canberdi Gazali, 85, 86
Canberdi Gazali İsyani, 85
Cani Bey, 6, 95, 109, 110
Cani Bey Sufî, 95
Celâli İsyancı, 85
Cerid, 51, 312, 316, 317

Ç

Çağlayan Çerit, 442, 449
ÇAĞLAYAN ÇERİT, 411
ÇANDIR (YOZGAT), 355
Çelebi Mehmed, 8, 64, 67, 91, 112, 113
Çemişkezek, 67
Çingilli Oğulları, 81, 286
Çomaklı-Çomak Baba Zaviyesi, 400
Çukur Hamamı, 300

D

Darende, 11, 12, 55, 63, 64, 65, 70, 91, 125, 194, 226,
319, 360, 448, 469
Debbaghane, 216
Dede Garkın, 16, 127, 416, 418, 419, 440
Değirmenler, 15, 306
Dergâh-ı âlem-penâh, 74
Derviş, 134, 141, 417
Devlet Hatun, 7, 23, 111, 384
Devlet Hatun, Sultan Hatun, 111
Dink, 15, 361, 442, 448, 449
Divanlı Camii Medresesi, 272
Diyarbakir, 73, 137
Diyar-ı Türkistan, 10, 119
Dua Kubbeleri, 295
Dulkadir (Zülkadriye) eyaleti, 102
Dulkadir Hanedanı, 6, 109
Dulkadirli ceza hukuku, 31

Dulkadirli Kanunnamesi, 27, 34
Düldül dağı, 53, 56

E

Edik, 20, 376, 378, 380, 390, 479
Elazığ, 15, 65, 360, 448, 476
Elbistan, vii, ix, 1, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 19, 20, 22, 23, 24,
27, 29, 35, 37, 41, 42, 43, 46, 47, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69,
72, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 84, 90, 92, 93, 96, 97,
98, 99, 101, 102, 108, 109, 110, 113, 114,
115, 117, 118, 119, 143, 194, 196, 197, 200, 201,
204, 205, 220, 229, 230, 231, 239, 257, 258, 265,
266, 284, 286, 288, 307, 309, 311, 314, 318, 319,
320, 321, 322, 323, 324, 326, 329, 331, 337, 359,
366, 367, 369, 371, 372, 375, 383, 384, 385, 392,
410, 412, 413, 414, 418, 438, 442, 444, 445, 447,
449, 455, 456, 458, 474, 475, 476, 481, 483, 487,
523
Elvend Mirza, 5, 107
Emine Hatun, 7, 8, 21, 23, 64, 111, 112, 113, 381,
384
Emir Çakmak, 6, 110
Erdivane Bey, 76
Eretna oğlu Mehmet Bey, 53
Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 78, 237, 239, 263, 264,
283, 284, 302, 303, 400

F

Fatih Sultan Mehmed, 7, 10, 72, 97, 111, 117, 119,
365, 471, 480
Fenerli Zaviyeler, 173
Ferhat Paşa, 85, 86, 103

G

Garipler Mezarlığı, 173
Garsüddin Halil Bey, 54, 57, 447
Gaziantep, 2, 3, 15, 52, 222, 223, 224, 225, 360, 447,
448, 462, 487, 535
Geben, 53, 56, 215
Gemerek Şahruh Bey Mescidi, 344, 345

Germiyanoğlu, 7, 111
Germiyanoğlu Süleyman Şah, 7
Göksun, 1, 3, 29, 37, 38, 41, 43, 60, 77, 79, 80, 284,
285, 307, 330, 416, 417, 419, 442, 444, 445, 449
Göynük, 40, 239, 252, 318, 328, 411, 420
Göynük Murad Bey Camii, 328
Gümüşin Kerler Mescidi, 265, 268
Gümüşin Köyü Camisi, 333
Gündeşli, 49
Güvercinlik kazaları, 101

H

Hacı Bektaş, 16, 88, 127, 156, 163, 165, 170, 183,
184, 187, 190, 191, 192, 196, 197, 201, 400, 401,
410, 418, 440
Hacı Bektaş-ı Veli, 197
Hâkân-ı İskeder-şân'ın, 74
Haleb, 12, 28, 51, 148, 311, 315, 396, 419, 453, 454,
474
Halep valisi Timurbay, 57
Halep Vilayeti Salnamesi, 288, 289, 310
Halvetilik, 128, 136, 145, 441
Hamamlar, 15, 299, 301, 361
Hanlar, 15, 225, 291, 360, 442, 449
Harput, 5, 6, 15, 37, 46, 55, 57, 58, 59, 61, 65, 66, 68,
73, 75, 76, 97, 107, 111, 125, 214, 221, 283, 330,
360, 448, 457, 466, 471
Harput Kalesinde, 221
Haruniye Harabesi Camii, 350, 351
Hasan Kale kaplıca, 27, 390
Hatice Hatun, 11, 12, 78, 91, 124, 125, 282, 360
Hatun Değirmeni, 266, 273, 274, 276, 277, 306
Hatuniye (Şemş Hatun) Camii, 230
Hatuniye (Şemş.Şemse) Çeşmesi, 234
Hatuniye Mahallesi, 121, 123, 234, 305
Hatuniye Medresesi, 92, 336
Hatuniye Şemş Hatun Külliyesi, 230
Helvacıyan-Şerbetcıyan, 217
Hemedan, 74
Heykellü't - Türkmen, 62

I

II. Murad, 9, 66, 67, 95, 96, 112, 113, 115, 116, 363, 367

i

İbrahim Gülşenî, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 199, 461, 467, 474

ifraz-ı Zülkadiriye, 1

İklime Hatun Üdürgücü.Ödereci Mescidi ve Türbesi, 265

İmarethaneler, 15

İran, vii, 5, 15, 45, 46, 49, 51, 52, 61, 73, 74, 75, 76, 78, 82, 84, 86, 87, 101, 106, 107, 143, 163, 182, 183, 185, 187, 193, 195, 196, 198, 200, 201, 240, 283, 371, 446

K

Kadı Burhaneddin Ahmed, 6, 11, 59, 106, 109, 124, 461, 474

Kadirli, 3, 15, 330, 350, 354, 362, 410, 448

Kadirli Kasım Bey Medresesi, 354

Kahire, 11, 12, 53, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 68, 70, 71, 73, 80, 81, 82, 91, 93, 94, 97, 111, 125, 126, 128, 138, 140, 141, 145, 369

Kalender Çelebi, 88

Kalenderoğlu, 98, 99, 102, 455

Kaletü'l-Cebel'de, 12

Kansu Gavri, 76, 77, 80, 141, 240, 285

Kara Maraş Nahîyesine, 253

Karaca Bey, 46, 53, 54, 55, 56, 446, 447, 485

Karacalu aşiretlerinin, 28

Karakoyunluların Sultanı Kara Mehmed, 60

Karamanoğulları, 92, 93, 115, 202, 329, 331, 468, 477, 487

Karaoğlan-Karaözü Şahruk (Şahruh Bey) Köprüsü, 340

Karayülük Osman, 124, 125

Kars-ı Zülkadriyye, 29

Kastel, 15, 305, 361, 442, 448, 449

Katip'in (Büyük Bağdat.Müftü veya Cumhuriyet) Hanı, 293

Kayıtmaz, 109, 141, 143, 144

Kayseri, 2, 3, 4, 6, 10, 11, 12, 15, 25, 40, 43, 47, 50, 51, 53, 56, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 73, 76, 84, 85, 92, 93, 94, 95, 96, 105, 109, 110, 119, 124, 125, 126, 158, 161, 163, 167, 237, 239, 251, 283, 291, 307, 309, 310, 311, 312, 329, 330, 331, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 359, 361, 385, 386, 442, 447, 448, 454, 455, 463, 464, 465, 466, 476, 477, 480, 484, 486

Kayseri Kalesi, 330, 448

Kazancılar, 50

Kervansaraylar, 15, 292

Kılıç Arslan, 41, 42, 445

Kırşehir, 15, 34, 46, 51, 52, 71, 73, 104, 157, 170, 171, 201, 330, 361, 448, 454, 463, 476

Kızılbaş, 5, 83, 85, 106, 143, 144, 145, 187, 198, 199, 200, 482, 484

Kızılbaş askerini, 83

Kızılbaş Türkmenlerin, 198

Kızılkoça Türkmenleri, 65, 94

Kirişhane, 217

Kozan, 15, 43, 61, 71, 282, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 362, 430, 448, 477

Kozan Köyü'nde Şahruh Bey Mescidi, 352

Köprüler, 15

Kubbeler, 15

Kudüs, 141, 143, 144, 145, 336, 360, 362, 449

Kudüs Gadirîye (Kadiriye) Mederesi, 360

Kuyutul Mahallesi, 271

Kübrevilik, 17, 176

M

Ma'sara, 216

Malatya, 1, 2, 3, 12, 15, 37, 38, 40, 41, 52, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 72, 91, 110, 125, 162, 184, 279, 309, 310, 338, 360, 419, 447, 448, 454

Maraş Bedesteni, 277, 298, 396, 398

Maraş Kanunnamesi, 27, 32, 105, 218, 448

Maraş Kazası, 29, 101, 181, 205, 206, 207, 208, 209,
 214, 227, 237, 238, 262, 266, 268, 269, 270, 271,
 272, 275, 280, 289, 396, 405, 407, 454, 456, 470
 Maraş Livası, 209
 Maraş Tahrir Defteri, 2, 28, 29, 30, 34, 60, 64, 104,
 197, 209, 217, 226, 227, 228, 230, 231, 233, 236,
 237, 238, 239, 240, 241, 249, 253, 254, 255, 262,
 263, 264, 265, 268, 269, 270, 273, 274, 277, 278,
 279, 280, 281, 282, 290, 291, 303, 307, 308, 310,
 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328,
 329, 333, 334, 345, 354, 396, 398, 399, 400, 401,
 403, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413,
 415, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 431,
 432, 436, 437, 438, 454, 458, 473, 491
 Maraş Tapu Tahrir Defteri, 30
 Marmara Hatuniye Pazar Hamamı, 302
 Melik Gazi Mescidi (Aşidin Köyünde), 334
 Memluk Devleti, 57, 84
 Memluk Sultanı Baybars, 43
 Memluk Sultanı Berkuk, 58, 60, 89, 109
 Memluk Sultanı Kansu Gavri, 76
 Memluk Sultanı Kayıtbay, 7, 111
 Mescidler, 15
 Mevlâna, 111, 133, 138, 147, 148, 149, 150, 151,
 154, 156, 163, 165, 222, 229, 288, 289, 397, 399,
 464, 473, 486
 Mevlânâ Celâleddin Rumî, 15
 Mevlevilik, 18, 152, 288, 395, 397, 473
 mezhep, 15, 18, 130, 161, 162, 188, 189, 192, 193,
 199, 346, 447
 Mısır, 6, 11, 12, 14, 21, 24, 27, 40, 42, 43, 53, 55, 56,
 57, 59, 60, 61, 64, 68, 69, 70, 72, 73, 77, 78, 84,
 86, 88, 94, 101, 103, 109, 111, 124, 125, 135, 137,
 141, 142, 143, 144, 145, 192, 199, 203, 224, 271,
 280, 282, 335, 337, 345, 372, 381, 385, 392,
 402, 437, 447, 467
 Mısır Hatun, 11, 124, 126, 336
 Mutahhare Hatun, 7
 Mutasavvif, 142
 Muvakkithane, 248, 257, 300
 Mücerred Resmî, 211, 212

N

Nadir Baba, 195, 479, 537
 Nakşibendî, 183, 201
 Nasıreddin Mehmed Bey, 12
 Nasıreddin Mehmed Bey, 6, 8, 12, 110, 113, 124, 125
 Nasreddin Mehmed Bey, 11
 Nebeviyye Medresesi, 278, 279

O

Omuzu Güçlü (Omuzu Keçeli) Zaviyesi, 404
 Osmaniye, 15, 49, 64, 105, 337, 362, 417, 427, 442,
 448, 449, 451, 460
 Osmanlı Devleti, viii, 5, 14, 28, 33, 74, 84, 86, 94,
 100, 101, 106, 113, 119, 161, 180, 181, 182, 199,
 200, 206, 210, 212, 213, 214, 224, 236, 271, 294,
 308, 367, 447, 455, 461, 464, 476, 485, 536
 Osmanoğulları, 10, 315

P

Pazarcık, 3, 110, 229, 327, 329, 379, 415, 420, 421,
 422, 442, 449
 Pazarören, 2, 337, 338, 361, 437, 448
 Pınarbaşı, 2, 253, 255, 259, 280, 311, 312, 315, 317,
 320, 321, 322, 323, 327, 330, 333, 334, 337, 338,
 341, 342, 361, 423, 424, 425, 426, 448

R

Rafiziler, 84, 162
 Ramazanoğulları, 12, 58, 59, 64, 65, 91
 Resm-i Asiyab (Değirmen Resmî), 214
 Rumeli, 21, 50, 64, 77, 85, 95, 100, 112, 154, 180,
 181, 186, 187, 188, 189, 190, 198, 241, 284, 287,
 330, 381, 487

S

Sadaka Bey, 54, 62, 90, 366, 447
 Safeviler, 482
 Sahn-ı Semaniye, 232
 Sancaktar Emir Halil Türbesi, 337

Saruca Paşa, 9, 118

Selçuklu, 4, 15, 16, 17, 24, 25, 44, 45, 47, 48, 127,
133, 153, 155, 158, 159, 161, 165, 166, 167, 168,
172, 173, 175, 176, 178, 180, 182, 184, 202, 234,
242, 287, 291, 292, 299, 304, 308, 310, 326, 327,
335, 338, 359, 370, 385, 386, 391, 440, 445, 447,
462, 463, 467, 469, 470, 472, 476, 478, 479, 481

Sevli Bey, 7, 54, 58, 60, 61, 62, 89, 90, 109, 112

Sır dağları, 79, 285

sim sırma, vi, 21, 22, 381, 382

Sitti Hatun, 9, 10, 23, 24, 67, 96, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 384, 465

Sitti Mükrime Hatun, 9, 10, 21, 116, 119, 381

Sivas, 3, 11, 15, 42, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 63, 85,
90, 109, 124, 161, 163, 166, 171, 184, 185, 340,
341, 346, 354, 361, 427, 442, 447, 448, 449, 454,
487

Sultan Berkuk, 59, 60, 61, 90

Sultan Çakmak, 6, 67, 96, 110, 111

Sultan Çelebi Mehmed, 8

Sultan Kayıtbay, 72, 73

Sultan Mesud, 41

Sultan Orhan, 56

Sultan Selim, 10, 21, 54, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 103, 118, 119, 120, 123,
124, 128, 141, 199, 283, 284, 285, 287, 300, 306,
315, 330, 364, 381, 417, 441, 447, 451, 462, 465,
466, 467, 471, 480

Suriye, 1, 11, 12, 14, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 51,
53, 56, 57, 58, 59, 61, 66, 72, 124, 125, 163, 199,
224, 271, 280, 335, 444, 446

Sühreverdilik, 17, 176

Süleyman Bey, 5, 6, 10, 54, 66, 67, 68, 79, 95, 96,
107, 111, 115, 117, 118, 119, 238, 240, 241, 242,
253, 255, 266, 271, 283, 284, 290, 311, 312, 315,
317, 333, 334, 335, 338, 339, 342, 407, 424, 426,
433, 434, 437, 447, 453, 465, 480

Süleyman Bey Türbesi (Öksüz veya Garip Türbe),
338

Süleymanlı Zeytun Kaplıcası, 27, 390

Süleymanlı Zeytun Köyü.Kanlı Köprü, 309

Ş

Şaban Süli Beyin, 7

Şadi Bey Buk'ası, 282

Şah Budak, 27, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 98, 282, 392

Şah İsmail, 4, 5, 19, 73, 74, 75, 76, 78, 82, 83, 84, 85,
86, 106, 107, 108, 127, 128, 140, 141, 143, 186,
187, 193, 197, 198, 199, 200, 202, 282, 318, 372,
441, 482

Şahbudak Bey, 54, 68, 69, 70, 71, 72, 447

Şakirtoğlu Değirmeni, 306

Şamlular (Hatuniye) Medresesi Halil Edhem, 336

Şâzi (Şâdi) Bey Külliyesi, 235

Şâzi Bey Buk'ası, 237, 238

Şâzi Bey Camiî, 237

Şâzi Bey Medresesi, 237, 238

Şâzi Şazi Bey Camiî, 236

Şehsuvar Bey, 18, 27, 54, 69, 70, 97, 315, 320, 321,
322, 325, 333, 357, 392, 398, 399, 414, 416, 426,
436, 447

Şehsuvaroğlu Ali Bey, 83

Şemhane, 218

Şeyh, v, 11, 12, 15, 17, 19, 58, 63, 64, 65, 91, 92, 93,
124, 125, 134, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145,
146, 151, 162, 163, 167, 170, 186, 198, 201, 202,
257, 306, 317, 331, 347, 350, 354, 363, 364, 365,
366, 367, 368, 369, 370, 394, 395, 401, 416, 420,
427, 433, 435, 438, 468, 470, 478

şeyhülkuranın, 14, 271

Şifahaneler, 15

Şiî, 4, 106, 161, 187, 201

T

Tarikat, 17, 130, 136, 176, 191, 462, 463

Tasavvuf, 44, 130, 132, 136, 138, 140, 141, 142, 150,
164, 182, 191, 233, 394, 446, 466, 467, 469

Taş Han, 294, 295

Taş Rad Medrese ve Mescidi, 266

Tatyus Resul, 25, 26, 386, 387

Tecirli, 49, 419

Tecirli oymağı, 49

Tekke Mahallesi, 174

Tekke tepesi, 174
 Tekyenişin Hamamı, 303, 306
 Timur Paşa Medresesi, 280
 Tokat, 64, 65, 66, 86, 94, 113, 136, 161, 163, 184,
 185, 186
 Trabzon Sancak Beyliği, 123
 Turna Dağı, 77, 79, 84, 108, 284, 330
 Türbeler, 15, 233, 437
 Türkistan, 16, 119, 127, 133, 163, 190, 196, 197, 370,
 440
 Türkmen Aşiretleri, 2, 459, 464

U

Uyuz Pınarı, 11, 25, 26, 386, 387, 388, 449, 478
 Uzunoluk Değirmeni, 306

Ü

Ümmet Baba (Himmat Baba), 327
 Ümmet Dede Zaviyesi, 400, 415
 Üngüd Köyü, 228

V

Vakfiyeler, 15, 228, 243, 277, 287, 290, 293, 401,
 405, 431, 453, 470, 478, 536

Y

Yavuz Sultan Selim, 74, 120, 123, 141
 Yemenicilik, 390
 Yenice Kale, 228, 253, 254, 256
 Yesevilik, 133, 183, 196
 Yıldırım Bayezid, 7, 8, 62, 90, 111, 112, 113, 124,
 363
 Yörük, 32, 131, 210, 218, 473
 Yum Baba (Dede) Türbesi, 288

Z

Zamantı Kalesi, 60, 335, 337, 341, 342, 426
 Zamantu Medresesi, 337
 Zaviyeler, vii, 16, 17, 134, 152, 153, 154, 155, 156,
 158, 164, 165, 167, 169, 170, 173, 174, 176, 177,
 178, 179, 180, 181, 182, 330, 394, 395, 462, 463,
 466, 478
 Zeyneddin Karaca Bey, 46, 446
 Zeytun, 27, 29, 36, 105, 205, 208, 212, 213, 232, 249,
 251, 253, 254, 256, 257, 266, 273, 274, 276, 278,
 291, 308, 309, 310, 360, 390, 465
 Zilluhan karyesinin, 233
 Zülkadriye eyaletinin, 101
 Zülkadriye Vilâyeti, 103
 Zünnunoğlu, 88, 98
 Züveyle (Bab-ı Züveyle), 56, 527

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İlk ve orta öğrenimimi Adana'da tamamladım. Gaziantep Üniversitesi Kahramanmaraş Meslek Yüksek Okulu İşletme Bölümünü bitirdim. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldum.

Gazi Üniversitesi Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans yaptım. Kahramanmaraş Narlı Lisesinde, Kahramanmaraş Lisesinde ve Kahramanmaraş Aksu İlköğretim Okulunda Öğretmen olarak görev yaptım.

Çukurova Üniversitesi İnkılâp Tarihi okutmanı olarak görev yapmaktayım. Yabancı dilim İngilizcedir.

Bilimsel Yayın ve çalışmalarım ekte sunulmuştur.

MEVHİBE SAVAŞ'A (ŞAHBAZ) AİT YAYINLAR VE ÇALIŞMALAR

KİTAPLAR

- 1- SAVAŞ, Mevhibe, *Dulkadirliiler*, Kahramanmaraş 1997
- 2-SAVAŞ, Mevhibe, *Şark Meselesi*, Kahramanmaraş 2005 (Birinci Baskı)
- 3- SAVAŞ, Mevhibe, *Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları*, Kahramanmaraş 2006
- 4- SAVAŞ, Mevhibe, *Şark Meselesi*, Gaziantep 2006 (İkinci Baskı)
- 5- SAVAŞ, Mevhibe, *Şark Meselesi*, Ankara 2008 (Üçüncü Baskı)
- 6- SAVAŞ, Mevhibe, *Dulkadiroğullarına ait Vakfiyeler Üzerine Bir Çalışma*, Kahramanmaraş 2011
- 7-- SAVAŞ, Mevhibe, *Şark Meselesi*, Adana 2015 (Dördüncü Baskı)

Makaleler

- 1- SAVAŞ, Mevhibe, “Maraş’ta Mısırlılar ve Bir Amerikalı” *Tarihi Uzunluk Tarih Araştırma Edebiyat Dergisi*, Kahramanmaraş 1995, S. 7, s. 39.
- 2- SAVAŞ, Mevhibe, “Osmanlı Devleti Sömürgeci Değildir” *Tarihi Uzunluk Tarih Araştırma Edebiyat Dergisi*, Kahramanmaraş 1997, Sayı 9, s. 112,
- 3- SAVAŞ, Mevhibe, “Mustafa Kemal ve İki Din Adanı” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, Mayıs 1997, Yıl. 10, C. 5, S. 19, s. 315-323.
- 4- SAVAŞ, Mevhibe, “Dulgadırlı Sultanı Alâüddevle Bın Süleyman Nasırettin Bey’in “Ashab-ı Kehf, Bağdadiye, Begtunlu Medreseleri, Yem (Bum) Dede, Deve Baba Zaviyeleri, Bezzazıstan ve İmarethanelere Ait Vakfiyelerden Bazıları” *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş 1998, s. 40.
- 5- SAVAŞ, Mevhibe, “Dede Korkut’a”, *İmaj Dergisi*, Kahramanmaraş, 1997 ss. 49.
- 6- SAVAŞ, Mevhibe, “Önce Hak Olan Selam Bakidir Dede Korkuta” *İstiklal (Günlük Siyasi Aktüel Mahalli Gazete)* 16 Aralık 2005, Memleket (Mahalli Gazete)
- 7- SAVAŞ, Mevhibe, “Derlemeler”, *Tarihi Uzunluk Dergisi*, 1999 Ankara, sah. 89.
- 8- SAVAŞ, Mevhibe, “İşte Dergimizden Bir Vesika, Kahramanmaraş’ta İlk Hastane Kurma Çalışmalarına Işık Tutuyoruz”, *Kahramanmaraş İlk Kurşun Dergisi*, Yıl 1999 Kahramanmaraş, s. 31.
- 9- SAVAŞ, Mevhibe, “Kahramanmaraş’ın İngilizler Tarafından İşgali”, *Tarihi Uzunluk Dergisi*, Yıl 1998 Ankara, s. 20.

- 10-SAVAŞ, Mevhibe, “Nadir Baba”, *Edem Dergisi*, Yıl 1998 Kahramanmaraş, s. 14.
- 11-SAVAŞ, Mevhibe, “Kahramanmaraş’taki Eski Evler”, *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş*, 12 Şubat 2009, Yıl 85, s. XVII.
- 12-SAVAŞ, Mevhibe, “Bayrak, Tuğra, Sancak ”*Fikir, Sanat ve Edebiyatta Töre, (Aylık Sanat Edebiyat Dergisi)* Yıl: 1, S. 6, Ankara 2012, s. 19-26.